ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՏԻՒՐ ՊԱՏԿԵՐ ԿԻՆԵՐՈՒ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ

ՂՈՅՍ, ՓՈՅՆ, ՅԵՐԴԱՇՆԱԿՈՒԹԻԻՆ

Պատմուածը կարգացած, լսած ենք թերթաճ, երրորդ երկիրներ կոչուած չրջաններէ. տնտեսական ճգնաժամեր, նիւթականի եւ չուկայի անճարակ մատակարարում, չարաշահում, եւ այլն, պետական բծախնդիր հակակշիռէ զուրկ երկիրներու քնակչութեան ամէնէն փխրուն տարրին վճարել կու տան հաշուեցոյցը: Հայկն, Ջերմուքեան, կօչիկին, հագուստին, առողջութեան ու կեանքին համար անհրաժեշտ բոլոր բաները կը վճարուին կինեբու եւ մանուկներու կեղեքումով: Եւ ատիկա՝ բառին ամէնէն լայն իմաստով: Հասկնալի է որ խօսքը չի վերաբերիր աշխատավարձի անարդարութեան, կամ կամայականութեան, վերաբերումի խըտրութեան, մարզկային արժանաւորութեան յարգանքի պակասին, եւ այլն: Ինդրոյ առարկայ կեղեքումին սահմանները լայնօրէն կը գերազանցեն այդ բոլորը որոնք զինզվելու բաւական չատ պատճառներ կը տրամադրեն արդէն:

Մեր այս կողմերու, ըսե՛նք արեւմըտեան, լրատուիւռները յաճախ նիւթ կ'ընեն կիներու եւ երախաներու չահագործումի իրականութիւնը: Ցաւոտ կերպով պատրաստուած յայտագիրները ցոյց կու տան թէ ինչպէս աշխարհի այս կամ այն անկիւնէն մատաղատի աղջնակներ կը քչուին դէպի սեռային հաստութեաբեր չուկանեբը. հաստութեաբեր, անշուշտ այդ գործին լծուած միջնորդներու համար որոնք գըրեթէ միչտ մաս կը կազմեն լաւ կազմակերպուած ցանցերու: Ամէն վայրի մէջ գործարքը կը հետեւի նոյն տիպաչարին. համատարած թշուառութեան պայմանները, բարեկեցիկ կեանքի ձգտում որ կու տայ չահագործումի գլխաւոր լարը, ապա նաեւ աշխարհի մասին անտեղեակութիւն, կամ միամտութիւն: Մնացեալը կը յանդի մէկ – երկու տարբերակով քալող զարգացումներու. մարմնավաճառութեան, գերութեան բռնադատուած գեռատի աղջնակներ, ամէնէն անտանելի պայմաններու մէջ ժամեր գործերու լծուած անչափահասներ: Առաջիններուն ճակատագիրը մեծ համեմատութեամբ գարուն ախտը կ'ըլլայ որ անոնց վերջը կը վախէ հազիւ երիտասարդ տարիքին, երկրորդները կը հասունանան, կը ծերանան իրենց պարտադրուած միջավայրին մէջ, եթէ փրկարար ձեռք մը չերկարի իրենց:

Տասնեակ մը տարի առաջ մէկը կրնա՞ր մտքէն անցընել որ այդ գաժանութիւնէն Հայաստանն ալ բաժին կը ստանար օր մը: Հարցումը, հասնօրէն, այսօր ալ անհեթեթի, սրբապղծութեան չեչտով կը հնչէ չատերու ականջին: Բայց տասը տարիէ ի վեր այնքա՛ն չատ հաւատքներ, համոզումներ ատոզէ ղղեակներու պէս փշրուեցան որ այս մէկը բացատրութիւն պիտի չկազմէ: Մանաւանդ որ ըսուածին հաստատումը տրուած է երեւանէն իսկ:

«Նորեան տապան» լրատու ղործակալութեան աղբիւրով ըսուածը այն է որ Հայաստանէն մարմնավաճառութեան համար այլ երկիրներ տարուող կիներու թիւը հազարներով կը տրուի: Անոնք զըլխաւորաբար «ապրանք» կ'ըլլան արեւելեան չուկաներու. Թուրքիա, Սուրիա, Միացեալ արաբական Էմիրութիւններ: Փոքրամասնութիւն մը միայն կը հասնի Եւրոպա: Այդ գործարքին համակարգը բացայայտուած է չնորհիւ Գաղթի միջազգային վարչակերպութեան մղած պրպտումներուն:

Վերոնչեալ գործակալութիւնը նիւթին մասին հարցազրոյց մը ըրած է Ընկերութեան հայկական ընկերակցութեան նախագահ, Գիտութեան ակադեմիայի փիլիսոփայութեան հիմնարկի տնօրէն Գէորգ Պօղոսեանի հետ: Այս վերջինը հերքումի որեւէ խօսք չունի ըսուածին մասին: Կ'ըսէ թէ գժուառ է ըստ ոյդ թիւեր տալ կիներու «վաճառք»ին մասին որ անչուշտ, ամբողջովին ապօրինի պայմաններու մէջ կը կատարուի: Այդ գործունէութեան մէջ Հայաստանէն ընդգրկուածներու կարեւոր մէկ տոկոսը յաճախ չատ երիտասարդները կը կազմեն: Անոնք որսը կ'ըլլան միջնորդ անձերու կամ հաստատութիւններու որոնք օրինաւոր առեւտուրի քողին տակ, ինչպէս՝ զբօսաչրջութիւն, կամ արտասահմանեան աշխատանք, այդ գործունէութեամբ կը զբաղին: Ինդրոյ առարկայ կիներէն, աղջիկներէն ոչ մէկը տեղեակ կ'ըլլայ թէ ի՛նչ վիզ սպասէ իրեն: Մանաւանդ անոնցմէ չատերու հետ խօսելով այդ եղրակացութեան յանգած են:

Ըսուածը կը կրկնէ արեւմտեան լրատուիւռներու յայտարդով ցոյց տրուածը. հանելով օտար երկիր մը, անոնց ձեռքէն կ'առնուին իրենց անձնագիրներն ու դրամները: Այդպէս է կանոնը: Շատ են պարագաները ուր վիները ուղղակի վերածուած են դերիներու: Կը պատահի որ մէկը յաջողի փրկուիլ ու փախուստի դիմել: Մեծ է անոնց մէջ անչափահասներու թիւը:

Երբեմն այդ կիներէն ոմանք կը վերադառնան կարեւոր գումարներով ու կը պատմեն թէ որքան դիւրին է չահիլ: Նոր զոհեր կը գտնուին անոնց հաւատացողներէն ու գործարքը կը չարունակուի: Ուրիչ վերադարձողներ իրենց հետ կը բերեն գաժան ապրումներու փորձառութիւնը, յիչատակը ու այնքա՛ն վախցած կ'ըլլան որ չեն կրնար, չեն ուզեր խօսիլ իրենց պատահածին մասին: Ատիկա պատճառ է որ դժուարանայ այդ կարգի ապրակայութեան թէ ընկերային յեղափոխութեան համապատասխանող արուեստը այն չէ որ ընկերային իրականութիւնն ու ողբերգութիւնը կը պատկերէ, գառնալով պատկերազարդում եւ քարոզչութիւն այլ՝ յառաջապահ արուեստը: Իրեն համար, միայն բացայայտօրէն քաղաքական նկարագիր ունեցող արուեստը չէ որ կրնայ քաղաքական ըլլալ, ըստվհետեւ «գուտ գեղագիտութիւնը», ինչպէս կը գրէ(4), իրենչ անկախութիւնը պահելով, «խառնուածքով յեղափոխական, բրիչի զօրաւոր հարուած մը կու տան ընկերային շէնքին...»: Եւ կը հաստատէ. «Արդարութիւն ընկերաբանութեան մէջ, ներդաշնակութիւն արուեստի մէջ. նոյն բանն է»: Նկարչական իր երկու անյաղթող փորձերը, այս ուղղութեամբ իր համոզումը աւելի կ'ամրապնդեն: Այսպէս, ընկերային բովանդակութիւն եւ քաղաքական խորք ունեցող իր նկարած երկու պատառները, չեն նուաճեր գեղարուեստական այն հանդամանքը որոնք չատուկ են իր միւս գործերուն, բնանկարներ պատկերող: Սինիպ ատոր գիտակցելով, կ'եզրակացնէ թէ նկարչական իրականութիւնը իր կեանքը ունի, ուր բարի զգացումները չեն ճշդորոչողը այլ՝ նկարչական յղացքը: Ի. գարու սկիզբին խակ քաղաքական տուեալին եւ ենթանիւթի հարցի մասին կը գրէ. «Անիշխանական նկարիչ ան չէ որ անիշխանական նկարներ պիտի պատկերէ այլ՝ ան որ, առանց շահ ապահովելու մտահոգութեան, առանց վարձատրութեան փափաքի, իր ամբողջ էութեամբ եւ անհատական ընդատով պիտի պայքարի բռիժեի և պաշտօնական պայմանադրութիւններուն դէմ: Ենթանիւթը ոչինչ է կամ, գէթ, արուեստի գործին միայն մէկ մասը, ոչ աւելի կարեւոր բան միւս տարրերը, գոյներ, գծայղացք, համադրում...: Երբ աչքը ժամանակի ընթացքին մշակուի, ժողովուրդը նկարներուն մէջ ուրիշ բան պիտի տեսնէ բան ենթանիւթը, երբ ընկերութիւնը զոր կ'երազենք իրականութիւն դառնայ» եւ «երբ բանուորը գինէ անբան դարձնող կեղեքողներէն ձերբազատի՝ ժամանակը պիտի ունենայ մտածելու, մշակուելու եւ արուեստի երկին այլազան յատկութիւնները գնահատելու»(5): Աւելի ուշ, երբ Սինիպ կրկին կ'անդրադառնայ այս հարցին, կը մատնանչէ թէ «Մեր ընկերութիւնը, մշակոյթը գլանալով զանգուածին, անոր կը պարտադրէ ենթանիւթի գերութիւնը»(6):

Բայց եւ այնպէս, Սինիպ ընկերային–քաղաքական երկու պատառներէն «Ներդաշնակութեան ժամանակին (ոսկեայ ժամանակաշրջանը անցեալին մէջ չի դտնուիր, ապագային մէջ կը գտնուի)»ը (1893–1895), իր ամենածաւալուն նկարը, նկատելի յատկանիչներ ունի: Նախ, ան երանելի կեանքի մը պատկերը կը դնէ, որպէս ապագային նուաճելի հանգրուան, ինչ որ իր յաւատեսութեամբ մտածել կու տայ քանի մը տասնամեակ վերջ կերարկուող ընկերային իրապաշտութեան մասին, կեանքը եւ բանուորին ու գիւղացիին առօրեան վարդագոյն ներկայացնող: Ապա, կայ անոր դեղարուեստական նպատակը, քանի որ ան ազդեցութիւն պիտի բանեցնէ Անդրէ Մաթիսի վերջայ, երբ այս վերջինը կը նկարէ «Ապրելու երջանկութիւնը»ն (1905–1906), որուն մէջ համադրումը, կարգ մը կերպարներուն դիրքաւորումը եւ յատկապէս պատառի կեդրոնին չուրջպար կազմող խումբը (բոլորն ալ բնութեան գիրկը, ինչպէս Սինիպի նկարի պարագային), մտքին կ'առընչուին ասոր կերպարներուն եւ դրացքին: Պարողներու նոյն խումբն է որ Մաթիս անջատ կերպով պիտի նկարէ մեծածաւալ պատառներու վրայ, «Պարը կոչուող, երկու տարբերակներով, 19 եւ 1910 տարիներու յղութացքին:

*
**

Սինիպ կանուխ եւ արագ ձեռք բերած էր նկարչական հմտութիւն, հակառակ ինքնուս ըլլալուն: Սկիզբը, որպէս հետեւելի օրինակներ, կը կեդրոնանայ Գիւօ Մոնէի եւ Ալման Կիլամէնի վրայ, կը համակուի լոյսով, գոյնով ու առարկայական մօտեցում ցոյց կու տայ նոր ժամանակներու պարզած քաղաքային եւ ճարտարարուեստական իրականութեան հանդէպ, զոր իր նկարած ենթանիւթերուն կը համարկէ, առանց որ անոր եւ հետզհետէ սրբուող հին աշխարհին միջեւ հակասութիւն կամ խորթութիւն մատնանչէ: Ինչ որ ալ նկարէ, մարդկային կերպարներ (չատ քիչ անգամ), բնութենական կամ քաղաքային տեսարաններ, գինք գլխաւոր հետաքրքրողը գոյնին, լոյսին եւ ներդաշնակութեան համատեղումն է, գիտական ըմբռնումով եւ երաժչտական կշռոյթով, որպէս երկու հիմնական տարրեր, այդ չրջանի գեղարուեստական աշխարհը յուզող:

Սինիպի այս ընթացքը, ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին կարեւոր թափ ստացած նկարչութիւն – գիտութիւն առընչութեան առաջին փորձը չէ: Վերածնունդին կատարման ուղղութիւն մը ծայր առած էր նախ հեռակէտի մշակումով եւ համադրական երկրաչափական տուեալներու կիրարկումով, ապա մարմնակազմութեան ուսումնասիրութեամբ: ԺԹ. դարուն այդ առընչութիւնը հիմնաւորապէս կը կեդրոնանայ գոյնի եւ լոյսի տարրերու վրայ ինչպէս եւ նկարչական կատարման, իր առաւելագոյն կիրարկումը գտնելով յանձին նորատպաւորապաշտներուն, գլխաւորաբար Սէօրայի եւ Սինիպի: Այս գծով, արմատական դիր կ'ունենան գոյնի կազմակերպական, բաղդրական եւ տեսողական ընկալման երեւոյթներն ու լոյսին հետ առնչ յարաբերումը մշակող կարգ մը ուսումնասիրութիւններ եւ գեղագիտներու աչխատանքը(7), ինչպէս եւ Իօժէն Տըլացրուայի ու տպաւորապաշտներուն նկարչական յայտնաբերումները, գուտ գոյնը և տարբերուն թափանցող լոյսը վերացնող:

Իր գիրքին մէջ, Սինիպ հանգամանօրէն կը պարզէ նկարչական այն բանաձեւը որուն վրայ հիմնուած է իր գաղրոցը, նորատպաւորապաշտ բնորոչումը նախընտրելով կէտապաշտին, որովհետեւ իրենց նպատակը կէտը չէ այլ լոյս–գոյն–ներդաշնակութիւն միատեղումը, կէտը ըլլալով միայն միջոցը զայն իրագործելու, գուտ եւ անխառն գոյները ուղղակի պատառին վրայ տեղադրելու, քովէ քով կամ գիրար մասամբ ծածկող, ձեռք բերելու համար առաւելագոյն լուսաւորութիւն, գոյներու հարազատութիւն եւ թրթռացում: Այսպէս, աննիւթացյ լոյս մը դուրս կու գայ պատառներէն, մաքուր եւ կէտաւոր գոյներու ընդմէջէն, նկարներուն տալով չքաղաչային բնոյթ որոնք, եթէ նկարչական կանոնէն ընկալուին, անտեսել կու տան աչխատանքին կանոնաւորը, միապաղաղ եւ միատեսակ իրագործումը եւ իրենք կը հաստատեն որպէս նկարչութեան պատմութեան լարգարդոյն նուաճումներէն մէկը: Ասով, նորատպաւորապաչտները կը հետեւին նկարչութեան իմպրեսիոնիզմի ընթացքին, յատկապէս Փօլ Սէզանի օրինակով, որմէ սկսեալ եաւ իմպրեսիոնիզմի չեչտը հետզհետէ աւելի տեղ կը գտնէ արուեստին մէջ, մինչեւ որ Ի. գարու սկիզբէն կը գտնայ զայն գլխաւոր ձեւաւորումը, խորանարդապաշտութիւնը, ապագայականութիւնը (1893–1895), իր ամենածաւալուն նկարը, նկատելի յատկանիչներ ունի: Նախ, ան երանելի կեանքի մը պատկերը կը դնէ, որպէս ապագային նուաճելի հանգրուան, ինչ որ իր յաւատեսութեամբ մտածել կու տայ քանի մը տասնամեակ վերջ կերարկուող ընկերային իրապաշտութեան մասին, կեանքը եւ բանուորին ու գիւղացիին առօրեան վարդագոյն ներկայացնող: Ապա, կայ անոր դեղարուեստական նպատակը, քանի որ ան ազդեցութիւն պիտի բանեցնէ Անդրէ Մաթիսի վերջայ, երբ այս վերջինը կը նկարէ «Ապրելու երջանկութիւնը»ն (1905–1906), որուն մէջ համադրումը, կարգ մը կերպարներուն դիրքաւորումը եւ յատկապէս պատառի կեդրոնին չուրջպար կազմող խումբը (բոլորն ալ բնութեան գիրկը, ինչպէս Սինիպի նկարի պարագային), մտքին կ'առընչուին ասոր կերպարներուն եւ դրացքին: Պարողներու նոյն խումբն է որ Մաթիս անջատ կերպով պիտի նկարէ մեծածաւալ պատառներու վրայ, «Պարը կոչուող, երկու տարբերակներով, 19 եւ 1910 տարիներու յղութացքին:

*
**

Սինիպ կանուխ եւ արագ ձեռք բերած էր նկարչական հմտութիւն, հակառակ ինքնուս ըլլալուն: Սկիզբը, որպէս հետեւելի օրինակներ, կը կեդրոնանայ Գիւօ Մոնէի եւ Ալման Կիլամէնի վրայ, կը համակուի լոյսով, գոյնով ու առարկայական մօտեցում ցոյց կու տայ նոր ժամանակներու պարզած քաղաքային եւ ճարտարարուեստական իրականութեան հանդէպ, զոր իր նկարած ենթանիւթերուն կը համարկէ, առանց որ անոր եւ հետզհետէ սրբուող հին աշխարհին միջեւ հակասութիւն կամ խորթութիւն մատնանչէ: Ինչ որ ալ նկարէ, մարդկային կերպարներ (չատ քիչ անգամ), բնութենական կամ քաղաքային տեսարաններ, գինք գլխաւոր հետաքրքրողը գոյնին, լոյսին եւ ներդաշնակութեան համատեղումն է, գիտական ըմբռնումով եւ երաժչտական կշռոյթով, որպէս երկու հիմնական տարրեր, այդ չրջանի գեղարուեստական աշխարհը յուզող:

Սինիպի այս ընթացքը, ԺԹ. դարու երկրորդ կէսին կարեւոր թափ ստացած նկարչութիւն – գիտութիւն առընչութեան առաջին փորձը չէ: Վերածնունդին կատարման ուղղութիւն մը ծայր առած էր նախ հեռակէտի մշակումով եւ համադրական երկրաչափական տուեալներու կիրարկումով, ապա մարմնակազմութեան ուսումնասիրութեամբ: ԺԹ. դարուն այդ առընչութիւնը հիմնաւորապէս կը կեդրոնանայ գոյնի եւ լոյսի տարրերու վրայ ինչպէս եւ նկարչական կատարման, իր առաւելագոյն կիրարկումը գտնելով յանձին նորատպաւորապաշտներուն, գլխաւորաբար Սէօրայի եւ Սինիպի: Այս գծով, արմատական դիր կ'ունենան գոյնի կազմակերպական, բաղդրական եւ տեսողական ընկալման երեւոյթներն ու լոյսին հետ առնչ յարաբերումը մշակող կարգ մը ուսումնասիրութիւններ եւ գեղագիտներու աչխատանքը(7), ինչպէս եւ Իօժէն Տըլացրուայի ու տպաւորապաշտներուն նկարչական յայտնաբերումները, գուտ գոյնը և տարբերուն թափանցող լոյսը վերացնող:

Իր գիրքին մէջ, Սինիպ հանգամանօրէն կը պարզէ նկարչական այն բանաձեւը որուն վրայ հիմնուած է իր գաղրոցը, նորատպաւորապաչտ բնորոչումը նախընտրելով կէտապաշտին, որովհետեւ իրենց նպատակը կէտը չէ այլ լոյս–գոյն–ներդաշնակութիւն միատեղումը, կէտը ըլլալով միայն միջոցը զայն իրագործելու, գուտ եւ անխառն գոյները ուղղակի պատառին վրայ տեղադրելու, քովէ քով կամ գիրար մասամբ ծածկող, ձեռք բերելու համար առաւելագոյն լուսաւորութիւն, գոյներու հարազատութիւն եւ թրթռացում: Այսպէս, աննիւթացյ լոյս մը դուրս կու գայ պատառներէն, մաքուր եւ կէտաւոր գոյներու ընդմէջէն, նկարներուն տալով չքաղաչային բնոյթ որոնք, եթէ նկարչական կանոնէն ընկալուին, անտեսել կու տան աչխատանքին կանոնաւորը, միապաղաղ եւ միատեսակ իրագործումը եւ իրենք կը հաստատեն որպէս նկարչութեան պատմութեան լարգարդոյն նուաճումներէն մէկը: Ասով, նորատպաւորապաչտները կը հետեւին նկարչութեան իմպրեսիոնիզմի ընթացքին, յատկապէս Փօլ Սէզանի օրինակով, որմէ սկսեալ եաւ իմպրեսիոնիզմի չեչտը հետզհետէ աւելի տեղ կը գտնէ արուեստին մէջ, մինչեւ որ Ի. գարու սկիզբէն կը գտնայ զայն գլխաւոր ձեւաւորումը, խորանարդապաշտութիւնը, ապագայականութիւնը

ՍԱՓԻ ԹՈՓՈՉԵԱՆ

պաշտութեան եւ մանաւանդ վերացապաշտութեան ընդմէջէն:

Կայ նաեւ նկարչութիւնը – երաժշտութիւնը առընչութիւնը, որ նոյն չրջանին կը գրաւէ մեծ արուեստագէտները, Տ– ապա վաւերի ֆանտինաքի, ամէնէն համապարփակը, որ իր «Դեղին հնչեղութիւնը» (1913) երկով, կը համատեղէ նկարչութիւնը, երաժշտութիւնը, թատրոնը եւ դրականութիւնը: Աւրուեստներու միատեղումը սկիզբ առած էր Ռիխարտ Վակներով, որուն գեղարուեստական համայքը մեծ ազդեցութիւն բանեցուց ոչ միայն յօրինողներու վրայ, այլ նաեւ գրագէտներու եւ նկարիչներու: Անոր Ծանթէն – Լոիւը, Սէզան, Վենսան վան Կոկ, Մօրա, Վակների անունը կը յիշատակեն եւ կ՚ուսումնասիրեն յարաբերութիւն մը կը ստեղծեն եւ կ՚անեն իրենց աշխատանքին եւ անոր ընդունելութեան միջեւ: Համակումը այնքան տարածուն է եւ ներգրաւող, որ անգլիացի գրող եւ քննադատ Ուոլթըր Հ. փէյթըր գրել կու տայ նշանաւոր նախադասութիւն մը. «Բոլոր արուեստները կը ձգտին երաժշտութեան վիճակին»: Մինչդեռ, իր կարգին, մինչեւ չրջան մը իր գործերու խորագիրներուն կը կցէ Օփիւս թուր մինչ 1891–ին նկարուած 4 նկարներու չարքը – յաջորդաբար «Գոնգարնօ: Ազկէրնաու: Օփիւս 218 (Սքերծօ), «Գոնգարնօ»: Առաւօտեան անդորը: Օփիւս 219 (լարկեթթօ), «Գոնգարնօ»: Իրիկուան անդորը: Օփիւս 220 (ալեկրօ մաէսթոզօ)», «Գոնգարնօ: Ազկերի որս: Օփիւս 221 (առաձիօ)»–, նկատի կ՚ունենայ որպէս համանուագ մը, իւրաքանչիւր նկար անոր մէկ չարժումը ներկայացնող: Նկարչութիւն – երաժշտութիւն այս աղընչութիւնը մէկ ուղղութեամբ չընթանար, որովհետեւ յօրինողներ ալ իրենց երաժշտական գործերուն երբեմն նկարչական խորագիրներ կու տան, ինչպէս Գլօտ Տէպիւսիի «Սեւով եւ Ճերմակով»ր, Նիլս Կաատի «Ջրաներկ»ը, մինչ Մ. Ֆ. Միուրլիոնիս երաժշտական ասպարէզէն կանգնի նկարչութեան, որով երկու մարդերը կը գոյակցին եւ կը միաձուլուին մէկ արուեստագէտի մէջ:

Սինիպ արմատական դեր կ՚ունենայ նորատպաւորապաշտութեան գոյատման մէջ: Սէօրա կը նկատուի կէտանկարչութիւնը առաջին կիրարկողն ու այս չարժումին պարագլուխը: Սակայն Սինիպակի դերը նուազ կարեւորութիւն չի ներկայացներ ոչ միայն այս ղպրոցին գլխաւոր ջատագովը լլլալով (մանաւանդ Սէօրայի կանխահաս մահէն ետք), այլ նաեւ անոր գեղագիտական եւ նկարչական կարելիութիւնները ընդլայնելով, դէպի աւելի գունապաշտութիւն եւ անջատ վրձնահարուածի կիրարկում, կէտը փոխարինելով խճանկարային նկարեպակերպով: Այսպէս, Սէօրայի մահէն քիչ ետք, Սինիպակ վերաքննութեան կ՚ենթարկէ իր նիպրութիւնը, կեդրոնանալով, աւելի ներշարհային տարրին վրայ քան թէ բնութեան մէկ նկարելուն, անոր տեսողական հրամայականներէն ձերբազատելով եւ գոյնին տալով աւելի մեծ կարեւորութիւն, չեշտը դնելով անոր արտայայտչականութեան վրայ: Այս նոր ընթացքէն ծնած քանի մը պատառաներ կը յայտնեն որ վայրենիներու (Մաթիսի, Անտրէ Տըրէնի, Մօրիս տը Վլամէնքի եւայլոց) ժամանումը հեռու չէ եւ ոչ ալ, որոշ չափով, Ֆանտինաքիի վերացականութիւնը: Իր գիրքի վերջաւորութեան, Սինիպակ խոր կերպով գիտակից նորատպաւորապաշտութեան եւ իր բերած նըրբագործ նպաստին, իր բարեկամին Վան Կոկի կը ձօնակցի (8) եւ կը դրէ թէ գալիք «յաղթական գունապաշտը պէտք է միայն իճգիճիը յայտնէ, իր երանգապնակը պատրաստած ճիճ» (9):

Արդարեւ, այս երանգապնակին վրայ տեղադրուած գոյները չորնալու ժամանակ չունեցան...:

ՇԱՀԱՐԱԶ

(1) SIGNAC (1863-1935), **Grand Palais,** 1er mars-28 avril.

Այս ադիւ Փարիզ ներկայացուած են նաեւ երկու այլ ցուցահանդէսներ.

Paul Signac. Dessins et aquarelles, collection inédite, **Musée Marmottan,** jusqu'au 15 mai.

Signac le marin, **Galerie de la Présidence,** 90, rue du Fbg. St. Honoré, 1er mars-30 avril.

(2) Signac et la libération de la couleur. De Matisse à Mondrian, **Musée de Grenoble,** 9 mars-25 mai 1997.

(3) Paul Signac, «Le sujet en peinture», **Encyclopédie française,** éd. par A. de Monzie, vol. XVI, 1935, ch. II, 3: «Les besoins individuels et la peinture», réf. 16.84, p. 7-10. Cité dans Paul Signac, «D'Eugène Delacroix au néo-impressionnisme», **Collection Savoir, Hermann,** 1978, Paris, pp. 174-190.

(4) Voir l'essai de Signac publié en 1891 dans le journal anarchiste **«La Révolte»,** cité par John Leighton, «Paul Signac 1863-1935. Présentation,» dans «Signac, 1863-1935,» catalogue de l'exposition du Grand Palais, **Réunion des musées nationaux,** 2001, Paris, pp, 27, 28.

(5) Manuscrit non daté [vers 1902], voir le catalogue de l'exposition, op. cit., p. 51.

(6) Paul Signac, «Le sujet en peinture», op. cit., p. 175.

(7) Տես. –
Michel Eugène Chevreuil, «De la loi du contraste simultané des couleurs, et de l'assortiment des objets colorés considérés d'après cette loi dans ses rapports avec la peinture, la tapisseries...,» **Pitois-Levrault,** 1839, Paris.

—, «Des couleurs et de leurs applications aux arts industriels, à l'aide des cercles chromatiques«, **Baillière,** 1864, Paris.

Charles Blanc, «Grammaire des arts du dessin», **Vve Renouard,** 1867, Paris.

John Ruskin, **«The Elements of Drawing», new ed. G. Allen,** 1879, London.

Hermann Helmholtz, «L'optique et la peinture» [à la suite de: E. Brûcke, «Principes scientifiques des beaux-arts», **Baillière,** 1878, Paris].

Ogden Rood, «Modern Chromatics. Student's Texbook of color» («Théorie scientifique des couleurs et leurs applications à l'art et à l'industrie») **Baillière,** 1881, Paris.

Charles Henry, «Introduction à une esthétique scientifique». **Revue Contemporaine,** 1885, Paris.

—, «L'esthétique des formes», dans la **Revue Blanche,** août, oct.. nov., déc., 1894, févr. 1895.

(8) Վան Կոկ կը գրէ· «Բայց ապագայի նկարիչը գունապաշտ մըն է որուն նմանը գարդ չէ եղած»: (Նամակ իր եղբօրը Թէոյի (Արլ, Մայիս 1888):

(9) Paul Signac, «D'Eugène Delacroi...», op. cit., p. 157.

ԵՐԿԱՐ Կ'ԱՊՐԻ՛ ՆՈՐՎԵԿԻՈՑ ԱՐՔՈՒՆԻՔԸ

Այնպէս կը թուի որ Նորվեկիացիները որոնց համար միշտ չատ սիրելի է արքունի ընտանիքը, սկսած են հակիլ դէպի Հանրապետութիւն: Երկու թերթի կողմէ վերջերս վատարուած հարցախոյզներ այդ հակումը կը մատնեն: Պատասխանատուներու միայն 59%-ը կը նախընտրէ պահպանել միապետութիւնը, մինչդեռ այդ համամասութիւնը անցեալ Ցունուարին 64%, իսկ անցեալ տարուան Մայիսին 71% էր: Հարցախոյզներու հաստատութեան վերլուծումը այդ նուազումը կը բացատրէ գահաժառանգ իշխանին ու քրոջը ընթացքով:

Առաջինը կը պատասխանուի ամուսնանալ երիտասարդուհիի մը հետ որ մայր է չորս տարեկան մանչուկի մը. անոր հայրը հետապնդումի ենթարկուած է թմրեցուցիչ ունենալուն համար: Իսկ քրոջը ընկերը որ դրոզ մըն է, նոյնպէս թմրեցուցիչի առընչուած անցեալ մը ունի: Հետաքրքիր յայտարերի մը ընթացքին ան ցոյց տրուած է Լաս Վեկասի պանդոկի մը մէջ պոռնիկներու հետ դոզային դրծածած պահուն:

Նորվեկիացիներու մեծամասնութիւնը կողմնակից է որ միապետութեան ապագային մասին հանրաքուէ մը կազմակերպուի: Կ'ըսուի թէ 51%-ը կ'ուզէ որ հանրաքուէն կատարուի 2005-ին երբ երկիրը պիտի նչէ անկախութեան հարիւրամեակը: Արքունիքին մամուլի կցորդներէն մէկը գտած է թէ ուշադրութեան առարկայ կ'ըլլան այդ մասին եղած հարցախոյզները, յայտնուած կարծիքները: Ներկայի թագաւորը ըսած է թէ ինք այդ բանավէճին չի մասնակցիր. իսկ զաւակը, այնպէս կը թուի որ դէմ չէ հանրաքուէի մը գաղափարին: Ինչ կը վերաբերի քաղաքական դասին, ան խոհեմ է. նոյնիսկ ըսողներ կան որ թերթի մը հարցախոյզին արդիւնքը նման լուրջ բանավէճի մը համար բաւարար հիմ չէ: Կ'աւելցնեն նաեւ թէ այդ հարցախոյզներուն բուն նպատակը իսկական քանավէճ մը բանալ չէ, այլ՝ նեղութիւն պատճառել արքունի ընտանիքին:

ՔԱՂՀԱՆ

ԴԱՂՈՒԹՔ ԴԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՑ Մաչքա Մատէն Ֆաքիւլթէի համերգասրահին մէջ, Ապրիլ 16-ին, Սայաթ Նովա երգչախումբը համերգ մը տուած է նուիրուած Հենրիկ Ադամեանի երգչախմբային սենֆոնիք գործերուն, որոնց մէկ մասը հեղինակին ստեղծագործութիւններն էին, մաս մըն ալ յայտնի մեղեդիներու վերամշակում: Համերգին սկիզբը, Բաղարատ Էսթուքեան, Հայերէն եւ Թրքերէն, ողջունած է ներկաները, յայտնելով թէ Սայաթ – Նովա երգչախումբը, այս անգամ ալ, կը ջանար իրականացնել նոր հանգրուան մը: Ներկայացուած կտորները ծանօթացուցած է Պօղոս Զակրճեան, քուլիսէն կարդացուած մէկ քերումներով, հայերէն եւ Թրքերէն: Համերգին մենակատարները եղած են պարիթոն Գէորգ Դաւիթեան եւ սոփրանօ Շուշան Գալուստաչ:

*
**

ՊԼԷՐՈՒԹի Ֆենիսիա պանդոկի սրահներուն մէջ, Մարտ 30-ին, նախաճաշ – հանդիպում մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ ԼՕՒ-ի Շրջանային վարչութեան յարաբերական յանձնախումբին: Նախագահած է Տիկին Ռէն Պապիկեան – Քիւան, ողջոյնի խօսք արտասանած է Նանիկ Գայթանճեան (հայերէն եւ ֆրանսերէն): Ծօսք առնելով, յանձնախումբին առենապետը՝ Աւետիք Եղիայեան (ֆրանսերէն) չեշտը դրած է ԼՕՒ-ի (Լիբանանի Օգնութեան Մաչ) բարեսիրական եւ մարդասիրական գործունէութեան վրայ: ԼՕՒ-ի աշխատանքներու ընդհանուր պատկերը ներկայացուցած է Սեդա Մարչեան (անգլերէն եւ հայերէն): Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը: Հանդիպումին մէջ կարեւոր տեղ մը գրաւած է հին ու պատմական պղեստներու եւ լիբանանեան տարազներու ցուցադրութիւնը:

*
**

ԱԹԼԻՆԹի «Փալլաս» սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Ցունաստանի ազգային վարչութեան, Կիրակի, Ապրիլ 8–ին, տեղի ունեցած է Հայաստանի պետական երգչախումբի համերգը, դեկավարութեամբ Ցովհաննէս Չէքիճեանի, որ մեծ յաջողութիւն արձանագրած է:

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Երկու օր քնեցինք Ղանթարի տակ, սալի վրայ: Չէր յաջողում որքանոց ընդունուել: Երկու օրից քեռիներս իրենց գործերն աւարտեցին ու գնացին, մօրս տալով մի հացէ, որի տիրը պիտի պլոխ բերէր մեր որքանոց ընդունելը: Եփրեմ էր այդ մարդու անունը: Մեր համագիւղացիներից էր, հօրս ընկերն ու ամուսնութեան քաւորը: Ապրում էր Տէրեան փողոցում, Ամերեանի խաչմերուկին հասած եւ աչխատում հրաչմերուկին չհասած եւ աչխատում հրաչալարակում գտնուող մի փոքրիկ արհեստանոցում, որտեղ կտաւի նման բաներ էին գործում: Երկու օր նրա մոխից արհեստանոց, արհեստանոցից տուն էինք գնում գալիս: Վերջապէս արհեստանոցում բռնեցրեցինք: Մայրս ամէն ինչ պատմեց, նա մեզ մի գրութիւն տուեց՝ իր եւ հօրս ընդհանուր ընկերոջն ուղղուած, որի անունը, յիշում եմ, Աբրամ էր: Անգլիական որբանոցի վարիչն էր: Գրասենեակը, որ «օֆիս» էին կոչում, գտնուում էր Սպանդարեան փողոցում: Նրան գտանք տեղում, գրութիւնը տուեցինք, կարդաց, իմացաւ ում երեխաներն ենք, ճանաչեց մօրս, տխրեց հօրս համար, յետոյ ընդունման գրութիւն տուեց եւ ասաց ուր տանենք: Եփրեմն ու Աբրամը մեր գլուխից էին, սովորել էին հօրս հետ, բայց հօրս չէր յաջողուել ուսումը շարունակել, իսկ նրանք գլուխի դպրոցն աւարտելուց յետոյ գնացել էին Պիթլիս, այնտեղ չարունակել կրթութիւնը:

Որբանոցը գտնւում էր Ս. Սարգիս եկեղեցու եռեւում: Կարմիր աղիւսից կառուցուած այդ չէնքը հիմա էլ կայ, վերան մի նոր յարկ են բարձրացրել: Սպանդարեանի անուան դպրոցի կողքին է, մուտքը Պարոնեան փողոցի կողմից է:

Գրութիւնը նոյն օրն էլ տարանք: Անմիջապէս ընդունեցին, բայց հաղուստ տուեցին միայն յաջորդ օրը, որից յետոյ միայն փաստօրէն դարձանք որբանոցի սաներ: Այդ մի քանի օրը եկեղեցու բակում էինք քնել, իսկ հագուստ ստանալուց յետոյ արդէն կարող էինք մնալ որբանոցում: Մայրս էլ արդէն կարող էր գիւղ վերադառնալ: Գնալուց առաջ նա մի քանի վարունգ բերեց մեզ, որոնք ես դրեցի ծոցս, որ յետոյ ուտենք:

Ինձ ծաղկաւոր, երկնագոյն չրջազգեստ էին տուել: Երկար մազերս, իմ համաձայնութեամբ, լրիւ խուզեցին: Երեւի եղբօրս մազերն էլ, չեմ յիչում: Երբ այդպէս մաքուր ու կոկիկ դուրս եկանք մօրս հրաժեչտ տալու, նա տխուր նայեց խուզուած գլխիս, բայց անմիջապէս էլ ասաց· «Հմայ էլ խորոտ իս»:

Որբանոցի կառավարչի անունը Տիգրան էր, դիմելիս պարոն Տիգրան էինք ասում: Պարոն Տիգրանը, որ ցուցակագրում էր նորեկներին, հարցրեց անունազգանունս: Ասացի՝ Մարուս Ցովսէփեան: Բարկացաւ վրաս, թէ հայկական չէ անունդ, փոխեց, Մայրանոյշ գրաձրեց: Ցակոբի անունն էլ Ցոչբեկ էր: Դրա վրայ էլ բարկացաւ: Ցաջորդ անգամ, երբ մայրս եկել էր, ասաց, որ եղբօրս իսկական անունը Ցակոբ է: Մի երկու տարի Ցովսէփեան էինք գրւում, մինչեւ որ մեզ այցելութեան եկած քեռի Ալէքսանից իմացանք, որ մեր ազգանունը Ցակոբեան է, աւելի ճիչդ, Տէր–Ցակոբեան: Այդպէս 1924–ից ես կոչուեցի Մայրանոյշ Ցովսէփի Ցակոբեան, իսկ եղբայրս՝ Ցակոբ Ցովսէփի Ցակոբեան:

Առաջին մէկ–երկու ամիսը տխրում էինք, յատկապէս Ցակոբը: Մօրս էր կարօտում, ասում էր՝ գնանք այստեղից, ասում են մեզ Աչտարակ են տեղափոխելու, մաման կը գայ, մեզ չի գտնի: Ես նրանից երկու տարով մեծ էի, բացատրում էի, որ աւելի լաւ, Աչտարակն աւելի մօտիկ է գիւղին, մաման չուտ–չուտ կը գայ մեզ տեսնելու: Ցիչեցնում էի՝ Աչտարակը այն տեղն է, ուր մնացինք պիչերելու, վարունգ կերանք: Ցետոյ ասում էի՝ ո՞ւր գնանք, հայր չունենք, տուն չունենք, այստեղ լաւ է:

Եղբայրս ու ես քնում էինք կողք–կողքի, գետնին: Քարէ յատակով մի մեծ սրահում, բոլորի հետ միասին: Մահճակալներ դեռ չկային: Ռեժիմն այսպիսին էր· առաւօտ կանուխ վեր էինք կենում, լուացւում, չարք կանգնում, աղօթում՝ «Առաւօտ լուսոյ, արեգական արդար», յետոյ գնում նախաճաչելու: Ցերեկը մինչեւ ճաչ բակում խաղում էինք, երգում, պարում՝ ամէն մէկն իր չնորհքն էր յոյց տալիս: Երբեմն էլ նստում էինք եկեղեցու դրանն ու դիտում այցելուներին: Ցաճախ ներս էինք գնում, հետեւում ժամերգութեանը: Երեխաների մէջ լաւ չարական կարդացողներ կային, յատկապէս աղջիկներից մէկը, որի ձայնը եկեղեցու կամարների տակ չատ գեղեցիկ էր հնչում: Երեկոյեան՝ ընթրիքից յետոյ, նորից լուացւում էինք, չարք կանգնում, աղօթում (այս անգամ՝ «Հայր մեր»ը) եւ գնում քնելու: Ելեկտրականութիւն չկար, մթութեան մէջ հապի էինք գնում մեր տեղերը: Գիչերը չէր թոյլատրւում դուրս գնալ, ուստի աչխատում էինք քնելուց առաջ ծուր քիչ խմել, որ կարիք չունենանք:

(Շար. 19)

ՓՈՒԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Ռոզ Սքաքեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գավէզեան, փոխան ծաղիկի, 1000 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

***

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ կաթոլիկ Մաչէ Լիոն – Վիլէօրպանի Ակաքա մանուհիները կը հրաւիրէ իր բացառիկ պարահանդէսին Շաբաթ, Մայիս 12–ին Վիլէօրպանի կեդրոնական սրահին մէջ

234, cours Emile Zola,

ժամը 20–էն սկսեալ։

Մուտքը 100 Ֆրանք։

Երեկոյթը պիտի խանդավառէ Երեւան նուագախումբը իր երգիչով եւ թոլորին ծանօթ **D.J. Didier**

Եկէք մխալին վայելենք հայկական չէն մթնոլորտը խաչուհիներուն կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերով եւ հայկական անուշեղէններով։

Ձեր տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան։

Հեռաձայն. –

04 – 78 – 26 – 28 – 71

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

HAMAZKAINE

Forum 2001

Que faites-vous pendant les vacances ?

Vous aimeriez passer vos vacances dans une ambiance chaleureuse et instructive ?

HAMAZKAINE propose cet été du 15 au 28 juillet un rassemblement de jeunes étudiants arméniens à Beyrouth.

POUR

- mieux connaître la culture arménienne;
- faire des échanges entre jeunes venus de différents pays de la diaspora;
- discuter et débattre de thèmes qui intéressent la jeunesse.

Des conférences, des débats animés par des professeurs.

Visite des institutions arméniennes et du Catholicossat de Cilicie.

Le **FORUM** prévoit également des moments de détente, des visites touristiques à Anjar (village arménien) et autres sites ainsi que des soirées inoubliables.

Participation aux frais
(hors transport aérien) :

Pension complète 600 USD

Demi-pension 300 USD

Pour tous renseignements vous pouvez consulter notre site web :

www. hamazkain.com

ou contacter Hourig Baghdassarian :

☎ 01. 42. 29. 10. 24.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԱՉԻ Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Մայիս 5, ժամը 14·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue — 75009 PARIS

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱՔ

կիրակի, Յուլիս 1–ին

ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍ

"ԽԱՆԱՍՈՐ"

Շաւիլ – Վիրօֆլէյ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ-ՄԻՆԱՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆԻ

վերջին գիրքը՝

«ՄՓԻՒՌԸ՝
ԱԶԳԱՑԻՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑ»

Հինգշաբթի, Մայիս 3, ժամը 20·30ին

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue, Paris 9e

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ
de Marseille

LA COMMISSION
FOI ET TRADITIONS ARMENIENNES
dans le cadre
d'une série de rencontres
« LOUSSAVORTCHI LESSARANE »
(Atelier "St. Grégoire l'Illuminateur")
propose
sa conférence-débat N° 10
sur le thème :

Le mystère de la Croix et ses traditions

(en français)
avec
le Rév. Père ZADIK AVEDIKIAN
Recteur de la Cathédrale

le jeudi 3 mai à 19 heures
dans la salle **«A. Tcherpachian»**
339, avenue du Prado — Marseille 8e

Date à retenir

FETE CHAMPETRE

A. A. A. S.

DIMANCHE 17 JUIN

à la Maison de la Retraite
de MONTMORENCY

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԵԱՆ

եւ

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆ
ՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻ

կազմակերպութեամբ՝

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆ

«կեանքը եւ ստեղծագործութիւնը»

պատասխան
Եկեղեցական հիւրընկալ փարիզ գտնուող երաժշտագէտ
ՀԱՅԿ ԱՒԱԳԵԱՆ

բացման խօսք
Տ. Զուհաճեան հետազօտական կեդրոնի տնօրէն
ԺԻՐԱՅՐ ԲԱԲԱՋԵԱՆ

Հինգշաբթի Մայիս 3, ժամը 20·30–ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Միութիւն
118, rue de Courcelles — Paris 17e

Այս առթիւ հանրութեան կը ներկայացուի նաեւ Տ. Զուհաճեանի Վաչակ Բ. օփերայի բնագրի առաջին ամբողջական հրատարակութիւնը 26 հատորներով։

Մուտքը ազատ է։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի առ Ս. Մննդեան առթիւ շնորհակալութեան տառացած է Իւղագիրի հետեւեալ նուէրները։

Գ. ՅԱՆԿ

*Տէր եւ Տիկին Վարուժան Շըրիկեան 100 Ֆր. Պր. Գագիկ Յովակիմեան, Տիկին Ալիս Գոլոը 200–ական Ֆր., Օրիորդ Մոնիք Մխքոյէլեան 100 Ֆր., Տիկին Մարի Պօղոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Տիլան, Տիկին Պ. Օրտուխանեան 1000–ական Ֆրանք, Տիկին Անահիտ Յակոբեան 150 Ֆր., Պր. Սերժ Փոսթոլեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մ. Մոգոսեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պէյազեան 200 Ֆր., Տիկին Սիլվա Քիլիչեան 1000 Ֆր., Տիկին Հռիփսիմէ Մարկոսեան, Տիկին Սրբուհի Տէմիրճեան 100–ական Ֆր., Օր. Վիրժինի Մանուկեան 250 Ֆր., Տիկին Մարի Հայթայեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Րիչար Նեմլի 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժերար Փափազեան 150 Ֆր., Պր. Շառլ Խօզպէքեան 500 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Սերժ Պապիկեան 800 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մուշեղ Զարդեան *** Ֆր., Տիկին Մաքրուհի Զաքրոսեան 200 Ֆր., Տիկին Մարի-Ալիս Փափազեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հերման Նեվրուզ 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գասապեան 5000 Ֆր., Տիկին Մելինէ Նահապետեան 400 Ֆր., Տիկին Ալիս Գալոյճաքօղլու 100 Ֆր., Տիկին Անահիտ Գափճեան 250 Ֆր.։*

(Շար.)

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :

Du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 3
JEUDI
3 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շարաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·158 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.158

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՅԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱԼԲՃԲՕՂԼՈՒԻ ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏԱՆ ՄԷՋ ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՔԱՆԴՈՒՄ

«ՔՄՔՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 30 / Մայիս 2)

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանանի նախագահը՝ զօրավար Լահուտ Երեւան ժամանեց Մայիս 2–ին: Իր պետական պատուիրակութեան մաս կը կազմեն փոխ – վարչապետ Իսամ Ֆարէս, երիտասարդութեան եւ մարմնամարզի նախարար՝ Սեպուհ Ճովհաննեան, ապահովութեան նօտրէն՝ Ճամիլ Սայէտ եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Նախագահը առանձին տեսակցութիւն մը կ'ունենայ իր պաշտօնակիցին՝ Ռ. Քոչարեանի հետ, այս հանդիպման զուգահեռ տեղի կ'ունենայ նաեւ հայ – լիբանանեան բանակցութիւններ: Նախագահն ու իր պատուիրակութիւնը կ'այցելէ նաեւ Ծիծեռնակաբերդ: Մայիս 3–ին ալ, զօր. Լահուտ հանդիպում կ'ունենայ վարչապետ Ա. Մարգարեանի եւ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին հետ, ապա, նոյն օրը Պէյրութ կը վերադառնայ:

Ցիշենք որ զօրավար Լահուտի մայրը հայ է՝ Ասրինէ Պէօճէքեան, նաեւ կինը՝ Ինորէա Ամատունի:

*
**

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ-Ը ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Համայնավար կուսակցութեան նախաձեռնութեամբ, Երեւանի մէջ հանրահաւաք տեղի ունեցած է, Հանրապետութեան հրապարակը, ուր խօսք առած է կուսակցութեան Ա. քարտուղարը՝ Վ. Դարբինեան: Ան յիշած է խորհրդային շրջանի Մայիս 1–ի տօնակատարութիւնները եւ քննադատած երկրին արտաքին եւ տնտեսական քաղաքականութիւնը:

*
**

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻՆ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Մայիս 4 – 8 տեղի կ'ունենայ հիմնադրամին Հոգաբարձուներու Խորհուրդին 10–րդ նիստը: Արդէն Երեւան հասած են Գանատայէն, Զուիցերիայէն, Գերմանիայէն ներկայացուցիչներ, ինչպէս նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսին տեղ Քուէյթի եւ Պարսից Մոգի թեմական առաջնորդը Եփրեմ Արք. Թապպեան:

*
**

Գ. ՆԺԴԵՀԻ 115–ԱՄԵԱԿ

Ապրիլ 28–ին, Օփերայի դահլիճին մէջ կատարուեցաւ համերգով մը նշուած է Գ. Նժդեհի ծննդեան 115–ամեակը: Երեւոյթին մասնակցած են ծանօթ խումբեր ու արուեստագէտներ: Արտասանած են Վ. Աբաջեան եւ Սիլվա Եիւզպաշեան: Ներկայ եղած են նախագահը, վարչապետը, նախարարներ:

*
**

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Ազգային Ժողովին մէջ 1999 Հոկտեմբեր 27–ին կատարուած ահաբեկչութեան զոհերուն ամբաստանեալ Ն. Յունանեան Ապրիլ 27–ին ալ չարտօնուած է վկայութիւններ տալ: Ըսած է թէ նոյն տարուան սկիզբը կուսակցութիւն ստեղծելու նպատակով հանդիպումներ ունեցած է եւ միշտ այն համոզումին տէր եղած որ Վ. Սարգսեանի բռնապետութեան վերջ պէտք է տալ: Նոյն մտածումը ունեցած են ուրիշներ ալ, սակայն այդ օրերուն տակաւին Հոկտեմբեր 27–ի ծրագիրը, կամ գաղափարը չէ ունեցած: Այդ մասին սկսած է մտածել միայն Օգոստոսին:

*
**

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑՈՎ ՊՈՒՏԻՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ ՊՈՒՇԻՆ

Ռուսաստանի նախագահը պատասխանելով ԱՄՆ-ու նախագահին Ապրիլ 9–ի ուղերձին, յայտնած է թէ համաձայն է որ Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահներուն քանակցութիւններուն ճամբով խաղաղ կարգով լուծում տրուի Ղարաբաղի հարցին: Պուտին յոյս յայտնած է որ ժընեւ կայանալիք բանակցութիւնները եւս արդիւնաւէտ կ'ըլլան եւ կ'օգնեն աւելի մօտեցնելու Հայաստանի ու Ադրբեջանի կեցուածքները:

*
**

ՅՈՎՀ. ԱՄՐԻԵԱՆ ԱՐԺԱԹԻ ՄԵՏԱԼԱԿԻՐ

Ծանրաբարձութեան եւրոպայի ախոյեանութեան մրցումներուն, որոնք տեղի ունեցան Սրովաքիոյ Թրենչին քաղաքը, Հայաստանի ներկայացուցիչ Յովհաննէս Ամրէեան (77 քկ·) դարձած է արծաթէ մետալակիր երկու ոճերու մէջ: Նախ պոկումով 160 քկ· բարձրացնելով արծաթէ մետալ նուաճած է, ապա հրում վարժութեան մէջ 190 քկ· ծանրութեամբ հայ մարզիկը կրկին անգամ արժանացած է արծաթէ մետալի: Իսկ 85 քկ· դասակարգէն Գագիկ Ալաչաբեան մրցակարգէն Գագիկ Ալաչաբեան մրցակարգը չորրորդ դիրքի վրայ:

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ-Ի ԱԶԱՏԱԿԱՆ ՏՈՂԱՆԳՔԸ

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ-ի ազատական տողանգքը տողանգքներու վերածուեցաւ Թէ՛ Փարիզ Թէ՛ զաւառ, քանի սենեակները բաժան-բաժան եղած են եւ նոյն պահանջները ունենալով հանդերձ, միասնական ճակատ չեն կազմեր: Առաւօտեան էֆ – Օ–ն եւ Սէ – էֆ – Թէ – Սէ–ն առանձին առանձին, հազիւ 3000 հոգի համախմբած էին, կէսօրէ յետոյ Սէ – էֆ – Տէ – Թէ–ն եւ Սէ – ժէ – Թէ–ն Ռեփիւպլիքէն Պաթիլյ 5000 հոգի հաւաքած էին: Իւրաքանչիւր զբաղեալ կողքը կը վերարերէր գործադրկումներու եւ լոզունգներն ու պահանջները Տանոնի եւ Մարքս էնթ Սփէնսէրի դէմ էին: Ընդհանուր ձեւով օրէնք մը կ'ուզեն որ արգիլէ գործազրկումները, մանաւանդ երբ խնդրոյ առարկայ ձեռնարկը հասութաբեր գործառնութիւն ունի, ինչպէս պարագան է Տանոնի: Տըրոցկիստներն ալ, որոնք հոդ կը չհաին և սկսած են մտահոգել Ժոսփէնը, մասնակցեցան վերջին տողանգքին: Զախը, արդէն, բաւական պառակտուած պատկեր մը կը պարզէ եւ Ժ. Փ. Շեւէնմանի տեսնուելէ ետք Ժոսփէնի հետ յայտարարեց թէ այլեւս չմնդամակցիր «բազմատարր ձախ»ին ըմբռնումին:

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ-Ը տողանգքներու առիթ տուաւ նաեւ բազմաթիւ երկիրներու մէջ: Լոնտոնի իշխանութիւնները մտահոգ էին որ անցեալ տարուան խռովութիւնները կը կրկնուին եւ խիստ միջոցներ ձեռք առած էին, բայց եւ այնպէս միջադէպեր եղան: Պէրլինի մէջ, կացութիւնը աւելի ծանր էր, տողանգեցին նաեւ նօր-նացիները եւ ծայրայեղ ձախը, հակառակ անոր որ իրենց ցոյցերը արգիլուած էին: Ընդհանուր խառնակութեան մէջ, Մայիս Մէկի բուն տողանգքը ոչ մէկ ուշադրութիւն դրաւած է: Մոսկուայի մէջ, 15 հազար համայնավար համակիրներ Ցեղափոխութեան հրապարակը համախմբուած էին, ուր խօսք առած է համայնավար կուսակցութեան պարագլուխը՝ Զիուգանով, որ դատապարտած է իշխանաւորները, որոնք պատրաստ են ամբողջ երկիրը ծախելու: Թուրքիոյ 44 քաղաքներու մէջ ցոյցեր եղած են, միջադէպեր պատահած են Տիյարպէքիր: Սիտնէյի մէջ, չատ ծանր բախումներ պատահած են եւ չուրջ 60 վիրաւոր կայ: Միջադէպերը դէմ առ դէմ հանած են անիշխանականներու, ուսանողներու, բնապահներու խումբ մը եւ ապահովութեան ուժերը: Զինաստանի մէջ, միլիոնաւոր Զինացիներ ծանած են Մայիս մէկը, մանաւանդ խուժելով խանութներ եւ տեսարժան վայրերը: Իշխանութիւնները եօթը օր արձակուրդ չըներհած էին Մայիս մէկի առթիւ:

ՔԱՊԻԼԻՈՑ մշնոլորտը չէ հանդարտած եւ, Ալժերիոյ նախագահին՝ Պութեֆլիքայի ճառը յուսախաբ ըրաւ: Ան դրական արտերկնով արտայայտուեցաւ եւ յայտարարեց որ թէ քննիչ մարմին մը կազմուած է լուսաբանելու համար Քապիլիոյ դէպքերը: Պաշտօնական աղբիւրներու համաձայն մեռելներու թիւը 42 է, բայց, ընդդիմութիւնը աւելի քան 60 մեռելներու մասին կը խօսի, մինչեւ իսկ 80: Ինչպէս կը սպասուէր· - «Ժողովրդավարութեան եւ Մշակոյթի Համախմբումը» քաշուեցաւ կառավարութենէն: Քապիլիոյ մէջ, երիտասարդները չարունակեցին իրենց ցոյցերը, արտայայտելով իրենց բարկութիւնը Պութեֆլիքայի եւ լոյթէն ետք: Կ'ակնկալուէր որ նախագահ խօսի միջադէպերուն բուն պատճառներուն մասին, այսինքն՝ զործազրկութիւն, բնակարանի չգոյութիւն, վաշառակերութիւն, ապահովութեան ուժերու բիրտ միջամտութիւն, մշակութային իրաւունքներ եւ այլն, եւ այլն: Քապիլիոյ ժողովուրդը մէկ երրորդը կը կազմէ Ալժերիոյ ժողովուրդին:

ՊՈՒՇ, նախագահական իր առաջին ճառը արտասանեց Մայիս մէկին եւ յայտարարեց թէ հրթիռներու դէմ վահան մը կանգնեցնելու ծրագիրը մը ունի, յայտ, նախապէս չփման մէջ մտած էր Պուտինի եւ արեւմտեան իր զինակիցներուն հետ: Այս ծրագիրը, զոր նախապէս հանրապետականները մէջտեղ դրած էին, քնաւ հաճելի չէ արեւմտեան պետութեանց, որոնք մտահոգ են թէ խնդրոյ առարկայ կ'ըլլայ կրկին հիւլէական սարհամոզման հարցը:

ՄԵՐՋԱՒՈՐ – ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄէՋ, հրադադարի ոչ մէկ հաւանականութիւն կայ հակառակ Մուպարաքի լաւատեսութեան: Ակն ընդ ականի քաղաքականութիւն մը կը տարուի եւ երբ մէկ պատեհութեան կը սպասնուի, հակազդեցութիւնը անմիջական է իսրայէլացիներու դէմ: Այս վեր–

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՊՐԻԼ 24-Ը ԵՒ ԹՐՔԱՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ամբողջ աշխարհի հայութիւնը անգամ մը եւս ուղեկոչեց 1915–ի տճիկին զոհերը, անոնց հետ կորսուած հայրենիքը եւ կրկնեց մինչեւ հատուցումի պահը պայքարը չդադրեցնելու վճռակամութիւնը: Երեւանէն մինչեւ Գալիֆորնիա ծաղկեպսակները զետեղուեցան յուշարձաններու առջեւ, ցոյցեր տեղի ունեցան դէպի Թրքական դեսպանատուներ եւ հիւպատոսարանները, քանդակեալը յանձնուեցան անոնց, կոչ ընդող որ Անգարա վերջապէս փոխէ իր կեցուածքը եւ ժխտողականութիւնը, ուրացումը փոխարինէ ոճիրին ճանաչումով:

Օրուան ընթացքին բնական է որ ամէն անգամուն տիրող կ'ըլլայ յարգանքին հետ ընկղմումը, սուգին հետ ցասումը. եւ լսել որ 86 տարի ետքն իսկ ատոնց միակ Թիրախը չէ Անգարա, գլխաւորը, հիմնականը ըլլալով հանդերձ: Կը բաւէ անդրադառնալ ԱՄՆ–ու նախագահին ապիկար ճապկումին որով ընտրարշաւի խոստումը մէկդի ձգած, Ապրիլ 24–ի իր ելոյթին մէջ բարբառած է «ողբերգութեան» մասին. Թերեւս աւելի ծանրակչիռ էր Ֆրանսայի պարագան որ հակառակ ցեղասպանութիւնը ճանչցած ու այդ մասին օրէնք քուէարկած արեւմտեան կարեւոր երկրի հանգամանքին, պաշտօնական զեկոյցէն զեղչած էր նոյն բառը, ինքն իրեն հակասելու ինքնատիպ օրինակ մը տալով:

Սակայն, այլեւս ծիծաղելի աստիճան անհեթեթ նման պարագաներու քով որոնց վրայ հարկ է աւելցնել Թրքական աւանդական վկլվկուկը, էականը երիտասարդներու ուշադրաւ ու ապահովութիւն տրուող յանձառութիւնն էր, դառնալով ցուցարար բազմութիւններէն: Ուրախալի է որ երեւոյթը կ'արձանագրուի այն հանգրուանին երբ նոյնքան ուշագրաւ է ցոյցի թափօրներուն մէջ ուրիչ խմբակի մը չատ նօսրացած ներկայութիւնը: Ան վերապրողներու խմբակն է որմէ այս տարի այլեւս, դոնէ Փարիզի ցոյցին, նմոյշի արժէքով մասնակիցներ միայն կային: Հաւանօրէն տարբեր չէր այլ գաղութներու մէջ ալ պարզուած պատկերը, նկատի առնելով անցնող տարիներուն թիւը: Մարդ կը տարուի մտածելու թէ անոնցմէ քանի՞ն պիտի վիճակի, արդեօք, արդարութիւնը ի վերջոյ իրականացած տեսնելու սփոփանքը ապրիլ:

Ամէն Ապրիլ 24-ի չատերու հետաքրքրութիւնը չարժող է պարագան աշխարհի այն միակ հայկական գաղութին որ ո՛չ կրօնական արարողութեամբ, ո՛չ ցոյցով, ոչ ալ աշխարհիկ որեւէ հանդիսութեամբ կրնայ ոգեկոչել այսօր իր ապրած հողին վրայ իսկ 1915-ին պատահածին յիշատակը: Պոլսոյ հայ համայնքին պարագան է ան. աւելի լայն չրջանակով մը նկատի առնուած՝ ամբողջ թրքահայութեան: Այս տարի այդ տարրին մնացուկը Սփիւռքի ու Հայաստանի մէջ կատարուած նշումներուն քաւական մանրամասն ցանկը տալէ, նկարագրականներ ընելէ զատ («Մարմարա» Ապրիլ 25), գաղութին երկչեզու չարաթաթերթը «Ակօս» (Ապրիլ 20) լման էջ մը յատկացուցած է դուրսին հետաքրքրութիւն առթող նիւթին:

Թերթին գլխաւոր խմբագիրը Հրանդ Տինք «Օր մը... Ապրիլ 24...» խորագրուած այդ էջին մէջ նիւթ ըրած է Թէոդիկի «Ցուշարձան Ապրիլ 11–ի» հատորը (1919, Պոլիս) որ հրատարակուած է նոյն տարուան ապրիլեան ոգեկոչումին առթիւ: Սակայն, ինչ որ առաւել հետաքրքրականն է այդ էջին մէջ, չատերու ծանօթ այդ դրքոյկէն կատարուած մէջբերումներուն ընկերացած նախաբանը եւ վերջաբանն է: Առաջին մասին մէջ կը նկարագրուին Թուրքիոյ Հայերուն Ապրիլ 24–ի վիճակը, ապրումները. իսկ վերջաբանը կը պատասխանէ «Թուրքիա ի՞նչպէս պիտի կարգաւորէ "Հայկական խնդիրը"» հարցումին:

Հ. Տինքի էջը կը սկսի հետեւեալ տողերով.

«Թուրքիոյ ամէնէն սիրելի թուականներէն մէկը եթէ Ապրիլ 23–ն է, ամէնէն չսիրածն ալ պէտք է Ապրիլ 24–ը ըլլայ: Առաջինը այն օրն է երբ ունեցան ենք մեր Ազգային ժողովը եւ մեր ապագան վստահած մեր զաւակներուն, իսկ միւսը՝ խորհրդանիշ օրն է «Հայկական ցեղասպանութեան» որ մեր երկրին արտաքին աշխարհի մէջ դիմագրաւած մեծագոյն հարցն է:

Ապրիլ 24-ը այն օրն է երբ գաղթականէն կէտին կը հասնի հայապահարհին Թուրքիոյ դէմ մնայուն հակազդեցութիւնը: Հայկական պատմութեան մէջ ան «ամէնէն սեւ օրը» կը համարուի: Աչխարհի ո՛ր մէկ անկիւնն ալ գտնուին, Հայերը այդ օրը պատառները առնելով փողոց կ'իջնեն: 1915 Ապրիլ 24–ը (հին տոմարով Ապրիլ 11) այն օրն է երբ գլխաւորաբար Պոլսոյ հայ մտաւորականները, գրողները, արուեստագէտները, ուսուցիչները, վաստակաւորները, բժիշկները, երեսփոխանները, մէկիկ – մէկիկ իրենց առնէրէն առնուած տարուած եւ բացի մէկ քանիէն, չեն վերադարձած:

Միայն Թուրքիոյ Հայերը լուռ ու մունջ կը մնան Ապրիլ 24–ի օրերուն: Անոնք ոչ կրնան ցոյցի ելլել, ոչ ալ իրենց պապերուն յիշատակին յուշարձան կանգնել: Պատճառները հասկնալի են: Ամէն բանէ առաջ կը վախնան, կը վարանին, անշուշտ: Ատոնց մէջ տեղ ունի նաեւ իրենց զաւակներուն դառն յուշեր չներարկելու մտահոգութիւնը:

Եւ հակառակ որ իրենք որպէս հայհոյութիւն գործածուած «Հայ» որակումով ամենայն անպատակառութեամբ ամէն օր վիրաւորանքի թիրախ կ'ըլլան, հակառակ որ Անատոլուի մէջ գտնուած եւ որպէս հայկական արարք ներկայացուած հաւաքական ոսկրակոյտեր հեռատեսիլէն կը մանրքներու թերթօններու կը վերածուին, հակառակ որ անոնց միջեւ Հայերու պատկանող նոյնիսկ միակ հաւաքական գերեզման մը չէ գտնուած, անոնք իրենց միասին ապրած հաւաքականութիւնը չվիրաւորելու համար խօսքը անգամ չեն լներ իրենց Ապրիլ 24–ին:

Սակայն, տակաւին չի նշանակեր թէ «իրենց պապերը այդ օրերուն լքած, մոռցած են»: Զանոնք ապրեցնելու յանձնառութիւնը կը կատարեն իրենց առօրեային մէջ, երբ իրենց լեզուն, մշակոյթը պահելու պայքար կը մղեն: Նաեւ իրենց ուժերուն ներած չափով, քայլաբար, զանոնք կը փոխանցեն վաղուան:

Այսուհանդերձ, նոյնիսկ երբ անոնք խուսափին Ապրիլ 24-ին ներեղման երթալէ, «ժամանակ» կոչուածը որ պատճառաբանութիւն չի ճանչնար, զանոնք հլու – հնազանդ հոն կ'առաջնորդէ... ձիշդ այնպէս, ինչպէս պատահեցաւ անցեալ տարի:

Անցեալ տարի Հայոց մեծագոյն տօներէն Զատիկը զուգադիպեցաւ Ապրիլ 23–ին, ուստի յաջորդ օրն ալ որ Մեռելոց էր, նոյնացաւ Ապրիլ 24–ին հետ...

Բնականաբար, անոնք այդ օրն ալ ոչ մէկ յատուկ ծրագիր կիրարկեցին, սակայն, ո՞վ կրնար արգիլել որ իրենց հարազատներուն նուիրուած աղօթքներուն զուգահեռ՝ չրթունքի մէկ – երկու թրթռացում ալ ունենային իրենց վաղեմի հարազատներուն համար:

Ինչ կը վերաբերի վերջաբանին, ան կը պատասխանէ «Թուրքիա ի՞նչպէս պիտի կարգաւորէ "Հայկական խնդիրը"» հարցումին: Հրանդ Տինք կը գրէ. «Խնդիրը որ Աբեմաուաքի կողմէ յաճախ Թուրքիոյ դէմ որպէս դրամադրուելիք կը դործածուի, խնդիրի վիճակէն կրնայ դուրս գալ միայն Հայերու հետ ուղղակի երկխօսութեան միջոցով:

Այդ երկխօսութեան ճամբան հարկ է անցընել երեք կէտէ:

Առաջինը Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ պետութենէ պետութիւն եւ ընկերութենէ ընկերութիւն յարաբերութիւններու ընդլայնումն է. երկրորդը՝ Թուրքիոյ Հայերուն հարցերուն լուծումը, առանց արտաքին որեւէ ազդարարութիւն եւ պարտադրութիւն հարկաւոր ընելու, երրորդը՝ վերստին սիրաշահումը Սփիւռքի Հայերուն որոնք ցրուած են աշխարհի բոլոր կողմերը եւ կը տառապին Անատոլուի կարօտով:

Մնացեալը կ'որոշուի կողմերուն ունեցած կեցուածքով. անոր մէջ բանալիի դեր կը կատարէ յատկապէս ազգ. արժանապատուութիւններու փոխադարձ յարգանքն ու խնամքը: Օրինակ, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը երբ կ'ըսէ. «Ասիկա հայ ժողովուրդին արժանապատուութեան հարցն է, արդիւնքը մեզի համար միայն բարոյական ձեռքբերում մը կ'ըլլայ, հողի պահանջի նման այլ նպատակ չունինք», Թուրքիա ըստածը կարենալ հասկնալու ջանքը պիտի լնէ՞: Կամ, Թուրքիայէն բարձրացող մերժումի աղաղակները Հայերու կողմէ պիտի արժեւորուին որպէս ուրացո՞ւմ, թէ այդ աղաղակին մէջ կարելի պիտի ըլլայ նշմարել ցեղասպանութիւնը մերժող արժանապատիւ կեցուածք մըն ալ:

Մեր կարծիքով, կարելի է նշմարել երկու կողմերուն ալ արժանապատուութիւնը, եթէ գործածուած ոճը նոյնքան արժանաւոր ըլլայ:

Եթէ ասիկա չյաղող, կը մնայ արժանապատիւ երկու կեցուածքները, առանց բախումի մը տեղի տալու, ուղղել դէպի նոյն բնոյթի հասարակաց չայտարար մը:

Օրինակ, Ապրիլ 24–ը երբ աշխարհի ամէն կողմէ թէ՛ Հայուն, թէ՛ օտարին կողմէ կը նչուի, իսկ Թուրքիոյ մէջ ոչինչ կը կատարուի, թերեւս հարկ է այդ կէտէն սկսիլ: Երբ կարենանք Ապրիլ 24–ին ապրուած ցաւերը ոգեկոչելու հաւաքներ կազմակերպել որոնց ընթացքին Հայով ու Թուրքով մեր մարդիկը իրենց չարգանքը մատուցանեն այդ ցաւերուն, հարցը, չայն չափով լուծուած պիտի ըլլայ: Երբ Թուրքիոյ մէջ Հայերու կողմէ սպանուածներու համար վարձկի է չակոթողներ բարձրացնել, նոյն չրջանին սպաննուած Հայերու համար եւս նոյն բանը ընելու օրինական կամ հոգեբանական որեւէ արգելք պէտք չէ ըլլայ:

Այն օրը, երբ ինչպէս՝ Ապրիլ 23–ը, միաժամանակ նչենք Ապրիլ 24–ն ալ, այս խնդիրը պիտի դադրի խնդիր ըլլալէ:

Պատրաստեց՝
ԱՐՓԻ ԹՈՒՐԱՔԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԹՈՒԼՈՆ

Արարողութիւնը տեղի ունեցաւ, Ապրիլ 24, ժամը 11-ին, Թուլոն քաղաքի Նահատակաց յուշարձանին առջեւ որ կը գտնուի քաղաքին կեդրոնը, Արդարութեան Պալատին դիմացը: Ներկայ գտնուեցան Թուլոնի քաղաքապետը՝ Հ. Ֆալքօ, երեսփոխան՝ Օ. Գազանովա եւ Վար նահանգի բազմաթիւ քաղաքական անձնաւորութիւններ: Բացման խօսքը արտասանեց Ապրիս Քլէօպի նախագահուհին՝ Մարիլ Կրիկորեան: Ապա, Ֆրանսական բանակի Նախկին Ռազմիկներու պատուոյ մետալով մեծարուեցաւ հայ կամաւոր Արմենակ Թորոյեան:

Հայերէն ելոյթ ունեցաւ Երեւանի համալսարանի ուսանող՝ Արփինէ Սարգսեան: Իսկ Ֆրանսերէն արտայայտուեցաւ մեթր Ժ. Ս. Մանուկեան յատկապէս կէսօրկնքի ընդլայնման անհրաժեշտութեան չուրջ:

Ձեռեղուեցան քաղաքապետին, երեսփոխանին եւ Ապրիս Ակումբի ծաղկեպսակները եւ բազմութիւնը վայրկեան մը լռութիւն պահեց: Ջարդերէն վերջին վերապրողներէն Սարգիս Տէյիրմէնճեան, կոփամարտիկ՝ Արսէն Յարչարեան եւ մեթր Մանուկեան արձարծեցին մեռեալներու յուշարձանին բոցը, Շառլ Ազնաւուրի «Անոնք Ինկան» երգի երաժշտութեամբ: Արարողութիւնը վերջ գտաւ Ֆրանսական եւ հայկական փառերգներով:

*
**

ԼԱ ՍԻՈԹԱ

Նախաձեռնութեամբ Լա Սիոթայի Հայերու Բարեկամականին, Ապրիլ 24–ին ժամը 11–ին, Ս. Փրկիչ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան չարականներու երգեցողութիւն, առաջ քահանայի:

Ապա, ժողովուրդը, չուրջ 150 հոգի, համախմբուեցաւ 1915 Ապրիլ 24 «Ռոն Փուէն»ը ուր գետեղուած է յուշաքար մը: Ծաղկեպսակներու գետեղումէն եւ վայրկեան մը ամփոփումէն յետոյ Աբօ Կարապետեան՝ Հայկական Բարեկամականի նախագահը, Անտրէ Եսայեան Սէրէսթի քաղաքապետը, Փաթրիք Պորէ՝ Լա Սիոթայի քաղաքապետը եւ երեսփոխան Տրֆէլսէլ արտասանեցին ճառեր, վերյիշելով Հայկական ցեղասպանութեան կանխամտածումը եւ հրաւիրելով Թուրքիան ճանչնալու եւ լմնդունելու իր պատմութիւնը:

*
**

ՍԵՓԹԷՄ–ԼԷ–ՎԱԼՈՆ

Ապրիլ 21–ին, ժամը 10·30–ին, Սէվթէմ – լէ – Վալոնի Սէնթ Ան Եկեղեցւոյ մէջ, Սէնթ Անթուանի Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ երգչախումբը մեկնաբանեց հատուածներ պատարագի չարականներէն: Ապա, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ ներկայութեամբ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեանի, Վարդավառ Քահանայ Գասպարեանի եւ Գառնիկ Քհնյ. Կարապետեանի: Տարօն Եպիսկ. Ճէրճեան, Հայերէն եւ Ֆրանսերէն, արտասանեց հոգեւոր քարոզը: Արարողութեան մասնակցեցան վեր. Յորժ Տապօ եւ եկեղեցւոյ քահանան՝ Փիէր Քէրէ: Ժամը 11·30–ին, ներկայ հոծ բազմութիւնը, չուրջ 300 հոգի, թափօրով եկեղեցւոյ հրապարակէն ուղղուեցաւ 1915 Ապրիլ 24 քառուղիի հրապարակը ուր 1996–ին զետեղուեցաւ յուշաքար մը: «Ռոն Փուէնը կը գտնուի գիւղաքաղաքին հիւսիսային ելքին: Ծօսք առին Հայերու Բարեկամականին ներկայացուցիչը եւ քաղաքապետին Ա. վգոդը՝ Փաթրիք Մակրօ: Ցուցաքարին վրայ յիշուած է 1915–ի թուրք պետական պատասխանատուութիւնը: Ներկայ գտնուեցան՝ քաղաքապետական խորհուրդի բազմաթիւ անդամներ, Եւրոպական Խորհուրդի երեսփոխան Ֆաւրը տ'Օպրէսիի, Ծերակուտական Ռոպէր Պրէթ եւ այլ անձնաւորութիւններ:

Համախմբումը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը հրապարակին դիմացը գտնուղ մանկապարտէզին բակը:

*
**

ՖԱԳՐԻԷՕ–ՖԱԼԱՍ

Ապրիլ 22–ին, ժամը 18–ին, քաղաքապետարանի հրապարակը տեղի ունեցաւ ոգեկոչումը, չուրջ 300 հոգիի ներկայութեամբ: 1999-ին է որ քաղաքապետարանի մայր մուտքին հայկական ցեղասպանութիւնը յիշեցնող յուշաքար մը զետեղուեցաւ: Քաղաքապետը եւ տեղւոյն Հայերու Բարեկամականը ծաղկեպսակներով եւ ելոյթներով բերին իրենց յարգանքի խօսքը: Ֆաւրը տ'Օպրեսիի, նորընտիր քաղաքապետը, որ նաեւ Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխան է եւ քաջ ծանօթ հայկական հարցին, առանց վարանելու, դատապարտեց երէկուան եւ այսօրուան Թուրքիան որ չի ճանչնար եւ չի ստանձներ իր պատմութիւնը: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեան Հոգեւոր Հայրը, ըսաւ իր խօսքը, վեր առնելով Ֆրանսայի կեցուածքը որ օրինակ պէտք է դառնայ, ըսաւ, արեւմտեան այլ մեծ պետութիւններուն եւ օգնէ Թուրքիոյ ստանձնելու իր պատմութիւնը: Արարողութիւնը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը:

*
**

ԼԷ ՓԷՆ ՄԻՐԱՊՈ

Ապրիլ 24-ին, ժամը 11·30-ին, քաղաքապետը՝ Միշէլ Ամիէլ եւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեան զօղագերծեցին յուշաքար մը՝ «Rond Point du 24 avril 1915–Génocide arménien» արձանագրութեամբ, բացումը կատարելով Հայկական ցեղասպանութեան նուիրուած նոր վարդի մը: Տարօն Եպիսկոպոս բնորոշեց պահուն եւ դէպքին նուիրականութիւնը: Ապա, ժողովուրդը չուրջ 400 հոգի, հետեւեցաւ արարողութեան ջերմեռանդութեամբ եւ խանդավառ ոգիով: Ծօսք առին Լէ Փէն Միրապոյի քահանան՝ Հայր Ժան Փէնան–Քուպա, Սանտրա Արթինեան Լէ Փէն Միրապոյի նորաստեղծ Հայկական Մշակութային Միութեան փոխնախագահուհին՝ Միշէլ Կէվիքեան՝ Ապրիլ 24 Կոմիտէի քարտուղարը եւ հուսկ քաղաքապետը՝ Միշէլ Ամիէլ:

Լէ Փէն Միրապօ, Լա Կավօթ եւ Լ[illegible]

Գաղութս գիւղերով կը հաշուէ շուրջ 200 հայ ընտանիք:

Աւարտուեցաւ յաջորդեց ընդունելութիւն մը:

*
**

ԿԱՐՏԱՆ

Ապրիլ 24-ին, ժամը 10-ին, լատ սովրութեան, Կարտանի, Պիվէոի, Մխէի եւ Մէրէօյի հայ ընտանիքները համախմբուեցան Կարտանի գերեզմանատան մայր դուռը եւ թափօրով, առաջնորդութեամբ քաղաքապետին եւ Հայերու Բարեկամական նախագահին քալեցին մինչեւ «Մեռնիներու Յուշարձան»ը:

Քաղաքապետը եւ երկու հայ մանուկներ ծաղկեպսակները զետեղեցին եւ բազմութիւնը շուրջ 150 հոգի, վայրկեան մը լութեամբ յարգեց յիշատակը մեկուկէս միլիոն նահատակներուն:

Ապա առին կարապետ Տալոյեան՝ Հայերու Բարեկամականի նախագահը, Ռոժէ Մէյի՝ երեսփոխան – քաղաքապետը եւ հուսկ Մակար Ա. Քհնյ. Նաճառեան որ հոգեւոր եւ հակիրճ խօսքերով փակեց արարողութիւնը:

Ա.Բ.Ա.Մ. (Ճիշդութեան եւ արխիւային հետազօտութեան միութիւն) Միութեան նախաձեռնութեամբ Կարտանի մէջ Ապրիլ 24-էն 28 տեղի ունեցաւ ցուցահանդէս մը նուիրուած Հայկ. ցեղասպանութեան ոճիրին:

*
**

ՊՈՒԺՈ-ՊԷԼ-ԷՕՌ

Ապրիլ 24, ժամը 13·30-ին, Պուժ – Պէլ-էոի Հայերը ժամադրուեցան քաղաքապետարանի հրապարակը եւ թափօրով կոթեցին գիւղաքաղաքի մայր փողոցը մինչեւ գերեզմանատան մուտքը ուր պատուած է Հայկական ցեղասպանութեան նուիրուած յուշարձանը:

Ծաղկեպսակներու զետեղումին եւ վայրկեան մը լռութեան յաջորդեցին Մակար Ա. Քհնյ. Նաճառեանի Հոգեւոր եւ խօսքը:

Ձառեր արտասանեցին Պուժ – Պէլ – էոի Հայերու Մշակութային Միութեան ներկայացուցիչը, քաղաքապետը՝ Ռիշար Մայէ եւ Կարտանի երեսփոխան – քաղաքապետը՝ Ռոժէ Մէյի:

*
**

ԷՄ.ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Դասական արարողութիւնը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 24-ին ժամը 11·30-ին, «Արմէնի Հրապարակ»ը ուր կանգնած է, տասնամեակէ մը աւելի, Նահատակաց յուշարձան մը նուիրուած 1915-ի Հայկական ցեղասպանութեան մէկուկէս միլիոն զոհերուն:

Ծրագնական եւ հայկական փառերգներէն յետոյ, նուագուեցաւ «Կռունկ»ը:

Խօսք առին Ապրիլ 24 Կոմիտէի նախագահը՝ Ժակ Տօնապետեան եւ քաղաքապետը Մարիզ Ժուասան: Մակար Ա. Քահանայ Նաճառեան Հոգեւոր եւ հակիրճ խօսքերով փակեց արարողութիւնը որուն ներկայ եղան շուրջ 150 հոգի:

Էքս – Ան – Փրովանսի մէջ Ապրիլ 24-էն 28, տեղի ունեցաւ ցուցահանդէս մը նախաձեռնութեամբ Ա.Բ.Ա.Մ. Միութեան եւ գործակցութեամբ տեղւոյն Հայկական Մշակութային Միութեան: Ցուցահանդէսը փաստաթուղթերով՝ նկար, քարտէս, դիրք, յայտարարութիւն, վկայութիւն, եւն., ներկայացուց Հայկական ցեղասպանութեան այժմէական-նութիւնը: Բացումը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 23-ին, ներկայութեամբ Էքս – ան – Փրովանս քաղաքի մշակոյթի կացորդին՝ Տը Փէռէթի եւ (Հայերուն ծանօթ) Ծրանագէ նախկին Արտաքին գործերու նախարար՝ Ժաշն-Պեռնար Ռէմոնի, որ այսօր անչուշտ «իր գնահատումը» փոխած է, պարագաներու բերմամբ: Այս ցուցահանդէսը սեփականութիւնն է Ա.Բ.Ա.Մ.ի Միութեան որուն նախագահը՝ Կարպիս Արթէն ներկայացուց եւ մեկնաբանեց բովանդակութիւնը:

ԼՐԱՏՈՒ

ԿԵԴՐ. ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՑԻ ԳԻՐՔԻ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ՏԻՒ ՄԷՋ

Տիւ մէջ (Տրոմի Նահանգ), Մայիս 5-էն 13, տեղի կ'ունենայ կեդրոնական եւ Արեւելեան Եւրոպայի գիրքի 8-րդ ցուցահանդէսը ,ուր լայն տեղ տրուած է Հայաստանի:

Մայիս 5-ին պաշտօնական բացումին ներկայ կ'ըլլայ Փարիզի դեսպանատան Ա. քարտուղարը՝ Վահագն Աթթապէկեան:

Կը մասնակցին Վարուժան Այվազեան, Մարինէ Պետրոսեան, Նունէ Աբրահամեան, Նապարէթ Գարոյեան, Վահրամ Մարտիրոսեան, Զաւէն Յարութիւնեան, Իվ Թերնոն, Պերճ Զէյթունցեան, Ժանին Ալթունեան, Տընի Տօնիկեան, Ժ. Վարուժան Կիւրեղեան, Հելէն Փիրալեան, Լեւոն Պաչոյեան, Կարինէ Պոտիկեան, Վիոլէթ Գրիգորեան, Ստեփան Ռոստոմեան:

Նիւթերու կարգին է Հայոց ցեղասպանութիւնը (Մայիս 5):

կան ցեղասպանութեան մէկուկէս միլիոն զոհերուն:

Ցրանսական եւ հայկական փառերգներէն յետոյ, նուագուեցաւ «Կռունկ»ը:

Խօսք առին Ապրիլ 24 Կոմիտէի նախագահը՝ Ժակ Տօնապետեան եւ քաղաքապետը Մարիզ Ժուասան: Մակար Ա. Քահանայ Նաճառեան Հոգեւոյով եւ հակիրճ խօսքերով փակեց արարողութիւնը որուն ներկայ եղան շուրջ 150 հոգի:

Էքս – Ան – Փրովանսի մէջ Ապրիլ 24-էն 28, տեղի ունեցաւ ցուցահանդէս մը նախաձեռնութեամբ Ա.Բ.Ա.Մ. Միութեան եւ գործակցութեամբ տեղւոյն Հայկական Մշակութային Միութեան: Ցուցահանդէսը փաստաթուղթերով՝ նկար, քարտէս, դիրք, յայտարարութիւն, վկայութիւն, եւն., ներկայացուց Հայկական ցեղասպանութեան այժմէականութիւնը: Բացումը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 23-ին, ներկայութեամբ Էքս – ան – Փրովանս քաղաքի մշակոյթի կացորդին՝ Տը Փէռէթի եւ (Հայերուն ծանօթ) Ծրանագէ նախկին Արտաքին գործերու նախարար՝ Ժաշն-Պեռնար Ռէմոնի, որ այսօր անչուշտ «իր գնահատումը» փոխած է, պարագաներու բերմամբ: Այս ցուցահանդէսը սեփականութիւնն է Ա.Բ.Ա.Մ.ի Միութեան որուն նախագահը՝ Կարպիս Արթէն ներկայացուց եւ մեկնաբանեց բովանդակութիւնը:

GENOCIDE ARMENIEN

à propos de la déclaration de S. Peres

NDLR.- La déclaration que le Ministre des Affaires étrangères d'Israël a faite à Ankara (voir «Haratch» du 12 avril), a immédiatement suscité de très vives réactions, non seulement auprès des communautés arméniennes, mais aussi dans les milieux intellectuels juifs (voir nos numéros des 19 et 20 avril).Parmi les nombreux communiqués condamnant l'attitude de Sh. Perès et les nombreuses lettres qui lui ont été adressées, nous publions ci-dessous celle de l'Association des Anciens Combattants Arméniens, qui suffit par sa pértinence, à refléter le sentiment de tout un chacun.

La lettre a été envoyée par l'entremise de l'Ambassade d'Israël à Paris.

*
**

Monsieur Schimon PERES
Ministre des Affaires étrangeres
de l'Etat d'ISRAEL
Gouvernement d'ISRAEL
JERUSALEM ISRAEL

Objet: génocide arménien

Monsieur le Ministre des Affaires étrangères,

L'ensemble de la communauté arménienne de France, et aussi les démocrates français épris de justice, ressentent comme une offense à la mémoire des victimes et de la nation arménienne dans son ensemble votre prise de position, lors de votre déplacement officiel en Turquie, sur les «allégations arméniennes relatives aux massacres des Arméniens qui ne seraient pas un génocide».

Cette offense est d'autant plus cruelle quand elle vient d'un pays qui, mieux que quiconque, sait ce que représente la douleur d'un génocide et la colère devant des propos négationnistes.

Les Arméniens de France ont été à vos côtés, de tous temps, que ce soit pour les profanations infectes des tombes juives de Carpentras, aux défilés de protestation contre le racisme et l'antisémitisme ou sur la tombe de nos martyrs du cimetière d'Ivry où reposent Arméniens et Juifs qui ont versé leur sang pour la défense des mêmes idéaux au sein du Groupe Manouchian. Ils ont été fusillés ensemble par les nazis et c'était le combat du courage contre le mensonge.

De plus, nous ne comptons pas nos amis juifs qui se sont dressés contre l'extermination des Arméniens. Faut-il rappeler le souvenir d'Henry Morgenthau, ambassadeur des Etats-Unis, dont "l'honneur de Juif a consisté à racheter aux Turcs la survie des Arméniens", ou les écrits de Franz Werfel, écrivain juif autrichien, ou les prises de position courageuses du professeur Israël Charny et de tant d'autres personnalités dont l'engagement a dépassé les bas calculs immédiats d'une «politique d'intérêts économiques ou politiques» que l'Histoire ne retiendra pas.

Faut-il vous rappeler, Monsieur le Ministre, que 126 spécialistes mondiaux de la Shoah ont signé une déclaration solennelle en février 2000 pour confirmer la réalité du génocide des Arméniens en 1915 et pour demander sa reconnaissance par toutes les nations, et évidemment par la Turquie même.

Après avoir tant de fois manifesté aux côtés de nos amis juifs, faut-il maintenant aller manifester devant l'ambassade d'Israël pour exprimer notre indignation? Faut-il classer le gouvernement actuel de votre pays du côté des négationnistes? N'avez-vous pas assez souffert de l'injustice et de la lâcheté des «grandes nations» pour trouver des excuses à de tels propos?

Dans l'attente de votre réponse, nous vous prions d'agréer, Monsieur le Ministre des Affaires étrangères, l'expression de nos sentiments distingués.

Le Président
de l'Association Nationale
des Anciens Combattants
et Résistants Arméniens
ANTOINE BAGDIKIAN

Paris, le 26 avril

ՍՏԱՑՈՂ

In Search
of
ECUMENICAL VISION

ARAM I

Armenian Catholicosate of Cilicia
Antelias, Lebanon 2000

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈՒԲԵԱՆ

ՈՐՔԱՆՈՑ

Ս. Սարգիս եկեղեցու հարեւանութիւնը բազմազան էր դարձնում մեր առօրեան: Մի անգամ ականատես եղայ քահանայի ձեռնադրմանը: Ինձ դուր էր գալիս, երբ տիրացուն, բուրվառը տարուբերելով, խունկի բուրմունք էր սփռում եկեղեցում: Աղջիկներից խումբ էին կազմել եւ տանում էին երգելու նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցում, որն այժմեան Չարենցի անուան դպրոցի տեղում էր գտնուում եւ աւելի ընդարձակ դահլիճ ու բարձր կամարներ ունէր: Մենք այդ եկեղեցին տէր Յարչնի եկեղեցի էինք անուանում՝ Երեւանի առաջնորդարանի փոխանորդ Յարչն Արք. Մուրադբեկեանի անունով, որը յետագայում՝ 1932–38թթ. եղաւ ամենայն Հայոց 128-րդ կաթողիկոսը: Ես էլ էի ընդգրկուած այդ խմբում, բայց որոշ տեքստեր լաւ չգիտէի, եւ աղջիկներից մէկը մի անգամ ինձ մատնեց, թէ՝ ոտ խօսքերը չի ասում, միայն ձայն է հանում, եւ ես քիչ մնաց դուրս ընկնէի խմբից:

Վրաս յանկարծ, աւելի խորն ազդեց մէկ ուրիշ դէպք: Բակում խաղում էի, երբ պահեստապետը կանչեց, որ բոնեմ պարկի բերանը, որպէսզի սոխ լցնի մէջը: Բոնած ժամանակ մի փոքրիկ սոխ թաքցրեցի բռնած մէջ, որ յետոյ ուտեմ: Եւ դարձեալ ինչ-որ մէկը մատնեց ինձ: Ես սոխը պահի պարկի մէջ, եւ դա եղաւ իմ առաջին ու վերջին յանցանքը: Վերին աստիճանի զգայուն լինելս ու ամօթը ինձ յաւէտ ճանապարհով տարան:

Մահը յանախակի հիւր էր որբանոցում: Մահացածին մինչեւ թաղելը դնում էին ներքնայարկում: Բոլորս էլ գիտէինք դա: Վրէժ անունով մի չաղլիկ, սեւ զանգուրներով տղայ կար: Առողջ տեսք ունէր եւ մեռաւ յանկարծակի: Նրան նոյնպէս ներքնայարկ իջեցրին: Իր սենեակեան համար նրան Ղաչաղ էին կանչում: Երեկոյեան աղօթքից յետոյ չարքով ննջարան էինք գնում, երբ առջեւից քայլող աղջիկները յանկարծ դոռացին, թէ՝ «Ղաչաղը սաղացել է» ու ետ փախան: Բոլորս խուճապահար հեռացանք նրանց: Եկաւ պարոն Տիգրանը, չատ բարկացաւ այդ երկու – երեք նը, չատ բարկացաւ այդ երկու – երեք ների վրայ, մեզ ուղարկեց քնելու, իսկ նրանց պատժեց, ստիպելով ամբողջ գիշեր կանգնել միջանցքում:

Պարոն Տիգրանը վանեցի էր: Խիստ մարդ էր, միշտ մռայլ, ժպիտ չէիր տեսնի դէմքին: Գուցէ բնաւորութիւնն էր նի դէմքին: Գուցէ պատառն այն էր, որ այդպիսին, գուցէ պատառն այն էր, որ աղջիկը թոքերից հիւանդ էր: Մահից առաջ աղջկան բերեց, մաքուր օդի համար պառկեցրեց բակի միակ ծիրանենու տակ: Դարձեալ գտնուեցին աղջիկներ, որ դրա համար խօսում էին պարոն Տիգրանի վրայ, ինչ է թէ ծառին մի քանի ծիրան կար, եւ նա դրանք պոկում, տալիս էր աղջկան, որը, ի հարկէ, չէր ուտում: Սիրուն աղջիկ էր, ծանր հիւանդ, եւ ես խեղճում էի նրան:

Կիրակի օրերին, ով ազգական ունէր քաղաքում, թոյլ էին տալիս դուրս գալ: Մենք ոչ ոք չունէինք, հետեւաբար, ոչ մի տեղ չէինք գնում: Բայց մի անգամ փորձեցինք: Որբանոցում մեր դիւղից մի աղջիկ էլ կար՝ ինձնից մի քիչ մեծ եւ նոյնպէս փոքր եղբօր հետ: Նա ինձ համոզեց, որ ասենք, թէ մենք էլ ազգականներ ունենք քաղաքում եւ գնանք Դալմայի կողմերը, թափուած մրգեր հաւաքենք: Այսպէս էլ արեցինք, եւ նա իր եղբօր հետ, ես՝ իմ, չորսով դուրս եկանք եկեղեցու բակից, անցանք Զանգուն, որի հին կամրջից այն կողմ սկսում էին Դալմայի այգիները: Քայլում էինք մի նեղ ճանապարհով, հաւաքում քամու թափած խնձորն ու սալորը, մեր դրպանները լցնում: Ծանկարծ այգիներից մէկի պարսպի վրայից ցած թռաւ 11–12 տարեկան մի տղայ, կտրեց մեր ճանապարհն ու սպառնալից հարցրեց, թէ ինչով ենք զբաղուած: Վախեցած ասացինք, որ ոչինչ: «Ոչինչ, հա՞, – նորից սպառնաց նա ու ձեռքը դրեց մեր դրպաններին, «բա սա ի՞նչ է»: Մենք չփոթահար ու վախեցած սկսեցինք արդարանալ, որ ծառից չենք քաղել, հաւաքել ենք գետնին թափուածը: Այնքան չնչին էր մեր աւարը, որ տղան միտքը փոխեց, չդատարկեց մեր դրպանները, միայն պահանջեց, որ ետ գնանք ու այլեւս իրենց կողմերը չերեւանք, թէ չէ վատ կը լինի: Այդպէս էլ արեցինք: Մենք համաձեցինք, որ էժան ենք պրծել, վերադարձանք որբանոց ու այլեւս նման փորձ չարեցինք:

Երբ յայտնեցին, որ մեզ Աշտարակ են տեղափոխելու, այդ աղջիկն առաւ եղբօրն ու դուրս գրուեց որբանոցից: Մի չարաթ թէ աւելի Ղանթարի տակ էին ապրում, մինչեւ ազգականներ հանդիպեցին ու նրանց գիւղ տարան: Իսկ մինչ այդ նա մի երկու անգամ ինձ այցելութեան եկաւ եւ դատարկաձեռն չէր գալիս՝ ձմերուկի կորիզ էր բերում: Նա ծնողներ չունէր, լրիւ որբ էր: Յետագայում մօրիցս իմացայ, որ նա մեծացել, ամուսնացել է, իսկ եղբայրը քսան տարեկանում մեռել է կոկորդի ուռուցքից:

1922 թուի ամառն անցաւ՝ իր փորձութիւններով, ուրախութիւններով ու տըխրութիւններով: Արդէն Սեպտեմբերն է, եւ ես դպրոց եմ գնում: Առաջին խումբ: Ընկերուհիներ ունեմ, կեանքը հետաքրքրքիր է անցնում: Դպրոցը նոյն չէնքում է: Երկար միջանցքի մի ծայրում ննջարանն է, միւսում՝ դասասենեակները, իսկ մէջտեղում՝ ճաշարանը: Շէնքից դուրս չենք գալիս: Մեր դասարանում ամէն տարիքի աղջիկ էլ կայ, ես տասը տարեկան եմ, ուրեմն, ինձնից մեծն էլ կայ, փոքրն էլ: Ընկերուհիս Ադանէն է, նա իգդիրցի է, երկուսս էլ լաւ ենք սովորում: Նրա հետ են նաեւ երկու քոյրերը:

(Շար. 20)

(Շար. Ա. էջէն)

Ջինեները չկրցան համոզել որ Ռամալլահի մէկ չէնքին պայթումը, ուր Համասի պատասխանատուներ կը գտնուին, բայց նաեւ 8 եւ 3 տարեկան երկու մանչուկները մեռան, սրկած մըն էր: Ընդհանուր ձեւով, 48 ժամուան մէջ, 8 Պաղեստինցի եւ մէկ Իսրայէլացի մեռած են:

ՎՐԱՍՏԱՆի մէջ, լրագրող մը՝ Ակակի Գոգիչեւսկիի մեծ համբաւ կը վայելէ, որովհետեւ համարձակած է յարձակիլ կաշառակերութեան վրայ, որ կը կործանէ իր երկիրը: 34 տարեկան, Ակակի ամէն կիրակի, մէկ ժամուան յայտադիր մը ունի ոչ-պետական կայանին վրայ (Ռուսատաւ 2) և կը վայելէ ժողովուրդին զանգուածային զօրակցութիւնը:

ՆԻՍ – ՎԵՆԵՏԻԿ ճեպընթացը սրկած մը ունեցաւ Մայիս 1-ին ժամը 22·30-ի շուրջ Պորտիկերայի մօտ: 40 վիրաւորներ կային: Կը թուի որ ուղեվարին յանցանքն է:

ՓՈՒԹՕԼ

ՅՐԱՆՍԱՀԱՑ ԽՈԽՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

Պուր Լա Ռէյն – ՀՄԸՄ Ֆրանս	0 – 5
ԻՒ·ԺԻ·Ա· Ալֆորվիլ – Տամաքի	1 – 0
Ա·ԷՍ·Օ·Ա· (Իսի) – Էրմոն	2 – 5

Լիոնի Շրջան

ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսին – Շագէ	2 – 0

Իզմիրի Շրջան

Շաս – ՀՄԸՄ Վիէն	0 – 2

Տրոմ–Արահէի Շրջան

Լա Վէօռ – ՀՄԸՄ Վալանս	2 – 1

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս· Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարի Հոգաբարձութիւնը Ամանորի եւ Ս· Ծննդեան առթիւ շնորհակալութեամբ առացած է Իւղագինի հետեւեալ նուէրները:

Գ· ՅԱՆԿ

Տիկին Ափրինէ Նիկողոսեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Տէվէճեան 1000 Ֆրանք, Տիկին Մարկարիթա Սուրէնեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Գազանճեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գլոտ Գոնթալ 250 Ֆր·, Պր· Հրայր Ասատուրեան 30 Ֆր·, Տիկին Մարի Վէզնէեան 100 Ֆր·, Պր· Անդրէ Դուրեան 150 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մարթէն Մարեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Զրբաչեան 1000–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Լորան Ֆուրթիւն 400 Ֆր·, Պր· Փասքալ Էգիլեան 200 Ֆր·, Պր· Կարապետ Գորգիկեան 400 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արշակ Տամլամա, Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Հաքպիլէն 100–ական Ֆր·, Պր· Սարգիս Պասմաճեան 50 Ֆրանք, Տիկին Ճակոր Փէքնօղլու, Օրիորդ Օֆելիա Գոմպաճեան, Տիկին Անդրիկ Հանէչեան 100–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մուրատ Մնակեան 200 Ֆր·, Տիկին Մարկարատ Ոիֆաթ, Տէր եւ Տիկին Վահան Նազարարդեան, 150 Ֆրանք, Պր· Լէրան Պարեան 200 Ֆր·, Տիկին Սիրվարդ Ալեքսանեան 500 Ֆր·, Տիկին Սոֆի Ռուքսէլ Ներսէսեան 120 Ֆր·, Տիկին Պէաթրիս Մոսեան 150 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Գալաֆեան 300 Ֆր·, Պր· Ռէմոն Փարիզէ 1500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գալֆայեան 500 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժ· – Փ· Տիմէ 400 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժորժ Աբոյեան, Տիկին Մաուլէն Սուաքէեան 200–ական Ֆր·, Տիկին Սրբուհի Տիւմէճեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Մոնթա Պարկեան 200 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Արթինեան 2000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Գ· Սանոսեան, Տէր եւ Տիկին Ռալֆ Գրիգորեան, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Թոփթըլ 200–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան 4000 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ժիլպէռ Գորտոնեան 200 Ֆր·, Տիկին Էլմզ Զաքարեան 300 Ֆր·, Տիկին Օաէթ Լեմաժ 1000 Ֆր·, Պր· Մարսէլ Աչըդեան 500 Ֆր·, Տիկին Վերժին Արթինեան 150 Ֆր·, Օր· Ռոզա Տիւմէճեան 100 Ֆր·, Պր· Կարօ Դաւիթեան 1000 Ֆր·, Տիկին Կրէթա Ումուրչատեան 200 Ֆր·, Պր· Ալա Նշանեան 500 Ֆր·, Տիկին Ռ· Թապաղեան 300 Ֆր·, Օր· Մանիք Փանոսեան, Տիկին Սիբանոյշ Փանոսեան 100–ական Ֆր·, Տիկին Լոռ Տէրուեան 150 Ֆր·:

LA REPRESENTATION
DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE

appelle à participer au

MEETING

en présence de la délégation
de la République du Haut-Karabagh
dirigée par le Président

ARKADI GHOUKASSIAN

et **le Maire d'Issy-les-Moulineaux**
ANDRE SANTINI

Vendredi 11 mai de 18h à 19h30

à la salle AUDITORIUM
du Conservatoire Nieder Meyer
11-13, rue Danton,
Mail Raymond Menand
ISSY-LES-MOULINEAUX
(à 300 mètres du M° Mairie d'Issy)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի Նայիրի մասնաճիւղի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Ծնունդի առթիւ.–

Տէր եւ Տիկին Պօյաճեանէ 200 Ֆր· իրենց ընտանիքին հոգեհանգստեան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Պօյաճեանէ 200 Ֆր·, Պր· Մաթէօ Տամլամաեանի մահուան առթիւ Տիկին Թամարա Ապալեանեանէ, Կալեան ընտանիքէ 150–ական Ֆր·, Տիկին Մարի Գիլիճեանէ 100 Ֆր·, Գուկուեան ընտանիքէ, Պր· Տուկքիդ Մամուրեանէ, Պր· Իվ Թարթարիէ 500–ական Ֆր·, Պր· Մամուրեանէ 200 Ֆր·, Տիկին Անահիտ – Պէրպէր Սարգիսեանի մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Գլեման – Պէրպէր Սարգիսեան Պր· Հիւպէր – Պէրպէր Սարգիսեանէ, Տէր եւ Տիկին Մարսէլ Թօքաթլեանէ 100–ական Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Ղազար Ղազարեանէ 100 Ֆրանք:

Date à retenir

FETE CHAMPETRE
A. A. A. S.
DIMANCHE 17 JUIN
à la Maison de la Retraite
de MONTMORENCY

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
Fondation Marie Nubar

CONFERENCE EXCEPTIONNELLE

LE GENOCIDE,
un crime contre l'humanité
HISTOIRE ET ACTUALITE

animée par
Maître HENRI LECLERC (Avocat)
Président d'Honneur
de la Ligue des Droits de l'Homme

mercredi 9 mai à 20 heures 30

Entrée libre
dans la limite des places disponibles

Maison des Etudiants Arméniens
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris
Métro: Porte d'Orléans
ou RER Cité Universitaire
☎ 01. 44. 16. 10. 60

UGAB — MARSEILLE
AZADAKROUTIOUN

RENCONTRE
avec
Claude MUTAFIAN
Historien et Maître de Conférences
à l'Université Paris Nord
autour de son ouvrage
"Atlas historique et culturelle de l'Arménie"
Proche-Orient et Sud-Caucase,
du VIIIe siècle avant J.-C. au XXIe siècle
— Diaporama lors de cette soirée —
le Vendredi 11 mai à 20 heures 30
au 327, boulevard Michelet —
13008 MARSEILLE

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Ա· Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Մայիս 5, ժամը 14·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :

Du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն–Վիլէօրպանի Արքա մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր բացառիկ պարահանդէսին նաբտի, Մայիս 12–ին Վիլէօրպանի կեդրոնական սրահին մէջ

234, cours Emile Zola,

ժամը 20–էն սկսեալ:

Մուտքը 100 Ֆրանք:

Երեկոյթը պիտի խանդավառէ երեք նուագախումբը իր երգիչով եւ բոլորի ծանօթ **D.J. Didier**

Եկէք մխասին վայելենք հայկական չքնաղ մթնոլորտը խաչուհիներուն կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերով եւ հայկական անուշեղէններով:

Ձեր տեղերը ապահովելու համար տեղեակ ճնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան հետեւեալ հեռաձայն.–

04 – 78 – 26 – 28 – 71

ECOLE TEBROTZASSERE

L'Association des Dames arméniennes amies des Ecoles Tebrotzassère a la Direction de l'Ecole, sont heureuses d'annoncer l'obtention de la mise sous contrat d'association avec l'Etat de la Classe de 3ème du Collège.

Ainsi, le Primaire se trouve désormais sous contrat simple avec l'Education Nationale et le Collège en totalité sous contrat d'association avec l'Etat.

INSCRIPTIONS
POUR LA RENTREE 2001-2002

TEBROTZASSERE

Académie de Créteil

MATERNELLE: 3 Classes
PRIMAIRE: 5 Classes (Sous Contrat Simple avec l'Education Nationale)
COLLEGE: 4 Classes (Sous Contrat d'Association avec l'Etat)

Enseignement de l'arménien : Langue — Culture — Civilisation — Religion

Enseignement du Français conforme au programme de l'Education Nationale.

1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY
Tél. : 01 43 81 01 72

●

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
2001 – 2002 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

«ԳՊՐՈՑԱՍԷՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆ»ԻՆ

Հիմնուած 1879–ին
Մանկապարտէզի բաժին, 3 դասարան:
Նախակրթարանի բաժին, 5 դասարան
(Sous Contrat Simple)
Միջնակարգի բաժին, 4 դասարան
(Sous Contrat d'Association)
Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման գուգահեռ
Պետական լման ծրագիր:
1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY
Tél. : 01 43 81 01 72

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 4
VENDREDI
4 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում) 1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·159 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.159

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ՇԱՐԺԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 2 / 3)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Հոկտ· 27–ի դատավարութեան Մայիս 2–ի նիստին վկայաւոր ամբաստանեալ Ն· Յունանեան դատարանին յանձնած է մեկնաբանին մէջ գրած բանաստեղծութիւններն ու պատմուածքը: Դատարանը զանոնք կը տրամադրէ հոգեբաններու: Պարզ ան ուզած է որ առողջական պատճառով նիստը յետաձգուի: Առեան կանչուած թժիշկը հաստատած է որ ամբաստանեալը ի վիճակի չէ վկայութիւն տալու: Դատը կը շարունակուի Մայիս 4–ին:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Լիբանանի նախագահին՝ զօր· Լահուտ այցելութեան առթիւ, Ազգային Նախարար Վ· Օսկանեան յատարարած է որ երկու երկիրներու նախագահներու հանդիպումին ընթացքին քննարկուած է Լիբանանի եւ Հայաստանի չրջանները տիրող կացութիւնը: Մինչեռնակարերդ կատարած այցելութեան առեն, զօրավար Լահուտին ընկերացող Հայաստանի Արտաքին նախարարը ըսած է լրագրողներուն որ Լիբանան տեղեկացուցած է զիրենք չրջանի իրազարձութիւնները եւ անոնց նկատմամբ իր դիրքը, որ ըստ Վ· Օսկանեանի բաւական մօտ է Հայաստանի դիրքորոշման: Հայկական կողմն ալ տեղեկացուցած է Ղարարաղի խաղաղ կարգաւորման գործընթացի մասին: Նախարարը մանրամասնութիւններ տուած է նաեւ երկու երկիրներու համագործակցութեան մասին, զանազան մարզերու մէջ (տնտեսական, մշակութային, դիտական եւայլն):

*
**

ՀԱՄԱՇԽԱՐ ՀԱՅԻՆ ԴՐԱՄԱՏԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԽՈՐՈՒԱԾ ՓՈԽԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Համաշխարհային դրամատունը տարեկան 50 միլիոն տոլարի փոխատուութիւն մը ընելու Հայաստանի, պայմանաւ որ Հայաստան յաջողի վաճառել ելեկտրականի իր ցանցը: 40 տարուան վրայ իր փոխատուութիւնը երեք մասով պիտի տրուի, որու վերջինը՝ 20 միլիոն տոլար, կը տրուի միայն ցանցին վաճառումէն ետք, որու պայմանաժամն է Մարտ 2002:

*
**

ԼՂՀ

ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը յայտարարութեամբ մը հակազդած է միջազգային հանրային կարծիքին ուղղուած ԱՀԿ Երեւոյթը: Այդ քարոզչութիւնը Հայաստանի եւ Ղարաբաղի պատմութեան նենգափոխումով չբաւարարուելով սկսած է աղբեջանցի զերիներու, պատանդներու մասին տեղեկութիւններ, Հայերու կողմէ «Ադրբեջանցիներու ցեղասպանութեան» լուրեր տարածել: Կ'ըսուի տակաւին թէ Ղարաբաղը Թմբեցուցիչներու փոխադրութեան տարածք է, եւ այլն:

Ադրբեջանի ընթացքը նկատելով ոչ միայն «միջազգային վարուելակերպի նորմերի խախտում, այլեւ՝ կոպիտ կեղծարարութիւն», ԼՂՀ Արտաքին գործերու նախարարութիւնը միջազգային կազմակերպութիւններու ուշադրութիւնը կը հրաւիրէ ադրբեջանական այդ փորձերը կասեցնելու անհրաժեշտութեան վրայ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE — ADEN»

(2-8 mai)

Pourquoi rien n'effraie
Vahan Mardirossian

**Exilé volontaire à Paris,
l'enfant de Erevan enchaîne au piano
les programmes casse-gueule.
Sans faux pas**

Անգամ մը եւս «Մոնտ» դրուատալից տողերով կ'անդրադառնայ Վահան Մարտիրոսեանի, չզլանալով ոչ մէկ ածական:

Վահան Մարտիրոսեան կը պատմէ թէ դաշնակի երկրորդ տարիէն իսկ, նուագած է նուագախումբերու հետ, «հրաշքմանուկ մըն էի, ինչպէս կ'ըսեն, զիս վոզոզը կը ճանչնային եւ շատ օպտակար էր, որովհետեւ պէտք չունէի երկու օր պոչ բռնելու կատր մը հացի համար»: Վահան Մարտիրոսեան իւմուռով կը յիշէ մանկութեան դժուար տարիները Երեւանի մէջ: Հակառակ ամէն խոչընդոտի, Վ· Մարտիրոսեան երաժշտութեան իր սէրը կը մղէ որ օպուա, յօրինում եւ չափ սորվի: Փարիզ կը ժամանէ 1992–ին կատարելագործելու երաժշտական իր ուսումը, չնորհիւ երաժշտասէր դեսպանուհիի մը միջնորդութեան, դրպանը 200 տոլար ունի միայն, Հայուհի մը կը ճանչնայ, որ կ'օգնէ իրեն զաւկին պէս: Յօդուածագիրը կ'աւելցնէ թէ որքան ուրախ պէտք է եղած ըլլայ կարդալով «Մոնտ»ի մէջ, իր պաշտպանեալին համերգին նկարագրականը:

Ֆելիփ ոը լա Գրուա դեռ կ'արձագանգէ դաշնակահարին հանդիպումին Անրի Տլուրիչօյի հետ: Ան կարդալով «Մոնտ»ի յօդուածը, կը հեռաձայնէ իրեն հարցնելու համար թէ կ'ուզէ՞ իր տունը գալ եւ նուագել իր սոնաթը: Խանդավառութեամբ կ'ընդունի:

Վահան Մարտիրոսեան Անրի Տլմարքէթի եւ Ֆլորան Հէոյի հետ (թաւ ջութակ եւ սրինգ) համերգ մը կուտայ Temple St. Marcel, 24, rue Pierre Nicole Paris 5e, Ուրբաթ, Մայիս 4, ժամը 20·30–ին: Ցայտապիր՝ Պէթհովէնէն:

*
**

«VALEURS ACTUELLES»

(27 avril)

UNE BETE SUR LA LUNE

Ժակ Ներսոն ալ չատ կը գնահատէ Կալինովսկիի թատերդութիւնը: Կը զրկ թէ այսքան նուրբ գործ մը կը պահանջէր բացառիկ խաղացողներ, ինչ որ իրագործուած է Գորին Ժապէրով եւ Սիմոն Աբդարեանով: Անոնք կը մարմնաւորեն Սեդա մը եւ Արամ մը, որոնք արցունք կը պոկեն ամէնէն չոր աչքերէն: Որոշ հեղնանքով կը զրէ՝ անշուշտ, չատ թուրք չկայ սրահին մէջ, բայց, միայն Հայեր ալ չկան:

Ցիշենք որ թատերդութիւնը մինչ կը ներկայացուի Փարիզի Էօվրի թատրոնը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔԱՊԻԼԻՈՑ ՄԷՋ, հանդարտութիւնը մասամբ վերահաստատուած էր Մայիս 3–ին, բայց, նոյն օրուան Ալժէ նախաթեսուած երիտասարդական ցոյցը մտահոգիչ կը նկատուէր: Քապիլիոյ երիտասարդները այլեւս զղուած են տիրող կացութենէն: Կը պահանջեն կարգ մը իրաւունքներ, կաշառակերութեան վերացում մը, աշխատանք եւ մշակութային ազատութիւն: Ֆրանսայի կառավարութիւնը դատապարտեց իշխանութիւններու բիրտ հակազդեցութիւնը: Պութեֆլիքայի նըշանակած «քննիչ յանձնախումբ»ին զլուխը դրուած է իրաւաբանութեան փրոֆէսէօր մը՝ Մոհանտ Իսատ:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՕՆ առկախած է զինուորական իր յարաբերութիւնները Չինաստանի հետ: Ծանօթ է որ այս վերջինը դեռ չէ վերազարձուցած ամերիկեան օդանաւը եւ ամերիկեան որոշումն ալ այդ պատճառաւ տրուած կ'ըլլայ:

ԱՋԳ· ԺՈՂՈՎԻՆ Մայիս 2–ի նիստին, Ժոսփէն, իւմուռով տեղը դրաւ ընդդիմութիւնը: Ցիչեցուց որ, անոր մաս կազմող երկու անդամները ուզելով որակել կառավարութիւնը, մէկը ըսած է թէ Ժոսփէն «պալատիւրացած է», միւսն ալ «ժիսկէցացած է», դիտել տուաւ որ երբ ընդդիմութիւնը կ'ուզէ քննադատել կառավարութիւնը, միայն իր չարքերէն օրինակներ կը գտնէ···:

ԻՏԱԼԻՈՑ երեսփոխանական ընտրութիւններէն տասը օր առաջ (Մայիս 13), հարցախոյզերը միշտ Պերլուսքոնին յաղթական կը նկատեն, հակառակ իրեն դէմ եղած բոլոր քննադատութիւններուն եւ «գործերու» մէջ իր ունեցած դերին: Կը քննադատուի նաեւ որովհետեւ զինակցած է ծայրայեղ աջին հետ, բայց եւ այնպէս իր չարժումը՝ «Ազատութեանց տունը» բոլոր հարցախոյզերուն գլուխը կը գտնուի: Գլխաւոր քննադատութիւնները կը վերաբերին ճանֆրանքօ Ֆինիի «ազգային զինակցութիւն» (նախկին Նոր Ֆաչական կուսակցութիւն) եւ մանաւանդ Ումպերթօ Պոսիի «Հիւսիսի լիկա» կուսակցութեանց հետ իր զինակցութեան: Վախ կայ որ յաղթանակի պարագային, Եւրոպա Իտալիոյ հանդէպ բռնէ այն դիրքը զոր բռնեց Աւստրիոյ դէմ, երբ ծայրայեղ աջ Հէյտէրի կուսակցութիւնը յաղթեց: Այդպէս կը խորհի Պերլուսքոնի Արտաքին նախարարը, որու երկիրը, Յուլիս 1–էն, կըստանձնէ Եւրոպական Միութեան հերթական նախագահութիւնը:

ԶԷՋԷՆԻՈՑ ՄԷՋ, առնուազն 13 հոգի սպանուած են: Ասոնք անդամ են կարգապահութեան ուժերուն, տեղացի պատասխանատուներ եւ այլն, եւ այլն:

ԹՈՒՐՔԻԱ դատ է ցեղասպանութեան մեղադրանքին յարմար հակազդեցութեան ձեւը· չարժանկարի ժապաւէն մը պիտի պատրաստուի, որուն նիւթը պիտի ըլլայ հայուհի մը եւ թուրք սպայի մը սէրը: Ժապաւէնին համար նախատեսուած է 4 միլիոն տոլարի պիւտճէ: Թուրք մամուլը լրատուութեան հետ կը չեշտէ թէ ժապաւէնը «լաւագոյն պատասխանը պիտի ըլլայ թուրքերու թշնամի հայերուն»···:

ՓԵՐԷՍԻ ՅԱՌՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ ԻՍՐԱՑԷԼԻ ԴԵՍՊԱՆԻՆ ՀԵՐՔՈՒՄԸ

Պատասխանելով Հայ Դատի Յանձնախումբի բողոքի նամակին Շ· Փերէսի արտայայտութիւններուն առթիւ (Թրքիոյ Տէյլի Նիուզի) Իսրայէլի Փարլիզի դեսպանը ճչգած է որ Շ· Փերէսի յայտարարութիւնը սխալ մէկնբերուած է թրքական թերթին կողմէ: Իսրայէլի Արտաքին նախարարին ըսածն այն էր որ պէտք է քաղաքականէն անջատել հարցը, ձգել պատմաբաններուն՝ առանց քաղաքական ճնշումներու: Նախարարը երբեք ըսած չըլլալ որ Հայոց Ջարդը ցեղասպանութիւն չէր, այլ՝ ողբերգութիւն:

*
**

Ըսենք որ ճիշդ է: Բայց եւ այնպէս տեղ մը ծուռ բան մը կայ, այլապէս ինչո՞ւ Ջարնի եւ Օլմն այս առթիւ պիտի վերյիչէին Փերէսի ճնշումները իրենց վրայ, ուրանալու համար հայկական ցեղասպանութիւնը (տե՛ս· «Յառաջ», Ապրիլ 19 եւ 20):

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

Յաւով իմացանք որ, Ուրբաթ, Ապրիլ 27–ին, Պրիւսէլի հիւանդանոցի մը մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Օրիորդ Հռիփսիմէ Գարագաշեան, որ երեսուն տարի վարած է Ռենսիի Դպրոցասէր Տիկնոց վարժարանի տեսչութիւնը:

Ծնած 1916–ին, աքսորի ճամբաներուն վրայ, Հայրը, ուզելով նշել ծննդավայրի հեռքիրը, զայն արձանագրած է՝ Էրզրում ծնած: Ընտանիքը անցած է Սուրիա, ապա, հաստատուած են Կիպրոս: 18 տարեկանին, Հռիփսիմէ կ'որոշէ իր ուսումը շարունակել Պելժիա, հոգեբանական եւ հոգեմանկավարժական ճիւղերուն մէջ: Հինգ տարուան տեղ, մնացած է տասը տարի Բ· աշխարհամարտին պատճառով: Այդ չրջանին իսկ, մասնակցած է տեղւոյն ազգային կեանքին (Հայ Համալսարանականներու Միութիւն եւ այլն):

Որպէս դաստիարակ, իր ասպարէզը սկսած է Կիպրոսի Մելքոնեան կրթական հաստատութեան մէջ 1947–ին, ապա անցած է Փարիզ, ուր Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի տեսուչն էր 1953–էն 1983: Այդ թուականէն, Պելժիոյ Հայերու կոմիտէի հրաւէրով, գացած է Պրիւսէլ որպէս հայերէնի ուսուցչուհի:

Սկիզբը, դասատուութիւնները տեղի կ'ունենային Պրիւսէլի Հայ Տան մէջ եւ սահմանուած էին դաղտնի զաւակներուն: Աշակերտներու թիւը 15–էն 150–ի բարձրացած էր: Յետագային այդ դասատուութիւնները փոխադրուած են Սէն – Ժոսէ Սաքրէ – Գէօրի վայրը, յետոյ կրկին ռիւ Սափա: Ներկայիս կը տըրուին Արբակ Մխիթարեան Հայ Ընկերային Կեդրոնը, որ հաստատուած է եւրոպական թաղամասի մէկ հիւրընկալ տան մէջ: Մեկնումներու եւ յաջող համարկումի մը հետեւանքով, աշակերտներու թիւը իջած է 40–ի որոնցմէ երեքը միայն Հայաստանէն եւ մեծամասնութիւն մը Թուրքիայէն եկած եւ Պելժիա ծնած երախաներէ:

Հռիփսիմէ Գարագաշեան վաստակաշատ ուսուցչուհի մըն էր, որ ամբողջ կեանքը նուիրած է հայ ազգ հայեցի դաստիարակութեան:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Մայիս 4, ժամը 11–ին, Պրիւսէլի Հայ Առաքելական Ս· Մարիամ Մադաղենացի Եկեղեցին:

ԳԻՐՔ ՉԿԱՐԴԱԼՈՒ ՔԱՋԱԼԵՐԵԼԻ ՏԱՐԲԵՐԱԿԸ

Գիրքի սէրը աւանդականին կարգը անցած է մեր իրականութեան մէջ. սակայն, ատոր քաղադրիչներէն որքա՛նը ուղղակի կարդալու արարքին կապուած է, դժուար է ըսել: Այս անորոշութիւնը կը զօրէ նաեւ խորհրդային շրջանի հայաստանեան կացութեան համար: Ճիշդ է որ հոն գիրքերը անհատաւատալի տպաքանակներով լոյս կը տեսնէին ու կը սպառէին ալ· բայց, որքա՞ն արդար դատում կ'ըլլար, կամ մ'ըլլայ, ատկէ անվերապահօրէն հետեւցնել ընթերցողներու հոծ զանգուած, ընթերցումի անհատաւատալի սէր: Այլ խօսքով՝ երբ տասնեակ հազարաւոր տպաքանակով հատորներ չատ կարճ ժամանակի մէջ կը սպառէին, ատիկա վարդալու մարմաջին, անհամբերութե՞ան արդիւնք էր խնկապէս, թէ կը նեղու հաճոյքին չատ քիչ բաւարարութիւն տուող չուկայի մը ստեղծած վիճակը:

Ինչ որ ալ եղած ըլլայ պարագան, ինքն իրմով համեմատած՝ Հայաստանի ժողովուրդը երէկ չատ աւելի ընթերցող էր, քան՝ այսօր: Պատճառներուն զլխաւորները են, ապահովաբար, կեանքի դժուար պայմանները, երբ կարդալն ալ, ի վերջոյ, տրամադրութեան հարց է, եւ ընթերցումէն չատ աւելի դիւրամատչելի ժամանցներու վխտացող բազմութիւնը: Սեւակը, Բակունցը, Զարենցը եւ բոլո՛ր միւսները, ինչպէ՞ս մրցին հեռատեսիլի միջազգային աղբանոցէն բերուած հաղորդաշարերու, ժապաւէններու հետ որոնք ուղիղ համեմատականն են ճաշակի ընդհանուր անկումին, արժէքներու զըժուար հաւատալի վերիվայրումին: Այնքան չեչտօրէն ուղիղ համեմատականն որ անկարելի է կռահել թէ ո՛րն է պատճառը, որը հետեւանքը:

Հակառակ ատ բոլորին, Հայաստանի գիրքի աշխարհը բաւական աշխոյժ է, նկատի առնելով յատկապէս հրատարակութիւններու թափը, տեսականին, եւայլն: Քաղաքականէն զերազանցապէս տիրապետուած ներկային մէջ, պէտք է խոստովանիլ որ նման մարզեր քիչ անդամ հետաքրքրութիւն կը չարժեն: Այդ կարգի հետաքրքրութիւն ունեցած է Մաւր Դանիէլեան («Երկիր», Ապրիլ 13) որ ամփոփ հարցազրոյց մը կատարած է հրատարակիչներու ազգային ընկերակցութեան նախագահ Վահան Աճէատրեանի հետ:

Ան նախ կու տայ համառօտ պատկերը վերջին տասնամեակին. պետական – պլանային համակարգէն չուկայականի անցքը առաջին երեք – չորս տարիներուն արմատական ցնցում պատճառած է հրատարակչական քնագաւառին: Սակայն, «քանի մը նուիրեալներ» ամէն չանք ըրած են կացութիւնը փոխելու համար: Ցետոյ, քիչ – քիչ սկսած է աշխուժանալ հրատարակչական չրջանակը. 1995 – 1996 թուականներուն չուրջ 600 անուն գիրք լոյս տեսած է, հոգ չէ թէ ընչին տպաքանակներով: Ատոր յաջորդած է գիրքի ցուցահանդէսներով, տօնավաճառներով, դրողներու հետ հանդիպումներով ստեղծուած ոգեւորութիւնը: Հայաստանեան հրատարակչութիւնները ներկայացուցած են Թիֆլիսի, Ֆրանքֆուրթի, Լայփցիկի, Հալէպի ու այլ վայրերու տօնավաճառները: Ինք ալ նշելով հանդերձ թէ ընթերցումի սէրը ակներեւ կերպով պակասած է, Վ. Աճէատրեան կը կարծէ որ ատիկա տեւական երեւոյթ չի կրնար ըլլալ: Հարկաւոր կը դատէ «լրջօրէն մտածել» ընթերցումին վերադարձնելու համար մարդիկը, մանաւանդ նոր սերունդը:

Խորհրդային շրջանին Հայաստանի ուղեցած 6 – 7 հրատարակչութիւններուն, տպարաններուն փոխարէն, այսօր կայ տասնապատիկը, «սակայն, նոյնիսկ էլ ևուազել է գրախանութներուն թիւը»: Այսինքն, գիրք կը հրատարակուի, բայց ցրումին, վաճառքին գործը նոյն թափը չունի: Պատճառներէն մէկը միայն այն է որ հրատարակութիւնները մեծ մասով կ'ըլլան պետական կամ մասնաւոր պատուէրի վրայ· հատոր մը հրատարակելու ապսպրանք կու տան հիմնադրամները, դեսպանատուները, Սփիւռքէն մարդիկ, եւ այլն: Սակայն, տպագրուածը կը մնայ հրատարակիչին քով· «Արդէն երկու միլիառ դրամի գրականութիւն է կուտակուել մեր բոլոր 60 հրատարակչութիւններում» կ'ըսէ Վ. Աճէատրեան, հետաքրքրութիւն ակնկալելով վարչապետութենէն, վերջապէս մարմիններէն եւ իր զլխաւորած ընկերակցութենէն: Ցետոյ դիմելով Սփիւռքի պատուիրատուներուն, կ'ըսէ թէ հարկ է նաեւ մտահոգուիլ լոյս տեսածը ցրուելու խնդիրով: Կ'ենթադրէ որ Սփիւռքի հարուստ գրադարանները եթէ տարբեր հեղինակներու հատորներէն մէկական հատ ապսպրեն, այդ երկու միլիառնոց գրականութիւնը կ'արեւի կ'ըլլայ ցրուել ամբողջ աշխարհի մէջ:

Հայաստանեան տեսանկիւնէն տեղին նկատուած այս «զարմանը» բաւական մակերեսային կը մնայ սակայն, եթէ մեծատին միւս կողմն ալ դիտուի· ունի՞ն Սփիւռքի գրադարանները այդ կարելիութիւնը տուող սլուճէ: Ցետոյ, նոյնիսկ եթէ գրական ըլլար հարցումին պատասխանը, իսկապէս ճիշդ կ'ըլլա՞ը հայաստանեան հրատարակութիւնները ցրուել Սփիւռքի մէջ, երբ ատիկա պիտի նշանակէր հիւրընկալել հայերէնին խորհրդային խեղաթիւրութիւնը որմէ չի՛ կամենար, չի՛ կրնար հրաժարիլ Հայաստան: Այդ խեղաթիւրութիւնը, տեղական բացատրութեամբ՝ «կը խցկուի» նոյնիսկ դասակնով լոյս տեսած արեւմտահայ հեղինակներու գործերուն վերահրատարակութիւններուն աւելցուած սկիզբի, կամ վերջաւորութեան էջերուն մէջ, քացառելով հեղինակին նկատմամբ նուազագոյն յարգանքը: Իսկ մնացածին մէջ, անկեղծօրէն, կա՞յ այդ լրջագոյն անպատեհութիւնը անտեսել տալու համար բաւարար առաղե՞: Եւ կարելի՞ է մեղադրել այն Սփիւռքահայերը որոնք իրենք իրենց սկզբունք դրած են չբանալ դասականով լոյս չտեսած որեւէ հատոր, թերթ, եւայլն:

Հաւանօրէն, զրուցավարն ալ պատկանելով նոյն չրջանակին, այս հարցը չէ յարուցուած Վ. Աճէատրեանի հետ կատարուած զրոյցին մէջ: Մ. Դանիէլեան հետաքրքրուած է հայաստանեան հրատարակութիւններուն որակով. «դուրսը ներկայանալու» բաւարար մակարդակ ունի՞ այդ որակը: Պատասխանը դրական է, սակայն, պատարուած համեմատականը կը հիմնուի ոչ թէ «դուրս»ին, այլ նախկին խորհրդային երկիրներուն վրայ: Ճիշդ է լսուածը որ անկախութեան չրջանին եղած հրատարակութիւններուն որակը զգալիօրէն բարձրացած է, բան մը որ այնքան ալ դժուար չէր իրականութեան մէջ: Այդ բարձրացումը կարելի եղած է տպարաններու բարելաւումով. անոնք բաւական քանակութեամբ լաւագոյն թէքնիք միջոցներ ներածած են եւ ապահոված բարձր որակ: Ատոր որպէս ապացոյց, Վ. Աճէատրեան կը նչէ Համազգայինին դրամատան պատուէրով լոյս տեսած դասագիրքերը:

Զրոյցին վերջին մասին մէջ կրկին նկատի կ'ըլլայ ընթերցումին անկումը: Գրադարաններուն մէջ ալ հակայական քանակութեամբ հատորներ կուտակուած են, բայց քիչ է անոնցմէ օգտուողներու թիւը: Որոշ բացառութիւն կը նկատուին Ազգային, Ննկօ – Ապօր, Խաչակեան զըրադարանները:

Հայաստանի մէջ ընթերցանութեան չեզքայլին մասին լսուածները ոչխուր իրականութիւն ըլլալով հանդերձ, կրնան բարի նպատակի մը ծառայել. հոն խորհրդային խեղաթիւրութիւնը լքելու եւ դասականին վերադառնալու ընդդիմութիւնը զլխաւորուած է գրական աշխարհին թալիսանականներէն, որոնք համոզուած են թէ այդ վերադարձը պատճառ կ'ըլլայ իրենց «դուխս–գործոց»ներուն անտեսումին, երբ յաջորդական սերունդները մոռնան անոնց մէջ գործածուած սովետապրութիւնը: Այսօր, տեսնելով որ առանց դասականին անցնելու ալ չեն կարզացուիր իրենց հատորները, թերեւս դադրին տարիներու խաչակրութեամբ սերունդներ թունաւորելու մեղքը գործելէ:

Այս առումով, գրեթէ պէտք է ըսել որ քայլերելի է Հայաստանցիին ընթերցումի անտարբերութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

ԵԳԻՊՏԱՀԱՅ ԴԷՄԴԵՐ

ՓՐՈՖ. Յ. Թ. ԳԱՅԱՅԵԱՆ

(1864 - 1934)

ԺԻՐԱՑՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

Թող ո՛չ ոք զարմանայ, եթէ ըսենք, թէ մեր ծանօթութիւնը եւ, նաեւ մտերմութիւնը փրոֆէսօրին հետ, երկար տասնամեակներու կնիքը կը կրէ եւ ծայր կ'առնէ մրցանակէ մը:

Մեր Նուպարեան Ազգային վարժարանը (Հելիոպոլիս, մերձ Գահիրէի) յաճախած տարիներուն, իբր ղպրոցական տարեվերջի մրցանակ դեռ կը հրամցուէին հայերէն գիրքեր, ստէպ բառարաններ: Այդպէս կ'ըլլայ մեր աւարտականի օրն ալ: Նախակրթարանի հինգերորդ կարգէ ընթացաւարտ, ծնողներու ժպտուն նայուածքներուն տակ, դաստիարակներու ինքնագոհ հայեացքներուն ներքեւ, չըրջանաւարտի այնքան ակնկալուած վկայականին կողքին, կարմիր թէ կապոյտ, – ի՛նչ փոյթ, – ժապաւէնի խաչաձեւ փնջիկով զարդարուն կապոց մը կը յանձնէ մեզի՝ մեր ղպրոցի այդ օրերու ծանրախոհ տեսուչը՝ ողբացեալ Գարեգին Տիւրիկեբեան:

Փոթիկոտ մատներով է, որ կը քակենք փոքր ծրարը: Երա՞զ թէ իրականութիւն: Այսպէս թէ այնպէս, իր խօսուն երեսը ցոյց կու տայ դեռ ցայսօր մեր զրասեղանին մնայուն «բնակիչ»ներէն այս մէկը, – Բառարան – զանճարան հայ լեզուի» միջին ծաւալի բառգիրքը: Այնուհետեւ, աշխատասիրողին մականունը, ա՛յս ալ կը դառնայ սիրելի, – Ց. Թ. Գայայեան (Մխիթար Պոնտացի):

Մարզուանցի բառարանագիրին անունը կը կապուի ծննդավայրին Անատոլիա գալէժին, քանի հոնկէ հազիւ չրջանաւարտ, կը կոչուի ուսուցիչ նոյն յարկին տակ:

Դեռ երիտասարդ, հայրենասիրական զգաստիարներով տոչորուն, եռանդով կը փարի Հնչակեան կուսակցութեան: Իբր ցոյցերու կազմակերպիչ, ինքն ալ մէկը կ'ըլլայ այն ձերբակալուած յեղափոխականներէն, որոնք մահուան կը դատապարտուին (17 Հոգի) Էնկիւրիի ծանօթ խեղկատակ դատավարութեան ժամանակ, 1893 Մայիս – Ցունիս: Սակայն, Համիտեան վայրագութեանց զոհ բանտարկեալներուն ի նպաստ բուռն չարժում մը կը ստեղծուի Եւրոպա: Ցատկապէս անգլիական դեսպանատան միջամտութեամբ ազատ կ'արձակուի եւ, կը յաջողի հեռանալ երկրէն: Այնուհետեւ, կը հետեւի լեզուաբանութեան եւ մանկավարժութեան գոյդ ճիւղերուն, Խոինղսպուրկի անգլիական համալսարանը, Սկովտիա: Ապա ուսուցչական պաշտօն կը վարէ Գերմանիա, Զուիցերիա եւ, ի վերջոյ կը հաստատուի Եգիպտոս, 1910–ին:

Հոս եւս կ'անսայ իր կոչումին: Ուսուցչական պաշտօն կը ստանձնէ Աղեքսանդրիա եւ Գահիրէ, հայկական վարժարանները: 1918-էն սկսեալ, վեց տարի չարունակ հայերէնի դասեր կու տայ ամերիկեան գոլէժի մէջ, ապա հինգ տարի կը դասախօսէ Ինկլիզ Սքուլ, անգլիական դպրոց:

Հանրային գործունէութեան գիծը, կըրթական – մանկավարժականի կողքին, նոյնպէս կը զառնայ ակներեւ: Վկայութիւններ կան, թէ ան՝ Հայաստանի անկախութեան չրջանին, անձանձիր նուիրումով կ'աշխատի ի նպաստ նորանկախ հայրենիքի պահպանման, ամրապնդման եւ բարգաւաճման: Ոգի ի բուն կը ճգնի, կը տքնի, որպէսզի Հ. Հ. վարչապետը՝ Ալ. Ստամբուլեան յաջողութեամբ իրականացնէ «Ոսկի Փոնտ»ի պետական ծրագիրը, Եգիպտոս, 1920-ի ամառը (Օգոստոս):

Իբր գրչի մշակ, կը նկատուի տէր չափական, վառվռուն յօդուածներու:

Ահաւասիկ ուշագրութիւն գրաւող տողեր, Ռեվանտուզի հերոսին մասին, («Ցուսաբեր»է (1916 Օգոստոս 5) (*):

« – Ո՞վ է Քեռին:

Իր կենսագիրները, տարօրինակ ժլատութեամբ մը կը շարունակեն լռութեան մէջ պահել անոր ծնունդին, պատանեկութեան, դաստիարակութեան եւ այլն գէթ գլխաւոր պարագաները: Անիկա նորածին աստղի մը պէս, եթէ կուզէք փառաւոր գիսաւորի մը պէս, յանկարծ կը յայտնուի գործուն հայկական մռայլ հորիզոնի վրայ, եւ մենք հազիւ այս օրերը տեղեկացանք թէ օրուան հերոսը Արշակ Քեռի փայեան կը կոչուի, հայկական բարձրաւանդակին վրայ, Կարնոյ մէջ ծնած:

Բայց ի՞նչ կարեւորութիւն ունի անունը, ի՞նչ կարեւորութիւն ունի դաստիարակութիւնը, երբ մենք արդէն աչքի առջեւ ունինք շրեղ գործը մարդու մը՝ վեհափառ գետի մը նման՝ գիտցաւ իր ձեռքով բանալ ճամբայ մը իրեն համար եւ մեզի համար, պողոտայ մը՝ պիտի յանգէր փառքի և երջանկութեան:

Իր անունին կը կապուի Պոլիս լոյս տեսած հայ լեզուի դասագիրքերու շարք մը՝ Մխիթար Պոնտացի ծածկանունով: 1918–ին ալ Գահիրէ հրատարակուած այդ դասագիրք մը, նոյնպէս նուիրուած հայերէնի եւ քերականութեան: Այս մէկը գործակցութեամբ Ցովհ. Սեթեանի(**): Դեռ կը յիշուին քանի մը գիրքեր· «Ռուսկին մրմունջը» ոտանաւորներ (1889), «Մի՛ մոռնար պիս» քառեակներ (1912), եւն.:

Այլ սակայն, անոր կոթողական, կա՛մ ըսենք՝ անունը անմահացնող գործը կ'ըլլայ լեզուաբանական բառգիրքի մը կազմութիւնը, – Բառարան – զանճարան հայ լեզուի, արդիւնք 18 տարուան անխոնջ աշխատանքի:

Մահուան անկողնոյն մէջ, մահէն մի քանի օր առաջ գրած Ցառաջաբանով կը պարզէ մտահոգութենէ բխող իր նպատակը: Նախ նկատել կու տայ, թէ հայերէնի դասաւանդութիւններուն, միշտ ալ աւարտը կը ծագէ, – դասարանին մէջ քանի՞ հոգի հայերէնի բառարան ունի: Ուսուցանողը գրեթէ չարունակ տիրապետութեան մը կը հաստատէ, այսինքն՝ նոյն բառարան ունեցող գտնուած չէ եւ նոյնիսկ ու մին եւ թերեւս անպէտ բառարաններ ներկայացուած են:

Ցեղին է վկայել, թէ հեղինակը բոլոր գիրքի կազմութեան համար տեսած աչքի տակ կ'ունենայ երկու խնդիրներ: Ստուգիւ, Հ. Ս. Հայթայթէ կազմողին: Ստուգիւ, Հ. Ս. Քալոնեանի «Բառգիրք Արեւելտից եւ Գեղեցիկ դպրութեանց եւ Գեղեցիկ Դպրութեանց» զոյգ հատորները (1891–93), արդիւնք գրեթէ չորս տասնամեակներու յողնաչան եւ մեղուաչան աշխատանքի, բացառիկ արժէք կը ներկայացնեն, քանի որ բառ մը կը նկատուին, իրաւամբ, բառասոնք կը նկատուին, իրաւամբ, բառագիտական բնոյթի հարուստ զանձարան: Պեղելի գանձ(***):

Բառգիրքը պարտինք նկատել յոյժ չհեկան եւ միանգամայն օգտակար: Քանզի հայերէնը իբր լեզու՝ նկատելի այլասեռումներու կողքին, ունի համանիշներու մշակուած կարգ: Ասիկա կարելիութիւն կ'ընծայէ անոր արտայայտելու մտածումի նրբերանգները՝ նրբին համապատասխան բառերով, արձանագրե-

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԷՆ
ՈՒՇԱԳՐԱԻ ԷՋԵՐ

«Մի՛ ԴՊԻՔ ԸՆԿԵՐՆԵՐՈՒԻ»

«Ակօս» (Ապրիլ 20) Թուրք մամուլէն արատապուռներու էջին մէջ այս խորագիրով տեղ տուած է «երկուշաբթի» ամաթերթին Մարտի թիւին մէջ հրատարակուած գրութեան մը մէկ մասին. հեղինակը կը կոչուի Եափրաք Զիհնիօղլու: Ան վերջինը տարագրութեան օրերուն իր ընտանիքին որդեգրած 2 հայ աղջնակնե-

---

լով լայն բացատրութեանց կերպեր, առանց յոդնեցուցիչ եւ տաղտկալի կրկնութիւններու:

Անկասկած, այս որոշիչները նկատի ունենալով է, որ հայրենի ծանօթ լեզուաբաններէն Վարդ Առաքելեան դիտել կու տայ, թէ սոյն բառդիրքը «իր տեսակի մէջ հայ բառարանագիտութեան եզակի նմոյշ է»: Եւ թէ՝ «բառարանն ունի ոճաբանական եւ այլ կարգի ցուցումներ, որոնք օգնում են ընթերցողին ճիշդ որոշելու հոմանիշի գործածութեան ոլորտը» (Հ. Հանրապետարան հտ. 2):

... Այսօր եւս, մէկ քանի պիտանի բառդիրքերու կարգին, այս մէկն ալ իր մնայուն տեղն ունի մեր գրասեղանին վրայ: Ծայրագոյն խնամքով պատրաստուած այս գանձարան – բառարանը, զուրգուրանքով պահուած վկայականի մը կողքին, միակ Թանկարժէք «նուէրը» կը մնայ մեր ազգային վարժարանէն:

Սահմանուած օգտագործուելու որքան ազգային կրթարաններէ ներս, նոյնքան անոնցմէ դուրս... համաճարակ կազմողին ջերմ փափաքին:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. –

(*) Կը հաղեցի Գաբրիէլ Լազեանի «Ցեղափոխական դէմքեր» հատորէն, Գահիրէ, 1945:

(**) Նախկին կեդրոնականցի, ուսուցչական ասպարէզի մէջ անուն վաստկած եւ մեր ռոմանթիք բերքոդութեան իր բաժինը բերած դէմք (1853–1930):

(***) Մխիթարեան հօր յատկացուած էջի մը մէջ կը կարդանք. – «...իբր բառապետական ճոխութիւն, դիւտ եւ յարմարեցում եւ, նոյնիսկ, գիտական բառերտութիւն (երբ անոնք պակասած են) այսօր ալ դեռ կը պահէ իր թանկագին արժէքը եւ կը նկատուի ազբիւր նման ուսումնասիրութիւններու»:

Ժ. Մ.

ԾԱՌԱՋ

ՏԱԳՆԱՊԸ
Պատմուածքներ

ՍԱՐԳԻՍ ՎԱՀԱԳՆ

Լոս – Անճըլըս, 2000

ԱՆՑՔ ՄԸ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՀԱՑԱՍՏԱՆ՝ ԼՈՒՍԱՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 26–ի իրիկունը, Փարիզի Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ, Հայկ Տէր – Ցարութիւնեան կը ներկայացնէր լուսապատկերները, որոնք այլապէս չահեկան էին, քանի արեւմտեան Հայաստանի երբեմնի հայկական գիւղերն էին որոնք կը տողանցէին մեր աչքերուն առջեւ:

Մանրամասնօրէն պիտի չծանրանանք այս ներկայացման վրայ, քանի առաջին անգամ մը, Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ էր, որ Հ. Տէր–Ցարութիւնեան այս լուսապատկերները կը ցուցադրէր, Յունուար 26–ին և Ա. Թոթոյեան երկար թղթակցութիւնով մը կ'անդրադառնար արեւմտեան Հայաստան կատարուած այս այցին եւ իր գրութիւնը կը վերջացնէր ըսելով. –

«... Կ'արժէ որ Հ. Տէր – Ցարութիւնեանի լուսապատկերները չսահմանափակուին ալֆորվիլեաց երեկոյթով ու հետաքրքրականին, յուզականին ներուժը տանին այլ շրջաններու սրահներն ալ»:

Այդ է որ կը կատարուէր առջի իրիկուն Ս. Մեսրոպ Կեդրոնին մէջ, որու սրահը ծայրէ ծայր լեցուելէ զատ, ոմանք ալ մնացին սանդուխներուն վրայ: Երեկոյթին բացումը կատարեց Փրանսուազ Գուրմաճեան, անմիջապէս խօսքը փոխանցելով Հ. Տէր – Ցարութիւնեանի: Ան, անցեալ ամառ, Թուրքիա գացած է իր ծնողաց անցեալի հետքերը գտնելու համար: Պոլսէն անցած է Սամսոն, Մարզուան, Ամասիա, Զիլէ, Թոքատ, Սվազ, Եոզկատ, Անգարա, Վան, յետոյ կրկին Պոլիս, ուրկէ այս անգամ կ'անցնի Նիկիոյ շրջանի գիւղերը՝ Զէնկիլէր, Օրթագիւղ, Նորագիւղ, Սէօյէօզ, Քարցախ, Պուրսա, Կէմլիք: Հօրմէ Մարզուանցի, մօրմէ Զէնկիլերցի, Հ. Տէր – Ցարութիւնեան հետաքրքրական անեքտոթներ ալ կը վկայէր իր լուսապատկերներուն, բացատրութիւններ կու տար, խօսակցութիւններու արձագանգներ, այն բոլոր վայրերէն, ուր Հայուն հետքը, թէկուզ պղտոգողի, կը մնայ մինչեւ այսօր:

Ներկայի պարզուած պատկերները ալ աւելի դաժան կը դարձնեն անցեալի մը յիշատակութիւնը, նոյնիսկ անոնց համար որոնք միայն լսած են այդ անուններէն եւ անցեալ չեն ունեցած այդ հողերուն վրայ:

Ա. Մ.

ՄԱՄԼՈՑ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

թիւ 1

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ՀԱՑ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՑԹԻ ԱՄԱՌՆԱՑԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

Օգոստոս 2001

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը, գործակցութեամբ Պօ–Վրաքս Ընկերակցութեան, տեղի կ'ունենայ Օգոստոս 2–23: Քննութիւնները՝ Օգոստոս 24–ին: Ժամանում՝ Յուլիս 31 – Օգոստոս 1, մեկնում՝ Օգոստոս 25–26–ին: Դասընթացքը ունի չորս մակարդակ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջադէմներ: Դասերը տեղի կ'ունենան երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրը չորս պահ՝ առաւօտեան: Դասերու ներկայութիւնը ՊԱՐՏԱԴԻՐ Է: Կ'նծայուի հնարաւորութիւնը համառօտ դասաշրջանի մը՝ Յուլիս 31–Օգոստոս 15 ներառեալ: Մանակցութեան համար պահանջուած նուազագոյն տարիքն է 18: Դիմումները պէտք է կատարել ԱՆՁԱՄԲ եւ ԳՐԱՒՈՐ, նշելով միշտ հեռաձայնի թիւը, եթէ կան՝ նաեւ հեռապատճէնի (ֆաքս) թիւ մը եւ էլեկտրոնային փոստի (ի–մակ, ի–մէյլ), հասցէ մը: Դասընթացքին զուգահեռ տեղի պիտի ունենան մշակութային այլեւայլ ձեռնարկներ:

Արձանագրութեան սակն է 1·050·000 իտալական լիրէթ (=մօտաւորապէս 542 եւրօ: 1 եւրօ = 1936,27 իտ. լիրէթ) կամ համապատասխան տարադրամով՝ ըստ օրուան սակին: Համառօտ դասաշրջանի սակն է՝ 700·000 իտ. լիրէթ/361 եւրօ: Այս գումարին 500·000 լիրէթի բաժինը պէտք է վճարուի կանխիկ՝ յետ ընդունման դրաւոր հաստատումին՝ մինչեւ Մայիս 31: Այս թուականէն վերջ կանխավճարը կը բարձրանայ 600·000 լիրէթի: Արձանագրութեան մնացեալ մասը կը վճարուի ԱՆՊԱՃՄԱՆ ՄՈՒՏՔԻ ՕՐԸ՝ արեւմտեան գլխաւոր արժոյթներէն որեւէ մէկով: Առանց հաշիւը լրիւ փակած ըլլալու ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ԲՆԱԿԱՎԱԾՔ ՄՏՆԵԼ: 10% զեղչ կը կատարուի անոնց՝ որոնք նախապէս լաւ արդիւնքով մասնակցած են դասընթացքին, զոնէ երկու անգամ: Նոյն զեղչը կը կատարուի նաեւ միասին եկող մօտիկ ազգականներէն մէկուն (ծնողք, քոյր, եղբայր, կողակից): ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿԸ Ո'Չ ՄԷԿ ՊԱՐԱԳԱՅԻ ԿԸ ՓՈԽՈՒԻ Եւ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՎՃԱՐՈՒՄԸ Ո'ՐԵՒԷ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԵՏ ՉԻ ԴԱՐՁՈՒԻ:

Ամէն չէք, որ պէտք է անպայման ԴՐԱՄԱՏՆԱԳԻՆ եւ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ըլլայ (ընդունելի չեն փոստային չէքերը), պէտք է հասցէագրուի միայն՝

ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES

եւ ղրկուի՝

Assoc. Padus-Araxes —
c/o Dip. Studi Eurasiatici —
San Polo 2035 — 30125 Venezia (Italia):

Կը խնդրուի չդիմել դրամատնային փոխանցումի (bank transfer), մինչորդչէքի բարձր սակերուն պատճառով: Ամէն պարագայի մէջ դրամատնային բոլոր ծախքերը դիմողին կը պատկանին:

Կ'ընձեռուի բնակութեան հնարաւորութիւն համալսարանական ուսանողատուն մը՝ պատմական Վենետիկի մէջ: Ցուլիս 31–Օգոստոս 25 ներառեալ, ամբողջ շրջանին համար, բնակութեան սակն է 1·275·000 իտ. լիրէթ առանձին սենեակի մէջ, 1·000·000 իտ. լիրէթ երկու/երեք հոգինոց սենեակի մէջ: Համառօտ դասաշրջանի սենեակի գիներն են համապատասխանաբար՝ 785·000 եւ 620·000 իտ. լիրէթ: Ճաշ մը կամ ընթրիք մը Համալսարանի սեղանատան մէջ պիտի արժէ շուրջ 7·000 լիրէթ՝ վճարելի տեղւոյն վրայ:

Ցաւելեալ տեղեկութիւններու համար հեռապատճէնել հետեւեալ թիւին՝

+39·041·2414448

ի–մակ մը ղրկել հետեւեալ հասցէին՝

daniela@padus-araxes.com

Ի հարկին հեռաձայնել՝

+39·0·41·2414448

Թիւին երկուշաբթի եւ Հինգշաբթի առաւօտները, ժամը 9·30–12·30, Իտալիոյ ժամով: Լաւ ստուգել երկիրներու միջեւ ժամերու տարբերութիւնը: Բացակայութեան պարագային կրկին փորձել եւ յստակ ու հասկնալի լուր մը թողուլ ընկալուչին՝ նշելով անուն եւ հեռաձայնի թիւ: ԵՐԲԵՔ ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ Վենետիկի Համալսարանը:

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈՐԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Մի քանի օրում ես սովորեցի բոլոր տառերը, արդէն կարողանում եմ ամբողջ գիրքը կարդալ: Ուսուցչուհու անունը Ախա է, սիրուն, նուրբ աղջիկ է, ինձ շատ է սիրում, դասարանի տեարերը վստահում է ինձ, տանում–բերում եմ, բաժանում–հաւաքում: Մի երկու անգամ էլ ինձ իրենց տուն տարաւ:

Ձմեռ է, ցուրտ, բակ դուրս չենք գալիս եւ խաղասենեակ չլինելու պատճառով ազատ ժամերին նստոտում ենք երկար միջանցքի պատերի տակ: Ամենաաջ տեղը ճաշարանն է: Նստում ենք երկար սեղանի շուրջը, ուտելիս չի թոյլատրւում խօսել, հէնց ծպտուն հանեցիր, կողքինիդ հետ չշուկով մի երկու բառ փոխանակեցիր, հսկիչի բարակ, ճիպոտանման փայտիկը իջնում է գլխիդ:

Օրական 400 կրամ հաց են տալիս՝ 200–ը առաւօտեան, ճաշին ու ընթրիքին 100–ական: Մեծ բան չէր, այնպէս որ, երբ լոբի կամ մակարոն էին տալիս, ուրախանում էինք, որովհետեւ այդ օրը համեմատաբար կուշտ էինք լինում:

Եղբայրս այլեւս ինձ մօտ չի քնում: Ուրիշ փոքր տղաների հետ նրան էլ առանձին սենեակում տեղաւորեցին, յանձնելով մայրապետների խնամքին:

Իմ ձախ ականջին կար մի ականջօղ, լաւն էր, բայց մէկն էր եւ արդէն մօտ չորս տարի կախուած էր ականջիցս: Մեծ աղջիկներից մէկը հաւանեց այն, առաջարկեց փոխարէնը ինձ ու եղբօրս մի ամիս թոյլերի հետ լրացուցիչ նախաճաշ տալ: Որպէս տարիքով, նա ճաշարանում էր աշխատում: Ես համաձայնեցի, ոչ այնքան ինձ համար, որքան եղբօրս, որ չարունակ տրանջում էր, թէ քաղցած էր: Նա իր խոստումը կատարեց, բայց այդ էլ մի քանի քիլօ սպիտակ հաց տուեց, եւ ես ու եղբայրս մի ամիս կուշտ էինք:

Մի ուրիշ աղջիկ էլ, անունը՝ Ռոզա, ինձ իրեն քոյրիկ արեց: Գեղեցիկ էր նա, հարազատներ ունէր ներկայիս Ամաւիրի շրջանում, նրան յաճախ տեսնելու էին գալիս, խնձոր բերում, որից նա անպայման բաժին էր հանում ինձ ու եղբօրս:

Մայրս մեզ տեսութեան էր գալիս տարին երկու–երեք անգամ: Փոխադրամիջոցներ չկային, գալիս էր ոտքով:

1923–ի գարնանը մահացաւ Ցովհաննէս Թումանեանը: Տպագրուած թերթիկի վրայ մեզ բաժանեցին նրա լուսանկարն ու «Հին ընկուզենի»ն բանաստեղծութիւնը: Թումանեանը առաջին գրողն էր, որին ես ճանաչեցի: Ցետոյ, երբ առաջին խումբն աւարտեցինք, ինձ որպէս լաւ սովորողի նուիրեցին հէքեաթների մի չքեղ տպագրուած գիրք, որտեղից հիմա յիշում եմ միայն «Աստղամանուկը»: Թումանեանի թերթիկը այդ գրքի մէջ դրած, պահեցի դասասենեակում, իմ նստարանի մէջ (ուրիշ տեղ չունէի պահելու), մտածելով, որ աշնանը, երբ նորից դասերն սկսուեն, կը վերցնեմ: Ցաւօք, երբ սկսուեց 23–24 ուսումնական տարին, մոռանալով դասասենեակ, չգտայ գիրքս: Ինչ–որ մէկն այն տարել էր նրա տարանիս տակից:

Որբանոցի նոր պահեստապետը՝ Յարութիւնը, երիտասարդ տղայ էր, սիրահարուել էր «քրոջս»՝ Ռոզային: Զգացուում էր, որ Ռոզան էլ նրա հանդէպ անտարբեր չէ: Դրա չնորհիւ երկուսի համար էլ դարձել էր սիրելի փոքրիկ աղջիկ: Յարութիւնը երբեմն ինձ մի քիչ իւղ ու բրինձ էր տալիս, տանում էի, բակում աղջիկների հետ փլաւ էինք եփում, ուտում, տուն–տուն խաղում: Ազգականները Ռոզային չուտով գիւղ տարան, որտեղից ես միայն մի նամակ ստացայ նրանից: Գրել էր, որ իրեն ամուսնացրել են, ինչը դժբախտ է, խորհուրդ էր տալիս որքանոցում մնամ, լաւ սովորեմ, մարդ դառնամ, իր բախտին չարժանանամ: Այլեւս երբեք չտեսայ Ռոզային ու ոչ մի լուր չառայ նրանից, յիշատակ մնաց միայն մի փոքրիկ լուսանկար:

(Շար. 21)

LA REPRESENTATION
DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE

appelle à participer au

MEETING

en présence de la délégation
de la République du Haut-Karabagh
dirigée par le Président

ARKADI GHOUKASSIAN

et **le Maire d'Issy-les-Moulineaux**
ANDRE SANTINI

Vendredi 11 mai de 18h à 19h30

à la salle AUDITORIUM
du Conservatoire Nieder Meyer
11-13, rue Danton,
Mail Raymond Menand
ISSY-LES-MOULINEAUX
(à 300 mètres du M° Mairie d'Issy)

HAMAZKAINE

Forum 2001

Que faites-vous pendant les vacances ?

Vous aimeriez passer vos vacances dans une ambiance chaleureuse et instructive ?

HAMAZKAINE propose cet été du 15 au 28 juillet un rassemblement de jeunes étudiants arméniens à Beyrouth.

POUR

- mieux connaître la culture arménienne;
- faire des échanges entre jeunes venus de différents pays de la diaspora;
- discuter et débattre de thèmes qui intéressent la jeunesse.

Des conférences, des débats animés par des professeurs.

Visite des institutions arméniennes et du Catholicossat de Cilicie.

Le **FORUM** prévoit également des moments de détente, des visites touristiques à Anjar (village arménien) et autres sites ainsi que des soirées inoubliables.

Participation aux frais
(hors transport aérien) :

Pension complète 600 USD
Demi-pension 300 USD

Pour tous renseignements vous pouvez consulter notre site web :

www. hamazkain.com

ou contacter Hourig Baghdassarian :
☎ 01. 42. 29. 10. 24.

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ուսչինկիլընէն, Տէրմանեան եւ Մակարեան ընտանիքները 50 տոլար կը նուիրեն «Յառաջ»ին Գասպար Վարիպեանի (մահացած Վալանս) յիշատակին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՒՏ ԽՄԱՒ Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Մայիս 5, ժամը 14·30–ին Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ

17, rue Bleue — 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր բացառիկ պարահանդէսին Շաբաթ, Մայիս 12–ին Վիլէօրպանի կեդրոնական սրահին մէջ

234, cours Emile Zola,

ժամը 20–էն սկսեալ։

Մուտքը 100 ֆրանք։

Երեկոյթը պիտի խանդավառէ երեւան նուագախումբը իր երգիչով եւ բոլորին ծանօթ **D.J. Didier**

Եկէք միասին վայելենք հայկական չէն մթնոլորտը խաչուհիներուն կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերով եւ հայկական անուշեղէններով։

Ձեր տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան։

Հեռաձայն։ –

04 – 78 – 26 – 28 – 71

UGAB — MARSEILLE
AZADAKROUTIOUN

RENCONTRE
avec
Claude MUTAFIAN
Historien et Maître de Conférences à l'Université Paris Nord
autour de son ouvrage
"Atlas historique et culturelle de l'Arménie"
Proche-Orient et Sud-Caucase, du VIIIe siècle avant J.-C. au XXIe siècle
— Diaporama lors de cette soirée —
le Vendredi 11 mai à 20 heures 30
au 327, boulevard Michelet —
13008 MARSEILLE

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլլի Մ. Պօղոս – Պեւրոս եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Խաչիկ Գումրուի մահուան առթիւ։

Մուրատ Թաչճը 200 Ֆր., Անդա Գաբրիէլիէ 500 Ֆր., Զարիկ Թաչճը 200 Ֆրանք, Սիլվա Գասպար 100 Ֆր., Նոյէ Խօճաչ 200 Ֆր., Պր. Կէօրէգպազ 400 Ֆրանք, Էլմաս Զաղլաեան 100 Ֆր. Գրիգոր Պատուականեան 200 Ֆր., Մուրատ Մուրատեան 100 Ֆր., Արտաչ Գարագաչ 500 Ֆր., Պարոյր Եօրումճազ 250 Ֆր., Սիրան Բլուր 150 Ֆր., Մուրատ Բլուր, Համլէթ Աթանասեան, Կարպիս Սանդիկեան 200–ական Ֆր., Թագուհի Գումրու 300 Ֆր., Զաքար Կիւնէր 500 Ֆր., Շահին Եչիլթէփէ 100 Ֆր., Արամ Շուշանեան 500 Ֆր., Վարդուհի Ասպա 300 Ֆր., Սեւնէքերիմ Մուրատեան 100 Ֆր., Արթօ Միհրանեան 300 Ֆր։

(Շար.)

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
Fondation Marie Nubar

CONFERENCE EXCEPTIONNELLE

LE GENOCIDE, un crime contre l'humanité

HISTOIRE ET ACTUALITE

animée par
Maître HENRI LECLERC (Avocat)
Président d'Honneur
de la Ligue des Droits de l'Homme

mercredi 9 mai à 20 heures 30

Entrée libre
dans la limite des places disponible

Maison des Etudiants Arméniens
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris
Métro: Porte d'Orléans
ou RER Cité Universitaire
☎ 01. 44. 16. 10. 60

Date à retenir

FETE CHAMPETRE
A. A. A. S.
DIMANCHE 17 JUIN
à la Maison de la Retraite
de MONTMORENCY

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :

Du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE
DE BIENFAISANCE

COLONIE DE VACANCES

Colonie mixte pour les enfants de 7 à 14 ans
(1987 à 1994)
du lundi 2 au lundi 23 juillet 2001
à St-Jean Montclar (Alpes de Haute-Provence)
Prix : 3500 Francs pour 1 enfant + voyage
—— 6500 Francs pour 2 enfants + voyage

COMPLET

Nouveau ! SEJOUR ADOS

séjour mixte pour les jeunes de 15 à 17 ans
(1984 à 1986)
du mercredi 25 juillet au mercredi 8 août
Prix : 3500 Francs pour 1 jeune + voyage.
Activités : tennis — équitation — randonnées — rafting — vtt etc...
Animations arméniennes : chants — danses — histoire et traditions etc...

La Colonie de l'UGAB cherche des ANIMATEURS (garçons) pour juillet —BAFA obligatoire

envoyer C.V. + photo

Pour tous renseignements veuillez contacter
UGAB — Centre de Vacances
11, square Aboni, 75016 PARIS
☎ **0145.20.03.18 — 06.20.35.26.92**

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 5
SAMEDI
5 MAI
2001

LE NUMERO : 6.00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ Տ. ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·160 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.160

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՓԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ չատ վախուկ այցելութեան մը ձեռնարկեց Ուրբաթ, Մայիս 4–ին, Ցունաստան, ուր Օրթոտոքս Եկեղեցին ձեռնարկած է նոյնիսկ քաղաքի ցոյցերու: Որոշած է նաեւ մահապատիժ հնչեցնել եւ սեւ գրօչակ պարզել, քանի Պապը հակաքրիստոս կը նկատէ: 1054–ի հերձուածէն ի վեր Հռոմի եւ Բիւզանդիոնի միջեւ, առաջին անգամն է որ պապ մը ոտքը կը դնէ յունական հողի վրայ: Ապահովութեան բացառիկ միջոցներ ձեռք առնուած են: Ցունաստանի նախագահին՝ Սթեֆանոփուլոսի հրաւէրը զրգռութիւն մը նկատուեցաւ օրթոտոքս Եկեղեցիին կողմէ, այդ իսկ պատճառաւ կիրքերը հանդարտեցնելու համար, լսուեցաւ թէ Պետութեան մը (Վատիկան) ղեկավարին այցելութիւնն է եւ ոչ թէ կաթոլիկէ Եկեղեցւոյ պետին: «Կարելի՞ է, կ'ըսեն օրթոտոքսները, մոռնալ Վատիկանի հերետիկոսութիւնները, խաչակրութիւնները որոնք քանդեցին օրթոտոքս Արեւելքը, սերմ մեր եղբայրներուն չարդը»: Ցովհ. Պօղոս Բ., Շարաթ օր, պիտի տեսնուի Հանրապետութեան նախագահին, վարչապետին, ընդդիմութեան պարագլուխին և օրթոտոքս Սինոդոսին նախագահին, Ա–թէնքի կաթոլիկէ արքեպիսկոպոս՝ գերպ· Ցոսքոլոսի հետ: «Հաւատակից յայտարարութիւն» մը պիտի ընէ եւ պատարագ մը մատուցանէ: 24 ժամուան այս այցելութենէն ետք, Պապը Սուրիա կ'անցնի, բայց, հոս ալ խոչընդոտներ կան: Լիբանանի մարոնի պատրիարքը՝ Սֆէյր եպիսկոպոսը մերժած է Դամասկոս երթալ: Ցունական իշխանութիւններն ալ, նախպէս, մերժած էին որ Արեւելեան Եկեղեցիներու միաբանութեան ղեկավարը՝ Գերպ· Ինխաս Մուսա Տաուս, որ Սուրիոյ կաթոլիկէ Եկեղեցւոյ պետն էր, ընկերանայ Պապին: Չէին հանդուրժեր որ իւրաքանչիւր ոտքը Ցունաստան դնէ: Ինչպէս կ'երեւի, Ցովհ. Պօղոս Բ.ի այս ճամբորդութիւնը որ վեց օր պիտի տեւէ եւ վերջ գտնէ Մալթա, ամէնէն դժուարն է:

ՀՕՐ· ՓՕԼ ՕՍԱՐԷՍԻ գերքը՝ «Ցատուկ սպասարկութիւններ 1955–1957», որ լոյս տեսաւ Մայիս 3–ին, արդէն իսկ մեծ աղմուկ ստեղծած է քաղաքական շրջանակներու մէջ եւ Ժոսփէն իսկ արտայայտուած է նոյն օրը եւ անհատանական չի նկատեր որ քննիչ յանձնախումբ մը նշանակուի, թէեւ Ալժերիոյ դէպքերու կապակցութեամբ 1968 Ցուլիս 31–ին ներման օրէնք մը հռչակուած է: Գիրքին մէջ, հանգստեան կոչուած զօրավարը կը խոստովանի որ չարչարանք կիրարկած է Ալժերիոյ մէջ եւ թէ այդպէս վարուած են Էֆ–էլ–էն–ի երկու պատասխանատուներ եւ թէ պէտք չէր Մ'Հիւրի անձնասպան չ'եղած ուրեմն: Ինդրոյ առարկայ կ'ըլլայ նաեւ Միթերան որ այդ օրերուն Արդարութեան նախարար էր: Զօրավարը չարդարացներ չարչարանքները, բայց, կը բացատրէ: Ոմանց համար այս հատորը զրգռութիւն մըն է, կարգ մը քաղաքագէտներ վրդոված կ'ըսեն թէ «ցնորական սուտիպմ մըն է»: Որպէսզի ներման օրէնքը ի գործու չըլլայ, կանաչները կ'ուզեն որ «մարդկութեան դէմ ոճիր» որակուի, որպէսզի անժամանցելի ըլլայ:

Ալժիր վերադարձներուն մէջ, Մայիս 3–ին, խաղաղ ցոյց մը տեղի ունեցած է իշխանութեան եւ Քապիլիոյ մէջ գործածուած բիբա ուժին դէմ: «ՊուԷֆլիքա տունդ գնա՛», «Մարդասպան գօրավարներ» լոզունգներ լսուած են ցոյցին ամբողջ տեւողութեան: Միւս կողմէ, Ալժերիոյ Արտաքին նախարարը «անընդունելի» որակած է Ֆրանսայի իր պաշտօնակիցին՝ Հ· Վեդրինի դատապարտումը Քապիլիոյ մէջ գործադրուած բիրտ զսպումին:

ՇԻՐԱՔ, որ ըստ երեւոյթին իր ընտրապայքարը սկսած է արդէն, Մայիս 3–ին, քնապահութիւնը պաշտպանեց Օրլէանի մէջ: Կանաչները թաւական ծաղրեցին Նախագահին այս դիրքը, մանաւանդ Նէլլ Մամէռ որ քառերը չծամծմեց «որսակեր» որակելով նախագահը:

ՍՈՒՐԻՈՑ նախագահը՝ Պաշար ալ – Ասատ, Մատրիտ կատարած իր այցելութեան առեն, մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին վարչապետ Ասնարի հետ, յայտարարած է որ «Իսրայէլացիներու զեղապաշտութիւնը կը գէշ կ'անցնի նացիականութիւնը»: Իր տեսակէտը արդարացուցած է ըսելով· – «Իսրայէլացի նախարար մը ըսած է որ Պաղեստինի համար լուծումը կ'ըլլայ Պաղեստինը պարպել Պաղեստինցիներէ, պահպանելու համար հրեայ ցեղին անարատութիւնը: Նոյն անձը ուզած է որ իսրայէլահպատակ Արաբները յայտնուին գեղին պիտակով մը: Զեղի կը թողում դատել, եթէ նացիականութիւն չէ»:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԷՆ փոխեց իր դիրքը եւ ոչուչեց զինուորական իր յարաբերութիւնները չխզել Չինաստանի հետ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետը՝ Պ. Էճեվիթ Մատրիտ ժամանած է Մայիս 3–ին, 24 ժամուան այցելութեան մը համար: Նպատակն է սերտացնել երկու երկիրներու աւանդական կապերը: Տեսակցութիւններ ունեցած է վարչապետ Ասնարի եւ Նուան –Գարլոս Թագաւորին հետ:

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ կորնցուցած են ՄԱԿ–ի Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբին իրենց աթոռը, զոր կը պահէին 1947–էն ի վեր: Կը կարծուի որ Պուէի վերջին որոշումները՝ Քիւոթոյի համաձայնագրին (մասնակցելու մերժում) եւ հակահրթիռային վահանի մը հաստատման իր ծրագիրը դեր ունեցած են այս որոշումին մէջ:

«ՀԵՓԱԹԻԹ ՊԼԷ» պատուաստը լսնդրոյ առարկայ է եւ վերապրլի վերաքննիչ Ատեանը կը գտնէ որ կապ մը կայ այդ պատուաստին եւ սէլերոզ ան փլաքրի կարգ մը պարագաներու մէջեւ: Երկու հոգի դատի դրմած են այդ առընչութեամբ: Երիտասարդ կին մը, 1996–ին անդամալոյծ դարձած է, պատուաստուելէն քանի մը օր ետք:

ՄԻԼՈՍԵՒԻՉ, բանտին խուցին մէջ, Մայիս 3–ին, մերժած է ընդունիլ իրեն դէմ եղած ամբաստանագիրը Միջազգային Պատժական Դատարանին կողմէ: Թղթածրարով զբաղող հարցաքննիչ դատաւորը փորձած է յանձնել այդ ամբաստանագիրը, բայց, չէ առած, որովհետեւ չի ճանչնար այդ դատարանը:

ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ որոշած է կրկին յարձակման անցնիլ ալպանական կեռիլլաներուն դէմ: Առաջին յարձակում մը ըրած է Մայիս 3–ին վաքսինչէ գիւղին վրայ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ պէրպէր լեզուի կոմիտէն, որու ծոցը համախմբուած են չուրջ 50 միութիւններ, բաց նամակ մը ուղղած է վարչապետ Լ· Ժոսփէնի, յանուն Ֆրանսայի մէկ միլիոն պէրպէրախօսներու, ուր կ'ըսեն ի մէջ այլոց· «Ձեր կառավարութիւնը կը պրազի լեզուներու ծաղկումի քաղաքականութեան մը հանրային ուսուցման մարզին մէջ, կը չնորհաւորենք, որովհետեւ պէրպէր միութիւնները երկար տարի է կը պահանջեն փոքրամասնութեանց լեզուներու տարածումը: Դժբախտաբար պէրպէրախօս ընտանիքներն եւ իրենց զաւակները մոռցուած են»:

ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐԸ մերժած են այն հրապարակը զոր առաջարկած էր ՄԱԿ–ի գաղթականներու բարձրագոյն մարմինը: Այդ հրապարակը թոյլ պիտի տար որ մարդասիրական ժամադակութիւն հաստնի: Ընդդիմութեան ղեկավարը յանձն առած էր յարգել հրապարակը, պայմանաւ որ թալիպաններն ալ յարգեն:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ընկերվարական կուսակցութիւնը Ֆրանսուա Միթերան Հիմնարկին ձգեց 1981 Մայիս 10–ի քանդակահին տօնակատարութիւնը: Ծանօթ է որ այդ օրը Միթերան նախագահ ընտրուեցաւ: Տօնակատարութիւնը զանազան մասերէ կազմուած է եւ վերջ պիտի գտնէ Պաստիլի հրապարակը, որ «բաց երկինքով թատրոնի պիտի վերածուի»:

ՓԱՐԻԶԻ վրայ, Ապրիլ ամսուան ընթացքին, 26 օր անձրեւած է անդադար, ինչ որ չատ երկար տեւն է հէր պատահած: Սոմի նահանգին մէջ ալ, մանաւանդ Ապբեվիլի մէջ, Ջուրերու քաշուիլը որոշ չափեր կու տայ բնակիչներուն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ստորագրած է, ամփոփելով ներումի խնդրագիրներու քննարկումին արդիւնքները: Ներում չնորհուած է վեց դատապարտեալի, 12 հոգիի ալ մասամբ: Ութ դատապարտեալի դիմումը մերժուած է:

*
**

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԸ

Ադրբեջանի պահեստի սպաներու միութեան նախագահը Ի· Սաւէխով յայտարարած է թէ ադրբեջանական բանակը կրնայ հակազդել հայեւռուսական ռազմական ստորաբաժանումներուն· ան ըսած է թէ վստահ է որ Հայաստան, կը պարտուի նոյնիսկ Ռուսաստանի օժանդակութիւնը ունենալով: Իր կարծիքով, Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան սահմանին ուղղութեամբ հայեւռուսական միացեալ ուժերու կեդրոնացումը Նախիջեւանի սպառնալիք չի կրնար ներկայացնել եւ արդէն Հայաստան, երբէք չի համարձակիր յարձակիլ Նախիջեւանի վրայ: «Եթէ նման բան պատահի, Թուրքիոյ զինեալ ուժերը, կարսի 1921–ի պայմանագրին համաձայն, կը մտնեն Նախիջեւան» ըսած է ան:

*
**

Վ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄՆԱՑ

Ապրիլ 24–ի նախօրեակին ազատ արձակուելով Երեւան մեկնած Վ. Կարապետեան Մայիս 3–ին հանդիպում ունեցած է լրագրողներու հետ· ան ըսած է թէ իր հիանալուրջ հայրենիքէն տարուրսուած ու ցիրուցան եղած ժողովուրդին զաւակին համար հայրենիք վերադառնալը իրագործուած հրաշք է եւ թէ ինք հայրենիքին, պետութեան ու անոր դերագոյն չահերուն պաշտպանութեան ու զարգացման գործին կը նուիրուի անդադրում: «Ես այստեղ եմ մնալու» հաւաստած է ան:

ՎԱՂԸ՝

«ՑԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Ցառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (270) թիւը հեռաւոր բովանդակութեամբ· –

Կոստան Զարեհաճի վերջին ներգաղթը
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Երէկ, դէմքեր ու դէպքեր
ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Երեւանն է խօսում ՍԻՄՈՆ ՎՐԱՑԵԱՆ

L'Atlas historique de l'Arménie
RAYMOND KEVORKIAN

ԺԸՆԵՒԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՅՈՒՆԻՍ 15–ԻՆ

Մինսկի խումբի ամերիկացի համանախագահը՝ Քերի Քաւանօ Մայիս 3–ին յայտնած է որ Քի Ուէսթի բանակցութիւններու աւարտին յայտարարուած ժընեւի հանդիպումը տեղի կ'ունենայ Ցունիս 15–ին: Հայկական ճակատին վրայ սիրող ընդհանուր համոզումն այն է որ ժընեւեան այդ հանդիպումը բախտորոշ պիտի ըլլայ թէ' Լեռնային Ղարաբաղի եւ թէ' Հայաստանի համար, ու Հայաստանի խորհրդարանական ամբակցութիւնները անցեալ չաբաթ կատարած միացեալ յայտարարութիւնն ալ կ'առընչուի այս իրողութեան:

«ԸՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 3 / 4)

ԼՂՀ

«ՇԷՆ – ՖՐԱՆՍ» ԿԸ ՆՈՐՈԳԷ ՄԵԾ ՇԷՆԻ ԴՊՐՈՑԸ

Նախագահ Ա· Ղուկասեան Մայիս 2–ին ընդունած է «Շէն – Ֆրանս» կազմակերպութեան պատուիրակութիւնը: Անոնք կը ծանօթանան Մեծ Շէն գիւղին նորոգութեան կարօտ դպրոցին վիճակին եւ կ'ուսումնասիրեն այդ աշխատանքը ստանձնելու հեռանկարը: Հանդիպումին ընթացքին Ա· Ղուկասեան ծանրացած է հանրապետութեան բազմաթիւ խնդիրներուն կարգաւորման մէջ Սփիւռքի նեթական եւ թարոյական աջակցութեան կարեւորութեան վրայ:

*
**

ՆԵՐՄԱՆ ՀՐԱՄԱՆԱԳԻՐ

Ցաղթանակի եւ Շուչիի ազատագրման տարեդարձին առթիւ նախագահ Ա· Ղուկասեան Մայիս 3–ին հրամանագիր մը ստորագրած է, ամփոփելով ներումի խնդրագիրներու քննարկումին արդիւնքները: Ներում չնորհուած է վեց դատապարտեալի, 12 հոգիի ալ մասամբ: Ութ դատապարտեալի դիմումը մերժուած է:

*
**

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԸ

Ադրբեջանի պահեստի սպաներու միութեան նախագահը Ի· Սաւէխով յայտարարած է թէ ադրբեջանական բանակը կրնայ հակազդել հայեւռուսական ռազմական ստորաբաժանումներուն· ան ըսած է թէ վստահ է որ Հայաստան, կը պարտուի նոյնիսկ Ռուսաստանի օժանդակութիւնը ունենալով: Իր կարծիքով, Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութեան սահմանին ուղղութեամբ հայեւռուսական միացեալ ուժերու կեդրոնացումը Նախիջեւանի սպառնալիք չի կրնար ներկայացնել եւ արդէն Հայաստան, երբէք չի համարձակիր յարձակիլ Նախիջեւանի վրայ: «Եթէ նման բան պատահի, Թուրքիոյ զինեալ ուժերը, կարսի 1921–ի պայմանագրին համաձայն, կը մտնեն Նախիջեւան» ըսած է ան:

*
**

Վ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՄՆԱՑ

Ապրիլ 24–ի նախօրեակին ազատ արձակուելով Երեւան մեկնած Վ. Կարապետեան Մայիս 3–ին հանդիպում ունեցած է լրագրողներու հետ· ան ըսած է թէ իր հիանալուրջ հայրենիքէն տարուրսուած ու ցիրուցան եղած ժողովուրդին զաւակին համար հայրենիք վերադառնալը իրագործուած հրաշք է եւ թէ ինք հայրենիքին, պետութեան ու անոր դերագոյն չահերուն պաշտպանութեան ու զարգացման գործին կը նուիրուի անդադրում: «Ես այստեղ եմ մնալու» հաւաստած է ան:

ՔԱՆԻ՛ ՀԱՏ Կ'ԸԼԼԱՑ «ՊԵՏԱԿԱՆ» ԼԵԶՈՒԻՆ

Որպէս անկախ գերիշխան պետութիւն, Հայաստան, յատնի է որ տատանումի շրջանի մը մէջ կը գտնուի, քանի որ քաղաքական դէմքեր անդամ հայկականէն դուրս կուգան, կամ յոյս փնտռելու քայլեր կ'առնեն: Հարցը հոն է որ այդ փընտռտուքին նկատմամբ ոչ անտեսական է, ոչ ալ քաղաքական, եւ այլն: Առանք արդէն անկախութեան առաջին չունչէն երկրին ընկերակիցներն էին ու կը պահեն այդ հանգամանքը, որպէս քիչ – շատ բնական երեւոյթ: Կրնա՞ը «անկախ» բառին ամբողջական առումին յարիր ընթացք ունենալ Հայաստանի նման երկիր մը, երբ իրմէ աւելի մեծ, աւելի հզօր, աւելի հարուստ ու աւելի քաղմամարդ ուղեկիցները անդամ չեն կրնար նման բան յաւակնիլ: Խորհրդային կարգերու քայքայումէն ասդին, երբ Ռուսաստան իսկ անհամար դժուարութիւններ ունի իր յարմար դատած ճամբուն հետեւելու, աշխին կամ ձախին մտիկ չընել կարենալու, ի՞նչ կրնար ըլլալ Հայաստանի պարագան, մեզի ծանօթ ու անծանօթ իր պայմաններով:

Այլընտրանքի սահմանափակ կարելիութիւնները որոնք յաճախ կարճատես, կամ եսասէր իշխանութիւններու ձեռքին մէջ կարելին ալ չտուին, առաջին օրէն հայեացքները, յոյսերը կապեցին դուրսին: Առանց երկար – բարակ մտածելու, հիւրընկալութեան ամէն գոյնի ու քնոյթի եկուորներ· աղանդ ու աղանդաւոր, գործի մարդ ու Աբիսողոմ աղա, ներդրում ընող, տունէն տանող, համալսարան, հետազօտական հաղորդաշար, ուսելիք - խրմելիք, երաժշտութիւն, սովորութիւններ, եւ այլն: Ու այդ եկուորները այնքա՜ն աւելի կը գնահատուէին, կը փնտռուէին, որքան մեծ ըլլար հայկականէն ունեցած իրենց տարբերութիւնը: Բոլորին մէջ, սակայն, ամէնէն ջերմութեամբ դիմաւորուեցան այս կամ այն երկրէն, միջազգային մէկ կամ միւս կազմակերպութենէն տրուած վարկերը: Բնականաբար, դիմաւորողները պաշտօնական շրջանակներն էին, պետական մեծ ու փոքր դէմքերը որոնք թերեւս նոյնիսկ ճշդրիտ հասկցած չէին թէ ի՛նչ կ'արժէին տառնք, այսօրուան եւ վաղուան սերունդներուն համար: Աւելորդ է ըսել որ այսօր գերթէ ամէն մարդ պիտի թէ նոյնը եղաւ Սփիւռքին կատարած նիւթական օժանդակութեան պարագան, մինչ կ'անտեսուէր անոր մտաւոր կարողականութենէն ալ օգտուելու լուրջ կարելիութիւնը:

Իսկ երբ վերոնշեալ աղբիւրները յոռետեսութեան նշաններ ցոյց տալ սկսան, գլուխս ցցեց անցեալին մէջ մնացած «բարօրութեան» կարօտը, ձերբազատած՝ իր ժխտական չորքէն: Այդ կարօտին տէրերը չուզեցին, կամ չկրցան յիշել թէ ամէն ամիս վճարուող ամսականներուն, լեցուն սեղաններուն անբաժանելի ընկերակից էին մտածումի, խօսքի, չարժումի սահմանափակումները: Կամաւոր, ոչ-րոշ չափով հասկնալի այդ մոռացումը այսօր եադարձի կարեւոր քայլ մը առած է, կարօտին հոլանին տարածելով անընդունելի մարդի մը ալ վրայ որ արդէն վիրաւոր լեզուականն է:

Վերջերս վերհրատարակուել սկսած «Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Ապրիլ 21–ի թիւով պետականութեան վրտանդում կը նչմարէ, լեզուական մարդին մէջ ըլլալիք գիջումի մը եաին: Քանի մը տողնոց տեղեկատուութեամբ բաւածր այն է որ Խորհրդարանին մէջ սկրսած են նախագիծեր չըջիլ որոնք կը ձգտին ռուսերէնը միջպետական, ազգամիջեան հաղորդակցութեան լեզու դարձընելու: Ինչպէս կը հետեւի այդ տողերէն, այդ նախագիծերուն հեղինակները, աւելի ճիշդ՝ զանոնք փոխադրող, փոխանցողները, կ'ուզեն նաեւ վերաբացած տեսնել ռուսական վարժարանները:

Ի՞նչ է այդ բնագաւառին պատասխանատուներուն կարծիքը, հակազդեցութիւնը: Անչուշտ, ժխտական: Նախ որբած են Ապր· Ժողովի գիտութեան, կրթութեան, մշակոյթի եւ երիտասարդութեան հարցերու յանձնաժողովին նախագահին ու փոխ նախագահին կարծիքները: Առաջինը Շաւարշ Քոչարեանն է· կու տայ անուն մըն ալ· ռուսական կրթութեան պետին պատրաստող երեսփոխաններէն է Տարօն Սահակեան: Առաջարկը անընդունելի նկատուած է յանձնաժողովին կողմէ: Տրամաբանական է ըսածը թէ անհեթեթութիւն է ռուսերէնը ապագամիջեան լեզու նկատել, որովհետեւ Հայաստանցի մը երբ չփում պիտի ունենայ որեւէ օտարի հետ, պարտաւորուած պիտի ըլլայ ռուսերէն գիտնալ· նոյնն է պարագան արտաքին յարաբերութիւններու մէջ· պաշտօնեայ մը Ամերիկացիի մը, Ֆրանսացիի մը հետ խօսելու համար անպայման ռուսերէ՞նը պիտի ընտրէ: Մնաց որ ռուսերէնը եւս կըրթական լեզու դարձնելու ձգտումը օրէնքի ոտնահարում կը նչանակէ, քանի որ այդ ճամբով յատակօրէն ըսուած է թէ Հայաստանի մէջ կրթութիւնը պէտք է հայերէնով տրուի: Եւ արդէն ռուսերէնը պարտադիր է բոլոր դպրոցներուն համար:

Նոյն կարծիքը ունի յանձնաժողովին փոխ նախագահը Գալուստ Սահակեան· ան ալ յատակ կերպով կը զանազանէ լեզու սորվելու եւ տուեալ լեզուով մը կրթութիւն ստանալու պարագաները: Ինք կոդմնակից է որ նոր սերունդը լեզուներ սորվի, բայց կրթութիւնը տրուի միայն հայերէնով: Կը չեշտէ թէ «իրեն յարգող որեւէ ազգ երկրորդ պետական լեզու չի կարող ունենալ»: Մայրենիին գիջումը կը նկատէ «ազգային անվտանգութեան խընդիր»:

Նոյն յանձնաժողովին անդամ, գրող Դաւիթ Ցոլհաննէս կը զարմանայ ռուսերէնը երկրորդ մայրենիէ, երկրորդ պետական լեզու դարձնելու «անտրամաբանական» առաջարկին: Մանաւանդ որ այդ առաջարկները կը պատկանին «կրթական ասպարէզի համար խիստ պատահական» մարդոց: Ան ռուսերէնով կրթութեան հարցը կը նկատէ «արհեստականօրէն բարձրացուած» որուն բուն նպատակը լեզուականէն աւելի քաղաքականն է: Ինք եւս դէմ չէ որ ռուսերէնի խորացած ուսումին զարկ տրուի, սակայն, առանց «պետական լեզու»ի մրցակցութեան:

Վէճը պատճառ եղած է որ Դ· Ցովհաննէս Հանրակրթական դպրոցը տեսնէ փորձի դաստի վերածուած: Այդ հանդամանքը հետեւանք է, ի՛նչպէս, ֆինանսական, անտեսական ազդակներու: Այդ իսկ պատճառաւ՝ Հայաստանի չատ մը մարզերուն նման, կրթականն ալ ենթարկուած է նիւթականին տիրակալութեան: Օրինակ ալ կը տրուի ըսուածին «Արարատեան դաշտում որոշ փողատէրեր դպրոց են վերաձորոգել եւ իրենց կրթական գեներին համապատասխան "ուսումնամեթոդական ձեռնարկներ" են պարտադրում, իսկ աշակերտները շրջանաձեւ նստում եւ աղօթքներ են յղում առ Աստուած»:

Անցեալին եւս դառնալու կարօտը եւ ձգտումը մինչեւ այսօր արդէն բաղմաթիւ մարզերու մէջ յայտնուեցան· չէ՞ որ Ռուսաստանի օրինակէն եւս չմնալու մղումը նոյնիսկ «Մեր Հայրենիք»ը խորհրդային փաստերով փոխանակելու տրամադրութիւններ առկայծած է Հայաստանի մէջ: Այդ մղումը ինչո՞ւ ձեռք պիտի չերկարէր դպրոցներու մարդին: Մանաւանդ, ծանօթ իրականութիւն է որ բնութիւնը պարապը չի սիրեր· իսկ ակներեւ է որ ռուսերէնին պետական երկրորդ լեզուի հանգամանք տալու առաջարկները մինչեւ Ապր· Ժողով ճամբայ դնելու համար ուսական դիւրութիւն տուած է պարապներու իրականութիւնը:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Հայ Եկեղեցական Երգերու Շարք–էն

ՔԱՐՈԶ

ՏԷՐՈՒՆԱԿԱՆ

Chants et cantiques de l'Eglise Arménienne

N° 5

Litanie de l'oraison dominicale

In memoriam

à Vahé Tchilinguirian

Réalisation et édition

Komitas KEVORKIAN

31, rue du St-Gothard,

75014 Paris

ՎԱՂԱՐՇ Ա. ԱՐՇԱԿՈՒՆԻԻ ԵՐԿՈՒՆՔԸ

ՍՈՆԱ ՉԷՔԹԼԵԱՆ

Շահէ Տէր Մելքոնեան – Մինասեանի պատմական վիպակը՝ «Օղակներէն Մէկը կամ Վաղարշ Ա· Թագաւոր Հայոց» արժանացած է Գէորգ Մելիսինեցի Գրական Մրցանակին (Թիւ 41, Հրատարակութիւն Անթիլիասի Կաթողիկոսարանի տպարանին, 2000):

Անցեալի որոշ չրջան մը (109 – 198 Ք· Ե·) ընտրելով, հեղինակը կը փորձէ պատմական դէմքեր ու դէպքեր վերապրեցնել՝ հաւատարիմ մնալով անոնց աշխարհագրական միջավայրին, ինչպէս նաեւ դէպքերու հոլովոյթին, մանաւանդ՝ պետական անկախ քաղաքականութեան անհրաժեշտութեան եւ ազգային միասնականութեան որոնումին: Հեղինակը կազմած է նաեւ վիպակին մէջ յիշուող յատուկ անուններու բացատրական ամբողջական ցանկ մը, իսկ ընթերցողը առաջնորդելու համար կայ Մեծ Հայքի դունաւոր քարտէսը ըստ «Աչխարհացոյց»ի: Շահէ Տէր Մելքոնեան – Մինասեան ուսումնասիրական աշխատանքի ենթահողին վրայ դրական երկ մը ստեղծած է: Այս տեսակէտէն, «Օղակներէն Մէկը կամ Վաղարշ Ա· Թագաւոր Հայոց» մեր պատմութեան մէջ օղակը նոր սերունդին հաղորդական զարձնող եւ հայ քաղաքական կեանքի մնայուն հարցերը արծարծող գեղեցիկ աշխատանք մըն է:

Պատմական վիպակը կը սկսի Սանատրուկ Բ· Արշակունիի թունաւորումով Հռոմէացի պատուիրակներու կողմէ: Մահամերձ արքան զահին սպառնացող վտանգը չափելով, իր անչափահաս որդին՝ Վաղարշը վստահելի զօրապետ Կարէնի խնամքին կը յանձնէ, խնդրելով որ Հայոց գահը անտէր չձգէ:

Զօրապետը զահաժառանգը առեն մը Սիւնիքի մէջ կը պատսպարէ եւ հաւատարիմ նախարարներու օգնմամբ չրջանակի մը զործակցութեամբ, խիստ գաղտնապահութեան կը հակէ: Վերջապէս, 115–ին, զահաժառանգն ու զօրապետը Հռոմ կ'երթան երբեւ մարգամաղերու թեկնածու Արմենիուս եւ իր ընկերակիցը: Վաղարշի նպատակն է կրկնել նշանաւոր խաղերուն մասնակցիլ, ախոյեաններու ախոյեան տիտղոսը չահիլ, «Համբաւի տիրանալ, Հռոմի դեկավար չրջանակներուն ներս ընդունուիլ, անոնց մտածելակերպին ծանօթանալ, ... օգտակար տեղեկութիւններ քաղել»: Թէեւ այս նպատակին իրագործումը պատմութեան զարգացումի հետաքրքրական հեռանկար կը պարզէ, բայց հեղինակը Հռոմի կայսրուհի Պլոտինայի զարմուհիին՝ Ճուլիայի նկարագիրը ստեղծելով, հեռանկարը տեղեկատուական միօրինակ պատումի կը վերածէ, պարպուած անձնական փորձառութեան անակնկալներէն կամ դէպքերու զարձադարձիկ զարգացումէն: Փոխանակ իր սկզբնական նպատակին հետեւողութեամբ Հռոմի դեկավար չրջանակներուն հասնելու, Վաղարշ կը բաւարարուի ամենափոքր Ճուլիայի զրքունակ եւ երկրապատում բացատրութիւններով Հռոմի ներքին թէ արտաքին քաղաքականութեան, քաղաքախոհութեան, արտարատութեան, ռազմավարութեան, նոյնիսկ հանրօգուտ չինութեան մասին: Այս զեղումները վիպակը անտեղի կերպով կը ծանրաբեռնեն: Ուրիչ առիթներով ալ կը կրկնուին պատմութեան հոլովոյթը կըտրատող զեղումներ կամ զրքունակ երկար չեղումներ, որոնք իրենց տեղեկատուական բնոյթէն անդին՝ պատմութեան ընթացքին վրայ անմիջական ազդեցութիւն չունին:

Հռոմի մէջ տարի ու կէս մնալէ ետք, Վաղարշ Հայաստան կը վերադառնայ եւ նախ մեծ մասամբ արքունի կալուածներ հաչուող Այրարատի աղատազրման կը ձեռնարկէ: Իր ազգային պարտաւորութիւններու կողքին կայ նաեւ անձնականը՝ իր սէրը Սմբատ Բագրատունիի աղջկան՝ Սմբատուհիի հանդէպ: Բագրատունի Օրիորդը զահաժառանգին սէրը փոխադարձելով հանդերձ, գիտէ, թէ առաջնահերթ՝ ազգային նպատակներու իրագործումն է: Վիպակի այս հանգրուանէն ըսկրաեալ, Բագրատունի իշխանին կարեւոր դեր վերապահուած է: Սակայն երբեք յայտնի չըլլար, թէ Սանատրուկ Բ·–ի հաւատարմօրէն ծառայած տիրապէտը այս իշխանը ինչու դուրս ձգուած էր կարճն զօրապետին հետ զործակցող վստահելի նախարարներու սեղմ չրջանակէն:

Ազգային ազատագրման ձեռնարկող եւ իշխասարը զահաժառանգը նախ իր թիկունքը կ'ամրապնդէ Պարսից Աբգարից Աբգարին զործակցութիւնը ապահովելով: Յետոյ իր նախարարներուն համերաչխութիւնը կը նուիրագործէ եւ ժողովրդային ապստամբութիւն մը դլխաւորելով, Նրարատը կ'ազատագրէ: Վերջապէս, 117ին կը յաչողի Արչակունի թագաւորութիւնը վերականգնել եւ այդ առթիւ կը խոստանայ·– «Իմ բոլոր արարքներս պիտի ներչնչուին իմ երկրիս, նախարարներուս եւ համայն ժողովուրդիս բարօրութիւնը ապահովելու դերադոյն նպատակէս»:

Շատ հետաքրքրական են Վաղարշի կատարած կազմակերպչական աչխատանքները Մեծ Հայքի ազատագրման համար: Նկատի ունենալով իշխաններուն տեղական հայրենասիրութիւնն ու ինքնակեդրոն մտածողութիւնը, ինչպէս նաեւ անվահման փառասիրութիւնները, կը վճռէ տեղական իշխանները սիրաչահի միչտ անոնց վերապրելով «յաչողութեան արժանիքը»: Իսկ երբ կը կասկածի մանց նպատակներուն մասին, «մուչտաի ձեռնոցի մէջ երկաթեայ ձեռք»ի ոճավարութիւնը կը կիրարկէ:

Վերջապէս Հռոմի թէ Պարթեւստանի մէջ իշխանութեան փոփոխութեան եւ Հայաստանի համար նպաստաւոր պայմաններու ստեղծման չնորհիւ, Վաղարշ իր հօր երկրին կը տիրանայ եւ թագադրութիւնը տեղի կ'ունենայ Բագրեւանդաւառի Բագաւան կրօնական կեդրոնին մէջ: Վիպակին լաւագոյն բաժիններէն են Վաղարշի թագադրութեան եւ Սմբատուհիի հետ ամուսնութեան նկարագրութիւնները, յետպային ալ Նաւասարդեան տօնախմբութիւնը, ազգային ատենադութիւններու դունագեղ պատումով:

Երիտասարդ թագաւորը լաւ գիտէ թէ «ազատութեան տիրանալը մէ՛կ բան է, զայն պահելը՝ ուրի՛շ բան»: Հետեւաբար, համբերատար դիւանագիտութեամբ եւ հետեւողական աչխատանքով կը փորձէ «անկախութեան լծակները ամրապնդել» եւ ժողովրդավարական վարչակարգ մը առաջացնել: Նախ անկաստական ձգտումներուն առաջքը առնելու եւ ներքին համակարգում ստեղծելու համար, Աւագներու Խորհուրդ եւ Ռազմական Գիտաղան Խորհուրդ կը կազմէ, որպէսզի իշխանները հարցերը միասնաբար քննեն ու վճռեն, մասնակից դառնան ներքին թէ արտաքին քաղաքականութեան ձեւաւորման, ինչպէս նաեւ երկրին վերջին: Աւելին, ներքին բարեկարգումի նպատակ կը վարմէ Իրաւարար Ցատուկ Ատեան, որուն անդամներուն կէսը կը նչանակուի թագաւորին, միւս կէսն ալ Ազգային Խորհուրդին կողմէ: Ազգային ընդհանրական չահերու իր զմբռնումը բանաձեւելով, Վաղարշ կ'ըսէ·– «Ես չեմ փափաքիր նախարարներուս ներքին ազատութիւնները կաչկանդել, այլ միայն՝ իրենց իսկ մասնակցութեամբ՝ երկրին համար կենսական նչանակութիւն ունեցող մարզերն ներս տրամադրելի հնարաւորութիւնները համադրուած ձեւով օգտագործել, ի չահս բոլորին, որպէսզի հետեւ մեր անկախութիւնը պահելու միակ միջոցը այս է»:

Իրրեւ պետական դէմք՝ Վաղարշի ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը ըմբռնումէ թէ՛ հետաքրքրական եւ թէ՛ խիստ ազմէական է: Այսպէս, զրացի երկու կայսրութիւններու միջեւ սեղմուած իր երկրին պաչտպանութեան համար, Արչակունի արքան մչտական լարում կով երաչխաւորուած զրական չէզոքութեան ռազմավարութիւնը կ'ընտրէ եւ կը ձգտի անկախ քաղաքականութիւն վարել: Իսկ ժողովուրդին երախտիքը չահելու համար, արքունի թէ իշխանական կալուածներու տուրքերը կը թեթեւցնէ եւ զարկ կու տայ հանրօգուտ ձեռնարկներու՝ ճամբաներու եւ կամուրջներու շինութեանէն սկսեալ մինչեւ Ջրանցքներու բացումը եւ Վաղարշապատի ծաղկումը, որոնք իրենց կարգին կը խթանեն առեւտուրը եւ կը բարելաւեն երկրին անտեսական վիճակը:

Բոլորին կարծիքով, «երկրին կրպակերպական կառոյցը առողջ հիմերու վրայ զետեղելէ ետք, Վաղարշ Ա· բոլոր մարզերէ ներս հետեւողական աչխատանքով, իր ընտրած բանիմաց խորհրդ՛ականներուն կարծիքը հարցնելով, թագաւորութեան մեծամեծներու մեծամասնութեան համադործակցութիւնը ապահովելով, իր զահակալութեան առաջին տասնամեակի վերջաւորութեան՝ բաւական զոհացուցիչ

ընթացքի մէջ զրած էր իր հետապնդած նպատակները»։

Անձնական կեանքի մէջ, Վաղարշ փափկանկատ եւ հոգատար ամուսին է։ Միւս կողմէ, բոլորովին անտեղի կերպով կասկածոտ իրաւունքներու մասին անհիմն արտայայտութիւններ կ'ունենայ երբ կը դատուի, թէ Պարթեւաստանի եւ արեւելքի այլ ժողովուրդներու նման, Հայերն ալ նախապէս «ստրկացուցիչ իրավիճակ» վերապահած են իրենց կիներուն։ Բայց երբ Արտաշէս Ա. արեւմտեան արեւելումը կ'ընտրէ, «կանանց նկատմամբ յարգանքը եւ անոնց իրաւունքներու ճանաչման սկզբունքը» կ'ընդհանրանան։ Արեւելքը արեւմուտքին հակադրող այս տեսլականը խոտոր կը համեմատի հայ կնոջ վերաբերեալ դիրքին նախաքրիստոնէական շրջանին, նոյնիսկ քրիստոնէութեան պարտադրած սահմանափակումներուն ատեն, մինչեւ Օսմանեան կարգերու հաստատումը։ Հայ կնոջ վայելած իրաւունքներուն վկայութիւնը կայ նաեւ մեր օրինական ուսումնական դիրքին՝ Մխիթար Գօշի «Դատաստանագիրք»-ին մէջ։

Վաղարշի թագադրութեան առիթով Հայաստան կը հրաւիրուի հռոմէացի ձուլիան եւ Սմբատուհի։ Ընկերակիցը դառնալով, Հայոց արքունիքին մէջ կը մեծարուի։ Երկու ազնուական կիներուն միջեւ երկար խօսակցութիւններ տեղի կ'ունենան, որոնք ժամանակի դրութենէն աւելի՝ նոր օրերու կարգ ու սարքին եւ ժամանցներուն կը համապատասխանեն։ Օրինակ, երբ Սմբատուհի «կեանքի նկերոջ» կարեւորութիւնը կը չեշտէ, ձուլիա կ'առարկէ ըսելով. – «Իւրաքանչիւր անձ, առաւել կամ նուազ զօրաւոր անհատականութիւն ունեցող անձնատ մորթի մըն է։ «Ճաշոց» կոչուած ամուսնութեան պայմանը այն է, որ համեմատարար աւելի ակար եղողը իր անհատականութիւնը զոհէ միւսին»։ Խօսակցութիւնը դեռ կ'երկարի մինչեւ անհատական պահանջներու մասին, առանց դոնէ անզամուան մը համար յիշելու ընտանիքը եւ անոր հանդէպ պարտաւորութիւնները։ Երկու կիներուն հանդամանքը, այլ առիթներով հաստատած պիտակցութեան աստիճանը ինչպէս նաեւ ժամանակուան դրութիւնը նկատի ունենալով, անհեթեթ է ընտանիքի հիմնահարցին անտեսումը, մանաւանդ որ առանց ընտանիքի ոչ մէկ ընկերութիւն կրնայ գոյատեւել։

Մօտ 27 տարուան անկախութեան չորքան մը քոլորելէ ետք, քաղաքական կացութիւնը հիմնովին կը փոխուի 143-ին, երբ հռոմէացի զօրքը մայրաքաղաք՝ Արտաշատ կը հասնի։ Հակառակ իշխաններու համերաշխութեան համար իր թափած ճիգերուն, Վաղարշ խորապէս կ'ափսոսայ «որ մեր իշխանները զեռ պատրաստ չէին Հայաստանի մէն մի թիզ հողը իրենց համապնական ստացուածքը նկատելով միասնաբար պաշտպանելու»։

Վաղարշ իր կնոջ եւ երեք որդիներուն հետ կ'աքսորուի, իսկ կրտսերագոյնը՝ պատանի Տրդատը պայմաններու ստիպողութեան տակ ճուլիայի որդեգիրը դառնալով Հռոմ կ'երթայ։

Արքայական ընտանիքին անդամները օտարութեան մէջ իրենց աչքերը կը փակեն։ Միակ օրինաւոր զահաժառանգը կը մնայ Հռոմի մէջ մեռած Տրդատի որդին՝ Վաղարշը, որ ի վերջոյ Արշակունի զահին կը տիրանայ իբրեւ Վաղարշ Բ. եւ իր մեծ հօր ձեռակերտ Վաղարշապատը իր մայրաքաղաքը կը հռչակէ։

Շաքէ Տէր Մելքոնեան – Մինասեանի վիպակը ընթերցողին ազդային հպարտութիւն կը ներշնչէ։ Կը խանդավառուինք Վաղարշ Ա.-ի մղած պայքարներով, կը տպաւորուինք մշակած պետական քաղաքականութեամբ, կը վշտակցինք արդար վաստակին կորուստին համար, բայց մեր հաւատքը չի խախտիր. Հայոց պատմութեան մէկ օզակին կը յայտնուինք ուրիչ մը եւ արի արանց չարանը կը յառաջէ մերժել ենթակայութիւնը եւ կառչիլ պետական անկախ քաղաքականութեան տեսլականին։

Ս. Զ.

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԸՐ

ՄԻՋԻՆ ԱՍԻՈՑ ՎԱԽՑՆՈՂ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Միջին Ասիան բաւական անհանդիստ շրջան մըն է, ոչ միայն Աֆղանիստանի թալիպաններուն պատճառով։ Ներքին քաղաքականութեան եւ ապահովութեան ծանրակչիռ խնդիրներ ունին Ուզբեկստանը, Տաճիկստանը եւ Կիրղիզստանը։ Ընկերա – անտեսական զժուար կացութիւնն ալ աւելի կը բարդացնէ վիճակը, ամբողջ շրջանին համար վտանգ ներկայացնելով։ Երեք երկիրներուն բանակները արդէն զօրաշարժի անցած են, դիմակայելու համար իսլամական ապստամբութիւն մը որուն վախը յատկապէս զգալի է ռազմավարական այն հովիտին մէջ ուր կը գտնուի Ֆերղանա քաղաքը. հոն երեք երկիրները հասարակաց սահմանագիծ ունին իրարու հետ։

Ամէնէն ստոյգ վտանգը կը նկատուի Իսլամական ուզբեկեան չարժումը որ Աֆղանիստան ապաստանելու թոյլտուութիւն ունի թալիպաններէն եւ ահաբեկիչ Պէն Լատէնի հետ սերտ կապի մէջ կը նկատուի։ Այդ չարժումը նպատակը կը հետապնդէ թէ՛ Ուզբեկստանի նախագահ Ի. Քարիմովը տապալելու, թէ իսլամական հանրապետութիւն մը հիմնելու։ Սակայն, ակներեւ վտանգ է նաեւ դրացի երկիրներուն համար։

Այդ վտանգը չեզոքացնելու համար Մարտի սկիզբը կիրղիզ կառավարութիւնը Փամիրի լեռնաշխարհը ղրկած է երեք պինուորներու ուժ մը, որպէսզի այդ շարժումին մարտիկները չըլլանան դուրս հանէ։ Իսկ Ղազախստան վախնալով որ ուզբեկ ապստամբները իր սահմանը կ'անցնին եւ հակամարտութիւնը աւելի լայն ծաւալ կը առնայ, կրկնապատկած է պինուորական պիւտճէն։

Հակառակ վտանգին ու պատճառած վախին, այդ երկիրներուն բանակները մնայուն թեմ են դասալքութեան, անբաւարար վճարումներու պատճառած անտրամադիր վիճակներու։ Աղքատութեան դէմ անյաղթ պայքարը դիւզական շրջաններու երիտասարդներու լուրջ տոկոս մը մղած է կեռիլլայական կազմակերպումներու մասնակցութեան։ Եւ զանազան կառավարութիւններու միջեւ տիրող անհամաձայնութիւնը յաղթողութեան չոյս չի տար ուզբեկեան չարժումին դէմ միասնական փոխադարձութեան մը։ Մեծագոյն վախը այն է որ փոխանակ իսլամական այդ չարժումին դէմ միասնական պայքարի, ամէն մէկը կը լծուի շրջանին մէջ իր ազդեցութեան զօտին մեծցնելու։ Իսկ նման պարագայի, իսլամական ճիհատը բոլոր ուժերը զօրաշարժի ենթարկելով կրնայ շրջանին մէջ իսլամական նոր կարգեր պարտադրել։

Նոյն առեն, Աֆղանիստանի մէջ կռիւներու սաստկացումը կրնայ ամբողջ Միջին Ասիան բռնկեցնել։ Մարտին, թալիպաններու դէմ կազմուած Հիւսիսային դաշինքը, որուն ղեկավարն է Շահ Մասուտ, Քապուլի հիւսիս – արեւմտեան շրջանին վրայ յարձակումի անցաւ. Մասուտի պինուորական օդնականներէն մէկը յայտարարեց թէ յառաջխազային թալիպաններուն դէմ նոր ճակատներ պիտի բանան Կիրղիզն արեւմուտքէն, Ղազրոնէն եւ Հիւսիսէն։ Դիւանագիտական աղբիւրներու համաձայն բազմաթիւ երկիրներ, ինչպէս՝ Հնդկաստան, Ռուսաստան, Իրան եւ Թուրքիա վերջին շրջաններուն պինուորական եւ մարդասիրական օժանդակութիւն կատարած են Շահ Մասուտին, Տաճիկստանի միջոցով։ Թալիպանները արեւմուտքէն ալ սպառնալիքին տակն են ներկայիս Իրան աքսորուած Հրամանատարի մը որ կը կոչուի Իսմայէլ խան։

Որոշ թեզերու համաձայն, թալիպաններն ալ կը պատրաստուին յարձակումի մը որով ուզբեկեան չարժումին նեցուկ պիտի տրուի Կեդրոնական Ասիան ապակայունացնելու։ Եթէ սպառնալիքները չեչտուին, արեւմտեան երկիրները, Չինաստան եւ ճափոն որոնք Ասիոյ այդ զօտիին մէջ ծրագիրներ ունին կազմաստրներ կատուցանելու, պիտի հրաժարին անոնցմէ։

ԲԱՂՀԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՀՌՈՄ

Ապրիլ 24–ին, Թուրքիոյ դեսպանատան առջեւ բաժնուած են թռուցիկներ, ուր կ'ըսուէր, թէ մէջ այլոց «1915 Ապրիլ 24–ին կը սկսէր մարդկային պատմութեան ամենավայրագ հալածանքներէն մէկը։ Թուրք կառավարութիւնը արեւմտեան դիւանագիտութեան յանցագործ լռութեան ներքեւ կ'որոշէր իրականացնել ամբողջ ժողովուրդի մը ոչնչացումը»։

Իտալական մամուլի որոշ անուններ կ'արձագանգէին Ապրիլեան ոգեկոչումին, իսկ հայ–իտալական «Զատիկ» ընկերակցութեան նախագահը՝ Կրացիէլլա Ֆալքոնին բաց նամակ մը ղրկած է իտալական թերթերուն անօրէնութեան, որպէսզի անոնք համերաշխութիւն ցոյց տան, անուղղակի բայց վճռական պատասխան տան Շ. Փերլսի ժխտողական յայտարարութեան Թրթիշ Տէյլի Նիուզի մէջ լոյս տեսած։ Իսկ ձիտրնալէ օրաթերթը Ապրիլ 24–ի իր թիւին մէջ հանդէս եկած է՝ «Հայոց ցեղասպանութիւն, այսօր օրն է յիշողութեան» խորագրեալ դրութեամբ մը, ուր կը զրէ Հայերու ճակատագիրը լաւագոյններէն չէ։ Իր դարաւոր գոյութեան ընթացքին այդ ժողովուրդը, որ 1700 տարի առաջ ընդունեցաւ քրիստոնէութիւնը որպէս պետական կրօնք, «խաչի ժողովուրդ» կոչուող այդ ժողովուրդը մշակութային վերածնունդի եւ ծաղկման հետ, կրած է ներխուժումներ, տառապանքներ, պատերազմներ, բռնագաղթեր եւ ստիպուած եղած է հեռանալ իր հողերէն, իր տուներէն, ինչքերէն։ Իր զաւակները ցրուած են աշխարհով։ Նշուած է, որ ցեղասպանութեան ոգեկոչման օրը, Յովհաննէս–Պօղոս Բ. Պապը տօորդրած է հրովարտակ մը որով երանացումը կը հռչակէ Մարտինի նահատակուած Արք. Իդնատիոս Մալոյեանի։

***

ՊԷՐԼԻՆ

Ապրիլ 24–ին, Հայ Եկեղեցիին մէջ, Պէրլինի համայնքը կազմակերպած է դասախօսութիւն մը՝ «Կիլլիկիոյ փրկուած դանձերը» թեմայով։ Նոյն օրը տեղի ունեցած է նաեւ ոգեկոչում։

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

1923–ի ուշ աշնանը որբանոցը տեղափոխեցին մէկ ուրիշ չէնք։ Այդ չէնքը հին էլ կայ, Թումանեանի փողոցի համար 37 տունն է (վրան մի յարկ աւելացրած)։ Երկու յարկանի էր, աւելի լաւ յարմարութիւններով, դիմացը՝ պտղատու այգի, որտեղ ծառերն ամբանը կոտրում էին բերքի ծանրութիւնից։ Ի հարկէ, ծառերին արդելուած էր մօտիկ դպնալ, սակայն, երբ բերքը հասնում էր, հաւաքում էին, բաժանում բոլորիս։ Ննջարանը երկրորդ յարկում էր, ճաշարանն ու խաղասենեակը՝ առաջին։ Լողարանն ու խոհանոցը բակում էին։ Նոյնիսկ լաւաջ թխելու փուռ կար։ Իսկ տղաներին տեղաւորել էին Խնկո–Ապոր գրադարանի հին չէնքում։ Այստեղ էր գտնուում նաեւ մեր դպրոցը։ Ինձ եւ եղբօրս բաժանել էին իրարից, որովհետեւ որբանոցի նրանց մասը տեղաւորել էին Գետառի ափին գտնուող մի չէնքում, այնպէս որ հանդիպում էինք միայն դպրոցում։ Ես երկրորդ խմբում էի, նա՝ առաջին։ Բայց կիրակի օրերին առաւօտից երեկոյ միասին էինք լինում։ Այդ օրը ես սովրաբար քաղցած էի մնում, որովհետեւ իմ բաժին լաւաշը պահում էի, նրան տալիս։ Երբեմն մեզ ուրիշներն էլ էին միանում, եւ խմբով իջնում էինք Զանգուի ձորը թութ ուտելու։

Երկրորդ խմբի ուսուցիչներիս չեմ յիշում։ Գիտեմ միայն, որ Հայոց լեզուն դասաւանդում էր գեղեցիկ մի աղջիկ, որը յետոյ ամուսնացաւ մանկատների վարիչ պարոն Լեւոնի հետ։ Ճիշդուն մէջ անմոռաց տպաւորուեց միայն առաջին ուսուցչուհիս՝ օրիորդ Ասիան, որին թէեւ այլեւս չհանդիպեցի, բայց չմոռացայ ամբողջ կեանքում։

Այս նոր չէնքում մեր կառավարչի անունը պարոն Սամուէլ էր։ Երիտասարդ է (28–30 տարեկան), միջահասակ, սպիտակ մաշկով, հաճելի դիմագծերով, կարդ ու կանոն սիրող, հետեւում է, որ ամէն ինչ տեղը–տեղին լինի, վանեցի է։ Աչխատանքի բաժանում է կատարել, իւրաքանչիւրիս իր տարիքին համապատասխան, վայ նրան, ով իր պարտակատնութիւններում թերանայ։ Ինձ յանձնարարուած է առաջին յարկի միջանցքի բարուած է առաջին յարկի միջանցքի բարուած է առաջին յարկի միջանցքի բ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ռոզ Սքաքեանի մահուան առթիւ, Սաթենիկ Թիրէնկիւլեան եւ Վարդգէս Տահառեան 1000 Ֆրանք կը նուիրեն «Ծառաչ»ին :

LA REPRESENTATION DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE

appelle à participer au

MEETING

en présence de la délégation
de la République du Haut-Karabagh
dirigée par le Président

ARKADI GHOUKASSIAN

et **le Maire d'Issy-les-Moulineaux**
ANDRE SANTINI

Vendredi 11 mai de 18h à 19h30

à la salle AUDITORIUM
du Conservatoire Nieder Meyer
11-13, rue Danton,
Mail Raymond Menand
ISSY-LES-MOULINEAUX
(à 300 mètres du M° Mairie d'Issy)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ՄԱՃԻ Անկէղծ Ակնունէ մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը, Երկուշաբթի, Մայիս 14, ժամը՝ 20·45–ին

Centre Administratif d'Asnières

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս· Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները խաչիկ Գումրուի մահուան առթիւ :

Մարիամ Բաղդասրեան 200 Ֆր·, Մագսուտ Խօզոյեանը 500 Ֆր·, Պր· Գէօսէտաղ 100 Ֆր·, Ալիս Էքսէրճեան 200 Ֆր·, Մխէրան Փօլատեան 100 Ֆր·, Թորոսօղլու ընտանիք 500 Ֆր·, Մուրատ Գարաօղլու 200 Ֆր·, Պր· Մքրտչեան 100 Ֆր·, Պր· Մարմանեան 200 Ֆր·, Այգին եւ Մուրատ Գոչու 100 Ֆր·, Եդուարդ Ալթունթաս, Արթիւր Թաչճը 200–ական Ֆրանք, Արթիւր Պօյինաժ, Վահէ Տիշճի 500–ական Ֆր·, Փայլակ Քէրթի, Պերճ Զէյիք 200–ական Ֆր·, Գէորգ Տէյիրմէնթաչ 500 Ֆր·, Արթօ Մուրատեան, Սարպիս Մուրատեան 300–ական Ֆր·, Նշան Գայան 150 Ֆր·, Սուրէն Գար, Գրիգոր Պարտաղ 200–ական Ֆր·, Մարտիրոս Գայան 100 Ֆր·, Վարուժան Տիւմէ 200 Ֆր· :

Ալֆորվիլի Ս· Մեսրոպ Կրթարանի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները՝ խաչիկ Գումրուի մահուան առթիւ. –

Ժիրայր Բէհլիվան 500 Ֆր·, Սիւզան Գարաթէփէ 200 Ֆր·, Տոքթոր Սալխօն 250 Ֆր·, Տիկին Դանիէլեան 200 Ֆր·, Ռուբէն Թաչճը 100 Ֆր·, Ժիրայր Գարակէօզ 200 Ֆր· :

MAISON DES ETUDIANTS ARMENIENS
Fondation Marie Nubar

CONFERENCE EXCEPTIONNELLE

LE GENOCIDE,

un crime contre l'humanité

HISTOIRE ET ACTUALITE

animée par
Maître HENRI LECLERC (Avocat)
Président d'Honneur
de la Ligue des Droits de l'Homme

mercredi 9 mai à 20 heures 30

Entrée libre
dans la limite des places disponibles

Maison des Etudiants Arméniens
57, boulevard Jourdan, 75014 Paris
Métro: Porte d'Orléans
ou RER Cité Universitaire
☎ 01. 44. 16. 10. 60

U.C.C.A.I.
Պոլսահայ Մշակութային Միութիւն
ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆՔԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

կիրակի, Մայիս 20, ժամը՝ 15·30–ին
Հայ Մշակոյթի Տան
վաստակաւոր սրահին մէջ
12-14, rue Saint-Bazile,
13001 MARSEILLE
Մուտքը ազատ է :

Date à retenir

FETE CHAMPETRE

A. A. A. S.

DIMANCHE 17 JUIN

à la Maison de la Retraite
de MONTMORENCY

ՎԱՃԻ ՈՒՆԵՑՎԱԾ

կիրակի, Յուլիս 1–ին

ԳԱՑՏԱՀԱՆԳԷՍ

"ԹԱՆԱՍՈՐ"

Շաւիլ – Վիլօֆլէյ

UGAB — MARSEILLE
AZADAKROUTIOUN

RENCONTRE

avec

Claude MUTAFIAN

Historien et Maître de Conférences à l'Université Paris Nord

autour de son ouvrage

"Atlas historique et culturelle de l'Arménie"

Proche-Orient et Sud-Caucase, du VIIIe siècle avant J.-C. au XXIe siècle

— Diaporama lors de cette soirée —

le Vendredi 11 mai à 20 heures 30

au 327, boulevard Michelet —
13008 MARSEILLE

ՑԱԻԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Մաճի Շրջ· վարչութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Անթառամ եւ Ժան Փափազեանի, Անայիս եւ Ժաքի Սթաթեան – Պէնաթլի, Քրիսթին եւ Ժան – Նոէլ Էլիզեանի եւ համայն ընտանիքին Տիկին Ռոզ Սքաքեանի (ծնեալ Ալիքեան) մահուան առթիւ :

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

⁂

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ կապոյտ Մաճի Լիոն – Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը տրամադրէ իր բացառիկ պարահանդէսին նպատակաւ, Մայիս 12–ին Վիլէօրպանի կեդրոնական սրահին մէջ

234, cours Emile Zola,

ժամը 20–ին սկսելով :

Մուտքը 100 Ֆրանք :

Երեկոյթը պիտի խանդավառէ երեսուն նուագախումբը իր երգիչով եւ բոլորին ծանօթ **D.J. Didier**

Եկէք միասին վայելենք հայկական չքնաղ մթնոլորտը խաչուհիներուն կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերով եւ հայկական անուշեղէններով :

Ձեր տեղերը ապահովելու համար դիմեցէք Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան :

Հեռաձայն. –

04 – 78 – 26 – 28 – 71

SABERATOURS
SEVAN VOYAGES

PARIS•EREVAN•PARIS
PARIS•EREVAN•PARIS
VOLS DIRECTS

ASSISTANCE A L'AÉROPORT
ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
RÉSERVATION D'HÔTEL
LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
EXCURSIONS GUIDÉES
VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26

EREVAN
10 RUE VARDANANTS - 375010 EREVAN
TEL 52 52 48 / 52 85 48 - FAX 50 56 86

2 VOLS HEBDOS CHARTER

EN COLLABORATION AVEC ARMENIAN AIRLINES

Sabera@wanadoo.fr
A votre service pour toutes destinations dans le monde!
www.saberatours.com

UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE DE BIENFAISANCE

Nouveau ! SEJOUR ADOS

séjour mixte pour les jeunes de 15 à 17 ans
(1984 à 1986)
du mercredi 25 juillet au mercredi 8 août

Prix : 3500 Francs pour 1 jeune + voyage.
Activités : tennis — équitation — randonnées — rafting — vtt etc...
Animations arméniennes : chants — danses — histoire et traditions etc...

La Colonie de l'UGAB cherche des ANIMATEURS (garçons)
pour juillet —BAFA obligatoire
envoyer C.V. + photo

Pour tous renseignements veuillez contacter
UGAB — Centre de Vacances
11, square Aboni, 75016 PARIS
☎ **0145.20.03.18 — 06.20.35.26.92**

AVEC DIEU, POUR LE PEUPLE
Colloque international du 1700ème anniversaire

DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

organisé par
L'UNION DES EGLISES EVANGELIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
Dans le cadre de son Synode de réflexion
24, 25 et 26 mai
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain - 55, avenue Victor Cresson, ISSY-LES-MOULINEAUX

THEME :

«*La contribution de l'Eglise évangélique arménienne, à l'essor de la foi chrétienne en* 2001 : *en diaspora et en Arménie*»

Avec la participation de 30 pasteurs, théologiens et laïcs, acteurs et témoins de la vie communautaire: de France, d'Arménie, des Etats-Unis et du Liban.

Renseignements et inscriptions :

Eglise Evangélique Arménienne — COLLOQUE 2001
28, ave. Bourgain - 55, ave. Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04
e-mail : gilbertleonian@hotmail.com

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 6
DIMANCHE
6 MAI
2001

LE NUMERO : 6.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 270

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·161 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.161

L'ATLAS HISTORIQUE DE L'ARMÉNIE

Proche-Orient et Sud-Caucase

du VIIIe siècle av. J.-C. au XXIe siècle

de CLAUDE MUTAFIAN et ERIC VAN LAUWE

par Raymond H. KEVORKIAN

Ce volume n'est pas né d'une inspiration soudaine des auteurs. Il est le fruit d'une longue coopération, balisée par la cartographie de nombre d'ouvrages concernant l'Arménie et sa civilisation parus ces dix dernières années. Claude Mutafian avait déjà révélé son goût pour la géographie physique et humaine en illustrant son ouvrage sur la **Cilicie au carrefour des empires** (Belles Lettres, 1988) de plusieurs cartes de la région. Encouragé par Jean Khatchikian, cartographe distingué trop vite disparu, il s'était imposé un long travail manuel de confection de celles-ci sur les grandes tables lumineuses de la rue Papillon. C'est sur le même site convivial qu'il nous fut donné de rencontrer Eric Van Lauwe, virtuose de la souris devant l'Eternel, ne transigeant jamais sur la précision, toujours disposé à dépanner les néophytes désireux d'illustrer leurs études par une cartographie moderne. Après avoir coopéré dans plusieurs volumes, il était naturel que les deux complices envisagent de publier un travail commun.

Cet **Atlas historique de l'Arménie** est le fruit d'un travail d'équipe : à Claude Mutafian le soin de la recherche, des textes et des tracés, à Eric van Lauwe la tâche de transcrire de manière intelligible une masse de données considérables. Au final, nous avons à disposition un volume comprenant pas moins de quarante cartes, chacune accompagnée d'un texte de synthèse, et une vingtaine de reproductions de cartes historiques parmi les plus célèbres, pour la plupart manuscrites.

Le tour de force réalisé par les auteurs de l'**Atlas** réside dans la longue durée : dresser des cartes aussi détaillées sur une période aussi longue, de près de 3 000 ans, nécessite en effet de compulser des sources très variées, appartenant chacune à des champs d'études très différent. Examiner les sources assyro-babyloniennes ou achéménides pour dresser une carte du VIIIe siècle av. J.-C., puis passer à la cartographie très complexe de l'an mil, nécessitant le dépouillement de textes géographiques ou historiques arméniens, persans, arabes ou byzantins, pour finir par passer en revue les traités internationaux et autres documents précisant les contours modernes des pays du Proche-Orient est une exercice qui exige une culture plus que solide et multiforme, et une capacité de travail exceptionnelle.

Mais tout cela n'aurait pas suffi à rendre l'ensemble pédagogique et intelligible, si les auteurs n'avaient pris soin de toujours situer l'Arménie dans son contexte régional, dont elle était évidemment largement tributaire. On ne peut ainsi saisir la situation de l'Arménie médiévale sans montrer son imbrication avec les émirats musulmans régionaux.

Le principe adopté dans le volume de présenter une carte par siècle nous paraît tout aussi pertinent, d'autant que chacune est dressée à une date précise, comme une image figée de la situation géopolitique de l'Arménie à un moment donné. La vingtaine de documents historiques présentée dans la deuxième partie de l'**Atlas** porte enfin un regard extérieur sur l'Arménie qui reprend souvent les symboles se rattachant à son histoire, comme l'arche de Noé ou le mont biblique d'Ararat. Le lecteur appréciera ces pièces uniques conservées au quatre coins de l'Europe qu'on ne sort de leurs écrins que pour de brèves et rares apparitions dans des expositions internationales.

Notons enfin que toutes les cartes et les textes les illustrant sont accompagnés de la mention des sources utilisées et donc de la justification des tracés présentés, dont l'avant-propos des auteurs précise qu'«on ne peut prétendre [pour les périodes anciennes] tracer des frontières avec exactitude, et il est absurde de dessiner des lignes de séparation aussi sophistiquées que les frontières actuelles».

Plus généralement, un ouvrage de ce genre permet d'embrasser chaque période de l'histoire de l'Arménie en un coup d'œil. Ceux qui se plaignent, à juste titre, de la complexité de cette histoire, pourront en tout cas l'appréhender ici avec un outil de travail intelligent, dont les jeux de couleurs permettent une compréhension rapide. Universitaires de nombreuses disciplines, honnêtes hommes amateurs d'histoire ou de géopolitique, enseignants du primaire au secondaire, chacun trouvera dans ce volume les informations nécessaires à ses besoins. Les écoles arméniennes de France et de Navarre seront plus particulièrement reconnaissantes à nos deux auteurs de mettre à leur disposition un **Atlas** de cette qualité, à la cartographie exemplaire. Fidèle à ses objectifs pédagogiques, la Fondation Calouste Gulbenkian de Lisbonne a apporté sa contribution à sa publication et les Editions Autrement leur savoir-faire dans la présentation et la mise au point impeccable des textes.

La belle et dense préface d'Alain Ducellier, professeur à l'Université de Toulouse-Le Mirail, dégage quelques grands traits de l'histoire de l'Arménie qui, souligne-t-il, a fait preuve «d'une continuité territoriale dont on trouverait peu d'exemples dans le monde actuel». Belle formulation pour rappeler une longévité historique certes prestigieuse, mais imposant aussi à ses héritiers des obligations dans le monde contemporain.

Volume de 144 pp, en coul., publié par les Editions Autrement (*Collection Atlas/Mémoires*). 169 F. Disponibles dans toutes les bonnes librairies et notamment à la Librairie orientale Samuelian, 51, rue Monsieur.le-Prince. 75006 Paris.

ԵՐԷԿ ԳԷՄՔԵՐ ՈՒ ԳԷՊՔԵՐ (*)

Գրեց՝ ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

1958 Փետրուարին էր որ ճանչցայ Դանիէլ Վարուժանի կինը՝ Արաքսին, որ վերամուսնացած էր Թիրայր Աբիկեանի հետ եւ հաստատուած Մարոք:

Եկած էր Պելժիա, ամուսնոյն հետ, ներկայ ըլլալու համար Վարուժանի յիշատակին յուշատախտակի մը զետեղման կանոփ համալսարանը, ուր ուսանած էր բանաստեղծը: Հոնկէ է որ, 1908–ին, քերթուած մը –«Արեան Ճաղճանակ»–, ղրկած էր Շաւարշին, Պոլիս, եւ Շաւարշ զայն հրատարակած էր «Ազդակ Շաբաթօրեակ»ի մէջ:

Արարողութիւնը, որ տեղի ունեցաւ Փետրուար 9–ին, տպաւորիչ էր եւ ունէր ակադեմական մակարդակ: Արարողութեան էր պելժահայ գաղութի սիրուած եւ նուիրեալ դէմք մը՝ Խոտւար Էմիրզեան, որ իր մահկանացուն կնքեց վերջերս: Իրմով անհետացաւ պելժահայ հին գաղութին գործօն վերջին դէմքերէն մէկը:

Քաղաքներ կան, որոնք դիմագիծ կը փոխեն նաեւ իրենց մեռելներով: Երբ, այցելութիւններ կը կատարենք աւելի բարեկամներ տեսնելու քան զբօսաշրջութիւն ընելու համար, քաղաքը, յանկարծ, բան մը կը կորսնցնէ մեր բարեկամներուն հետ:

Այդպէս է, այսօր, Լինթի համար Պրիւսէլը, ուր ոտք կը կոխէի առաջին անգամ 1947–ին եւ զիս կը հիւրընկալէր Հուրի Իփէքեան: Ապա, յաճախակի այցելութիւններուս երկայնքին, ծանօթացած էի զաղութը կազմող դէմքերու, փափազեան քոյրեր եւ եղբայրներ, Խաչիկ եւ Անահիտ Կարապետեան, Ժախեաններ, Էմիրզեան ընտանիքը եւ այնքան ուրիշներ:

1958–ին, դեռ կային անոնցմէ շատեր եւ կանոփ հաւաքոյթը վկան էր այդ բարգաւաճ, կոկիկ եւ այնքան համակրելի գաղութին:

Կանոփ հանդիսութիւնէն ետք, Պրիւսէլի մէջ, կազմակերպուած էր երեկոյթ մը, որու ընթացքին շատեր խօսք առին: Բայց, իմ մտքիս մէջ դրոշմուած կը մնայ Արաքսի վարուժանի ելոյթը: Ան կը խօսէր մեզի Վարուժանի մասին, կը պատմէր անոր վերջին օրերը, ցնցիչ յայտնութիւն մըն ալ ընելով:

Ապրիլ 24–ի նախորդող Երեքշաբթին էր, իրիկուան դէմ, անակնկալ այցելու մը ներկայացած էր –Ց· Պ·– եւ ուզած էր անպայման Վարուժանը տեսնել: Տիկին Արաքսի առարկած էր որ Վարուժան կը լուացուի եւ ճամբու դրած մարդը, բայց, անախորժ տպաւորութիւն մը կրած էր եւ չէր վարաներ մատնութեան նպատակ մը տեսնելու այդ քայլին մէջ, երբ, հազիւ չորս օր յետոյ, կու գային ձերբակալել Վարուժանը: Մնացեալը՝ ծանօթ է:

*
**

Հանդիսութիւններու աւարտին, Աբիկեան ամոլը Փարիզէն կ'անցնէր, դէպի Գաղպլանքա վերադարձի ճամբուն վրայ: Ճաշի խմբագրատուն կը հանդիպէին –այն աեեն 32, rue de Trévise– ու միշտ զարմացած էի նկատելով որ ամէն անգամ, երբ անծանօթի մը հանդիպէր, Թիրայր Աբիկեան շատ իւրայատուկ եւ ինքնատիպ ձեւ մը ունէր ինքզինք ներկայացնելու: Ձեռքը կ'երկարէր ու հանդիսաւոր ոճով մը կ'ըսէր· – «Դանիէլ Վարուժանի կնոջը ամուսինը»: Հաւանաբար, հոդ գտած էր իր գլխաւոր, եթէ ոչ միակ հանգամանքը:

*
**

Նոյն օրերուն էր, 1958 Փետրուար, երբ Արաքսին առանձին եկած էր խմբագրատուն ու յանկարծ ներս կը մտնէր Սիմոն Զաւարեանի այրին՝ Ագնիւը, մչեզի, նախնական, բայց շատ համով կին մը, որ ամբողջ կեանքին երկայնքին պաշտամունք մը պահած էր իր ամուսնոյն յիշատակին հանդէպ: Գիտակցութիւնն ունէր, որ անարժանաբար արժանացած էր բացառիկ դէմքի մը կինը եղած ըլլալու:

Արաքսիին հետ հին ծանօթներ էին, Պոլսէն ու համով-հոտով յիշատակներու ոգեկոչումէն ետք, Արաքսի, յանկարծ, Ագնիւին դառնալով ըսաւ· – «Ագնի՛ւ, դուն ալ երիտասարդ էիր երբ Սիմոնը մեռաւ, ինչո՞ւ չամուսնացար»: Ու Ագնիւ Զաւարեան, չեչտակի նայելով Արաքսիին, պատասխանեց՝ «Զիէն վերջ, Արաքսի, էչ չեմ նատիր»: Արաքսի ճեխճերմակ կորած էր:

*
**

Ագնիւ Զաւարեան նկարագրի տէր, քանակի պէս ուղիղ կին մըն էր: Ըլլալով հանգերձ Հ.Ց.Դ.–եան հիմնադրի մը իսկ այրին, միշտ մերժած էր դրամ ստանալ վեթերաններու ֆոնտէն (այդ չրջանին ամսական տասը հազար ֆրանք կը տրուէր դաշնակցական պարագլուխներու այրիներուն) ու նախընտրած էր ապրուստը ճարել սպասուհիութիւն ընելով ճկնկիթի Պետրոսեան եղբայրներէն երէցին՝ Մուշեղի մօտ: Ամէն Ցուլիս 14–ի, պետական հաստատութեանց մուտքը ձրի ըլլալով, վաղ առաւօտէն, պոչ կը բռնէր Օփերա երթալու համար: Պահած էր խորհրդային հպատակութիւնը այն յոյսով որ, օր մը, զաւակը՝ Վիգէն դինք իր մօտ կը տանէր, Մոսկուա: Բայց դժուար օրեր էին եւ Վիգէն կ'առարկէր որ տունը փոքր էր, յաւելեալ սենեակ չկար, երբ կարենար անպայման մայրը կը տանէր: Ու օր մը, տարա՛ւ: Ի՞նչ պահահած էր:

Հեռաւոր Գալիֆորնիոյ մէկ անկիւնը, հեռաւոր ազգական մը, ամուրի մը–չեզի մը մեռած էր, որու միակ ժառանգորդն էր Ագնիւ Զաւարեան: Կոկիկ գումար մը ձգած էր, որու հազարումէկ դժուարութիւններով տէր դարձաւ, խորհրդային հպատակ Ագնիւ Զաւարեան: Երկարատեւ ձեւակերպութիւններէ ետք միայն, Ագնիւ կրցաւ ձեռք ձգել որոշ գումար մը: Ու այն ատեն, չաւական տզեղ բան մըն ալ պատահեցաւ: Փարիզ ժամանեց Հ.Ց.Դ. Բիւրոյի անդամ՝ Գաբրիէլ Լազեան, թելադրելու համար Ագնիւին որ յանձնէ այդ դումարը, որու փոխարէն ցկեանս ամսական մը կը ստանայ իրեն: Պատճառաբանութիւնն այն էր որ Ագնիւ տարիքը առած էր, վտանգաւոր էր այդքան գումար ունենալ: Պարզ է, Զաւարեանի այրին կարուկ մերժեց, վիրաւորական խօսքեր ալ կցելով:

Ինք, ի՞նչ ըրաւ այդ գումարով: Նախ եւ մանաւա՛նդ, օդնութեան փութաց այն հաստատութիւններուն, Ցունաստան եւ ▸

ԿՈՍՏԱՆ ՉԱՐԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՆԵՐԳԱՂԹԸ

Վերջին տասնամեակներուն, հայ գրականութիւնը քանի մը մեծ գայթակղութիւններու ականատես եղած է: 1960–ական թուականներուն՝ Կոստան Զարեանի ներգաղթն ու «Նաւը լերան վրայ»ի ըեւանեան տարբերակը, Պարոյր Սեւակի բանադողութեան մեղադրանքը, Գուրգէն Մահարիի «Այրուող այգեստաններ»ու հալածանքը, Շահնուրի «Ազատ կոմիտաս»ի վերահրատարակութեան առթած վէվլուկը, աւելի ուշ՝ Վարդգէս Պետրոսեանի «Կրակէ չապիկ»ի փրթած հաւարը, Վահէ Օշականի «Օձումբ»ի դէմ խաչակրութիւնը, եւայլն: Յանկը կարելի է ճոխացնել, հարկաւ, բայց անոր առաջին տեղերը վստահարար այս պարագաները պիտի գրաւեն:

Կ. Զարեանի ներգաղթը ժամանակագրական առումով այդ ցանկը կը բանայ[1]:

Շուրջ քառասուն տարի տարագրութեան մէջ ապրելէ ետք, 1961–ին Զարեան Հայաստան այցելեց եւ յաջորդ տարին հոն վերջնականապէս հաստատուեցաւ: Այս երեւոյթը ոչինչ պիտի նշանակէր, եթէ անոր չընկերանար իր դիրքային չրջափոխումը խորհրդահայ վարչակարգին հանդէպ, զուգահեռաբար՝ Հ. Ց. Դաշնակցութեան դատապարտում մը: Ասիկա դուռ բացաւ քաղաքական վիճաբանութեան մը, որուն երկրորդ հանդրուանը՝ 1963–ին, «Նաւը լերան վրայ»ի «մաքրաջրուած» հրատարակութիւնն էր:

Երեւոյթին տրամաբանութիւնը գըտնելու համար, սակայն, անհրաժեշտ է վերադառնալ սկիզբին, այսինքն, Կ. Զարեանի գրականութեան:

Ծոմախ 1954–ին, Պէյրութի մէջ Զարեան հետեւեալ գրառումը կատարած էր.

«Սիմ[ոն] Սիմոնեան եկաւ եւ փրփուրը բերանին Հայաստանի մասին պատմեց: Ամէն ինչ հրաշալի է: Ասի, այդ միեւնոյն է, որ գան ասեն, որ հայրս ապրում է պալատների մէջ, վայելքների մէջ թաղուած եւ որի մօտ դնալու կարողութիւնից զրկուած եմ:

Մոռանում եմ որ իրենց համար Հայաստա[ն]ը դիւտ է, ինձ համար իմ երկիրս է»[2]:

Հոս կարեւոր դատողում մը դրուած է. արեւմտահայ-սփիւռքահայուն համար, (ներկայ) Հայաստանը դիւտի ենթակայ վայր մըն է, արեւելահայ-հայաստանցիին համար՝ սեփական երկիրն է (կամ պէտք է ըլլայ):

Սիմոն Սիմոնեան՝ «Սփիւռք» չաբաթաթերթի ապագայ հիմնադիրն ու երկարամեայ խմբագիրը, Հայաստան այցելած էր 1954–ին եւ Զարեանի մտերիմներէն եղած էր պէյրութեան տարիներուն. «Նուազագոյն չորս տարի չաբաթը երկու–երեք պիչեր միասին եղած ենք»[3]: Զարեանի մահուան առիթով գրած իր կարճ յօդուածին մէջ, Սիմոնեան յայտնած է, թէ ան «մեր թելադրութեամբ ներչնչուած՝ մեկնեցաւ Հայրենիք, հակառակ իր խառնուածքէն եւ չատ այլ բաներէն բխող արգելքներուն»[4]:

Ըստ Ալպէր Կոստանեանի վկայակոչած անձնական խոստակցութեան մը, Զարեան 1956 թուականէն պատրաստ էր ներգաղթելու[5]: Եթէ ճիշդ է այս վկայութիւնը, կը նշանակէ, որ գրագէտը նկատի ունեցած էր խորհրդային Համայնավար Կուսակցութեան 20–րդ համագումարէն ետք տիրող մթնոլորտը, որ

Գրեց՝
ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

սկսած էր ապաստալինականացումը եւ «ձիւնհալը»՝ Ստալինի ոճիրներուն մասին Խրուշչովի ցնցիչ յայտնութիւններով: Արդարեւ, Զարեանի վիճակագրական օրագիրը որոշ նախանշաններ ցոյց կու տայ 1957 Ապրիլին: Ան հանդիպած է Մոսկուայէն եկած երգիչ Պաւէլ Լիսիցեանին.–

«Այդ վայրկեանից չատ տխրեցի եւ զգացի ինձ տարագիր, հայրենազուրկ: Գիշերը չքնացայ»[6]:

Մայիսին աստղագէտ Վիկտոր Համբարձումեանին հանդիպած է.–

«Այսօր աշխարհահռչակ գիտնական է, որ եկել է Վիէննա իր՝ այստեղ, Ակադեմիայի անդամ ընտր[ու]ելու առիթով: Պարզ, անկեղծ, վերին աստիճանի համեստ «մեծ» մի մարդ է: Պատմեց Հայաստանի մասին եւ սիրտս տակնուվրայ եղաւ: Ասի իրեն, որ այն օրուանից ի վէր [sic], որ թողել եմ երկիրը՝ երբէք [sic] ինձ երջանիկ չեմ զգացել...

Ամբողջ գիշերը չը կարողացայ աչքս փակել...»[7]:

Փետրուար 8, 1958–ին, Ռափալովկին Հրաչ Զարդարեանին ուղղուած նամակին մէջ, Զարեան պնդած էր.–

«Հայ ստեղծագործ մտաւորականի համար տեւելու առաջի պայմանն է պահել հոգեկան կապը Հայաստանի մէջ: Իրեն չզգալ գաղթական այլ տարագիր: Լրացընել այնտեղի հայութեան գործը, անել այն ինչ որ քաղաքական պատճառներով նրանք ի վիճակի չեն անելու: Պատրաստել վաղուայ հանդիպումին: Պատրաստել տուն վերադառնալու լուսն ձեռքերով, մաքուր դէմքով, պարծառ աչքերով: Faire en se faisant»[8].

Օգոստոս 1959–ին գրուած յօդուածի մը մէջ, Զարեան գաղթականի եւ տարագիրի տարբերութիւնը կը վերլուծէր.–

«Նա [գաղթականը. Վ.Մ.] ստուեր չէ, որ որոնում է նոր բարոյական մարմին, նոր լեզու, գոյանալու եւ ապրելու նոր կերպ ու ձեւ:

Եւ երբ նա գտնում է այդ նոր մարմինը՝ անհետանում է:

Ուրիշ է տարագիրը:

Նա ժամանակաւոր այցելու է, անցորդ, որի անհատականութիւնը յատկանշապէս խարսխուած է իր իսկութեան մէջ, իր դարաւոր հաւաքական ուրոյն կազմում, իր ցեղային ենթագիտակցութիւնում:

Տարագիրը հոգեպէս, մտաւորապէս չարունակում է ապրել մտայնական եւ ժառանգական այն ծովում, որի թաքնուած հոսանքները, կրակով եւ երկաթով ծեծուած փոթորիկները, ներկայ են իր արիւնի, մկանունքների եւ ուղեղի ծալքերում»[9]:

Եթէ վերյիշենք անցորդ բառի կիրառումը Զարեանի նշանաւոր ուղերձութեան՝ «Անցորդը եւ իր ճամբան» խորագրին մէջ, տարագիր=անցորդ հաւասարութիւնը արդէն մեզի ցոյց կու տայ, որ նախ Զարեան հետու էր գաղթական համարելէ ինքզինք, այլ՝ ժամանակաւրապէս երկրէն դուրս ապրող մարդ, որ օր մը անպայման պիտի վերադառնար հոն: Արդէն 1955–ին կատարուած ու 1961–ին տպագրուած Կարօ Փոլատեանի հետ «Զրոյց»ին մէջ, ան կտրուկ կերպով յայտարարած էր.–

«Ես տարագիր եմ, երբեք՝ գաղթական: Միտքս, ուշքս, սիրտս այնտեղ են եւ իմ ոգեւորութիւններս ու նաեւ յուսահատութիւններս գալիս են այնտեղից»[10]:

1958 Մարտ–Ապրիլին, յայտնի գործաւ, որ Զարեանի երկրորդ կինը՝ ամերիկացի նկարչուհի Ֆրանսիս Պրոքթոր Ռափայլովկի մէջ, մահացաւ հիւանդութենէ մը կը տառապէր: Այս անապասելի դէպքութիւնը խորապէս ընկճեց գրագէտը, ինչպէս կը պարզուի իր օրագրութենէն, եւ պատճառ եղաւ, որ կրկին անգամ տեղափոխուէր, այս անգամ դէպի Գալիֆորնիա.–

«Այսօր բժիշկը եկաւ քննելու Ֆրանսիսի առողջութիւնը: Տարինք արիւն քննելու եւ սարսափով իմացանք, որ ունի բիծեմիա: Գիշերը քայլեցի՝ առանց քնել կարողանալու: Կարելի բա՞ն է:

(...) Այլեւս կասկած չկայ. Ֆրանսիսը հիւանդ է, անբուժելի, դատապարտուած: Սուգը երգում է չեմիս առջեւ: Այսօր մենք պրոֆեսոր L. Antognetti-ի դեկավարած Clinica Medica Generale di Università di Genova (S. Martino) ում արին ինչ որ կարելի էր՝ նրա կեանքը երկարացնելու համար: Ամէն օր, քիչ-քիչ կեանքը հեռանում է նրանից եւ այդ երբ նկարում էր իր լաւագոյն գործերը: Ցաւս անասելի է: Գիշերները չեմ կարողանում գրել եւ աչխատել անկարելի է:

(...) Թէ ինքը (Ցոլանը) եւ թէ մայրը ուզում են, որ մենք եւս գնանք Կալիֆորնիայ: Ինչպէս կարող եմ մերժել... Քանի տգան այստեղ էր, ուժ էր տալիս ինձ. հիմա մենակ եմ»[11]:

1959–ին, Զարեանն ու իր կինը հաստատուեցան Սան Ֆրանսիսքոյի մօտակայ Օքլընտ քաղաքը: Գրագէտը չարունակեց իր գրական աչխատանքները, նաեւ դասաւանդեց Գալիֆորնիոյ համալսարանը՝ Պերքլիի մէջ: 1960–ի սկիզբները

(*) Այս շարքէն լոյս տեսած են չորս գրութիւններ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի հետեւեալ թիւերուն մէջ.– 1982 Մայիս 9, 1982, Հոկտ. 3, 1983 Յուլիս 3 եւ 1999 Սեպտ. 5:

«Այստեղ այն, ինչ որ դու եւ նրանք ես՝ կեղծ։ Կեղծ ցանկություններ (Ո՛ւ-ղեղի՛ոլոգ հասու այսոհետ ձեզ չե՛մ, ինձ հետաքրքրում եւ հետեւում միայն մի հետազոտող եւ հետեւում միայն մի հետազոտող եւ հետեւում միայն մի հետազոտող

«ԵՐԵՒԱՆՆ Է ԽՕՍՈՒՄ...»

Գրեց՝ **ՍԻՄՈՆ ՎՐԱՑԵԱՆ**

Սիմոն Վրացեան (1883 – 1969) եւ Կոստան Զարեան աշխոյժ նամակագրութիւն մը, անձնական կապ մը եւ գործակցութիւն մը ունեցած են 1940 – 1950-ական թուականներուն՝ Միացեալ-Նահանգներու մէջ: Վրացեանի ջանքերով էր, որ «Նաւը լերան վրայ» վէպը լոյս տեսաւ 1943-ին եւ իր հրատարակուն էր, որ Զարեան Պէյրութի ճեմարանին մէջ հայագիտական դասընթացքին առաջին դասախօսը եղաւ 1952 – 1954-ին: Երեւանի եւ Պէյրութի մէջ պահպանուած իրենց ուշագրաւ նամականին հրատարակելի կը մնայ:

Համազգայինի արխիւէն (Պէյրութ) մեր տրամադրութեան տակ գտնուող ու Զարեանի հետ կապուած նիւթերու շարքին է ստորեւ նոյնութեամբ հրատարակուող յօդուածին ձեռագիրը[1], որ կը թուի անտիպ ըլլալ: Յօդուածը գրուած է բացայայտօրէն որպէս հակազդեցութիւն Զարեանի երեւանեան արտայայտութիւններուն: 1961 – 62-ի Զարեանի թղթածրարը ամբողջովին մէկտեղած չըլլալով –ինչ որ կը բախի գործնական դժուարութիւններու–, չենք կրնար վստահ ըլլալ այս գրութեան անտիպ բնոյթին մասին: Սակայն, ձեռագիրը սեւագրութեան տեսք ունի՝ զանազան ուղղումներով, ո՛չ խորագիր ունի եւ ո՛չ ալ ստորագրութիւն: Խորագրումը տրուած է մեր կողմէ: Վերջաւորութիւնը նոյնիսկ որոշ անաւարտութեան տպաւորութիւնը կը ձգէ: Ապագային, մամուլի ամբողջական պրպտում մը կրնայ հաստատել կամ հերքել մեր կարծիքը: Անկախաբար իր բովանդակութենէն, գրութիւնը հետաքրքրական է իր ոճական բնոյթին, ինչպէս եւ Զարեանի կենսագրական որոշ մանրամասնութիւններուն համար:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

●

Տիեզերակենտրոն, ամենահանճարեղ հայ գրող Կոստան Զարեան բացեց աչքերը եւ անհանգիստ նայեց չուրջը: Վատ երազ էր տեսել:

Երէկ, ամբողջ երեկոյ ջղային կռիւ է ունեցել Խղճի հետ: Քառասուն տարի չարունակ ինքը եւ Խիղճը ապրել էին սիրտ սրտի, համամիտ ու համերաշխ:

Բայց ահա քանի ժամանակ է Կոստանի միտքը պղտորած էր: Այլեւս իրեն անտանելի էր դարձել «միջակ մտաւորականների» եւ «վաճառականների» միջավայրը[2]: Մարդիկ գնում էին Հայաստան եւ վերադառնում էին սրտապրաւ լուրերով ու հրապուրիչ նուէրներով: Ինքը, որ ամբողջ էութեամբ Հայաստանով էր ապրում, ինչո՞ւ պիտի չերթար: Ինչո՞ւ պիտի չմասնակցէր նոր աշխարհի կառուցման: Ի՞նչ գործէր ունէր ինքը այս պատուելիների երկրում, ուր աշխարհագրութիւն չդիտեն:

– Ցիմա՛ր, ասում էր Խիղճը, ինչե՛ր ես դուրս տալիս: Քառասուն տարի է հայհոյել ես բոլշեւիկներին, հիմա ի՞նչ երեսով պիտի երթաս Քանասա[3]: Կարծում ես նրանք մոռացե՞լ են քո «Աչցորդը եւ իր ճամբան»: Կարծում ես չե՞ն կարդացել քո միւս գործերը:

– Վա՛զ անցիր, անխելք կնիկ, դու չես հասկանում այսպիսի բաներ:

– Ե՞ս չեմ հասկանում, տխմար: Ուրեմն քառասուն տարի է դու խաբե՞լ ես մարդկանց, ինքդ քե՞զ ես խաբել, երբ գրչով պայքարում էիր համայնավար վարդապետութեան դէմ: Սուտ ու կեղծի՞ք է, ուրեմն, քո դրականութիւնը:

– Վա՛զ անցիր, հեռացիր ինձանից, ա՛յ կնիկ, դու չես հասկանում, ջղայնացած պոռում էր միակ հայ հանճարը՝ անզօր մերժելու Խղճի մեղադրանքները:

Երէկ երեկոյեան տեղի ունեցաւ ահաւոր բախում եւ վերջնական խզում: Նոր ստացել էր Սովետական վիզան: Զարեանին իրաւունք էր տրւում այցելելու Հայաստանը:

– Կոստիա՛, սիրելիս, վա՛զ անցիր, ծնկաչոք աղաչում էր Խիղճը, մի՛ ծախեր քեզ անօրէններին, մի՛ արատաւորի անունդ: Մնա՛ հպարտ լեռների արծիւի պէս, ինչպէս եղել ես մինչեւ այժմ: Թէզ լաւ կ'ընդունեն, կը սիրաշահեն, դրամ էլ կը տան, կը չահագործեն, բայց վերջը քամած լիմոնի պէս դէն կը չպրտեն: Դու առաջինը չես:

– Հեռացիր աչքիցս, ա՛յ կնիկ, դու չես հասկանում:

– Ես կը հեռանամ, զայրացած պատասխանեց Խիղճը, եւ եթէ չփոխես միտքդ, ես ընդմիշտ հեռու կը կենամ քեզանից, դու կը մնաս անխիղճ, դաւաճան ինքդ քեզ, ամէնքի ծաղրի եւ արհամարհանքի առարկայ:

Եւ դուռը ամուր խփելով՝ Խիղճը դուրս եկաւ:

Եւ ամբողջ գիշերը հանճարեղ գրագէտը չկարողացաւ քնել: Աչքերը մի քանի վայրկեանով փակւում էին եւ նորից բացւում: Խղճի ձայնը անընդհատ հընչում էր ականջին՝

– Մնա՛ հպարտ լեռների արծիւի պէս:

Պատուհանի փեղկերը բաց էին, բայց լոյս չէր երեւում դեռ: Զարեանը լայն յօրանջեց: Դարձաւ միւս կողմը, փորձեց քնել, բայց քունը փախչեց իր աչքերից: Մտքերը, սեւ ճանճերի պէս, բզզում էին գլուխը:

Ցիշեց Հայաստանը քառասուն տարի առաջ, աթարի հոտ զգաց: Ցիշեց Լուկաշինին, որ իրեն օգնեց դուրս գալու Հայաստանից վերադառնալու խոստումով[4]: Լուկաչինը այժմ չկայ: Գնդակահարուած է իր ընկերների ձեռքով: Ցիշեց առաջին օրերը Եւրոպայում, մէկ ոտքը Սովետական դեսպանատան մէջ, միւս ոտքը Մոնպարնասի սրճարաններում, դաշնակ պարագլուխների հետ որոնք դեռ միջկուսակցութիւններ չէին[5]:

Եւ ամբողջ կեանքը, կարծես ժապաւէնի վրայ, անցաւ աչքերի առջեւից:

Վերջնականապէս ազատագրուեց Սովետական պատրանքից: Գրող էր կոչւում, եւ Դաշնակցութիւնը սիրով տրամադրեց նրան իր մամուլի էջերը, եւ նա սիրով ընդունեց: Ինչով որ Զարեանը Զարեան դարձաւ, ամբողջը լոյս տեսաւ Դաշնակցական մամուլում կամ Դաշնակցութեան հրատարակութեամբ: Ես չեմ յիշում մի դէպք, ուր լուրջ տարակարծութիւն նկատուէր Դաշնակցութեան եւ Զարեանի միջեւ: Նիւթական տարակարծութիւններ պատահեցին, բայց Զարեանը ումնի՞ց գոհ է եղել նիւթապէս:

Երբ 1945-ին, Նիւ-Եորքում, Դաշնակցութիւնն հիմնեց Հայ Դատի Յանձնախումբը, Զարեանը յօժարակամ յանձն առաւ աշխատակցել «միջակ մտաւորականների» եւ «վաճառականների» հետ, ամսավճարով, ի հարկէ: Ուշէինկըն գնաց առ ոտս Սենատորների, հայապետական պարբերաթերթ խմբագրեց[6], ժողովների մասնակցեց: Եւ այստեղ եւ ո՛չ մի տարակարծութիւն երեւան չեկաւ Դաշնակցութեան եւ Զարեանի միջեւ:

Այնուհետեւ Զարեանը դասախօս եղաւ Պէյրութի Համազգայինի ճեմարանում դարձեալ «միջակ մտաւորականների» հետ եւ նոյնպէս ոչ մէկ սկզբունքային կամ ոչ-սկզբունքային տարակարծութիւն չնկատուեց Դաշնակցութեան եւ իր միջեւ:

Ժապաւէնը սահում էր Զարեանի աննման աչքերի առջեւ եւ Խղճի ձայնը հընչում էր՝ ականջին:

– Մի՛ արատաւորիր անունդ: Մնա հպարտ:

...Տիեզերակենտրոն, հանճարեղ գրող Կոստան Զարեանը յաջորդ օրը չտեսաւ անկողնից: Շտապով լեցրեց պայուսակի մէջ ճամբորդական իրերն ու ծանր ելիք ձեռագրերը եւ ուղեւորուեց Մոսկուա՝ եւ Մոսկուայից Երեւանի «Ախթամար» պանդոկը:

Մնացեալը յայտնի է: Բոլշեւիկեան քանոսայում արդէն հաստատուած է ծանական կարգ արատաւահմանից եկող եւ խղճին ապահարգան տուած նշանաւոր հիւրերի համար: Այցելութիւններ տեսարժան վայրերը: Այցելութիւն տեսարժան անճանց: «Արարատ»ի կոնեակ: Թրախճանք Գրողների կամ չգրողների տան մէջ: Ճառեր: Երեւանի ռատիօ: Եւ ի վերջոյ, մաերիմ եւ հաճելի տեսակցութիւն Պետհրատի կամ ուրիշ պետի հետ:

Երբ մարդ խղճին ապահարգան է տալիս, ամէն բան հնարաւոր է:

Մենք գիտենք ում է տեսել երեւանում «ճամբորդը» եւ ի՞նչ է ասել: Ջգիտենք, թէ ինչ արդիւնքի է յանգել տեսակցութիւնը Պետհրատի հետ – կմանանք, անշուշտ: Բայց լսեցինք եւ կարդացինք Զարեանի ռատիօճառը – «Երեւանն է խօսում»...

Ս. Վ.

---

(1) Համազգայինի կեդրոնական Արխիւ, ցուցակ թիւ 2, պահարան III, տեղ թիւ III, ձեռագիր էջ 24: Շնորհակալութիւն կ'ուզենք յայտնել արխիւի պատասխանատու Նորայր Հանգուլեանին, Հրաչ Տասնապետեանին, որ սիրայօժար կերպով մեր տրամադրութեան տակ դրած է այդ նիւթերը:

(2) Ակնարկութիւն՝ Երեւանի ձայնափիւռի հաղորդումին (*Ջտեսնուած եւ նոր մի վերածնունդ*, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթ, 19 Յունիս 1961, 4):

(3) Այս դարձուածքը – որուն հեղինակը թերեւս գերմանացի բաղադրութեան կայսր Հենրիկոս Դ.ի ճամբորդութիւնն է դէպի Քանոսայի դղեակը՝ Գրիգոր Է պապէն ներողութիւն խնդրելու, 1077-ին կայսրը դղեակի շրջափակին մէջ երեք օր բոպիկ ու գլխաբաց մնաց: Նուաստացումի այս օրինակին վրայ, պապը բանադրանքը ջնջեց:

(4) Սարգիս Լուկաշին (Սրապիոնեան), Հայաստանի համայնավար ուսոգաքին կարեւոր անուններէն մէկը (1883 – 1937): Լուկաշինի միջամտութիւնը Զարեանի 1924 ճամբորդութեան թոյլտուութեան համար այլ աղբիւրներէ յայտնի չէ:

(5) 1924-25-ին, Զարեան Եւրոպայի մէջ խորհրդահայ վարչակարգին հանդէպ բարեկամական կեցուածք մը կը պահէր, որուն յստակ ակնարկութիւնը կրելի է կարդալ «Բանկօօպը եւ մամուլի ոսկորները» վէպին մէջ:

(6) «Armenian Quarterly»ն (1946 – 1947) Միացեալ-Նահանգներու առաջին հայագիտական պարբերականն էր: Լոյս տեսած է ընդամէնը երկու թիւ, Զարեանի խմբագրութեամբ:

(7) Ձեռագրին մէջ՝ «էին»:

(8) Դարբինեան մահացած է 1968-ին. ամէն պարագայի մէջ, հակառակ ըսուածին՝ գրութիւնը ամբողջական է:

(14) Տե՛ս. *Տ.Տ. Վազգէն Ա. Հայրապետի երկրորդ ուղեւորութիւնը*, Ս. Էջմիածին, 1963, 190: 1961 թուականը (Մարի-Ռոզ Աբուսէֆեան, *Անհանգիստ անցորդն ու իր ճամբան (Կոստան Զարեանի ծննդեան 110-ամեակի առթիւ)*, «Հոլիզոն – Գրական Ցաւելուած», Ցունուար 1996, 4) սխալ է:

(15) Տե՛ս. այդ տարիներուն Զարեանին մօտիկ եղած Բիւզանդ Կռանեանի վրկայութիւնը Արա Պալիօզեանին (Ara Baliozian, *Tolking to Puzant Granian*, "Ararat", Autumn 1980; հմմտ. Ara Baliozian, *The Greek Poetess and Other Writings*, Kitchener, 1988, 240-241): Տե՛ս. նաեւ Թորոս Թորանեան, *Կոստան Զարեան (կեանքը եւ գործը)*, «Նայիրի», 15 Մարտ 1970, 5:

(16) Կոստան Զարեան, *Նաւատոմար*, Երեւան, 1999, 641: Հայկ Առաքելեանը Ս. Էջմիածնի դիւանապետն էր: Նամակի թուականին տակ, սուրանկիւն փակագիծերու մէջ գրուած է «[Bekales] [S. Francisco]»: Bekales յայտնապէս վրիպում մըն է, պէտք է Berkeley:

(17) Արտատպուած՝ «Ալիֆ»ի մէջ. Բ. Կռանեան, *Այց մը Կոստան Զարեանի*, «Ալիֆ», 16 Ապրիլ 1961, 2. Կոստան Զարեան, *Հայաստան*, «Ալիֆ», 20 Ապրիլ 1961, 2 (բանաստեղծութիւնը թուագրուած է 1959). Բ. Կռանեան, *Կոստան Զարեան*, «Ալիֆ», 22 Ապրիլ 1961, 1, 4. Կոստան Զարեանի, *Հառաւած Աժդահակի եւ Տիգրանի կռուից (Առասպելների դիրքը)*», «Ալիֆ», 18 Մայիս 1961, 2:

(18) *Կոստան Զարեան հրաւիրուած Հայաստան*, «Զուարթնոց», 15 Յուլիս 1961, 1:

(19) *Ախտորոշում*, «Աշխարհ», 4 Սեպտեմբեր 1961, 7:

(20) 24-25 Ցունուար 1964-ին բանաստեղծ Ցարութ Կոստանդեանը Բաբգէն Պօտոսեանին կը գրէր. «Հայկական "բազմակրթութիւնը" նոր է սկսել գեղջկական մշակոյթից ձերբազատուել հասնելու համար *քաղաքակրթութեան*: Ես հաւատում եմ Կ. Զարեանի այն խօսքին թէ երեւանը դառնալու է մեր նոր "Աթէնքը": Ամէն»: (Ցարութ Կոստանդեան, *Նամակներ*, «Կայք», 1, 1989, 130):

(21) *Ջտեսնուած եւ նոր մի վերածնունդ*, «Սովետական Հայաստան» օրաթերթ, 19 Յուլիս 1961, 4:

(22) Փոլատեան, *նշ. աչխ.*, 102: Ընդգծումը մերն է:

(23) *Նամակ մը Կոստան Զարեանէն*, «Ամսօրեակ», Սեպտեմբեր 1958, 4:

(24) Ջտեսնուած եւ նոր..., 4:

(25) *Նաւատոմար*, 41 (հմմտ. Զարեան, *Նաւատոմար*, 515-516):

(26) *Նամակ՝ մեծատաղանդ գրագէտ Կոստան Զարեանէն*, «Զուարթնոց». 20 Նոյեմբեր 1961, 1:

(27) Տե՛ս, օրինակ, *Երբ մտաւորականները կ'այցելեն Հայաստան*, «Հայրենիք» օրաթերթ, 26 եւ 27 Օգոստոս 1961. Գիսաւոր, *Օրուան թատրոնը. Գրագէտը, նաւը եւ արձանը*, «Հայրենիք» օրաթերթ, 2 Սեպտեմբեր 1961, 2:

(28) Զարեան, *Նաւատոմար*, 533-534: Հեգնականօրէն, նոյն թերթը 14 տարի առաջ Զարեանը դարձուցած էր իտալական փաշական կուսակցութեան անդամ: Զարեան «Հայրենիք» օրաթերթին մէջ վճռական հերքում մը հրատարակած էր 15 Մարտ 1947 թուագրութեամբ (իր նամակին անթուագիր կտրածոն տե՛ս. Համազգայինի կեդրոնական Արխիւ, Ցուցակ թիւ 2, III-գ-15, էջ 29):

(29) *Մեր լուսաբանութիւնը*, «Հայրենիք» օրաթերթ, Դեկտեմբեր 1961 (արտատպումը տե՛ս. «Ցառաջ», 11 Ցունուար 1962, 2):

(30) Այս տեղեկութիւնը կու գայ Զարեանի հարսին՝ տիկ. Մարիա Կաւրոնսկի-Զարեանի անձնական հաղորդումէ մը (Երեւան, Փետրուար 1998):

(31) Թորոս Թորանեան, *Մթութիւն առեւտի տակ*, Հալէպ, 1994, 15:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «Haratch» — 83, rue d'Hauteville - 75010 Paris — Commission Paritaire No 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 8
MARDI
8 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·162 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76' ANNEE — N° 20.162

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

«ԲՐՄՊՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 5/7)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27-ի դատին Մայիս 4-ի նիստին Ն· Ցունանեան բացատրած է ահաբեկչական արարքին ծրագրումի հոլովոյթը· ինքը առաջնորդած է «ի՞նչպէս վերջ տալ հայակործան մղձաւանջին» մտածումը: Իր համոզումով 1992-ին կեղծուած են ընտրութիւնները եւ բռնազաւթուած է իշխանութիւն որուն ժողովուրդը չէ վստահած· քանի որ կարելիութիւն չէ եղած քաղաքական կազմակերպութիւն մը ստեղծելու, ինքնուրոյն է այլ ելք: 1999-ին ձեւաւորուած իշխանութիւնն ալ ոչ մէկ բարելաւման ձեռնարկած է· ինք յանգած է ուժին դէմ ուժով հակազդելու եզրակացութեան, ուստի ըստ իրեն այդ ապստամբութեան կազմակերպիչը, զրդողն ու օժանդակողը ինքը՝ պետական իշխանութիւնն է:

Նախ մտածած է նիստի ընթացքին կառավարական չէնք մտնել ու վարչապետին հրաժարականը պահանջել, յետոյ կեդրոնացած է Ազգ· Ժողովին վրայ, քանի որ աւելի յաւ կը ճանչնար տարածքը: Որոշած է դահլիճ մտնել ու օդը կրակելով սոխրել որ վարչապետ Վ· Սարգսեան հրաժարի, անկէ ետք հոն հրաւիրել նախագահը որ մասնակցէր պատելիք որոշումներուն: Իսկ եթէ Վ· Սարգսեան անակնկալ քայլով մը փոխէր այդ ծրագիրը, կամ վտանգէր զինեալ խումբին ֆիզիքական դոյութիւնը, պիտի սպաննէր զայն:

Ն· Ցունանեան ըսած է տակաւին թէ զինքը ձեռք ձգած է ամբաստանեալ Ա· Կնեազեանէն եւ թէ Սեպտ· 11-ին եւ 13-ին գացած է Ազգ· Ժողով, զրուցած երեսփոխաններու հետ, ուսումնասիրած տարածքը:

*
**

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄՆ ՄԵԿՆԱԾ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ· Մայիս 5-ին մեկնած է ԱՄՆ հովուապետական այց մը տալու Հիւսիսային Ամերիկայի թեմերուն: Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ 1700-ամեակի Գանատայի թեմական հանդիսութիւններուն: Գարեգին Բ·ի այցը կը սկսի Սան-Ֆրանսիսքոյէն, ուրկէ կ'անցնի Լոս-Անճըլըս եւ Ֆրեզնօ, ապա Մայիս 15-23 Գանատա: Ծրագիրը կ'ամբողջացնէ Նիւ-Եորքի, Ուաշինկթընի եւ Նիւ-Ճըրզիի այցերով: Կաթողիկոսին կ'ընկերանան նաւասարդ Եպիսկ· Կճոյեան, Մայր Աթոռի դիւանապետ Արշակ Վրդ· Խաչատրեան եւ Վազգէն Արդ· Նանեան:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՆԴԱՄ ՄԱԿ-Ի ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ

ՄԱԿ-ի Տնտեսական եւ ընկերային խորհուրդի Մայիս 3-ի նիստին Հայաստան ընտրուած է Մարդու իրաւունքներու յանձնաժողովի անդամ: Երկու թափուր տեղի համար թեկնածու ներկայացած են նաեւ Խրուաթիան, Լաւվիան եւ Ազերպէյճանը: Խրուաթիան ստացած է 38, Հայաստանը 30, Լաւվիան 24, իսկ Ազերպէյճանը 14 քուէ: Ընտրութիւնը կատարուած է 2002-2004 չրջանին համար: Այս անդամակցութիւնը առիթ կու տայ դառնալու բանաձեւերու հեղինակ, անկախ՝ յանձնաժողովի միւս անդամներէն: Առիկա կարեւոր է Հայաստանի համար, յատկապէս ցեղասպանութեան, ազգերու ինքնորոշման իրաւունքին մասին բանաձեւերու պատրաստութեան համար:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ԱԻԵՏԱՐԱՆՉԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Նախագահ Ռ· Քոչարեան Մայիս 4-ին ընդունած է Հայ Աւետարանչական Ընկերակցութեան ներկայացուցիչները· ան բարձր գնահատած է անոնց հոգեւոր, կրթական եւ մշակութային գործունէութիւնը, մաղթելով որ ան չարունակուի: Աւետարանչական եկեղեցւոյ Հայաստանի Նախագահը վեր· Ռրնէ Լեւոնեան ներկայացուցած է ընկերակցութեան բարեսիրական հիմնական ծրագիրները:

*
**

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է Վ· ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԸ

Վարչապետ Ա· Մարգարեան ընդունած է Վարուժան Կարապետեանը որ Ապրիլ 24-ի նախօրեակին ազատ արձակուելով Փարիզէն մեկնած էր Երեւան: Ուրախութիւն յայտնելով Վ· Կարապետեանի Հայաստանի ծառայելու մտադրութեան, Ա· Մարգարեան հետաքրքրուած է անոր առողջութեամբ եւ յանձնարարած՝ արագօրէն կազմակերպել հարկաւոր աշխատանքը: Վ· Կարապետեան կրկնած է թէ այսուհետեւ իր նպատակը կ'ըլլայ Հայաստանի բարգաւաճումին ծառայեցնել իր բոլոր կարողութիւնները, համաձայն գոնուելով վարչապետին թէ այսօր միայն ուժերու համախմբումով կարելի է խնդիրներու լուծում բերել:

*
**

Է· ՊՈՆԻԷՐ ԹԵՐԱՀԱԽԱՏ Է Օ·ԷՍ·ՍԷ·Ը·-Ի ՅԱՋՈՂՈՒԹԵԱՆ

Ա· Սախարովի այրին փրակայէ մէջ յայտարարած է թէ Օ·ԷՍ·ՍԷ·Ը·-ն անկարող է լուծելու Ղարաբաղի հարցը եւ կարող է լուծելու Ազգային Ժողովը: Ըստ իրեն այդ ապստամբութեան կազմակերպիչը, զրդողն ու օժանդակողը ինքը՝ պետական իշխանութիւնն է:

Նախ մտածած է նիստի ընթացքին կառավարական չէնք մտնել ու վարչապետին հրաժարականը պահանջել, յետոյ կեդրոնացած է Ազգ· Ժողովին վրայ, քանի որ աւելի յաւ կը ճանչնար տարածքը: Որոշած է դահլիճ մտնել ու օդը կրակելով սոխրել որ վարչապետ Վ· Սարգսեան հրաժարի, անկէ ետք հոն հրաւիրել նախագահը որ մասնակցէր պատելիք որոշումներուն: Իսկ եթէ Վ· Սարգսեան անակնկալ քայլով մը փոխէր այդ ծրագիրը, կամ վտանգէր զինեալ խումբին ֆիզիքական դոյութիւնը, պիտի սպաննէր զայն:

Ն· Ցունանեան ըսած է տակաւին թէ զինքը ձեռք ձգած է ամբաստանեալ Ա· Կնեազեանէն եւ թէ Սեպտ· 11-ին եւ 13-ին գացած է Ազգ· Ժողով, զրուցած երեսփոխաններու հետ, ուսումնասիրած տարածքը:

*
**

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԱՄՆ ՄԵԿՆԱԾ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ· Մայիս 5-ին մեկնած է ԱՄՆ հովուապետական այց մը տալու Հիւսիսային Ամերիկայի թեմերուն: Ներկայ կ'ըլլայ նաեւ 1700-ամեակի Գանատայի թեմական հանդիսութիւններուն: Գարեգին Բ·ի այցը կը սկսի Սան-Ֆրանսիսքոյէն, ուրկէ կ'անցնի Լոս-Անճըլըս եւ Ֆրեզնօ, ապա Մայիս 15-23 Գանատա: Ծրագիրը կ'ամբողջացնէ Նիւ-Եորքի, Ուաշինկթընի եւ Նիւ-Ճըրզիի այցերով: Կաթողիկոսին կ'ընկերանան նաւասարդ Եպիսկ· Կճոյեան, Մայր Աթոռի դիւանապետ Արշակ Վրդ· Խաչատրեան եւ Վազգէն Արդ· Նանեան:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՆԴԱՄ ՄԱԿ-Ի ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻՆ

ՄԱԿ-ի Տնտեսական եւ ընկերային խորհուրդի Մայիս 3-ի նիստին Հայաստան ընտրուած է Մարդու իրաւունքներու յանձնաժողովի անդամ: Երկու թափուր տեղի համար թեկնածու ներկայացած են նաեւ Խրուաթիան, Լաւվիան եւ Ազերպէյճանը: Խրուաթիան ստացած է 38, Հայաստանը 30, Լաւվիան 24, իսկ Ազերպէյճանը 14 քուէ: Ընտրութիւնը կատարուած է 2002-2004 չրջանին համար: Այս անդամակցութիւնը առիթ կու տայ

ՄԷԿ ՇԱԲԹՈՒԱՆ ՄԷՋ ԱՅՍ ԵՐԿՐՈՐԴՆ Է

ԳՈՂՈՒԹԻՒՆ՝ ԳԱՐԹԱԼԻ Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Պատրիարքարանի լուսարարապետ Աբրամ Եպիսկ· Աթէչեան Շաբաթ, Մայիս 5-ի առաւօտ հաղորդած է որ անծանօթներ կոտրած են Գարթալի Ս· Նշան եկեղեցիի պատուհաններէն մէկուն երկաթեայ վանդակորմը եւ հոնկէ մուտք գործելով գողցած են եկեղեցւոյ պատերուն վրայ գտնուղ սրբանկարները: Տեղեկացուած է ոստիկանութեան որ կը փնտռէ յեղուզակները:

Ինչպէս կը յիշուի, վերջերս անծանօթներ մտած էին նաեւ Հալըճըօղլուի Հայոց գերեզմանատունը եւ հոնկէ գողցած էին մարմարեայ ծաղկամաններ ու դամբարանի կտորներ, քանդելով նաեւ զանազան դամբարաններ (տե՛ս «Ցառաջ» Մայիս 3): Մարմարա (Մայիս 5) կ'ըսէ այս առթիւ.– «Գրեթէ մէկ շաբաթուան ընթացքին պատահած այս երկրորդ գողութիւնը կու գայ մեզի ցոյց տալ թէ որքա՜ն անպաշտպան են մեր հեռաւոր քաղերու եկեղեցիները ու գերեզմանները: Ալ չեմ գիտեր թէ ապահովութեան ի՞նչպիսի միջոցներ ի գործու են մերձաւոր գերեզմանատուներու, եկեղեցիներու եւ մեր համայնավպատկան կալուածներուն մէջ»:

1945-ի ՋԻՆԱԴԱՐԻ տօնին առթիւ, «Ցառաջ» լոյս չի տեսներ երեքշաբթի օր (Զորեքշաբթի, Մայիս 9-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Հինգշաբթի, Մայիս 10:

եւ ո՛չ Հայաստանի, ոչ ալ Ադրբեջանի օգտին կը գործէ:

*
**

ՇԱՀՈՒՄԵԱՆԻ ՊԱՐՊՈՒՄԻՆ 10-ԱՄԵԱԿԸ

Կոտայքի Նոր Արտամետ գիւղին մէջ Մայիս 5-ին երեսփոխաններու, նախարարներու, կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն մասնակցութեամբ նշուած է Լ.Ղ.Հ Շահումեանի չրջանին Գետաշէնի եւ Մարտունաշէնի բնակավայրերուն պարպումին տասնամեակը: Երկու չրջանէն Կոտայք ապաստանած գաղթականներուն կազմակերպած հաւաքոյթին ելոյթներ ունեցած են Նոր Արտամետի գիւղապետը, հրապարակագիր Զ· Բալայեան: Առաջինը ըսած է թէ Գետաշէնի գաղթականները չեն մոռցած վերադարձը, իսկ Զ· Բալայեան ծանրացած է այդ պարպումին մէջ խորհրդային զօրքին մեծ պատասխանատուութեան վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՒ ՎՐԴՈՎԱԾ Է ՌՈՒՍԵՒՀԱՅ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵՆԷՆ

Ռուսաստանի կողմէ Հայաստանի օդային տարածքին հսկողութիւնը անհաղորդութիւն պատճառած է Անգարայի: Ռուսական օդային ուժերու հրամանատար Ա· Կուբիկովի Գիւմրիի զինուորական խարխափին մէջ ունեցած ելոյթը նիւթ ընելով, Թուրք մամուլը կը գրէ թէ Ռուսաստանի այդ քայլը կապ ունի հրթիռներու պաշտպանական համակարգ մը ստեղծելու ԱՄՆ-ու նպատակին հետ: Կ'անդրադառնայ նաեւ Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար Ս· Սարգսեանի խօսքերուն· ան ըսած է թէ նոր կիբարկումով երկրին պաշտպանական համակարգը զօրացած է եւ թէ այդ համակարգը թոյլ կու տայ միչտ պատրաստ գտնուելու պատերազմական վիճակի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ, Աթէնքի մէջ, ներողութիւն խնդրելէ յետոյ օրթոտոքսներէն կաթողիկէ եկեղեցւոյ գործած մեղքերուն համար, Մայիս 6-ին անցաւ Դամասկոս, ուր պիտի ողջունէ նախագահը՝ Պաշար ալ-Ասատ: Այս այցելութիւնը, Ս· Պողոսի հետքերով, պատմական բնոյթ ունէր մանաւանդ անոր համար որ առաջին անգամ ըլլալով կաթողիկէ եկեղեցւոյ պետ մը ոտք կը կոխէր մզկիթի մը մէջ: Իսլամ աշխարհի ամէնէն նուիրական մզկիթներէն մէկն է Օմէյեաններու մզկիթը, ուր Յովհ.-Պօղոս Բ·, կօչիկները հանելէ ետք եւ սպիտակ հոգաթափերով մտաւ չէյխ Ահմէտ Քաֆթարոյի ընկերակցութեամբ: Պապը խոնարհեցաւ այն դամբանին առջեւ ուր, ըստ աւանդութեան թաղուած է Յովհաննէս-Մկրտիչ, որ իսլամական աշխարհին համար ալ մարգարէ մըն է: Թէեւ 85 տարեկան, չէյխը աւելի առոյգ կը թուէր քան 81-ամեայ Պապը, որ դժուարէս յղնած է, գրեթէ անկարող քալելու եւ քանիցս իյնալու վտանգին տակ: Բայց եւ այնպէս, չնայած քարոզել պատերազմէ ետք: Ֆրանսերէն այդ քաղաքին ամբողջութիւնը չկրցաւ կարդալ սակայն եւ ընթերցումը լրացուց ընկերացող եպիսկոպոս մը: Սուրիացիք չատ գոհ են այս այցելութենէն որ աշխարհին ցոյց կու տայ որ ահաբեկիչներու բոյն մը չէ երկիրը: Պաշար ալ-Ասատ ընդունելով Պապը բուռն ելոյթ մը ունեցած էր Իսրայէլի դէմ, Պաղեստինցիներու կացութիւնը բաղդատելով Քրիստոսի չարչարանքին եւ Հրեաներն ալ դահիճներու: Այս այցելութեան առթիւ, թերթերը կը խօսին անշուշտ Արեւելքի քրիստոնեաներուն մասին, ի չարս որոնց Հայերու, որոնց թիւը 100 հազար կը նկատուի (Ֆիկարօ), մինչ Լիպերասիոն կը ճշդէ որ մէկ փոքր մասը կաթողիկէ է, իսկ մեծամասնութիւնը «աստուածաբանական այլ տարբերակ մը կը գործադրէ, ծնած Կաղքեդոնի ժողովի որոշումներու մերժումէն»:

ՍԱՌԱԿՈՍԻ կեդրոնը, Մայիս 6-ին, Ժողովրդական Կուսակցութեան չրջանի (Առակոն) ղեկավարը՝ Մանուէլ Խմէնէս սպաննուեցաւ: Աւարքը կը վերապրուի ԷԹԱ-ին:

ՋՕՐ· ՕՍԱՐԻՍԻ խոստովանութիւններու հատորը Ալժերիա կիբարկուած չարչարանքներու մասին, կը չարունակէ մեծ աղմուկ հանել: Ժապ Շիրաք չատապարտելով Ֆրանսայի գործած սարսափելի արարքները «ստոյգ» միջոցներ կ'ուզէ զօրավարին դէմ, սկսելով պատուոյ լեգէոնի կարգէն վտարումով: Մարզիկային Իրաւանց Լիկան բողոքի կը դիմէ «պատերազմական ոճիրներու չատապատուելու» համար եւ իրեն միացած են կանաչները, մինչ Արդարութեան նախարարուհին կը դանէ որ իրաւական ներկայ կացութեան մէջ, հետապնդումները «դժուար կը թուին»: Ժոսփէն եւ Ազգ· Ժողովի նախագահը՝ Ռեմոն Ֆորնի դէմ են խորհրդարանական քննիչ յանձնախումբի մը ստեղծման: Կ'ատարկեն թէ պէտք չէ կրակը հրահրել, պատերազմ մը երբեք մաքուր չէ, պէտք է էջը դարձնել: Օսարէս կը պատասխանէ (Ը Մոնտո, Մայիս 6/7), կ'ըսէ թէ զղչում չի կրնար յայտնել, ինչպէս ոմանք կ'ակնկալեն, որովհետեւ նման ընթացք մը պիտի չհամապատասխանէր Պատմութեան: Կը յիշէ ԷՖ·ԷԼ·ԷՆ·ի (Ալժերիոյ ապստամբական չարժումը) ահաբեկչական ահաւոր արարքները ստիպողական միջոցներ կ'ուզէ զօրավարին դէմ, սկսելով պատուոյ լեգէոնի կարգէն վտարումով: Մարզիկային Իրաւանց Լիկան բողոքի կը դիմէ «պատերազմական ոճիրներու չատապատուելու» համար եւ իրեն միացած են կանաչները, մինչ Արդարութեան նախարարուհին կը դանէ որ իրաւական ներկայ կացութեան մէջ, հետապնդումները «դժուար կը թուին»: Ժոսփէն եւ Ազգ· Ժողովի նախագահը՝ Ռեմոն Ֆորնի դէմ են խորհրդարանական քննիչ յանձնախումբի մը ստեղծման: Կ'ատարկեն թէ պէտք չէ կրակը հրահրել, պատերազմ մը երբեք մաքուր չէ, պէտք է էջը դարձնել: Օսարէս կը պատասխանէ (Ը Մոնտո, Մայիս 6/7), կ'ըսէ թէ զղչում չի կրնար յայտնել, ինչպէս ոմանք կ'ակնկալեն, որովհետեւ նման ընթացք մը պիտի չհամապատասխանէր Պատմութեան: Կը յիշէ ԷՖ·ԷԼ·ԷՆ·ի (Ալժերիոյ ապստամբական չարժումը) ահաբեկչական ահաւոր արարքները 1956-ի վերջաւորութեան: Կի Մոլէի կառավարութեան անդամ՝ Ռոպէր

(Շար·ը Դ· էջ)

21-րդ ԴԱՐՈՒ ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄԱՐՏԱՀՐԱԻԷՐԸ

(Երկրորդ շարժումի մը առաջադրանքներ)

ՍՈՆԱ ԶԻՑԹԼԵԱՆ

Ա. – ԱՌԱՋԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ԵՆԹԱՀՈՂԸ

19-րդ դարու վերջերը հայ հոգեմտաւոր զարթօնքի կեդրոն Պոլսոյ մէջ խումբ մը ուսեալ եւ առաջադէմ Հայուհիներ դժգոհ էին հայ կնոջ իրաւազուրկ եւ ստորադաս վիճակէն: Իրենց ժամանակին արթուն պահակները եղող այդ կիները կը հաւատային, թէ ընկերային կարգ ու սարքը եւ մարդկային յարաբերութիւնները կը փոխարկուին ազգային վերափոխիչ գաղափարներով: Այդ պատճառով ալ այր եւ կնոջ հաւասար իրաւունքներ, մանաւանդ հասարակական ուսման եւ աշխատանքի ազատ ընտրութիւն, ընկերային – ամուսնական բարքերու բարեկարգում պահանջող շարժում մը կազմակերպեցին: Այդ շարժումին նպատակը՝ անհատական ազատագրումը կամ նիւթական անկախացումը չէր, այլ ազգային թէ ընտանեկան պատասխանատուութիւններուն գիտակից, ինքնավստահ Հայուհիներու պատրաստութիւնը, հայ ընտանիքի առողջ հիմերուն հաստատումը ինչպէս նաեւ ազգային մակարդակին բարձրացումը: Ուրիշ խօսքով, հայ կնոջ դերը ազգային – ընկերային սահմանում ունէր:

Կանանց շարժումը յաջողեցաւ Հայուհիները համախմբել եւ կրթական լայնատարած աշխատանքով՝ ազգային ինքնութեան ճանաչման, հայ կնոջ մտաւոր կարողութեան զարգացման եւ ազգային իրաւունքներու գիտակցութեան համակարգ մը ստեղծել:

Այս շարժումին մեկնակէտը հայ ընտանիքն էր եւ ոչ թէ անհատը: Ընտանիքը կանգուն պահել՝ ազգին գոյատեւումը երաշխաւորել կը նշանակէր: Այս լմբընդունամբ կարեւոր անդրադարձ ունեցաւ դարասկիզբի հայկական ազատագրական պայքարին վրայ, որ, ըստ էութեան, ազգային գոյամարտի բնոյթ ունէր, հետեւաբար նաեւ հայ ընտանիքը ազգային դիմադրութեան կորիզն էր:

Հայ կանանց առաջին շարժումը յաջողեցաւ երիտասարդուհիներուն հանրային հետաքրքրութիւնը խթանել, որ իր կարգին՝ կանանց մամուլի ստեղծման եւ վերափոխիչ գաղափարներու տարածման մղիչ ուժը դարձաւ: Շարժումը յաջողեցաւ նաեւ Պոլսոյ ունեւոր դասակարգին գործակցութիւնը ապահովել, որ իր կարգին՝ յատկապէս ազգային – բարեսիրական թէ կրթական յառաջդիմութեան նպաստեց:

Հայ կանանց առաջին շարժումին յաջորդող տասնամեակներուն ընթացքին, հայութեան ընկերային թէ քաղաքական իրավիճակը հիմնովին փոխուեցաւ: Սակայն մեր մտածելակերպն ու գործելակերպը ժամանակին հետ քայլ չեն պահած: Այդ պատճառով ալ մեր այսօրուան հրամայականներուն լոյսին տակ, պիտի փորձենք Հայրենիքի թէ Սփիւռքի կանանց նոր շարժումի մը համակարգը ուրուագծել: Մեր նպատակն է, որ հայ կինը ինքզինք գոհ մը նկատելու փոխարէն՝ ինքնավստահութիւնը ունենայ ազգային, ընկերային թէ քաղաքական կեանքին մասնակցութիւն բերելու եւ կազմակերպուած հաւաքական ուժ դառնալու:

Բ. – ԵՐԿՐՈՐԴ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՄԸ ԵՆԹԱՀՈՂԸ

Արեւմտեան Սփիւռքի գաղութներուն մէջ հասակ նետող երրորդ սերունդի Հայուհիներէն սկսեալ, տեղական բարքերու հետեւողութեամբ՝ ազատութիւնը, այրերուն հետ հաւասարութիւնը, նիւթական ինքնաբաւութիւնը, անհատականութեան ծաղկումը եւ անճնական երջանկութեան կարեւորութիւնը առաջնահերթ դարձան:

Միւս կողմէ, Արեւելեան Սփիւռքի մէջ հասակ նետողներուն համար, այր եւ կին նոյն դերերը դեռեւս իրենց քնութեան եւ կոչումին կը համապատասխանեն եւ ընտանեկան պարտաւորութիւնները, ընտանիքի գլխաւորին կամ հօրը հեղինակութիւնը կը մնան անժխտելի: Իսկ Սփիւռքի տարբեր գաղութներուն մէջ ոչ միայն տեղական մտայնութիւն կը տիրէ, այլեւ հայութիւնը տեղացի ժողովուրդին բարքերուն ազդեցութիւնը կրելով, գրեթէ – գաղութ այնքան չեչոուած տարբերութիւններ կը ցուցաբերէ, որ աչքառու կը դարձնէ հայութեան մէջ վոխադարձ այլամերժութիւնն ու անհանդուրժողութիւնը:

Անդին, Հայաստանի համայնավար վարչակարգին հիմնահարցը՝ անցեալին հետ կապերը խզել եւ իբրեւ Խորհրդային Միութեան մաս կազմող հանրապետութիւն՝ սովետական քաղաքացիներ պատրաստել էր: Այս պայմաններուն մէջ, հայ ընտանիքը իր բարոյական եւ ազգային գործօնի հանդամանքը կը կորսնցնէր եւ պարզապէս նիւթական գործօն կը դառնար: Թէեւ սկզբունքով այր եւ կին հաւասար էին, կիները բարձրագոյն եւ մասնագիտական ուսում ալ կը ստանային, սակայն իրականութեան մէջ՝ ստորադաս հանդամանք ունէին: Քաղաքական կեանքի մէջ ալ հայ կնոջ դերը գոյականէր եւ ամէն մակարդակի վրայ որոշում տուողները այրերն էին:

Այս վերաբերումին հետեւանքով, հայ կնոջ մէջ չեչոուեցան կրաւորականութիւնը՝ քննական ու քննադատական մտքի անբաւարար զարգացումը, վերէն պարտադրուած լուծումներով գոհացումը, նախաձեռնութեան ոգիի նահանջը, հետեւաբար նաեւ պատասխանատուութիւն ստանձնելու վարանումը: Այս ժխտական զարգացումները կը հակասեն հայ կնոջ աւանդական հնարամտութեան՝ դժուարին կացութիւններէ ելք մը գտնելու ճկունութեան եւ ճարտարութեան: Կնոջ մտքի այս արթնութեան կատարեալ արտայայտութիւնը կը դառնանք Սասունցի Դաւիթ դիւցազնավէպի հերոսուհիներէն՝ Ծովինարի հետեւեալ հաստատումին մէջ. – «Աչխարհս խելքով կ'ուտեն»:

Բազդատած կանանց առաջին շարժումին, թէեւ Հայաստանի տասնամեայ անկախութիւնը առաւելութիւն մըն է, սակայն համաստարած ազգային թմրութիւնը Հայրենիքի եւ Սփիւռքի վրայ ծանր կը ճնշէ: Միւս կողմէ, ինչպէս առաջին շարժումին ձեռնարկող Հայուհիները անակնկալ ոգեւով ծառայեցին ազգային քարիք կերտելու համար, մեզի կը մնայ նոյն սկզբունքներով առաջնորդուիլ:

ԿԱՆԱՆՑ ԵՐԿՐՈՐԴ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՄԸ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐ

1. – ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ԲԱՐՔԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒՄ

Աղջկայ մը ծնունդէն սկսեալ, տունէն ներս թէ դուրս կամ դպրոցին մէջ, իր բաժինը՝ ընդհանրապէս խորհրդանշական վերաբերումն է: Իսկ ամուսնացած կնոջ ստորադաս դիրքը կը չեչոուի, երբ ամուսինը անհոգութեամբ կը վարուի իր ընտանեկան պարտաւորութիւններուն հանդէպ. երբ ամուսինին մօրութիւնները ու սեռային արկածախնդրութիւնները անճարձակ կը դառնան, մինչդեռ կինը պարտաւոր է տունը պահել, զաւակները խնամել, տարեցներուն հոգ տանիլ եւ բերանը գոց պահել: Այս իրական ոգին նուաստացուցիչ լռելեայն անդին՝ վտանգաւոր կը դառնայ, երբ կինը բռնութեան թիրախ կը դառնայ տան մէջ թէ դուրսը:

Ըստ Հայաստանի ընկերաբանութեան «Մոզիմեթր» անկախ կեդրոնի անօրէն՝ Ահարոն Ադիբեկեանի, հայ մամուլին կատարած 2000, Դեկտեմբեր 7-ի յայտարարութեան, ընտանիքներու մէջ կիներու 50 առ հարիւրը բռնութեան պահը են, մինչդեռ դուրս՝ 75 առ հարիւր: Ֆիզիքական եւ բարոյական նուաստացումի կ'ենթարկուին, իսկ 6 առ հարիւրը բռնաբարուած:

Հակառակ այն իրողութեան, որ Հայաստան 1993-ին «Կանանց Դէմ Բռնութիւնն ու Խտրականութիւնը Արգիլող Միջազգային Համաձայնագիր»ը ստորագրած է, կիներ իրենց տունին դաշտնիքը կամ «ամօթը» դուրս չեն հաներ եւ օրէնքի պաշտպանութեան չեն դիմեր վախի ազդեցութեան տակ կամ օրէնքէն անտեղեակ ըլլալնուն կամ ալ օրէնքին գործադրութիւնը կասկածի տակ առնելնուն համար:

Ամօթի զգացումը կնոջ մէջ անարժանութեան զգացում կ'առաջացնէ, որ իր կարգին, կամ ինքնամեկուսացման կը մղէ կամ ալ ճիշդ հակառակը՝ ըմբոստացումի եւ արեւմտեան ազատական բարքերու ծայրայեղութեան:

Կանանց դէմ բռնութիւնը Արեւմուտքի մէջ ալ ընթացիկ է: Ժողովրդավարութեան եւ մարդկային իրաւունքներու առնոնով հառոտ Միացեալ – Նահանգները դեռեւս չեն ստորագրած «Կանանց Դէմ Բռնութիւնն ու Խտրականութիւնը Արգիլող Միջազգային Համաձայնագիր»ը: Նոյն Միացեալ – Նահանգներու Արդարադատութեան Հիմնարկի Նոյեմբեր 2000-ի տեղեկագրին համաձայն, տարեկան 1·9 միլիոն կիներ ֆիզիքական բռնութեան կ'ենթարկուին: Իսկ 54 առ հարիւրը ֆիզիքական բռնութեան կամ բռնաբարումի՝ մինչեւ 18 տարեկան:

Կարելի չէ ամուսնական խոցելի բարքերու պատճառած դառնութիւնը ուրանալ կամ պարզապէս վերբար մեղադրելով թաւալարուիլ: Անհրաժեշտ է կազմակերպուիլ, հայ կնոջ արժանապատուութեան թէ հաւասարութեան իրաւունքը պաշտպանել, միւս կողմէ ալ մինչեւ Սահմանադրական Դատարան հայ կնոջ իրաւունքը պաշտպանող օրէնքներուն գործադրութիւնը պահանջել: Մխայն այս ձեւով կարելի է ծայրայեղութիւնները սանձել եւ չափի զգացում առաջացնել, առանց որուն՝ հաւասար իրաւունքներն ու պարտաւորութիւնները խօսքի սահմանին անդին չեն անցնիր եւ հայ ընտանիքին հիմերը կը չարունակուին խախտիլ:

2. – ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐՈՒ ՅԱՃԱԽԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԿԱԿՇՌԵԼ

Աւանդաբար ամուսնութիւնը ճակատագիր էր եւ ընտանիքին խախտումը՝ համայնքին մխակամութիւնն ու կայունութիւնը կը խարխափէր: Այսօր, երբ ընտանիքին բարոյական գլխաւոր յենարանները՝ ազգային աւանդները, եկեղեցին եւ համայնքին նեցուկը թոյլ են, ամուսնալուծումներու աճը սահմանափակելը դժուարացած է:

Հայաստանի Արդարութեան նախարարութեան քարտուղարուհի Գայեանէ Արթահամեանի 2001, Յունուար 22-ի զեկոյցին համաձայն, 2000 թուականին 10·998 ամուսնութիւններ եւ 1·424 ամուսնալուծումներ արձանագրուած են, մինչդեռ 1999-ին թիւերը՝ 12·141 եւ 1312 են: Ի հարկէ նուազած է նաեւ ծնունդներու թիւը՝ 1999-ին 36·244, իսկ 2000-ին՝ 34·517:

Հայաստանի մէջ պէտք է նկատի ունենալ նաեւ «հարիւր հազարաւոր» ամուսիններ, որոնք անգործութեան հետեւանքով պանդխտութեան կը դիմեն, անօգնական ձգելով իրենց ընտանիքները, որոնք ոչ մէկ պետական պաշտպանութիւն կը վայելեն: Այս պանդխտներէն ոմանք տարիներով կը բացակային առանց ընտանիքին երկտող մը կամ նուազագոյն դրամ մը ղրկելու, ուրիշներու հետքը իսպառ կը կնճռուի, կան նաեւ օտարութեան մէջ վերամուսնացողներ եւ անցեալը մոռցողներ:

Անդին, Սփիւռքի մէջ թէ՛ օտար ամուսնութիւնները եւ թէ ամուսնութեան փորձառական բնոյթը ընթացիկ դարձած են: Արեւմուտքի բարքերու եւ արդիականութեան անունով խօսող հայ կինը պարտադրուած հեղինակութիւն չի հանդուրժեր, խօսքի եւ գործի ազատութեան ինչպէս նաեւ նիւթական անկախութեան կը ձգտի եւ անճնազոհ մտածելակերպ՝ անհատական իրաւունքներուն քանկան արտայայտութիւնը կը նկատէ: Այս պայմաններուն մէջ, ընտանեկան պարտաւորութիւնները կը սկսին կաշկանդող դառնալ, իսկ վերջոյ ամուսնութիւնն ալ բեռ մը կը դառնայ, որ պէտք է թօթափել:

Տրուած ըլլալով, որ ոչ մէկ ընկերութիւն կրնայ գոյատեւել ընտանեկան կեանքի քայքայումէն եւեթ, անհրաժեշտ է ընտանիքին արժէքը եւ մօրը առանցքային դերը վերահաստատել: Աւելին, անհրաժեշտ է բողոքել այժմ հայրենի խորհրդարանին քննարկման յանձնուած ընտանիքի նոր օրէնքին դէմ, որ առանց դատարանի քննութեան, ամուսնալուծումը օրինաւոր կը դարձնէ: Ամուսնալուծումներու աճին կարելի է հակազդել նաեւ ամուսնական խորհրդատուութիւն հաստատելով ընտանիք քանդող մոլութիւններու համար ֆիզիքական եւ հոգեբանական զարմանում սահմանելով, իսկ դատական պարտաւորիչ քննութեան առնել ծնողներու պատասխանատուութիւնն ու զաւակներուն իրաւունքները չեչոելով:

3. – ԿԱՆԱՆՑ ԲԱՐՕՑԱԿԱՆ ԱՆԿՈՒՄԻՆ ԱՌԱՋԸՐ ԱՌՆԵԼ

Աւանդաբար հայ կինը ընտանիքին անունը եւ պատիւը բարձր կը պահէր: Սմէնէն փոքր կասկածն անպատմ ծանր հետեւանքներ կ'ունենար, նոյնիսկ արիւն կը թափէր: Այսօր չուկայական, զործնապաշտ մտածելակերպն ու նիւթապաշտութիւնը այնքան չեչոուած են, որ կնոջ մարմինն անգամ սկսած է ապրանքի պէս ծախու դրուիլ: Միւս կողմէ, պոռնկագրութիւնը սեռային ազատութեան դրօշ դարձած է: Կիները նուաստացնող եւ սեռային առարկայ վերածող այս ախտը օրէնքով արգիլուած չէ Հայաստանի մէջ եւ յաճախ թմրեցուցիչներու եւ խմիչքի մոլութիւններով աւելի եւս բարդանալով, կիները արդէն իսկ առողջական աննպաստ վիճակը կը քայքայէ, ՍԻՏԱ-ի եւ սեռային հիւանդութիւններու տարածման պատճառ կ'դառնայ:

Մօտ 800·000 հայութիւն հաչուող Լոս Անճելըսի մէջ ալ հայ կիներու եւ աղջիկներու մարմնավաճառութիւնը ինչպէս նաեւ ալքոլամոլութիւնն ու թմրեցուցիչներու գործածութիւնը յաճախակի դարձած են: Հակառակ գոյութիւն ունեցող կանանց օգնութեան մխութիւններուն, հետեւողական աշխատանք չի կատարուիր աղջիկներու եւ կիներու ընկերաբարոյական թէ առողջական վիճակը բարելաւելու համար: Մարմնավաճառութեան կամ թմրեցուցիչի գործածութեան համար բռնաբարուած կիներն ու աղջիկները անտէր կը մնան. ո՛չ հոգեւոր խօսք կը լսեն, ո՛չ ալ բարոյական խորհրդատուութիւն կը ստանան: Անտէր կը մնան նաեւ անոնց տարաբախտ եւ չփոթի մանուկ ծնողները: Իսկ այս հարցերը հրապարակով արծարծողներուն կոչերը անպատասխան կը մնան:

Ցաւոնապէս, հայրենի թէ սփիւռքի կանանց կազմակերպութիւնները պարտին ազգային ոտիպողութիւնը դիմագրաւել եւ ստանձնել իրենց ընկերային պատասխանատուութիւնը: Անհրաժեշտ է նաեւ իրենց ազգու միջամտութիւնը, որպէսզի հայրենի կառավարութիւնը պետական ուղեգիծ մշակէ կանանց ինչպէս նաեւ անոնց ընտանիքներուն սպառնացող ոտիճ առաջքը առնելու համար:

Ընկերային այս անհապաղ պայմանները մէջ անյետաձգելի դարձած է նաեւ կանանց 67·5 առ հարիւրի հասնող անգործութեան հակազդել՝ փոքր դրամագլուխով աշխատանքի նոր հնարաւորութիւններ ստեղծելով, կանանց ընկերարարոյական կարողութիւնները զարգացնելով, ուրիշներէ օգնութիւն սպասելու փոխարէն նախաձեռնութեան ոգին քաջալերելով, նոյնիսկ զանազան գործերու համար մարզելով: Անհրաժեշտ է նաեւ կազմակերպուած ձեւով պաշտպանել կանանց պատուած ձեւով պաշտպանել կանանց պատուհասարժան հաւասարութեան իրաւունքը:

Աշխատավարձի հաւասարութեան հարցը, պարզութիւն ունի նաեւ օրինակ, Միացեալ – Նահանգներու մէջ, հակառակ 1963-ի Հաւասար Վճարումի Օրէնքին: Ըստ 2001, Փետրուար 11-ի հրապարակուած անտեսական տուեալներուն, 1999-ին կիներու 28 առ հարիւրը այրերէն նուազ կը վարձատրուէր, 2000 թուականին 7·056 բողոքներ ներկայացուած են պատանքի խտրականութեան դէմ: Իսկ Մարզահամարի Գրասենեակին 2001, Մարտ 15-ի տուեալներուն համաձայն, այրերու չահած մէկ տոլարին փոխարէն կիները միայն 70 ասնթ կը վճարուին:

Հայ կնոջ աշխատանքի իրաւունքը պաշտպանել՝ ընտանիքին նիւթական բարօրութիւնը ապահովել կը նշանակէ, աշխատիլ եւ արտադրել՝ ընկերային յառաջդիմութեան նպաստել կը նշանակէ: Այս հարցին կարեւորութիւնը ընդգծելու համար, կ'արժէ անդրադառնալ, թէ աղքատութիւնը մեզի չունեցող մայրեր այնքան խորունկ յուսահատութեան կը մատնէ, որ իրենց զաւակներուն հանդէպ իսկ անտարբեր կը դառնան: Իսկ Շիրակի պէս չրջանի մը մէջ, ուր թշուառութեան տոկոսը 63·1 առ հարիւր է (տե՛ս «Ազգ» օրաթերթ, 2001, Մարտ 27), կը պատահի նաեւ յոռեգոյնը՝ փրկութեան ելք չգտնող ինքզինքէն եղած անօգնական մայր մը իր մէկ տարեկան տղուն կեանքին վերջ կը դնէ:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՈՐՊԷՍ ՀԱԿԱԶԴԵՑՈՒԹԻԻՆ Շ. ՓԵՐԷՍԻ ԺԽՏՈՒՄԻՆ

Իսրայէլի Արտաքին նախարարին Անգամ այցին ընթացքին Հայերու ցեղասպանութիւնը ժխտող արտայայտութիւնները կը շարունակեն հակազդեցութեան մղել հայ մտաւորականները որոնց գլխաւորը կու փրոֆ. Ի. Ձարնի: Անոնցմէ ուրիշ կրնէ խմորվի համալսարանէն պատմաբան Ճոնաթան Լ. Լէուիս որ բաց նամակով մը դիմած է ամերիկահայութեան, պատասխանելու համար Շիմոն Փերէսի ժխտումը եւ զօրակցութիւն յայտնելու հայութեան. հետաքրքրական է որ անոր նամակը կը կրէ Ապրիլ 19 թուականը որ Ոգեկոչումի օրն է:

Ճ. Ի. Լէուիս իր նամակը գրած է որպէս ԱՄՆ-ու Հրեայ մը որ սերտ զօրակցութիւն կը զգայ ամբողջ հրեայ ժողովուրդին նկատմամբ եւ որպէս մէկը որուն հիացում պատճառած է Շ. Փերէս, որպէս խաղաղութեան համար պայքարող դէմք, արդար հաշտութեան մը հաստատման համար Իսրայէլն ու Պաղեստինցիները:

Ինք Ռուսաստանէն գաղթած Հրեաներու չատախօս մըն է. կը գրէ որպէս պատմաբան որ կը հաւատայ թէ Ամերիկայի նման ազատ ընկերութեան մը մէջ պատմաբանները, յատկապէս հրեայ պատմաբանները, բարոյական պարտքը ունին ձայն բարձրացնելու զեղծումներու դէմ: Կը գրէ յատկապէս որպէս Նիւ – Եորքի հրեայ համայնքին գործօն մէկ անդամը որ ամօթ կը զգայ նոյն այդ համայնքէն Հայերու ցեղասպանութեան ներկայութեան երբեմն ցուցաբերուած մեղսակցութեան ու պահուած լռութեան համար:

Լէուիս կ'ըսէ թէ Իսրայէլի իրաւունքն է Թուրքիոյ նման պետութիւններու հետ դիւանագիտութիւններու ճգտելու: Իրաւունքն է նաեւ պաշտօնական դիրք չարտայայտել Հայերու ցեղասպանութեան մասին, եթէ խորապէս կը հաւատայ որ ատիկա անդարմանելի վնաս կը պատճառէ իրեն: Այսուհանդերձ, ան որեւէ պարագայի, որեւէ պայմաններով, որեւէ պատճառով պէտք է օգնէ անոնց որոնք կ'ուրանան ցեղասպանութեան իրականութիւնը:

Նամակագիրը կ'ուզէ որ յիշուի թէ Շ. Փերէսի եւ Իսրայէլի պետութեան կեցուածքին քով կան ուրիշ հրեայ քաղաքական դէմքեր, ինչպէս՝ Ե. Պէյլինը եւ Ե. Սարիոը, որոնք հանդէս կու գան հայ ժողովուրդին պաշտպանութեան դիրքէն: Ցիւրի նաեւ թէ Ողջակէզին Հրեայ մահապէտներուն մեծ մասը թէ՛ Իսրայէլի, թէ՛ ԱՄՆ-ու մէջ, անտարբեր չեն Հայերու ցեղասպանութեան նկատմամբ:

Լէուիս չի ներեր Փերէսի վկայուածքը. սակայն, ներողութիւն ալ չի խնդրեր բանի մը համար որուն պատասխանատուն ինք չէ: Կ'ըսէ թէ միշտ անհամաձայն պիտի գտնուի անոր: Պիտի չարունակէ իր հրեայ ուսանողները տեղեակ պահել Հայոց պատմութեան ողբերգութիւններուն:

Նամակագիրը իր տողերուն վերջաւորութեան կը խնդրէ որ թոյլ չտրուի որ Իսրայէլի պաշտօնական մէկ դէմքին արտայայտութիւնը վնասէ Հայերու եւ Հրեաներու պատմական կապերուն: «Մենք երկու ժողովուրդներս ալ ցեղասպանութեան մեր փորձառութեամբ եւ հասարակաց չատ բաներով չենք կրնար իրարու հակամարտ դիրքեր ունենալ» կ'ըսէ ան եւ կ'ուզէ որ Փերէսի դէմ գայրոյթը, անհամաձայնութիւնը քաղաքակիրթ ու չինչ բնոյթի արտայայտութիւն գտնեն: Հայերուն եւ Հրեաներուն հասարակաց թշնամիները ոչինչ կրնայ այնքան ուրախացնել, որքան՝ երկուքը դէմ յանդիման բերող կացութիւններ:

Այս չաբաթները թէ՛ հայ, թէ՛ հրեայ ժողովուրդներուն համար ոգեկոչումի չրջան են: Երկուքն ալ պիտի յիշեն 1914–1923 Անատոլուի եւ Կովկասի եւ 1933 – 1945 Եւրոպայի մէջ տրուած զոհերը: Պիտի յիշեն Սուրիոյ անապատներուն մէջ զոհուածները եւ Լեհաստանի կեդրոնացման ճամբարներուն մէջ մահացածները: Պիտի յիշեն այն բոլորը որոնք մահացան պարզապէս հայ կամ հրեայ ծնած ըլլալու պատճառով: Պիտի յիշեն այն քրիստոնեաները որոնք Հրեաներ փրկեցին, ինչպէս՝ այն կորովի թուրք լրագրողները եւ պատմաբանները որոնք կը խոստովանին ցեղասպանութեան իրականութիւնը: Պիտի յիշեն եւ երբեք չմոռնան:

Բայց նամակը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով. «Այսօր ոգեկոչումի օր է, ես պիտի սգամ ամենիվ որոնիվ մահացան Հայերու ցեղասպանութեամբ եւ պիտի մղեմ Հրեայ ընկերներս ալ որ նոյն ընթացքը ունենան»:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ԳԱՆԱՏԱ

ՄՈՆՐԷԱԼ

Ապրիլեան Եղեռնի 86-րդ տարելիցը նչուած է նախ եւ առաջ ուսանողական բողոքի ցոյցով մը, Ապրիլ 20-ին: Նախաձեռնութեամբ Եղեռնի Միացեալ եւ Հայ Դատի Մոնրէալի եւ Լաւալի յանձնախումբերուն: Ցոյցը սկսած է Գանատայի հրապարակէն հասնելով Գարէ Ֆիլիփ: Մասնակցած են զպրոցական աչակերտներ, որոնց կ'ընկերանային երիտասարդներ:

Հաւաքոյթին հանդիսավարը եղած է Քրիսթին Տաղաւարեան. անգլերէնէ եւ ֆրանսերէնէ խօսք առած են վարժարաններու ներկայացուցիչ ուսանողներ, ապա ելոյթ ունեցած է Աբօ Նիզիպլեան: Ցաջորդ միացեալ ձեռնարկը տեղի ունեցած է Ապրիլ 22-ին, Մոնրէալի Արմէն Քէպէք – Ալեք Մանուկեան վարժարանի կէօնճեան սրահը: Նախաձեռնած են Հ. Ց. Դ. Մոնրէալի եւ Լաւալի կոմիտէները, ՌԱԿ-ի տեղւոյն ենթաչրջանը, Հ.Բ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղը, ՀՕՄ-ի մասնաճիւղերը: Բացման խօսքը արտասանած է Վիգէն Ադդարեան, յանուն ՌԱԿ-ի խօսած է տոքթ. Յարութիւն Սաղըրեան, Հ.Ց.Դ.ի խօսքը փոխանցած է Գանատայի կեդր. կոմիտէի ներկայացուցիչ՝ Յակոբ Տէր-Յակաուրեան, ՀՕՄ-ի կողմէ խօսք առած է Լալիկ Փափազեան: Եղած է հարցում – պատասխանի բաժին մը Հայ դատի վերաբերեալ: Կարզացուած է բանաձեւ մը, ուղղեալ Գանատայի դաշնակցային եւ Քեպէքի նահանգային խորհրդարաններուն, ուր կը պահանջուի որ անոնք ալ հետեւին Ֆրանսայի օրինակին եւ ճանչնան Հայոց ցեղասպանութիւնը:

Ապրիլ 23-ին, Ցեղասպանութեան յուչարձանին մօտ երիտասարդական հսկում տեղի ունեցած է, կազմակերպութեամբ Գանատայի Հ.Ց.Դ. երիտասարդական միութեան կեդր. վարչութեան:

*
**

ՕԹԹԱՈՒԱ

Ապրիլ 24-ի առաւօտեան, Գանատայի Խորհրդարանէն ներս տեղի ունեցած է հոգեհանգստեան արարողութիւն, որու ներկայ եղած են պետական դէմքեր: Արարողութիւնը կատարած է առաջնորդական փոխանորդ Շահէ Ծ. Վրդ. Փանոսեան: Խորհրդարանի չրջափակը ժամանած են աւելի քան 1000 հոգի Թորոնթոյէն, Մոնրէալէն ու Լաւալէն:

Խորհրդարանին դիմաց տեղի ունեցած հաւաքոյթին բացումը կատարած է Սիլվա Պարոնեան: Յաջորդաբար խօսք առած են էլէնի Պաքոփանոս եւ Մարլէն Ալֆոն կլերալ: Հայերէն, ֆրանսերէն եւ անգլերէն խօսք առած է Հայ Դատի Յանձնախումբի առենապետը՝ Ժիրայր Պամպաճեան:

Թրքական դեսպանատան առջեւ ցուցարարները բողոքի կանչեր արձակած են: Ապա, խօսք առնողներ եղած են մասնակից կազմակերպութիւններու կողմէ:

ԼԻԶ ՍԱՐԵԱՆ ԻՍԻԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ տեղւոյն թատրոնասիրաց Ակումբին, Ապրիլ 28-ին, Լիզ Սարեանի համերգը տեղի կ'ունենար Սալ տէ Ֆէթի մէջ, նախագահութեամբ տեղւոյն քաղաքապետին՝ Անտրէ Սանթինիի: Մայիս մէկի չաբաթավերջին «կամուրջը» պատճառ եղած էր որ սրահը ծայրէ ծայր չլեցուի, բայց, որակը փոխարինելով քանակը, ներկաները չափազանց իրենց ոգեւորութիւնը քանիցս կրկնել տալով Լիզ Սարեանի հրամցուցած երգերը:

Բացումը կատարելով, Անտրէ Սանթինի ջերմ խօսքերով իր համակրութիւնը արտայայտեց հայ գաղութին նկատմամբ, գոհունակութեամբ յիշեց Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը Ֆրանսայի կողմէ ու բեմը յանձնեց երգչուհիին:

Ինչպէս, քանի մը օրերու տարբերութեամբ, անցեալ տարի Գազինօ տը Փարիի մէջ, այս անգամ ալ Լիզ Սարեանի կ'ընկերանար որակաւոր նոյն նուագախումբը գլխաւորութեամբ Ֆրէտէրիք Մանուկեանի, որ կատարած է նաեւ կարգ մը երգերու երաժշտական պատչաճեցումները:

Լիզ Սարեան, մէչա նոյն հաղորդակցութեամբ եւ ջերմութեամբ մեզի հրամցուց հայերէն եւ ֆրանսերէն երգերու փունջ մը, արժեւորելով ամէն մէկ երգը եւ ոգեւորելով հանդիսականները, որոնք մասնաւոր խանդավառ ընդունելութիւն մը ըրին, այս անգամ ալ՝ Գետաչէնին:

Համերգի վերջաւորութեան կրկին բեմ բարձրացաւ Անտրէ Սանթինի գնահատանքի իր խօսքերը արտայայտելով: Ընդունելութիւն մը փակեց այս յաջող երեկոյթը:

Աւելցնենք որ հրապարակ եկած է համերգին երդացանկին համապատասխանող տալ մը, այնպէս որ բացակաները, որոնք մէչա յանցաւոր են, կրնան անոր մէջ ըցաւ, գոնէ լսողական գետնի վրայ վայելել Լիզ Սարեանը, իսկ անոնք որոնք ներկայ էին, որպէս յիշատակ պահել զայն:

Ա. Մ.

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԳՈՒՅՏ

Երկու մարդ անցնում են գերեզմանոցով: Տապանաքարերից մէկի վրայ գրուած է. «Պօղոս Պօղոսեան. նախապար եւ պարկեչտ մարդ»: Մէկը դիմում է միւսին.

– Տես է, երկու հոգու թաղել են մի գերեզմանի մէջ...

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑԸ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Հետաքրքրուեց, թէ ուսուցչիս տեղեակ պահե՞լ եմ: Սառեցի, որ այո: «Ինչ լաւ, – ասաց, – նստիր»: Երկրորդ նստարանին նստած մի աղջիկ կանչեց. «Ախչի, ախչի, արի մօտս նստիր»: Նըստեցի նրա մօտ: Այդ աղջիկը Արշալոյս Գիւլամիրեանն էր, որի հետ հաչտ ու սիրով ապրեցինք ու աչխատեցինք չուրջ տասը տարի, մինչեւ որ կեանքը մեզ բաժանեց իրարից:

Ուսուցչիս, որի դասարանից հեռացել էի, պատմեցի եղելութիւնը: Նա հասկացաւ ինձ ու ներեց: Ասաց, որ ինքն էլ է հրաժարուել այդ դասարանից, ուրիշ դասարան վերցրել:

Իսկ Սամուէլ Ոսկերչեանը լաւ ուսուցիչ էր: Նախ, դասարանը հաւաք էր պահում, եւ բոլորս նրան յարգում էինք: Հայոց լեզուի դասերն էլ հետաքրքիր էին անցնում: Երբեմն միայն ընթերցանութեամբ էինք զբաղւում: Բերում էր Թումանեանի կամ Ալայեանի հէքեաթները եւ կարդում մեզ համար: Հէքեաթներից մէկում, յիշում եմ, ասւում էր՝ «համբերութիւնը կեանք է»: Այդ միտքը կարծես թէ իմ ողջ կեանքի ուղեցոյցը դարձաւ: Առհասարակ այդ իմաստալից հէքեաթները լաւ դաստիարակութեան գրաւական դարձան ինձ համար: Սկսեցի չատ կարդալ: Լաւ գրադարան ունէինք, գրադարանավարն էլ մեր տղաներից էր (Եղիչէ Յովհաննիսեանը), տալիս էր, որ գիրքն ուզէի:

Ուսումնական տարին աւարտելուց յետոյ այլեւս չտեսայ Սամուէլ Ոսկերչեանին: Միայն մի անգամ հանդիպեցի տասը տարի անց, երբ եկել էի համալսարան ընդունուելու: Ընկերուհուս՝ Գեղվարդի հետ զբօսնում էինք Անգլիական այգում (26 Կոմիսարների զբօսայգին), նա էլ մի աղջկայ հետ էր զբօսնում: Մօտեցայ, բարեւեցի, յիշեցրի ով եմ ես: Նա նոյնն էր մնացել, անցած տասը տարիները նրան բոլորովին չէին փոխել, իսկ ես մեծացել էի: Ցամենայն դէպս, նա ցոյց տուեց, թէ յիշում է ինձ: Ցետագայում խորն ափսոսանքով իմացայ, որ նա զոհ է գնացել երեսունեօթ թուին:

Մեր որբանոցը անգլիական էր: Անգլիական որբանոցների թիւը մեծ չէր՝ ընդամէնը երեքն էին՝ երկուսը Թումանեան փողոցում, մէկն էլ Գետառի ափին (բնականաբար, մեծ չէր նաեւ նրանց խըտամասէտներուն մեծ մասը թէ՛ Իսրայէլի, թէ՛ ԱՄՆ-ու մէջ, անտարբեր չեն Հայերու ցեղասպանութեան նկատմամբ:

Լէուիս չի ներեր Փերէսի վկայուածքը. սակայն, ներողութիւն ալ չի խնդրեր բանի մը համար որուն պատասխանատուն ինք չէ: Կ'ըսէ թէ միշտ անհամաձայն պիտի գտնուի անոր: Պիտի չարունակէ իր հրեայ ուսանողները տեղեակ պահել Հայոց պատմութեան ողբերգութիւններուն:

Նամակագիրը իր տողերուն վերջաւորութեան կը խնդրէ որ թոյլ չտրուի որ Իսրայէլի պաշտօնական մէկ դէմքին արտայայտութիւնը վնասէ Հայերու եւ Հրեաներու պատմական կապերուն: «Մենք երկու ժողովուրդներս ալ ցեղասպանութեան մեր փորձառութեամբ եւ հասարակաց չատ բաներով չենք կրնար իրարու հակամարտ դիրքեր ունենալ» կ'ըսէ ան եւ կ'ուզէ որ Փերէսի դէմ գայրոյթը, անհամաձայնութիւնը քաղաքակիրթ ու չինչ բնոյթի արտայայտութիւն գտնեն: Հայերուն եւ Հրեաներուն հասարակաց թշնամիները ոչինչ կրնայ այնքան ուրախացնել, որքան՝ երկուքը դէմ յանդիման բերող կացութիւններ:

Այս չաբաթները թէ՛ հայ, թէ՛ հրեայ ժողովուրդներուն համար ոգեկոչումի չրջան են: Երկուքն ալ պիտի յիշեն 1914–1923 Անատոլուի եւ Կովկասի եւ 1933 – 1945 Եւրոպայի մէջ տրուած զոհերը: Պիտի յիշեն Սուրիոյ անապատներուն մէջ զոհուածները եւ Լեհաստանի կեդրոնացման ճամբարներուն մէջ մահացածները: Պիտի յիշեն այն բոլորը որոնք մահացան պարզապէս հայ կամ հրեայ ծնած ըլլալու պատճառով: Պիտի յիշեն այն քրիստոնեաները որոնք Հրեաներ փրկեցին, ինչպէս՝ այն կորովի թուրք լրագրողները եւ պատմաբանները որոնք կը խոստովանին ցեղասպանութեան իրականութիւնը: Պիտի յիշեն եւ երբեք չմոռնան:

Բայց նամակը կ'աւարտի հետեւեալ տողերով. «Այսօր ոգեկոչումի օր է, ես պիտի սգամ ամենիվ որոնիվ մահացան Հայերու ցեղասպանութեամբ եւ պիտի մղեմ Հրեայ ընկերներս ալ որ նոյն ընթացքը ունենան»:

Նամակի տակ գտնուող որբերի քանակը): Դպրոցը մերն էր եւ լեզուներից միայն հայերէնն էինք սովորում: Սովորեցնում էին նաեւ արհեստներ՝ կարուձեւ, ձեռագործ, դուլպայ գործել (գործում էինք որբանոցի տղաների համար, նախապէս բուրդը գզելով ու թել մանելով): Շատ էի սիրում մեքենայով կար կարել: Հասակս չէր ներում, բայց յամառութեամբ սովորեցի ու ինձ հասանելիք գլեստանեը ես էի կարում:

Կօչիկ տալիս էին վեց ամիսը մէկ անգամ, եւ չուտ մաչողը ոտաբաց էր մընում (իսկ ամառները համարեա բոլորս էինք ոտաբաց): Շաբաթուայ հինգ օրն էինք գլորց յաճախում: Շաբաթ օրը մաքրութեան օրն էր. լողանում էինք, վոխում էինք մեր չորերն ու անկողինները, մահճակալները մաքրում փայտոլչիներից, աւլում-սրբում չէնքը, իսկ կիրակի օրը հանգստանում էինք, զբօսանքի գնում: Բացի մեր որբանոցի դիմացի այգուց, կային նաեւ ընդհանուր այգիներ, տանում էին նաեւ այնտեղ: Մէկը ներկայիս Օփերայի ու պալէտի թատրոնի տեղում էր. ծիրանի, դեղձի, սերկեւիլի ընտիր ծառեր կային, հասուն մըրգերը վրան, նստում էինք նրանց տակ, բերաններիս ջուրը գնում էր, բայց մաքներովս չէր անցնում պոկել եւ ուտել:

1924-ի Յունուարին մեզ ասացին, որ մահացել է պետութեան ղեկավարը եւ որ նրա անունը Լենին էր: Առաջին անգամ լսեցի Լենինի անունը: Աղջիկներիս գլխին կարմիր ժապաւէններ կապեցին ու տարան Աբովեան փողոց, որտեղ մասնակցեցինք սգոյ միտինգին: Աբովեանը, այն ժամանակ Երեւանի գլխաւոր փողոցը (որը սովորութեան ուժով դեռ շարունակում էին Աստաֆեան կոչել), սալայատակ էր, նեղ, երկու կողմից առնուած գործուածքեղէնի, կօշիկի եւ այլ խանութների ու արհեստանոցների մէջ, միշտ բազմութեամբ լիքը: Միւս փողոցները կամ փոչոտ էին, կամ, եթէ անձրեւոտ եղանակ էր, ցեխոտ: Լուսաւորութիւն չկար դեռ ոչ մէկ փողոցում:

Ինչպէս արդէն ասացի, անգլիական խնամակալութեան տակ գտնուող երեխաները տեղաւորուած էին երեք չէնքերում: Բոլոր աչխատակիցներն ու ուսուցիչները Հայեր էին, միայն մէկն էր Անգլիացի՝ ընդհանուր ղեկավարը, միսթըր Հարքորթը: Երեսուն-երեսուներկու տարեկան կը լինէր: Բարձրահասակ էր, հագնում էր մոխրագոյն քոսթիւմ, գլուխը ծածկում նոյն գոյնի լայնեզր գլխարկով: Բարեկիրթ էր, լաւ մանկավարժ, բոլոր երեխաներին սիրում էր, ամէն օր հերթով լինում բոլոր երեք չէնքերում, զրուցում երեխաների հետ, զանազան գրքեր բերում, նկարներ ցոյց տալիս, պատմում դրանց մասին: Որբանոցի մեծ տղաների հետ ֆութպոլ էր խաղում: Երբ մեզ էր այցելում, ես վազում, աթոռ էի բերում, դնում բակի ծառի տակ: Շնորհակալութիւն էր յայտնում, նստում ու զրուցում մեղնով:

(Շար. 23)

ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

Ամբաղդատուն իրենց այցելութեան առթիւ, Նիսի Հայ Տիկնանց Միութեան միօրեայ վարժարանի խումբ մը աշակերտներ՝ 500 Ֆր.։

(Շար. Ա. էջէն)

Լաքոսթ՝ մնայուն նախարար Ալժերիոյ մէջ, զօր. Մասին նշանակած էր Ալժէրի «պերնահանգապետ» եւ պաշտօն տուած որ մաքրէ ահաբեկչութիւնը բոլոր կարելի միջոցներով։ Ուրիշ ինչ կարելի էր ընել, երբ կը տեսնես, ինչպէս ինք, մորթուած կիներ, մանուկներ, դուռներուն գամուած։ Կը մեղադրուիմ, կ'ըսէ, լքրտութեան համար, մեռիաններու մարդ չեմ, պինուորական մըն եմ իր անկեղծ ոճով եւ կը մաղթէ երիտասարդ ժամանակակիցներուն որ իրենց կօչիկները չմաշեցնեն իր ճամբուն նման ճամբու մը վրայ։

ՋԷՋԻՆԻՈՑ եւ Ինգուշիոյ սահմանին վրայ բախումներ տեղի ունեցած են Ջէչէններու եւ ռուսական ուժերու միջեւ։ Զոհերու մասին Իթար-Թասս ոչ մէկ տեղեկութիւն տուած է։

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ բանակը կը չարունակէ իր յարձակումները ալպանական կեռիլլային դէմ, եւ նախագահ Թրաժքովսքի խորհրդակցութիւններու դիմած է, որպէսզի կարենայ «պատերազմական վիճակ» հաստատել եւ համապատասխան միջոցներու դիմել։ Եւրոպական Միութիւնը իր ներկայացուցիչը ղրկած է Սկիւպ։

ԻՐԱՆի նախագահական ընտրութեան (Յունիս 8) անակնկալ թեկնածու մը ներկայացաւ յանձին Պաշտպանութեան նախարարին՝ Ալի Շամխանի։ Նախապէս ներկայ նախագահը՝ Խաթամի յայտնած էր իր թեկնածութիւնը։

ՊԱՐՄԿԱՍՏԱՆի հիւսիսը՝ Սարբի մէջ, ֆութպոլի մրցումի մը ընթացքին ծանր արկած մը պատահած է, որու հետեւանքով բազմաթիւ մեռեալներ կան (թիւը կարելի չէ եղած ճշդել) եւ հարիւրաւոր վիրաւորներ։ 15 հազար հոգիի համար չինուած մարզադաշտը խռնուած են 25 հազար հոգի եւ նստարանները խորտակուած են խուժումէն, ահաւոր խուճապ մը առեղծելով։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ մէջ, հանքային արկած մը պատահած է։ 11 մեռեալ կայ եւ 2 հոգի ալ անհետացած են։

ՄԵԾ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 13, կիրակի, Նիսի մէջ Հայոց ազանի Քրիստոնէացման 1700–ամեակին առթիւ Հոմանուագրութեամբ՝ Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ ԳԻՒՏ ԱՐՓԻՊԻՄԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ Ծայտագիր.–

Ժամը 10–ին եպիսկոպոսական պատարագ Գիւտ Աբք. Նապպաչեանի կողմէ։

Սայտթ Նովա երգչախումբը պատարագը կ'երգէ, ղեկավարութեամբ վարիչ՝ Մաչիկ Երզմազեանի։

Ժամը 13·30–ին ճաշ Պարսամեան սրահին մէջ։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ 04 93 44 41 14 թիւին։

Ժամը 16–ին Միջեկեղեցական արարողութիւն Նիսի Նոթր – Տամ Մայր եկեղեցւոյ մէջ մասնակցութեամբ՝ Գիւտ Աբք. Նապպաչեանի։

LA REPRESENTATION DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE

appelle à participer au

MEETING

en présence de la délégation
de la République du Haut-Karabagh
dirigée par le Président

ARKADI GHOUKASSIAN

et le Maire d'Issy-les-Moulineaux
ANDRE SANTINI

Vendredi 11 mai de 18h à 19h30

à la salle AUDITORIUM
du Conservatoire Nieder Meyer
11-13, rue Danton,
Mail Raymond Menand
ISSY-LES-MOULINEAUX
(à 300 mètres du M° Mairie d'Issy)

ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

ՀԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
եւ
ՓԱՐԻԶԻ ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպեն՝

Հայ մշակոյթի եւ պատմութեան, նաեւ ընդհանուր դիտելիքներու մրցում մը 11–էն 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ, կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15–ին Ալէք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

UGAB — MARSEILLE
AZADAKROUTIOUN

RENCONTRE
avec
Claude MUTAFIAN
Historien et Maître de Conférences à l'Université Paris Nord
autour de son ouvrage
"Atlas historique et culturel de l'Arménie"
Proche-Orient et Sud-Caucase, du VIIIe siècle avant J.-C. au XXIe siècle
— Diaporama lors de cette soirée —
le Vendredi 11 mai à 20 heures 30
au 327, boulevard Michelet — 13008 MARSEILLE

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէդի Ակնունի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը, Երկուշաբթի, Մայիս 14, ժամը՝ 20·45–ին
Centre Administratif d'Asnières

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY
Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.

Participation : 150 F. par personne
Réservations :
☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 90

*
**

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արեգակ մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր բազմաւիշ պարահանդէսին նաթաթ, Մայիս 12–ին Վիլէօրպանի կեդրոնական սրահին մէջ

234, cours Emile Zola,

ժամը 20–էն սկսեալ։

Մուտքը 100 Ֆրանք։

Երեկոյթը պիտի խանդավառէ երիտասարդ նուագախումբը իր երգիչով եւ բոլորին ծանօթ **D.J. Didier**

Եկէք միասին վայելենք հայկական մթնոլորտը խաչուհիներուն կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերով եւ հայկական անուշեղէններով։

Ձեր տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան Հեռաձայն.–

04 – 78 – 26 – 28 – 71

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section d'Asnières
Au profit de la Colonie de Bellefontaine
Réservez votre soirée du samedi 6 octobre
GALA ARTISTIQUE ARMENIEN
avec l'**Ensemble folklorique arménien**
NAVASART
Danseurs, musiciens, chanteurs traditionnels
au Grand Théâtre d'Asnières.

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :

Du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE DE BIENFAISANCE

Nouveau ! SEJOUR ADOS

séjour mixte pour les jeunes de 15 à 17 ans
(1984 à 1986)
du mercredi 25 juillet au mercredi 8 août

Prix : 3500 Francs pour 1 jeune + voyage.
Activités : tennis — équitation — randonnées — rafting — vtt etc...
Animations arméniennes : chants — danses — histoire et traditions etc...

La Colonie de l'UGAB cherche des ANIMATEURS (garçons) pour juillet —BAFA obligatoire
envoyer C.V. + photo

Pour tous renseignements veuillez contacter
UGAB — Centre de Vacances
11, square Aboni, 75016 PARIS
☎ 0145.20.03.18 — 06.20.35.26.92

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 Commission paritaire : No 55935

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 10
JEUDI
10 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտաքահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·163 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.163

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԲՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 8/9)

Ի՛ՆՉ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻ ԱՌԱՋԱՐԿԸ

Մինսկի խումբին նախագահներէն ամերիկացի Գ. Գաւանօ Գերմանիոյ մէջ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մասին դիտաժողովի մը մասնակցելէ ետք գացած է Բաքու : Այդ դիտաժողովին Հայաստանէն մասնակցած են Երեւանի Բրիւսով հիմնարկին տեսուչը եւ Արտաքին գործերու նախարարութենէն պաշտօնեայ մը : Գաւանօ յայտարարած է թէ Բաքու գացած է նախագահ Ալիեւին տեղեկացնելու թէ Ք.Ի.Ա.Թէն ետք ինչ ընթացք ունեցած են զարգացումները : Ըստ է թէ բանակցութիւնները արագացած ըլլալով հանդերձ, չի նշանակեր թէ Յունիս 15–ի Ժընեւի հանդիպումին ամէն բան ատարած կ'ըլլայ : Հաւանական կը նկատուի որ կարգաւորման համաձայնագիրը առարկաներուն մէջ ուր Յուլիս 20–22 Ճարտարարուեստականացած ութ երկիրներու նախագահները ժողովի կը գումարեն :

Գ. Գաւանօյի Բաքու այցին առթիւ «Ռոյթըրը» գործակալութիւնը տեղեկացուցած է թէ կարգաւորման պատրաստող առաջարկներուն մէջ հիմնական նոր բան չկայ : Անոնք արդէն 1997–էն ի վեր շրջանառութեան մէջ են : Այսպէս, Ղարաբաղ կ'ունենայ ինքնավարութեան բարձր կարգավիճակ, այսինքն՝ փաստացի ինքնուրոյնութիւն, բայց անուանապէս կը մնայ Ադրբեջանի տարածքին մէջ, հայկական ուժերը կը քաշուին նըւաճուած շրջաններէն, Ադրբեջանը կ'ունենայ Նախիջեւանի հետ հաղորդակցելու կոնդիւիութիւն :

Մայիս 7–ին անդրադառնալով Գ. Գաւանոյի Բաքու այցին, Նախագահ Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ ատոր մէջ վտանգաւոր ոչինչ կը տեսնէ· իսկ Ժընեւի հանդիպումին մասին ալ յայտնած է թէ հոն փաստաթուղթին վրայ աշխատանք կը տարուի, եթէ համաձայնութիւն ոչ յառաջանայ, ատորագրութիւնը տեղի կ'ունենայ այլ վայր մը :

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27–ի ահաբեկչութեան դատավարութեան Մայիս 7–ի նիստին Ն. Յունանեան հերքած է 1999 Նոյեմբեր 26–ին տուած վկայութիւնը թէ 1999 Սեպտեմբերին տեսած էր Ալէքսան Յարութիւնեանը : Ըսած է թէ Հոկտեմբեր 13–ին Ազգ· Ժողով երթալու մտադրութիւն, գործելու ծրագիր չէ ունեցած, քանի որ որոշած չէր պէնքերը հոն մացնելու ձեւը : Իր խօսքերով խակ, նախագահի հրաժարականի նախագիծը մշակուած էր· «Ես նախագահը չընդառաջէր ժողովրդի կարծիքին, կարող էր դրուել նրա հրաժարականի հարցը» ըսած է ան :

Դատավարութիւնը կը շարունակուի Մայիս 10–ին : Իսկ բուն դատէն անջատուած մասը որ կը վերաբերի օժանդակութեան, ղրկումներու, ապօրինի պէնքին, պաշտօնատարներու իբրեւ պարտականութեան նկատմամբ անփութութեան, եւլն., նախաքննութեան փուլին է եւ ընդմիջուած է մինչեւ Յուլիս 11.:

⁂

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ 10–ՐԴ ՆԻՍՏԸ

Երեւանի մէջ Մայիս 7–ին բացուած է «Հայաստան» Հիմնադրամին հոգաբարձուներու խորհուրդին 10–րդ նիստը, ատենակալութեամբ խորհուրդի նախագահ, Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահ Ռ. Քոչարեանի, ներկայութեամբ խորհուրդի 23 անդամներուն եւ ներկայացուցիչներուն : Որպէս նոր անդամ, հոգաբարձուներու խորհուրդին ընդգրկուած են վաչէ Ա. Մարգարեան, Տնտեսութեան նախարար Վ. Խաչատրեան, Հայ Աւետարանչական Եկեղեցւոյ ներկայացուցիչ վեր· Ռ. Լեւոնեան, նաեւ Պետական եկամուտներու նախարար Ա. Մանուկեան որպէս ստուգիչ յանձնաժողովի կարգաւորող անդամ :

Նախագահ Ռ. Քոչարեան իր խօսքին մէջ ըսած է թէ Հիմնադրամը բացի Սփիւռքի մասին ծրագիրէն, յաջողած է 2000–ի նպատակներուն մէջ : Այդ նպատակներէն ան կարեւորագոյնը նկատած է Ղարաբաղի հիւսիս–հարաւ ճամբան եւ ադէմի գօտիին չինարարութիւնը :

Մայիս 4–ին ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան ընդունած է Հիմնադրամին Ա. Սրապեանը, Հիւսիսային Ամերիկայի եւրոպական կարգ մը երկիրներու ներկայացուցիչները, դործադիր տնօրէն Վ. Տէր – Ղեւոնդեանի գլխաւորութեամբ : Հանդիպումին ներկայ գտնուած է նաեւ ԼՂՀ վարչապետ Ա. Դանիէլեան :

⁂

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՇԱՐՔ ՄԸ ԱՇԽԱՏԱԿԻՈՐՆԵՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՀԵՌԱՑՈՒՄԸ

Մայիս 5–ին, տեղի ունեցած է Ուժանիւթի Նախարարութեան անձնակազմի ընդլայնուած նիստ, որու մասնակցած է նաեւ վարչապետ Անդրանիկ Մարգարեան : Նկատի առնելով այդ բնագաւառին մէջ առկայ մնացած կարգ մը հարցեր, նիստին ուղի կէտերէ բաղկացած որոշում մը տրուած է : Կը յանձնարարուի էլեկտրականութեան բաշխիչ ցանցի ընկերութիւններու գլխաւոր տնօրէններուն որ ապահովեն սպառողներուն առաքուած ապրանքին դիմաց հասոյթի դանձումին առնուազն 90%–ը : Ապահովել չհիմնաւորուած կորուստներու չէչտակի նուազում, նկատի ունենալ պիւտճէի կազմակերպութիւններու էլեկտրականութեան մատակարարման դիմաց վճարումներու երաշխիք, եւլն· եւլն· : Կը յանձնարարուի հետեւողական աշխատանք տանիլ յետնեալ պարագաներու դանձումին ուղղութեամբ : Նախարարի տեղակալ Կ. Սարգսեանին յանձնարարուած է մշտական հսկողութեան տակ առնել ուժանիւթի համակարգի ապահով եւ յուսալի չաթի համակարգի ապահով եւ յուսալի չահագործման հարցերը : Անհանդուրժելի դանելով էլեկտրական չհիմնաւորուած կորուստներու խիստ բարձր մակարդակը, աշխատանքներու անբաւարար կազմակերպումը եւ այլ ծանր թերիներ, իրենց պաշտօններէն հեռացուած են «Երեւանի Ելեցանց» ՓԲ Ընկերութեան Արչակունի մասնաճիւղի տնօրէն Ստեփան Մկրտչեան, Շահումեանի տնօրէն Մանուէլ Կապլանեան, Շէնգաւիթի տնօրէն Մուշեղ Ղազարեան (իր դիմումին վրայ), Հրազդանի տնօրէն Սերգէյ Յովակիմեան, Զարենցաւանի տնօրէն Լեւ Խալաֆեան, Նայիրիի տնօրէն Հրաչեայ Յովհաննիսեան, Արզնիի տնօրէն Աչոտ Մխիթարեան, Ձամբարակի տնօրէն Գոչար Գոչարեան, Վարդենիսի՝ Մկրտիչ Ստեփանեան, Բաղրամեանի՝ Պապ Յարութիւնեան, Մեծամօրի՝ Աչոտ Գրիգորեան, Ապարանի՝ Արտաշէս Յունանեան, Թումանեանի՝ Սիմոն Ալավերդեան, Աշտարակի՝ Դաւիթ Յակոբեան, Աբովեանի՝ Յանիկ Դաւիթ Յակոբեան, Աբովեանի՝ Յանիկ Աղաջանեան, Գորիսի՝ Սիրվարդ Մինասեան : Ակնկալ անկախ խիստ նկատողութիւն եղած է կարգ մը շրջաններու տնօրէններու նկատմամբ :

Նշուած է նաեւ որ թերացող մասնաճիւղերու համեմատութեամբ, որոշ մասնաճիւղեր ալ բարձր ցուցանիշներ արձանագրած են : Առանց կարգին են Սեւան, Թալին, Գաւառ, Նոյեմբերեան, Տաչիր, Սպիտակ եւլն· եւլն· :

ՄՈՒԼԻԷՌՆԵՐ

Une bête sur la lune

ԱՐԺԱՆԱՑԱԻ ՀԻՆԳ ՄՐՑԱՆԱԿՆԵՐՈՒ

ԼԱՒԱԳՈՑՆ ԴԵՐԱՍԱՆԸ, ԼԱՒԱԳՈՑՆ ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՀԻՆ, ԼԱՒԱԳՈՑՆ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ, ԼԱՒԱԳՈՑՆ ԹԱՏԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ, ԼԱՒԱԳՈՑՆ ՊԱՏՇԱՃԵՑՈՒՄԸ

«Որակին յաղթանակը» կը խորագրէր Ֆիկարօ (Մայիս 8) արտայայտելով նախորդ օրուան Մոլիէռներու (Թատերական մրցանակներ) մրցանակաբաշխութեան մասին :

Արդարեւ, Կալիոստրոյի թատերգութիւնը, որ նկատի առնուած էր եօթը տարբեր մարզերու մէջ, ինչ որ հաղուագիւտ կը պատահի, կրցաւ հինգ մրցանակներու արժանանալ որոտընդոստ ծափահարութիւններու մէջ :

Լաւագոյն դերասանը՝
ՍԻՄՈՆ ԱԲԳԱՐԵԱՆ
Լաւագոյն դերասանուհին՝
ԳՈՐԻՆ ԺԱՊԻՐ
Լաւագոյն բեմադրութիւնը՝
ԻՐԻՆԱ ՊՐՈՒՔ
Լաւագոյն թատերգութիւնը՝
ՌԻՇԱՐ ԿԱԼԻՆՈՍԿԻ
Լաւագոյն պատշաճեցումը՝
ՏԱՆԻԷԼ ԼՈՑԱԻԶԱ

Սիմոն Աբգարեան բեմ բարձրանալով չնորհակալութեան իր խօսքը ըսաւ, որոշ հեգնանքով մը յիշելով թէ այդ թատերգութիւնը պատմութիւնն է «ողբերգութեան մը որ տեղի չէ ունեցած» ու իր խօսքը վերջացուց չնորհակալութիւն յայտնելով Ֆրանսայի երեսփոխաններուն եւ ծերակուտականներուն «որոնք համաձայնութիւնը ունեցան ճանչնալու 1915–ի Հայերուն ցեղասպանութիւնը, գործուած՝ Երիտթուրք կառավարութեան կողմէ» :

Իրինա Պրուք թէ Գորին Ժապէր, զգալագէս յուզուած, կարճ պատմականն ալ ըրին թատերգութեան ճակատագրին, առանց դրամագլուխի ճամբայ ելած, քանի մը ֆր· ժողվելով Լոնտոն, կարենալ բեմադրելու համար : Իրինա Պրուք բսաւ նաեւ թէ վատահ էր որ մրցանակը պիտի տրուէր Պենօ Պէսոնի (Լը Սերբլը տը գրէ գոգագիէն) որ իր տեսած ամէնէն դեղեցիկ գործն էր :

Յիշենք որ, այս երեկոյթին, որ տեղի կ'ունենար Փարիզի Մարինեզի թատրոնին մէջ, դերասաններու եւ դերասանուհիներու բնտրանի հասարակութեան մը առջեւ, 15–ըն էր իր տեսակին մէջ : Ամէն մէկ ճիւղի համար գտուած էին հինգ անձեր կամ գործեր, բեմադրութիւններ, եւլն· : Գորին Ժապէրի մրցակիցներուն մէջն էին Իզապէլ Աճանի եւ Իզապէլ Հիւփէրը, բեմադրութիւններուն թէ գործերուն մէջ կային Լէ Տիրէքթէօր եւ Լը Սերբլը տը գրէ գոգագիէն եւ ուրիշ գլխաւորուած գործեր :

Նման մրցանակաբաշխութեանց ընթացքին հազուագիւտ է որ խակապէս արժէքաւոր գործ մը նկատի առնուի, այդ խակ պատճառաւ այս ընտրութիւնը չատ կարեւոր յաղթանակ մըն է, գործի մը համար որու նիւթը կընայ նոյնիսկ քաղաքնական նկատուիլ, բայց, հարկ է ըսել, անդամ մը եւս, որ Կալինոսկի յաջողած է լաւագոյնս ներկայացնել զայն : Բեմադրութիւնն ու խաղարկութիւնն ալ գտան իրենց արժանի գնահատանքը :

Նիւթին մասին չենք խօսիր այլեւս, քանի, թէ՛ երեք տարի առաջ, երբ կը ներկայացուէր Պոլինեզի մշակոյթի տունը, թէ՛ այս տարի Էօվրի թատրոնի ներկայացումներուն առթիւ, լայնօրէն արձագանգած ենք : Ըսենք սակայն, թէ այս թատերգութիւնը եւ Մայիս 7–ին ստացած իր հինգ Մոլիէռները լաւագոյնս կը ծառայեն Հայոց ցեղասպանութեան ծանօթացման եւ մանաւանդ աւելի մատչելի ու քաջոզական ձեւով, հասնելով գանգուածի մը, որ այլ ձեւով մատչելի պիտի չըլլար :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏԱԶՈՎ

ՊԱՊԸ, իր վերադարձի ճամբուն վրայ նախքան Մալթա այցելելը, երկուշաբթի, Մայիս 7–ին, խաղաղութեան կոչ մը ուղղեց Կոլոնի վրայ, Քունէյթրա քաղաքը, զոր Իսրայէլցիք քարուքանդ ըրած են 1974–ին, քաշուելէ առաջ սուրիական այդ սահմանագլուխի վայրէն : Սուրիացիք ուզած էին, որ Յովհ.–Պօղոս Բ. անպայման երթայ այդ խորհրդանիշ քաղաքը, զոր Սուրիացիք չեն ուզած վերականգնել, ցոյց տալու համար «սիոնական բարբարոսութիւնը» : Հոնկէ, Պապը յատուկ ազօթք մըն ալ ըրաւ այն չորս ամսեայ պաղեստինցի մանուկին համար, զոր նոյն օրը Իսրայէլցիք սպանած էին ռումբ մը նետելով եւ որու համար Շարոն կաւ յայտնեց : Երեքշաբթի, Մայիս 8–ին, Պապը կը հեռանար Սուրիայէն, Պօղոս առաքեալին հետքերուն վրայ, որպէս նախավերջին հանդրուանը իր 93–րդ Ճամբորդութեան : Ցամառօրէն կը չանայ տակալ, 81. տարեկանին, կրելէ ետք մահափորձ մը, 6 վիրաբուժական գործողութիւններ եւ տառապելով դէմքի մասնակի անդամալուծութենէն եւ Փարքինսոնէ : Ձայնասփիւռի եւրոպա Մէկ կայանէն արտայայտուեցաւ նաեւ Դամասկոսի հայ հովիւը՝ Հ· Ցովսէփ Անուանեան, չէչտելով Պապին այցելութեան այնքան կարեւոր եւ քաղաքական իմաստը :

ՊԻՐԼԻՆԻ մէջ, Մայիս 8–ին, վերջ զբրատներ : Այս ժողովին Եւրոպայի ազգակցութեան Ե· Համագումարը, որու անդամներն ալ միայն ընկերվարական չեն, այլ ընդհանրապէս սոսիօ–դեմոկրատներ : Այս ժողովին Եւրոպայի սոսիալ–դեմոկրատ գլխաւոր կուսակցութիւնը՝ գերմանական ԷՍ – ՓԷ – ՏԷ–ն վիճարկումի առիթ տուաւ, պաշնակցային դրութիւն մը առաջարկելով, հիմնուած զօրաւոր գործադիր մարմնի մը վրայ (կառավարութեան մը բնոյթը տալով Պրիւսէլի յանձնախումբին), բայց,

(Շար·ը Դ· էջ)

21-րդ ԴԱՐՈՒ ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄԱՐՏԱՀՐԱԻԷՐԸ

(Երկրորդ շարժումի մը առաջադրանքներ)

ՍՈՆԱ ԶԱՔԹԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

4. – ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՄԱԽՈՐ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆԱՑՆԵԼ

Հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ հանրային կամաւոր ծառայութեան քնոյթն ու տարողութիւնը լրիւ կերպով արժեւորուած չեն: Կան կանանց օդնութեան միութիւններ, որոնք կուսակցական հակակշիռ չիմի ենթակայ ըլլալով, ընկերային ծառայութիւնը կուսակցականութեան արտիւնով կը չափեն, հետեւաբար, իրենց յատկացումները հովանաւորին նպատակներու մաղէն կ'անցնին: Անդին, կան զուտ չահակցական մօտեցում ունեցող անհատներ կամ խմբակներ, որոնք ոչ կառավարական կազմակերպութիւններ կ'առաջացնեն գործի ձեռնարկելու պէս եւ կ'օգտուին արտասահմանեան թէ միջազգային այլազան նպաստներէ:

Վերը յիշուած այս կազմակերպութիւնները յաճախ կ'անտեսեն հիմնահարցերը, որոնցմէ կը մասնաւորենք հետեւեալ երկուքը:

Հայաստանի 1000-էն մինչեւ 8000-ի բարձրացող անտուն – անտէր թափառող մանուկներուն մեծ մասը 6 – 13 տարեկան է: Աւոնցմէ 50 առ հարիւրը որբեր չեն, այլ ունին յետին թշուառութեան մատնուած ծնողներ, իսկ 20 առ հարիւրը իրենց ընտանիքին միակ ապրուստը հոգացողն են:

Անդին, Լոս – Անճելըսի հայահոծ գաղութին մէջ, 1989-էն ի վեր ընդհանրացած են պատանի, երիտասարդ – երիտասարդուհիներու խումբեր, որոնք թէ' թմրեցուցիչի առեւտուր կ'ընեն, թէ' կը գործածեն, գողութիւն կ'ընեն, նոյնիսկ ոճիր կը գործեն: Անտէր մանուկներուն, կործանարար ընթացք բռնած պատանի թէ երիտասարդ – երիտասարդուհիներու խումբերուն, ինչպէս նաեւ անոնց անօգնական ծնողներուն հարցերը հասարակական ամբողջական ուշադրութեան կը կրօտին եւ գոյութիւն ունեցող կիսամիջոցներով չեն լուծուիր: Այսպէս, թէեւ տեղական օրէնքը կ'արտօնէ, որ թմրամոլները քանտարկութեան փոխարէն պետական հակակշիռի ենթակայ դարմանումի կեդրոն մը ղրկուին, հայ համայնքը դեռեւս իր հաստատութիւնը չունի: Այս պատճառով ալ, հակառակ տարիներ տեւող բանտարկութեան, դեռատի թմրամոլները չեն բուժուիր:

Միւս կողմէ, հասարակական ծառայութեան յուսադրիչ պարագաներ ալ կան. օրինակ, 1994-էն ի վեր, յատկապէս հայրենի գիւղերուն մէջ կը գործեն հասարակական կազմակերպութիւններ, որոնք «օճախ» կը կոչուին եւ որբերու, այրիներու, տարեցներու եւ ընդհանրապէս զրկեալներու հոգ կը տանին: Հայ – ազերիական պատերազմական վիճակին բերումով, կազմուած են խաղաղութեան, առեւանգեալներու թէ պատանդներու ազատ արձակման համար գործող միութիւններ, որոնց չարքերէն Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախկին անդամ՝ Անահիտ Բայանդուր մեծ մարդասէր Օլոֆ Փալմէի անուամբ կոչուած խաղաղութեան միջազգային մրցանակին արժանացաւ 1992-ին:

Այս առթիւ կ'արժէ վեր առնել նաեւ Եկեղեցասիրաց Տիկնանց Միութիւնները, որոնց գործունէութեան ծիրը եկեղեցւոյ պայծառութենէն անդին՝ ընկերային ծառայութիւնը կ'ընդգրկէ: Կանանց այս կազմակերպութիւնները չատ օգտակար կրնան ըլլալ յատկապէս Հայաստանի գիւղական շրջաններուն մէջ, ուր ընկերային ծառայութիւնները կա՛մ սակաւաթիւ են կա՛մ ալ գոյութիւն չունին: Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւններու հասարակական աշխատանքներու ծիրը կարելի է ընդլայնել, մանաւանդ որ այդ աշխատանքները հաշտ կ'ընթանան Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ չատ կանոնիչէն հաստատած ազգային – մարդասիրական, ժողովրդային – խնամատարական աւանդներուն հետ:

Ուրախալի է նաեւ յիշել, թէ կազմուած են սփիւռքեան համալսարանական թէ երիտասարդ կամաւորներու այլ խումբեր, որոնք Հայաստանի մէջ պիտի գործեն ըստ մասնագիտութեան, անձնական հետաքրքրութիւններու կամ ալ յատուկ ծրագրի մը իրագործման պիտի նպաստեն:

Հայաստանի թէ նախկին Խորհրդային Միութեան բոլոր երկիրներուն մէջ համաճարակ ամբողջատիրութիւնը փոխրինող նորահաստատ կառոյցները դեռեւս տակաւ են, իսկ զրկեալները պաշտպանող ընկերային ապահովութեան դրութիւնը դեռեւս կազմաւորուած չէ: Այս պայմաններուն մէջ հետզհետէ խորացող խըրամատ մը կը բացուի փոխանցման շըրջանէն օգտուելով հարստացած նոր դասակարգի մը եւ թշուառութեան մատնուած մեծամասնութեան միջեւ: Ըստ Հայաստանի Ժողովրդավարութեան եւ Մարդկային Իրաւանց Հիմնարկին կատարած Փետրուարէն Մարտ 2000-ի խոյզին, վերջին 9 տարիներուն ընթացքին մեծ հարստութեան տիրացած են քնակչութեան 1 – 2 առ հարիւրը, համեմատաբար նուազ հարստութեան՝ 12 – 15 առ հարիւրը, իսկ աղքատները քնակչութեան 80 – 85 առ հարիւրը կը կազմեն:

Թշուառներուն մեծամասնութիւնը գործազուրկ կիներն են: Ընկերային – տնտեսական հարցերու կարգաւորման պետական ծրագրի մը բացակայութեան, հասարակական կազմակերպութիւնները կը մնան զրկեալներուն գլխաւոր ապաւէնը: Իրենց կարգին այս կազմակերպութիւնները առիթ կու տան կիներուն, որ իրենց մասնակցութիւնը բերեն ազգ. վերականգնումի աշխատանքներուն: Աւելին, ժողովրդային ծառայութիւնները մեծապէս կը նպաստեն կիներու կազմակերպման՝ զրկեալներու թէ անտէրներու մարդկային տարրական իրաւունքները պաշտպանելու եւ իբրեւ կազմակերպուած ուժ՝ պահանջելու, որ կառավարութիւնը տէր կանգնի իր ընկերային – տնտեսական պարտաւորութիւններուն:

Հասարակական ծառայութեան քնոյթին ու պատմական դերին մասին կ'ընենք հետեւեալ բաղդատութիւնը: Հայ կանանց առաջին շարժումը նախապատերազմեան տուաւ ազգային – ընկերային աշխատանքներու, տարբեր տարիքի եւ խաւերու պատկանողներ ներգրաւեց, որպէսզի միասնական ուժերով ազգային բարիք ստեղծեն: Մինչ առաջին շարժումը թափ կ'առնէր ազգային ազատագրական պայքարի նախօրեակին, երկրորդը կոչուած է ձեւաւորուելու ազգային պետական կառոյցներու ամրապնդման շրջանին: Այս հանգրուանին համագանգը կ'առաջնորդէ համաչխարհայնացումի անհակակշռելի հոսանքը, որուն մակընթացութիւնը կը հարթէ մեր մայրենի լեզուն թէ ազգային ինքնութեան յատկանիշները: Այս պայմաններուն մէջ, հայ կանանց երկրորդ շարժումն ալ պարտի ազգային բարիքին դիտակցութիւնը խորացնել եւ անհատական իրաւունքներ արժեւորելով հանդերձ, անհատապաշտութեան եսակեդրոնութիւնը մերժել:

5. – ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՑՉՈՒԹԵԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ

Անցեալ տարեվերջին, ՄԱԿ-ի կողմէ յանձնարարուած խոյզ մը կը վկայէ, թէ Հայաստանի կիներուն 86.6 առ հարիւրը անտեղեակ է երկրին մարդկային իրաւանց օրէնքներուն: Իսկ միայն 47 առ հարիւրը հաւանական կը նկատէ քաղաքական բարձր դիրքերու հասնիլը: Այս թիւերը ցոյց կու տան կանանց խղումը Հայաստանի կնճռոտ եւ յարափոփոխ քաղաքական կեանքէն, ուր 95 քաղաքական խմբաւորումներ դիրար կը հրմշտկեն: Կիներու բացակայութիւնը զգալի է նաեւ շրջաններու կամ մարզերու գործերը վարող խորհուրդներուն մէջ:

Եւրոպայի Խորհրդարանին անդամակցութեան բերումով, Հայաստանի վարչապետը 2001 Յունուար 26-ին յայտարարեց, թէ իր հակակշիռին տակ պիտի սկսի գործել Կանանց Խորհուրդ մը կազմուած՝ կառավարական պաշտօնեաներէ, նախարարութիւններու եւ անոնց զանազան բաժիններու ներկայացուցիչներէն: Վարչապետին թելադրութեամբ, Կանանց Խորհուրդին գործունէութեան տարեկան ծրագիրը պիտի պատրաստուի նախարարութիւններուն եւ անոնց զանազան բաժիններուն կողմէ:

Յայտնապէս 1995-ին, օրուան իշխանութեան կողմէ «Շամիրամ» կանանց կուսակցութիւնը կազմելու սխալը կը կրկնուի: Հակառակ խորհրդարանի իր 8 անդամներուն, «Շամիրամ» չյաջողեցաւ կանանց եւ ընտանիքի հրատապ հարցերուն լուծում գտնել, որովհետեւ ամէնէն մտածելակերպի եւ գործելակերպի փոխարէն՝ զինք հովանաւորող իշխանութեան ցուցմունքներուն ենթակայ էր: Այդ իշխանութեան տապալումէն ետք, իր կարգին, «Շամիրամ» կազմալուծուեցաւ:

Հոս կ'արժէ մէջբերել հետեւեալ վկայութիւնը: Յուլիս 1998-ին «Նոյեան Տապան» լրատու գործակալութեան թղթակիցը տեսակցութիւն մը ունենալով «Շամիրամ»ի նախագահ՝ Գայեանէ Շարուխանեանի հետ, ի միջի այլոց կը հարցընէ. –

« – Ո՞րը կը նկատէք Ազգային ժողովի մէջ ձեր կողմէ իրականացուած ամենակարեւոր գործը»:

Պատասխանը կ'ըլլայ հետեւեալը.

– «Մէկ տարի կրցանք դիմանալ տղամարդոց: Հսկայական ջանք կը պահանջէ կիներու օրէնքի վրայ աշխատութիւնը: Օրէնք ստեղծել տղամարդոց միջավայրին մէջ, զանոնք ընտելացնել կնոջ ներկայութեան, դժուար գործ է»:

Նոր կազմուելիք Կանանց Խորհուրդին ալ պիտի ըլլայ անկախ մտածողութիւնը: Զլացուած են նաեւ կանանց եւ ընտանիքի հարցերը համադրելու, օրինագիծ մշակելու եւ բարեկարգում առաջացնելու նախաձեռնութիւնը: Մինչդեռ իր կոչումին տէր Կանանց Խորհուրդ մը կրնայ հայրենի թէ հայրենիքի մէջ գործող սփիւռքեան կանանց կազմակերպութիւններուն աշխատանքը համադրել, որպէսզի դիրար կրկնող աշխատանքներուն մարդկային թէ նիւթական մսխումին վերջ դնէ: Իր կոչումին տէր Կանանց Խորհուրդ մը կրնայ կանանց կազմակերպութիւններուն հետ համախորհուրդ՝ կիներու բարօրութեան եւ ընտանիքի պաշտպանութեան համար իրերօգնութեան ցանցեր, թէ' պետական ապահովութեան ընդհանրական ցանց մը ստեղծել եւ վերջապէս օրինագիծեր մշակել եւ անոնց վաւերացումն ու գործադրութիւնը հետապնդել: Միայն այս ձեւով կարելի է անօգնականներուն փրկութեան յոյս եւ բարեկարգումի վստահութիւն ներշնչել: Առանց այդ յոյսին եւ վստահութեան, կարելի չէ յառաջդիմութիւն ապահովել:

Սփիւռքի ազգային – քաղաքական ժողովներուն մէջ ալ կիներու ներկայութիւնը կա՛մ բացառութիւն է եւ կամ ցուցական ընոյթ ունի եւ առաւելապարար քարտուղարական աշխատանքներու համար է:

Հայրենիքի թէ Սփիւռքի մէջ կիներու ւարժէքը մասնակցութիւնը երաշխաւորելու համար, թելադրելի են դպրոցներու մէջ թէ կանանց կազմակերպութիւններու ձամբով քաղաքացիական դաստիարակութիւնը ընդհանրացնել: Թելադրելի է նաեւ կանանց անկախ մամուլ հաստատել, որպէսզի կանանց եւ ընտանիքի թէ ընկերային հարցերու քննարկումը տիպողական դառնայ, կանանց քաղաքացիական իրաւունքներու եւ պարտաւորութիւններու գիտակցութիւն յառաջնայ, կիներու դատողութիւնն ու անկեղծ հայրենասէրի լսնախօհութիւնը զարգանայ եւ վերջապէս, վերափոխիչ գաղափարներու մասին հանրային կարծիք գոյանայ:

6. – ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ընդհանուր առմամբ Խորհրդային Միութիւնը կազմող հանրապետութիւններուն մէջ ընկերային թէ տնտեսական զարգացումին եւ արդիականացման չարժումին ընկերացած է տեղական մշակոյթին նահանջը, հետեւաբար նաեւ բնիկ տարրին այլասերումը: 1920-ական թուականներու Խորհրդային Հայաստանի մէջ ճիշդ հակառակը պատահած է. օրուան վարիչները արդիականութիւնը քալալեբելով հանդերձ, զարկ տուած են ազգային մշակոյթին եւ կառչած ազգային ինքնութեան: Կարծես իրենց անմիջական անցեալին տեղի ունեցած Եղեռնը հաւաքական չահերու դիտակցութիւնը խորացուցած եւ զօյատեւելու կամք ներշնչած է հայրենի ղեկավարութեան:

Կ'արժէ յիշել, թէ Պոլսոյ մէջ տեղի ունեցող դարավերջի զարթօնքին կամ արդիականացման չարժման ալ ընկերացած է ազգային ինքնութեան վերահաստատումը:

Այսօր հայութիւնը կոչուած է ուժերը լարելու՝ Հայաստանի անկախ հանրապետութեան կառոյցները ամրացնելու, Սփիւռքի մէջ ալ ճուլման վտանգին դէմ պայքարելու համար: Առաջին պարագային՝ ընկերա–տնտեսական փոխանցման շրջանի եւ համաչխարհայնացումի ազդիչ տարբերութիւնները հարթող վտանգները կը զիմագրաւէ: Իսկ երկրորդին՝ իր անցեալի արժէքները տեղական պարմանիներու եւ ապագայի նպատակներուն հետ համադրելու մարտահրաւէրը կը դիմագրաւէ:

Այս կացութեան մէջ հայ կնոջ դերին բանաձեւումը ընտանիքին թէ ընկերա–քաղաքական կեանքին մէջ վճռական նշանակութիւն ունի: Տրուած ըլլալով, որ հէքեաթները ժողովուրդի մը փոքրամասնութենէն զատուած իմաստութիւնը կը փոխանցեն, յիշենք «Փոքրիկ Ծովանոյշի» հէքեաթը եւ տեսնենք թէ ինչ պատգամ կը փոխանցէ:

Օր մը Ծովանոյշը իր մութ աշխարհի հոսանքներէն չատ վեր կը բարձրանայ պլուպը եւ զմայլանքով կը դիտէ բոլորովին տարբեր աշխարհի մը գեղեցկութիւնները: Ծովանոյշը այնքան կը տարուի նորութիւններով, որ լոյս աշխարհին վրայ քալողներուն նմանիլ կ'ուզէ եւ իր ձուկի պոչը այլեւս տեսիլ կը դառնայ իրեն: Մութ աշխարհի չար վհուկը կը չարիք Ծովանոյշը յուզող զգացումները եւ առիթէն օգտուելով կ'առաջարկէ. –

– Իմ մէկ խօսքով՝ պոչիդ տեղ ոտքեր կ'ունենաս եւ ուրիշներու պէս, դուն ալ լոյս աշխարհը կը վայելես: Բայց փոխարէնը՝ ձայնդ ինծի պիտի տաս եւ եթէ այդ պատճառով լոյս աշխարհին մէջ մնաս, վերջդ կու գայ:

Առանց երկար–բարակ մտածելու, Ծովանոյշը պայմանը կ'ընդունի եւ նոր աշխարհի հրապոյրներով տարուած՝ նոր կեանքի մը հեռանկարը կը փայփայէ:

Օր կ'երթայ, օր կու գայ, ցամաքին վրայ պտրտող Ծովանոյշը երիտասարդ իշխանի մը կը հանդիպի եւ երկուքն ալ իրարմով կը գրաւուին: Սակայն երբ իշխանը կը տեսնէ, թէ չրթունքները չարժելով հանդերձ ըսելիք չունի, արջկան համայքը հեզհետէ կը պակսի եւ վերջոյ կը հեռանայ: Միայն այն ատեն Ծովանոյշը կ'անդրադառնայ իր վհուկին անդութ պայմանին նշանակութեան: Բայց այլեւս ուշ է. կը լսէ, որ անվերջ ցամաքը ծեծող ալիքները զինք կը կանչեն: Ծանր սրտով տեղի կու տայ, ալիքները իրենց գիրկին մէջ կ'առնեն Ծովանոյշը եւ անհունին մէջ կ'անհետացնեն:

Հէքեաթին պատգամը յստակ է. մեզ խաբելով չենք կրնար գոյատեւել: Անհրաժեշտ է ընդունիլ, թէ առանց անձնական ձայնի, առանց ինքնութեան արտայայտութեան, անհատը անտէր կը մնայ եւ մոռացութեան տակ կը թաղուի: Աշխարհով ցրուած հայութեան ազգային ինքնութեան առաջին պահակը՝ հայ կինն է: «Սասունցի Դաւիթ»ի դիւցազնավէպին դերդաստանին մեծ մայրը՝ Ծովինար օտարութեան մէջ իր զաւակներուն ազգային ինքնութիւնը կը պահէ՝ մայրենի լեզուն սորվեցնելով եւ իր նախնիներու քրիստոնեայ կրօնքին աւանդները փոխանցելով: Այս դաստիարակութիւնը դերդաստանի նշանաւոր դէմքերէն Աւրիւճ Մհերի, Սասունցի Դաւիթի եւ Փոքր Մհերի ինքնութիւնն ու մտածելակերպը կը ձեւաւորէ, անոնց ինքնահաստատման եւ ինքնարժեւորման կը նպաստէ, մինչ յանուն ազգային բարիքին:

Իսկ երբ Դ. եւ Ե. դարերուն Հայաստան կրօնական եւ քաղաքական պայքար կը մղէ Սասանեան Պարսկաստանի դէմ, ազնուական կիներ տնային դաստիարակութեան դրութիւնը կը հաստատեն. իրենց տուներուն մէջ մեր լեզուն ու մշակոյթը դասաւանդելով, սերունդներուն ազգային ինքնութիւնը կը պահեն: Առանց այդ ազգային դաստիարակութեան սերունդներուն միջեւ կապը պիտի խզուէր:

Իր կարգին, դարավերջի Զարթօնքի շրջանի մեծ դրագէտ Րաֆֆի հայ կնոջ դերը կը չեշտէ ոչ միայն ազգային ինքնութեան պահպանման, այլեւ ազգային վերելքի տեսակէտէն: Կը մէջբերենք իր տեսակէտը.–«Որևէ վերանորոգութիւն մի ժողովրդի կեանքի մէջ չի կարելի կատարել առանց կանանց մասնակցութեան. եթէ մի ժողովուրդ մնացել է անշարժ, դրա գլխաւոր պատճառն այն է, որ կինը չի մասնակցում ազգային – հասարակական

ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ՈՍԿՈՐՆԵՐԸ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ԱՊՐԱՆՔ

Վիէննամի պատերազմին աւարտէն առնմամեակները եաք, այսօր իսկ, փակած չէ դառնութեան էջը: Այս անգամ ալ պատերազմի դաշտին վրայ ինկած ամերիկացի զինուորներուն ընտանիքներուն իրենց հարազատներուն մնացորդը դնելու ճիգը զուտ բացած է իւրատեսակ զեղծարարութեան մը: 1992-էն ի վեր, ԱՄՆ ամէն տարի 25 միլիոն տոլար կը յատկեն Վիէննամի պատերազմին ընթացքին հոն անհետ կորսուած 1500 ամերիկացի զինուորներուն ածխունը գտնելու համար: Մինչդեռ, Հանոյ գրեթէ ոչինչ ծախսած է հիւսիսային վիէննամցի 300 հազար զինուորներուն ածխունը գտնելու համար:

Ուշադրութիւնը եւ իր նախկին թշնամիին զործակցութեան շնորհիւ շուրջ 2500 հայտնաբար զինուորներու ածխունը գտնել կարելի եղած է: Սակայն, վիէննամեան իշխանութիւնները հարկաւոր նիւթական միջոցները չունին եւ հիւսիսի ընտանիքները որոնք կ'ուզեն իրենց հարազատներուն յիշատակը յարգել, պարտաւոր են իրենց գլխուն ճարը նայելու: Անոնցմէ շատեր իրենց նեղ միջոցները կը յատկացնեն դէպի հարաւ ուխտագնացութիւններու, իրենց սիրելիներուն ածխունը անձամբ փնտռելու նպատակով: Տեղւոյն վրայ հասնելով, անոնք դժուարներ կը յաղթահարեն, որեւէ տեղեկութիւն ձեռք ձգելու համար:

Պատերազմի Հաշմանդամներու նախարարութիւնը յաճախակի կերպով տեղեկատուութիւն կը հրապարակէ ռազմադաշտի ըրջաններուն, զինուորական միաւորներուն մասին: Առիկա ընելով ակամայ կ'օգնէ զեղծարարներու որոնք կատութիւնը չհարկելու ծրագիրներ կը մշակին: Կ'երթան զերեզմանները կը բանան ու մարդկային ոսկորները հանելով, զանոնք կը զետեղեն նախկին ռազմադաշտ զոյց տրուած վայրերու մէջ: Ճեռոյ քարտէսներ կը պատրաստեն, այդ ոսկորները-րուն տեղը զոյց տուող: Ոստիկանութիւնը կը հետապնդէ զանոնք, բայց ըսուածը այն է որ մարդկային ածխուններու յայտնաբերումին եւ զեղծարարութեան ակներեւ պարագայի մը միջեւ կապ հաստատել կարելի չըլլալով, մինչեւ այսօր ոչ ոք ձերբակալուած է:

ՔԱՂՀԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՍԵՐՊԻԱ

ՍԵՐՊԻԱ, 2001, ԱՊՐԻԼ 24

Ապրիլի 24-ի առաւօտեան ժամը 10-ին սերպահայ գաղութի բազմաթիւ անդամներ հաւաքուել էին հայկական չարաթաղրեայ դպրոցի բակում, որտեղից հանրակառքերով պէտք է մեկնէին Նովի Սատ քաղաք: Ինչպէս աշխարհի ողջ հայութիւնը, այնպէս էլ սերպահայ համայնքի ներկայացուցիչները եկել էին իրենց յարգանքի տուրքը մատուցելու հայ ժողովրդի ամենամեծ ողբերգութեան, Հայոց Մեծ Եղեռնի անմեղ զոհերի յիշատակին:

Այս տարի, Սերպիայի Հայոց Միութեան նախաձեռնութեամբ այդ օրը նշուում էր Նովի Սատ քաղաքում, որտեղ մօտ 300 տարի առաջ Մխիթարեան միաբանութեան հովանաւորութեամբ գործում էր Հայոց եկեղեցին, ցաւօք, Ի. դարի Բ. կէսին քանդուել էր տեղական իշխանութիւնների կողմից: Նոյն տեղում, այսօր, վեր է խոյանում Հայաստանից բերուած մի գեղեցիկ խաչքար, որի առջեւ էլ տեղի ունեցաւ հանդիսաւոր արարողութիւնը: Արարողութեանը ներկայ էին համայնքի բազմաթիւ Հայեր, այլազգի հիւրեր, պաշտօնական անձինք, քաղաքական գործիչներ եւ մշակոյթի ներկայացուցիչներ, այդ թւում Սերպիայի Բաչկա եկեղեցական թեմի հոգեւորականները, քաղաքային կոմիտէի նախագահ Դ. Պոմորիշկին, Վոյվոդինայի երկրամասի ազգային փոքրամասնութեան եւ մարդու իրաւունքների կոմիտէի քարտուղար Սլաւեն Դուլիչը, Նովի Սատ քաղաքի մշակութային յուշարձանների պահպանութեան կոմիտէի տնօրէն Դոնկա Ստանչիչը:

Սկսուեց ժամերգութիւնը: Հոգեւոր Հայրերի աղօթքները, քանդուած եկեղեցու չունչը վերակենդանացնող խաչքարն ու այդ օրը փչող սաստիկ քամին, որ հաւանաբար Տէր Զօրի անապատից մեր նախնիների պատգամն էր բերում, խորհրդանշում էին Հայի յոյսն ու ճակատագիրը եւ մէկ անգամ եւս յիշեցնելու, որ նմանատիպ ողբերգութիւնները պէտք է խստագոյնս դատապարտուեն եւ երբեք չմոռացուեն:

Ժամերգութեան աւարտից յետոյ առաջինը ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ Սերպիայի Հայոց Միութեան նախագահ Պ. Մատիլովիչը: Նա ներկայացրեց Նովի Սատ քաղաքի քաղաքային կոմիտէի նախագահ Դ. Պոմորիշկիին, որը դիմելով ներկաներին, նշեց որ պատմութիւնը երբեք չի ներում կազմակերպուած կոտորածները, ուստի եւ քաղաքակիրթ աշխարհը պէտք է դատապարտի եղեռնը: Ցաւով նշելով եկեղեցւոյ քանդման փաստը, Պ. Պոմորիշկին յոյս յայտնեց, որ ապագայում նման վայրագութիւն չի թոյլատրուի եւ որ այսուհետ քանդելու փոխարէն պէտք է կառուցել եւ արարել:

Սերպիայի Հայոց Միութեան հետ սերտ համագործակցութեան եւ միութեանը աջակցութիւն յուցաբերելու համար ի նշան երախտագիտութեան Պարոն Պ. Մատիլովիչը շնորհակալագրեր յանձնեց Նովի Սատ քաղաքի քաղաքապետարանին, Բաչկա Թեմի արքեպիսկոպոսարանին, Նովի Սատ քաղաքի յուշարձանների պահպանութեան կոմիտէին եւ նրա տնօրէն Տիկին Դոնկա Ստանչիչին:

Արարողութիւնը եզրափակուեց Պելկրատի չարաթօրեայ դպրոցի աշակերտների ելոյթով:

Հայ խօսքն ու հայ երգն էին հնչում բազմաթիւ դժուարութիւններ ու պատերազմ տեսած այս երկրում եւ միաժամանակ պատգամում, որ վերջն է արդէն եաթաղանի ու ռումբերի եւ որ ժամն է ըմբռնումի ու համաձայնութեան:

ՍԵՐՊԻԱՑԻ ՀԱՅՈՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՏԻՆԻ Ս. ԾՈՎՍԷՓ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Ս. Ծովսէփ եկեղեցին կառուցումը սկսաւ 1887-ին, Ազգային ժողովի երեսփոխան Ծովսէփ Գազազեան էֆէնտիի առաջնորդութեամբ, եւ Մարտինի հայ կաթողիկէ համայնքի աջակցութեամբ, եւ Պատրիարք Կրիկորիոս 8-րդի կողմէ առաջնորդ նշանակուած Մելքոն Նազարեանի օրով: Եկեղեցին 1894 Յունուարին պաշտամունքի բացուեցաւ:

Եկեղեցին կը գտնուէր Շար թաղամասին առաջին պողոտային վրայ: Եկեղեցւոյ քով կար նաեւ Դպրեվանքը, որ այժմ աւերակ վիճակի մէջ է: Եկեղեցւոյ եւ ամբողջ համակարգին ճարտարապետն էր հայազգի անուանի ճարտարապետ Սարգիս Էլիաս Լոլէ:

Եկեղեցիի զմբէթին վրայ կը գտնուէր զանգակատունը, եկեղեցին ունէր տափարակ երդիք: Կառուցուած էր զարդաքանդակ զեղին քարերով: Ներքին մասին մէջ 21 սիւներու վրայ կար վերնատունը, որ ճարտնական հրաշալի կարելիութիւններ ունէր: Վերնատան պատշգամը երեցդողութեան համար չատ յարմար դիրք ունէր: Եկեղեցւոյ մէջ կային վեց արքատան արձանները, հիւսիսային կողմը՝ խորան, հարաւային կողմը՝ գաւիթ, արեւմտեան կողմը՝ մկրտարան, իսկ արեւելեան կողմը՝ աստեան, այսինքն ճիշդ հայկական եկեղեցւոյ ճարտարապետական ոճին համաատիպ: Եկեղեցին կը նայէր դէպի Արեւելք: Շինութեան ընթացքին եկեղեցւոյ հիման վրայ թոներով աղ թափուած էր, որպէսզի չէնքը խոնաւութենէ փըրկուէր: Այս դրութիւնը կը կիրարկուէր անթիւ չրջաններէ ի վեր:

Եկեղեցին Ծովսէփ Գազազեանի պապենական բնակարանին դիմաց կը գտնուէր: Այս անձը պետական արձանագրութիւններու մէջ յիշուած է Մարտինցի Ծովսէփ Գազազեան անունով, իսկ ժողովուրդը զինք կը կոչէր «Հօճա Ծոսէփ»:

Պատմութիւնը արձանագրած է որ այդ չրջաններուն երեսփոխան Ծովսէփ էֆէնտիի հովանաւորութեամբ Տիգրանակերտ քաղաքին մէջ ալ Ս. Ծովսէփ անուն եկեղեցի մը կառուցուած էր: Այս եկեղեցիին ալ ճարտարապետը հայազգի Լոլէն էր: Մարտին քաղաքին մէջ Րաֆֆի – Թովմաս Զէրմէնեանց եւ Իսքէնտէր Ադամեանի բնակարանները ալ Լոլէի ձեռամբ կառուցուած էին:

Եկեղեցին 1915 Թուականին գործածուեցաւ որպէս պինանոց: 1950-ին յանձնուեցաւ Հայերուն եւ վերանորոգուեցաւ Սկլեմ Կիւօ (Լոլէ), Ճէպրայիլ Միմար (Հաքիմեան) անուն ճարտարապետներու ձեռամբ: Նոյն տարին Մարտինցի հայ կաթողիկէ եպիսկոպոս Ներսէս Թայրոյեան կատարեց եկեղեցւոյ բացումն ու օծումը:

Տէր – Իլ Զօր, Մուսուլ, Պաղտատ եւ մինչեւ Պասրա, չրջանի բոլոր հայ կաթողիկէ կեդրոնները կապուած էին Մարտինի Սուրբ Գէորգ Արքեպիսկոպոսարանին: Մարտինի Ս. Ծովսէփ եկեղեցին ալ նոյն կեդրոնին կապուած էր:

Այդ չրջանին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ նշանակուեցաւ Մարտինցի Վարդապետ Գէորգ Զանտրեան: Եկեղեցին պաշտամունքի բացուեցաւ 1950 Յուլիս 30-ին: Մինչեւ 1954, մկրտութիւն, յուղարկաւորութիւն եւ ամէն կիրակի ալ՝ պատարագ կը մատուցուէր այս եկեղեցիին մէջ: Բացի ատկէ, հայ կաթողիկէ տղոց եկեղեցական դիտելիքներ եւ չարականներ կ'ուսուցանուէին: Բայց դժբախտաբար հայերէն լեզուի եւ կրօնքի դասերը դըժդոհութիւն պատճառեցին ասորի համայնքին: Առիկա բանավէճի նիւթ դարձաւ քոյր եկեղեցիներու միջեւ: Այնուհետեւ 1954 Դեկտեմբեր 29-ին Գէորգ վարդապետ հեռացուեցաւ քաղաքէն:

Եկեղեցին մնաց առանց հովիւի: Այնուհետեւ հայ համայնքն ալ սկսաւ արտագաղթել դէպի Ամերիկա, Արժանթին, Պրազիլ, Լիբանան եւ Իսթանպուլ:

«Ս. Փ.»

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑԾ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Բերած գրքերը հիմնականում կրօնական թեմաներով էին, նկարներում՝ Ձիւսուս Քրիստոսը: Պատմում էր Քրիստոսի ծննդից, քարոզներից, մատնութիւնից ու խաչելութիւնից: Շատ էր կապուած մեղ հետ: Մի անգամ, երբ հիւանդացաւ ու մեզ մի քանի օր չէր տեսել, մարդ ուղարկեց, խնդրեց իրեն այցելութեան գընանք: Հեռու չէր ապրում (վարձով, որքանոցին մօտիկ), գնացինք: Շատ ուրախացաւ ,հիւրասիրեց թխուածքով ու կաթով (խոհարարը հայ կին էր): Այդքան համեղ թխուածք ոչ մէկս չէր կերել:

Նրա կողքին մեզ չատ ազատ էինք զգում: Ամբանը նրա հետ գնում էինք Երեւանի տեսարժան վայրերը զբօսանքի, բարձրանում Քանաքեռի այգինները ,հասնում այժմեան կենդանաբանական այգու ձորը եւ այլն, եւ այլն: Ես միսթըը Հարքորթի «աչ թեւն» էի, միշտ նրա կողքից էի քայլում: Մի օր ասացի, որ կ'ուզենայի մի քիչ աւելի բարձրահասակ լինել (հազիւ նրա ուսից էի): Ասաց, որ ինքը յատուկ դեղ ունի, կը դրի ճաշի մէջ, եւ բոլորս էլ պօյ կը քաշենք: Մտաւ խոհանոց, դուրս եկաւ ասաց, որ դցել է, եւ ճաշից յետոյ ես անընդհատ չափւում էի, բայց ամէն անգամ համոզւում, որ նոյնն եմ մնացել: «Ոչինչ, – մխիթարում էր միսթըը Հարքորթը, – երեւի քիչ եմ դցել, վաղը նորից կը դցեմ»:

Պարզ մարդ էր: Մի անգամ, Լոնտոն արձակուրդ գնալիս, ասաց, որ ուզում է իրենց հարեւանի աղջկան, եթէ նա էլ իրեն ուզեց, վերադարձին կը բերի իր հետ: Այն ժամանակ գնալ-գալը ամիսներ էր տեւում: Վերադարձաւ մենակ: Հարցրեցինք՝ իսկ ո՞ւր է ձեր կինը, միսթըը Հարքորթ, պատասխանեց որ այն աղջիկը չուզեց իրեն:

Մի անգամ ես ու ընկերուհիս՝ Աղաւնին, միսթըը Հարքորթի հետ զբօսնում էինք Աբովեան փողոցում: Ամառ էր, երկուսս էլ ոտաբոպիկ էինք: Մտաւ մի երկուսս էլ մաշիկներ գնեց: Վարպետը, տեսնելով, որ գնորդն օտարերկրացի է եւ չի սակարկում, չատ թանկ ծախեց՝ զոյգը 10 ռուբլի (այն ժամանակ դա մեծ փող էր): Աղջիկները նախանձից պայթում էին: Շուտով մայրս էլ մի զոյգ ճերմակ դուլպայ բերեց ինձ (ամերիկեան էր, քեռուս կինն էր տուել) եւ այդ ամառ (1924-ի) ոտաբաց չմնացի:

Միսթըը Հարքորթի հետ հայերէն էինք խօսում: Մինչեւ երեւան գալը նա աշխատել էր Պաղտատում ու այնտեղ հայերէն սովորել մի հայ քահանայի մօտ: Մի անգամ պատմեց, թէ Անգլիայի թագաւորն ինչպիսի մեծ չուքով է ընդունելութիւնները կազմակերպում: Ես հարցրեցի. «Իսկ դուք եղե՞լ էք ձեր թագաւորի մօտ»: «Ոչ, ոչ, – ասաց նա, – Անգլիայում ես փոքր մարդ եմ»: Դա ինձ խիստ զարմացրեց, որովհետեւ այն ժամանակ ինձ համար միսթըը Հարքորթից մեծ մարդ չկար աշխարհում:

Պարոն Սամուէլից յետոյ որքանոցի կառավարիչ նշանակուեց օրիորդ Երանուհին: Կարճահասակ, լայն թիկունքով ու լայն երեսով կին էր: Զափազանց սակաւախօս, խստաբարոյ, անբարեացակամ մի մէկն էր: Աղջիկներից ոչ մէկը նրան չէր սիրում եւ ասում էին, թէ նա խորովածն անկողնում է ուտում: Չեմ կարող ասել, թէ դա որքան էր իրականութեանը համապատասխանում, բայց ճիշդ էր այն, որ մենք դեռ չէինք նախաճաշել, իսկ խոհարարը չէր խորովածը նրա սենեակն էր տանում:

Մի քանի ամիս անց օրիորդ Երանուհուն փոխարինեց նրա եղբօր կինը՝ տիկին Փառիկը: Մանր-մունր, նիհար, երիտասարդ կին էր, թեթեւսոլիկի մէկը: Մեծ աղջիկներին, ընդհակառակը, նրա բնաւորութիւնն ու նրբակազմութիւնը դուր էր գալիս, ասում էին, որ կարող է մասնակցել որքանոցի թատերական խմբակի ներկայացումներին: Կարծեմ այդպէս էլ արեց: Իսկ որքանոցի թատերական խմբակը յետագայում Սունդուկեանի անուան թատրոնին դերասանուհի տուեց՝ Մայրանոյշ Պարոնիկեանին, որի հետ այն տարիների լուսանկարս պահպանուել է մինչեւ հիմա:

Տիկին Փառիկը խիստ չէր, եւ մենք մեզ ազատ էինք զգում: Երկու փոքրիկ տղայ ունէր: Նրանք մեր խաղընկերներն էին, երբեմն էլ մեր չալակն էր գնում եւ ուղարկում իրենց տուն: Ի տարբերութիւն իրենց մօր, տղաները չալուիկ էին, եւ մինչեւ նրանց տուն էինք հասցնում, կարգին յոգնում էինք: Տիկին Փառիկի ամուսինը Պուլվարի դիմաց գտնուող դեղատան վարիչն էր՝ իր որդիների նման հաստլիկ:

(Շար. 24)

(Շար. Ա. էջէն)

պատգամաւորները նախընտրեցին խուսափիլ վիճաբանութիւններէ եւ հարցը բարձի թողլ ըրին, գոնէ առայժմ: Շրէօտէր բաւական յուսախաբ էր: 21 կուսակցութիւններու ներկայացուցիչները իրենց կլուխն ընտրեցին Ռոպին Գուք (Անգլիացի) որ արդէն միակ թեկնածուն էր:

ՄԱԻՐՈՆԻՈՑ նախապահը՝ Թրաժքովսքի եւ վարչապետը հանդիպելէ եաք ՕԹԱՆ-ի ընդհ. քարտուղարին եւ Եւրոպական Միութեան օտար քաղաքականութեան ներկայացուցիչ՝ Խաւիէր Սոլանայի, հրաժարեցան պատերազմական վիճակ հաստատելէ, ինչպէս կը նախատեսէին:

ԻՏԱԼԻՈՑ ընտրապայքարը բաւական սուր ընոյթ առած է, թէեւ Պէրլուսքոնիի «Ազատութեանց տունը» միշտ կը լուսին է հարցախոյզներուն, հակառակ իրեն դէմ տարուող պայքարին: Ընդդիմութիւնը «գողերու թափառորը» որակած է Իտալիոյ ամէնէն հարուստ եւ աչխարհի հարուստներու 14-րդ դիրքի վրայ գտնուող Սիլվիո Պէրլուսքոնին, որու զինակիցները՝ Հիւսիսի Լիկան (անցեալին հիւսիսային Իտալիոյ անկախութիւնը կը պահանջէր) եւ «Ազգ. Զինակցութիւնը» (նոր-ֆաշական նկատուած) խիստ քննադատութեանց թիրախ են: Ամպէրթօ Էքօ, պրապէտը, միացաւ այն մտաւորականներուն որոնք կոչ ըրած են Պէրլուսքոնիի դէմ քուէարկելու:

ՍԹՐԱՋՊՈՒՐԿԻ Մարզկային Իրաւանց Եւրոպական Առեանը, Հինգշաբթի, Մայիս 10-ին, պիտի տայ իր վճիռը Նիկոսիոյ ներկայացուցած բողոքին՝ Թուրքիոյ դէմ: Կիպրոս կ'ամբաստանէ Թուրքիան որ մարզկային իրաւանց պայմանագրութեան բազմաթիւ խախտումներ կ'ընէ, 1974-ի զինուորական գրաւումէն ի վեր:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ բանտերուն մէջ հացադուլ ընող երկու բանտարկեալ եւս մեռած է, ինչ որ 22-ի կը բարձրացնէ ցարդ մեռեալներու թիւը: Կառավարութիւնը դեռ երկխօսութեան չի ձեռնարկեր:

ՎԻՔԹՈՐ ՀԻՒԿՈՑԻ ժառանգորդներու երիցագոյնը՝ Փիէր Հիւկօ դատարան դիմած է որպէսզի հրապարակէն վերնայ «Թշուառներ»ու չարունակութիւնը զոր գրած է Ֆրանսուա Սերեզա եւ լոյս տեսած 65 հազար օրինակներով: Հիւկոյի մտքէն չէր անցներ, անշուշտ, որ մէկը կրնայ իր վէպին չարունակութիւնը գրել, ողջնդել ժամէրը: Դեռ մէկ հատորով ալ հարցը չի փակուիր, երկրորդ մըն ալ նախատեսուած է Սեպտեմբերին: Գրողներու Միութիւնն ալ վրդոված է եւ կը յիշեցնէ հեղինակի մը բարոյական իրաւունքը որ «յաւիտենական է, անփոխանցելի եւ անժամանցելի»: Փարիզի դատարանը Յունիս 27-ին պիտի քննէ հարցը: Փիէր Հիւկօ կը պահանջէ որ արգիլուի հատորին չահագործումը, 50 հազար Ֆր. օրական պահանջելով ամէն մէկ օրուան յապաղումին համար եւ 4,5 միլիոն Ֆր. ալ կը պահանջէ որպէս վնասուց հատուցում:

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ,
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ
ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝
«ՀԱՋԱՐ ՈՒ ՄԻԿ ԵԼՔ...»
երգիծական խաղը
Մօտք եւ խաղարկութիւն
Վարդան Պետրոսեանի
Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30-ին
Ցրտ Թաղամասի Քաղաքապետարանի
«Ռոսինի» սրահը
9,rue Drouot, Paris 9e
Տոմսերը ապահովելու համար
հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

ՀՈԳԵՇՆԱԳԻՏՈՑ

Պ. Հրանդ Սեւէֆ, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Մայիս 13-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, իրենց կնոջ, մօր եւ մեծ-մօր՝

ՏԻԿԻՆ ԷՔԻԼ ՍԵՏԷՖ-Ի

(ծնեալ՝ Թէրզեան)

մահուան քառասունքին լ յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին էքիլ Սեւէֆի (ծնեալ՝ Թէրզեան) յիշատակին, Գլամարէն Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գըլիկեան հետեւեալ նուէրները ըրած են. – ՀԲԸՄ-ի Փարիզի գլխոյին 2·000 Ֆր., Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ, Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցիներուն, Հայաստան Հիմնադրամին, «Ցոյս Հայաստանի Համար» եւ «Յառաջ»ին 1·000-ական Ֆր.:

ՄԵԾ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 13, Կիրակի, Նիսի մէջ
Հայաստանի Քրիստոնէացման
1700-ամեակին առթիւ
Հովանաւորութեամբ՝
Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿ. ՆԱԳԱՇԵԱՆԻ
Ցայտագիր. –

Ժամը 10-ին եպիսկոպոսական պատարագ Գիւտ Արք. Նագաշեանի կողմէ:

Սայթաթ Նովա երգչախումբը պատարագը կ'երգէ, դեկավարութեամբ վարիչ՝ Խաչիկ Երմազեանի:

Ժամը 13·30-ին ճաշ Պարսամեան սրահին մէջ:

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝ 04 93 44 41 14 թիւին:

Ժամը 16-ին Միջեկեղեցական արարողութիւն Նիսի Նոթր – Տամ Մայր եկեղեցւոյ մէջ մասնակցութեամբ՝ Գիւտ Արք. Նագաշեանի:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Անիէռի Ակնունի մասնաճիւղի անդամական ընդհանուր ժողովը, Երկուշաբթի, Մայիս 14, ժամը՝ 20·45-ին

Centre Administratif d'Asnières

ՄԱՐՍԷԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

HAMPARTZOUM - ASCENSION

A l'occasion de la fête de l'Ascension la messe sera célébrée

par

le Père
MEGUERDITCH KAHANA GRIGORIAN
Pasteur spirituel
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de Stockholm
(spécialement invité de Suède)

et sera interprétée
par la Chorale SAHAK-MESROP
sous la direction
de **Khatchig Yilmazian**

jeudi 24 mai à 10 heures

en la Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
339, ave. du Prado, 13008 Marseille

A l'issue de la messe, un buffet (déjeuner)
organisé par la Commission des Dames, sera dressé dans la cour de la Cathédrale, suivi d'un «Vidjagakhagh» dans une ambiance musicale avec la participation de l'Orchestre «Frères Achoughatoyan»

Pour tous renseignements et réservations s'adresser au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ 04.91.77.84.70.

P.A.F. : 120 F.

LA REPRESENTATION
DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE
appelle à participer au

MEETING

en présence de la délégation
de la République du Haut-Karabagh
dirigée par le Président

ARKADI GHOUKASSIAN

et **le Maire d'Issy-les-Moulineaux**
ANDRE SANTINI

Vendredi 11 mai de 18h à 19h30

à la salle AUDITORIUM
du Conservatoire Nieder Meyer
11-13, rue Danton,
Mail Raymond Menand
ISSY-LES-MOULINEAUX
(à 300 mètres du M° Mairie d'Issy)

ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

ՀԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպեն՝

Հայ մշակոյթի եւ պատմութեան, նաեւ ընդհանուր գիտելիքներու մրցում մը 11-էն 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ, Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15-ին Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

UGAB — MARSEILLE
AZADAKROUTIOUN

RENCONTRE

avec

Claude MUTAFIAN

Historien et Maître de Conférences à l'Université Paris Nord

autour de son ouvrage

"Atlas historique et culturel de l'Arménie"

Proche-Orient et Sud-Caucase, du VIIIe siècle avant J.-C. au XXIe siècle

— Diaporama lors de cette soirée —

le Vendredi 11 mai à 20 heures 30

au 327, boulevard Michelet — 13008 MARSEILLE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY

Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.

Participation : 150 F. par personne

Réservations :
☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 90

*
**

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions avant **le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոն - Վիլէօրպանի Արաքս մասնաճիւղը կը հրաւիրէ իր բացառիկ պարահանդէսին Շաբաթ, Մայիս 12-ին Վիլէօրպանի կեդրոնական սրահին մէջ

234, cours Emile Zola,

Ժամը 20-էն սկսեալ:

Մուտքը 100 Ֆրանք:

Երեկոյթը պիտի խանդավառէ երեւան նուագախումբը իր երգիչով եւ բոլորի ծանօթ **D.J. Didier**

Եկէք միասին վայելենք հայկական յիմնոլորտը խաչուհիներուն կողմէ պատրաստուած համեղ ճաշերով եւ հայկական անուշեղէններով:

Ձեր տեղերը ապահովելու համար խնդրամատոյց կը հեռաձայնել Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան՝

04 – 78 – 26 – 28 – 71

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section d'Asnières
Au profit de la Colonie de Bellefontaine
Réservez votre soirée
du samedi 6 octobre
GALA ARTISTIQUE ARMENIEN
avec l'**Ensemble folklorique arménien**
NAVASART
Danseurs, musiciens,
chanteurs traditionnels
au Grand Théâtre d'Asnières.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

DIMANCHE 20 MAI

une journée autour de l'Arménie

à l'Eglise Réformée de Paris-Luxembourg, 58, rue Madame, Paris 6e

— **14h30 : ASSEMBLE GENERALE de SPFA** (Solidarité Protestante France-Arménie), animée par le Pasteur Samuel SAHAGIAN.

Tous les intéressés, même non-membres de SPFA, sont cordialement invités.

— **17h : CONCERT** de Chants Traditionnels Arméniens (religieux et populaires), par la Chorale KOGHTAN de l'UGAB, dirigée par Haïg SARKISSIAN.

(Libre participation financière pour soutenir l'opération «enfants des rues à Erévan», de SPFA, et l'opération «repeuplement des villages» de l'UGAB.)

Ceux qui le souhaitent peuvent participer également au Culte à 10h30 (Chants liturgiques arméniens) et au déjeuner arménien à 12h30.

Renseignements : **01 47 35 30 23** ou **01 34 13 88 90.**

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 11
VENDREDI
11 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում) 1·500 Ֆ· (Շաբաթաթերթ առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·164 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20.164

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԸՐՄԷՆԿՐԷՄ,

(Մաշիս 9/10)

ԼՂՀ

"ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՊԻՏԻ Է ԲԱՆԱԿՑԻ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԵՏ"

Ազահովութեան Նորհուրդի քարտուղար կարէն Բաբուրեան յայտնած է թէ Լեռնային Ղարաբաղը հակամարտութեան կողմ է եւ այսօր Ադրբեջան ինք պէտք է չահագրգռուած ըլլայ անոր հետ բանակցելու, պայմաններ լուծելու համար: Դրական արժեւորելով Հայաստանի ու Ադրբեջանի նախագահներուն հանդիպումները, ան յիշած է թէ «առանց Լեռնայիին Ղարաբաղի մասնակցութեան ցանկացած ընդունուած փաստաթուղթ անհնարին կը լինի իրագործել կեանքում»:

***

ՇՈՒՇիի Ա.ԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԻՆՆԱՄԵԱԿԸ

Մայիս 8–ին Ազգ· Ժողովին մէջ Նորհրդարանի ու կառավարութեան միասնական հանդիսաւոր նիստ գումարուած է Շաղթանակի, Շուշիի ազատագրութեան եւ բանակի օրուան առթիւ: Ներկայ եղած են նախագահը, Ազգ· Ժողովի նախագահը, Պաշտպանութեան նախարարը, Արցախի Թեմին առաջնորդը, նախարարներ, պատերազմի վեթերաններ, զինորներ, կրօնաւորներ, հիւրեր: Նոյն առթիւ նախագահ Ա· Ղուկասեան չքանչաններ յանձնած է պատերազմական խիզախութեան տէրերու, պետութեան կայացումին ատարած դէմքերու· այսպէս, վ· Գրիգոր Լուսաւորիչ» չքանչանով պարգեւատրուած է Գերագոյն Նորհուրդի առաջին նախագահ վազգէն Ա– Քիւր Մկրտչեանը, «Ոսկէ արծիւ» կոչումին յետմահու արժանացած է հրամանատար Պետրոս Ղեւոնդեան: «Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ» չքանչանի արժանի նկատուած են նաեւ քաղաքական գործիչներ Ժան Անդրեան (յետմահու), Լազար Գասպարեան (յետմահու), Սերգէյ Շաքարեան, Հենրիկ Պօղոսեան (յետմահու), պատմաբան, դրող Բագրատ Ուլուբաբեան:

Ս· Մեսրոպ չքանչանով պարգեւատրուած է նաեւ նախկին խորհ· Գերագոյն Նորհուրդի երեսփոխան Բորիս Դադամեան:

Պատերազմի խումբ մը մասնակիցներու ալ տրուած է «Մարտական խաչ», «Արիութեան համար» եւ «Շուշիի ազատագրման» չքանչանները:

"ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՄՐՑԱՆԱԿ"Ի ԱՐԺԱՆԱՑՈՂՆԵՐԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Մայիս 3–ին հրապարակուած է Հանրապետութեան նախագահի մրցանակի արժանի նկատուածներու ցանկը· բնական եւ թէքնիք դիտութիւններու մարզին մէջ ան տրուած է Հրաչեայ Ներսիսեանին, տեղեկատուական թէքնոլոժիի՝ Մերուժան Կարապետեանի եւ Յովհաննէս կիզղեանի «Ե– – ԺԸ· դարերու հայ դասական մատենագրութեան էլեկտրոնային գրադարան» աշխատութեան համար, առողջապահութեան՝ Գիտութիւններու ակադեմիայի բժշկական ծնաբանութեան կեդրոնին եւ ոսկրածուծ նուիրողներու բարեսիրական հիմնադրամին, մարզական եւ հանրային արժէքներու մարզին՝ Տիգրան Աւետիսեանի «Հայոց պզտանուններու բառարան» աշխատութեան համար:

Մրցանակներու յանձնումը կատարած է Մայիս 8–ին նախագահ Ռ· Քոչարեանի կողմէ: Մրցանակը ոսկէ մետալ մըն է եւ 3000 տոլար:

ԻՍՐԱՑԷԼԻ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ՀՋՕՐ ԸԼԼԱԼ ԿԸ ԹԵԼԱԴՐԷ ԹՈՒՐՔԻՈՑ

Թուրք լրագրող մը էօ· Ինճէ Թել Ավիվի մէջ հանդիպում մը ունեցած է Իսրայէլի Կրթութեան նախկին նախարար Ե· Սարիտի հետ որ իր նախարարութեան չրջանին որոշած էր դասագիրքերու մէջ տեղ տալ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին: Հանդիպումին նիւթ եղած է այդ պարագան ալ որ վրդովում պատճառած էր Անգարայի:

Էօ· Ինճէ անջատ սիւնակի մը մէջ կու տայ այդ մասին ունեցած երկխօսութիւնը Ե· Սարիտի հետ («Հիւրրիյէթ», Մայիս 9)· ինք «անարդարութիւն» կը նկատէ եղածը երբ կ'ըսէ թէ իրենք կ'ընդունին որ «ապստամբ եւ անջատողական Հայեր սպանուած են պատերազմին ընթացքին: Թէ տպրագրութիւնը, այսօր ալ, կարելի չէ վաւերացնել: Սակայն, պատերազմի պայմաններուն մէջ "ատիկա ցեղասպանութիւն չէր": Կը չեշտէ նաեւ թէ դիրքնիք կը վչտացնէ տեսնել որ այդ պատերազմին զոհ մօտ մէկ միլիոն Թուրք ոչ մէկ տեղ կը յիշուին:

Ե· Սարիտ կը պատասխանէ· «Ես բացայայտօրէն կը բննադատեմ երբ իսրայէլացի ժողովուրդը անարդարութիւն կը գործէ Պաղեստինցիներուն դէմ: Ատիկա կ'ընեմ դրովհետեւ հզօր եմ: Դուք ալ հզօր եղէք, գիտակցեցէ՛ք ձեր ուժին: Կրնայ ձեր ըսածին նման զինեալ ընդհարում մը ըլլալ պատահածը: Սակայն, միջանկեալ այնպէս բաներ կան որոնց պատճառով կը մտածեմ թէ այդպէս չէ»:

Երբ Թուրք լրագրողը կը չարունակէ թէ օսմանցիներու մօտ հակասեմականութեան նման հակահայկական ըմբռնում մը չկար ու Սարիտ այդ իրողութիւնը անտեսելով «Թուրքերուն դէմ բարոյական ցեղասպանութիւն կը գործէ», խօսակիցը կ'ըսէ· «Ձեմ հասկնար, թէ թուրք պետութիւնն ու ժողովուրդը ինչո՛ւ կը ստանձնեն անցեալին պատկանող դէպք մը: Անոր պատճառով այսօր ոչ ոք ներկայի պետութիւնն ու թուրք ժողովուրդը կ'ամբաստանէ: Ես ներկայի գերմացի ժողովուրդն ալ չեմ ամբաստաներ: Խնդրի մը մէջ ուր պատասխանատուութիւն չունի, Թուրքիոյ կողմէ նման իրարանցում ու հակագրգռութիւն պատճառ կ'ըլլայ ուշադրութիւնները իր վրայ կեդրոնացնելու»:

ՄԵՄՈՒԼ

"Une bête sur la lune"

Quand le public devance les Molières

Մայիս 9–ի Փարիզիէնը դրուատալից տողերով կ'անդրադառնայ «Գազանը լուսնին վրայ» թատերգութեան, անոր ստացած հինգ «Մոլիէռներ»ուն առթիւ, սկիզբէն չեշտելով թէ գործը արժանացած էր քննադատական եւ հանրային դըն-նահատանքի: Թատրոնը տեւական կերպով ծայրէ ծայր լեցուն է, Ցունուարէն ի վեր (ներկայացումները կը չարունակուին մինչեւ Յունիսի վերջ):

«Գազանը լուսնին վրայ», կը գրէ Պերանժէր Ամառա, իր դժուար նիւթով (հայկական ցեղասպանութիւնը), ի սկզբանէ, ոչինչ ունէր նման յաջողութիւն մը արձանագրելու համար: Ոչինչ, եթէ ոչ բերնէ բերան վնահատականը եւ այն միտբերան քննադատութիւնը, առաջին օրէն իսկ:

Թատրոնը փոքր է, 325 աթոռ, կը յիշեցնէ Թատրոնին տնօրէնը, լեցուն է եւ-րեք ամիս է եւ ոչ մէկ տեղ կայ մինչեւ երկու չաբաթ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ «ԹԱԼԻՊԱՆՆԵՐ»ՈՒՆ ԴԷՄ ԹՈՒՐՔԻՈՑ ԴԻՄՈՒՄԸ ԻՆՆԷՍՓՕ-Ի Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՆԻ ՔԱՂԱՔԻՆ

Թրքական մամուլի մեծագոյն տագնապին տէր ու ամէնէն տարածուն օրաթերթը «Հիւրրիյէթ» (Մայիս 8) արձագանգ եղած է ընդվզեցնող պայթակղութեան մը որուն ենթական Անի քաղաքն է, հեղինակն ալ Հայաստանի «Թալիպաններ»ը, ինչպէս որակած է թերթը: Ըստւածը այն է որ, հազար թուականի Հայաստանի մայրաքաղաքը մինչ Փարիզի ու Լոնտոնի նման արեւմտեան ոստաններու մէջ հազարամեակի ցուցահանդէսներով հիացում ու յուզում կը պատճառէ հազարաւոր այցելուներու, անոր աւերակները 1999–էն ի վեր ենթակայ են հիմնովին քանդուելու սպառնալիքին որ կու գայ Հայաստանէն...:

Հարցը այն է որ Թուրքիա – Հայաստան սահմանագիծին վրայ մնացած Անին ամէն օր կը ցնցուի պայթումներու պատճառով որոնք տեղի կ'ունենան սահմանին մօտ, Հայաստանեան կողմը բացուած քարհանքին մէջ: Այդ հանքէն քար հանելու աշխատանքը ոչ թէ կը կատարուի հատումի դործողութեամբ, այլ՝ ուժանակներու պայթումով, հաւանօրէն որպէսզի մարզուժ եւ ժամանակ խնայուի: Թրքական թերթին տեղեկատուութիւնը կ'ըսէ թէ օրը 3–5 անգամ տեղի ունեցող պայթումներուն պատճառած ցնցումներէն գլխաւորաբար տուժած են կաթողիկէն եւ Տիգրան Հոնենցի եկեղեցին: Երկուքին վրայ ալ ճեղքեր դոյացած են ու յաջորդական ամէն ցնցումի քարեր կ'իյնան անոնցմէ:

Թրքական օրաթերթը երեւոյթին որպէս բացատրութիւն կ'ըսէ թէ Հայաստանի մարտավարութիւնէն վրիպած պատմական արժէքները քանդելու նպատակին մէջ: Այդ առումով ալ «Թալիպանի մըտայնութիւն» կ'որակուի Հայաստանեան ընթացքը: Ան այնքան անընդունելի նկատուած է որ Թուրքիա ԻՆՆԷՍՓՕ–ին դիմած է որպէսզի միջազգային այդ կազմակերպութեան միջոցով վերջ տրուի աւերումին պատճառ քարհանքներուն գործունէութեան:

Մատնանչումը Անիի անցեալին ու յատկապէս պատկանելիութեան մասին թրքական տեսակէտները անգամ մը եւս կրկնելու ալ առիթ եղած է· կ'ըսուի օրինակ, որ քաղաքը 1064–ին Ալփասլան գրաւեց ոչ թէ Հայերէն, այլ՝ Բիւզանդացիներէն եւ ան հազար տարիէ ի վեր իր պատմութեամբ, մշակոյթով, քաղաքակրթութեամբ եւ ինքնութեան կառոյցով թրքական հայրենիք է:

Կարսի քաղաքապետը Ն· Ալիպէյօղլու ալ չեշտած է թէ հարկ է Անիի «մշակոյթի հասարակաց ժառանգութեան» տէր կանգնիլ: Ապա ցոյց տալով կաթողիկէին տարիներ առաջուան լուսանկարները, ըսած է· «երէկ, գանձ գտնելու նպատակով մեզի բանդեցիք, այսօր ալ անոնք կը բանդեն: Կը կարծեմ որ Անիի կաթողիկէին նման տաճար մը կը կառուցանեն Գիւմրիի մէջ եւ ատոր կը գործածուին այդ հանքէն ձեռք ձգուած բարերը: Եթէ Հայաստանի հետ սահմանային անցքը բացուի, երկու ժողովուրդներուն միջեւ անիմաստ այս բաշխումն ալ վերջ կը գտնէ»:

***

Թրքական թերթին լրատուութեան մէջ ամէնէն ծանրակչիռը այն է որ Անիի պատմական յուշարձաններուն Հայաստանէն սպառնացող յիշեալ վտանգը մինչեւ այսօր կը չարունակուի· մինչդեռ, սահմանին մօտ բացուած այդ քարհանքին աւերիչ գործունէութեան մասին տեղեկութիւններ ժամանակ մը առաջ արդէն հասած էին Փարիզ ու այդ պարագան ուչադրութեան յանձնուած էր Հայաստանի պիտական ու քաղաքական բարձրագոյն չրջանակներուն եւ դէմքերուն, որոնք հաւաստած էին թէ վերջ տրուած է քարհանքին գործունէութեան:

Հիմա որ հարցը հրապարակում դրուած է, հետաքրքրական է պիտնալ թէ վասն ո՛ր «չինարարութեան» տուժեցին Անիի յուշարձանները· եթէ թրքական կողմին պատճառաբանութիւնը ճիշդ է որ Երեւանի (ո՛չ անուչա Գիւմրիի) Մայր տաճարն էր պատասխանատուն, հանքին գործունէութեան չատոնց վերջ պէտք է տրուած ըլլար, քանի որ 1999–էն ի վեր հանուած քարով հաւանօրէն տասնեակ մը նման տաճար կը չինուէր: Մանաւանդ որ վերջին լուսանկարները արդէն ցոյց կու տան որ տաճարին կառուցումը աւարտած է, կը մնայ յարդարանքը, եւ այլն:

Հայաստանի պատկան իչխանութիւնները դոնէ ա՛յս անգամ պէտք է լրջօրէն հակազդեն, նախ այդ հանքին գործունէութիւնը բացատրելով, ապա՝ անյապաղ վերջ տալով անոր: Անուչա, եթէ չեն ուզեր նկատուիլ Անին կերտած սերունդներուն չառաւիղները որոնք հազար տարի առաջ, իրենց անփութութեամբ, առնուազն զարկ տուած են անոր կործանումին:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՁԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ իր հաւանութիւնը տուաւ նախագահական եւ երեսփոխանական ընտրութիւններու ժամանակացոյցի փոփոխութեան եւ ուրեմն, 2002–ին, նախագահական ընտրութիւնը (հաւանաբար Ապրիլին) պիտի կանխէ երեսփոխանական ընտրութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Ազգ· Ժողովը, ի վերջոյ քուէարկեց ՓԱՐ–ը (աչխատանքի վերադառնալու օրենութեան ծրագիրը) 4–ի դէմ 29 ձայնով չնորհիւ ընդդիմութեան: Արդարեւ այս ծրագիրը, որ առարկութեամբ Հոկտ· 19–ին ՄԵՏԻՖ–ի (գործադադարութիւն) եւ ՍԷ – ԷՖ – ՏԷ – Թէ, ՍԷ· ԷՖ· Թէ· ՍԷ· եւ ՍԷ· ԺԷ·ԷՄ· աենթաբանութեան կողմէ հաւանութիւնը չգտաւ համաչխարհներու, կանաչներուն, բայց չյաջողեցաւ արգելք հանդիսանալ համաձայնութեան հասնելու համար:

ՄԵՐՋԱՒՈՐ–ԱՐԵՒԵԼՔԻ մէջ, մթնոլորտը միչտ լարուած է: Պաղեստինցի չորսամսեայ մանուկին մահէն եաք, այս անգամ երկու իսրայէլացի պատանիներու սպանութիւնը կատեգորիական իսրայէլացիները: 14–ամեայ երկու իս-

(Շար·ը Դ· էջ)

Ս. ԲԱԲԱՅԵԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆ ՓԱՍՏԱԲԱՆ Ժ. ՇԱՓԱՐԵԱՆԻ ԿՈՂՄԷ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ-ՀԱՐՑԱԴՐՈՒՄ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻՆ

ԽՄԲ. – Օգտուելով Փարիզ գտնուելու առիթէն, Մայիս 4, Ուրբաթ օր «Յառաջ»ի խմբագրութեան այց մը տուաւ Փիւտէթս Շաֆարեան. ան փաստաբանն է ԼՂՀ Պաշտպանութեան նախկին նախարար ու բանակի նախկին հրամանատար Սամուէլ Բաբայեանի որ ինչպէս ծանօթ է, ձերբակալուեցաւ 2000 Մարտ 22–ին նախագահ Ա. Ղուկասեանի դէմ գործուած ահաբեկչութեան կազմակերպիչը: Ձինքը դատեց Ստեփանակերտի դատարանը ու դատապարտեց «յատուկ խստացրած ռեժիմով» 14 տարուան բանտարկութեան:

Այդ դատավարութիւնը, առնուազն դատելով մամուլի արձագանգներէն, տեղի տուաւ բազմաթիւ հարցականներու, կասկածներու որոնք ստուեր կը ձգէին կիրարկուած արդարութեան եւ արձակուած վճիռին վրայ: Այսօր, խնդրոյ առարկայ է դատը Սթրազպուրկի Մարդկային իրաւանց ատեանին փոխադրելու պարագան, քանի որ Ստեփանակերտի դատարանին կազմը ոչ մէկ տրամադրութիւն կը յայտնէ բողոքները, դիմումները ճնշելու, կամ վերաքննելու:

Ժ. Շաֆարեան, ինչպէս կը պարզեն յետագայ տողերը, հակառակ իր փափաքին, չէ յաջողած ընդունուիլ նախագահ Ա. Ղուկասեանի կողմէ. օգտուելով առիթէն որ Փարիզ գտնուելու օրերուն կը զուգադիպի նախագահին ալ այցը, խորհած է մինչեւ այսօր լուութեան պարտադրուած իր հարցումները հրապարակաւ ուղղել Ա. Ղուկասեանին, այն ակնկալութեամբ որ ան Փարիզի հայկական ձայնասփիւռին ունկնդիրներուն շարքին կը պատասխանէ նաեւ իրեն:

***

Ցարգարժան Պարոն Նախագահ,

Ինձ յայտնի է դարձել որ պատրաստակամութիւն էք յայտնել Փարիզում, Մայիս 12–ին, «Այր» ձայնասփիւռից պատասխանել ձեր ունկնդիրների հարցերին. թէեւ ինձ բախտ չվիճակուեց Ստեփանակերտում չուրջ եօթ ամիսների ընթացքում արժանանալ ձեր ընդունելութեանը, սակայն, այսօր յուսով եմ որ ուրիշների կարգին կը պատասխանէք նաեւ ինձ, ապահովաբար մեր հայրենակիցներին եւս հետաքրքրող ներքոյիշեալ հարցերին, կապուած 2000 թ. Մարտի 22–ի դէպքերի հետ.

1.– Ձի՞շդ է որ ԼՂՀ նախագահ ընտրուելուն ձեզ աջակցել է Սամուէլ Բաբայեանը որի հետ ունեցել էք պետութեան կայացման, ամրապնդման ու հզօրացման միասնական նպատակներ:

2.– Ձի՞շդ է որ նախագահ ընտրուելուց յետոյ, Ս. Բաբայեանին առաջարկել էք վարչապետի պաշտօնը եւ նա հրաժարուել է:

3.– Եթէ Ս. Բաբայեանը նպատակ ունէր ձեր նկատմամբ «կազմակերպած» ահաբեկչութեան միջոցով գաղթել իշխանութիւնը, ապա լինելով յաղթական բանակի հիմնադիրն ու հրամանատարը եւ ինչպէս նշուած է դատավճռում՝ «ունենալով հանրապետութեան բաղաբական. հասարակական եւ տնտեսական դիրք ու ազդեցութիւն» երբեւէ խորհե՞լ էք թէ ինչո՛ւ նա չօգտագործեց իր հնարաւորութիւնները խաղաղ ճանապարհով ձեզ իշխանութիւնից հեռացնելու համար:

4.– Չէ՞ք խորհել երբեւէ թէ ինչո՛ւ Ղարաբաղի անկախութեանը ձեր երկու նուիրեալների միջեւ ագգակործան տարաձայնութիւններ առաջ եկան եւ ո՞ւմ էր այդ ձեռնտու: Չէ՞ք կարծում որ ձեր եւ Ս. Բաբայեանի միջեւ առճակատումը մեղմելու եւ յետագայ, արդէն իրողութիւն դարձած, հեռեւանքները կանխելու առումով, դուք նոյնպէս ունեցած էք ձեր բարոյական պարտքը:

5.– 2000 թ. Մարտի 22–ի գործով տուժողի էիք, ունէիք գործի, ինչպէս՝ նախաքննութեանը, այնպէս էլ դատաքննութեանը ակտիւ մասնակցութեան օրէնքով երաշխաւորուած իրաւունքներ. այսուհանդերձ, ամէն առիթով յայտարարում էիք որ չէք միջամտում գործի քննութեանը: Արդեօք, այդ առերեւոյթ «չէզոքութիւնը» նպատակ չէ՞ր հետապնդում քննութեան ընթացքում գործադրուած բռնութիւնների, խոշտանգումների միջոցով ապացոյցներ սարքելու, օրինականութեան բազմաթիւ խախտումների համար, որպէս օրինականութեան բաշխաւորի, հեռու մնալու, առնուազն՝ բարոյական պատասխանատուութիւնից:

6.– Դատաքննութեան ընթացքում բոլոր 16 ամբաստանեալները յայտարարեցին որ նախաքննութեան ժամանակ ենթարկուել են ծեծի ու խոշտանգումների:

Դուք, որպէս գործով տուժողի, ծանօթ լինելով բոլոր տուեալներին, ինչո՞ւ հանդէս չեկաք, կամ գոնէ չպահպանեցիք պաշտպանական կողմի միջնորդութիւնները՝ նշուած փաստերը ստուգելու եւ մեղաւորներին պատասխանատուութեան ենթարկելու համար քրէական գործ յարուցելու մասին: Անընդունելի չէ՞ք համարում որ դատարանն ընդհանրապէս քննութեան առարկայ չդարձրեց մեր այդ միջնորդութիւնները:

7.– Մամուլից յայտնի է որ տարբեր առիթներով յայտարարել էիք թէ կը ցանկանայիք որ Ս. Բաբայեանը չլինէր ձեր դէմ կատարուած ահաբեկչութեան կազմակերպիչը: Եթէ իրօք այդպէս էր, ապա, գոնէ որպէս տուժող, ինչո՞ւ չնշանակեցիք օբյեկտիւ ճշմարտութեան բացայայտմանը: Նրանք ովքեր Ս. Բաբայեանի դէմ մեղադրող ցուցմունք են տուել, դատարանում հրաժարուեցին բռնութեան եւ խոշտանգումի միջոցով իրենցից կորզուած այդ ցուցմունքներից: Սակայն, դատարանն առանց պատճառաբանութեան, հաշուի չառաւ դատաքննութեան արդիւնքները: Նշուած փաստերը հիմք չէի՞ն տալիս եզրակացնելու որ Ս. Բաբայեանին մեղաւոր ճանաչելը կանխորոշուած էր:

8.– Պարոն Նախագահ, եթէ հաւատում էք դատարանի կողմից Ս. Բաբայեանի նկատմամբ իրականացրած «արդարադատութեանը», ինչո՞ւ չէք կանխում ձեր օրինակի անճանաչ սադրիչ յայտարարութիւնները որոնք դատավճիռին նկատմամբ կասկածներ կապում են Ղարաբաղի հարցի լուծման հետ (վերջերս Պաւերազմի վեթերաններին եւ այլոց յայտարարութիւնները) եւ այդ եղանակով փորձում լռեցնել անարդարութիւնների դէմ հանդէս եկող հասարակութեան ազդոյ ուժերին:

9.– Պարոն Նախագահ ձեզ յայտնի է որ դեռեւս 1991 թ. Ագերիների կողմից ձերբակալուելու, Շուշիի եւ Բաքուի բանտում չուրջ եօթ ամիս կալանքի տակ գտնուելու ընթացքում Ս. Բաբայեանը ձեռք էր բերել թոքերի բորբոքում. հիւանդութիւն, որը զգացնել տուեց ՔՍ. – կէ. – Պէ–ի բանտում: Այսօր Ս. Բաբայեանը կրկին Շուշիի բանտում է եւ չկատարած յանցագործութեան համար մնալու է 14 տարի, յատուկ խստացուած ռեժիմով: Ցոռեգոյնին պարագային, արդեօ՞ք կը կարողանաք անկեղծօրէն յայտարարել թէ բարոյական պատասխանատուութիւն չէք կրում Ս. Բաբայեանի կեանքի ու առողջութեան համար:

Շնորհակալութեամբ՝
ԺԻՒՏԻԷՒ ՇԱՓԱՐԵԱՆ

Փարիզ

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՄԱՌԻ "ԱՆԻ"Ն ՖՐԱՆՍԵՐԷՆՈՎ

ԳԷՈՐԳ ՏԷՐ–ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Ֆրանսերէն, աւելի ճիշդ՝ ֆրանսահայ հայագիտութիւնը այս դարի առաջին՝ 2001 թ. սկզբին ստեղծեց տեւական եւ մնայուն արժէք ունեցող մեզ յայտնի եւ կարեւոր երեք գիրք, որոնք թուարկում ենք լոյս տեսնելու ժամանակի կարգով.

1.- Ani: Capitale de l'Arménie en l'an mil. Ouvrage réalisé sous la direction de Raymond H. Kévorkian, Paris musées, Paris, 2001, 314 p. (Անի. Հազար թուականի Հայաստանի մայրաքաղաքը, խմբագրութեամբ Ռ. Յ. Գէորգեանի):

2.- Claude Mutafian & Eric Van Lauwe, Atlas Historique de l'Arménie. Proche-Orient et Sud-Caucase du VIIIe siècle av. J.-C. au XXIe siècle; Editions Autrement-Collection Atlas/Mémoires, 143 p. 60 քարտէզ (Գլօտ Մութաֆեան եւ էրիք վան Լօվ, Հայաստանի պատմական աթլաս. Մերձաւոր Արեւելքը եւ Հարաւային Կովկասը Ք.ա. Ը. դ. մինչեւ ԻԱ. դար):

3.- Nicolas Yakovlevich Marr, Anu. Rêve d'Arménie, Société bibliophilique Ani, Anagramme Editions, 223 p. (Նիկողայոս Յակոբի Մառ, Անի. Հայաստանի երազանքը. [Հրատ.] Գրբասիրաց Անի ընկերութեան):

Առաջին երկուսի անունը տալով, նրանց մասին դրել–խօսելը դիմում ենք ուրիշներին, չնուազակալիքով արձանագրելով որ վերջին երկուսը ապադրուել են Գալուստ Կիւլպէնկեան հիմնադրամի աջակցութեամբ, երրորդ գիրքը, աւելի ճիշդ՝ նրա ծննդեան դիմաւոր եւ միւս երախտաւորներին ներկայացնելը համարում ենք յօդուածիս հիմնական նպատակը, որովհետեւ լաւ գիրքը եւ նրա «մանկաբարձներին» ներկայացնելը որեւէ մտեներախօսութեան հեղինակի մեծագոյն հաճոյքն է:

Գրքասիրաց «Անի» ընկերութիւնն ըստեղծել է փարիզաբնակ բժիշկ Վռամշապուհ Քիւպարեանը. ստեղծելուց առաջ էլ՝ ամբողջ կեանքի ընթացքում նիւթական յաճախադէպ մեծ ղհոդութիւններով ձեռք է բերել եւրոպացի պետնականների եւ ուղեգրողների՝ Հայաստանի եւ Հայոց մասին պատմող՝ հիմնականում հնատիպ գրքերի մի ճոխ դրադարան, որի հայկական արժէք ունեցող մասերի մշակում–մէկնաբանմամբ պարզելու է հայագիտութեան չատ հարցեր եւ բացելու է նրա նոր ու կարեւոր հեռանկարներ: Միջանկեալ նկատենք, որ նոյն Վռամշապուհ Քիւպարեանի՝ հայ բժշկի մասնագիտական մտահոգութեան արդիւնքով էր, որ նախաձեռնուեց ու ստեղծուեց եւ նախ Յարութիւն Գէորգեանի Ֆրանսերէն թարգմանութեամբ (Փարիզ, 1999), ապա՝ հայերէն բնագրով (Երեւան, 2000) տպագրուեց հայ բժշկութեան անուանի պատմաբան Սթեփան Վարդանեանի «Հայաստանի բժշկութեան պատմութիւն» հանդրուանային արժէքաւոր գիրքը:

«Անի» ընկերութեան առաջին հրատարակութիւնը՝ Նիկողայոս Մառի ռուսերէն «Անի» գրքի (Մոսկուա–Լենինգրատ, 1934), Ֆրանսերէն թարգմանութեան պատրաստումը եւ լոյսընծայումը եղել է երեւանաբնակ պատմաբան Մերուժան Կարապետեանի յորդորով, թարգմանութիւնն արել է Մաշտոցեան Մատենադարանի բազմամեայ աշխատակից եւ իր գործի հմուտ մատնագէտ Աչտա Զարախչեանը, գրքի բազմապիսի արժանիքները ներկայացնող յառաջաբանը գրել է Մառի գիտական ժառանգութեան հրատարակիչ, նախանձախնդիր մեկնաբան եւ արժեւորող՝ անուանի պատմաբան – բանասէր Պարոյր Մուրադեանը: Անունների այս չարքն ուրախացնող է առաջին հերթին այն տեսանկիւնից, որ որոշակիօրէն անհրաժեշտ եւ օգտակար նպատակի են ուղղուել Հայաստանի եւ հայկական Սփիւռքի մտաւորականութեան խնդրին տեղեակ եւ նրա արծարծման կարեւորութիւնը գիտակցող ու չհագրգիռ անհատները, իսկ սա նշանակում է՝ անկախացած Հայաստանի եւ իր անկապտելի մաս հայկական Սփիւռքի բնական համագործակցութիւն: Ռուսերէն բնագրի համեմատ Ֆրանսերէնը թարգմանութիւնն ունի նաեւ անհրաժեշտ յաւելուածներ. [Անիի] «Պատմական եւ մշակութային ժամանակագրութիւն» (էջ 211–4), «Կենսագրութիւն Նիկողայոս Մառի» (էջ 215–6) եւ «Բառադանձ» կամ [Գրքի մէջ գործածուած եզրերի բառարան] (էջ 217–20):

Գանք մեր խօսքի ամենաէական կէտ գրքի արժէքը չեչտելու խնդրին. այստեղ ո՛չ միայն ամփոփուած են Նիկողայոս Մառի գլխաւորութեամբ 1893–1917 թթ. ընդմիջումներով Անիում կատարուած պեղումների արդիւնքները, այլեւ առաջին անգամ նիւթական եւ հոգեւոր (գրական) մշակոյթների տուեալների համադիր ուսումնասիրութեամբ մշակուած է հետազօտութեան մի նոր եղանակ, որով առաւել կատարեալ ու ամբողջապէս է ներկայանում ժամանակի պատմական եւ հասարակական կեանքը. մատենադրական–բանահիւսական եւ նիւթական մշակոյթների տուեալները լրացնում են իրար եւ հաստատում մէկ միւսին: Այս գրքով Մառը միաժամանակ ապացուցում է, որ Հայաստանի եւ հարակից պատմութիւնն ամենեւին մեկուսի չէ շրջակայ այլազգի պետական կազմաւորումների պատմութիւնից ու կեանքից, նրա հետ ունի բազմաթիւ նմանութիւններ ու զուգահեռներ: Անիի պեղումներով եւ այս գրքով մշակուել է նաեւ հայկական վիմական արձանագրութիւնների դիտական մշակման եւ ընթերցման եղանակը, որ գրեթէ նոր նուիրեալ չարունակում է ներկայիս հայկական վիմագրագիտութեան ժէկուզ եւ Մառի պեղումներով եւ նրա «Անի» գրքով բացայայտուել է Հայաստանի «հազար ու մէկ եկեղեցիների մայրաքաղաքի բազմապիսի եւ բազմերանգ ժառանգութեան մէկ հազարերդից պակաս մասը, սակայն այս գիրքն այն հաստատուն հիմքն է, որի վրայ դրուելու է ապագայի ցանկալի եւ գոյէ իրական՝ ամբողջական հետազոտութեան մեծ չինութիւնը:

Ամփոփենք. Վռամշապուհ Քիւպարեանի նախաձեռնած այս կարեւոր հրատարակութիւնը վերահաստատում է կարեւոր մի հանդամանք եւս. երիտասարդ տարիքի եւ եռանդի տէր բժիշկ – գրքասէրը կարծես թէ չարունակում է բժիշկ – բանասէր Վահրամ Թորգոմեանի հաստատած աւանդոյթը՝ դասական հայագիտութիւնը տալիս է մնայուն արժէք ունեցող գործ, որ ապագայում ունենալու է իր չարունակութիւն նմանակները: Ուստի եւ մեր վաղեմի բարեկամը լիովին արժանի է հնամենի այս օրհնանքին «Վարձքդ կատար»:

Յաւելք, վերջում ունենք նաեւ մի էական ափսոսանք. Մառի գիրքը մինչեւ օրս անմատչելի էր ռուսերէն չիմացող բոլոր հայագէտներին եւ Հայերին, սակայն չուտով հասու չի լինելու նաեւ Հայաստանցի նորահաս այն մտաւորականութեանը, որ ազատուած է ռուսերէն սովորելու պարտադրանքից. իսկ սա նշանակում է, որ չափազանց անհրաժեշտ է նաեւ այս նոյն գրքի հայերէն թարգմանութեան (պատրաստել են վերը յիշատակուած Մերուժան Կարապետեանը եւ Ալէքսան Յակոբեանը) լոյսընծայումը, որի հրատարակիչ, յուսանք նորէն չուտով գտնուելու է:

Երեւան

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ԲԱՐԻ ՀԱՑԵՐ»
Սալիկ (տիսքէթ)

ՎԻԳԻՆ ԴԱՐԲԻՆԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՕԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՄՈՆՓԸԼԻԷ

Կիրակի, Ապրիլ 29–ին, Մոնփըլիէ քաղաքի եւ շրջակայքի բնակիչները յիշատակեցին 1915–ի Եղեռնը: Հանդիսութիւնը սկսաւ ժամը 11–ին Մոնփըլիէի քաղաքապետարանը գտնուող յուշարձանին ծաղկեպսակ դնելով, որուն կերտումին 15–ամեայ աղջիկ մը յիշատակուէր նաեւ նոյն առիթով: Ներկայ էր մօտ 80 հոգինոց բազմութիւն մը, որուն մաս կը կազմէին նախկին ռազմիկներ, Մոնփըլիէի բարձրագոյն ուսման պաշտօնեաներ եւ հայ մշակոյթի համակիրներ:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ «Արմէնի Վիմաթ» կազմակերպութեան նախագահ Պ. Ժան–Փօլ Թահմազեանը, որ անդրադարձաւ յուշարձանի կառուցման պայմաններուն եւ համեմատեց հայ ժողովուրդի եւ Եղեռնի ճանաչման իրավիճակը 1983 եւ 2001 թուականներուն: Ան նաեւ անդրադարձաւ «Միխի Լիպր» թերթի յօդուածին եւ գնահատելով մէկտեղ թերթին հետաքրքրութիւնը ազերի գաղթականներու նկատմամբ, մեղադրեց անոր լուռութիւնը այն տարիներուն, երբ նոյն Ազերիները Հայերը տեղահան կ'ընէին:

Ապա, երկու պատանիներ՝ Ֆլօրիան եւ Հռիփսիմէ ընկուզենի մը տնկեցին յուշարձանին դիմաց: Հայր Նարեկ Վարդանեան օրհնեց ընկուզենին եւ ներկաները: Ցետոյ խօսք առաւ «Ամիքալ ոէ դ'Արմէնիէն տը Մոնփըլիէ է տը լա Ռեժիոն» կազմակերպութեան նախագահ Պ. Սթեփան Գոճայեանը, որ չեշտեց թէ «Ներել եւ մոռնալ հոմանիշները չեն» եւ թէ «Ներելը հնարաւոր չէ այնքան ատեն որ Թուրքիա կ'ուրանայ Հայերու ցեղասպանութիւնը»: Ան նաեւ աւելցուց որ 4–րդ սերունդին կարգը եկած է վառ պահելու Եղեռնի յիշատակը, բայց որ ի հարկին նախկին սերունդները միշտ իրենց կարելին պիտի ընեն զօրավիգ կանգնելու համար նորերուն:

Վերջին խօսք առնողը եղաւ Մոնփըլիէի քաղաքապետ–երեսփոխան Պ. Ժորժ Ֆրէշ ,որ անդրադարձաւ հայ–ֆրանսական բարեկամութեան հոլովոյթին պատմութեան ընթացքին: Ան նաեւ հաստատեց որ Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումը պարտադիր է ոեւէ մարդասէր անձի համար, ինչ որ ալ ըլլայ իր քաղաքական գունաւորումը, որպէսզի առաջը առնուի նման արարքներու եւ վերնուին Ամերիկայի Կարմրամորթերուն, սեւամորթ Աֆրիկեցիներուն, Հրեաներուն եւ Թիւթսիներուն պատահածները:

Ապա, ներկաները ուղղուեցան Սէն–Մարիէօ եկեղեցին, ուր Հայր Վարդանեան պատարագեց և Հոգեհանգստեան պաշտօն

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1· Արտաչէս Մաթեւոսեան, Սեդա Մարաբեան, Գրիգոր Տէրենց Խլաթեցի, 2000, 255 էջ:

2· Արտաչէս Մաթեւոսեան, Հայերէն ձեռագրերի յիշատակարանները մինչնադարեան հայ մշակոյթի ուսումնասիրութեան տեղեկագիրք, 1998, 123 էջ:

3· Արտաչէս Մաթեւոսեան, Մեծոփա–վանքի գրչութեան դպրոցը (Ժ.–ԺԵ· դդ·), Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 1997, 208 էջ:

4· Վազգէն Վեհափառի Աւետարանը, Ժ· դար· Նմանահանութիւն, «Նայիրի», 2000, 599 էջ:

5· Գիրք երկոտասան մարգարէից· Քննական բնագիր, Աշխատասիրութեամբ Հ· Ամալեանի, «Մաղաղաթ», 2000:

6· «Պիտոյից գիրք», ռուսերէն թարգմանութիւն Գոհար Մուրադեանի, «Նայիրի», 2000, 299 էջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻ
«ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ» ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԵԱՆ
ՏՊԱԳՐԱԾ

7· Հայ ազգագրութիւն եւ բանահիւսութիւն· Նիւթեր եւ ուսումնասիրութիւններ· (Պրակ) 19· Ռաֆայա Խաչատրեան, ԹԱԼԻՆ, 1999, 280 էջ:

8· ՆՈՃՆ· (Պրակ) 20· Թամար Գէորգեան, ԼՈՌԻ (Տաւիրք – Զորագետ), 1999, 268 էջ:

9· ՆՈՃՆ· (Պրակ) 21· Էմթէը Խեչումեան, ՏԱՒՈՒՇ· 2000 թ·, 314 էջ:

10· Էդուարդ Զրբաշեան, Թումանեանի դրական ժառանգութիւնը (Ուսումնասիրութիւններ եւ յօդուածներ), 2000 թ·, 512 էջ:

11· Էդուարդ Զրբաշեան, Պուշկինը եւ հայ բանաստեղծները· 1999· 245 էջ:

12· Աբման Կիրակոսեան, Բրիտանական դիւանագիտութիւնը եւ Արեւմտահայութեան խնդիրը, 1999, 509 էջ:

13· Սամսոյ Ծոռեր· Հատոր Դ·, Նոր պատումների դրառումը եւ քնագրի պատրաստումը Սարգիս Յարութիւնեանի եւ Արուսեակ Սահակեանի, 1999, 582 էջ:

14· Սամսոյ Ծոռեր· Նորայայտ պատումների դրառումը եւ քնագրի պատրաստումը Ռոզա Գրիգորեանի, աշխատակցութեամբ Երանուհի Մելիք – Մուրադեանի· 2000, 280 էջ:

15· Ազատ Եղիազարեան, «Սամսոյ Ծոռեր» էպոսի պոետիկան, 1999, 280 էջ:

16· Վիգէն Իսահակեան, Հայրս· Տեքստը պատրաստեց, խմբագրեց եւ առաջաբանը գրեց Աւիկ Իսահակեանը· 2000, 589 էջ:

17· Աւիկ Իսահակեան, Աւետիք Իսահակեան· Գիտական կենսագրութիւն, Գիրք առաջին· 1875 – 1900, 2000, 601 էջ:

18· Րաֆֆի, Երկերի ժողովածու, Տասնեակներու հատորով· Հատոր տասներկուերորդ· Հրապարակախօսական եւ գրական – քննադատական յօդուածներ, նամակներ, 1999, 433 էջ:

19· Շահէն Տէր – Գէորգեան, Հայաստանի եւ Սիբիայի վաղքրիստոնէական ճարտարապետութեան առընչութիւնները, 2000, 283 էջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԳԱ· ԱՐԵՒԵԼԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԻ
(ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ) ՏՊԱԳՐԱԾ
(«Ջանգակ – 97» հրատարակչութեամբ)

20· Մխրտա Իւսուֆ Ներսէսով, Ճշմարտացի պատմութիւն, Թարգմանութիւնը բնագրից, ներածութիւնը եւ ծանօթագրութիւնները Ք· Պ· Կոստիկեանի, 2000, 321 էջ եւ 39 չհաշուած (ճեռագրի նմանահանութիւն):

21· Մերճաւոր եւ Միջին – Արեւելքի երկրներ եւ ժողովուրդներ· ԺԸ· 1999, 247 էջ:

22· ՆՈՃՆ· ԺԹ·2000, 279 էջ:

23. Nikolay Hovhanissian, The Karabakh Problem: Factors, criteria, variants of solution. 1999. 111 p.

24· Աչոտ Մտեփանեան· Նոր Զուղայի կենցաղային մշակոյթը· Իրանահայ գաղթօջախի 17 – 18–րդ դդ· արհեստագործութեան պատմութիւնից· 2000· 214 էջ:

25· Ռուբէն Կարապետեան· Սիբիա – ամերիկեան յարաբերութիւնները (1967 – 1996)· 2000, 201 էջ:

26· Արամ Քոսեան, Մ· թ· ա· ԺԲ· դարի մերճաւոր – արեւելեան ճգնաժամը եւ հայկական լեռնաշխարհը· 1999, 263 էջ:

27· Հրաչեայ Աճառեան, Հայոց դերը Օսմանեան կայսրութեան մէջ· 1999, 22 էջ:

28· Աւետիս Փափազեան, Ժամանակագրութիւն· Հայկական հարցը եւ Մեծ Եղեռնը (1876 – 2000 թթ·), 2000, 45 էջ:

29· Ալիշան Ա· Պայրամեան, Կիլիզա· Հայկական Քիլիս· Պատմական ուրուագիծ (Վաղ միջնադարէն մինչեւ 1922 թ·), 2001, 267 էջ:

30· Հայկազուն Գալուստեան, Հանրապետական Թուրքիայի կառավարութեան քաղաքականութիւնը Արեւելեան վիլայէթներում (1920 – 1960–ական թուականներ)· 1999, 112 էջ (միայն վերջինս՝ «Եղեռ» հրատարակչութեամբ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ
ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1· Երուանդ Օտեան, Թիւ 17 խաֆիէն (Ժամանակակից պատմական վէպ), երեք գրքով, Գիրք Ա· եւ Բ·, Երեւան 2000; 2001, 327 եւ 342 էջ:

2· Զապէլ եւ Հրանտ Ասատուրներ, Սիրային նամականի, աշխատասիրութեամբ Գրիգոր Յակոբեանի, Երեւան, 2001, 311 էջ:

3· Վազգէն Շուշանեան, Քրոնիկոն քրնարական, Երեւան, 2000, 262 էջ:

4· Հ· Լեւոն Զէքիեան, Հոգիի եւ ինքնութեան հետքերով (Ծաղուածների ընտրանի), Երեւան, 2000, 199 էջ:

5· Հենրիկ Բախչինեան, ԺԷ· – ԺԸ· դարերի հայ դրականութիւնը, Երեւան, «Լոյս», 1999, 343 էջ:

1700 տարեկան

Ընտանեօք տարեդարձ մը տօնել լաւ է, բայց աւելի լաւ է տարեդարձը տօնել ընդլայնուած ընտանիքով:

Այս ուղղութեամբ էր որ Սէն–Թ'էթիէնի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Համայնքը եւ Հոգեւոր Հովիւը՝ Տաթեւ Վարդապետ Յակոբեան, ուղեցին տօնել 1700–ամեակը:

Տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 29–ին, ժամը 18–ին, Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ: Հրաւիրուած էին կաթողիկէ Եկեղեցին, Ցոյն Ուղղափառ Եկեղեցին, Բարեկարգեալ Եկեղեցին, Ֆրանսական Առաքելական Եկեղեցի (բողոքական հակումով):

Մինչ Դպրաց դասը կ'երգէր Հրաշափառը, բոլոր համայնքներուն ներկայացուցիչները կը մտնէին եկեղեցի, վառուած մոմերով::

Բացման խօսքը արտասանեց Տաթեւ Վարդապետ, քանի մը մանրամասնութիւններ տալով քրիստոնէութեան դարձին, Այրուբենի գիւտին եւ Աւարայրի ճակատամարտին մասին:

Իր խօսքը կը վերջացնէր չեչտելով՝ «Մենք, Հայերս շրնած ենք եկեղեցիներ եւ ոչ թէ դղեակներ ու բերդեր»:

Տօնակատարութիւնը չարունակուեցաւ, ամէն մէկ եկեղեցիի ներկայացուցիչ կարդաց Աստուածաշունչը, աղօթեց ու ամէն եկեղեցւոյ երգչախումբը երգով ընկերացաւ: Ցետոյ տեղի ունեցաւ երկու դասախօսութիւն. Դանիէլ Մկրտիչեան խօսեցաւ, «Ինչպէս քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք հռչակուեցաւ Հայաստանի մէջ», իսկ Ռոպէր Տօնիկեան՝ «Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Պատմութիւնը» նիւթերով:

Տօնակատարութիւնը վերջ գտաւ, ամէն մէկ ներկայացուցչի կողմէ տրուած օրհնութեամբ. մինչ Դպրաց դասը կ'երգէր «Ամէն Հայի սրտից բխած» ներկաները անցան եկեղեցւոյ կից սրահը, դիտելու համար ցուցադրուած նկարները:

ՀԱՅԿ ԹԱՆ ԵՈՐԿԻ

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀՈՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Ընկերուհիներից Աղաւնուն եւ Թագուհին, որոնք երկուսն էլ լաւ գործ անող աղջիկներ էին, տիկին Փառիկը ծանօթացնում էր իրեն: Իսկ մի երկու անգամ էլ ինձ ու Արշալոյսին ուղարկեց չուկայ՝ բանջարեղէն գնելու: Շուկան ներկայիս «Այբարատ» կինոթատրոնի տեղում էր: Զորս կողմը կուլաներով ջուր ծախող փոքրիկ տղաներ էին վըխտում՝ «Սառը ջուր խմողը.. Սառը ջուր խմողը...»: Պապակած վաճառողները բոլորն էլ ուզում, խմում էին: Բաժակը, չգիտեմ, մէկ թէ կէս կոպեկ էր: Այն ժամանակ փողի արժէքը բարձր էր, կանաչեղէնի մէկ կապն արժէր մէկ կոպեկ, մանր տանձի քիլօն՝ երկու–երեք կոպեկ: Գնումները կատարեցինք, վերջում էլ մի քիլօ մանր տանձ առանք մեզ համար եւ մինչեւ տիկին Փառիկենց տուն հասնելը ուտում էինք:

Տիկին Փառիկի հետ մեր ճանապարհները այլեւս չխաչաձեւուեցին, իսկ օրիորդ Երանուհուն հանդիպեցի 1939–ի Սեպտեմբերին, Արզնի առողջարանում: Ցիչեցրի, թէ որտեղից գիտեմ իրեն: Ասաց, որ ինքը հիմա ձեռագործի արհեստանոցի վարիչ է: Անցած 15 տարին նրա արտաքինը չէր փոխել, իսկ պահուածքը թերեւս աւելի մարդամօտ էր դարձել:

24–25 թթ·, երբ երկրորդ դասարանում էի (կամ երրորդ խմբում), մի բանաստեղծութիւն գրեցի պատի թերթի համար: Բովանդակութիւնը երեւանի փոչին էր: Միայն առաջին տողերն եմ յիշում·

Փչում է քամին,
Փչում խենթ–խելառ
Եւ սահում–անցնում
Ամպերի միջով·
Ցետոյ վերցնում
Աւազի հատիկներ
Ու լցնում մէջը
Մարդկանց աչքերի···

Պատի թերթում տպեցին, բայց ոչ մի տող նման չէր գրածիս, միայն անուն – ազգանունն էր իմը:

Մի երկու տարի յետոյ մի բանաստեղծութիւն էլ գրեցի: Դա արդէնՍտեփանակերտում էր: Դարձեալ պատի թերթում տպուեց (որի խմբագիրը ես էի): Բանաստեղծութիւնը չի պահպանուել, միայն կեղծանունս եմ յիշում՝ Սարեակ: Այսքանով սպառուեց իմ գրական «ներդրքը» եւ մնաց միայն սէրը գրականութեան հանդէպ:

Այն ժամանակ իմ ընկերուհիներն էին Աղաւնի Յակոբեանը, Արշալոյս Գիւլամիրեանը, Թագուհ Նահապետեանը, Մարգօ Ստեփանեանը եւ վանեցի Հրանոյշը: Մարգոյին կոչում էինք Լամ Մարգօ, որովհետեւ տղայի գործեր էր սիրում անել: Սովորելու հետ գլուխ չունէր, բայց չատ բարեսիրտ աղջիկ էր, իսկ ինձ համար իր կեանքն էլ կը տար:

Աղաւնին իգդիերցի էր, Արշալոյսը՝ չատախեցի, Թագուհը՝ պիթլիսցի, Մարգօն՝ քանաքեռցի, Հրանոյշը՝ վանեցի, ես՝ պուլանըխցի: Ճակատագիրը հանդիպեցրել էր մեզ: Այս վեցիցս միայն ես մայր ունէի, միւսները կորցրել էին թէ հայր, թէ մայր, իսկ Արշալոյսը վանի Շատախում իրենց բազմանդամ ու ծաղկուն ներգաւառանից միակ փրկուածն էր:

Ես, Թագուհն ու Արշալոյսը ամառնային արձակուրդների ժամանակ պարապում էինք յաջորդ տարի անցնելիք թուաբանութիւնը: Մի ամառ մեզ հետ պարապեց Եղիչէ Յովհաննիսեանը, յետոյ Վարդան անունով մի տղայ, որը յետագայում ամուսնացաւ Հրանոյշի հետ:

(Շար· 25)

(Շար. Ա. Էջէն)

բայէլացիները զոնուած են քարկոծուած եւ դաշունահարուած Պաղեստինի մէկ քարայրին մէջ։

ՄԻԱՑԵԱԼ–ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Գոնկրէսը կը սպառնայ միջոցներ ձեռք առնել ՄԱԿ–ի դէմ, որ երկու յանձնախումբերէ արտաքսած է Միացեալ–Նահանգները։ Ներկայացուցչական ժողովի երեսփոխանները համաձայն անընդունելի է որ Ամերիկա դուրս մնայ Մարդկային Իրաւանց Յանձնախումբէն, ուր տեղ ունին Սուտան եւ Լիբիա, որոնք մարդկային իրաւանց պաշտպան երկիրներու համբաւ ալ չունին։ Դեռ այս չէր բաւեր, ԱՄՆ դուրս կը մնան նաեւ թմրեցուցիչներու յանձնախումբէն։ Գոնկրէսը կը սպառնայ չվճարել այն 244 միլիոն տոլարը զոր պէտք է վճարէ երեք տարուան ընթացքին։

ԱՖՂԱՆԻՍՏԱՆի թալիպանները հաստատեցին որ ՄԱԿ–ի չորս գրասենեակներու փակումը պահանջած են։ Այս որոշումը հետեւանք է ՄԱԿ–ի ձեռք առած պատժամիջոցներուն թալիպաններու վարչակարգին դէմ։

ԱՋՔՐԱՑի (Ղանա) մարզադաշտի մը մէջ ահաւոր խուճապ մը ստեղծուած է Մայիս 9–ին եւ առնուազն 120 մեռեալ կայ։ Միջադէպը ծագած են, երբ ապահովութեան ուժերը ուզած են միջամտել երկու խումբերու համակիր հանդիսատեսներու մէջեւ ծագած կռիւներուն։ Հրմշտուքներէ եւ կոխկռտուքներէ մեռած են տասնեակներով անձեր. առնոնց եւ վիրաւորներու ճշգրիտ թիւ ալ կարելի չէ եղած տալ։

«ՌԷՎԷՐՊԷՐ» թերթի տնօրէնը՝ Ժորժ Մաթիս, 68 տարեկան, երեք ամիս բանտարկութեան եւ 30 հազար Ֆր. տուգանքի դատապարտուեցաւ Փարիզի Վերաքննիչ Ատեանին կողմէ հակահրէական յօդուածի մը պատճառաւ։ Ան, 1997 Սեպտ. 19–ին, գրած էր.– «Եւրոպայի մէջ, ոչ մէկ հրեայ, ոչ մէկ ազատ որմնադիր իշխ գործադուրկներուն եւ անապահան անձերու մէջ»։ Ան արդէն դատապարտուած էր 20 հազար Ֆր. տուգանքի 1997 Հոկտեմբեր 8–ին, Վերաքննիչ Ատեանը աւելի ծանրացուց պատիժը։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՆԻՍ. – Սարգս կէտիկ 1.000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր սիրեցեալ կնոջ Էկլանթինի–Լիւսէթի մահուան 6–րդ տարելիցին ի յիշատակ (1995, Մայիս 11)։

ՓՈԽԱՆ ՅԱՂԿԵՊԱՍԱԿԻ

Տիկին Ռոզ Սթաթեանի մահուան առթիւ, Տիկին Վարդուհի Գարաօղլանեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, փոխան ծաղիկի։

***

Րաֆֆի Պալըճեան փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր մօր զարմուհիին՝ Քնար Յակոբեանի մահուան առթիւ (Ապրիլ 28, Սոֆիա)։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Մանուկ, տարեց անձ խնամելու կամ մաքրութիւն ընելու համար կին մը աշխատանք կը փնտռէ։

Հեռաձայնել՝

Արփիկ Աբրահամեան

01 – 39 – 33 – 40 – 48

DANS LE CADRE DU COLLOQUE INTERNATIONAL CONSACRE AU 1700e ANNIVERSAIRE DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME PAR L'ARMENIE

Concert exceptionnel

Haïk Davtian

(violon)

Arthur Aharonian

(piano)

Oeuvres de :

BRAHMS, MENDELSSOHN, KATCHATRIAN, BAGHDASSARIAN, KOMITAS

Vendredi 25 mai à 20 heures 30

Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Moulineaux

55, avenue Victor Cresson et 28, avenue Bourgain — 92130 Issy-les-Moulineaux

Participation aux frais

Renseignements : 01.47.36.02.50

LA REPRESENTATION DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE

vous invite à participer à une

RENCONTRE

en présence de la délégation de la République du Haut-Karabagh dirigée par

ARKADI GHOUKASSIAN

Président de la République du Haut-Karabagh

MERCREDI 16 MAI à 20h30

à la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture

12-14, rue Saint-Bazile, 13001 MARSEILLE

Centre Culturel SAINT MESROB A PARIS

le Mercredi 16 mai à 20h45

Présentation et signature de

l'«Atlas historique de l'Arménie»

Proche-Orient et Sud-Caucase du VIIIe siècle av. J.-C. au XXIe siècle

par **Claude MUTAFIAN et Eric VAN LAUWE**

Paru récemment aux Editions "Autrement"

Projection de diapositives

au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine , Monge

— Entrée libre - Cocktail —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Ակիէդի Ակնունի մասնաճիւղի անպամական ընդհանուր ժողովը, Երկուշաբթի, Մայիս 14, ժամը՝ 20·45–ին

Centre Administratif d'Asnières

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire · N° 55935

ՀԲԸՄ – ՄԻԼԱՆՕ

95_ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻԻՆ

(1906 – 2001)

Տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ

Շաբաթ, Մայիս 19, ժամը 20·30–ին

Միլանոյի Հայ Տան մէջ

Piazza Velasca 4

Օրուան բանախօս՝

ԹՈՊԷՐ ՀԱՍՏԻՃԵԱՆ

Խմբագրապետ

Պոլսոյ «ՄԱՐՄԱՐԱ» Օրաթերթի

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիր եւ հիւրասիրութիւն։

ՀԱՑ ՄԵԱԿՈՑԹԻ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

ՀԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

եւ

ՓԱՐԻԶԻ ԷՄԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպեն՝

Հայ մշակոյթի եւ պատմութեան, նաեւ ընդհանուր գիտելիքներու մրցում մը 11–էն 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ, կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15–ին Սկիզբ Մանուկեան սրահին մէջ

118, rue de Courcelles — 75017 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY

Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.

Participation : 150 F. par personne

Réservations :

☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 9

***

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions avant **le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

***

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section d'Asnières

Au profit de la Colonie de Bellefontaine

Réservez votre soirée du samedi 6 octobre

GALA ARTISTIQUE ARMENIEN

avec l'**Ensemble folklorique arménien**

NAVASART

Danseurs, musiciens, chanteurs traditionnels

au Grand Théâtre d'Asnières.

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :

Du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

ECOLE TEBROTZASSERE

L'Association des Dames arméniennes amies des Ecoles Tebrotzassère et la Direction de l'Ecole, sont heureuses d'annoncer l'obtention de la mise sous contrat d'association avec l'Etat de la Classe de 3ème du Collège.

Ainsi, le Primaire se trouve désormais sous contrat simple avec l'Education Nationale et le Collège en totalité sous contrat d'association avec l'Etat.

INSCRIPTIONS POUR LA RENTREE 2001-2002

TEBROTZASSERE

Académie de Créteil

MATERNELLE: 3 Classes

PRIMAIRE: 5 Classes (Sous Contrat Simple avec l'Education Nationale)

COLLEGE: 4 Classes (Sous Contrat d'Association avec l'Etat)

Enseignement de l'arménien : Langue — Culture — Civilisation — Religion

Enseignement du Français conforme au programme de l'Education Nationale.

1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

Tél. : 01 43 81 01 72

●

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 2001 – 2002 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

«ԳԳՐՈՑԱՍԷՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆ»Ի

Հիմնուած 1879–ին

Մանկապարտէզի բաժին, 3 դասարան։

Նախակրթարանի բաժին, 5 դասարան

(Sous Contrat Simple)

Միջնակարգի բաժին, 4 դասարան

(Sous Contrat d'Association)

Հայ լեզուի եւ մշակոյթի դասաւանդման զուգահեռ պետական լման ծրագիր։

1, Bd du Nord, 93340 LE RAINCY

Tél. : 01 43 81 01 72

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 12-13
SAMEDI - DIMANCHE
12-13 MAI
2001
LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·165 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20.165

Le cadeau de Shimon Pérès

Comme suite aux déclarations de M. Shimon Pérès au journal Turkish Daily News, j'ai été indigné voire choqué que de tels propos puissent encore être tenus aujourd'hui. En effet, la reconnaissance du génocide arménien de 1915, ne pose plus aucun problème sauf au gouvernement turc et le fait même d'aller dans son sens est une tentative de négation de l'histoire et des faits.

En France, nous avons pu, ces dernières années, travailler en bonne coopération avec les institutions juives de France pour faire aboutir le processus législatif. C'est pourquoi, il m'a semblé utile de réagir aux propos de Monsieur Pérès et dans ce cadre, avec le Docteur Yves Ternon, nous avons envoyé au Journal «Le Monde», dès la semaine du 23 avril, un texte à faire paraître dans ses colonnes Horizons Débats.

J'ai le regret de constater que jusqu'à aujourd'hui, les responsables de rubrique de ce quotidien n'ont pas donné suite à cette demande, voire même n'ont pas daigné nous expliquer les raisons de ce silence. Ceci est d'autant plus regrettable que «Le Monde» a toujours fait preuve d'une grande objectivité vis à vis de cette question et ses journalistes (M. Nicolas Weill, Melle Clarisse Fabre...), ont relaté les événements liés à la reconnaissance en toute impartialité et sans céder à aucun chantage ou pression.

Compte tenu de ce qui vient d'être dit, nous avons décidé de vous transmettre ce texte ainsi qu'à l'Arche, revue du judaïsme français en vous priant de bien vouloir le faire paraître dans vos colonnes.

ALEXIS GOVCIYAN

*
**

Le 10 avril, le journal turc de langue anglaise, **Turkish Daily News,** rapportait un entretien accordé à l'agence **Anatolie** à l'aéroport de Tel-Aviv par le ministre des Affaires étrangères israélien, Shimon Pérès, peu avant qu'il s'embarque pour une visite officielle à Ankara. Il rejetait toute comparaison entre l'Holocauste —le mot prévaut dans la littérature de langue anglaise— et la tragédie arménienne et il affirmait que «les allégations arméniennes sont sans objet». Cette déclaration intempestive était un cadeau pour la Turquie. Après les nombreuses reconnaissances officielles du génocide arménien, elle n'en espérait pas tant. Les propos de Shimon Pérès ne furent d'ailleurs démentis ni par son auteur, ni par le gouvernement israélien. En réaction à une campagne de protestation organisée par le Conseil national arménien américain, le consulat général israélien de Los Angeles déclarait le 17 avril que la tragédie arménienne n'était pas comparable au génocide des Juifs, tandis que l'assemblée des associations turques américaines envoyait des messages de remerciments au parlement israélien, au Premier ministre et à Shimon Pérès.

Cet incident doit en fait être replacé dans son contexte. Le professeur Yaïr Auron, du Kibboutzim College d'éducation de Tel-Aviv, et le professeur Israel Charny, directeur de l'Institut sur l'Holocauste et les génocides de l'Université hébraïque de Jérusalem, qui ont aussitôt réagi, ont rappelé que la prise de position de Shimon Pérès était ancienne. En 1982, le futur prix Nobel de la Paix avait déjà conseillé au professeur Chary de ne pas inclure la question du génocide arménien au cours de la 1ère conférence sur l'Holocauste qui devait se tenir à Tel-Aviv ou d'annuler cette conférence. Israel Charny n'avait pas cédé aux pressions qui venaient du ministère des Affaires étrangères israélien et la réunion s'était tenue avec les communications sur le génocide arménien. Ce problème est régulièrement soulevé en Israël et les gouvernements successifs ont toujours évité systématiquement de l'aborder pour ne pas menacer leurs relations avec la Turquie. Il en est de même pour tous les pays qui tiennent à préserver ces relations. Les gesticulations sont bien rodées et ne s'incluent nullement dans une controverse scientifique. A chaque prise de position d'un gouvernement mentionnant comme tel le génocide arménien, les diplomates turcs réagissent en protestant. Ils expriment au contraire leur satisfaction chaque fois qu'un gouvernement, un parlement ou un chef d'Etat refuse de reconnaître le génocide ou de soulever la question, comme ce fut le cas récemment aux Etats-Unis et en Suisse. Les seuls représentants d'un gouvernement israélien à avoir pris position furent le secrétaire d'Etat aux Affaires étrangères du ministère Rabin, Yossi Beilin —qui fut ministre de la justice de Yehud Barak— et, le 24 avril 2000, le ministre de l'Education de ce même gouvernement, Yossi Sarid, qui s'engagea à tout faire pour que les élèves des écoles israéliennes connaissent et étudient l'histoire du génocide arménien. «En ce jour, avait-il déclaré —et c'était la première fois qu'un représentant d'un gouvernement israélien assistait aux cérémonies de commémoration du génocide arménien—, nous Juifs, victimes de la Shoah, devons tester notre attitude envers la douleur des autres». Cette prise de position avait entraîné une réaction du gouvernement Barak qui s'était désolidarisé de son ministre. L'institut Yad Vashem, au contraire, avait salué l'initiative de Yossi Sarid et déclaré dans un communiqué officiel : «Yad Vashem ne considère pas que cela pourrait causer du tort à l'étude de la Shoah, bien au contraire»[1]. Président du parti Meretz, Yossi Sarid, qui ne fait plus partie du gouvernement, vient de rappeler, lors d'une cérémonie commémorative tenue à Yafo à l'occasion du 86e anniversaire du génocide arménien, que les propos de Shimon Pérès étaient sans fondement et qu'il n'avait pas qualification d'historien..

Indéniablement, la déclaration du ministre des Affaires étrangères israélien constitue une escalade dans le processus de négation du génocide arménien. Ces affirmations négationnistes blessent profondément la mémoire des millions d'Arméniens qui savent bien qu'en 1915 et 1916 leur peuple fut victime d'un génocide. Pour les historiens, contrairement aux allégations des universitaires turcs, cette question est réglée. A maintes reprises, aux Etats-Unis en particulier, les chercheurs qui étudient le crime de génocide ont affirmé que c'est ainsi qu'il faut qualifier les événements de 1915. Qu'ils soient ou non juifs, qu'ils soient ou non israéliens, les spécialistes de l'histoire de l'Holocauste ont déclaré à maintes reprises —et ce fut encore le cas en 2000, lors d'une conférence sur l'Holocauste qui les réunissait à Philadelphie— que le génocide arménien était une réalité et ils ont été suivis par les représentants des centres d'étude ou de commémoration de l'Holocauste aux Etats-Unis. Le 17 mars 2000, le comité du 24 avril reçut une pétition écrite à la main et signée par cent vingt-six spécialistes de ces études qui, s'adressant au Sénat français, lui demandaient d'encourager par un vote positif le gouvernement et le parlement turcs à se mettre d'accord avec les pages noires de l'histoire de la Turquie. Parmi les signataires, l'un des pionniers des études sur l'Holocauste, le professeur Yehuda Bauer, directeur de l'institut international pour la recherche sur l'Holocauste de Yad Vashem, qui, dans un ouvrage paru en 2001, **Rethinking the Holocaust,** explique la nécessité de comparer cette catastrophe avec d'autres[2]. Tout en exposant les caractères spéciifques du génocide des Juifs, Yehuda Bauer considère que le génocide arménien en est l'exemple le plus proche. Voilà qui devrait donner à penser aux historiens et aux diplomates frileux qui hésitent à prononcer le mot pour ne pas déclancher une crise d'hystérie en Turquie ou qui s'obstinent à réclamer un débat qui a déjà eu lieu depuis longtemps.

Soyons clairs. La comparaison entre des événements de même nature est une démarche scientifique nécessaire. Elle permet de mieux comprendre le sens de ces événements en déterminant leur similitudes et leurs différences. Pour tous les chercheurs, et ils l'ont montré dans la récente **Encyclopédie du génocide** qui consacre vingt-trois entrées et plus de quarante pages au génocide arménien, la comparaison entre le génocide des Juifs et celui des Arméniens est la plus appropriée[3]. Il ne viendrait à l'idée d'aucun historien conscient de ses responsabilités de réduire le caractère exceptionnel de la Shoah et de dissimuler les éléments qui lui sont spécifiques.

Nous intervenons dans ces colonnes pour protester contre la manipulation à des fins politiques d'une vérité établie par la recherche historique. Il n'était pas digne de la France —nous l'avons déclaré à maintes reprises lorsque nous demandions la reconnaissance par notre pays du génocide arménien— qu'elle cède à un chantage économique ou de quelque autre nature. Il n'est pas digne du président des Etats-Unis qu'il emploie le 24 avril, en dépit de ses prises de position antérieures, un euphémisme pour ne pas lâcher le mot génocide. Il est encore plus grave que le ministre des Affaires étrangères d'Israël affiche une position de négation ouverte, même si l'enjeu est considérable, même si son pays a un besoin pressent du soutien turc, parce que les deux mémoires juive et arménienne sont liées, que les deux peuples ont été victimes d'une tragédie de même nature que le droit international qualifie de génocide. Nous sommes trop à l'écoute de la communauté arménienne de France pour ne pas percevoir la déchirure provoquée par la déclaration de Shimon Pérès. Nous avont tous deux, l'un comme président du Comité du 24 avril, l'autre comme historien comparatiste, œuvré pendant assez longtemps au rapprochement des deux communautés arménienne et juive et constaté les effets positifs d'un travail d'explication et d'échange pour ne pas craindre que le propos inacceptable d'un ministre israélien qui ne représente que son gouvernement mette en péril cette coopération. Shimon Pérès n'engage ni le peuple israélien, ni les communautés juives. Les malheurs qu'ont connu, chacun en leur temps, le peuple arménien et le peuple juif sont différents et ils n'appellent pas à une concurrence mais à une solidarté. Les historiens ont dit et analysé ce que fut chaque drame. Des hommes politiques sont venus les appuyer quand ils se heurtaient au négationnisme qui est, pour l'historien, un fléau. Il faut éviter que chaque nouvelle manifestation de déni rouvre des plaies qui furent longues à cicatriser.

Notes

1) **L'Arche,** Juin 2000, n° 508, p. 60.

2) Yehuda Bauer, **Rethinking the Holocaust,** New Haven, Yale University Press, 2001.

3) **Encyclopedia of Genocide** (ed. Israel Charny), Santa Barbara, Denver, Oxford, ABC Clio, 1999, 2 vol.

ALEXIS GOVCIYAN,
Président du Comité du 24 avril,
transformé en Conseil
de coordination des organisations
arméniennes de France

DR. YVES TERNON
Historien,
spécialiste des génocides
du 20e siècle

ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՓԱՐԻԶ ԺԱՄԱՆԵՑ

Հինգշաբթի օր, Մայիս 10-ին, փարիզ ժամանեց ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան, որուն կ'ընկերանան Ազգ· ժողովի նախագահ Օլէգ Եսայեան եւ գործարարներու միութեան նախագահ՝ Սամուէլ Ճակոբեան: Նոյն օրը հանդիպում ունեցան Մինսկի խումբի Ֆրանսայի համանախագահին հետ: Այլ մանրամասնութիւններ՝ յետագային:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՃԱՐՄԼԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 10/11)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ ՆԻՒ-ԵՈՐՔ ԳԱՅԱԹ Է

Մայիս 9-ին, նախագահ Ռ. Քոչարեանի գլխաւորութեամբ, Նիւ-Եորք ժամանած է Հայաստանի պատուիրակութիւնը մասնակցելու համար Հայաստանի տնտեսութեան մէջ ներդրումներուն նուիրուած

(Շար·ը Դ· էջ)

ԱՐԱՄ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ԿԸ ՍՊԱՍԷ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԿԱՋՄԱԿԵՐՊԻՉՆԵՐՈՒՆ ԲԱՑԱՅԱՅՏՈՒՄԻՆ

1999 Հոկտեմբեր 27–ին ահաբեկչական սարսափելի արարք մը գործուեցաւ Հայաստանի Ազգ. Ժողովին մէջ, երբ նիստը կը հեռաստատուէր ու հազարաւորներ ականատես եղան անցուդարձին: Այդ արարքին հեղինակները չատ բնական գործ մը տեսնողի նման սպաննեցին երկրին վարչապետը, Խորհրդարանի նախագահը, փոխ–նախագահը, նախարար ու եւս մէկ քանի հոգի: Այսքանէն եաք, հետաքրքրականը ան չէ այլեւս թէ ահաբեկիչներու խումբը ձերբակալուած է, դատարան յանձնուած, եւ այլն: Հետաքրքրութիւնը կորսնցուցած նիւթեր են նաեւ այդ խումբին պարագլուխ Ն. Ցունանեանի կուսակցական անցեալի պատկանելիութիւնը, ներկայի իշխանութեան դէմքերէ ոմանց հետ, ինչպէս օրինակ՝ ԼՂՀ վարչապետ Անուշաւան Դանիէլեանի, ունեցած ծանօթութիւնը, որպէս լրագրող Թուրքիա այցը, հոն ունեցած հանդիպումները, եւլն.:

Այսօր, դէպքէն մէկ ու կէս տարի եաք, տեսնելով այդ խումբին հանդէպ արդարադատութեան, դատարանին անհասկընալի կերպով անփոյթ ընթացքը, մարդ կը տարուի խորհելու որ առաջին օրէն Ն. Ցունանեանի մասին մշուշոտ մթնոլորտ մը ստեղծելու չէ՞ն միտքը այդ բոլոր ըսուածներն ու գրուածները: Մշուշոտ մթնոլորտ մը, որ մոլորեցնէր «ի՞նչպէս»ին, «ի՞նչու»ին պատասխան գտնելու ջանքերը, հետաքրքրութիւնները եւ իրականութիւնը մնար անմերձենալի: Ժամանակի ազդակին գործածութեան կերպն ալ զօրացնող է նման ենթադրութիւններ: Մէկ ու կէս տարին բաւական ատեն մըն է նոյնիսկ նման զգայացունց պատահարի մը արթնցուցած առաջին հետաքրքրութիւնը կարեւոր տոկոսով մեղմելու համար: Մանաւանդ, երբ ձգձգումի աչք ու միտք ծակող քաղաքականութիւնը գլխաւոր մարտավարութիւնը եղաւ, կը չարունակէ ըլլալ, Հոկտ. 27–ի դատավարութեան ընթացքին մէջ: Միւս կողմէն, կայ իշխանութիւններու հանդէպ օրէ օր չատ մը պատճառներով պակսող հաւատքին, վրատահութեան երեւոյթը, թէ՛ ներքին, թէ՛ արտաքին չրջանակներու մէջ:

Սխալ չէ ըսել որ այդ դատին ընթացքին նկատմամբ ամբողջական անտարբերութեան առջեւ պատուար կ'ըլլայ Ն. Ցունանեան ինքն իսկ: Ատեանին մէջ անոր ամբարտաւան կեցուածքը, օրէնք ու օրէնքի մարդ արհամարհող արտայայտութիւնները, իրենց ընդվզեցնող բնոյթին քով պահել կու տան որոշ հետաքրքրութիւն մը որ կ'ուզէ տեսնել թէ, ի վերջոյ, ինչի՛ կը յանգի ամօթալի այդ հոլովոյթը: Ամօթալի, որքան՝ պետութեան վարկը գետնէ գետին զարնող երեւոյթին, նոյնքան՝ ցոյց տրուած հանրութզղականութեան պատճառով. մանաւանդ, երբ մարդ պիտի թէ արդարադատութեան նոյն համակարգը որքա՛ն դիւրութեամբ աչխարհի ամէնէն խստապահանջն ու անգիջողը կ'ըլլայ, ի հարկին, մինչեւ իսկ արհամարհելով ծիծաղելի ըլլալու վիճակը:

Իսկապէս, հայաստանեան արդարադատութեան գլուխանքի միջանկեալն է Հոկտ. 27–ի դատը. անոր գլխաւոր ամբաստանեալը կրնայ մէկ նիստին փաստաբանը մերժել, երկու օր եւս նոր մը պահանջել, օր մը հարցումներուն չպատասխանելու վճռակամութեամբ հանդէս գալ, յաջորդ օրը չնորհ ընել խօսելու, նիստի մը առեանին ներկայացնել բանտին մէջ գրած ոտանաւորները եւ պատմուածքը, ապա յայտարարել թէ առողջական պատճառներով չի կրնար վկայութիւնները չարունակել եւլն.: Ատոր քով, տրամաբանական պէտք է նկատել, ապահովաբար, ամբաստանեալներու խումբէն մէկ ուրիշին գտած կալեփութիւնը, ո՛չ միայն բանտէն, այլեւ՝ Երեւանէն, Հայաստանէն ալ դուրս ելլելու եւ հասնելու մինչեւ Ֆրանսա ու ԱՄՆ: Եւ ըսել որ դատավարութիւնը յետաձգուեցաւ ալ այդ բացակայութեան պատճառով...:

Այսուհանդերձ, կա՛ն այդ ահաբեկչութեան եւ անոր հետեւած դատավարութեան մասին աւելի լուրջ մտահոգումներ ալ որոնք տեղ կը գտնեն հայաստանեան մամուլին մէջ: Վերջիններէն մէկն է գլխաւոր գոհ՝ վարչապետ Վ. Սարգսեանի եղբօր Արամ Սարգսեանի հետ Անի նա Իսրայէլեանի կատարած ամփոփ հարցազրոյցը («Առաւօտ», Ապրիլ 25). պատասխանելով լրագրողուհիին հարցումներուն, ան բաւական յուրջ, նոյնիսկ ծանրակչիռ բաներ կ'ըսէ, մասամբ հիմնուելով վարչապետութեան կարճատեւ իր չրջանին փորձառութեան վրայ:

Հարցազրոյցը կը սկսի ուչագրաւ հարցումով մը. Ա. Իսրայէլեան կ'անդրադառնայ իշխանամէտ մամուլին որ Ա. Սարգսեանը մեղադրած է անտրամաբանութեամբ. ըսուած է որ ան թէ՛ պահանջած է որ Ռ. Քոչարեան ամէն բան ընէ Հոկտ. 27–ի կազմակերպիչները յայտնաբերելու համար «երբ իբր արդէն յայտնի է որ վստահ էք թէ կազմակերպիչը Հէնց նախագահն է»: Խօսակիցը կ'ըսէ թէ երբեք ուղղակի չէ մեղադրած նախագահը, կրկնած է միչտ թէ «եթէ իրեմէ լիներ՝ ինձ համար չափից աւելի ծանր կը լինի», բայց իրեն համար կան անհասկնալի հանգամանքներ որոնք ժամանակի ընթացքին «Հէնց իրե՛նց իսկ "օգնութեամբ"» իր մէջ կասկած ծնած են. այսուհանդերձ, առայժմ չի փափաքիր առանձին որոշ զրոյցներու անդրադառնալ:

Իրեն համար յստակ է թէ «պետական համապատասխան կառոյցները վատ են աշխատել»: Ազգ. ապահովութեան ոլորտին մէջ անոնց անկատարութիւնը կարելի ըրած է Հոկտ. 27–ի ահաբեկչութիւնը: Եւ ինք չի բացառեր որ եթէ այդ կառոյցները նոյն վիճակին մէջ մնան, նոր «Հոկտ. 27»եր կը պատահին: Կ'աւելցնէ թէ այդ համակարգին տկարութիւնը հայկական կողմին ի վնաս յայտնուած ազդակ եղած է զարարագեան բանակցութիւններուն ալ. դէմերն ու ներկայացուցիչները րսած են թէ չեն վրատահիր, քանի որ Հայաստան յուրջ պետութիւն չէ, եւ երբ իր երկրին մէջ Ազգ. ժողովի նախագահն ու վարչապետը չի կրնար պաչտպանել հաղորդակցութեան միջոցային ճամբաները:

Ինչ կը վերաբերի Հոկտ. 27–ի պատասխանատուութեան, ինք կը պնդէ որ Ն. Ցունանեանի եաին ուժեր կան եւ կ'ուզէ որ համապատասխան մարմինները զանոնք յայտնաբերեն. կ'ուզէ «արդար դատ»: Մինչդեռ Ն. Ցունանեանի ընթացքը կը նկատէ ինքնապահպանման բնազդէն առաջնորդուած եւ դատավարութիւնը ձգձգելու միտում արտայայտող: Անոր մէջ կը տեսնէ պատեհապատչարը որ կրնայ միտք փոխել, զրպարտել, բանէ՞ ծեծի տակ:

Իրեն համար կարեւորագոյնը այդ տիպարին եաին կազմակերպիչներու գոյութիւնն է. այդ համոզումը կը բացատրէ հետեւեալ խօսքերով. «Որովհետեւ նման գործողութեան գնացող մարդն իր եղբօրո եւ բեռուն հետը տանում է միայն այն դէպքում, երբ գումար կայ բաժանելու եւ խնդիր կայ որ այն ուրիշին չհասնի, այլ միայն հարազատներին: Եւ սյդ գործողութիւնն աներուց յետոյ սպասում են ոչ այն վերացական յոյսով, թէ ժողովուրդն էլ գուցէ իրենից խելքին լինի եւ գայ օգնելու: Նման բանի գնալուց առաջ նա յստակ երաշխիքներ է ունեցել, որի համար եւ սպասել է»:

Ա. Սարգսեան որպէս գլխաւոր զոհին ամենամօտ հարազատը, չատ սուր արտայայտութիւններ չունի կատարուածին ու յետոյ պարզուած կացութեան մասին, բայց ծանրակչիռ են մատնանչումները. ինչ կը վերաբերի արարքին մէջ իշխանութեան պատասխանատուութեան, կ'ըսէ. «Հոկտ. 27–ը եղել է այս իշխանութիւնների օրօք եւ նրանք արդէն պատասխանատու են որ մեր երկրում նման բան է տեղի ունեցել»: Ցետոյ կ'ուզէ արդար հարցը. «Եթէ մենք պետութիւն ենք, պիտի լինի, չէ՞, կառոյց որը պատասխան պիտի տայ: Եղաւ "Հոկտ. 27". ո՞վ պատժուեց: Ո՛չ ոք»: Եւ ըսել որ, ինչպէս ինք կը յիչեցնէ, «ազգ. ապահովութեան նախարարութեան ահաբեկչութեան դէմ պարբարի վարչութեան պետը շբանչան ստացաւ Հոկտեմբերի 27–ից յետոյ: Կամ էլ՝ 5–րդ վարչութեան պետին գործից հանեցին ու նշանակեցին աւելի բարձր պաշտօնի»: Որքան ալ մարդ մեծ արժէքի զրաւական չնկատէ աւելի յաճախ համակրական, պարագայական իմաստով տրուած չքանչանները, բսուածը բաւական իմաստալից է: Ա. Սարգսեան կը վախնայ որ դատին վրայ ազդեցութիւն կը բանեցնեն որպէսզի ձգձգուի, կը վախնայ նաեւ նախագահին պընդումէն թէ պատասխանատուները արարքը գործած այդ հինգ հոգինոց խմբակն են «եւ ուրիշ բան փնտռել պէտք չէ»: Ան կ'ակնարկէ նաեւ ապահովութեան նախկին նախարարին որ ըսած է թէ եթէ այդ հինգն են, իրենք մեղաւոր չեն, չէին կրնար պնդել թէ խումբ մը տան մը մէջ ի՛նչ կ'ընէ, ի՛նչ կ'որոչէ: «Պիտի յիշեցնեմ որ շատ ուրիշ հաւաքների հրաշալի հետեւում եմ» կ'ըսէ ան:

Նախագահամէտ մամուլը գինք կը քննադատէ թէ իր նչանակումէն եաք ծեծը, ջարդը, աւելի յաճախակի դարձած են Ա. Սարգսեան կը բացատրէ թէ առանձին մխայն կ'ըլլան գրաւոր յանձնարարական եւ այդպէս բան գոյութիւն չէ ունեցած. Ան կ'ակնարկէ նաեւ Ազգ. ապահովութեան նախկին նախարարին որ ըսած է թէ եթէ այդ հինգն են, իրենք մեղաւոր չեն, չէին կրնար պնդել թէ խումբ մը տան մը մէջ ի՛նչ կ'ընէ, ի՛նչ կ'որոչէ: «Պիտի յիշեցնեմ նաեւ թէ Մարդու Իրաւունքներու պաչտպան հիմնարկը չանք ու եռանդ չէ խնայած, անընդհատ այցելելով եւ ծխախոտ հատ թայթելով Ն. Ցունանեանին: Հետեւաբար, եթէ ծեծի փորձ ըլլար, բաւական բարդ կ'ըլլար կիրարկումը:

Ա. Իսրայէլեան իրաւացի կերպով կը հարցնէ թէ որպէս վարչապետ Ա. Սարգսեան բաւական հզօր լծակներ ունէր, եթէ իրօք կազմակերպիչներ կային, այդ լծակները բաւարար չէի՞ն գանոնք բացայայտելու համար: «Գուցէ եթէ ես երկար մնայի, բացայայտուէին կազմակերպիչները» կ'ըսէ Ա. Սարգսեան: Կը յիչեցնէ նախագահին խօսքը թէ առայժմ կը սպասէ, սակայն չուտով չատ յուրջ կ'ըսէ ըսելիքը: Ինք ալ կը սպասէ յարմար ժամանակին, ըսելու համար իր խօսքը «եւ շատ ուժեղ» կերպով:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՕԳԵԿՈՉՈՒԹՈՒՆԵՐ

ԼՈՆԴՈՆ

Ապրիլ 22–ի երեկոյեան, Լոնտոնի Պէյսթըն Փավըլ սրահին մէջ 150 հոգիի ներկայութեան գործադրուեցաւ գրական եւ գեղարուեստական յաջող յայտագիր մը: Երեկոյթը կազմակերպած էր ցեղասպանութեան յանձնախումբը եւ կը հովանաւորուէր համայնքին ու եկեղեցական խորհուրդին կողմէ:

Առջեւի չարքին վրայ տեղ գրաւած էին եղիչէ Արք. Կիզիրեան, Նաթան Եպիսկ. Ցովհաննիսեան, Հայաստանի Անգլիոյ մօտ նոր դեսպանը՝ Վահրամ Ապաճեան եւ մնայուն քարտուղարը՝ Ճիւտ Մարտիրոսեան, պատմաբան Քրիսթոֆըր Վոքըր եւ Աչխատաւորական կուսակցութեան երեսփոխան Սթան Նիուզ:

Զեռնարկը բացաւ Նորիցա Մաթոսեան եւ հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան յոտկոչակաս յարգելու բիւրաւոր նահատակներուն յիչատակը: Ապա, կարդաց Արչիլ Կորքիի կեանքէն հատուած մը: Իրեն յաջորդեց Օլիվըր Լանկֆըրտ որ ջութակով նուագեց Կոմիտասի «Մէրանի ծառ» եւ «Կռունկ» երգերը: Դերասանուհի Ժենիա Ներսիսեան ապրումով արտասանեց Պարոյր Սեւակէն «Ղօղանջ Եղեռնական» եւ Սիլվա Կապուտիկեանէն «Քե՛լէ Լաօ» քերթուածները ու արժանացաւ երկարատեւ ծափահարութեան: Իսկ նորաստեղծ «Հոգիս» նուագախումբն ալ հանդէս եկաւ Ապրիլ 24–ի նուիրուած կտորով մը:

Երկու վերապրողներ՝ Ռոզ Խարեան եւ Արմենակ Քէչիչեան ժապաւէնի վրայ պատմեցին իրենց մանկութեան օրերուն ճաչակած դառնութիւնները Թուրքերուն կողմէ: Իսկ Մայքըլ Ցակոբեանի ժապաւէնով ներկաները ականատես եղան ահաւոր չարչարանքներու, տարագրութեան չրջանին, Խարբերդի մէջ: Գանատացին, ընկերարան Պէնէթ Դաւիթեան կարդաց յուզիչ դրուագներ իրենց ընտանեկան ատառապանքներէն: Ցաչորդաբար բեմ հրաւիրուեցան Հայոց բարեկամ եւ մեր ցոյցերուն միչտ ներկայ Սթան Նիուզ եւ Քրիսթոֆըր Վոքըր, որոնք երկուքն ալ իրենց հռետորական լեզուով անվերապահօրէն ճաղկեցին Թուրք կառավարութեան բարբարոսական չարչարանքները: Սթան Նիուզ ըսաւ. «Թուրբերը մաս պիտի չկազմեն Եւրոպայի ընտանիքին, այնքան ատեն որ չեն ճանչնար Հայերու ցեղասպանութեան ահաւոր ոճիրը»: Իսկ Քրիսթոֆըր Վոքըր ըսաւ. «Տգէտ են ասոնք որոնք չեն կարդացած փաստաթուղթերը եւ տակաւին կը շարունակեն ուրանալ Հայոց ցեղասպանութիւնը»: Ս–ոմչնորդ Նաթան Եպիսկ.ի փակման խօսքով եւ աղօթքով վերջացաւ ոգեկոչման այս հաւաքոյթը:

*
**

Ապրիլ 24, ժամը 18–ին Լոնտոնի Ս. Սարգիս մատուռը ծայրէ ծայր լեցուած էր հայ եւ օտար հաւատացեալներով: Այս տարի բացառաբար եկած էին քոյր եկեղեցիներու ներկայացուցիչներ. ոմանք դասին մէջ պաչտօնապէս մաս կազմեցին Հայոց ցեղասպանութեան հոգեհանգստեան արարողութեան եւ ոմանք Աւետարան ալ կարդացին: Վերջաւորութեան, եկեղեցականներու թափօրով եւ ժողովուրդին մոմավառութեամբ դափթին մէջ, յուչարձանին առջեւ եղաւ ադօթք: Ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք ժողովուրդէն մաս մը գնաց դէպի քաղաքական դեսպանատուն, ուր ժամեր առաջ 200–ի չափ ցուցարարներ բողոքի Շուկներ չրջեցան թէ Թուրքերը պիտի հակազդէին: Բայց ոստիկան մը բսաւ «Թուրք ցուցարարները անցեալէն կու գան առին ու այս անգամ վախցան չեկան»: Այս տարի անակնկալ էր ցուցարարներու բազմութիւնը, առաւել Քիւրտեր որոնք ծաղիկ ալ բերած էին: Նախորդ տարիներուն միայն 30–40 ցուցարար կ'իյլար: Բողոքի ցոյցը վերջացաւ ուչ ժամերուն, Շնորհք Քհնյ. Պարտաճեանի ադօթքէն եւ «Մեր Հայրիկը» փառերգէն ետք:

*
**

Շաբաթ, Ապրիլ 28, ժամը 16–ին Մարպրլ Արչ Հրապարակը 400–էն աւելի հարենակիցներ համախմբուեցան հայկական եւ անգլիական դրօչակներով: Տեղատուրափ անձրեւին տակ 25 Հ.Մ.Ը.Մ.ականներ եւ սայլակին մէջ, հովանոցին տակ կծկուած 95–ամեայ Արմենակ Քէչիչեան, վերապրող մը, դառն նայուածքով ու վրէժի զգացումը մէջը, կ'առաջնորդէին արդարութիւն պահանջող խաղաղ ցուցարարները: Այս տարի խրախուսիչ բնոյթ մը ունէր քայլարչաւը բազմաթիւ երիտասարդներու ներկայութեամբ. կրկնապատիկ թիւով նախորդ տարիներուն բազդատմամբ: Պատատաններուն վրայ արձանագրութիւնները, որոնց հեղինակները էին չարգուած օտար թղթակիցներ եւ քաղաքացիներ, տեղացիներուն եւ զբօսաչրջիկներուն ուչադրութիւնը գրաւեցին:

Ճամբուն վրայ թափօրը հանդիպեցաւ ցուցարարներու այլ խմբակի մը. ոստիկան մը ըսաւ թէ անոնք 12 Ազերի Թուրքեր էին: Ըսած են որ «Հայերուն ցոյցը կեղծիք է, կատորած չէ եղած»: Այս տարի եւս ցեղասպանութեան յանձնախումբի հինգ ներկայացուցիչներ ոստիկանութեան առաջնորդութեամբ եւ բացառաբար պարսնուհի Քոքսի մանակցութեամբ յուչագիր մը յանձնեցին վարչապետին:

Անծանօթ Զինուորի յուչարձանին առջեւ ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք, ե-

ԳՈՐԾԵՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ

2001թ. Ապրիլի 27–28–ին ՀՀ Գիտությունների ազգ. ակադեմիայում կայացավ Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700–ամեակին նուիրուած «Հայոց սրբերը եւ սրբավայրերը» թեմայով հանրապետական գիտական նստաշրջան, որը նախաձեռնել էր Ազգային Ակադեմիայի Հնագիտության եւ ազգագրութեան ինստիտուտը՝ ակադեմիկոս «Երկիր եւ Մշակոյթ» միջազգային հիմնադրամի նախագահ, ազգային գործիչ Վահէ Կապրաչի:

Նստաշրջանը բացեց ՀՀ Գ.Ա.Ա. փոխնախագահ, մարդաբանական գիտութիւնների բաժանմունքի ակադեմիկոս – քարտուղար՝ Գ. Բրուտեանը, ողջոյնի խօսքով հանդէս եկաւ Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700–ամեակի յոբելենական յանձնաժողովի փոխ–նախագահ Ա. Յարութիւնեանը: Նստաշրջանը բացուեց Մեսրոպ Արք. Աչճեանի «Ապրիլեան նահատակները սրբադասման հարցը» խիստ արդիական եւ ուշադրաւ զեկուցմամբ: Այնուհետեւ նստաշրջանին անցաւ երեք մասնախլրումով ընդգրկուած չուրջ 50 զեկուցումների մասնագիտական լայն ու աշխոյժ երկօրեայ քննարկմամբ: Նստաշրջանին ներկայացուած բոլոր զեկուցումները, մինչեւ նստաշրջանի գումարումը տպագրուել էր առանձին գրքոյկ՝ Մեսրոպ Արք. Աչճեանի հովանաւորութեամբ, որի գործուն մասնակցութեամբ էլ ընթացան գիտաժողովի բոլոր նիստերը: Նստաշրջանի երկօրեայ նիստերը փաստօրէն նուիրուեցին կանխօրօք հրապարակուած զեկուցումների մասնագիտական քննարկումներին, մի ընթացակարգ, որը նորութիւն էր Հայաստանի գիտական առօրեայում:

Նստաշրջանին զեկուցումներով մասնակցում էին Հայաստանի գիտական եւ կրթամշակութային առանձին հաստատութիւնների տարբեր մասնագէտներ՝ հնագէտներ, ազգագրագէտներ, բանասէրներ, մարդաբաններ, լեզուաբաններ, ճարտարապետներ, արուեստագէտներ, երաժշտագէտներ, արեւելագէտներ, փիլիսոփաներ, որոնք իրենց մասնագիտական տեսանկիւնից, գիտական տարբեր մեթոդներով ու մօտեցումներով քննարկման էին ենթարկել Հայոց մէջ յարգուող քրիստոնէական սրբերի ու սրբութիւնների, նրանց պաշտամունքի ու պաշտամունքատեղերի նախահիմքերը, բացայայտել դրանց տեղական, ազգային ու ազգագրական խորքերն ու առանձնայատկութիւնները: Միեւնոյն ժամանակ քննարկուեցին քրիստոնէական նիւթական մշակոյթի յուշարձանների եւ սրբութիւնների հնագիտական, ճարտարապետական, արուեստագիտական յատկանիշները՝ նոր եւ նորագոյն լուսաբանումներով: Զուգահեռ տուրքն ազգագրական քննութեան ենթարկուեցին հնուց անտի ժողովրդական լայն զանգուածների կողմից յարգուած ու պաշտուած տարբեր սրբութիւնների, սրբատեղիների, ծիսա–օրնէական արարողութիւնների ժողովրդաքրիստոնէական ըմբռնումները, հաւատալիքները, պատկերացումները, ինչպէս նաեւ լեզուական, փիլիսոփայական, երաժշտագիտական տարբեր խնդիրներ, որոնք Հայոց մէջ առընչւում են սուրբ եւ սրբութիւն հասկացութիւններին:

Նստաշրջանի հիմնական նպատակն էր տարբեր գիտութիւնների ընձեռած հնարաւորութիւններով եւ նորովի մօտեցումներով քննել եւ արժեւորել քրիստոնէական ու նախաքրիստոնէական նիւթական ու հոգեւոր մշակոյթի խորքերն ու փոխառնչութիւնները եւ դրանով նպաստել Հայոց հին ու նոր կրօնական մշակոյթների՝ իբրեւ ազգային մէկ միասնական մշակոյթի մեզանում նոր սկզբնաւորուած ճշմարիտ ու անկաշկանդ հետազօտութեանը:

Եւ ինչպէս վկայեցին հրատարակուած զեկուցումներն ու դրանց չուրջ ծաւալուած բանավէճերն ու աչխոյժ քննարկումները՝ նստաշրջանը լիուլի հասաւ իր առաջադիր նպատակին: Նստաշրջանի մասնակիցները լցուեցին անկեղծ բարեպաշտութեան զգացումով դէպի իրենց ազգային սրբերն ու սրբութիւնները եւ տոգորուեցին խորին պատկառանքով հայ քրիստոնէական մշակոյթի ազգային աւանդներին:

Նստաշրջանի ծրագրով իրականացուելին մի չարք միջոցառումներ: Մեր հոգեւոր մասունքների հաղորդակից լինելու նպատակով կայացաւ աչգեւութիւն Սուրբ Էջմիածնի «Գանձատուն» թանգարանը: Արամ Ա աչտարեան համերգասրահում մասնակիցները ունկնդրեցին «Մեր հին երգերը» խորագրով համերգաշարի եզրափակիչ փուլը: Նստաշրջանն աւարտուեց հրաժեչտի ճաչով:

ԻՐԱՉԵԿ ՄՈՎՍԷՍ ՉԱՓԱՐԵԱՆ

ղէչ Արք. Կիզիրեան եւ Շնորհք Քհնյ. Պաղտասարեան հակիրճ ազօթքով յիչատակեցին մէկ ու կէս միլիոն նահատակներուն յիչատակը: Ապա խօսք առաւ Պարոնուհի Քոքսը. ան յոյս յայտնեց որ դարձեալ կոտորած չպատահի հայկական հարազատ հողի վրայ: Անձնական խօսակցութեան ընթացքին ալ բաւ որ «Ազերիները միշտ պատերազմ կ'ուզեն, պատերազմը անխուսափելի է եթէ անոնք գոհացում չգտնեն»: Ապա հայրենաչունչ ուղերձ մը կարդաց Շաուլ Մալաս: Իսկ ե–բիտասարդութեան անունով Օր. Ալենոյշ Յովհաննէսեան չնորհակալութիւն յայտնել յոյսի մասնակիցներուն եւ ոստիկանութեան: «Մեր Հայրենիք»ով վերջ գրաւ Հայոց ցեղասպանութեան 2001–ի յոնուարեան ոգեկոչումը:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈՒՐՃ–ՀԱՄՈՒՏԻ Ցակոբ Տէր–Մելքոնեան սրահին մէջ, Ապրիլ 11–ին, կազմակերպութեամբ Համազգայինի Լիբանանի Շրջ. Վարչութեան, երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նուիրուած Լեւոն Շանթի, անոր մահուան յիսնամեակին առթիւ (1951, Նոյեմբեր): Բացման խօսքը արտասանած է Սոնիա Քիլիճեան, ամփոփ դիծերով ներկայացնելով Լ. Շանթի կեանքը: Օրուան առաջին բանախօսը եղած է Համբարձում Քէնտէրեան որ ներկայացուցած է բոլչեւիկեան յեղափոխութենէն ետք, Շանթի ստեղծագործութիւնները, կեանքն ու վաստակը: Երկրորդ բանախօսը եղած է Գրիգոր Շահինեան որ ծանրացած է գլխաւորաբար «Հին Աստուածներ» թատերգութեան վրայ, ապա, անդրադարձած է «Օչին Պաչ»ին, «Կայսրը»ին, «Ղեթայուածը»ին եւ «Ինկած բերդի իչխանուհին»ի վրայ:

*
**

ՍԱՄԱԹԻՈՑ Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ յարակից «Հրաչեայ Ա.Ճառեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 26–ին, տեղի ունեցած է գրական – դեղարուեստական երեկոյթ մը, նուիրուած Մեսրոպ Մաչտոցի, կազմակերպութեամբ Սահակեան Սանուց Միութեան: Օրուան բանախօսը եղած է Մեսրոպ Պատրիարք: Հանդիսութեան բացումը կատարած է Սանուց Միութեան կողմէ ատենապետուհին՝ Թալին Զորթան: Պատրիարքը ըսած է որ նախ պիտի չծանրանայ Մաչտոցի կենսագրական գիծերուն վրայ, այլ լուսարձակի տակ պիտի առնէ անոր առաքելութեան առընչակից չորս նիւթեր՝ ա) Նախամեսրոպեան չրջանի գիրի հարցը, բ) Գրականութիւնը գոր մեր ժողովուրդը ունեցած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչէն մինչեւ Ս. Մեսրոպ Մաչտոց, գ) Այն հարցը թէ ինչո՞ւ անհրաժեչտ էր հայ գրականութիւն մշակել եւ դ) Մաչտոցի առաքելութիւնը Պոլսոյ մէջ: Բանախօսութեան առընթեր կատարուած է սահիկներու ցուցադրութիւն: Այսպէս, Սահակեանցի աչակերտները արտասանած են լեզուի նուիրուած բանաստեղծութիւններ: Գեղարուեստական յայտագիրը չարունակուած է համերգով մը: Հանդիսութեան աւարտին, ձեռամբ Մեսրոպ Պատրիարքի արտասանող բոլոր աչակերտներուն նուէրներ յանձնուած են: Հուսկ բանքը արտասանած է Մեսրոպ Արք. Թելադրելով չկրնանցնել դարերու ընթացքին կուտակուած մեր հարստութիւնները:

*
**

ԹԱՔՍԻՄԻ (Պոլիս) Մշակոյթի կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 22–ին, համերգ մը տուած է Լուսաւորիչ երգչախումբը, որ ուզած է, այս առթիւ, հայկական ծանօթ երգերու կողքին, ներկայացնել նաեւ եւրոպական դժուար կտորներ: Հայկական բաժնին մէջ երգուած են Կանաչեանէ, Եկմալեանէ, Աւետիսեանէ, Պարթեւեանէ գործեր, իսկ եւրոպական բաժնին մէջ՝ Մենտէլսոնէ եւ Ր. Կենէ: Բացման իր խօսքին մէջ երգչախումբի Տնօրէն Խոր–հուրդի անդամներէն՝ Ցակոբ Սարաֆեան դիտել տուած է որ համերգին նպատակն էր սիրողներու մասնակցութեամբ արհեստավարժ համերգի մակարդակով համերգ մը սարքել:

*
**

ՊՈԼՍՈՑ Տաճեան Սանուց Միութեան կողմէ, վարժարանին սրահին մէջ, Ապրիլ 27–ին, տեղի ունեցած է արտասանական մրցում մը: Դատակազմին անդամները եղած էն Սիլվա Կոմիկեան, Ժաղլին Էրմէն, Մարքրուհի Պ.–Ցակոբեան, Արտաչէս Մարկոսեան եւ Խաչիկ Սարըյլը: Օրուան հանդիսավարը եղած է Թաթիանա Պոսթան: Մասնակցած են 11 արտասանողներ: Առաջին բաժնին մէջ, անոնք արտասանած են իրենց ընտրած կտորները, իսկ Բ. բաժնին մէջ՝ Վարդ Շիկահերի «Ժորհուրդ կեանքի» կտորը: Մրցանակաւորները յայտնաբանուած են:

ՀԱՑԱՍՏԱՆԵԱՑ

ՃՊԻՏ

Ցանցապատը մութ փողոցում կանգնեցնում է մի մարդու եւ պահանջում.

– Շուտ արա, փողերդ տուր:

– Ի՞նչպէս ես համարձակւում, ես կառավարութիւնում եմ աչխատում:

– Հա՞, թէ ուրեմն, չուտ արա, փողերս տուր...

*
**

Բժչկութիւնը հրաչքներ է գործում: 75–ամեայ կնոջը յաջողւում է բժչկական միջամտութեան օգնութեամբ ծննդաբերել: Այդ առիթով չնորհաւորելու են գալիս նրա բոլոր բարեկամներն ու ընկերները, ցանկանալով տեսնել փոքրիկին: Իսկ մայրիկն ամբողջ ժամանակ ասում է: «Աւելի ուշ, հիմա չէ»: Այդպէս երկար է չարունակւում: Հիւրերը ցանկանում են գնալ: Նրանցից մէկն, ի վերջոյ, հարցնում է.

– Բայց, այնուամենայնիւ, ինչի՞ ենք սպասում:

– Կ'արթնանայ, լաց կը լինի, այդ ժամանակ էլ ձեզ ցոյց կը տամ:

– Մենք լուռ կը նայենք, չենք արթնացընի:

– Դէ, բանը դա չէ: Մոռացել եմ, թէ ուր եմ դրել:

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

1925 թիւը մեր կեանքում լուրջ փոփոխութիւն մտցրեց: Խորհրդային Հայաստանի կառավարութիւնը ԱՄՆ–ին ու Անգլիային առաջարկեց որբանոցների խնամակալութիւնը իրեն յանձնել: Այդ լուրը մեզ յայտնեց մխիթը Հարքորթը: Շատ տխրեցինք, տխուր էր նաեւ ինքը՝ մխիթը Հարքորթը, Հայաստանից, մանաւանդ մեզնից չէր ուզում բաժանուել: Լուսանկարիչ բերեց, լուսանկարուեցինք խմբով, ձեռագործ անելիս, յետոյ առանձին–առանձին, ալպոմ կազմեց, որ տանի իր հետ: Այդ օրերին աւելի յաճախակի էր մեզ այցելում: Հաւաքւում էինք չուրջը, զանգաւում, որ չենք ուզում պետութիւնը մեզ խնամի, խնդրում, որ չգնայ:

Այդ առիթով չատերը դուրս գրուեցին որբանոցից, գնացին իրենց ազգականների մօտ: Մխիթը Հարքորթը աղջկներից իւրաքանչիւրին մէկական կարի մեքենայ, հարթուկ ու անկողին նուիրեց:

Ինձ մխիթը Հարքորթը վերարկուի երեք մեթր դործուածք նուիրեց, որ տամ մօրս: Մի ծրարի վրայ գրեց Լոնտոնի իր հասցէն, որ իրեն նամակ գրեմ: Ես երկար պահեցի այդ հասցէն: Սկզբում չէի գրում, որովհետեւ դեռ փոքր էի, չէի կարողանում ձեւակերպել մտքերս, իսկ երբ մի քիչ մեծացայ, արտասահմանի հետ նամակագրական կապ ունեցողը ժողովրդի թշնամի էր, օտարերկրեայ լրտես:

Երբ մայրս Երեւան եկաւ, գործուածքը տարանք, ցոյց տուեցինք Աբովեան փողոցի գործուածքավաճառներից մէկին: Գնահատեց 14 ռուբլի: Փոխարէնը վերցրեցինք չիթ ու սաթին, որոնք մայրս իր հետ գիւղ տարաւ:

Այդ ամառ պետութիւնը գրեթէ բոլոր որբերին Սեւփանաւան տեղափոխեց: Տարաւ նաեւ եղբօրս՝ Ցակոբին: Միայն մեզ՝ մի խումբ աղջիկների, հաւաքեցին Ինկօ–Ամօր գրադարանի նախկին չէնքում (Թումանեան 4. 20): Մեր չէֆքոմ (Թումանեան 4. 20): Մեր չէֆքոմը ստանձնեց տպարանի կոլեկտիւը: Մեզ պետնէր դարձրին, խմբովին լուսանկարեցին, բազավար նչանակեցին Ամալին (Սերոբ Սարգսեանի ապագայ կնոջը): Տպարանի ղեկավարութիւնը, որի տնօրէնը գրող Վահրամ Ալազանն էր, յաճախ էր լինում մանկատունը (որբանոցն արդէն մանկատուն էր կոչւում): Զրոյցներ էին անցկացնում, հետաքրքրըրւում, թէ ինչով կարող են օգնել, էքսկուրսիայի տարան տպարան:

Ամերիկեան խնամակալութեան որբերն ունէին Սկաուտ կազմակերպութիւնը: Նրանք կապոյտ փողկապ էին կապում, գլխներին դնում կապոյտ սպորտարատեաձեւ գլխարկ, ճերմակ վերնաչապիկ հագնում: Պիոնէրներս կարմիր վզկապ էինք կապում: Երբ փողոցում մեր չարքերը հանդիպում էին իրար, սկսում էինք միմեանց հեգնել: Մենք երգելով նրանց ասում էինք. «Սկաուտ, սկաուտ, սեւերես, կատուն լիզի քո երես...» եւլն., եւլն.:

Մօրս գործը դժուարացաւ: Գալիս էր Երեւան ինձ տեսնելու, յետոյ Ցակոբին տեսնելու համար Սեւփանաւան հասնում: Այսպէս մի տարի:

1925–ի ամրանը մայրս իր հետ Երեւան բերեց Գեղամ եղբօրս: Փոքրիկ, բարալիկ տղայ էր, ես նրան երեք տարի չէի տեսել: Մի տասը օր մնացին: Ես չորեր կարեցի եղբօրս համար (կարճ չալվար, վերնաչապիկ): Երեւանն ու որբանոցը նրան դուր էին եկել, ուզում էր ինձ մօտ մնալ: Ասում էր՝ ինձ չուկայ տարէք, ես մի խնճոր փախցնեմ, կարծեն մամա չունեմ, ինձ ընդունեն որբանոց: Ասում էինք՝ չուկայում կը կորչես, ասում էր՝ դուք հեռու կանգնէք, աչքներդ վրաս պահէք:

25–26 ուսումնական տարում սովորեցի քաղաքի դպրոցում, որը գտնւում էր Աբովեան փողոցում, ներկայիս Լեզուի ինստիտուտի չէնքի տեղում: Երրորդ դասարանում եմ (չորրորդ խումբ), ուսուցչուհիս ընկեր Անիկն է: Լաւն էր, լաւ էլ դասաւանդում էր, յաճախ տանում երեւանի այն ժամանակուայ ձեռնարկութիւնները էքսկուրսիայի (գինու գործարան, ապակու, կաչուի), յետոյ չարադրութիւն էինք գրում:

Այդ տարի նաեւ պարի դպրոց յաճախեցի: Աբշալոյսի հետ թանգիֆ ճարեցինք, չոր կարեցինք: Մեծերին վալս ու այլ պարեր էին սովորեցնում, մեզ՝ հիմնականում պլաստիկ չարժումներ: Շատ էի հպարտանում, որ պարի դպրոց եմ գնում: Մեր ուսուցչի անունը Վահրամ Արիստակէսեան էր: Երիտասարդ մարդ էր, իր կինն էլ էր նոյն դպրոցում սովորում: Ցետագայում այդ մարդը բժիչկ դարձաւ: Յաւօք, երջանկութիւնս երկար չտեւեց՝ 1926–ի ամրանը ինձ էլ Սեւփանաւան տեղափոխեցին: Երեւանում թողեցին միայն բարձր դասարանցիներին, իսկ ինձ, որ ընդամէնը չորրորդ դասարան էի փոխադրուել, եւս մի վեց հոգու հետ տարան:

(Շար. 26)

(Շար. Ա. էջէն)

միջազգային խորհրդաժողովին, զոր կազմակերպիչները մկրտած են «Հին երկիր, նոր ուղղութիւն»:

Ռ. Քոչարեան իլած է Փլազա պանդոկը ուր ալ տեղի կ'ունենայ խորհրդաժողովը: Գլխաւոր ելոյթ ունեցողներն ու հովանաւորներն են՝ «Միջազգային Ֆինանսական Կորիւորասիոն»ը, ԱՄՆ-ուն առեւտուրի եւ զարգացման գործակալութիւնը եւ Համաշխարհային Դրամատունը:

Խորհրդաժողովի առաջին օրը, Յունիսի 27-ին, մասնակցած են աւելի քան 300 ներկայացուցիչներ, Սփիւռքէն եւ Հայաստանէն աւելի քան 100 գործարարներ: Ժողովին կը մասնակցին նաեւ ՄԱԿ-ի Հայաստանի ներկայացուցչութեան, Հայաստանի դեսպանութեան եւ Լոս-Անճըլըսի հիւպատոսարանի անդամներ:

Ֆինանսական Միջազգային Արհեստակցութեան փոխ-նախագահ՝ Ասատ Ճէյլը ելոյթ ունենալով յայտարարած է «Մենք բոլորս հաւատարակէս չահագրգռուած ենք Հայաստանով, հին եւ հարուստ մշակոյթ ունեցող երկրով: Մենք վստահ ենք, որ այս խորհրդաժողովը մեծ ուղիի մը սկիզբն է միայն, որ Հայաստանը կը դարձնէ հարուստ եւ բարգաւաճ երկիր»: Ելոյթ ունեցած են Զարգացման գործակալութեան տնօրէնի տեղակալ՝ Պարպարա Պրէսֆորտ, Հայաստանի Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարար Կարէն Ճէմարիտեան: Հինգշաբթի, Մայիս 10-ին, 25 վայրկեան տեւող ճառ մը արտասանած է նախագահ Քոչարեան «Հայաստանը 21-րդ դարին մէջ» խորագրով: Շնորհակալութեան խօսքէն եառ ժողովին կազմակերպիչները, ան չեչտած է թէ նախ եւ առաջ Հայաստան հաւատարիմ է ժողովրդավարութեան: Բայց, երիտասարդ ժողովրդավարութիւնը դէմ յանդիման եղած է փորձութիւններու եւ դժուարութիւններու վերջին տարուան ընթացքին: Սակայն, կ'ըսէ Քոչարեան, կը գիտակցինք որ երբեք չի կրնար ըլլալ չափէն աւելի ժողովրդավարութիւն, ինչպէս՝ չափէն աւելի ապահովութիւն: Նախագահը անդրադարձած է չրջանի կացութեան, Օ. Էմ.Սի.Ը.-ի աշխատանքներուն, եւ ծանրացած է գլխաւորաբար տնտեսական կացութեան վրայ, չէ ծածկած թէ գործազրկութիւնը անընդունելի համեմատութեան հասած է: Հայաստանի տնտեսութեան արդիւնաւորութեան համար կարեւոր է դրամատուներու ֆինանսական համապատասխան չարունակական պարզացումը: Հայաստանի չուկային մէջ արտասահմանեան գործառնութեան գործունէութիւնը դիւրացնելու նպատակով, ստեղծուած է յատուկ մասնագիտական գործակալութիւն որ կը գործէ որպէս «մէկ կանգառի կեդրոն»: Ռ. Քոչարեան իր ճառին վերջին բաժինին մէջ, կարեւորութեամբ չեչտած է՝ «ամբողջ աշխարհը սփռուած մեծաքանակ հայ համայնքը» որ Հայաստանի համար անգնահատելի հարստութիւն է ու վերջացուցած է կոչ ընելով ներդրումներու եւ ապահովութիւն տալով որ Հայաստան ունի գործառնութեան համար յուսալի գործընկեր առաջարկելու հիմնաւոր փաստարկներ:

***

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 10-ի նիստին, Ն. Ցունանեան պատասխանին յանձնած է իր գրած 60 էջնոց ժողովածուն ուրու վերնագիրն է «Դարաւերջի Հայն ու Հայաստանը»: Դատաւորներ գայն կը տրամադրէ նիստին մասնակից հոգեբաններուն: Անդրադառնալով 1999 Հոկտ. 24-27 ժամանակաշրջանին, Ցունանեան յայտնած է որ Հոկտ 25-ին գացած է Ազգ. Ժողով անցագիրը առնելու նպատակով (Ցունանեանի համար, անցագիրը պատուիրեր է Տիգրան Նազարեանը, լրատուական ծառայութեան աշխատակից Անոյշ Ցարուքիւնեանի միջոցով) եւ գայն, մօտակայքը պատճէնահաներ: Ամբաստանեալը նշած է որ անցագիրէն պատճէնահանած է մէկ օրինակ, ապա վերադարձած Խորհրդարան: Հոն գանազան զրոյցներ ունեցած է Տ. Նազարեանի, Անդրանիկ Մանուկեանի հետ: Իր ըսածին համաձայն, Հոկտ. 26-ի լրիկունը իրենց տունը գացած են Հրիկ Գրիգորեան, Աչոտ Կնեազեան, Դերենիկ Բէջանեան: Գրիգորեան առանձնացեր է Բէջանեանի հետ, բայց, ինք խօսակցութեան չէ մասնակցած: Հոկտ. 27-ի առաւօտը երբ է. Գրիգորեան իր տունը եկեր է, ինք յանձնարարեր է ա-

ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԷՕՏՈՆ. – Նուպար Դուլթեան 3.000 Ֆր. («Յառաջ»ի 75-ամեակին առթիւ):

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի խնամակալութիւնը, նախկին աշակերտներ եւ անօրէնութիւնը իրենց խոր վիշտը կը յայտնեն նախկին անօրէնուհի՝

Օր. ՀՌԻՓՍԻՄԷ ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ-ի

մահուան առթիւ:

Դպրոցասէրը Վարժարանէն ներս կատարած անոր երեսնամեայ անխոնջ աշխատանքը անսպառ օրինակ է մեր նեկայ չանքերուն:

Ցարգանք անոր յիշատակին:

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

նոր տուն երթալ, պատրաստել հրացանը եւ դնել կառքին մէջ: Ժամեր անց, Գրիգորեան վերադարձեր է պայուսակով մը, ուր կային փամփուշտներ ու ձեռնառումբեր: Ըստ իրեն, Հոկտ. 27-ի առաւօտը, հեռաձայներ է Անոյշ Ցարուքիւնեանին ու ըսեր որ երեք անցագիրը պատրաստէ՝ իրեն, կարէն Ճունանեանին եւ Ազամ Գալուստեանին համար: Դարը կը չարունակուէր Մայիս 11-ին:

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ ՆԵՂ ԿԱՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏՆՈՒԱԾ

«Մարմարա» (*Մայիս 10*) արձագանգելով «Ձումհուրիէյիէթ» օրաթերթին, կը գրէ թէ Թուրքիոյ անտեսական տագնապը ծանր հետեւանքներ ունեցած է Նախիջեւանի համար: Տոլարին արժէքին բարձրացումը իրենց անկարելի ըրած է Թուրքիայէն որեւէ ապրանք գնել եւ բառին բուն իմաստով դատապարտուած են սովի: Երկու ամիսէ ի վեր խանութները մի առ մի կը փակուին եւ չեն գիտեր ի՛նչպէս դուրս գալ անելքէն:

Լումայատիպ նախիջեւանցի մը բսած է թէ մտահոգ են իրենց ապագային նկատմամբ եւ ամէն մարդ իր փորը կշտացնելու հեւքին մէջ է: «Առաջ մեր փողոցները լեփ-լեցուն էին, իսկ հիմա թրչուն մը իսկ չի թռչիր» կ'ըսէ ան:

Նախիջեւանի մէջ ամէնէն բարձրաստիճան ոստիկանը 50 տոլար ամսական կը առանայ իսկ ան մը վարձքը 30-40 տոլար է: Անգործութիւնը չատ ծանրացեր է եւ մօտ առնէն աւելի լուրջ տագնապներու կը սպառնայ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՑ դեսպանը, որ Անգարա կանչուած էր Ցունուարին, Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման խրթին հետեւանք, Փարիզ կը վերադառնայ իր պաշտօնին դլուխը:

ՊԱՍՔԻՑի հրապարակը մօտ 15 հազար հոգի հաւաքուած են, Մայիս 10-ի իրիկունը, տօնելու համար Միթերանի նախագահ ընտրուելուն քառամեակը, աւելի ճիշդ՝ քառամեակը ձախի վերադարձին իշխանութեան դլուխ:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Բեկանիչ տաեանը, Մայիս 10-ին, հաստատած է 33 մահապատիժներէն (Սվազի 37 մտաւորականներու ջարդը 1993-ին) 31-ը:

ԵՒՐՈՊԱՅի Մարդկային Իրաւանց տաեանը, ընդառաջելով կիպրոսի Ցոյներուն պետական դիմումին, դատապարտեց Թուրքիան: Դիմումնագիրը հիմնուած էր կիպրոս անհետացածներու, տեղահանածներու, չարչարանքներու, կարպազի Ցոյներուն իրաւիճակին եւ ինչքերու իւրացումի պնդումներու վրայ:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Անուշաւան Շահկեան, զաւակներն ու թոռները իրենց խորին չնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նբերդներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ-հօր՝

ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ՇԱՀԿԵԱՆ-ի

մահուան առթիւ:

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

le Mercredi 16 mai à 20h45

Présentation et signature de

l'«Atlas historique de l'Arménie»

Proche-Orient et Sud-Caucase du VIIIe siècle av. J.-C. au XXIe siècle

par **Claude MUTAFIAN et Eric VAN LAUWE**

Paru récemment aux Editions "Autrement"

Projection de diapositives

au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine , Monge

— **Entrée libre · Cocktail** —

LA REPRESENTATION DU HAUT-KARABAGH EN FRANCE

vous invite à participer à une

RENCONTRE

en présence de la délégation de la République du Haut-Karabagh dirigée par

ARKADI GHOUKASSIAN

Président de la République du Haut-Karabagh

MERCREDI 16 MAI à 20h30

à la Maison Arménienne de la Jeunesse et de la Culture

12-14, rue Saint-Bazile,
13001 MARSEILLE

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Մարի Գէրպէրեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր հօր Գալուստ Սաղրեան-Պէրպէրեանի յիշատակին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Մասնագիտութեամբ հիւանդապահուհի, երիտասարդ ուսանողուհի մը ապահանք կը փնտռէ: Տրամադիր է երախայի խնամք տանելու, կամ երաժշտական դասեր (դաշնակ) տալու:

Հեռաձայնել Գայեանէի.– 06.18.13.94.09

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
Ա.Լ.ՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter à une soirée consacrée
AUX CHANSONS ARMENIENNES

RECITAL de

PUZANT FINDIKIAN

à l'occasion de la parution de son dernier compact-disc

VENDREDI 18 MAI à 20h45

Dédicaces

●

Les élèves de musique de la M.C.A. joueront en public
SAMEDI 19 MAI à 20h45

Concert des meilleurs élèves
Piano — Guitare

DIMANCHE 20 MAI à 15h

Audition des élèves
Piano — Violon — Guitare

Sous la direction de leurs professeurs :
Mmes N. Demirdjian — Z. Galstanian
Z. Surmelian-Sarkissian
MM. O. Demirdjian — P.E. Nimylowicz

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

DIMANCHE 20 MAI

une journée autour de l'Arménie

à l'Eglise Réformée de Paris-Luxembourg, 58, rue Madame, Paris 6e

— **14h30 : ASSEMBLE GENERALE de SPFA** (Solidarité Protestante France-Arménie), animée par le Pasteur Samuel SAHAGIAN.

Tous les intéressés, même non-membres de SPFA, sont cordialement invités.

— **17h : CONCERT** de Chants Traditionnels Arméniens (religieux et populaires), par la Chorale KOGHTAN de l'UGAB, dirigée par Haïg SARKISSIAN.

(Libre participation financière pour soutenir l'opération «enfants des rues à Erévan», de SPFA, et l'opération «repeuplement des villages» de l'UGAB.)

Ceux qui le souhaitent peuvent participer également au Culte à 10h30 (Chants liturgiques arméniens) et au déjeuner arménien à 12h30.

Renseignements : **01 47 35 30 23** ou **01 34 13 88 90.**

ՄԿՆԻԿ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ

Կը հրաւիրուի Մկնիկներուն հետ ծալապատիկ ունկնդրելու

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊԸ
Վիպասացներ՝ ԱՆՆԻԿ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ
ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՍԱՀԱԿԵԱՆ
ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 19, ժամը 16.30-ին
Վայր՝
ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
19/27, Impasse des Epinettes, 92130 Issy-les-Moulineaux
— Մուտքը ազատ է —
(Մասնակից վարպետները կը խնդրուի իրենց հետ բերել իրենց բարձիկը):

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 15
MARDI
15 MAI
2001

LE NUMERO : 6.00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·300 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 20·166

ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐԸ

Ինչպէս պրած էինք մեր նախորդ թիւով, Մայիս 10-էն ի վեր Փարիզ կը գտնուի Արցախի նախագահը՝ Ա. Ղուկասեան, որու կ'ընկերանան Ազգային Ժողովի նախագահ Օշէգ Եսայեան եւ Գործարարներու Միութեան նախագահ Սամուէլ Յակոբեան: Ժամանման օրն իսկ հանդիպում ունեցած են Մինասի խումբի անցեալի եւ ներկայի Ֆրանսայի համանախագահներուն հետ:

Երեկոյեան «Սատար Ղարաբաղի» կեդրոնական մօտ պոյութիւն ունեցող բարեկամներու մասնակցութեամբ, Փարիզի Սէն - Ճէրմա ակումբին մէջ տեղի ունեցած է հանդիսութիւն մը, որու ընթացքին, Ա. Ղուկասեան չնորհակալութեան խօսք արտասանած է Ֆրանսահայ այն 3 բարերարներուն, որոնք Ղարաբաղի տարածքին վրայ կը կառուցանեն երկու պլոց եւ մէկ զարմանատուն: Մարտունիի չրջանին Հերհեր եւ Շեխեր գիւղերու մէջ, Սիսեռեան եղբայրներու եւ կարպիս Նիկողոսեանի տրամադրած դրամներով կը կառուցուին երկու հարիւր եւ 120 աշակերտներու համար զլոցներ, որոնք պիտի կրեն Ալիս Սիսեռեանի եւ Նիկողոս Նիկողոսեանի անունները: Տրամադրուած դրամները 650·000 Ֆրանք եւ 400·000 Ֆրանք են (Ալիս Սիսեռեանի զաւակներուն եւ Նիկողոս Նիկողոսեանի զաւկին կողմէ): Ֆրանսահայ ուրիշ բարերար մը Մելքոն Կիւրճեան 200 հազար Ֆրանք տրամադրած է իր ողբացեալ կնոջ՝ Լալիկ Կիւրճեանի յիշատակին կառուցելիք զարմանատուն մը համար: Հուսկ, Միշէլ Տէր – Եղիայեան Ղարաբաղի կառավարութեան կը տրամադրէ ինը տեղնոց Փէօժօ կառք մը:

Ուրբաթ առաւօտ է, որ Ա. Ղուկասեան տեսակցութիւն մը կ'ունենայ «Ֆրանս – Սուար»ի թղթակցին՝ Նիքոլա Ժալոյի հետ: Յաջորդ օրուան թիւին մէջ է որ այս կը տեսնէր յօդուածը վերնչեալ խորագրով եւ Ա. Ղուկասեանի եւ Արտակ Յարութիւնեանի նկարով:

Ա. Ղուկասեան կը յայտարարէ որ առաջին անգամ ըլլալով հրապարակին վրայ (1994 Մայիս) ելք մը կը տեսնուի, նոյնիսկ եթէ պաշտօնական որոշումները յամախ հետու են իրականութիւններէն: Թերթին թղթակիցը կը մեկնաբանէ այս յայտարարութեան առթիւ՝ «Նախագահին այս խօսքերը կը ցուցաբերեն աննախընթաց հանդուրժողութիւն մը»: Ապա, հարկ համարեցաւ կ'ըլլայ Ղարաբաղի, որ 1923-ին Ազրբէյճանի տրուեցաւ Ստալինի կողմէ: 1991-էն 1994, ծագած պատերազմը աւելի քան 20 հազար մեռեալ պատճառեց եւ իւ նպաստ հայկական զօրքերուն վերջ դուաւ, որոնց թաքուն կերպով օգնած էր Ռուսաստան:

Յօդուածին Բ. մասին մէջ, խորագրուած «Մեծ եղբայր», լրագրողը հարց կու տայ «Լ. Ղարաբաղը անկա՞խ», շարունակութեան մէջ ըսելու համար որ հարկ է կասկածիլ նման դոյութեան մը տնտեսապէս եւ քաղաքականօրէն ապրելու հնարաւորութեանէն: Ներկայ Սթեփոշաքը, որ կը յուսալքէ ներդրում ընող օտարականները, քիչ մը աւելի կ'առանձնացնէ Լ. Ղարաբաղը, որ այլեւս կը կառչի իր մեծ եղբօր՝ Հայաստանին: Ա. Ղուկասեանի համաձայն միջազգային հաւաքականութեան մօտ տիրող մթնոլորտը նպաստաւոր է հարցին արագ լուծումին, բայց, կը նախընտրէ խոհեմ ըլլալ եւ սպասել խաղաղութեան խօսակցութեանց արդիւնքին (Ժրկնեւ Յունիս 15):

Լրագրողը կ'անդրադառնայ նաեւ Ղարաբաղի ներկայ տագնապին, որ կը սկսի Ատրպէյճանի կողմէ Ղարաբաղի տնտեսական շրջափակումով: Ա. Ղուկասեան կը յայտարարէ որ առաջին անգամ ըլլալով հրապարակին վրայ կը տեսնուի, նոյնիսկ եթէ պաշտօնական որոշումները յամախ հետու են իրականութիւններէն: Թերթին թղթակիցը կը մեկնաբանէ այս յայտարարութեան առթիւ՝ «Նախագահին այս խօսքերը կը ցուցաբերեն աննախընթաց հանդուրժողութիւն մը»: Ապա, հարկ համարեցաւ կ'ըլլայ Ղարաբաղի, որ 1923-ին Ազրբէյճանի տրուեցաւ Ստալինի կողմէ: 1991-էն 1994, ծագած պատերազմը աւելի քան 20 հազար մեռեալ պատճառեց եւ իւ նպաստ հայկական զօրքերուն վերջ դուաւ, որոնց թաքուն կերպով օգնած էր Ռուսաստան:

Յօդուածին Բ. մասին մէջ, խորագրուած «Մեծ եղբայր», լրագրողը հարց կու տայ «Լ. Ղարաբաղը անկա՞խ», շարունակութեան մէջ ըսելու համար որ հարկ է կասկածիլ նման դոյութեան մը տնտեսապէս եւ քաղաքականօրէն ապրելու հնարաւորութեանէն: Ներկայ Սթեփոշաքը, որ կը յուսալքէ ներդրում ընող օտարականները, քիչ մը աւելի կ'առանձնացնէ Լ. Ղարաբաղը, որ այլեւս կը կառչի իր մեծ եղբօր՝ Հայաստանին: Ա. Ղուկասեանի համաձայն միջազգային հանրութեան մօտ տիրող մթնոլորտը նպաստաւոր է հարցին արագ լուծումին, բայց, կը նախընտրէ խոհեմ ըլլալ եւ սպասել խաղաղութեան խօսակցութեանց արդիւնքին (Ժրկնեւ Յունիս 15):

«Bientôt une solution pour le Haut-Karabagh»

ԿՐ ԽՈՐԱԳՐԷ FRANCE-SOIR

Ուրբաթ առաւօտ է, որ Ա. Ղուկասեան տեսակցութիւն մը կ'ունենայ «Ֆրանս – Սուար»ի թղթակցին՝ Նիքոլա Ժալոյի հետ: Յաջորդ օրուան թիւին մէջ է որ այս կը տեսնէր յօդուածը վերնչեալ խորագրով եւ Ա. Ղուկասեանի եւ Արտակ Յարութիւնեանի նկարով:

Ա. Ղուկասեան կը յայտարարէ որ առաջին անգամ ըլլալով հրապարակին վրայ (1994 Մայիս) ելք մը կը տեսնուի, նոյնիսկ եթէ պաշտօնական որոշումները յամախ հետու են իրականութիւններէն: Թերթին թղթակիցը կը մեկնաբանէ այս յայտարարութեան առթիւ՝ «Նախագահին այս խօսքերը կը ցուցաբերեն աննախընթաց հանդուրժողութիւն մը»: Ապա, հարկ համարեցաւ կ'ըլլայ Ղարաբաղի, որ 1923-ին Ազրբէյճանի տրուեցաւ Ստալինի կողմէ: 1991-էն 1994, ծագած պատերազմը աւելի քան 20 հազար մեռեալ պատճառեց եւ իւ նպաստ հայկական զօրքերուն վերջ դուաւ, որոնց թաքուն կերպով օգնած էր Ռուսաստան:

Յօդուածին Բ. մասին մէջ, խորագրուած «Մեծ եղբայր», լրագրողը հարց կու տայ «Լ. Ղարաբաղը անկա՞խ», շարունակութեան մէջ ըսելու համար որ հարկ է կասկածիլ նման դոյութեան մը տնտեսապէս եւ քաղաքականօրէն ապրելու հնարաւորութեանէն: Ներկայ Սթեփոշաքը, որ կը յուսալքէ ներդրում ընող օտարականները, քիչ մը աւելի կ'առանձնացնէ Լ. Ղարաբաղը, որ այլեւս կը կառչի իր մեծ եղբօր՝ Հայաստանին: Ա. Ղուկասեանի համաձայն միջազգային հանրութեան մօտ տիրող մթնոլորտը նպաստաւոր է հարցին արագ լուծումին, բայց, կը նախընտրէ խոհեմ ըլլալ եւ սպասել խաղաղութեան խօսակցութեանց արդիւնքին (Ժրկնեւ Յունիս 15):

Լ. Ղարաբաղի ղեկավարը գոհ է, որ առաջին անգամ ըլլալով, հրաւիրուած է մասնակցելու բանակցութիւններու, որոնք կրնան, արագօրէն, համաձայնագրի մը ստորագրութեան յանգիլ: Ու Ա. Ղուկասեան կ'եզրակացնէ. «Եթէ բոլորովին վստահ չեմ որ յառաջդիմութիւնները բաւարար են վերջնապէս լուծելու համար հարցը, կը տեսնեմ որ այլեւս բոլոր կէտերը կան համաձայնութիւն մը պտնելու համար»:

⁂

Նոյն օրը, Ուրբաթ, Ա. Ղուկասեան հանդիպում ունեցած է Գլօտ Լորիէօլի հետ (Ֆիկարօ): Կէսօրին, նախագահն ու իր պատուիրակութիւնը հանդիպում ունեցած են պելժահայ երկու բարերարներու՝ Ձոն Մալքոմի եւ Մաթիու Մաթոսեանի հետ: Առաջինին նուիրատուութեամբ վերակառուցման մէջ է թաղաւարդ գիւղի դպրոցը: Տրամադիր է նաեւ երկու տուն կառուցանելու Շուշի 15 հազար տոլար արժողութեամբ:

Ուրբաթ իրիկուն, ժամը 17·30-ին, նախագահն ու իր պատուիրակութիւնը կ'ընդունուէին Իսի լէ Մուլինօ, քաղաքապետ Անտրէ Սանթինիի կողմէ (այս մասին տես՝ Թղթակցութիւն):

Մայիս 12-ի գիշերկին, ԼՂՀ պատուիրակութիւնը պանդոկ հանդիպումներ ունեցած է հայկական կազմակերպութիւններու հետ: Իրիկունը պատուիրակութիւնը տեսակցութիւն ունեցած է Ս. Ղազար Ուխտի ներկայացուցիչներու հետ: Ս. Ղազար պիտի վերակառուցանէ Շուշիի հիւանդանոցը (450 հազար տոլար): Այս ծրագրի կնքահայրն է հեռատեսիլի լրագրող Սթեֆան Պերն:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ ՄԷՋ

Եկաք բարովի հակիրճ խօսքին մէջ Իսի-լէ-Մուլինոյի քաղաքապետ Անտրէ Սանթինի անսպասելի փակագիծ մը բացաւ. Ղարաբաղը զուգորդ պիտի դառնայ իր ծննդավայր Գորսիքայի հետ: «Մեր կապերը շատ հին են. Նափոլէոնի մառեշալ Միւրա ծագումով արցախցի Հայ եղած էր: Հիմա ալ մեր նմանութիւնը ակնյայտ է. որբեր Ղարաբաղը գլխու ցաւ կու տայ Ադրբեջանի, նոյնիսկ ալ Գորսիքան՝ Ֆրանսայի...»: Ներկաները ծանր խնդուքին մէջէն լսուեցան նաեւ զարմանքի բացագանչութիւններ:

Նախագահ Ղուկասեան խօսքն առնելով առաւել յստակացուց պաշտօնական այս այցելութեան պատճառը՝ պաշտօնապէս չճանչցուած պետութեան նախագահի իր հանդիպմանքով. «Մենք գալիս ենք Ֆրանսայի ազատագրման 50-ամեակին եւ Իսի-լէ-Մուլինոյի քաղաքապետ Անտրէ Սանթինիի հետ ունեցած հանդիպումներուն ընթացքին մենք գիտցանք որ Իսի-լէ-Մուլինոյ ունի յատուկ կապեր Գորսիքայի հետ: Ես ալ ծնած եմ Գորսիքայի մէջ եւ ինծի համար մեծ պատիւ է ներկայ գտնուիլ այս հանդիսութեան: Ես ալ ինծի համար կ'ուզեմ ըսել որ Իսի-լէ-Մուլինոյ ունի յատուկ կապեր Գորսիքայի հետ: Ես ալ ծնած եմ Գորսիքայի մէջ եւ ինծի համար մեծ պատիւ է ներկայ գտնուիլ այս հանդիսութեան: Ես ալ ինծի համար կ'ուզեմ ըսել որ

Ուժով բառը արտասանուեցաւ չարաբաստիկ չէշտով մը, կարծես հակակշռելու համար, թէ բուն սպառնալիքը այլ տեսակ լուծումներէն կը սպասուի: Այսքան մխային ակնարկելով՝ Ղուկասեան հանդիման վերջաւորութեան մեծժամ է դիմումը հաղնել ներկայի մը հետաքրքրութիւնը Ալիեւ – Քոչարեան իրերայաջորդ տեսակցութիւններու մասին, որոնց խընդրոյ առարկան կը պահուի գաղանի՝ ծրնունդ տալով յոռետես ենթադրութեանց:

Սակայն Ղուկասեան ալ Սանթինիի պէս որոշած է կատակի մէջ ծրարել եւ դահլիճն յայտնել այն, ինչ պիտի չկարենար լսուիլ այլապէս:

«Ստեփանակերտը մեր առաջին տունն է, փարիզը երկրորդ, իսկ երեւանը՝ երրորդը: Երկու պետութիւն ունենք, երեք հայրենիք (երրորդը Ֆրանսան է), երեք եկեղեցի: Գուցէ այդպէս աւելի լա՞ւ է, այդպէս աւելի հզօր ենք»: Խընդուքը կը վանէ լարուածութիւնը, մինչեղեռ լարուած լսելիքը կ'որսայ բո՛ւն պատգամը. երեւանի եւ Ստեփանակերտի միջեւ լուրջ տարակարծութիւններ կան...

Երկրին ընթացքին նախագահ Ղուկասեան քանիցս հրաւէր կարդաց Ղարաբաղ այցելելու թէ՛ գործով, թէ՛ պլոտյոի համար: «Մարդասիրական օգնութիւնից աւելի մեզ հիմա ներդրումներ են պէտք», եւ անմիջապէս. «Ղարաբաղում ստեղծուած է օբէնսդրական դաշտ»: «Օբէնսդրական դաշտ» եզրը ազամօրզիներու պարզ լեզուով լսել է կարգ ու կանոն, որ ներդրողներուն անհրաժեշտ է ոզի եւ ջուրի պէս... Անձերբակալելի տպաւորութիւն մը կ'իւխէր, թէ բանախօսը Ղարաբաղը ուրիշ երկրի մը հետ կը բաղդատէ...

Ղուկասեան չերմ գովեստներ չխնայեց ներկաներուս. «Ագերիները ճաթ ունեն, իսկ մենք՝ Սփիւռք: Սփիւռքը ճաթից աւելի ուժեղ է»: Երբեմն տարապր բովանդակութենէն աւելի կարեւոր կ'ըլլայ, եւ ահա այսօրինակ արտայայտութիւնը դէթ յոտակ է քան Ֆրանսահայերուն այս տարի լսած երկիմաստ՝ «Ձեր հարստութիւնը մեր հարստութիւնն է»: Մինչ Ղուկասեան կը չարունակէ. «Սփիւռքը մեզանից էլ աւելի հզօր պետութիւն է: Մենք ապրել ենք Սովետական Միութիւնում եւ սովետական մտածելակերպը դեռեւս մնացել է մեր մէջ: Իսկ սովետական մտածելակերպը այն է, որ դու առանց մտածելու պէտք է անես ինչ որ ձեզ վերեւից են ասում: Դուք պէտք է մեզ օգնէք ազատուել դրանից»:

Ա. Ղուկասեանի ելոյթին տեղեկատու մասը հակիրճ էր: Ղարաբաղը անճանաչելի դարձած է անկախութեան հռչակումէն ի վեր, գիւղացիներուն վիճակը բարելաւուած է, գիւղային անօթի չէ, աւելին՝ մէկ կով ունեցողը հիմա երկու կամ երեք կով ունի: Քաղաքներուն մէջ, ընդհակառակն գործ չկայ, չլուծուած ընկերային եւ անտեսական խնդիրները չարունակաբար կը կնճռոտին: Մէկ կողմէն ջուրի անսպառ պաշարներ կան, մեւս կողմէ՝ մշակելի հողերուն մեայն... չորս առ հարիւրը կ'ոռոգուի: Ելեկտրականի ուժանիւթի արտադրութիւնը դրեթէ հինգ անգամ աւելի ածան է քան Հայաստանի մէջ, սակայն հայթայթումը խոչընդոտուած է:

Իսկ ի՞նչ տեսակ արտադրութիւն կայ առ հասարակ Ղարաբաղի մէջ: Նախագահը նչեց միայն երեք ճիւղ. տուներու փայտէ սալայատակը, թթի օդին եւ դրպերը, աւելցնելով սակայն, որ Փարիզի Ղարաբաղի ներկայացուցիչներ պատրաստ է յաւելեալ տեղեկութիւններ հաղորդելու:

Ուշադրաւ էին նախագահին նչմարները Ղարաբաղի բնակչութեան վերաբերեալ: Իր համոզումով թիւը 120 եւ 125 հազարի միջեւ է, թէեւ անկախութենէն ի վեր մարդահամար չէ կատարուած: (Բազդատութեան համար հոս նչենք երկու այլ թիւ. 1978-ին Ղարաբաղի մէջ 157 հազար, իսկ 1984-ին 161 հազար երբնակիչ կար՝ թէ հայ, թէ ազերի): Վերջիններուն արտադարձը եւ այլ տեղերէ Հայերու ներգաղթը նախագահին հնթադրել տուած են իր հաղորդած թիւը: Շարունակուող ներգաղթին թափը եռապատիկ է արտագաղթին բազդատմամբ:

Հանդիպման վերջաւորութեան՝ լսրանէն հնչած կարգ մը հարցումներ պրդտորեցին տիրող լուսատես մթնոլորտը: Հանդիպման սկիզբը նախագահին դրծածած «օբէնսդրական դաշտ» չբարատեւ արտայայտութիւնը Սամուէլ Բաբայեանի դատավարութեան եւ դատավճիռին կապողներ գտնուեցան: – «Օբէնսդրական դաշտը ինչ կապ ունի յանցագործներին դատելու եւ պատժելու հետ», – սրտնեղած բացագանչեց նախագահը առանց անդրադառնալու, թէ առածի կարգ անցնելիք խօսք կ'արտասանէ...:

«Յանցագործութիւնը չպէտք է անպատիժ մնայ, ինչպէս ես արդէն ասել էի ցեղասպանութեան կապակցութեամբ: Եթէ պետութիւն ենք կառուցում, ոչ մէկը իրաւունք չունի օբէնքից վեր զգալու իրեն: Եթէ մաֆիա ենք կառուցում՝ ուրիշ բան է»:

Սակայն փաստաբան Ժիւստէքո Շաքրեան կը պահանջէ, որ նախագահը պատասխանէ իր հարցումին. նախագահը ազդա՞ծ է արդեօք դատավարութեան ընթացքին եւ դատավճիռին վրայ: – «Ես երբեք այդպիսի մեղք չէի վերցնի վրաս: Ես այդ ժամանակ երեւանի հիւանդանոցում էի, ծանր վիրահատութիւն էի տարել: ... Նախագահը ինչո՞ւ խառնուի դատարանի աշխատանքին, նախագահը ի՛ր գործով է զբաղուում: Դատախազը եւ դատաւորը պատասխանատու են պետութեան եւ Աստծու առաջ: Դժբախտաբար որոշ դատապաշտպանիչներ փորձականատյով են զբաղուում, միակողմանի կարծիքներ են յայտնում մամուլի էջերից եւ հեռուստատեսութիւնից: Դատաւորը եւ դատախազը հասարակութեան առջեւ խօսելու այդ հնարաւորութիւնը չունեն: ...Սկզբում Բաբայեանը խոստովանական ցուցմունք է տուել, յետոյ էլ ասել է, թէ այդ ցուցմունքը ծեծով են ձեռք բերել: Լուրջ չէ, կրկնում եմ. լուրջ չէ: Ամօ՛թ է մի մարդու պաշտպանութեան համար վարկաբեկել Ղարաբաղի իշխանութիւնները, ամօթ է անձնական շահերից ելնելով վարկաբեկել մի պետութիւն, ուր օբէնք ու արդարադատութիւն կայ: Թատրո՞ն է, թատրո՞ն: Դուք, դատապաշտպան Շաբարեան, ձեր հայրենասիրութիւնը Հայաստանում դրսեւորէիք, թէ չէ՝ Ֆրանսիա՛ էք տեղափոխուել»:

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 12 / 14)

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27-ի ահաեկչութեան գլխաւոր դերակատար Ն. Յունանեան խօսած է արարքին նախօրեակին ունեցած ակնկալութիւններուն մասին. ան ունեցած է այն կարծիքը որ իշխանութեան փոփոխութեան իրենց գաղափարին քաղաքական ուժերու մեծ մասը սատար կը կանգնի: Այդ խմաւոով մտածած է ժողովի դահլիճը գրաւելէ եաք Մուշեղ Մովսիսեանի միջնորդութեամբ կապ հաստատել Ս. Բաբայեանի հետ, ի հարկին ապահովելու համար պինեալ ուժերու օժանդակութիւնը: Ն. Յունանեան դիտնալով իր խումբին անդամներուն վ. Սիրադեղեանի հանդէպ ատելութիւնը, զգուշացուցած է զանոնք որ չսպաննեն զայն, քանի որ վ. Սիրադեղեան լաւատեղեակ էր նախորդ տարիներուն գործուած թալանին որուն պատասխանատուները 10 – 15 միլիառ տոլար պէտք է վերադարձնէին պետութեան: Դատը կը չարունակուէր Մայիս 14-ին:

⁂

Վ. ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ ԻՐԵՆ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻՆ

Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեան Սթրազպուրկի մէջ Եւրոպայի Խորհուրդին Արտաքին նախա-

(Շար·ը Դ. էջ)

ԻՆՉՈՐԻ ԿԱՐԴԱՆՔ...

ՂԵՒՈՆԴԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»Ը

(«Սովետական Գրող», 182 էջ, Երեւան, 1982)

Հնագոյն ժամանակներու արդի պատմաբանը, դասական մատենագրութեան խորատես ու երբեմն ալ վճռական պարզաբանութեանց դիմաց յաճախ նոր լսելիք չունի: Հակառակ ձեռքին տակ գտնուող նորանոր հնարաւորութիւններուն, պիտի դժուարանայ հրամցնել որեւէ կեանս լուսաբանութիւն կամ մեկնութիւն որ հիմ չունենայ հին մատենագրութեան հատորները: Այս է գոնէ իրականութիւնը երբ ուսումնասիրուի Հայաստանի արաբական տիրապետութեան շրջանի պատմութիւնը: Անկարելի է Ը.–Թ. դարերը երկարող Հայոց պատմութեան «Արաբական» շրջանի վերլուծումը, առանց հաշուի առնելու մատենագիր Ղեւոնդի Ը. դարու «Պատմութիւն»ը:

Գրուած դեռեւս 790–ական թուականներուն, Ղեւոնդի հատորը կ'ընդգրկէ արաբական տիրապետութեան 155 տարիները, 633–էն մինչեւ 788: Ղեւոնդի պատմին ու դիտողութիւններուն միջոցաւ կարելի է սեւեռել արաբական տիրակալութեան էական նկարագրին ուրուագիծը ու նաեւ երկու որոշիչ զարգացումներ որոնք միասին կաղապարեցին յետագայ Հայոց պատմութեան հոլովոյթը: Ղեւոնդի մօտ ակներեւ է այն մահացու ու քայքայիչ հարուածը որ արաբական տիրապետութիւնը հասցուց հայ աւագանիի կազմին: Միաժամանակ ան կը հաղորդէ նաեւ այն մարդաբնակչական ու քաղաքական որակական փոփոխումը որով սկսաւ Հայաստանի վերածումը՝ ազգային միաւորներու խայտաբղէտ հաւաքականութեան մը: Դարերու ընթացքին այս գոյզ զարգացումները անդադար մանելիօրէն խորտակեցին մնայուն, միաճոյլ ու կայուն հայկ. պետութեան մը ապագայ կարելիութիւնը:

Ա. –

Արաբական կայսրութեան կողմէ Հայաստանի նուաճումը դիւրին գործ չէր: Արաբական ներքին հակամարտութիւններ, արտաքին ճակատի զանազան դժուարութիւններ ու երբեմն կատաղի հայկական դիմադրական պայքարը զգալիօրէն բարդացուցին ու դանդաղեցուցին երկրին տիրանալու գործը: Սակայն գրողը ղեկավարող հրամանատարութիւնը «երդմամբ... դաշինք էր կնքել իրենց իշխանի հետ՝ իր սուրը պատեան չդնել մինչեւ մեր երկրի սիրտը ներթափանցելը»:

Այսպէս, 640–ին սկսած արչաւանքները վերջ գտան միայն տարիներ ետք, 701–ին երբ Հայ Նախարարութիւնն ու կղերականութիւնը տկարացած ու անկարող այլեւս որեւէ ընդդիմադիր պայքարի, «միասին ժողով գումարեցին եւ յանձն առան իմաստէյցիների բռնապետութեանը հարկ վճարել» (էջ 25): Մինչ այդ, արշաւանքներուն կործանարար հետեւանքով «մեր երկրի բնակիչները մրնացին իրրեւ կրակից ծխացող եւ խոզերի ոտքերի տակ փչրուած ցորենի խուրձ» (էջ 31):

Արար կայսրութեան գաղութարարական քաղաքականութեան մղիչ ուժը նուաճուած երկիրներուն հարստութեանը տիրանալն էր: Հայաստանի մէջ ալ նոր իշխանաւորները անմիջապէս պարտադրեցին հարկային սահուր համակարգ մը որով ակիզը առաւ երկրին հարստութեան հետեւողական կողոպուտը: Տիրապետութեան սկզբնական շրջանին արաբական յուժը համեմատաբար տանելի էր: Պետութիւնը նոյնիսկ կը հոգար իրեն ծառայող հայկ. զօրամասերուն ծախքերը: Բայց կացութիւնը արմատապէս փոխուեցաւ կայսրութեան երկրորդ, ընդհանուր նահանջի շրջանին երբ. «...յոյժ ծանրացաւ հարկապահանջութեան լուծը մեր Հայոց աշխարհի վրայ» ու «դաժան թշնամու զժոխաձեւ ազահութիւնը չդոհացաւ Քրիստոսի հօտի ընտրեալների մարմինն ուտելով եւ, անարգանքով ըմպելով արիւնը իբրեւ ջուր, Հայոց համան երկիրը դրեց անհանդուրժելի թշուառութեան մէջ» (էջ 110):

Հատորին բազմաթիւ էջերուն մէջ տըրուած են ժողովուրդին սրտաճմլիկ տառապանքէն վկայութիւններ: Կայսրութիւնը «Հայոց երկիրը տնանկութեան կապանքներով էր կապում» ու «այնպիսի անբառնալի ծանր հարկային լուծ դրեց մարդկանց վրայ որը չէին կարող տանել, եւ եթէ ամբողջ ձեռքում եղածը տային, բաւական չէր իրենց անձը ազատելու» (էջ 131): Հարկ կը պահանջուէր «մինչեւ իսկ մեռեալներից» (էջ 105) ու առնք պանձելու նպատակով «չարչարում էր քահանաներին ու աստուածային խըրանի պաշտօնեաներին, որպէսզի յայտնեն վախճանեալների եւ նրանց ընտանիքների անունները»: Իսկ «որբերի ու այրիների բազմութիւնը չարալլուկ տառապեցնում» էին «խոչտանգումներով, այպանելի խարազանումներով եւ պանդխտութեամբ»:

Որեւէ օտար տիրակալութեան ընթացքին հասարակ ժողովուրդն էր անշուշտ որ պիտի կրէր չարաչահութեան, խոչտանգումի ու գառնութեան մեծագոյն բաժինը: Սակայն արաբական տիրապետութեան մէկ յատկանշական երեսը այն էր որ հասարակ ժողովուրդին կողքին հայ աւագանին նախապէս չտեսնուած տնտեսական ճնշումի ենթարկուեցաւ: Պարտադրուած հարկերու ծանրութեան հետեւանքով «բոլոր նախարարներն ու մեծամեծներն» ալ «հաւասարապէս ճաշակում էին աղքատութեան հնոցից» (էջ 110):

Հակառակ հարկային համակարգին մտցուցիչ տարողութեան, Հայաստանը արաբական տիրապետութեան ամբողջ չրջանին մնաց կողոպուտի պարարտ հող: Արդի հետազօտողներ մեկնելով ժամանակի արաբ մատենագիրներու աղբիւրներէն, կը հաստատեն որ Ը.էն մինչեւ Թ. դար Արմինիա կոչուած քաղաքական միաւորը –Վրաստանը, Աղուանքն ու Հայաստանը– 13 միլիոն տիրհմ հարկ վճարեց կայսրութեան: Իսկ այդ գումարին առնուազն 50 տոկոսը կը գանձուէր Հայաստանէն: Հարստութեան այս արտահոսքին մասին աւելի ճշգրիտ գաղափար կազմելու համար պիտի աւելցնենք նաեւ հսկայական արժէք ներկայացնող անհամար պարտադրուած «պարգեւ»ներն ու «նուէր»ները:

Դաժան այս համակարգը հասարակ կողոպուտէ անդին, աւելի խոր վնաս հասցուց երկրին անկախ ընկերային ու անտեսական ենթահողին: Այս առումով, դրամական ձեւի ածող հարկային պահանջները մանաւանդ յստակ հանդիսացան: Այսպիսի հարկ վճարելու համար հայ աւագանին ստիպուած ծախու հանեց իր սեփական հողէն կարեւոր ու ընդարձակ չերտեր: Ասոնք յետագային պիտի կազմէին կորիզը Հայաստանի հողին վրայ թշնամի քաղաքական միաւորներու զարգացումին որ յղիօրէն տկարացուց հայկ. պետութեան ներքին ճակատը:

Բ. –

Ղեւոնդի «Պատմութիւն»ի ընթերցումէն կարելի է ըմբռնել նաեւ արաբական պետութեան Հայաստանի տիրելու նըպատակը ռազմավարութիւնը: Ի տարբերութիւն Պարսիկ նուաճողներուն, Արաբները երկիրը կառավարելու գործով ծրագրեցին հիմնականապէս չրջանցել տեղական աւագանին ու նոյնիսկ զայն կրելի չափով բնաջնջել: Փոխանակ Պարսիկներուն պէս օգտագործելու հնագոյն հայ նախարարական տուներու երեւելիները, Արաբները չանացին երկիրը տնօրինել իրենց բերած իշխանաւոր դասով որ Հայաստանի զանազան մասերուն մէջ տեղաւորուած արաբ հոծ բնակչութեան չնորհիւ պիտի ունենար ազգակից ընկերային, քաղաքական ու ռազմական յենարան մը:

Մղուած հայկ. դիմադրական պայքարի ու 747 – 750 եւ 774 – 775 յաջորդող ապստամբութիւններէն ներխուժող ուժերը «վատ խորհուրդ»ը յղացան «Հայոց աշխարհից նախարարական ազատախումբ տոհմերը, իրենց հեծեալներով հանդերձ մէջտեղից վերցնել»ու (էջ 31–32): Նման փառասիրութիւններ ա՛լ աւելի ամրացան արար իշխաններու այն մտահոգութենէն որ հայ աւագանին կրնար հանդէս գալ իբր Ցոյն ու այլ ոստիկանական դործակալ: Օրինակ «երբ Իսմայէլի իշխանը տեսաւ, թէ ինչպէս հայ նախարարները Ցունաց զօրքի առաջնորդները եղան, Մահմէտին հրամայեց նոյն նենդ խորհուրդը ի կատար ածել» (էջ 38): Խորհելով որ հայ աւագանին «միշտ խոչընդոտ եւ գայթակղութիւն կը լինեն մեր իշխանութեանը» (էջ 37) արաբ իշխանաւորները ծրագիրը յղացան վերջնականօրէն մէջտեղէն վերցնելու Հայաստանի աւանդական նախարարական տոհմերը:

Ղեւոնդ մանրամասնօրէն կը նկարագրէ այս ծրագրին իրագործման չանքերը: Մէկը միւսին եռեւէն բազմաթիւ դաւադրութիւններ սարքեցին արաբ իշխանաւորները այնքան թէեւ սկիզբը՝ 774–775–ի անյաջող ապստամբութենէն ետք մատամբ հասան նախատեսած որոշուած նպատակին: Ապստամբութենէն ետք հայ նախարարները «կեանքից զրկելով՝ մեր ձերբում նախարարներից ժառանգորդներ չմնացին: Այն ժամանակ մեր Հայոց աշխարհը թափուր մնալով նախարարական տոհմերից, գայլերի մէջ մնացած ոչխարների նման եղաւ» (էջ 40):

Թէեւ նախարարական տուները ամբողջապէս չջնջուեցան, ամէնէն կարկառունները, ինչպէս՝ Մամիկոնեաններ ու Կամսարականները, վերջնականօրէն վտարուեցան հայ քաղաքական կեանքէն, մինչ ուրիշներ հիմնականապէս այլափոխուեցան ու տկարացան: Արաբական ռազմավարութիւնը հոս ակայն գաղար չառաւ: Հայ աւագանիէն խլած հողերուն վրայ ու զանազան քաղաքներու գլխակայքին հաստատեցին օտար բնակիչներու կեդրոններ որոնք յենակէտ եղան այն օտարազգի էմիրութիւններուն որոնք այնքան վտանգաւոր դեր պիտի խաղային վերականգնուած Բագրատունիներու հըրըտութեան չրջանին:

Ղեւոնդի «Պատմութիւն»ը յատկանշական օրինակ մը կը պարունակէ, որ 774–775–ի ապստամբութենէն ետք բազմաթիւ անդամ կրկնուեցաւ երկրին տարածքին:

«... Եզիտը ... հասաւ Կարնոյ քաղքը, մարդահարկ դրեց երկրի վրայ եւ անթիւ բազմութիւն հաւաքելով՝ գործավարներ նշանակեց աշխատանքին հսկելու ու փութալանօրէն սկսեց չինել քաղաքը ճեղքուածք ունեցող պարիսպը: Իսմայէլի որդիներից բերեց այնտեղ բնակեցրեց իրենց ընտանիքներով՝ քաղաքը պահպանելու եւ թշնամուն հսկելու համար: Նա կարգադրեց, որ Հայոց աշխարհից նրանց կերակրի, պարէն հայթայթի» (էջ 106):

Այս էր էմիրական իշխանութիւններու կորիզը որ ա՛լ աւելի զօրացաւ ապագայ տասնամեակներէն ետք արաբական ծաւալուն ներգաղթին հաւասար բնիկ հայ տարրին հոծ արտագաղթով դէպի Միջագետք ու այլուր: Այս միաւորները ընդհակառակ խախտեցին բնիկ հայ ազգին սիմիչա խախտեցին բնիկ հայ ազգին սիմիչա բական կչիռը պատմական Հայաստանի հողերուն վրայ: Կիսանկախ իշխանութիւններ, այս էմիրութիւնները բեմ եկան իբր ներքին դործակիցներ Հայաստանի վրայ արշաւող օտար ուժերու ու կարեւոր դեր խաղացին Բագրատունիներու հարստութեան վերջնական անկումին եւ Հայկական պետութեան դարաւոր վերացումին մէջ:

ԺԻՐԱՅՐ ՔԷՇԻՇԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

«ՃԱՆԱՉԵԼ ՁԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆ...»

«Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս հանճարոյ»:

Աւելի քան մէկ ու կէս հազարամեակէ ի վեր Հայ ազգի միտքն ու հոգին առաջնորդող լուսաւոր փարոսը եղաւ Աստուածաշունչի Առակաց Գրքի առաջին այս նախադասութիւնը:

401 թուականին (Ք.Ե.), հայ դիւրերու դիւտէն անմիջապէս ետք, երբ Թարգմանիչները ձեռնամուխ եղան Աստուածաշունչ Մատեանի հայերէն թարգմանութեան, կարծէք նախախնամութեան մղումով գրի առին այն նախադասութիւնը որ ամենայն հարազատութեամբ կը ներկայացնէր մեր ժողովուրդի ներքին ձգտումները եւ ցոյց կու տար այն ճամբան որմէ ան քալած էր իր պատմութեան արշալոյսէն սկսեալ մինչեւ ե. դար եւ անկէ ետք, ահաւասիկ չուրջ 1500 տարիներէ ի վեր:

Ոչ մէկ տարազ կրնայ այնքան ընորոշ կերպով պատկերացնել մեր ժողովուրդի լուսաթաղձ միտքն ու հոգին, ինչքան բոլոր ժամանակներու Գերագոյն Իմաստութեան Աստուածային Մատեանը:

Նայեցէք մեր պատմութեան, բացէք անոր լուսաւոր ու ստուերոտ էջերը ու պիտի տեսնէք այն գերմարդկային ճիգը որ ամէնէն մռայլ ժամանակներուն մէջ իսկ, կ'աշխատի համատարած մութին մէջ կանթեղ մը վառել ու անոր աղօտ լոյսին տակ միտքն ու հոգին սնուցանող մատեաններ յօրինել:

Մեր վանքերն ու եկեղեցիները միայն ազօթատեղիներ չեղան, այլ անոնց հետ պատերու եռին երկաթագիր մատենաներ չոնչ ու կենդանութիւն զգեցան, վիտութիւն եւ արուեստներ ծաղկեցան, համալսարաններ դործեցին եւ համամարդկային պատմութեան մէջ՝ իր գերազանց արժէքով դարեր նուաճած «Մօսք ընդ Աստուծոյ» մատեան լոյս աշխարհ եկաւ, որուն միջոցով մեր ժողովուրդը ոչ միայն Աստուծոյ հետ խօսեցաւ այլ իր ամէնօրեայ ոդբերգութիւնը պատմեց ու իր ցաւերը դարմանեց անոր երկնառաք չունչով:

Հազարամեակներով իր լեռնաշխարհին մէջ, մարդոց ու բնութեան արհաւիրքներուն դէմ մաքառած հայ ժողովուրդը, եթէ կրցաւ յաջողապէս դիմադրաւել իր գոյութեան սպառնացող վտանգները, եթէ կրցաւ յաղթահարել ամենազօր ժամանակը, ատիկա կը պարտի մշակութային ազդ ըլլալու իր ներքին արժանիքներուն: Մեզմէ առաջ ու մեզի հետ ճամբայ ելած չատ մը հզօրագոյն ազգեր, կայսրութիւններ թաղուեցան մնացին պատմութեան էջերուն մէջ, մինչ մենք չարունակեցինք ապրիլ ու գոյատեւել իբրեւ ազգ, որովհետեւ մեր նախահայրերն ու մեր պապերը գիտցան պանդխտութիւն դնել անցաղիկ ու ժամանակաւոր արժէքներուն եւ յաւերժական նըպատակներուն միջեւ:

Մշակոյթն է որ կեանք կու տայ գոյութեան եւ կ'երաշխաւորէ անոր երթի դէպի յաւերժութիւն:

Այս ճշմարտութեան լուսապէս գիտակ մեր ժողովուրդը, իր գոյութեան բովանդակ տեւողութեան քալած է իմաստութեան ճամբով եւ իր մշակոյթով ու ոգեկան ուժականութեամբ յաղթահարած է ժամանակը:

Գ. ՍԵՊՈՒՀ

ՓՐԱՆՍԱ

ՀՅԴ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ 10-ՐԴ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԸ՝ «ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ, ԽՈՒՄՔ»

Նիսի մէջ Մարտ 31–ին, ծնունդ տըրուած է Հ.Յ.Դ. Նոր Սերունդի 10-րդ մասնաճիւղին, որ կը կրէ *չարժումին հիմնադրին՝ Շաւարշ Միսաքեանի* անունը:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ Տ. ՁՈՒՀԱՃԵԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

ՀԲԸՄ-ի եւ «Տ. Ձուհաճեան հեռատօտական կեդրոն»ի կազմակերպութեամբ երեկոյթի մը նիւթ եղաւ ծանօթ երգահանին կեանքն ու գործը, Մայիս 3, Հինգշաբթի երեկոյեան, դասախօսութեամբ՝ եղիպտոսէն դաշնակահար-երաժշտագէտ Հայկ Աւագեանի:

ՀԲԸՄ-ի Ա. Մանուկեան մշակ. կեդրոնին մէջ երեկոյթին բացումը կատարեց Տ. Ձուհաճեան հեռատօտական կեդրոնին կողմէ Ժիրայր Բաբագեան, ներկայացնելով կեդրոնին աշխատանքն ու օրէնդասախօսը: Կեդրոնը կ'աշխատի Ձուհաճեանի գործերուն հրատարակութեամբ, անոր «ժառանգութիւնը փրկելու»: Ինչ կը վերաբերի Հ. Աւագեանի, Գահիրէի եւ Երեւանի երաժշտանոցներէն վկայուած դաշնակահար է. 1991-94 որպէս ուսուցիչ պաշտօնավարած է Գահիրէի երաժշտանոցին մէջ, ներկայիս պաշտօն ունի նոյն քաղաքին օփերային մէջ: Ցուցած է համերգներ, դասախօսութիւններ. կեդրոնացած է երաժշտագիտական աշխատասիրութիւններու վրայ: «Ձուհաճեաճագիտութեան փայլուն ներկայացուցիչներէն է», ինչպէս հաւաստեց Ժ. Բաբագեան:

Ծօսք առնելով օրուան դասախօսը, ըսաւ թէ կենսագրական ճոխ տեղեկութիւն չկայ Տ. Ձուհաճեանի մասին. ծնած է 1846-էն 1840: 1859-ին Ամասիոյի թատրոնին երաժշտապետ է, 1861-ին սկսած է հրատարակել «Քնար հայկ.» երաժշտական հանդէսը որ տեւած է երկու տարի: 1863-ին ալ Վարդան Փափազեանի հետ տարի մը հրատարակած է «Օսմանեան երաժշտութիւն»ը:

Հ. Աւագեան յիշեց երգահանին հանրածանօթ օփերէթները «Արիֆ»ը, «Քէօսէ քեահեա»ն, «Լէպլէպիճի»ն, ապա «Զեմիրէ»ն:

1891-ին իր գործերը Փարիզի մէջ բեմադրելու ձախող փորձէ մը յետոյ կը վերադառնայ Պոլիս ուր քանի մը տարի եռք կը մահանայ, 1898-ին:

Դասախօսը յատուկ կերպով կանգ առաւ Ձուհաճեանի «Արշակ Բ.» օփերային վրայ որուն յօրինումի ստոյգ թուականը յայտնի չէ, սակայն կրնայ ըլլալ 1868-ին: Անորոշութիւններ կան գործին մասին ալ որմէ հատուածներ միայն բեմադրուած են. Երեւանի Գրականութեան եւ արուեստի Զարենց թանգարանին մէջ պահուած օրինակին մէջ կան ոչ ինքնագիր մասեր, եւլն.: Երաժշտութիւնը, սակայն, միաճոյլ է, խնդիր չկայ, ըսաւ դասախօսը: Ծօսեցաւ նաեւ օփերէթներու ձեռագիրներուն մասին. ««Զեմիրէ»ին ամբողջական ինքնագիրը պահուած էր հոն, «Քէօսէ քեահեա»յի երկու տարբերակներ կային, բայց «Արիֆ»էն եւ «Լէպլէպիճի»էն ոչ մէկ լման ձեռագիր:

Ձուհաճեան հեղինակ էր նաեւ դաշնակի կտորներու, սենեկային նուագախումբի գործերու, որոնք հեռու էին օփերայնէրուն, օփերէթներուն մակարդակէն. կային յետմահու իրեն վերագրուած գործեր որոնց պատկանելութեան մասին լուրջ կասկածներ կան: Ծօսելով Ձուհաճեանի ոճական յատկանիշներուն մասին, ան ըսաւ թէ երաժիշտը արհեստավարժ առաջին հեղինակն էր որ արեւելեան եւ արեւմտեան ոճին միաճուլումով նոր ուղի մը հատատեց: Այսուհանդերձ, ունեցաւ քննադատներ ալ, որոնցմէ էր Ց. Պարոնեան. Հ. Աւագեան կարդաց մէկ էջերուն մը անոր տողերէն, գրուած 1875-ին, «Արիֆ»ին ներկայացումին առթիւ: Քննադատութեան տեղի տուած էր նաեւ անոր գործին «ազգային» բնոյթը որ աւելի Թրքական, օսմանեան կը համարուէր:

Այս պարագան եւ «Արշակ Բ.»ի մօտալուտ բեմադրութիւնը Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ որպէս «հայկական» օփերա, բուռն վէճերու նիւթ եղան դասախօսութեան հետեւած հարցումներու բաժինին մէջ: Դիտել տրուեցաւ որ «Արշակ Բ.»ը հայերէն բնագիրի մը վրայ յօրինուած չէ, այլ իտալերէն, եւ յիշեալ ներկայացումը պիտի ըլլայ Ժ. Բաբագեանի թարգմանութեամբ հայացած խօսքերով: Ուստի, ճիշդ չէ Սան Ֆրանսիսքոյի ներկայացման համար կատարուած ծանուցումը թէ «հարապատ տարբերակն է»:

Ինչ կը վերաբերի Ձուհաճեանի գործին ազգային պատկանելութեան, արդարեւ, բաւական դժուար էր «հայկական» նկատել զայն, երբ երաժշտութեան բաժինը արեւելեան երաժշտութեան եւ իտալական օփերա-օփերէթներու մեղեդիներու յաջող համադրում մը կը նկատուէր, իսկ խօսքերը երբեք հայերէն չէին եղած, այլ Թրքերէն ու իտալերէն: Ակէ պատ, ինչպէս բուեցաւ յատրանին սակաւաթիւ ներկաներուն քաջատեղեակներուն կողմէ, Ձուհաճեան հեղինակն էր նաեւ թրքական քայլերգներու, Ապտիւլհամիտին ձօնուած կտորներու, եւլն.:

Հարցումներու եւ սուր վէճի այս բաժինին մէջ տեղեկացանք թէ Ձուհաճեանի արխիւը 30-ական թուականներուն Ա. Զօպանեանի միջոցով Փարիզէն փոխադրուած է Երեւան ու վեց տարի վաղ մնացած: Ցետոյ, օգտուելով Ձուհաճեանի ժողովրդականութենէն, որոշուած էր օգտագործել «Արշակ Բ.»ը որպէս Ստալինի տիպարին հետ նմանութիւն մը ցոլացնող գործ. այդ նպատակով նոր բնագիր մը գրուած էր եւ 1946-ին որպէս հայկական առաջին օփերան, բեմադրուած: Այն չրջանին արդէն այդ չհատգործումը մեծ վէճի նիւթ եղած էր, դնելով բուն բնագրին վերադառնալու պահանջը: Այսօր, կերպով մը նոյն նպատակին գործիք կ'ըլլար, այս անգամ ամերիկեան բեմի մը հիւրընկալուելով որպէս «հայկական օփերա»:

Ամբողջ այս վէճին որ երբեմն ստացաւ նման մշակութային ձեռնարկի մը անյարիր սուր բնոյթ, հետաքրքրական էր հարցը թէ հայկական երաժշտութեան կալուածին մէջ ո՛ւր էր տեղը Ձուհաճեանին, եթէ կարելի էր ըսել թէ տեղ ունէր հոն: Սակայն, հարցումներուն երբեմն խիստ չեչոը եւ կազմակերպիչներու հարկաւոր պատասխանները, բացատրութիւնները չրջանցելու կեցուածքը արդելք եղան նիւթը ընդլայնելու:

Հ. Աւագեան հաւանօրէն փարիզեան իր տպաւորութիւններուն հետ Գահիրէ կը տանի որպէս «Ձուհաճեանագիտութեան փայլուն ներկայացուցիչ» մինչ այդ իր ուշադրութենէն վրիպած հարցադրումներ. նաեւ որպէս դասախօս ու կազմակերպիչ, «մշակոյթ», «հայկական», «արուեստ» ու չարք մը այլ եզրերը տեղին գործածելու հրամայականին անդրադարձը...:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ՄՈՆԹԵԼԻՄԱՐԷՆ

Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին առթիւ, Մոնթելիմարի քաղաքապետարանին մէջ, Ապրիլ 20-էն 30 հայկական եկեղեցիներու նկարներու ցուցահանդէս մը տեղի ունեցած է, որու բացումը կատարած է քաղաքապետը՝ Ֆրանք Ռենիէ, ներկայ եղած են Նորվան Եպիսկ. Զաքարեան եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Արտայայտուած են «Հայկական Քիշղութիւն եւ Մշակոյթ»ի նախագահը՝ Կարպիս Գամպուրեան եւ Ժագ Նազարեան, որոնք ծանրացած են այդ յուշարձաններու պահպանման պարտականութեան վրայ: Ասոնք անհետանալու վտանգին տակ են, ըսած է Ժագ Նազարեան, որովհետեւ թուրք պետութիւնը խնամք չէ տարած փրկելու համար ճարտարապետութեան այս գանձերը, որոնք իր հողամասին վրայ կը գտնուին:

*
**

Ոգեկոչուած է նաեւ Ապրիլեան Եղեռնը եւ այդ առընչութեամբ ծաղկեպսակ դրուած է Մեռեալներու յուշարձանին: Ապրիլ 22-ին ալ, Նորվան Եպիսկ. պատարագ մը մատուցանած է Սէնթ-Գրուա Գոլեժիալին մէջ,

ՖՐԱՆՔԵՒՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ԵՒ ՁԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ՍԵՆԵԱԿԻՆ ՆՈՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ

Էրիք Սեմէրճեան նախագահ ընտրուած է Ֆրանք-Հայկական Առեւտուրի եւ Ձարտարարուեստի Սենեակին, փոխարինելով է. Սեֆէրեանը, որ թեկնածու չէր եւ այդ պաշտօնը վարած էր 1996-էն ի վեր:

Նոր նախագահը, 44 տարեկան, ներկայիս կը գրաւէ Միջազգային զարգացման նօթրէնի պաշտօնը Պուր-տիւ-Ռոնի «Փըրովանս Փրոմոսիոն» անտեսական զարգացման գործակալութեան մէջ: Իր գլխաւորած անձնակազմի միւս անդամներն են՝ Ա. Բամպուքեան, Պ. Ադեմեան (փոխ-նախագահներ), Գ. Թիրէքեան (ընդհ. քարտուղար), Ռ. Հէքիմեան (գանձապահ), Ա. Մելքոնեան, տիկիններ է. Մերճեան եւ Քէօսէեան (նախագահի խորհրդականներ):

արդելք եղան նիւթը ընդլայնելու:

Հ. Աւագեան հաւանօրէն փարիզեան իր տպաւորութիւններուն հետ Գահիրէ կը տանի որպէս «Ձուհաճեանագիտութեան փայլուն ներկայացուցիչ» մինչ այդ իր ուշադրութենէն վրիպած հարցադրումներ. նաեւ որպէս դասախօս ու կազմակերպիչ, «մշակոյթ», «հայկական», «արուեստ» ու չարք մը այլ եզրերը տեղին գործածելու հրամայականին անդրադարձը...:

Ա. ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ «ՍՓԻՒՌՔԸ ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑ» ՀԱՏՈՐԻՆ ԱՌԹԻՒ

Մայիս 3, Հինգշաբթի երեկոյ Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան սրահին մէջ Անահիտ Տէր-Մինասեանի կողմէ ներկայացումը տեղի ունեցաւ Ցակոր Պալեանի նոր հատորին՝ «Սփիւռքը ազգային հիմնահարց»ին ուր խմբուած են հեղինակին վերջին տարիներուն Այբ ձայնասփիւռէն կարդացած քրոնիկներուն մէկ մասը: Դասախօսը (հայերէնով) նախ ներկայացուց Համազգայինը, ըրաւ անոր հիմնումին պատմութիւնը, կամուրջ մը նշմարելով այդ միութեան հիմնադիրներուն մտահոգութիւններուն եւ հատորով ներկայացուած հարցերուն միջեւ: Ապա համառօտակի անդրադարձաւ Ց. Պալեանի կենսագրութեան, սկսելով Ալեքսանտրէթէն, հասնելու համար Փարիզ, անցնելով Հալէպէն ու Պէյրութէն ուր ան ուսուցչական պաշտօններ վարած էր հայկական եւ օտար վարժարաններու մէջ:

Անցնելով հատորին Ա. Տէր-Մինասեան ծանրացաւ հեղինակին մտահոգութիւններուն, արծարծած հարցերուն վրայ որոնք արդէն տեղ գտած էին Ց. Պալեանի նախորդ հատորներուն մէջ ալ, ինչպէս «Հայու տագնապի ժամանակագրութեան», լոյս տեսած՝ Փարիզ, 1999-ին: Ըսաւ թէ իր սեղմ, մտամբ հրատարակչական, սակայն զգալափարախօսական խորքով Ց. Պալեանի հատորը փորձ էր հանրութեան ուշադրութեան յանձնելու Հայութեան, Սփիւռքի, Հայաստանի հիմնական, «համազգային» նշանակութիւն ունեցող խնդիրները: Անոնք կը վերաբերէին հաստատութեան, ինքնութեան, արեւմտահայերէնի ու արեւմտահայ մշակոյթին պահպանման հարցերու: Ա. Տէր-Մինասեան յիշեց նաեւ հարցեր որոնց կը թուէր թէ չէր անդրադարձած հեղինակը. օրինակ՝ ցեղասպանութիւնը, Հոկտ. 27-ի դէպքը, եւլն.: Տեղ-տեղ չեղումներով եւ յանկարծակի վերադարձներով դասախօսը ջանայ ընդարձակել հատորին նիւթերուն չրջանակը, դեպի պատրաստելով չահեկան երկխօսութեան: Ջմռռցաւ նշելու որոշ քրոնիկներու մէջ հեղինակին երփիծական ոճը որ համեմատութեան կը մղէր Վ. Օշականի հետ: Ապա հրաւիրեց Ց. Պալեանը որպէսզի խօսի հատորին տուն տուող պատճառներուն մասին:

Օրը օրին առօրեային թելադրանքով գրուած ու ձայնասփիւռէն կարդացուած այդ էջերը հեղինակին համար տեսակ մը վկայութիւն են որոնք գրական յատկանիշներ չեն հետապնդեր: Ց. Պալեան ըսաւ որ նախորդ հատորը հրատարակած էր Հայաստան – Սփիւռք առաջին համաժողովին օրերուն, սակայն, ան երեւան ուշ հասնելով, նպատակին չէր ծառայած: Նորը սահմանուած էր ատաղձ հայթայթելու երկրորդ համաժողովին: Այս առթիւ Ց. Պալեան դիտել տուաւ որ տարօրինակ կերպով երկրորդին կազմակերպիչ մարմնին մէջ ըստ-փիւռքէն մարդ չկար: Իսկ ինչ կը վերաբերէր հատորին մէջ նիւթ չեղած խնդիրներուն, ատոնցմէ կամովին եղած ընտրութիւն էր, այդ խնդիրներուն պիտի յատկացուէր ուրիշ հատոր մը որ պատրաստութեան մէջ էր:

Հեղինակին խօսքէն ետք արտայայտուեցան ներկաներ, անոնց չարքին Հայաստանի դեսպան է. Նալպանտեան, որ ըսաւ թէ գոհ էր հոն գտնուելուն, մարդոց հետ որոնք հեռու էին Սփիւռքը եւ Հայաստանը յուզող հարցերուն հանդէպ անտարբեր գտնուելէ:

Շահեկան էր «Համազգային»ի հանդիպումը որուն ներկաները անկասկած չատ հեռու էին անտարբեր ըլլալէ: Դժբախտաբար, ինչպէս մեր մօտ յաճախ կը պատահի, հարցումները կը վերածուին մեծ նախօսութիւններու եւ ակնկալուած երկխօսութիւնը չի կայանար:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Ես, Արշալոյսը, Թագուհին, Հրանոյշը, Հռիփսիկն ու Էլպիսը մեկնելու օրը չատ լաց եղանք: Ցետոյ Արշալոյսը, որ հոմօրով աղջիկ էր, ասաց՝ եկէք գընանք ճաշենք, յետոյ գանք լաց լինենք: Սկսեցինք ծիծաղել ու այլեւս լաց չեղանք:

Պետութեան խնամակալութեան տակ անցնելուց յետոյ մեզ մօտ նաեւ քիւրտ ու թուրք աղջիկներ էին բերել: Քրտերի հետ լաւ յարաբերութիւններ ունէինք, բայց թուրքերը, որ մի տասը հոգի կը լինէին, միշտ առանձնանում էին մեզնից, խմբուում բակի մի անկիւնում: Ընթանցից մէկը մեծ էր, ամէն ինչ հասկանում էր, մենք էլ էինք հասկանում եւ չէինք չփւում իրար հետ: Թուրքերին կային չորս հոգի, իսկ Քրտերը մեզ հետ եկան Ստեփանաւան:

Ամպագոհ գնացինք Քոլագերան, այնտեղից Փուրգոնով՝ Ստեփանաւան: Ճանապարհի գեղեցկութիւնը, վարքագամ նպարտկի բեղեցկութիւնը մեր սրտերը լցրին ուրախութեամբ, եւ մինչեւ տեղ հասնելը արդէն լրիւ հաշտուել էինք մեր վիճակի հետ:

Ստեփանաւանի մանկատան տարածքը մի քանի հեկտար էր: Գտնուում էր Արջնաբերի ստորոտում: Երկու մասնաշէնքերում աղջիկներն էին տեղաւորուած, եւս մի քանիսում՝ տղաները, մէկը որպէս մասուր փոքրիկների համար էր: Ցետոյ կային ճաշարանի շէնքը, դպրոցի շէնքը, իսկ դէպի Արջասարի լանջը մեր հոքը, իսկ դէպի Արջասարի լանջը մեր հոդամասն էր: Ողջ տարածքը պարսպապատ էր, մուտքի վերեւում գրուած էր՝ «Մանկական քաղաք»: Որպէսզի մեզ որը չըզգանք: Մեզնից առաջ այդտեղ ամերիկեան որբերն էին ապրել, մի մասը՝ մեծերը, արդէն կեանք էին գնացել, միւսները մնացել էին տեղում, այնպէս որ բաւականին չատ էինք: Ասում էին, որ ցարի ժամանակ այստեղ ռուսական կայազօրն էր տեղաւորուած, եւ դա ճիշդ էր: Այն մասնաշէնքը, որտեղ ես էի ապրում, մի յարկանի էր, ունէր երկու մեծ դահլիճ, մէջտեղում մի փոքրիկ սենեակ: Դահլիճներից մէկում պատերի տակ չարուած էին երկու յարկանի երկաթեայ մահճակալներ՝ դա մեր ննջարանն էր, միւսը մեր ընթերցասրահն ու խաղասենեակն էր: Փոքր սենեակում ապրում էր կառավարչուհին: Ցատակը քարից էր, աւելի ճիշդ՝ ցեմենտից: Ջուրը, լուացարանը դրսում էին: Ամրանը լաւ էր, ամբողջ օրը բակում էինք անցկացնում, ծառերի տակ կամ բարձրանում էինք Արջասար, անտառում գբօսնում: Ելնում էինք սարի գագաթը, այնտեղից վազելով իջնում, մրցելով, թէ ով չուտ կը հասնի որոշուած տեղը: Ես լաւ էի վազում եւ գրեթէ միշտ յաղթում էի: Իսկ ձմրանը չատ ցուրտ էր: Վառարան չէին վառում, ասում էին, որ 8 մարդու արտաչնչածը մի վառարանի ջերմութիւն է արձակում, իսկ դուք չատ էք, մի 15 վառարան կը լինէք:

Բոլորս՝ տղայ թէ աղջիկ, ճաշում էինք միաժամանակ: Երբ զանգը հնչում էր, բոլոր մասնաշէնքերի երեխաները չարակարգեր կազմած գնում էին դէպի ճաշարան: Աստղ ցոլաց, ասում էինք: Աղջիկները հերթով աշխատում էին ճաշարանում, ինչը տղաներին առիթ էր տուել կատակով երգել.

Սիրում եմ նրան,
կուխնու աղջկան՝
Շերեփը ձեռին
ճաշը լցնելիս...

(Շար. 27)

PUBLICATIONS REÇUES

LES ARMENIENS

HOVIV

Préface de ANDRE SANTINI
Ancien ministre, député-maire
d'Issy-les-Moulineaux

Ed. Grancher, 2001 Paris
Collection Dessine-moi ta tribu

(Շար. Ա. Էջէն)

բարներու յանձնաժողովին նիստին էլոյթին գործածած է «պրաւուած տարածք» բացատրութիւնը, սահմանելու համար Ղարաբաղի պատերազմին աղատագրուած հայկական չրջաններու: Այդ որակումը պատճառ եղած է որ խծբծանքի ու քննադատութիւններու առարկայ ըլլայ հայաստանեան քաղաքական չրջանակներու եւ մամուլին կողմէ: Ինչ պատասխանելով այդ մասին հարցումի մը, բացատրած է թէ իր գործածած ձեւով «օկուպացուած տարածք» սահմանումը անպայման «պրաւուած» չի նշանակեր, այլ անգլերէն իմաստով նաեւ «գրաւեցուած»: Վ. Օհանեան աւելցուցած է թէ անհմաստ է հայրենասիրութեան պակաս վերագրել իրեն եւ թէ քննադատելի կը նկատէ կարգ մը երեսփոխաններու «ազատագրուած տարածութիւն» բացատրութիւնը որ դիւանագիտական լեզու չէ:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ՃԱԿԱՏԻՆ ՀԱՆՐԱՀԱՒԱՔԸ

Ազգային Համաձայնութեան ճակատին Մայիս 12-ին երեւան կազմակերպած հանրահաւաքին մասնակցած է չուրջ եւթը հազար հոգի: Ելոյթ ունեցողները ծանր կերպով քննադատած են իշխանութիւնները, մինչեւ իսկ պահանջելով անոնց հրաժարականը: «Ժողովրդավարական Հայրենիք»ի կուսակցապետ Պ. Մակէեան հրաժարականի պահանջը հիմնած է Հոկտ. 27-ի արարքին վրայ. ան քննադատած է նաեւ կաշառակերութեան դէմ պայքարին ապարդիւն բնոյթը, Մեղրիի դրաւորկին չահարկումը, Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման մէջ: «Սպայի պատիւ» կազմակերպութենէն Լ. Գալստեան ալ, ակնարկելով Արտաքին դործերու նախարարին կողմէ Ղարաբաղի մէջ ազատագրուած չրջաններուն համար գործածուած «գրաւուած տարածք» որակումին, բսած է. «Շնորհակալութի՛ւն, ժողովրդի աչերը բացելու եւ բանակցութիւնները մասամբ գաղտնազերծելու համար: Իսկ ո՞վ է պատասխան տալու պատերազմի ուր հազար գոհերի եւ 15 հազար հաշմանդամների համար»:

Վերջաւորութեան խօսք առած է Աչոտ Մանուչարեան որ զանազանած է 1988-ի Արցախի պաչտպանութեան գործին նուիրուած Ռ. Քոչարեանը եւ այսօրուան նախագահը որ «Հայաստանի ներկայացուցիչն է ԱՄՆ-ի խոհանոցում»: Ան բսած է թէ անհմաստ է հայ ժողովուրդը վախցնել պատերազմի վտանգով: Պատերազմ կը սկսի երբ ներկայի իշխանութիւնները ԱՄՆ-ու պատուէրը կատարելով փորձեն պարտադրել Մեղրիի անցքը բանալու «իրենց ստոր համաձայնութիւն»: Ա. Մանուչարեան Ռ. Քոչարեանին առաջարկ կուսակցութիւններուն չհետաքրքրուած է թէ ինչ տեղի ունեցաւ երբ Լ. Տէր-Պետրոսեան բսաւ միայն մէկ առկոյս այն ամէնուն դոր այսօր Ռ. Քոչարեան կ'ըսէ Վ. Օսկանեանի բերնով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻՈՑ երեսփոխանական և ծերակուտական ընտրութիւններու արդիւնքներէ ծանօթ չէին երկուշաբթի, Մայիս 14, որովհետեւ քուէարկութիւնը տեղ տեղ տեւած էր մինչեւ առաւօտեան 4, եւ չատ բարդ ալ գրութիւն մը կար: Ընտրութիւնները թէ երեսփոխանական եւ թէ ծերակուտական էին, որոչ չրջաններու մէջ կար նաեւ թաղապետական ընտրութիւն: Կը թուի որ Պէրլիւսքոնիի չատարաւ այն չախչախիչ յաղթանակը զոր հարցախոյզերը կը նախատեսէին: Հաստատ կը թուի որ Պէրլիւսքոնիի աջը գլուխը կը հանի, բայց, ծայրը ծային, մանաւանդ Ծերակոյտին մէջ:

ՍՊԱՆԻՈՑ Պասք չրջանին երեսփոխանական ընտրութիւններուն, չափաւոր ազգայնականները ըզալի յաղթանակ մը տարին ձեռք ձգելով ձայներու աւելի քան 40%-ը, բայց եւ այնպէս բացարձակ մեծամասնութիւն չկրցան ապահովել Պասք չրջան ինքնավար Մարզպետարանին մէջ: Այս արդիւնքները դժուարութեան պիտի մատնեն կառավարութեան կազմութիւնը, բանի տեսուրներ չեն ուզեր գործակցիլ ԷԹԱ-ի քաղաքական թեւին հետ, որ իր աթոռներուն կէսը կորսնցուց, բայց եւ այնպէս 7 աթոռ ունի (75-ի վրայ):

ԱԼԺԵՐԻՈՑ ՄԷՋ, 11 քաղաքային ոստիկաններ ապաններած են իսլամապաշտներու կողմէ, բան պաշտօնական աղբիւրներու: Կը թուի որ թակարդ մը ինկած են:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville. 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Pour le 1700e anniversaire
du Baptême de l'Arménie
L'Oeuvre d'Orient invite à la

DIVINE LITURGIE

qui sera célébrée
par
NERSES BEDROS XIX
Catholicos-Patriarche de Cilicie
des Arméniens Catholiques

sous la présidence du
Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris
et Ordinaire des catholiques
de rite oriental en France

en la CATHEDRALE
NOTRE-DAME DE PARIS

le Dimanche 20 mai à 15 heures

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

HAMPARTZOUM - ASCENSION

A l'occasion de la fête de l'Ascension
la messe sera célébrée
par
le Père
MEGUERDITCH KAHANA GRIGORIAN
Pasteur spirituel
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de Stockholm
(spécialement invité de Suède)
et sera interprétée
par la Chorale SAHAK-MESROP
sous la direction
de **Khatchig Yilmazian**
jeudi 24 mai à 10 heures
en la Cathédrale Apostolique
Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
339, ave. du Prado, 13008 Marseille
A l'issue de la messe, un buffet
(déjeuner)
organisé par la Commission des Dames,
sera dressé dans la cour
de la Cathédrale, suivi d'un
«Vidjagakhagh» dans une ambiance
musicale avec la participation
de l'Orchestre «Frères Achoughatoyan»

Pour tous renseignements
et réservations s'adresser
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ 04.91.77.84.70.

P.A.F. : 120 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY

Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.

Participation : 150 F. par personne
Réservations :
☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 90

ՀԲԸՄ – ՄԻԼԱՆՕ

95_ԱՄԵԱԿԻ ՏՕՆԱԿԱՏԱՐՈՒԹԻԻՆ

(1906 - 2001)

Տօնակատարութիւնը տեղի կ'ունենայ
Շաբաթ, Մայիս 19, ժամը 20·30-ին
Միլանոյի Հայ Տան մէջ
Piazza Velasca 4

Օրուան բանախօս՝

ՌՕՊԷՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ

Խմբագրապետ
Պոլսոյ «ՄԱՐՄԱՐԱ» Օրաթերթի

Գեղարուեստական ճոխ յայտագիրը եւ հիւրասիրութիւն:

Centre Culturel
SAINT MESROB
A PARIS

le Mercredi 16 mai à 20h45

Présentation et signature de

l'«Atlas historique de l'Arménie»

Proche-Orient et Sud-Caucase
du VIIIe siècle av. J.-C. au XXIe siècle

par **Claude MUTAFIAN**
et Eric VAN LAUWE

Paru récemment aux Editions
"Autrement"

Projection
de diapositives

au 10 bis, rue Thouin, Paris Ve
Métro : Cardinal Lemoine , Monge

— Entrée libre · Cocktail —

DANS LE CADRE DU COLLOQUE
INTERNATIONAL
CONSACRE
AU 1700e ANNIVERSAIRE
DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME
PAR L'ARMENIE

Concert exceptionnel

Haïk Davtian
(violon)

Arthur Aharonian
(piano)

Oeuvres de :
BRAHMS, MENDELSSOHN,
KATCHATRIAN,
BAGHDASSARIAN, KOMITAS

Vendredi 25 mai à 20 heures 30

Eglise Evangélique Arménienne
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson
et 28, avenue Bourgain —
92130 Issy-les-Moulineaux

Participation aux frais
Renseignements : 01.47.36.02.50

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter
à une soirée consacrée
AUX CHANSONS ARMENIENNES

RECITAL de

PUZANT FINDIKIAN

à l'occasion de la parution
de son dernier compact-disc

VENDREDI 18 MAI à 20h45

Dédicaces

●

Les élèves de musique
de la M.C.A. joueront en public
SAMEDI 19 MAI à 20h45

Concert des meilleurs élèves
Piano — Guitare

DIMANCHE 20 MAI à 15h

Audition des élèves
Piano — Violon — Guitare

Sous la direction
de leurs professeurs :
Mmes N. Demirdjian — Z. Galstanian
Z. Surmelian-Sarkissian
MM. O. Demirdjian — P.E. Nimylowicz

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

AVEC DIEU, POUR LE PEUPLE

Colloque international du 1700ème anniversaire

DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

organisé par
L'UNION DES EGLISES EVANGELIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
Dans le cadre de son Synode de réflexion
24, 25 et 26 mai
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain - 55, avenue Victor Cresson, ISSY-LES-MOULINEAUX
THEME :
«La contribution de l'Eglise évangélique arménienne, à l'essor de la foi chrétienne en 2001 : en diaspora et en Arménie»
Avec la participation de 30 pasteurs, théologiens et laïcs, acteurs et témoins de la vie communautaire: de France, d'Arménie, des Etats-Unis et du Liban.
Renseignements et inscriptions :
Eglise Evangélique Arménienne — COLLOQUE 2001
28, ave. Bourgain - 55, ave. Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04
e-mail : gilbertleonian@hotmail.com

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՀԱՅԿ. 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Մայիս 14-ի նախօրին, Ն. Ցուկանեան նշած է որ Հոկտ. 27-ին, Ազգ. Ժողովի դահլիճը առաջինը մտած է Կարէն Ցուկանեան եւ իր մտած առեն, Կարէն Ցուկանեան արդէն կրակած էր Վազգէն Սարգսեանի վրայ եւ դէնքը չարժելով, կը բացատրէր՝ պատկէ՛ք: Ինք ալ, վազելով բարձրացեր է բեմ եւ մէկ-երկու անգամ կրակեր: Կոչ մըն ալ ըրեր է, բայց չի յիշեր թէ ի՞նչ ըսեր է: Հոնկէ կրակեր է նաեւ Վ. Սարգսեանի ուղղութեամբ: Ամբաստանեալը աւելցուցած է որ կրակոցներ եղած են դահլիճի յետնամասէն եւ ինքը, Կ. Ցուկանեան ու Վահէ Գալաեան պատասխան կրակ բացած են: Ինքը մէկանգիէն նոնակի ձայներ է, զոր Դերենիկ Բէջանեանը նետած է: կրակոց արձակած է անձի կամ անձու եաեէն: Ինք լրագրողները հաներ էզահլիճէն եւ պահանջեր որ երթան ժողովուրդին ըսեն որ Ազգ. Ժողով գան: Դահլիճէն ներս վնասեր է, բայց չէ գըտեր Սերժ Սարգսեանն ու Սուրէն Արթամեանը: Ն. Ցուկանեան Հ.Յ.Դ.-ի անդամ երեսփոխաններուն ըսեր է որ հեռաձայնեն Հրանդ Մարգարեանին եւ դիծը իրեն անցընեն: Անոր հետ խօսած առեն պահանջեր է որ Մարգարեան ազաքը, կուսակցական ղեկավարները Ժողովէ եւ Ազգ. Ժողով գայ: Ցետոյ պահանջեր է հեռաձայնել Սամուէլ Բաբայեանին, զոր չէր ճանչնար:

*
**

Հ.Յ.Դ.-Ի ԺՈՂՈՎԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԱՍԻՆ

Մայիս 11-ին եւ 12-ին, Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի հրաւէրով, Երեւանի մէջ խորհրդաժողով գումարուած է Արցախի չուրջ բանակցութիւններու ներկայ հանգրուանի քննարկումին համար:

Հ.Յ.Դ. մամլոյ դիւանի տեղեկատուութեամբ, ժողովին ընթացքին նչուած է որ բանակցութիւններու առեն սեղանի վրայ դրուած է ոչ միայն Արցախի, այլեւ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի ազգային ապահովութեան հարցը: Ժողովը հաստատած է Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի Մարտ 20-ի յայտարարութիւնը, այսինքն արցախեան հարցի խաղաղ կարգաւորման որեւէ առաջարկ պարտի ապահովել Արցախի վերամիացումը Հայաստանի կամ առնուազն Արցախի անկախութեան իրաւական ճանաչումը ընդունող կարգավիճակ: Ժողովը համոզուած է որ հայ ժողովուրդը չի հրաժարիր իր 13-ամեայ պայքարի արդիւնքներէն, որքան ալ ծանր ըլլան ընկերային եւ տնտեսական պայմանները, ուստի եւ «Դաշնակցութիւնը վճռականօրէն տէր է կանգնելու Հայ Դատի լուծման ճանապարհին՝ Արցախեան ազատամարտով արձանագրուած ձեռքբերումներին»:

*
**

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ՇՐՋԱՆ Կ'ԱՅՑԵԼԵՆ

Նիւ – Եորքէն վերադարձին նախագահ Ռ. Քոչարեան յայտնած է թէ Մինսկի խումբին նախագահները կը փորձեն պատրաստել Յունիս 15-ի Ժընեւի հանդիպումը: Այդ հանդիպումին առընչութեամբ ան ըսած է որ կը հասկնայ թէ դժուար պիտի ըլլայ, սակայն, կը փորձէ պահել իր լաւատեսութիւնը: Ռ. Քոչարեանի համոզումով քննարկումի կը դրուի համագործակցութեան ամբողջական տարբերակը որ բաղկացած պիտի ըլլայ տարբեր մասերէ: Տարբերակը կը յղուի Ազգային Ժողովին, իսկ յետոյ այդ մասին հանրաքուէ կը կատարուի, թէ այլ կարգի քննարկում, ժամանակը ցոյց կու տայ:

*
**

Ս. ՍԱՐԳՍԵԱՆ ԶԻ ՄԱՄՆԱԿՑԻՐ ԲԱՔՈՒԻ ԺՈՂՈՎԻՆ

Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան չի մասնակցիր Բաքուի մէջ Մայիս 18-ին տեղի ունենալիք ՀԱՊ-ի Պաշտպանութեան նախարարներու խորհուրդի նիստին: Հայաստանի պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէ ՀԱՊ-ի մօտ ներկայացուցիչ Զօրավար Անտոնեան: Նիստի օրակարգին վրայ կայ 23 նիւթ, ռազմական համագործակցութեան մասին: Խորհուրդին անցեալ տարուան նիստը տեղի ունեցած էր Մոսկուայի մէջ:

*
**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Ռուսաստանի Ապահովութեան Խորհուրդին քարտուղարը Վ. Ռուչայլօ Մայիս 14-ին պատուիրակութեամբ մը գացած է Բաքու: Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Արտաքին գործերու փոխնախարար Տրուբնիկով եւ Մինսկի խումբի ռուս նախագահ Ն. Գրիբկով: Անոնք հանդիպում կ'ունենան նախագահ Ալիեւի, Արտաքին գործերու նախարար Մուլիեւի հետ: Քննարկումի նիւթ կ'ըլլան զարգացման կարգաւորման եւ կովկասի ապահովութեան խնդիրները:

*
**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՕՐԵՐ ԹՈՒՐԻ ՄԷՋ

Մայիս 9-ին Հայաստանի դեսպան Է. Նալպանտեան եւ Լուսաւոր Նահանգապետ Տ. Շմլիթ Թուր քաղաքին մէջ հանդիսաւոր կերպով բացումը կատարեցին «Ընկերակցութիւն Հայաստան» յուշահանդէսին: Այդ ձեռնարկով ակիզը առին հայաստանեան օրերը, որոնց ընթացքին կը ներկայացուին Հայաստանի պատմութիւնը, ժառանգութիւնները, անցեալը, մշակոյթը: Այդ շրջանակին մէջ, կրօնքը, մշակոյթը: Այդ շրջանակին մէջ, մինչեւ ամառան աւարտը տեղի կ'ունենան համերգներ, յուշահանդէսներ, դասախօսութիւններ, թատերական հանդէսներ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՏԱԼԻԱ

ՊԷՐԼԻՒՍԿՈՆԻ ՅԱՂԹԵՑ, ԲԱՅՑ ՀԻՒՍԻՍԻ ԼԻԿԱՆ ՆԱՀԱՆՋԵՑ

Ինչ որ կը նախատեսուէր, պատահեցաւ. Սիլվիո Պէրլիւսքոնի տէրն ու տիրականը դարձաւ Իտալիոյ: Վարչապետ նըշանակուելը այլեւս օրերու հարց է: Իտալիոյ առաջին եւ աշխարհի 14-րդ հարուստութիւնը յաղթեց թէ՛ երեսփոխանական ժողովին եւ թէ՛ Ծերակոյտին մէջ: Իր կուսակցութիւնը՝ Ֆորցա Իթալիա առաջինն է Իտալիոյ եւ պէտք չէ շատ դժգոհ ըլլայ, որ ընտրական չրջանի իր երկու պինակիցներէն Հիւսիսի լիկան ծանր պարտութիւն մը կը կրէ եւ Ոմպէրթօ Պոսսի պահանջկոտ չի կրնար ըլլալ կառավարութեան կազմութեան առեն, հաւիւ 4%-ի հասած իր ձայներով:

Ծերակոյտին մէջ, Պէրլիւսքոնիի համախմբումը (Ազատութիւններու Տունը) 315ի վրայ 177 աթոռ ապահովեց. այլ խօսքով բացարձակ մեծամասնութիւն կը վայելէ: Ֆրանչեսքօ Ռութելլիի կեդրոն-ձախ համախմբումը 125 աթոռ ունի միայն: Երեսփոխանական Ժողովին մէջ ալ, Պէրլիւսքոնիի համախմբումը 630-ի վրայ 282 աթոռ ձեռք ձգած է, ընդդիմ կեդրոն ձախին (Զիթենին) 182-ին: Ասոնք վերջնական թիւեր չեն, բայց, կուսան արդէն ընդհանուր պատկեր մը: Վերջնական արդիւնքներու հրապարակումէն ետք, նախագահ Զիամփի կը նշանակէ վարչապետ, որ ուրիչ մէկը չի կրնար ըլլալ, եթէ ոչ նոր մեծամասնութեան պարագլուխը: Եւրոպական երկիրները խոհեմ հակազդեցութիւններ ունեցան, հակառակ անոր որ իրենց գլխաւոր վախը Պոսսիի Հիւսիսի լիկան էր, որ օտարատեաց եւ անկախապաշտ նկատուած է: Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը, հաստատելով հանդերձ թէ իտալացի ժողովուրդը ժողովրդավար կերպով արտայայտուած է, աւելցուցած է. – «Անշուշտ, աչալուրջ պիտի ըլլանք թէ ի՞նչ պիտի ըլլայ կառավարութիւնը եւ ի՞նչ պիտի ընէ»: Վեհրինի այս յայտարարութիւնը բոլորովին անտեղի եւ անպատշաճ դատած է նախկին նախագահ Ժիսքար տ'Էսթէն: ԷՒ-ՓԷ-ԷՒ-ը կ'ողջունէ Պէրլիւսքոնիի յաղթանակը:

Անդր յաղթած է նաեւ Միլանոյի (Պէրլիւսքոնիի բերդաքաղաքը) թաղապետական ընտրութեան, մինչ նոյն ընտրութեան մէջ, ձախը նախատեսուր համեմատականի մէջ է Հռոմ, Նափոլի, Թորինօ:

«Իլ գավալիէրէն», այսինքն Պէրլիւսքոնի, բազմաթիւ խոստումներ բաշխած է ընտրապայքարի չրջանին՝ տուրքերու նուազում, աշխատանքի ստեղծում եւայլն, եւ այլն: Իր առաջին յայտարարութեան մէջ, կը խոստանայ գործադրել իր հինգ ծրագրերը, հակառակ պարագային այլեւս պիտի չներկայանայ ընտրութիւններու, հինգ տարիէն:

Ս. Պէրլիւսքոնի, իր նոր պաշտօնին բերմամբ, պէտք չէ տէրը մնայ հեռատեսիլի երեք կայաններուն, բայց, չուզեր ձեռք հանել ոչ Մոնտատորի (մամուլի ձեռնարկ), ոչ ալ Մեդիասէթը (Լատեսոզական), ուրեմն ճար մը կը փնտռէ եւ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱ. Հ.Ա.Ց ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

ՀՄԸՄ Ֆրանս – Սթատ տը Վանվ	1 – 4
Լը Փէրէօ – Ա.Է.Ս.Օ. Արմէնիէն Իսթ	1 – 0
Մոնթրէօյ – Իւ.Ժի.Ա. Ալֆորվիլ	0 – 1

ԹՈՒՐՔԻԱ ՎԵՐՋ ԿՈՒ ՏԱՑ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԴԷՄ ԱՌԱՋ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒՆ

Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին որպէս հակազդեցութիւն, Ֆրանսայի հետ կապերը խզելու Թուրքիոյ քայլը կանուխ վերջ գտած է. ատոր գլխաւոր փաստն է, ինչպէս գրած էինք, եւ կանչուած դեսպանին վերադարձը: Աւելի ուշ, Թուրքիոյ ապայակոյան ալ որոշած է կապերը վերահաստատել Փարիզի հետ: Վերջերս Գոնիայի մէջ բացուած Պաշտպանական ճարտարարուեստի ցուցահանդէսին հրաւիրուած է Ֆրանսայի պինուտրական կցորդն ալ: Ցունիսին ալ Թրքական բարձրաստիճան պատուիրակութիւն մը Փարիզ կու գայ մասնակցելու օդային երթեւեկի միջազգային տօնավաճառին:

Թրքական աղբիւրներ անդրադառնալով այս բոլորին, կը յիշեցնեն թէ երկրին տնտեսական տագնապն է որ մղած է Ֆրանսայի հանդէպ որոշուած դիրքին փոփոխութեան: Արդէն, տնտեսութեան նոր նչանակուած Պետական նախարարը՝ Ք. Տէրվիչ նիւթական աղբիւր փնտռելու իր այցերուն երկրորդ հանգրուանը կրաւ Փարիզը. ան հակառակ Ֆրանսայի հետ ամէն կապ խզելու իր երկրին ազմկալի յայտարարութիւններուն, եկաւ տնտեսական օժանդակութիւն խնդրելու Ֆրանսայէն:

հատուածար ընտանեկան կարգադրութիւններ ընէ:

*
**

Լաւ դիրք մը կ'ապահովէ ձանֆրանքօ Ֆինի, որ «Ազատութեանց Տուն»ին միւս ընկերակիցն էր (Ազգային դինակցութիւն, նախապէս նոր – Ֆաշիստ նկատուած), բայց, այլեւս վախ չի պատճառեր, քանի ազատական դարձած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՍՐԱՑԼԵԱՆ բանակը, ազատ համարձակ կը մտնէ Գազա եւ Մայիս 14-ին ռումբեր ալ տեղացին պաղեստինեան գօտիէն ներս: Եօթը Պաղեստինցի սպաննըւած է, որոնց մէջ հինգ ոստիկաններ: Վախ կար որ Մայիս 15-ին (53-րդ տարեդարձ Իսրայէլի Պետութեան ստեղծումին) աւելի ծանր դէպքեր պատահին, քանի այդ թուականը, Պաղեստինցիներուն համար, թուականն է «Մեծ աղէտ»ին: Լիպերասիոն (Մայիս 15) կ'արձագանգէ երկու պաղեստինցի պատանիներու պատմածներուն: Անոնք կը նկարագրեն Իսրայէլացիներու կիբարկած չարչարանքները ու կ'աւելցնեն թէ այդ պատգային ըսած են.– «Օ. Քէ., ինչ որ կ'ուզէք, կը խոստովանինք»:

ԱՄՄԱՆի մէջ, գոլֆոք մը տեղի կ'ունենայ նուիրուած «Ողջակիզումի չափազանցութեանց»: Մասնակցողները կոչ ըրած են արաբական եւ իսլամ երկիրներուն որ զօրավիգ ըլլան «վերատեսչական պատմաբաններուն» հետապօտութեանց: Այս ժողովը տեղի պիտի ունենար Մարտին, Պէյրութ, բայց յետաձգուեցաւ եւ ի վերջոյ Ամման տեղափոխուեցաւ:

ԲՈՐԻՍ ԲԵՐԵԶՈՎՍԿԻ, որ տարակարծութեան մէջ է Պուտինի հետ, կը բացատրէ իր նուէրներն ու յատկացումները ոչ կառավարական կազմակերպութեանց: Իր ստեղծած «Քաղաքացիական պատուէրի» մը միջազգային հիմնարկը որ 25 միլիոն տոլարի տէր է, 163 կազմակերպութիւն ընտրած է, որոնցմէ ամէն մէկուն 15 հազար տոլար պիտի տայ, չորս տարիներու ընթացքին: Անցեալ Նոյեմբերին, երեք միլիոն տոլար յատկացուցած էր Սախարով թանգարանին: Այժմ՝ Էլէնա Պոնէր բաւական վարանած էր ընդունելէ առաջ:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԵՐԹԱՑ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻՆ

փիւռնալ տիւ Տիմանշի (Մայիս 13) յաւելուածին մէջ, իր 77-ամեակին առթիւ, հարցազրոյց մը լոյս տեսած է Շ. Ազնաւուրի հետ որ կը խօսի իր ծրագիրներուն մասին: Ան հարցումին թէ Հայաստան պիտի երթա՞յ ի մօտոյ, Ազնաւուր կը պատասխանէ.– «Սեպտեմբերին, ոտնելու համար երկրին քրիստոնէացման 1700-ամեակը: Ցետոյ, պէտք է բացումը կատարեմ իմ արձանիս, Գիւմրի: Շատ հպարտ եմ»:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐՄԱՆԱՀՐԱՇ ԼԱՔԹԻՐԻՆԹՈՍ ՄԸ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՂԱՄԱՍԸ ԿԸ ԳՈՅԱՏԵՒԷ ԴԱՐԵՐԷ Ի ՎԵՐ:
ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՆԵՐՈՒ ՈՒՂԵՑՈՑՑ ԱԼԸՆ ՌՈՊԻՆՈՎԻՑ ԶԱՑՆ ԿԸ ՆԿԱՐԱԳՐԷ «*ՅԵՐՈՒՍԱԼԷՄ ՓՈՍԹ*»Ի ՄԱՐՏԻ ԹԻՒԵՐԷՆ ՄԷԿՈՒՆ ՄԷՋ:

ՍՏՈՐԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆԸ (ՅԱՊԱՒՈՒԱԾ).

ԻՆՉՈՐ ԿԱՐԴԱՆՔ...
ՂԵՒՈՆԴԻ «ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ»Ը

(Բ. եւ վերջին Մաս)

Գ. –

Ամենամեծայնիւ, ինչպէս նկատած էր արդէն Մաքիավելին, առանց բնիկ քաղաքային ու քաղաքական յենարանի, նըւաճուած երկրի մը տնօրինումը դժուարօրէն կը դժուարանայ: Տեղական միջնորդներ կընային դիւրացնել գործը՝ հնազանդեցնելու ժողովրդական զանգուած մը որու լեզուն, մշակոյթը, աւանդներն ու կրօնքը այլ էին: Հայաստանի արաբական տիրապետութեան ընթացքին բնիկ տեղական գործակալ պատրաստել մանաւանդ պարզապէս հրամայական էր, քանի հարկային համակարգին առթած տառապանքը մեծապէս բարդացուց ժողովուրդը հպատակեցնելու գործը:

Որոշ ժամանակաշրջանի մը հայ աշխարհական աւագանին, նիւթական ու քաղաքական զանազան առնճնաշնորհումներու փոխարէն, ծառայեց իբր հարկահաւաք ու ընկերային կարգ ու կանոնի պահապան: Սակայն, մշտնջենապէս փոփոխամիտ ու անկայուն նուաճողներու կողմէ անընդհատ կասկածով կը դիտուէին անոնք: Արտրներր, հետեւաբար, դիմեցին աւելի կայուն, յաւ կազմակերպուած, նաեւ ժողովուրդին վրայ պատկառելի ազդեցութեան տէր եկեղեցական կարգերուն:

Եկեղեցական առաջնորդները կղերական դասին համար մեծաքանակ նիւթական առաւելութիւններու հետ ապահովեցին նաեւ կրօնական ու պաշտամունքի զանազան արտօնութիւններ: Իսկ իբր «հատուցում», յանձն առին հնազանդեցնել ժողովուրդը: Համաձայնութիւնը դոր առաջարկեցին բացայայտ էր. «Մեր հաւատքի հարցում՝ թող մենք հնարաւորութիւն ունենանք պահպանելու այն, որին հաւատացել եւ խոստովանել ենք, եւ թող ձերոնցից ոչ ոք չխոչտանգի մեզ՝ ստիպելով հաւատափոխ լինել: Արդ, եթէ իմ խնդրածը կատարես, Տէրը կ'ամրապնդի քո իշխանութիւնը եւ քո ցանկութիւնները կը կատարուեն, եւ Տէրը ամէնքին կը հնազանդեցնի» (էջ 36):

Օտար նուաճողներուն ի նպաստ այս դործակցութեան ընթացքին ժամանակի կղերական աւագանին արձանագրեց Հայոց պատմութեան ամէնէն վատոգի եւ ամօթալի էջերէն, հանդիսանալով մեզոսակից՝ համայն ազգը ճնշելու, զայն կողոպտելու ու խոչտանգելու ձեռնարկին: Անցիկող քաղաքականութիւն մը վարեց, չատ անգամ ուղղակի աշխատակցելով արաբ պինուորականութեան հետ, ճնշելու համար հակահատարական ամէն բողոքի ու ընդդիմութեան վրայ ու զսպելու ընկերային կամ տղանդաւորական չարժումներ որոնք բռնկեցան ժողովուրդին խոր դժգոհութեան պատճառով:

Դ. –

Ղեւոնդի «Պատմութիւն»ը, սակայն, ոսկի պարտութեան, դաւաճանութեան, նահանջի եւ նենգամիտ ու փոքրոգի դործունէութեան չարագրանք չէ: Նկարագրելով արաբական լուծին դէմ հայկական ապստամբութիւնները, Ղեւոնդ մեզի իբր ժառանգ Թողած է Հայոց պատմութեան ամենակարեւոր ու փայլուն դրուագներէն ոմանք:

Երբ արաբական լուծը նոյնիսկ աւազանին համար հասաւ անտանելի աստիճանի, երկրին տարածքին պայթեցաւ իրարէս համապզային ապստամբութիւն մը որ ընդգրկեց ընկերութեան բոլոր դասերն ու խաւերը, համեստագոյն ոամիկէն մինչեւ վերին աւագանին, ներառեալ՝ կղերական դասէն հատուածներ: Հայ նախարարական ու կղերական առաջնորդները օգտուելով Արաբական կայսրութեան ներքին պառակտումներէն ու կայսրութեան մեծցող տկարութենէն, «խորհեցին դէն նետել հնազանդութեան լուծը, ապստամբել եւ ազատուել... հրապարակութիւնից» (էջ 101):

Ղեւոնդի «Պատմութիւն»ը առաջնակարգ նշանակութիւն ունի ապստամբութեան ներքին մղիչ ուժերը բացայայտելու գործին մէջ: Հայ աւագանին –մինչեւ իսկ մեր ժամանակներուն– ընդհանրապէս օտար տիրապետողներու դէմ դիմադրական չարժումի ձեռնարկելու ու ղեկավարելու ընդունակ չէ եղած: Նոյնիսկ Ղեւոնդի վկայութեամբ՝ այս խաւին էական յատկանիշներէն էին նեղմիտ, տոհմային փառասիրութիւնը ու վախկոտութիւնը: Սակայն 774–ի նախօրեակին Հայաստանի քաղաքական կացութիւնը արտակարգ կերպարանք ստացած էր որով ապըստամբութիւնը պայմանաւորուած չէր սոսկ նախարարական տուներու կամքով ու նախաձեռնութեամբ: Ողջ երկրին տիրող աներեւակայելի դժգոհութիւնն էր որ եզաւ հիմը աւագանին ինքնավստահութեան ու կամքին: Հաստատակ ժողովուրդին տրամադրութիւնը, աւագանիին անտանելի կացութիւնը ու արաբական տիրապետութեան տկարացումն էին որ միասին դէպի ապստամբութիւն տանող մղիչ ուժեր եղան:

Ղեւոնդ հակառակ անոր որ ընդհանրապէս կը սեւեռէ վերին դասին գործունէութիւնը, բայց եւ այնպէս, բացայայտ կերպով կը չեշտէ ապստամբներու չարքին ոամիկ դասին զգալի դերը: Հայ չինականին կեանքը ամէն կողմէ անտանելի էր: Կ'ապրէր ծայրագոյն աղքատութեան մէջ, միշտ խոչտանգումի ու սպանդի սպառնալիքով, կամ իբր տարուկ ծախուելու վախով: Աղատելու համար այս անվերջ տառապանքէն, պատրաստ էր իր մասնակցութիւնը բերելու որեւէ ընդդիմադիր չարժումի: Այսպէս, 774–ին «ոամիկ ժողովրդից չատերը եկան խառնուեցին նրանց –ապստամբներու–, գնդին» (էջ 114): Հակառակ անոր որ «մերկ էին, առանց զէնքի եւ պատերազմի մէջ՝ անհմուտ» (էջ 118):

Մամիկոնեաններր ձեռք առին ըմբոստութեան ղեկավարութիւնը երբ արաբ հարկահաւաքի մը կողմէ սպանուեցաւ իրենց տոհմակից Արտաւազդ իշխանը: Շուտով իրենց կողմը քաշեցին աւագանիին կարեւոր մասը ու եռքը նոյնիսկ նաեւ Բագրատունիները: Բագրատունիները սկիզբէն համամիտ չէին ապստամբութեան մը առաջարկին, սակայն, ընկալելով չարժումին ծաւալն ու ժողովրդականութիւնը միացան ըմբոստներու չարքին, դրդուած՝ աւելի վարկաբեկումի վախէն, քան քաղաքական համոզումէն:

Ապստամբներու ղեկավարութիւնը, ըստակ, պիտակից ու հեռատես ոազմավարութիւն մը կիրարկեց որուն կեդրոնական ձգտումն էր ոչնչացնել արաբական տիրութեան ներքին յենակէտները, մասնաւորապէս Դուինն ու Կարինը: Սակայն հայ ոազմիկներու բազմաթիւ քաջագործութիւններով հանդերձ, ապստամբութիւնը ձախողեցաւ: Ապրիլ 15–ի Արճէշի ճակատամարտին 1·500 հայ զինուոր ըսպանուեցաւ իսկ տասը օր ետք Բագրեւանդի ոազմադաշտին վրայ լինկաւ հայ ղեկավարներու ստուար թիւ մը՝ Սահակ ու Մուշեղ Մամիկոնեան, Սմբատ Բագրատունին, Վահան Գնունին եւ չատ մը ուրիշներ: Այս արիւնալի բախումներէն ետք «...սաստկացաւ յաճախակի ողբն ու կոծը Հայոց աշխարհում, քանզի մեծ ազնուականները եւ պատուական զօրագլխները մի վայրկեանում վերացան, եւ ամբողջ երկիրը, խոր տխրութեամբ վարակուած, մեծապէս կոծում էր եւ ողբում հզօր եւ քաջ նախամարտիկների վախճանը» (էջ 121):

Ապստամբութեան ձախողումը ծանրակչիռ հետեւանքներ ունեցաւ մանաւանդ Բագրատունիներու հարստութեան համար: Հայկական հողի վրայ արաբական քաղաքական միաւորները –էմիրութիւնները– ոչ միայն մնացին անխափան, այլ՝ զօրացան: Միւժամանակ Բագրատունիներու նորաստեղծ պետութիւնը կորնչուց աւանդական ամէնէն ոամիական ու վստահելի ոոհմը, քանզի ապըստամբութեան մէկ կարեւոր արդիւնքն էր Մամիկոնեաններու վերջնական վտարումը Հայոց պատմութեան բեմէն:

Կան մարդիկ որոնք 774–ի ու այլ ապըստամբութիւնները կը դատապարտեն իբր անտեղի, անպատեհ ու ամբողջովին վնասակար: Կը պնդեն որ փոխանակ Մամիկոնեաններու անմիտ, անպիղծ ոազմատիրութեան Հայոց համար Բագրատունիներու խոհեմ ու չափաւոր քաղաքական ուղին ա՛լ աւելի յարմար ու արդիւնաբեր պիտի ըլլար: Պատմագրութիւնը այսպիսի անհիմն ենթադրութիւններէն օգուտ չի քաղեր: Նկատի առնելով արաբական քաղաքականութեան ուղին, համոզիչ է այն ենթադրութիւնը որ հարկերու, կողոպուտի, արտագաղթի ու այլ բացասական զարգացումներու չնորհիւ, չուտով անկարելի պիտի ըլլար պահպանել նուազագոյն հիմքերն իսկ անկախ Հայկական Պետութեան մը: Միւս կողմէ, չատ աւելի զոհացուցիչ ու նաեւ տրամաբանական է հաստատել որ ապըստամբական չարժումը արաբական լուծին ամենակուլ վայրագութեան անխուսափելի արդիւնքն էր:

Ղեւոնդի չարագրանքէն իսկ ակնյայտ է որ ըմբոստներու կողմէ դիտուած արաբական լուծը թօթափելու պայքարը հականօրէն մահու ու կենաց հարց էր: Այսպէս, «Երբ Հայաստանի նախարարները տեսան իրենց վրայ կախուած սարսափելի վտանգը, մահը յանձն առան եւ ձեռնամուխ եղան մի բանի, որը չէին կարող իրագործել, վասնզի փոքրաթիւ էին: Սակայն յաւ համարելով քաջութեամբ մեռնել, քան աչքատալի կեանք վարել, ձեռնամուխ եղան ապստամբութեան եւ մերժեցին Իսմայէլին հնազանդել» (էջ 111):

Թէեւ յաջողութեամբ չպսակուեցաւ ապստամբութիւնը, բայց ունեցաւ դրական անվիճելի արդիւնք մը: Հայկական ընդդիմութեան ուժգնութիւնը բաւ էր համոզելու արաբ իշխանաւորները որ իրենց համար աւելի օգտակար պիտի ըլլար հաստատել ինքնիշխան, բայց դաշնակից հայկական պետութիւն: Այսպէս, հարկ պիտի ըլլար հպատակեցնել մշտնջենապէս դժգոհ ու ամպստամբութեան հակող ազգ մը որ կրնար դործակցիլ կայսրութեան ներքին աճող կեդրոնախոյս ուժերուն հետ ու նաեւ Արեւմուտքէն գարգացող բիւզանդական յարձակողականութեան: Որով, նահանջող Աբբասեան կայսրութիւնը աւելի բարեացակամ եղաւ Բագրատուններու թագի մը հաստատումին:

Վսեմութիւն էր, անշուշտ, ճակատիրը դիմագրաւել ու պայքարիլ յանուն անկախութեան ու ազատութեան, գիտակից ըլլալով հանդերձ յաջողութեան անկարելիութեան: Այնուամենայնիւ, 774–ի ու այլ ըմբոստացումները անմիտ, անխոհեմ, խելայեղ արարքներ չէին: Անոնք հիմը դրին յետագայ նորանոր ըմբոստացումներու որոնք տարիներու ընթացքին յանգեցան Հայկական Պետութեան վերականգնումին:

ԺԻՐԱՅՐ ՔԼՇԻՇԵԱՆ

կը պահուի Ս. Սահակեան եկեղեցին, ուր կախուած է երկաթէ չղթայ մը։ Ժէ. դարուն Գրիգոր պատրիարքը զայն կը–րած է, երբ Հայաստանի տարածքին չրջան է վանքին համար նիւթական օգ–նութիւն ապահովելու եւ Երուսաղէմի հայ համայնքին ծանր պարտքերը վճարե–լու համար։

Սկսեր հաւաքած գումարներով ոչ մի–այն փակուած են համայնքին պարտքե–րը, այլ նաեւ վերանորոգուած են եկե–ղեցական կառոյցները, չինուած են թա–ղամասը չրջապատող պարիսպները եւ դնուած է շուրջ 8000 հայկական սալա–քար։

Այդ սալաքարերէն ոմանք գործած–ած են գարդարելու համար էջմիածնի մատուռը, որ կը պահուի Ս. Յակոբայ եկեղեցիին հարաւային կողմը։ Անիկա կոչուած է այն քաղաքին անունով, ուր Գրիգոր Լուսաւորիչ ունեցած էր կրօնա–կան տեսիլք մը։ Մատուռին չինութեան մէջ օգտագործուած են Սինա եւ Թապոր լեռներէն, ինչպէս նաեւ՝ Յորդանանի գետին մէջ Յիսուսի մկրտութեան վայ–րէն բերուած քարեր, ինչ որ աւելի չեշ–տած է կառոյցին սրբութիւնը։

Հայկական եկեղեցին լաւ յարաբերու–թիւններ մշակած է կաթոլիկէ խաչա–կիրներու հետ եւ յետագային յաջողած է իր իրաւունքները պաշտպանել իսլամա–կան իշխանութեան ժամանակ։ Հետեւա–բար անիկա անդրադարձիչէն նաեւ դէ–պակատար դարձած է Երուսաղէմի քրիս–տոնեայ համայնքներուն միջյարանուա–նական դարաւոր մրցակցութիւններուն մէջ։

Ֆրանսիացեան կաթոլիկ կրօնաւորներ ապաստանած են Ս. Յակոբայ եկեղեցիին մէջ, երբ ԺԶ. դարուն օսմանեան իշխա–նութիւններուն կողմէ ազատուած են Սիոն լերան վրայ գտնուող իրենց վանա–կան կեդրոններէն։ Տարիներ չարունակ ֆրանսիացեան կրօնաւորներ յատուկ պա–տարագ մը մատուցանած են Ս. Յակոբայ եկեղեցիին մէջ, Հայերուն նկատմամբ ի–րենց երախտագիտութիւնը յայտնելու համար։

Սակայն յաջորդ դարուն Հայերը ի՛րենք տեղական եղած են իրենց հոգեւոր կեդ–րոնէն, յայն ուղղափառ կրօնաւորներու ձնշումին տակ։

Աւելի արդի ժամանակներու Երուսա–ղէմի հայկական թաղամասին մէջ ա–պաստանած են օսմանեան Թուրքերու կողմէ Ա. Աչխարհամարտին աւելի քան 1,5 միլիոն Հայերու ջարդէն վերապրող–ներ։ Ողբերգութիւնը մաս կը կազմէ Մարտիկեան Թանգարանին մէջ մանրա–մասնօրէն ներկայացուած նիւթերուն։

Վանական համալիրին կառոյցներէն նախկին դպրեվանքին վերջին յարկին մէջ, տեղական մատուռներ պարունակող դղորիկ գաւիթի մը վերեւ չարուած ցուցանմոյշները պարզ իրեր են։ Այսու–հանդերձ քարտէներ եւ մանրամասն բացատրութիւններ համապարփակ տե–ղեկութիւններ կ'ընձեռեն այն դէպքերուն մասին, որոնց յաջորդած են Ա. Աչխար–համարտի ընթացքին պատահած ջարդե–րը։ Թանգարանին մէջ ներկայացուած նիւթերը նաեւ կ'ընդգրկեն հայ եկեղեցիի պատմութեան, Հայաստանի աչխարհա–գրական դիրքին վերաբերող բացատրու–թիւններ, հայկական արհեստներու ցու–ցանմոյշներ։ Հայկական ուխտագնացու–թեան հին պատմութիւնը եւս ուրուագրծ–ած է Թանգարանին մէջ, որ տեղեկու–թիւններ կ'ընձեռէ Երուսաղէմի մէջ հայ ուխտաւորներու ներդրումին մասին. ներդրում մը, որ չատ աւելի մեծ է՝ բաղդատած հին ժամանակներէն ի վեր դոյատեւող այս համայնքին փոքրաթիւ բնակչութեան։

«ԱԶԴԱԿ»

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԳՐԱՃԱՆԱՁՈՒԹԵԱՆ ՀՆԳՕՐԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՄԱՇՏՈՑ Հայ Լեզուի Պաշտպանու–թեան Միութեանս կազմակերպած Գրա–ճանաչութեան հնգօրեայ ձրի դասըն–թացքը տեղի ունեցաւ Փարիզի Համա–սարանական Ոստանի (Սիթէ Իւնիվէրսի–թէր) Հայկական Տան մէջ, Ապրիլ 17 – 21–ին։

Օգտուելով դպրոցականներու համար Կրթական նախարարութեան որոշած զարնանային 15 օրուան արձակուրդէն եւ քաջալերուած անցեալ տարուան ար–դիւնքներէն, ՄԱՇՏՈՑ, Հայ Լեզուի Պաշտպանութեան Միութիւնս այս տարի ալ, երկրորդ անգամ ըլլալով կազմա–կերպեց տատամնաչութեան եւ ընթեր–ցանութեան ուսուցման յատկացուած այս վարժընթացը, մանաւորաբար դպրոցա–կաններու համար, որոնք կը փափաքին հայերէնը ներկայացնել պաքալորիայի քննութեան, բայց նաեւ անոնց համար, ո–րոնք իրենց մանկութեան չրջանին մի–ջոց մը հետեւած են միօրեայ վարժա–րաններու հայերէնի դասերուն, սակայն այլեւս չեն յիչեր հայերէնի տառերը եւ չեն կրնար հայերէն կարդալ։

Հինգ օրերու վրայ տարածուող եւ ընդամէնը՝ 15 ժամուան դասաւանդու–թիւն մը ներառնող այս խտացած վար–ժընթացը այս տարի ունեցաւ վեց մաս–նակիցներ, որոնցմէ հինգը՝ կանոնաւո–րաբար։

Օգտագործուեցաւ Մաչտոց Միութեան հիմնադիր եւ ուսուցչուհի Տիկին Հիլտա Գալֆաեան–Փանոսեանի հեղինակած «Օ–տարախօսներու համար Հայերէնի ձեռ–նարկ» կոչուող լատեսողական մեթո–տի (օտիօվիզիւէլ) երկրորդ գիրքը՝ «Գը–րաւոր լեզուի Ուսուցում»ը, իր համա–պատասխան ձայներիզով։ Դասընթացքը այս տարի կը պարունակէր ո՛չ միայն ուղղագրական, այլ նաեւ քերականական ծանօթութիւններ։

Դասընթացքը իր ուսուցման 15 ժամե–րով հրաչալի արդիւնք տուաւ։ Ամէնօր–եայ ընթերցանութենէ բացի, աչակերտ–ները կարողացան անցընել գրաւոր երեք տուգումներ՝ ուղղագրութեան եւ քե–րականութեան վերաբերեալ եւ հինգե–րորդ օրն ալ անցուցին իրենց քննութիւ–նը, որ նոյնպէս մէկ էջնոց ուղղագրու–թիւն մը եւ քերականական հարցումներ կը պարունակէր, որմէ նմոյշներ ուղար–կուեցան մամուլին։

Դիտակցելով որ հինգ օրուան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ կատարուած այսպիսի եզակի դասաւանդութիւն մը արդիւնքներու տեսակէտով կրնայ տա–րակուսանք յառաջացնել յոդներու մօտ, աչակերտներու քննութեան թուղթերու պատճէնները ուղարկուեցան մամուլին եւ Փարիզեան Շրջանի Այր էֆ·էմ· հայ–կական ձայնասփիւռին։ Հետաքրքրուող–ներ կրնան աչքէ անցընել այդ թուղ–թերը։

Հակառակ ականատես ըլլալու համար մամուլի միջոցաւ կատարուած սրտագին հրաւէրին, դժբախտաբար հայերէնի ո՛չ մէկ ուսուցիչ իր ներկայութեամբ պատ–ւեց այս ձեռնարկը։

ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՍԵԼԱՆԻԿի «Տէր–Զաքարեան» սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ տեղւոյն ՀՑԴ Երիտասարդական Միութեան եւ 1700–ամեակի ու եղեռնապանութեան ելոյթնե–րուն առթիւ, Ապրիլ 1–ին, դասախօսու–թիւն մը տեղի ունեցած է նիւթ ունենա–լով՝ «Հայ Դատի ընթացքը հայկական եղեռնապանութեան վերջին ճանաչումէն ետք, եւրոպական խորհրդարաններու կողմէ»։ Դասախօսած է Արաքսի Աբէլ–եան–Գոլանեան։ Բացման խօսքը արտա–սանած է Սոզոմոն Թէհլիրեան խումբին կողմէ Կիւլա Պէզճաչեան, ներկայացնե–լով օրուան դասախօսուհին։ Ան մէկ ժամուան ընթացքին չեչտած է թէ «վեր–ջերս ցեղասպանութեան ճանաչման դոր–ծընթացը աչխուժացած է ու մենք ակա–նատես ենք զրոյցէս փոխուած միջազ–գային մթնոլորտի մը, բան մը, որ ան–չուչտ լինքնին մէջտեղ չեկաւ, այլ երկար ճանապարհի ու զարկացումներու ար–դիւնք է»։

Դասընթացքը իր ուսուցման 15 ժամե–րով հրաչալի արդիւնք տուաւ։ Ամէնօր–եայ ընթերցանութենէ բացի, աչակերտ–ները կարողացան անցընել գրաւոր երեք տուգումներ՝ ուղղագրութեան եւ քե–րականութեան վերաբերեալ եւ հինգե–րորդ օրն ալ անցուցին իրենց քննութիւ–նը, որ նոյնպէս մէկ էջնոց ուղղագրու–թիւն մը եւ քերականական հարցումներ կը պարունակէր, որմէ նմոյշներ ուղար–կուեցան մամուլին։

Դիտակցելով որ հինգ օրուան կարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ կատարուած այսպիսի եզակի դասաւանդութիւն մը արդիւնքներու տեսակէտով կրնայ տա–րակուսանք յառաջացնել յոդներու մօտ, աչակերտներու քննութեան թուղթերու պատճէնները ուղարկուեցան մամուլին եւ Փարիզեան Շրջանի Այր էֆ·էմ· հայ–կական ձայնասփիւռին։ Հետաքրքրուող–ներ կրնան աչքէ անցընել այդ թուղ–թերը։

Հակառակ ականատես ըլլալու համար մամուլի միջոցաւ կատարուած սրտագին հրաւէրին, դժբախտաբար հայերէնի ո՛չ մէկ ուսուցիչ իր ներկայութեամբ պատ–ւեց այս ձեռնարկը։

ՎԱՐԶՈՒԹԻՒՆ

ԳՈՒՄԳԱՊՈՒՀԻ Աթոռանիստ եկեղեց–ւոյ սրահին մէջ, Ապրիլ 29–ին, սիրոյ սե–ղան մը տեղի ունեցած է ի նպաստ Ս. Խաչ Դպրեվանքին։ Հակառակ տիրող անտեսական ծանր տագնապին, երկու ժամուան ընթացքին Դպրեվանքին անուա–կին համար հաւաքուած է պատկառելի գումար մը, որ գրեթէ կ'ապահովէր պիւտճէին բացը։ Բացման խօսքը արտա–սանած է Պարոյր Քէպապճեան, ելոյթ ունեցած են Սէլմա Իսքէնտէրօղ եւ խը–նամակալութեան ատենապետ՝ Մկրտիչ Թիմուրճուօղլու։ Պ. Քէպապճեան բա–ցատրութիւններ տուած է Դպրեվանքին ներկայի վիճակին մասին եւ յայտնած թէ տուելի քան 100 միլիառ Թրքական լիրա–յի բաց մը կայ (800 հազար Ֆր.)։ Ապա, ամպիոնը յանձնուած է Պ. Նալպանտի որ ժպտելով հրաւիրած է իր «անուան տուրքը վճարելու»։ Բաւական երկար տեւած է նուիրատուներու ցանկերուն ընթերցումը։ Հուսկ բանքը արտասանած է Շահան Արք.։

*
**

ՕՐԹԱԳԻՒՂի եկեղեցւոյ յարակից սը–րահին մէջ, Ապրիլ 29–ին, Սայաթ – Նո–վա երգչախումբի անդամները մտերիմ հաւաքոյթ մը կազմակերպած են լոս–անճելըսեան յօրինող–խմբավար Հենրիկ Անասեանի ի պատիւ, անոր մեկնումին առթիւ։ Հաւաքոյթը վարած է երգչա–խումբի վաղեմի զեկավարներէն՝ Բագ–րատ Խմիւքեան։ Ելոյթներ ունեցած են Երուանդ Իշխմիճեան, Գայեանէ Պաս–մաճեան։ Յուշանուէրներ բաժնուած են, ապա խօսք առած է Հենրիկ Անասեան չնորհակալութիւն յայտնելով բոլորին։ Վերջին խօսք առնողը եղած է «Մարմա–րա»ի խմբագրապետը՝ Ռ. Հաւուճեան, որ ինքզինք ներկայացուցած է որպէս «տաղանդաւոր սիրող», սիրահար մարդ՝ այն բոլոր գեղեցիկ բաներուն, որոնք կը պատահին հայ արուեստի հոգաչերտին վրայ, նաեւ սիրահար՝ Սայաթ–Նովա երգչախումբին եւ Անասեանի գործերուն։

PUBLICATIONS REÇUES

Unité Chrétienne
CHRETIENS D'ARMENIE

Trimestriel, numéros 141-142
Février - Mai 2001

2, rue Jean-Carrières, 69005 Lyon

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Կային նաեւ արհեստանոցներ՝ կարու–ձեվի, կօշկակարի, ձեռագործի։ Ով որ–եէ արհեստի սէր ու հակում ունէր, կա–րող էր սովորել։ Հոգամասը դպրոցի հըս–կողութեան տակ էր, ունէինք պիւտա–նտես։ Մշակում էինք կարտոֆիլ, լո–բի, կաղամբ, զբաղւում էինք թռչնաբու–ծութեամբ, խնամում էինք ցեղական կո–վեր։ Ես սովորեցի թռչնաբուծութեան դասընթացքներում, յետոյ աչխատում էի ինկուբատորի վրայ, խնամում ճտե–րին։ Գիւղատնտես Մատոյեանը միչտ գովում էր ինձ։ Իմ խնամքի տակ զըտ–նուող կովի անունը Ցատիկ էի դրել։ Շատ սիրուն էր, կարմրագոյն, օրական 20–30 լիթր կաթ էր տալիս։ Կովերին կը–թում էին աղջիկներից ամենահամար–ձակները, ես միայն կերակրում էի ուց–լոնալ կերպով։ Ցետոյ այդ կովերը ժան–տախտով հիւանդացան ու սատկեցին։ Իմ Ցատիկին կապեցին ծառին, ասացին, որ վարակուած է, մի քանի ժամից կը սատկի։ Այդպէս էլ եղաւ։ Ես չատ լաց ե–ղայ իմ Ցատիկի համար։ Բուժման մի–ջոցներ առհասարակ ձեռք չէին առ–նում։ Ցետագայում պարզուեց, որ կո–վերին վարակել էին չարակամօրէն։ 27 – 29 Թուերին չատ մեծ վնասարարութիւն կար։

26–27 ուսումնական տարում երկու ա–միս չորրորդ դասարանում սովորեցի, յետոյ միանգամից տեղափոխուեցի հին–գերորդ։ Դպրոցի տնօրէնը, որ մեզ աչ–խարհագրութիւն ու պատմութիւն էր դասաւանդում, նկատեց, որ իմ, Աբրա–համի ու Թագուհի կրթական մակարդա–կը զգալիօրէն բարձր է միւսներից։ Ցե–տոյ դպրոցին տուեցին դիւղատնտեսական թեքում, կոչեցին Կոլերիտ դպրոց (կո–լեկտիւ տնտեսութեան երիտասարդական դպրոց), դրա համար էլ կով էինք պա–հում, հաւաբուծութեամբ ու հողագոր–ծութեամբ զբաղւում։

Դպրոցում կար դաչնամուր, դաչնա–մուրի ուսուցիչ։ Տնօրէնն անձամբ ինձ տարաւ, ասաց՝ այս աղջիկն այտեղ պի–տի սովորի, հետեւապէս ընդունուեցի ա–ռանց նախապէս երաժչտական լսողու–թիւնս ստուգելու։ Դաչնամուրի ուսուց–չուհին բարձրահասակ, ոուսախօս կին էր, իսկ աչակերտները ընդամէնը երեքն էին՝ ես, Վարդուչ Մուրադեանը եւ Վա–ղօն։ Սովորեցինք մի տարի։ Ցետոյ ու–սուցչուհու հասցէքը կրճատուեց (ասա–ցին՝ պիւտճէ չկայ), դաչնամուրն ան–դրծ մնաց, միայն Վաղօն էր մեկ–մեկ ծնգծնգացնում, որպէս մեր միջի լաւա–գոյն նուագող։ Ուսուցչուհուն կրճատե–ցին այն ժամանակ, երբ մենք պատրաս–տւում էինք մեր առաջին համերգին մանկատան սաների առաջ։ Մասնակ–ցում էի նաեւ երգչախմբի փորձերին, եր–գում էի երկրորդ ձայն, լաւ մաէսթրօ ունէինք։ Կար նաեւ փողային նուագա–խումբ, տղաներն էին նուագում։ Առա–ւօտեան մեզ արթնացնում էին կլարնետի նուագով։ Կլարնետիստը՝ Մաթեւոսը, մեր դասարանից էր։

Տարեվերջի ժողովում դպրոցի տնօ–րէնն ընկեր Ղամբարեանը յատուկ դրուա–տանքով իմ անունը յիչատակեց, ասե–լով, որ ափսոս Թուանչան չկայ (այդ տարիներին գնահատականը վերացրել էին), որ ես Մայրանոյշ Ցակոբեանին հինգ ու խաչ նչանակէի։

Եղբօրս հետ միասին ենք, հետեւում եմ, որ նա էլ լաւ սովորի, անուսա քիչ գնայ։ Երբեմն չի լսում։ Դաչտում կար–տոֆիլի փուռ են գնում, մի անգամ էլ ինձ խորոված կարտոֆիլ բերեց, երբ մայրս եկել էր մեզ տանելու։ Ասաց մօրս՝ «եթէ աղջիկդ վրաս քիչ խօսի, ա–մէն օր կը բերեմ եւ կուչ կը լինի»։ Ցա–կորը բակում արեւածաղիկ էր ցանել, հոլիկ չինել, չուն էր պահում, մամա–լին տարել էր իր հոլիկում նստեցրել։

Ես ու մտերիմ ընկերուհիներս մանկա–տանը աչքի էինք ընկնում մեր զսպուա–ծութեամբ։ Հպարտ էինք, ուրիշների նը–ման անսուս չէինք պնում տանձի ու խըն–ձորի։ Այնուհանդերձ, երեխայ էինք եւ մէկ – երկու անգամ չդիմացանք, օգտը–ւեցինք ուրիշի բերած տանձերից։ Ստե–փանաւանի արեւմտեան կողմով գետ էր անցնում, ափին չատ աւազ կար, աղ–ջիկներն իրենց բերած տանձերը հորում էին աւազի մէջ, արեւը տաքացնում էր, տանձերն արագ հասունանում էին։ Ա–չիկի հետ զբօսնելիս պատահաբար գը–տանք մէկի գաղտնարանը։ Գայթակղու–թիւնը մեծ էր, սկսեցինք ընտրել հա–մեմատածները եւ ուտել։ Ցետոյ յան–կարծ սթափուեցինք ու ծածկեցինք։ Ի՞նչ կը մտածէինք, եթէ մենք հորած լինէ–ինք, մէկ ուրիշը բացէր մեր գաղտնա–րանը։ Մէկ ուրիշ անգամ էլ «պատժե–ցինք» աղջիկներից մէկին, որ սովորու–թիւն ունէր տանձները պահել բարձի տակ եւ բոլորից թաքուն ուտել։ Արջա–սարի ու չրջակայ անտառների այդ բա–րիքից մանկատան երեխաները օգտը–ւեցին միայն 26–27 Թուերին, այնուհե–տեւ ամառներն այդտեղ զօրավարժու–թիւններ էին անցկացւում եւ մեզ արգել–ւած էր մանկատան սահմաններից դուրս գալ։

Մեր ընկերական չրջանակը մեծացել էր։ ես էլ, Աչխիկը, Թագուհը, Էլպի–սը, Զարիկը, Գեղվարդը, Հռիփսիկը, երկու Վարդուչները, Հրանոյշը եւ էլի ուրիչներ։ Մեր համերաչխութիւնը նա–խանձ էր չարժում, մեզ անուններ էին կպցնում՝ «Մանկատան վերնախաւ», «Վանեցիների խումբ»։ Մենք դրան կա–րեւորութիւն չէինք տալիս, ինչ ուզում են, թող ասեն։ Բայց ահա, երբ կոմե–րիմիութեան մէջ պիտի ընդունուէի, դա իր դերը խաղաց։ Սիրուշ անունով մի աղջիկ դէմ խօսեց, ասելով, որ ես չեմ կարող կոմերիտական լինել, որովհետեւ իմ ընկերական խումբն ունեմ։ Շրջկոմի նախկայացուցիչը յետաձգեց իմ հարցը։ Յաջորդ անգամ, երբ նորից դիմեցի, նոյն Սիրուշը նորից դէմ խօսեց, բայց այս անգամ չրջկոմից նոր մարդ էր ե–կել եւ ինձ պաչպանեց՝ ում հետ ու–զում է, թող նրա հետ էլ ընկերութիւն ա–նի, հակայեղափոխական խմբի անդամ չո՞ւ, եւ ինձ ընդունեցին։

(Շար· 28)

Pour le 1700e anniversaire
du Baptême de l'Arménie
L'Oeuvre d'Orient invite à la

DIVINE LITURGIE

qui sera célébrée
par
NERSES BEDROS XIX
Catholicos-Patriarche de Cilicie
des Arméniens Catholiques
sous la présidence du
Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris
et Ordinaire des catholiques
de rite oriental en France
en la CATHEDRALE
NOTRE-DAME DE PARIS
le Dimanche 20 mai à 15 heures

ՅԱՒԱՏՈՒԹԻՒՆ

Թարգմանչաց Վարժարանի տնօրէնութիւնը եւ ուսուցչական կազմը իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն վարժարանի հոգաբարձութեան նախագահ Պ. Զաւիկ Ասլանեանի, իր հօր՝ Յարութիւն Ասլանեանի մահուան առթիւ եւ փոխան ծաղիկի 500 Ֆր. կը նուիրեն դպրոցին։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY

Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.

Participation : 150 F. par personne
Réservations :
☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 90

⁂

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

⁂

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un **séjour familial** du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...
Places limitées.
Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: **01.48.24.46.57.**

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

կը ներկայացնէ՝

«ՉԱՋԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԹԷՔ...»

երգիծական խաղը

Յօրք եւ խաղարկութիւն
վարդան Պետրոսեանի

երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30–ին

9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e

Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

La Commission culturelle
de l'église arménienne de Chaville
vous invite
à la présentation et dédicace
de l'ouvrage :

Les massacres de Diarbékir

Corespondance diplomatique
de Gustave Meyrier,
Vice-Consul de France 1894-96.

Par CLAIRE MOURADIAN,
historienne

Un émouvant témoignage accompagné d'un acte de bravoure sur des événements, préludes au génocide.

Cette soirée se déroulera
le samedi 19 mai à partir de 21 heures

dans la Salle "Balabanian" de l'église
6, rue Père Komitas,
92370 Chaville

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

ՀԱՅ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

եւ

ՓԱՐԻԶԻ ԷՄԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

կը կազմակերպեն՝

Հայ մշակոյթի եւ պատմութեան, նաեւ ընդհանուր գիտելիքներու մրցում մը 11–էն 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ, կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15–ին Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ

118, rue de Courcelles — 75017 Paris

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

HAMPARTZOUM - ASCENSION

A l'occasion de la fête de l'Ascension
la messe sera célébrée
par
le Père
MEGUERDITCH KAHANA GRIGORIAN
Pasteur spirituel
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de Stockholm
(spécialement invité de Suède)
et sera interprétée
par la Chorale SAHAK-MESROP
sous la direction
de **Khatchig Yilmazian**
jeudi 24 mai à 10 heures
en la Cathédrale Apostolique
Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
339, ave. du Prado, 13008 Marseille

A l'issue de la messe, un buffet (déjeuner)
organisé par la Commission des Dames,
sera dressé dans la cour
de la Cathédrale, suivi d'un
«Vidjagakhagh» dans une ambiance
musicale avec la participation
de l'Orchestre «Frères Achoughatoyan»

Pour tous renseignements
et réservations s'adresser
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ 04.91.77.84.70.

P.A.F. : 120 F.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter
à une soirée consacrée
AUX CHANSONS ARMENIENNES

RECITAL de

PUZANT FINDIKIAN

à l'occasion de la parution de son dernier compact-disc

VENDREDI 18 MAI à 20h45

Dédicaces

●

Les élèves de musique
de la M.C.A. joueront en public
SAMEDI 19 MAI à 20h45

Concert des meilleurs élèves

Piano — Guitare

DIMANCHE 20 MAI à 15h

Audition des élèves

Piano — Violon — Guitare

Sous la direction
de leurs professeurs :
Mmes N. Demirdjian — Z. Galstanian
Z. Surmelian-Sarkissian
MM. O. Demirdjian — P.E. Nimylowicz

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

DIMANCHE 20 MAI

une journée autour de l'Arménie

à l'Eglise Réformée de Paris-Luxembourg, 58, rue Madame, Paris 6e

— **14h30 : ASSEMBLEE GENERALE de S P F A** (**S**olidarité **P**rotestante **F**rance-**A**rménie), animée par le Pasteur Samuel SAHAGIAN.

Tous les intéressés, même non-membres de SPFA, sont cordialement invités.

— **17h : CONCERT** de Chants Traditionnels Arméniens (religieux et populaires), par la Chorale KOGHTAN de l'UGAB, dirigée par Haïg SARKISSIAN.

(Libre participation financière pour soutenir l'opération «enfants des rues à Erévan», de SPFA, et l'opération «repeuplement des villages» de l'UGAB.)

Ceux qui le souhaitent peuvent participer également au Culte à 10h30 (Chants liturgiques arméniens) et au déjeuner arménien à 12h30.

Renseignements : **01 47 35 30 23** ou **01 34 13 88 90.**

UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE DE BIENFAISANCE

Nouveau ! SEJOUR ADOS

séjour mixte pour les jeunes de 15 à 17 ans
(1984 à 1986)
du mercredi 25 juillet au mercredi 8 août

Prix : 3500 Francs pour 1 jeune + voyage.
Activités : tennis — équitation — randonnées — rafting — vtt etc...
Animations arméniennes : chants — danses — histoire et traditions etc...

La Colonie de l'UGAB cherche des ANIMATEURS (garçons)
pour juillet —BAFA obligatoire
envoyer C.V. + photo

Pour tous renseignements veuillez contacter
UGAB — Centre de Vacances
11, square Aboni, 75016 PARIS
☎ 0145.20.03.18 — 06.20.35.26.92

Մ Կ Ն Ի Կ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ

կը հրաւիրուի Մկնիկներուն հետ ծալապատիկ ուրախանալու

ՄԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱԽԻԹ

ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊ

Վիպասացներ՝ ԱՆՆԻԿ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ
ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 19, ժամը 16·30–ին

Վայր՝

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

19/27, Impasse des Epinettes, 92130 Issy-les-Moulineaux

— Մուտքը ազատ է —

(Մանուկներէն փափաքողներէն կը խնդրուի իրենց հետ բերել իրենց բարձիկը)։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 17
JEUDI
17 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·168 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 76e ANNEE — N° 20·168

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ԸՐՄԷՆՓՐԷՍԱ»

(Մայիս 15 / 16)

ԱՆԻԻ ՄԱՍԻՆ

Վերջերս(*) Թրքական Հիւրրիյէթ թերթը ահազանգ հնչեցուցած էր թէ Անի պատկի հազարամեայ հնութիւններուն մասին կը հասցնէն Հայաստանի քարհանքները կատարուող պայթումներէ։ Ի պատասխան այդ տարաճանչութեանց, Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան ԻՆՆԷՍՓՕ-ի բաժնի վարիչը՝ Վարուժ Ասատուրեան հրապարակած է հաղորդագրութիւն մը ուր կ'ըսուի. – «Անցեալ տարուայ Դեկտեմբերի 18-ին ԻՆՆԷՍՓՕ-ում Թուրքիայի մշտական ներկայացուցիչը ճամակ է յղել կազմակերպութեան մշակոյթի հարցերով տնօրէնի սեղակալին, որով Թուրքիայի բողոքն է արտայայտել Անի պատմամշակութային յուշարձանից 600 մ· հեռաւորութեան վրայ, Հայաստանում՝ Թուրքիայի սահմանի մօտակայքում գտնուող քարհանքում պարբերաբար իրականացուող պայթեցումների առընչութեամբ։ Նամակին ուղեկցուել է պայթեցումների ժամանակացոյցի մանրամասն գրանցմամբ եւ նըշուած է, որ դրանք առանձնապէս վնաս են հասցնում Անիի Մայր տաճարին, եկեղեցիներից մէկին եւ մզկիթին։

ԻՆՆԷՍՓՕ-ի դեկավարութիւնը նամակի պատճէնը փոխանցել է Հայաստանի վարչապետական աշխարհակալ խնդրելով հետաքրքիլ խնդրոյ առարկան։ ՀՀ Արտգործնախարար Վարդան Օսկանեանը նամակով դիմել է Արդիւնաբերութեան եւ առեւտրի նախարար Կարէն Ճշմարիտեանին, որում, նշելով Հայաստանի միջնադարեան մայրաքաղաքի կարեւորութիւնը մեր ժողովրդի համար, խնդրել է միջոցներ ձեռնարկել պայթեցումների միջոցով հարի հանոյքը դադարեցնելու համար։

Պրն Ճշմարիտեանն իր պատասխան նամակում բացատրութիւն է տուել, որ պայթեցումները կը շարունակուեն մինչեւ 1/ր Մայիսի 31-ը ապահովելու համար երեւանում կառուցուող Գրիգոր Լուսաւորչի տաճարի շինարարութիւնը, նշելով, որ միաժամանակ վերոյիշեալ հանքավայրում աշխատանքներ են կատարւում տուֆի արդիւնահանումը մեքենայացուած եղանակով կազմակերպելու ուղղութեամբ»։

Ընդհանուր ձեւով, հասատատելով Թրքական կողմի իրաւացի բողոքը, Արտաքին նախարարութեան ԻՆՆԷՍՓՕ-ի բաժինը հարկ կը համարի ըսել որ հայկական կողմը Անիի՝ Հայոց մշակոյթի այդ եզակի յուշարձանին դոյզն իսկ վնաս հասցնելու դիտաւորութիւն չէ ունեցած եւ դաւ կը յայտնէ որ Թրքական կողմը փոխանակ ուղղակի Հայաստանի դիմելու, միջպետական առեւտրային միջամտութիւնը նախընտրած է։

(*) «Հիւրրիյէթ», Մայիս 8, «Յառաջ», Մայիս 11։

*
**

ԴՈՒՆՓԱԿ ՆԻՍՏ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ազգ· Ժողովի արտաքին յարաբերութիւններու յանձնաժողովը Մայիս 15-ին տնօրինուած դռնփակ նիստ ունեցած է Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորման ներկայի հոլովոյթին եւ կարելի զարգացումներուն նիւթով։ Ազգային Ժողովի նախագահ Ս. Խաչատուրեան ըսած է թէ բոլոր խնդիրներուն մէջ պէտք է զգոն եւ պատասխանատու լինել, քանի որ բանակցային փուլն է եւ ամէնէն կարեւոր նշանակէ պարծել ի շահ պետութեան։

*
**

ՅԱՋՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆԶՈՒԹԵԱՄԲ

Մայիս 13-ին Ժողովրդական կուսակցութիւնը եւ երեսփոխանական «Հայաստան» խումբը Ազգային Ժողովին մէջ հանդէս եկած են յայտարարութեամբ մը։ Ան կը պատասխանուի Հոկտեմբեր 27-ի ոճրագործներուն նկատմամբ բարեացակամութեան, հովանաւորչութեան մըթնոլորտ ստեղծելու միտումը որով կ'ամբաստանուին քաղաքական գործիչներ եւ լրատուիներ։ Հանրապետական կուսակցութիւնը որ պէտք է մխրճուի յայտարարութեան, հրաժարած է։

*
**

ՌՈՒՇԱՅԼՈՑԻ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ Հ· Ա.ԼԻԵԻ ՀԵՏ

Ռուսաստանի Ապահովութեան Խորհուրդի քարտուղարը Վ· Ռուշայլօ որ Բաքու գացած էր, հանդիպում ունեցած է նախագահ Ալիեւի հետ· չհետեւիլ որ իր երկիրը իր ապահովութեան կապուած չահեր ունի Կովկասի մէջ, ան ըսած է թէ Ռուսաստանի մէջ կը պնահատեն Կովկասի կայունութեան համար Ադրբէջանի ու անոր ղեկավարին ըրած ջանքերը։ Վ· Ռուշայլօ գոհունակութիւն յայտնած է նաեւ ահաբեկչութեան դէմ Մոսկուայի ու Բաքուի գործակցութեան։ Հանդիպումին նիւթ եղած է Ղարաբաղի խնդիրն ալ որուն մասին Ռուշայլօ ըսած է թէ վերջնական վճիռը պէտք է կայացնեն միայն Հայաստանի ու Ադրբէջանի նախագահները, իսկ Ռուսաստան, կը պաշտպանէ երկու նախագահներուն որոշումը։

*
**

ՎԱՆԱՁՈՐԻ Ա.ԻՄ.ԶԱԿԱԽՈՒՄԲԸ

Լոռիի մարզպետարանին ծանր վնաս պատճառած է կատարուած գողութիւնը, անծանօթ դիմակաւոր եւ զինուած յեղուզրկիներու կողմէ։ Գողցուած են համակարգիչներ, հեռաձայններ, նաեւ մարզպետարանին կնիքը։ Գողերը կապկպած ու անզօրացուցած են չէնքին պահակը որ առաւօտեան այդ վիճակով գտնուած է։ Գողութիւն կատարուած է նաեւ Ներքին գործերու նախարարութեան Վանաձորի վարչութենէն։

*
**

ՕԴԱՑԻՆ ԳԻՇ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՄԻՋԵՒ

Գահիրէի մէջ Հայաստանի եւ Եգիպտոսի միջեւ միջկառավարական համաձայնագիր մը ստորագրուած է, օդային հաղորդակցութեան մասին։ Այդ համաձայնութեամբ յառաջիկայ Յուլիս 1-էն կը գործէ Երեւան – Գահիրէ – Երեւան օդային գիծը։

ՔԸՐԸՔԽԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ ՀԱՑ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԱԾ

Թուրքիոյ վաքըֆներու անօրէնութիւնը 1999 Հոկտեմբեր 20 թուակիր որոշումով Հաթայի Քըրըքխան գաւառակի հայկական Ս· Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին պրաւած էր, այն պատճառաբանութեամբ որ տեղւոյն վրայ բնակող հայ համայնք մը դադրութիւն չունի այլեւս։ Որոշումին վրայ Պոլսոյ Պատրիարքարանը դատի դիմած էր։

Պոլսոյ «Ակօս» չաբաթաթերթը Մայիս 11-ի թիւով կը տեղեկացնէ թէ դատարանը քննելէ ետք ներկայացուած փաստաթուղթերը, ճշդած է որ խնդրոյ առարկայ եկեղեցին որուն կը պատկանին երեք խանութ եւ տուն մը, կը շարունակէ որպէս պաշտամունքի վայր ծառայել· այդ տուեալին հիմով եկեղեցին պրաւման որոշումը իրաւապիտական պետութեան վրայ ընդունելի չէ դտնուած։

Թերթը կ'աւելցնէ թէ յիշեալ եկեղեցին Անատոլուի մէջ կանգուն մնացած վերջիններէն է ուր տարին անգամ մը հատարկան ուխտադնացութիւն եւ մատաղօրհնութիւն տեղի կ'ունենայ։

«ԱԿՕՍ»Ի ԱՊՐԻԼ 25-Ի ԹԻՒԸ ՀԱՒԱՔԵԼՈՒ ՈՐՈՇՈՒՄ ԵՒ ՀԱՄԱՁՆՔԻՆ «ՄՈՒԿԵՐՆ ՈՒ ԱՌՆԷՏՆԵՐԸ»

Պոլսոյ երկրեղու չաբաթաթերթը ապահովաբար ներշնչուած՝ Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին մասին հայեւթուրք երկխօսութեամբ յայտնուած յանախհաւութեան մթնոլորտէն, Ապրիլ 25-ի վերջին էջը յատկացուցած էր այդ թուականին։ Թերթին պլիսեւոր խմբագիրը Հրանդ Տինք «Օր մը··· Ապրիլ 24» խորագիրով անդրադարձած էր այդ օրուան անցքերուն եւ ներկայացուցած՝ այդ իրականութեան առջեւ Պոլիս ապրող Հայուն հոգեվիճակը («տե՛ս «Յառաջ», Մայիս 3)։ Վերջին ծայր մարզկայնական, զգուշաւորութեան սահմանները յարգելու խոր դիտակցութեամբ գրի առնուած էջ մըն էր ան որ լուծումի տրամաբանական առաջարկով մը կ'աւարտէր։

Այսուհանդերձ, Թրքական «լայնախոհութեան» սահմանները լաւ, շատ լաւ ճանչնալու հրամայականը անգամ մը եւս հնչելու առիթ դառաւ Հ· Տինքի այդ գըրութեամբ. «Ակօս»ի Մայիս 11-ի թիւին Ա· էջը ունի կարճ տեղեկատուութիւն մը, խորագրուած՝ «Հաւաքելու մեր արկածախնդրութիւնը»։ Ըսուածը այն է որ վերոնշեալ էջին պատճառով թերթին Ապրիլ 25-ի թիւը հաւաքելու որոշում տըրուած է Պետական Ապահովութեան տեսչին կողմէ, նոյն օրն իսկ։ Հ· Տինքի տողերը նկատուած են ցեղային խորակատութեամբ ժողովուրդը ոխի ու թշնամութեան դրդելու ազդակ։

Երբ դատախազութեան պաշտօնատարները Ապրիլ 26-ին խմբագրութեան դիմած են թերթը հաւաքելու որոշումը տեղեկացընելու, տեսած են որ խնդրոյ առարկայ թիւը արդէն սպառած է ու դատախազութիւն հրաւիրած են թերթին պատասխանատուն։ Գլխաւոր խմբագիր ու հրատարակութեան պատասխանատու Հ· Տինք իրմէ պահանջուած վկայութիւնը տալէ ետք, առարկած է վերին տեսչին մօտ, չհետեւիլ որ խնդրոյ առարկայ գրութեան մէջ կատարուած մեղադրանքներէն ոչ մէկը հիմնաւորելու ազդակ կայ, ընդհակառակը, ան ունի խաղաղութեան, հաշտութեան ձգտող պարունակութիւն։

Բարեբախտաբար, վերին տեսչութիւնը տեղին գտնելով առարկութիւնը, չեղեալ յայտարարած է թերթը հաւաքելու որոշումը։

Կատարուածին մէջ Թրքական լայնախոհութեան սահմանները ճանչնալու հրամայականին հետ ուշադրութեան կը կառչի երկրորդ կէտ մը. Թերթին Մայիս 11-ի թիւին մէջ Հ· Տինք չաբաթականի իր սլէնակին մէջ ինք ալ կ'անդրադառնայ հաւաքելու որոշումին. ապա կը մէջբերէ «Համայնքին մուկերուն, առնէտներուն» իր դէմ տարած աշխոյժ գործունէութեան մասին դատախազութիւն կանչուելէ օր մը առաջ իրեն եղած զգուշացումը։ Արդարեւ, վերին տեսչին դատախազը առանց իր բացատրութեան, կը ջնջէ հաւաքելու որոշումը, աւելցնելով. «Նման բաներ մամուլի աշխարհին մէջ դժբախտաբար յաճախադէպ են, հոգ մի՛ ընէք»։

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ֆ· Փ· ՇԼՎԷՆԳՄԱՆ, Ներքին նախարարի իր պաշտօնէն հրաժարելէ ինը ամիս յետոյ, Ազգային Ժողովի Մայիս 15-ի նիստին բուռն ելոյթ մը ունեցաւ Գորսիքայի համար նախատեսուած ծրագրին դէմ (արդէն այդ պատճառով հրաժարած էր)։ Կղզիին համար նախատեսուած ներդրումներուն մեծ մասը արդէն պատակատում ալ ստեղծած է կուսակցութեանց չարքերուն մէջ։ Շլվէնգմանի համար, Գորսիքայի ապագայ կանոնադիրը «յստակ կերպով տեղի ունեցած երկխօսութեան մը պտուղը չէ, այլ թունաւոր պտուղը համակեցութեան յետին մաքերու մուխ, ծանր հաշիւներու սակարկութեան մը»։ Ծրագիրը որոշ սրբագրութիւններ կրած է թէեւ, օրէնքներու յանձնախումբի թեւաշրջանքներով, բայց եւ այնպէս ոմանց համար, վտանգաւոր կը մնայ Հանրապետութեան համար։ Այս նիստին ներկայ ըլլալու համար, գորսիքացի քաղաքական ազգայնականներ եկած էին կղզիէն եւ բանավէճեր ալ ծագեցան Ազգային Ժողովին մէջ։ Սրբագրութիւնները կը վերաբերէին գլխաւորաբար օրէնսդրական իշխանութեան վոխանցման եւ գորսիքերէնի պարտադիր ուսուցման։ Այլ կարդ մը երեսփոխաններ որոշած են թեր քուէարկել (Պալատիւր, Պաո, Մատըլէն), էմ – փէ – էմ-ը միակամ չէ եւ հաւանական կը թուի որ ձեռնպահներու թիւը մեծ ըլլայ։

ԻՍՐԱՅԷԼԻ Պետութեան ստեղծման 53-րդ տարեդարձը նշուեցաւ ծանր բախումներով, Մայիս 15-ին։ Գազայի մէջ, եօթը Պաղեստինցիներ սպաննուած էին իսրայէլեան կրակոցներէ եւ 120 ուրիշներ ալ վիրաւորուած։ Իսրայէլեան ուժերը մտած են պաղեստինեան ինքնավար քաղաքը՝ Բեթղեհէմ, ուր բուռն բախումներ տեղի ունեցած են։ Ցաթահի (Արաֆաթի դիմեալ չարժումը) մէկ դիմեալ խումբն ալ սպանձնած է իսրայէլացի կնոջ մը սպաննութիւնը։ Նաքպայի (ազէտը) ինչպէս Պաղեստինցիք կը կոչեն Իսրայէլի Պետութեան ստեղծումը, այս տարեդարձին առթիւ ճառ մը արտասանած է Արաֆաթ (արձանագրուած նախորդ օրը եւ ամրագրուած Մայիս 15-ին, ինք Գահիրէ մեկնած ըլլալով), ուր չհետած է կրկին թէ խաղաղութիւն չի կրնար հաստատուիլ Պաղեստինցիներու եւ Իսրայէլացիներու միջեւ առանց պաղեստինեան վերադարձին։ «Վասատութի՛ւն, քաղքութի՛ւն։ Ձեռք ձգելու համար ձեր ազատութիւնը, զօրաւոր եղէք աճող յարձակման դէմ» ուղղուած է Արաֆաթ։

ԼՈՒԻ – ՖԵՐԴԻՆԱՆ ՍԵԼԻՆԻ հանրածանօթ գործին՝ «Voyage au bout de la nuit» ձեռագիրը աճուրդով ծախուեցաւ Մայիս 15-ին եւ հասաւ 12,18 միլիոն ֆրանքի (ծախքերը ներառեալ), ինչ որ ոչ ոքի մտքէ կ'անցնէր։ Գնորդը մի ոմն էր, բայց, իրականին մէջ, չնորհիւ սուտի գործարար Աբրամ Օժէհի այրին մեկենասութեան, Ֆրանսայի ազգային գրադարանն էր որ տէր կը դառնար, քանի կրցած էր արժեցնել նախապատութեան իր հանգամանքը։ Գրական ձեռագրի մի համար, գինը աննախընթաց է եւ Սելին կը կորսէ Քաֆքայի, Փրուսթի, մինչեւ իսկ Ճօյսի մրցանիշները։ Երէկ՝ անհետացած դրադէտ Սելինի այսօր վերագրած է իր արժանի տեղը Ֆրանսական գրականութեան մէջ, քանի ոչ ոք կրնայ ուրանալ որ գարուս ամէնէն կարեւոր գործերէն մէկն է եւ Ֆրանսական գրականութեան մէկ գլուխ գործոցը, որ ժողովրդական ալ դարձաւ։ Չնորհիւ Փաթրիս Լիւքինիի, որ տարիներէ ի վեր, բեմէ բեմ, կեանք տուաւ վէպին։ Հակահրէութիւնը այլեւս «սխալի» մը հետեւանք կը նկատուի եւ Սելին կը դադրի անիծեալն ըլլալէ։

ՊԱՍՔ ՍՊԱՆԱՅԻ լրագրող մըն է այս անգամ, որ գոն է ԷՖԱ-ի մէկ ահաբեկչական արարքին։ Թակարդ ծրար մըն է որ վիրաւորած է Կորքա Լանասպիւրիին, 49 տարեկան, Մատրիտի Գամպիօ պարբերականի թղթակից։ Ձեռքերը ծանրօրէն վիրաւորուած են եւ այրուցքներ ունի դէմքին վրայ։

ԿԱՆԱՉԵԱՆ՝ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ

ԻՐ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ԼՈՅՍ ԸՆԾԱՅՄԱՆ ԱՒԹԻՒ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

Միացեալ – Նահանգներու Արեւմտեան Ափի Համագղայինի Շրջանային վարչութեան երաժշտական միաւորին ջանքերով՝ լոյս ընծայուած են հոյակապ, ծաւալուն եւ ծանր ծրագրով՝ Բարսեղ Կանաչեանի ամբողջական ստեղծագործութիւնները՝ երեք սեղմ սալիկներով, ղեկավարութեամբ Տիգրան Հեքեքեանի, կատարողութեամբ «Հայաստանի Պետական Թատրոնի եւ Հեռուստատեսութեան սեռնեկային» եւ «Հայաստանի փոքրիկ երգիչներ» զոյգ երգչախումբերուն, ձեռնարկին տալով համահայկական բնոյթ:

Իր տեսակին մէջ կարելի է եզակի համարիլ այս հրատարակութիւնը՝ չնորհիւ երաժշտագէտ Պետրոս Ալահայտոյեանի անսակարկ, երկրաչուն եւ խղճամիտ ուշադրութեան:

Հաճոյքը ունեցած էի ծանօթանալու Ալահայտոյեանին, փարիզ, երբ ան իր ձայնագրող գործիքով կ'արձանագրէր հայկական հանգստեան տուներուն մեր պատանեարեալ երգչախումբերուն երգերն ու ողբերգական յիշատակները:

Պետրոս Ալահայտոյեան, վկայեալ Պէյրութի – Լուվէնի (Պելժիա) դեղագործական համալսարանէն, հեզահամբոյր, համակրելի հայ մարդ, քաղաքավար, ըրեթէ երկչոտ, ինքն իր վրայ ծալուած ու իր երաժշտական աշխարհին մէջ ապրող, ուսումնասիրողի նախանձախնդրութեամբ եւ խոստովանողութեամբ կը հաւաքէր անփոխարինելի արժէք ունեցող կամ մոռցուած հիմնական արժէք ունեցող հայ երաժշտութեան բեկորները:

Ան մաս կազմած է Բարսեղ Կանաչեանի «Գուսան» երգչախումբին եւ մօտէն օժանդակած անոր ստեղծագործական թափի պահպանման, եւ ուսումնասիրած է երաժիշտ – ղեկավարին կեանքն ու գործը:

Իմ կարգին, բարեբախտութիւնը ունեցած եմ, Պետրոս Ալահայտոյեանէն տարի մը առաջ, մաս կազմելու, Գահիրէ, Կանաչեանի երգչախումբին ու անոր փորձերուն, փոխն ի փոխ եղած, մենակատարի բացակայութեան, անոր «անյայտ» մեներգիչը, խոստովանելով որ վարպետը միշտ նախընտրած է քնարական սահուն ձայները:

Գրեթէ տարի մը, հպարտ զգացումներով տոգորուած՝ աշխատեցանք Կոմիտասի արժանաւոր տանի խոստացանչ մատներուն ներքեւ եւ սիրեցինք գինք: Ան ընտրեց չուրջ 50 երգիչ, բաւական մեծ թիւով ներկայացող թեկնածուներէն, յղկեց անոնց երգելու ոճը, բիւրեղացուց անոնց ճաշակը, ջամբեց անոնց սէր դէպի հայ երգը:

Թղթատելով սալիկներուն ընկերացող հարուստ բացատրութիւններով սքանչելի փոքրիկ դրքոյկը, կ'ողողուիմ եւ'ս հիացումի եւ'ս մելամաղձութեան զգացումներով եւ դիմացս կը բացուի յիշատակներու ալպոմը:

Որքան իրապաշտ ու նոյն ատեն թախծոտ, որքան տպաւորիչ ու նոյն ատեն խիտ խմաստ մը ունի կողքի նկարը: Վարպետին 24 տարիներու վշտահար կեանքին հարազատ պատկերն է ան: Սա պահուս, աչքիս առջեւ կու գայ այն դրատախտակը որուն վրայ նշանակուած կ'ըլլար երաժշտական խաղերու հնչապծին վրայ տեղաւորուած միակ ձայնանիշը կամ ալ մեծ թուղթի մը վրայ գրուած իր սիրելի կոզակից՝ Քրիսթինին կրկին հինգ գիծերու վրայ դեռեղուած միակ խազը, զոր ինքը՝ մօտեցնելով մինչեւ քիթին ծայրը, կը ջանար տեսնել ու յիշել մեկնաբանութեան արժէքաւոր ձայնանիշը:

Ընդհանրապէս, Կանաչեան երգչախումբին չորս գլխաւոր ձայնախումբերու ծայրամասերը կը զետեղէր իր նախընտրած լաւագոյն ձայները ու այսպէս, իրենց մնայուն տեղերը ունէին մէկ ծայրը իր վազամեռիկ դուստրը՝ Ռիթան, իսկ միւս ծայրը՝ անթաժան Քրիսթինէն:

Զուարթանոյ գնահատելի աշխատանք տարած է Պետրոս Ալահայտոյեան ստանձնելով այս գրքոյկին խմբագրութիւնը: Նախքան սալիկներուն ունկնդրութիւնը՝ ունկնդիրը տեղեակ կը դառնայ Կանաչեանի կեանքին հանգրուաններուն, «Գուսան» երգչախումբի կենսական կարեւորութեանը՝ վարպետին կեանքին մէջ: Ան հետաքրքրական տեղեկութիւններ կու տայ Կանաչեանի երկարաչուն ստեղծագործութիւններու թուականներուն, վայրերուն եւ այլնի մասին: Եզակի են նոյնպէս Կանաչեանի երկերուն մասին Ալահայտոյեանի հակիրճ այլ մանրակրկիտ, վերլուծական, հոգեկան թէ երաժշտական իմաստով քննարկումները, ուր վարպետին մեղեդիները կը դասէ «աւելի ազգեմտեան թօնալ – եօթը ձայնային կերպարի, քան արեւելեան հայկական մօտալին մէջ»:

Շշմեցուցիչ պարմանքով եւ հետաքրքրութիւն ուրախութեամբ կարդացի նոյն գրքոյկին մէջ Կանաչեանի Հայկական պատարագին նոր տարազի տակ կատարած համադրումի փորձին մասին, կոմիտասեան եւ եկմալեան մշակումով պատարագներէն 23 ամբողջական հատուածները, անոնց կցելով քանի մը բազմաձայնապրուսն չարականներ:

1956–ի գրութեամբ՝ նշելէ ետք եկմալեանի մշակած պատարագին միօրինակ, քնարեր ու ձանձրացուցիչ ընոյթը, կը չարունակէի «Հարցը չատ աւելի պարզ եւ անվիճելի պիտի ըլլար եթէ եկեղեցական օրէնքները թոյլատրէին որ բազմապիսի եղանակներով, ոսկեայինք այլ եւ այլ ներաժիշտներէ պատրաստուած պատարագներ...», տալա կրկին, 1997-ին՝ «Այո՛, քրիստոնէութեան Հայաստանի պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակը առիթը թող ըլլայ որ «հնչեղ» կերպով եւ լրջօրէն մեր համազգային երաժիշտները յօրինեն մնայուն գործեր, պատարագներ...»:

Յաւելի է որ Կանաչեանի այս գործը, ՈՐՄԷ ՕՐԻՆԱԿ ՄԸ ԿՐ ԴՆՆՈՒԻ ՊԵՏՐՈՍ ԱԼԱՀԱՅՏՈՑԵԱՆԻ ՄՕՏ, ՄՆԱՅԱԾ Է ԱՆՕՄԱՆՕԹ: *Եւ որպէս հետեւանք բազմիցս կատարած քննադատութիւններուս, ցանկալի էր որ բնագիրը վերաքաղի ենթարկելով ու պահանջեալ հարկին՝ սրբագրելով, տպուէր ու հնչէր մեծ վարպետի այս միակ հոգեւոր ու սրբազան երաժշտական գործը. յոբելենական տարուան առթիւ:*

Հետեւաբար, կրնանք խորհիլ կամ եզրակացնել, թէ Կանաչեան ալ մտածած ու փափաքած կրնայ ըլլալ, ընտրելով բաւարար հատուածները վերոյիշեալ պատարագներէն երաժշտական զանազանութիւն մտցնել հայկական պատարագներուն մէջ՝ վանելու համար անոր տատամկալի մեօրինակութիւնը, իրողութիւն մը որ ակսած է հասկնալ մեր ծանօթ Ռուբիկ Շարպաթեան Սուրբ Էջմիածնի Մայր Տաճարի երգչախումբի ղեկավարը:

Ափսո՛ս...

Ինչպէս որ կ'ըսէի գրքոյկին հեղինակը, Կանաչեան իր խմբերգները կ'ենթարկէր զանազան փոփոխութիւններու, զանոնք յարմարցնելու համար երգչախումբին կարողականութեանը: Կը յիշեմ, փորձերու ընթացքին, քանի մը ձայնանիշերու փոփոխման պարագան, առանց հասցնելու մեր պարագային, երկին աղքատացման աստիճանին:

«Բառերուն եղանակաւորումները վանային են՝ գերծ երաժշտական ճաշակաբերութիւններէ»: Խոստովանէի էր ձայները ուղիղ պահելու կէտին մէջ եւ պէտք էր առանց սահեցնելու «portamento» անցնիլ կարուկ կերպով մէկ ձայնէն միւսը:

Հետաքրքրական տեղեկութիւններ աւելցնելու նպատակաւ կրնամ յիշել, թէ եթէ Կոմիտաս ունէր իր խիստ զժգոհութիւնը արտայայտող «քէրթենքէլէ» բառը, Կանաչեան ալ՝ բարկութեան պահուն՝ յամառ կենդանիի անունով կը կոչէր մեզ, սակայն կը չարունակէր՝ «Տրպոքս, կոմիտասը մեզ ուղտ կը կոչէր...»: Նոյնպէս ականատես եղայ իր զայրոյթին երբ կը պաշտպանէր այն թէզ թէ խեղճ երաժշտական նուագարանները զործածութիւնը չէր նպաստեր հայ երգին հարազատ արտայայտութեան:

Պետրոս Ալահայտոյեանի Կանաչեանի գործերուն հակիրճ քննարկումը կրնանք միայն կարդալ խոր հիացումով: Ակնարկելով վարպետին գործունէութեան՝ ան կ'ըսէ՝ «երկու սերունդի մատակարարած է մշակութային առատ սնունդ եւ հայ անհատին չնորհած ոգեղէն եւ հոգեկան անսպառ լոյս ու ցնծութիւն»:

***

«Փոքր երգերու» հակիրճ քննարկումի սիմպոզիումին մէջ, Պետրոս Ալահայտոյեան քանի մը բացատրութիւններ կու տայ այդ երգերուն գուա մանկավարժական նպատակներու հետապնդման, անոնց քնքոյշ ու առինքնող հեզատահ մեղեդիներու, պարզ ու հաճելի բազմաձայնութեանց մասին:

Ըստ իս, այստեղ «Համազգայինի» երաժշտական միաւորը եւ Պետրոս Ալահայտոյեան, անկասկած լաւագոյն ու ճշգրիտ ընտրութիւնը րրած են յանձնելով այս գործին իրականացումը «Հայաստանի փոքրիկ երգիչներու երգչախումբին» եւ անոր ղեկավար Տիգրան Հեքեքեանին, համահայկական բնոյթ ալ տալով այս ձեռնարկին:

Գրեթէ անհնար է զտնել, կազմել եւ պատրաստել արտասահմանի բազմապատ ու բարօր պայմաններով չրջապատ ունեցող փոքրիկներով այսպիսի որակաւոր երգեցիկ խումբ: Հայաստան ծնած փոքրիկին ականջները, օրօրոցէն սկսեալ լի են մայրենի երգով, արեւին ու հողին արմատներով:

Թէեւ դժբախտաբար այս ամփոփ սալին վրայ «Հայաստանի փոքրիկ երգիչներ»ը երգելով Կանաչեանի չատ համեստ, պարզ ու հեշտ ստեղծագործութիւնները, չէին կրնար տալ իրենց լաւագոյնը եւ յուզումը զոր տուած էին ուրիշ առիթներով՝ երբ կը մեկնաբանէին թաւական խրթին ու ծանր գործեր:

Այսուամենայնիւ, բացարձակապէս համոզուած եմ որ ներկայիս Մայր Հայրենիքէն դուրս որեւէ պատանեկան երգչախումբ չէր կրնար այսպէս զուլալ, միահիւս եւ զմայլելի ձայնային բազմերանգութեամբ մեկնաբանել անոր գործերը:

Մտորումներս անմիջապէս կ'երթան դէպի վազեմի բարեկամս, երիտասարդ տրտակարգ ղեկավար Արթուր Վերանեան, այժմ Պոսթընի:

Մեր ծանօթութիւնը սկսած էր փրակա, երբ ան կը պատրաստէր Պեռլիոզի Te Deum պատանիներու երգչախումբի բաժինը՝ Չեխոսլովաքիոյ Պետական կազմին հետ:

Վերանեան հիմնադիրն է Երեւանի անուանի, բացառիկ ձայներով օժտուած «Վարդան Նուիա» երիտասարդ աղջիկներու երգեցիկ համոյթին, որ վարող էր ձայներու ծայրագոյն հնարաւորութիւններով բարդ եւ դժուարամերձ գործեր մեկնաբանել: Մինչեւ այսօր ափսոսանքով կը յիշուի իր անունը Երեւանի երաժշտական աւազանիին կողմէ:

Մինչ Վերանեան Պոսթընի մէջ պիտի յաջողի՞ ժամանակի ընթացքին իր երիտասարդ – երիտասարդուհիներէ կազմուած երգչախումբը մասամբ հասցնել իր ունեցած նախկին բարձր մակարդակին: Սրտանց կը մաղթեմ:

***

«Եօթը մեներգներու» բաժինը, որունգմէ վեցը գուա ստեղծագործական, վիպական ոտանաւորներ են: – Քնարական բնոյթով երգեր, հիմնուած բանաստեղծական բնաբերի վրայ – Պետրոս Ալահայտոյեան կը մեկնաբանէ անոնց իւրաքանչիւրի անհատականութիւնը ունեցող խմաստը եւ որոնց իւրաքանչիւրը, ըստ իրեն, կ'արտայայտէ Հարազատ ապրումներու պահեր եւ ապա կը չարունակէ իր առանձնատուկ գրական թռիչքով, հաճելի բացատրութիւններով, մանրամասն նկարագրութեան եւ խորազնին վերլուծումներով:

(Մնացեալը յաջորդով)

ՍՈՒՐԲ ԳԵՐԵԶՄԱՆԸ ՎՏԱՆԳՈՒՄԸ

ԲՐԻՏԱՆԱՑԻ ՀՆԱԳԷՏ ՄԸ ԿԸ ՍՊԱՍԷ, ՈՐ, ՅՈՅՆ, ԼԱՏԻՆ ԵՒ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԸ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ԳՈՅԱՑՆԵՆ ՅԻՍՈՒՍԻ ԹԱՂՄԱՆ ՎԱՅՐԸ ՎԵՐԱՆՈՐ ՈԳԵԼՈՒ ԱՌԸՆՁՈՒԹԵԱՄԲ

Սուրբ Գերեզմանը, ուր կ'ըսուի, թէ Յիսուս թաղուած է Աւագ Ուրբաթի օրը, փուլ գալու վտանգը կը դիմագրաւէ: Գէթ այսպէս կը գրէ հնագէտ Մարթին Պիտըլ իր «Տը Թուում աֆ Քրայսթ» գիրքին մէջ:

Պիտըլ միջնադարու ճարտարապետութեան պասախօս է Օքսֆորտ համալսարանին մէջ: Ան իր կնոջ՝ Պըրթի հետ Սուրբ Գերեզմանը սկսած է ուսումնասիրել 1989–ին եւ բազմաթիւ այցելութիւններ կատարած է դէպի Երուսաղէմ, միաժամանակ չրջած է եւրոպական զանազան քաղաքներ, ուսումնասիրելու համար միջնադարեան նոյնատիպ գերեզմաններ: Ուխտաւորներու կողմէ սրահուած արձանագրութիւններու եւ հին լուսանկարներու օգնութեամբ անոնք յայտնած են ուրուագծել Սուրբ Գերեզմանին կատուցման տարբեր հանդրուանները: Պիտըլ Սուրբ Գերեզմանին վերաբերող դիտական տեղեկագիր մը ներկայացուցած է 1993–ին: «Սակայն դժբախտաբար վերանորոգութիւնը չէ սկսած», կ'ըսէ ան:

Սուրբ Գերեզմանը կը պատկանի Քրիստոնէական համայնքին: Սակայն յոյն, լատին եւ հայ համայնքները կը տնօրինեն զայն: Կրօնական այս երեք համայնքները ցարդ չեն համաձայնած վերանորոգութեան ձեւի մը չուրջ, որովհետեւ համայնքներէն իւրաքանչիւրը կը պատկանի կրօնական տարբեր ուսանդութեան մը, որ ճարտարապետական տարբեր ոճ կը կիրարկէ:

«Այսուհանդերձ կասկած չկայ, թէ Ս. Գերեզմանը ամփոփող կառոյցը շատ խղճալի վիճակի մէջ կը գտնուի եւ վերանորոգութեան կը կարօտի: Աւելի'ն. Երուսաղէմը կը գտնուի երկրաշարժի գօտիի մէջ, ինչ որ վերանորոգութիւնը անխուսափելի կը դարձնէ: Որեւէ ցնցումի պարագային կառոյցը կրնայ փուլ գալ», կ'ըսէ Պիտըլ:

Հնագէտը չատ հաւանական կը նկատէ, որ Սուրբ Գերեզմանը Քրիստոսի թաղման իրական վայրն է: «Անճնապէս եւ հաւատացեալէ աւելի՝ իբրեւ ուսումնասիրող հարիւր առ հարիւր վստահ եմ, թէ ասիկա Յիսուսի գերեզմանն է», ըսած է Պիտըլ, հարցազրոյցի մը առիթով:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ–ՍՐԱՊԵԱՆ
«Ազդակ»

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՌՍՏԱՆԻ ՀԱՄԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՓԱՐԻԶԻ ԳԱՂՏԱՆԻՔԱՅԻՆ ԲՆԱԿԱՐԱՆ
ԲՆԱԿ.ՍԵԼ.ՀՑ.-Ի ՍԵՓ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ
ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆՆԵՐ

ԲՆԱԿ.ՍԵԼ.ՀՑ.- պատասխանատու Հարություն Ասլանյանը, Երրորդական եւ Մոսկայի Ուսումնական Կենտրոնների, պատմության Ֆակուլտետների դիպլոմավոր շրջանավարտ է: Ունի 8-րդ դասարանի ավարտական վկայական, Ավագ Դպրոցի Ոսկե մեդալ, Ինչպես նաեւ Պետական Համալսարանի Ֆակուլտետի Կարմիր Դիպլոմ: Ունի 25 տարվա մանկավարժական աշխատանքի փորձ: Ներկայումս Ֆրանսիայի Հայ Կաթողիկե Համայնքի Ներկայացուցիչ է Ֆրանսայի Կառավարության առջեւ: Ունի «Ասպետ» Ֆրանսիական Ակադեմիական Շքանշան: Ֆրանսերեն, Անգլերեն, Ռուսերեն, Իտալերեն, Հունարեն, Հայերեն լեզուների գիտակ է: Ամուսնացած է Ֆրանսահայ Տիկին Մարիամ Ասլանյանի հետ, ունեն մեկ դուստր:

Ընկերական Կոչով, Գեղարվեստական Ղեկավարությունը Յանձնել է Ֆրանսահայ Ճանաչված Արուեստագէտ Տիկին Ալիս Գարագաշեանի:

Ներկայացումները Տեղի Կունենան Ամէն Կիրակի Ժամը 5-ին Եւ Երեկոյեան Ժամը 8-ին, Ինչպէս Նաեւ Ամէն Հինգշաբթի Երեկոյեան Ժամը 8-ին

— ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Համբարձման օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան։

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի, որմէ անմիջապէս ետք Տիկնանց յանձնախումբը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները իրենց պատկներով միասին ներկայ գտնուիլ Համբարձման ոգեկոչական օծնախմբութեան, որ տեղի պիտի ունենայ Ազգ.Նորզարանի Նուիրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ։

Հիւրասիրութիւն
Վիճակախաղ
Արտասանութիւն
Ազգային փոքրիկներու պարախումբ։

Մուտքը ազատ է։

Ս· ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹի, Մայիս 24
Օր է ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ
Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի։
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ՔՀՆՑ· ՀԻՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ASCENSION

A l'occasion de la fête de l'Ascension
la messe sera célébrée
par
le Père
MEGUERDITCH KAHANA GRIGORIAN
Pasteur spirituel
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de Stockholm
(spécialement invité de Suède)
et sera interprétée
par la Chorale SAHAK-MESROP
sous la direction
de **Khatchig Yilmazian**
jeudi 24 mai à 10 heures
en la Cathédrale Apostolique
Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
339, ave. du Prado, 13008 Marseille
A l'issue de la messe, un buffet
(déjeuner)
organisé par la Commission des Dames,
sera dressé dans la cour
de la Cathédrale, suivi d'un
«Vidjagakhagh» dans une ambiance
musicale avec la participation
de l'Orchestre «Frères Achoughatoyan»
Pour tous renseignements
et réservations s'adresser
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ 04.91.77.84.70.
P.A.F. : 120 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY

Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.
Participation : 150 F. par personne
Réservations :
☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 90

⁂

La Section **«Lola Sassouni»**
de Bd-Oddo organise
UN
Chich-kebab
ET UN
Vidjag «Hampartsoum»
le jeudi 24 mai à 12 heures
au C.A.Q., 8, bd. Denis Papin,
Marseille 15e

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter
à une soirée consacrée
AUX CHANSONS ARMENIENNES
RECITAL de
PUZANT FINDIKIAN
à l'occasion de la parution
de son dernier compact-disc
VENDREDI 18 MAI à 20h45
Dédicaces

•

Les élèves de musique
de la M.C.A. joueront en public
SAMEDI 19 MAI à 20h45
Concert des meilleurs élèves
Piano — Guitare

DIMANCHE 20 MAI à 15h
Audition des élèves
Piano — Violon — Guitare
Sous la direction
de leurs professeurs :
Mmes N. Demirdjian — Z. Galstanian
Z. Surmelian-Sarkissian
MM. O. Demirdjian — P.E. Nimylowicz

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

Pour le 1700e anniversaire
du Baptême de l'Arménie
L'Oeuvre d'Orient invite à la
DIVINE LITURGIE
qui sera célébrée
par
NERSES BEDROS XIX
Catholicos-Patriarche de Cilicie
des Arméniens Catholiques
sous la présidence du
Cardinal JEAN-MARIE LUSTIGER
Archevêque de Paris
et Ordinaire des catholiques
de rite oriental en France
en la CATHEDRALE
NOTRE-DAME DE PARIS
le Dimanche 20 mai à 15 heures

La Commission culturelle
de l'église arménienne de Chaville
vous invite
à la présentation et dédicace
de l'ouvrage :
Les massacres de Diarbékir
Corespondance diplomatique
de Gustave Meyrier,
Vice-Consul de France 1894-96.
Par CLAIRE MOURADIAN,
historienne
Un émouvant témoignage accompagné
d'un acte de bravoure
sur des événements, préludes
au génocide.
Cette soirée se déroulera
le samedi 19 mai à partir de 21 heures
dans la Salle "Balabanian" de l'église
6, rue Père Komitas,
92370 Chaville

ՀԱՅՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

ՀԱՅՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ
ԷՄԱՍԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպեն
Հայ մշակոյթի եւ պատմութեան, նաեւ ընդհանուր գիտելիքներու մրցում մը 11–էն 18 տարեկան աշակերտներու մէջեւ, Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15–ին Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

ՀԱՄԱՋԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝
«ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻԿ ԵԼՔ...»
երգիծական խաղը
Խօսք եւ խաղարկութիւն
վարդան Պետրոսեանի
Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30–ին
9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e
Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

AVEC DIEU, POUR LE PEUPLE
Colloque international du 1700ème anniversaire

DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE
organisé par
L'UNION DES EGLISES EVANGELIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
Dans le cadre de son Synode de réflexion
24, 25 et 26 mai
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain - 55, avenue Victor Cresson, ISSY-LES-MOULINEAUX
THEME :
«La contribution de l'Eglise évangélique arménienne, à l'essor de la foi chrétienne en 2001 : en diaspora et en Arménie»
Avec la participation de 30 pasteurs, théologiens et laïcs, acteurs et témoins de la vie communautaire: de France, d'Arménie, des Etats-Unis et du Liban.
Renseignements et inscriptions :
Eglise Evangélique Arménienne — COLLOQUE 2001
28, ave. Bourgain - 55, ave. Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04
e-mail : gilbertleonian@hotmail.com

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.
Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :
Du 27 juillet au 19 août

Prix :
Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)
Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Imprimé sur les Presses du **Journal «HARATCH»**
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 18
VENDREDI
18 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·169 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20·169

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ՀԱՅՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մարիս 16 / 17)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ՍՓԻՒՌՔ Բ. ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ

Հայաստան – Սփիւռք Բ· խորհրդաժողովը նախապատրաստող յանձնաժողովի յայտարարութեամբ մը նշած է թէ որոշած է յետաձգել զայն, 2002–ին: Ասոր պատճառաբանութիւն տրուած են 1700–ամեակի տօնակատարութիւնները, անկախութեան 10–ամեակը, Օգոստոսի Բ· համահայկական մարզական խաղերը, եւայլն:

⁂

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտ· 27–ի դատավարութեան Մայիս 16–ի նիստին Ն· Յունանեան յայտնած է որ Ազգային Ապահովութեան փոխ - նախարար՝ Գրիգոր Գրիգորեան (դէպքի ատեն գահլիճը գտնուած է) զբաղած է Ն· Յունանեանի եւ Ալեքսան Յարութիւնեանի հանդիպումը կազմակերպելով: Ըստ ամբաստանեալին, Հոկտեմբեր 27-ին, ինք պարբերաբար կապ հաստատած է նախագահի աշխատակազմին ղեկավարին հետ, քանի որ այդ առեն Ա· Յարութիւնեան ամենայուսալի միջոցը եղած է նախագահ Քոչարեանի հետ կապ պահելու: Իրեն ծանօթը է Շահէն Գարամանուկեան եւ առաջարկը երթալ նախագահին հետ կապ հաստատել: Ն· Յունանեան յայտնած է որ, դէպքէն յետոյ տեղական եւ արտասահմանեան թղթակիցներու (Ֆրանսա, Յունաստան, Անգլիա) հետ խօսած է եւ պատասխանած անոնց հարցումներուն: Ըսեր է որ փինեալ խումբը պահանջներ չի ներկայացուցած, կը փորձէ նախագահին ներկայացուցիչին հանդիպիլ, որպէսզի նախագահին հետ իրավիճակէն դուրս գալու կարելիութիւնները ըլլանան: Պահեր է որ ինք հեռաձայնը փոխանցէ Ռոբերթ Մարգարեանին, Գրիգոր Գրիգորեանին, Ա· Վարդանեանին եւ անոնք ալ հարցազրոյց տան: Թխսած է որ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանը բանակցութիւններու համար Ազգային Ժողով եկած է:

Ինչ կը վերաբերի իր եւ Ալեքսանդր Յարութիւնեանի հանդիպումին, Յունանեան կ'ըսէ որ ինք խնդրեր է փոխանակել Ռ· Քոչարեանին, որ յանձնուելէ ետք, պիտի տեղափոխեն Ազգային Ապահովութեան մեկուսարան, իսկ մինչ այդ հնարաւորութիւն տան իրեն հանդէս գալու յայտարարութեամբ, որ նախագահը բացառիկ կերպով հանդիպած հաշուեյարդար կատարել եւ երաշխաւորէ արդար դատաքննութիւն: Այլապէս, ինք կը պահանջէ հանրաքուէ մը եւ պատասխաններ բռնելով կը հետեւայ դէպի Թուրքիոյ սահմանը, հոն ալ երբոյր երկիր մը:

Ն· Յունանեան Հոկտեմբեր 28–ին Ազգ· ժողովը սենեակի մը մէջ հանդիպեր է նախագահին եւ ներկայացուցեր պահանջները: Ըստ իրեն, Ռ· Քոչարեան վստահեցուցեր է որ թոյլ չի տար հաշուեյարդար եւ կ'երաշխաւորէ արդար դատաքննութիւն: Յետոյ կարդացեր է իր պատրաստած յայտարարութիւնը, ուրկէ հատներ են Վ· Սարգսեանի վերաբերեալ հատուած մը: Ապա, Ա· Յարութիւնեան կարդացեր է այլ յայտարարութիւն մը որ պէտք է հրապարակուէր նախագահին ատենով: Համաձայնութիւն գոյացեր է որ առանք հեռաւեսիլէն ափոսուելէ յետոյ իրենք պէնքերը կը յանձնեն իրենց մօտ պահելով միայն մէկ առբանակ ու կը տեղափոխուին Ազգային Ապահովութեան մէկ մեկուսարանը:

Դասը կը չարունակուէր Մայիս 17–ին:

⁂

ՅԱԿՈԲ ԲԱՂՄԱՆԵԱՆ ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱԾ

Արցախեան պայքարին մարտիկներէն Յ· Բաղմանեան 1991-ի Մայիսին Լ.Իմ-ի երթեմնի պինուորական կառավարիչ Սաֆոնովի դէմ մահափորձ կազմակերպելու ամբաստանութեամբ Ռոստովի մարզային դատարանին կողմէ 15 տարի բանտարկութեան դատապարտուած էր: Ան եղբօրը հետ ձերբակալուած էր «Կոլցոյ» գործողութեան ընթացքին որ կիրարկուած էր խորհրդային զեկավարութեան եւ Ադրբեջանի իշխանութեան կողմէ, հայաթափելու համար Լիւխայինի Արցախը, Հադրութի, Շահումեանի շրջանները, Գեղաչէնի ու Բերդաձորի ենթաշրջանները:

Յ· Բաղմանեան կանխահաս կերպով ազատ արձակուելէ ու Ստեփանակերտ վերադառնալէ ետք ըսած է թէ տասնամեայ հարկադիր ընդմիջումէ ետք պատրաստ է նուիրուելու իր ժողովուրդին պայքարին եւ ուժերուն ներած չափով նպաստելու անոր իղձերուն իրականացման: Եղբայրը որ 12 տարուան բանտարկութեան դատապարտուած էր, կը չարունակէ կրել տաժանակիր բանտարկութեան պատիժը, Ռուսաստանի Վլադիմիրի մարզի մէկ բանտին մէջ:

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ 10 ՀԱԶԱՐՆՈՑ ՅՈՑՏԸ

Համայնավար կուսակցութեան Մայիս 16–ի Երեւանի գոյցին մօտ 10 հազար հոգի մասնակցած է· գոյցով պահանջուած է Հայաստանին միացումը Ռուսիոյ եւ Հայաստանին միացումը Ռուսաստան – Բելառուս միութեան: Մասնակցութիւն բերած են նաեւ Ժողովուրդի կուսակցութեան եւ Գիտարդիւնարերական քաղաքացիական միութեան ներկայացուցիչներ: Ելոյթներու ընթացքին խստիւ քննադատուած է իշխանութիւնը: Համայնավար կուսակցութենէն Սահակեան ըսած է· «Եթէ չարունակենք լուռ մնալ, մինչեւ հիմա եղած ներք պիտի չարունակուին»: Իսկ Գիտարդիւնարերական քաղաքացիական միութեան նախագահ Ալեքսանդր Ազամալեան յայտարարած է· «Հայաստանի անկախութիւն պոյութիւն չունի»· ապա խօսքը ուղղելով քաղաքական ուժերուն հարց տրուած է· «Ինչո՞ւ կը լռէք երբ աւելի քան մէկ միլիառ պարտք ենք Արեւմուտքին, կամ երբ Համաչխարհային դրամատան պաշտօնեան կը թելադրէ մեր վարչապետին ինչը՛, ե՛րբ եւ ինչ գնով վաճառել»:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱՐԳԱԶՈՒԻՐԿ ՀՈՒՋԱԿԱԾ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՈՒ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ԹԵՄԻՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՏԻՐԱՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ

Շատ անթաղծալի կէտի մը յանգած է Ռուսաստանի եւ Նոր Նախիջեւանի թեմին նախկին առաջնորդ Տիրան Արք· Կիւրեղեանի հակադրութիւնը Մայր Աթոռին: Ինչպէս ատենին գրուեցաւ, անցեալ տարի Գարեգին Բ· Կաթողիկոսին կարզադրութեամբ անոր յաջորդ նշանակուած էր իր եղբայրը՝ Մ· Պետերբուրգի հոգեւոր հովիւ Եղբաս Վրդ· Ներսիսեան: Տիրան Արք· համաձայն չգտնուելով այդ նշանակումին, մերժած էր հնազանդիլ ու մնացած էր թեմակալի աթոռին վրայ:

Ինդիրը արծարծուեցաւ երբ Տիրան Արք· Կիւրեղեանի զօրակից «Մոսկուայի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու միաւորում» կոչուած մարմին մը մամուլին յանձնուած հաղորդագրութեամբ մը կը տպաւորը թեմէն անջատուիլ ու չճանչնալ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը:

Պատահաբար այս հեռանկարին առջեւ, Գարեգին Բ· որ թեմական այցելութեամբ Գանատա կը գտնուի, հեռաձայնած է Թուրքիոյ Հայոց պատրիարք Մեսրոպ Արք· Մութաֆեանի եւ յայտնած թէ կարգազուրկ հռչակելու վճիռ արձակած է Մոսկուայի նախկին առաջնորդին դէմ, զայն դասելով աշխարհականներու կարգին, աւազանի անունով՝ Ղազարոս Կիւրեղեան, ինչպէս կը տեղեկացնէր Մայր Աթոռի Մայիս 17-ի մամլոյ հաղորդագրութիւնը: Պոլսոյ պատրիարքը կրօնական դասուն հետ Մայիս 15–ին ժողով գումարած եւ մերժելի գտած բոլով հանդերձ «Մոսկուայի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու միաւորում»ին ըսպառնալիքները, հարց տուած է Կաթողիկոսին, թէ Տիրան Արք·ը կարգազուրկ ընելու որոշումը եկեղեցական որեւէ ժողովի քննարկումին նիւթ եղա՞ծ է: Գարեգին Բ· ժխտական պատասխան տալէ ետք, ուշադրացուցած է թէ որուած «հայրապետական վճիռ» է: Մեսրոպ պատրիարքը դիտել տուած է թէ այդ պատճառաւ է որ հարցը առած է նման անբաղձալի համեմատութիւն, որովհետեւ նման պարագաներ, ըստ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աւանդութեան, պէտք է քննարկուին Եպիսկոպոսաց ժողովին կողմէ: «Մարմարա» կը գրէ թէ այսուհանդերձ, Պոլսոյ Աթոռը հակնալի կը գտնէ Գարեգին Բ·ի վերջին որոշումը: Թէ՛ կաթողիկոսը, թէ՛ Մեսրոպ պատրիարք յայտնած են որ յառաջիկային յարմար առիթով մը կրնան քննարկումի նիւթ դնել այս հարցերը (յետագային կը հրատարակենք պատրիարքարանի միաբանական նոյն ժողովին տեղեկագիրը):

Վերջին այս զարգացումով ազգային մատենադպրութիւններու արդէն լուրջ կէտին վրայ կ'աւելնայ եկեղեցական մարդնալ· բան մը որ կրնար խնայուիլ ժողովուրդին, յատկապէս այսօր, 1700–ամեակի նման հանդրուանի մը նշումներուն չրջանակին մէջ:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO» (17 mai)

HAUT-KARABAGH

Ghoukassian se veut optimiste

Ինչպէս գրած էինք Մայիս 15-ի մեր թիւով, Ղարաբաղի նախագահը՝ Ա· Ղուկասեան Ուրբաթ օր (Մայիս 11) տեսնուած էր նաեւ «Ֆիկարօ»ի Թղթակից՝ Գլօտ Լորիէօյի հետ: Այդ տեսակցութեան տեղեկատուութիւնն է որ լոյս տեսած է թերթին Մայիս 17–ի թիւին մէջ: Ամբարգրական ծանօթութեան մէջ կը յիշուի որ Մինսկի խումբին երեք համանախագահները, Մայիս 18–էն սկսեալ այցելեն չրջանը (Բաքու եւ Երեւան) պատրաստելու համար Փրնեւի Յունիս 15-ի բանակցութիւնները:

Յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ չճանչցուած «Հանրապետութեան» մը նախապահին Փարիզ այցելութեան եւ ի սկզբան կ'ըսէ թէ Ղուկասեան կը կասկածի որ որեւէ համաձայնագիր գոյանայ Փրնեւ եւ թէ անոնք որոնք հակառակը կը մտածեն սխալ մեկնաբանած են Ռ· Քոչարեանի մէկ յայտարարութիւնը, Քի Ուէսթի վաղորդայնին: Ան կը չեշտէ՝ ոչ մէկ համաձայնագիր կրնայ գոյանալ առանց Ղարաբաղի հաւանութեան եւ թղթածրարները դեռ հասուն չեն: Թերեւս տարակարծութեան քանի մը կէտեր հարթուին: Ամէն պարագայի մէջ, կը խորհի որ «կարգադրութեան մը չատ մօտ ենք»: Ղուկասեանին անլուծելի չի թուիր Հայերու կողմէ նուաճուած ադրբեջանական հողերու հարցը: Ան կ'ըսէ· – «Կենսական հարցը Լ· Ղարաբաղի իրավիճակն է: Հողերու դարձութիւնը պատերազմի հետեւանքն է: Բանակցելի հարց մըն է»: Ա· Ղուկասեան չուզեր խոչնդոտել Երեւանի եւ Բաքուի մէջեւ կարգադրութիւն մը, ինչպէս ըրաւ իր նախորդը՝ Ռ· Քոչարեան, 1998–ին, երբ Լ· Տէր – Պետրոսեան եւ Ալիեւ համաձայնութեան մը մօտեցած էին: Նման հարց չկայ, կ'ըսէ Ղուկասեան, բայց, բացայայտ է որ Լ· Ղարաբաղը կրնայ չընդունիլ հայ – ազերի համաձայնութեան մը որոշ կէտեր:

Աւելի մանրամասն չենք անդրադառնար «Ֆիկարօ»ի տեսակցութեան, քանի մեր յաջորդ թիւով լոյս կը տեսնէ «Յառաջ»ի հարցազրոյցը Ա· Ղուկասեանի հետ:

ԱՆԳԱՐԱ ՄԱԿ-Ը ԿԸ ՉԳՈՒՇԱՑՆԷ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՀԱՐԵԿՉՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ

Ինչպէս կը տեղեկացնէ «Մարմարա» օրաթերթը (Մայիս 16), ՄԱԿ–ի Թուրքիոյ մնայուն ներկայացուցիչը Մ· Փամիր նամակով մը կազմակերպութեան Ընդհ· ժողովին ու Ապահովութեան Խորհուրդը զգուշացուցած է «հայկական ահարեկչութեան» դէմ: Ան անդրադառնալէ ետք թուրք դիւանագէտներու ուղղուած արտրքներուն, ծանրանալով յատկապէս ԱՄՆ-ու Հայ Դատի Կոմիտէի նախկին նախագահ Մուրատ Թոփալեանի ձերբակալութեան ու բանտարկութեան դատապարտումին վրայ, կը պնդէ թէ հայկական ահարեկչութիւնը վերջ գտած չէ: Մ· Փամիր թուրք կառավարութեան կողմէ բոլոր երկիրները հրաւիրած է միջոցներ ձեռք առնելու դիւանագիտական մարմիններու դէմ գործադրելի ահարեկչական արարքներու համար:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻԱ կը յամառի խոչընդոտել եւրոպական պաշտպանութեան տեղադրումը, ինչ որ կը մտահոգէ 15-երը: Անգլիա, որ միշտ կ'ուզէ Եւրոպական Միութեան մասնակցիլ, կը խորհի որ Ամերիկեան Ուխտի ամուր անդամ, ԱՄՆ-ու աւանդական բարեկամի իր հանգամանքը իրաւունք կուտան իրեն արդելք հանդիսանալու մասնակցելու 15–երու որոշումին դործընթացին, ինչ կը վերաբերի եւրոպական պաշտպանութեան տեղադրումին: Ձեմ կրկնած է՝ «Երբ Թուրքիոյ շահերը խնդրոյ առարկայ են, երբ աշ-

(Շար·ը Դ· էջ)

ԿԱՆԱՉԵԱՆ՝ ՀԱՒԱՏԱՐԻՄ ԿՈՄԻՏԱՍԻՆ

ԻՐ ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ԼՈՅՍ ԸՆԴԱՅՄԱՆ ԱՌԹԻԻ

ԲԺԻՇԿ ԼԵՒՈՆ ՄՈՄՃԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ունկնդրելով այս մեներգներու փունջը՝ բացառիկ ոչ մէկ ուժգին տպաւորութիւն, ոչ իսկ յուզումի անզսպելի պոռթկում կ'ունենանք: Այսուհանդերձ նկատելի է, եւ ելի՝ ականջին դիւր կուգան Յասմիկ Հայոպոցեանի դիւթիչ ձայնով մեկնաբանուած մեներգները: Ան համիչ ձայնով եւ հասուն երաժշտական ճաշակով ու հակազդողութեամբ ի յայտ կու գայ մանաւանդ «Ռուի» եւ «Ցայգերգ» անուններով գաղտրիկ եւ մելամաղձոտ գլուխ - գործոց ոամանոին մէջ ուր արցունք խլող տխրութիւն, տանջանք եւ հոգեկան ալեկոծութիւն կայ:

Բոլոր մեներգողները, Անոա Մայիլեան, Մրուսեակ Պետրոսեան, Վիկտորիա Մանուչարեան եւ այլն, անոխակ կերպով կը կատարեն իրենց գերերը: Եղիչէ Մանուչարեան հրապուրիչ ձայնով թէնոր, միակ արսական ձայնը որ կրնայ թերեւս համբաւի տիրանալ:

Մենակատարները եւ «Հայաստանի փոքրիկ երգիչներ»ու երգչախումբի դաշնակի ընկերակցութիւնը՝ խղճմտօրէն եւ վարպետօրէն կը կատարէ Օր. Մարինէ Մարգարեան:

Գրքոյկին մէջ՝ Կանաչեանի խմբերգնեբուն յատակացուցած քաժինը, Պետրոս Ալահայտոյեան, ըմբոշխնելու համար ունկնդիրը, կրկին հմտօրէն, երկարաչունչ եւ մանրակրկիտ կերպով կը վերլուծէ ու ինչպէս միշտ բացատրութիւններ կու տայ բոլոր խմբերգային կտորներուն կառոյցին, իմաստին, ներշնչման աղբիւրի ծընունդին եւ այլն մասին: Ապա կ'աւելցէ «Կանաչեան իբրեւ թէքնիք կը գործածէ միանգամայն կոմիտասեան բազմամեղեդիական սկզբունքը եւ արեւմտեան դասականներէն ժառանգ մնացած ուղղահայեաց ներդաշնակիտութեան – իմաստիորներու շարադրութիւն՝ դաշնեակաերտ բազմաձայնութիւն – միշտ պահելով հայ տոհմիկ երաժշտութեան ոգին: ... Այս յատկանիշները տուած են դասական ժուժկալութեան մի ճառագայթումը իր բոլոր խմբերգներուն»:

Հայաստանի Պետական Ռատիոյի եւ հեռատեսիլի սեռնկային երգչախումբը ղեկավարութեամբ Տիգրան Հեքեքեանի՝ բազկացած է լաւագոյն արհեստավարժ բարձրորակ երգողներէ, որոնք անկասկած ունին հրաշալի ճկունութիւն, տպաւորիչ նրբութեան, մանաւանդ իզական ձայներու՝ գոյներու յատկանշական հիւթեղ միասնականութիւն եւ հմայիչ անարատ հնչողութիւն, իրենց իւրայատուկ առոգանութեամբ:

Տիգրան Հեքեքեան՝ Հայաստանի այժմու ամենատրակեալ խմբավարներէն մին է: Ան կը դասաւանդէ Կոմիտաս Պետական Երաժշտանոցին մէջ եւ մրցանակակիր է բազմաթիւ միջազգային փառատօներու: Իր ղեկավարելու ոճը յստակ է, զգայուն է եւ հիացում պատճառող ոգեւորութեամբ՝ անքակտելի չաղկապ կը ստեղծէ իր եւ երգիչներու միջեւ:

Եւ սակայն, յուզական արտայայտութենէն զատ, երգչախումբը կը հնչէ ծայրէն մինչեւ վերջ միօրինակութեամբ, գուրկ է ծաւալի, ուժականութեան – (dynamisme) եւ վեհութեան տեսանկիւնէն, բան մը որ ընդհանրապէս կը պահանջէ Կանաչեանի խմբերգային գործերուն կարեւոր մասը, ինչպէս են օրինակ – Նանօր, Տարիլօ, Վարդերի հետ, Բան փորոտան, Կորանի – Մարիամ Մարիամ եւ այլն:

Եթէ սեռնկային բառը իր տառայի իմաստով կը նշանակէ փոքրաքանակ երաժշտախումբ՝ 15–էն 30 հոգի, հոս 29 հոգի, քան զքոյկին, յաջող կերպով կրնայ մեկնաբանել մատրիկալներ – վերածնունդի շրջանի երաժշտա – բանաստեղծային սեռ – ինչպէս որ Ալահայտոյեան, Կանաչեանի խմբերգներէն ոմանք կը նմանցնէ հայկական մատրիկալներու:

Անկարելի է հոս աչքէ անցընել ու խօսիլ իւրաքանչիւր գործի մեկնաբանութեան մասին: Բայց յաջող կը գտնեմ «Խաղաց գիշեր», «Ննջի եար», «Աօսին», «Գարուն եկաւ», «Շնկըլը Մնկըլը», «Հօպ Կիւլիւզար» գործեր որոնք նշմարելի նրբութիւն եւ արուեստավարժ երգիչներ կը պահանջեն:

Ուստի՝ վերոյիշեալ պատճառներով, արամաբանականօրէն գուրս կը մնան ու չեմ կրնար գրական համոզիչ մեկնաբանութիւն որակել, անոնք որոնք խառը կը համեմատին Կանաչեանի ծանր, վեհ ու հանդիսաւոր ոճին: Օրինակի համար «Մարալօ»ն եւ «Վարդերի հետ» անտանելի անձկութիւն կը ստեղծեն մէջս: Իսկ «Դալիլօ»ն ալ ժժգոյն եւ ուժականութենէ պրկաս:

Այսուամենայնիւ պէտք է խոստովանիմ որ, կարելի չէ հնչուածքամբ ունկնդրել սեղմ սալիկին «Վարդերի հետ» կամ «Շուշօ»ն, երբ առիթը ունեցած եմ երգելու յօրինող Կանաչեանի ղեկավարութեան տակ, առիթը ունեցած եմ լսելու անոր լոյս տեսած երկու սալերը, հակառակ արձանագրութեան թէքնիք տկարութիւններու, լոս – Անճրդուկ «Համազգային» երգչախումբը ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի եւ վերջապէս՝ Կարպիս Ափրիկեանի ճոխ՝ հարուստ մեկնաբանութիւնը, թէեւ «Վարդերի հետ»ը քիչ մը աւելի զանդաղ, բայց միշտ հանդիսաւոր, ըստ ինծի:

Կանաչեանի «Նանօր»ը, որ «Վարպետին երգչախմբային գործերուն ամենակարեւորն է, ամենագեղեցիկը, ամենաերկարաչունչը, վերջապէս գլուխ – գործոցը», Պետրոս Ալահայտոյեան ծաւալուն ուսումնասիրութեան սիւնագլուխ մը կը յատկացնէ իր բացատրական գրքոյկին մէջ որ միացած է երեք խիտ սալերուն:

Ինչպէս ինք՝ Ալահայտոյեան կը նշէ իր գրքոյկին մէջ, Ափրիկեան «Նանօր»ը նուագախմբագրած է (orchestration) և թէ կը պատկանի կանաչեանագէրներու խումբին. յիրաւի այս առնչութեամբ պէտք է ընդգծել որ Կարպիս Ափրիկեան եղած է առաջիններէն, եթէ ոչ առաջինը, որ վարպետին ողջութեան մեկնաբանած ու ծանօթացուցած է անոր գործերը:

Ալահայտոյեան կը գրէ՝ «Նանօրը կարելի է անուանել հայկական երաժշտական վիպերգութիւն – պոէմա»: Աւելցնեմ որ Կարպիս Ափրիկեան նուագախմբային նոր մաս մը յօրինած եւ աւելցուցած է գործին, գարձնելով զայն աւելի ծաւալուն – աւելի ճոխ, աւելի հասկնալի եւ վերածած է մեծ Գանթաթ-ի, որուն համար սոյն գործը բացառիկ յաջողութիւն պատճառեց եւ ժողովրդականացած է:

Մատչելի սալին (Սէ – Տէ) «Նանօր»ի արձանագրութիւնը գուրկ է վիշապահոգի, պարծանք ստեղծող՝ վերջապէս ականջն ու սիրտը գրաւող երգեցողութիւն մը ըլլալէ:

Ափրիկեանի «Նանօր»ի պատշաճեցուցած նոր նուագախմբագրութիւնը արժանացաւ օտար նուագախումբի ղեկավարներու ուշադրութեան եւ սիրոյն:

Այսուամենայնիւ առանց աւելորդ դատարկ գովաբանութեան, հակառակ իմ դժուարահամ, գրեթէ աննշմար թերիներու նշումներուս, անկարելի է նեմատացնել կամ սուսերի մէջ թողուլ՝ գրական հմայարիա երեւոյթ ունեցող աշխատանքն ու նախաձեռնութիւնը, ձայնագրելով Բարսեղ Կանաչեանի ամբողջական գործեր – եւ որուն համար ջերմօրէն կը շնորհաւորեմ Համազգայինի Միացեալ – Նահանգներու Արեւմտեան Ափի Վարչութիւնը:

Փարիզ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ

ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍ

հատոր Ի.

Պէյրութ, 2000

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՂՈՒԹՆԵՐ

ՄԻԱՆՄԱՐԻ ՓԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԻՎԱՅՐՈՒՄՆԵՐՈՒՆ

ՊԱՏՃԱՌՈՎ

ՍԻՐԻԱՄԻ ԵՒ ԱԻԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ ԱՆՇՔԱՑՈՒՄԸ

Միանմարի հայ գաղութը, որ այնքան մեծ հեղինակութիւն ունէր պետութեան կառոյցներէն եւ առեւտրական մարզէն ներս, Ժ.Ը. դարու ընթացքին բաւական վերիվայրումներու ենթարկուեցաւ երկրի քաղաքական խառնակ կացութեանց պատճառով: Հայեր, որոնք քաղաքական ու տնտեսական նշանակութիւն ունեցող կեդրոններուն մէջ հաստատուած էին, տարբեր առիթներով տեղաշարժու են-թարկուեցան եւ բնակավայրեր փոխեցին: Այսպէս, Սիրիամի գալթօճախը անչքացաւ Մոնղոլներուն ու Պուրմաններուն միջեւ մղուած կռիւներուն պատճառով, իսկ Աւայի գաղթօճախը ծանր կորուստներու ենթարկուեցաւ:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ ՀԱՐՑԵՐ՝ ՍԻՐԻԱՄԻ ՄԻՋ

Միանմարի հայ համայնքներուն մէջէն Ժ.Ը. դարուն սկիզբը բաւական բարգաւաճ դարձած էր Յովհաննէսեան Սիրիամի գաղթօճախը, ուր հայ առեւտրականներու ազդեցիկ դասակարգ մը կազմաւորուած էր:

Այս ժամանակ, 1720 Հոկտեմբեր 28-ին, իսլամական Մուհարրամի ոտնին առիթով (իսլամներ Միանմարի քնակչութեան հաւատքն է առ հարիւրը կը կազմեն), պիչերով ոտնախմբութիւն տեղի կ'ունենար Սիրիամի մէջ ոտնական այս մթնոլորտին մէջ նաւակառոյց հայ մը՝ խոճա Զաքար, իր հետեւորդներուն հետ կռուի բռնուեցաւ անգլիական Լուսիտանիա նաւատեղեկավարներէն մէկուն եւ անոր նաւատներուն հետ: Կռուի ընթացքին հայերը սպաննեցին Լուսիտանիայի նաւապետին օգնականը՝ Զարլզ Ուանքֆորտ եւ անոր հրացանաձիգը՝ Ճոն Տալգիէլ:

Այս դէպքին վրայ Անգլիացիք դատական դիմեցին. քայց Սիրիամի Անգլիացիներու ներկայացուցիչ Ճորճ Հիրոն հարցեր ունէր Լուսիտանիայի ապրանքներու դիմաւոր պատասխանատու Ստեփան Օրմիի հետ, որովհետեւ Օրմի անցեալին մերժած էր Հիրոնի հեղինակութեան ենթարկուիլ եւ անկէ անկախ բանակցութիւններ վարած էր միանմարցիներուն հետ. այս պատճառով ալ Հիրոն զօրավիգ չկանգնեցաւ Լուսիտանիայի դատին:

Այս դատին առնչութեամբ հայ երեք վաճառականներ՝ խոճա Զաքարեան, խոճա Սիմոն եւ խոճա Ազանուր իրարու հետ գործակցեցան դատը չհաւելու համար: Ի վերջոյ, Հայերը այնքան ազդեցիկ էին, որ Անգլիացիք դատը կորսընցուցին:

Այնուհետեւ Լուսիտանիայի ապրանքներուն միւս պատասխանատու՝ Թըրնըը, փորմ քաղաքը մեկնեցաւ բրինձ գընելու համար. բրինձի վաճառականները անոր լսին, որ փոխարժէքը հայու մը վճարէ, որովհետեւ թագաւորը դրամ պարտական է անոր: Պահպանուած այս դրուագը ցոյց կու տայ, որ Հայերը այնքան հարուստ էին, որ թագաւորն անգամ փոխառութիւն կ'ընէր անոնցմէ:

ԽՈՃԱ ՍԻՄՈՆ ՄԻՋՆՈՐԴ՝ ԱՆԳԼԻԱՑԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ՄԻԱՆՄԱՐՑԻՆԵՐՈՒ ՄԻՋԵՒ ԱՂԱՔԱՐԻ ԱՌԵՒՏՈՒՐԻՆ ՀԱՄԱՐ

Հնդկաստան հաստատուած անգլիական Արեւելեան Հնդկական ընկերութիւնը, որ հետզհետէ առեւտրական աւելի լայն գործառնութիւններ սկսած էր իրականացնել Միանմարի հետ, 1737-ին որոշեց ապաքար ներածել հոնկէ եւ անոր առեւտուրին ձեռնարկել, որ կրնար բաւական չահաւէտ ըլլալ: Այս նպատակով ալ Արեւելեան Հնդկական ընկերութեան նախագահը նամակ մը գրկեց Սիրիամի մէջ անգլիական լիազօր ներկայացուցիչ Ճոնաթան Սմարթի՝ Աւայի արքունիքին կարծիքը չօշափելու համար:

Բայց արքունական չրջանակներուն եւ թագաւորին հանդիպիլը բաւական դժուար էր. այնպէս որ, Սմարթ խոճա Սիմոնի դիմեց՝ այդ փափուկ առաքելութիւնը գլուխ հանելու համար: Խոճա Սիմոն, որ սերտ կապեր ունէր արքունիքին եւ թագաւորին հետ անձնապէս, յանձն առաւ այդ պարտականութիւնը իրականացնել: Արքունիքը ընդառաջեց խոճա Սիմոնի միջնորդութեան, փոխարէնը որեւէ վարձատրութիւն ստանալու համաձայնութեամբ:

Ճոնաթան Սմարթ 1837 Դեկտեմբեր 18-ին հեռագիրը զրկեց Մատրաս՝ Արեւելեան Հնդկական ընկերութեան տնօրէնութեան, յայտնելով, որ Միանմարի կառավարութիւնը ազաքարի արտածման արտօնութիւն տուած է. Սմարթ կը նշէր նաեւ, որ կառավարութիւնը անպլիական ընկերութենէն նուէրներ կ'ուզէր:

ՄՈՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄՆԵՐԸ ՄԻԱՆՄԱՐ՝ ԽՈՒՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԹԱՏԵՐԱԲԵՄ

Միանմարի իշխող Թունկու հարստութիւնը սկսած էր տկարանալ. այս պարմաններուն տակ Մոները աշխատեցան իր խանութիւնը ձեռք ձգել եւ պայքարի դաշտ իջան:

Մոները (կը կոչուին նաեւ Մոն, իսկ Պուրմաններ զանոնք Թալայինկ կը կոչեն), աւանդութեան համաձայն, հին դարերուն արեւմտեան Չինաստանէն գաղթած են. անոնք կը բնակին իր բառատարած պետի տելթայի արեւելեան ափերուն, Զաօ Ֆրայա պետի հովիտին, Մարտաբանի ծոցը եզերող դաշտերուն եւ յարակից Պիւուկիուն ու Քալեկոք կղզիներուն եւ արեւմտեան – կեդրոնական Թայլանտի մէջ (ներկայիս անոնց թիւը 900 հազար կը գնահատուի): Անոնց երբեմնաւոր հարուստ է բրինձի, թէյի, արքերեղէգի եւ ծխախոտի մաշկման գործերով, ոեւհինով եւ ազաքարով. ամէնուրեք գետեր, գետահներ եւ խիտ եղեգնուտներ են, որոնց միջեւ տարածուած են անոնց գիւղերը՝ ուղղանկիւն յատակագիծով անչուք խրճիթներ, իրենց առանձին բրինձի չտեմարանով եւ արջառ բաժինով: Անոնց լեզուն մոնխմէր լեզուներու խումբին կը պատկանի եւ մօտիկ առնչութիւն ունի քամպոտեերէնին հետ: Մոն լեզուով ամէնէն հին գրութիւնները կու գան Ց.Ք.Զ. դարէն:

Մոները 1740-ին Սմիմ Հթաու Պուտքեթին իրենց թագաւոր եւ փեկոն ալ մայրաքաղաք հռչակեցին եւ պայքարի դաշտ իջան Թունկու հարստութեան դէմ: Անոնք կ'ուզէին վերականգնել իրենց վաղեմի հեղինակութիւնը. արդարեւ, Թ.Ժ.Ա. դարերուն (երբ Փական 1057-ին նուաճեց զանոնք) եւ Ժ.Գ. – Ժ.Զ. դարերուն (երբ 1539-ին Թունկուները նուաճեցին զանոնք) Մոները հզօր ուժ կը ներկայացնէին:

Կռիւները սաստկացան եւ տարածուեցան տարբեր չրջաններ. Մոներուն զօրավիզ կանգնեցան արտաքին ուժեր, յատկապէս՝ Հնդկաստան հաստատուած Ցբրանագիները, ապրպէսով աղբեցութեան գօտիներ ստեղծելու հեռանկարով: Արտաքին օժանդակութիւններ ստանալով՝ Մոները սուսերացուցին իրենց ուժերը եւ իրերայաջորդ քանի մը ճակատամարտերէ ետք ընդարձակ տարածութիւններ գրաւեցին:

ՍԻՐԻԱՄԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ ՊՈՒՐՄԱՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ ԵՒ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԿՈՐՈՒՍՏՆԵՐԸ

Պուրմաններըը սկզբնական հարուածնեբէ եւ իրերայաջորդ քանի մը պարտութիւններէ ետք սկսան կազմակերպուիլ եւ 1743–ին յարձակման անցան Մոներուն դէմ: Մոները իրենց գլխաւոր ուժերը Սիրիամի մէջ կեդրոնացուցած էին: Պուրմանները յառաջանալով՝ մեծ ուժերով պաշարեցին Սիրիամը. Մոներուն համար ճգնաժամային վիճակ ստեղծուեցաւ:

Այդ օրերուն վաճառուն տուն Հայեր կը բնակէին Սիրիամի մէջ, բոլորն ալ ա-

ՓԱԽԱՆ ՏԱՐՄԻ

ՊԼԲԱԼԻ ԵՐԵՒՈՑԹԻ ՄԸ ԱՌԹԻԻ

Ապրիլ քան երկու չաբաթ է արդէն, որ Հեռատեսիլի ԷՄ. – 6 կայանի խեղճուկրակ յայտագիրը մը՝ Լոֆթ – Սթորի յաղողեցաւ գրաւեցնել ամբողջ Ֆրանսան։ Դարձի չէ խուսափիլ։ Հեռատեսիլի թէ ձայնափնտի ոչ մէկ կայան, ոչ մէկ թերթ կամ պարբերական փորձեց (այլ խոցով՝ չուզեց) անտեսել երեւոյթ մը, զոր արդարացուի ֆէնոմէն տը Սոսիէթէ պիտակով եւ որ ուրիշ բան չէ եթէ ոչ յայտարարութիւնը այդ առասիէթէին։

ԷՄ. – 6 կայանի ճարպիկ արտադրիչներ, կապկելով ամերիկեան յայտագրեր, անտարբեր, նաւատեաս եւ նաւատէր, ապրելակերպ ու հարուստ, բաւեկեցիկ ընտանիքներ։ Անոնք ունէին իրենց եկեղեցին եւ դերեզմանատունը։ Քաղաքին մէջ կը գնահատէին նաեւ վարժուղայլն եւ Ֆրանսացի նաւանիքները, որոնք նոյնպէս իրենց ներկայիները ունէին, իսկ բնակչութեան մեծագոյն մասը Մոռներն էին։

Սիրիամ պուրմանական սուտար զօրքերու կողմէ պաշարուած՝ յուսահատական դիմադրութիւն ցոյց կու տար։ Մոռներու կողքին, Ֆրանսացիք եւս իրենց ժանակցութիւնը բերին քաղաքի պաշտպանութեան։

Մինչ պաշարումը կը չարունակուէր, կիրակի առաւօտ մը Հայոց Տէր Մարգար քահանան եւ ժամկոչը եկեղեցի հասնելով դռները սկսան հնչեցնել՝ հաւատացեալներ եկեղեցի հրաւիրելով։ Քաղաքապետը, դռները զօրանոցը լսելով եւ կարծելով, որ Հայերը յատուկ ապստամբութեան կու տան պաշարող զօրքին, առանց հարց ու փորձի դիմատել տուաւ քահանան ու ժամկոչը։

Զինադադարը ի վերջոյ, կատաղի գրոհներէ ետք խորտակեցին Մոռներուն դիմադրութիւնը եւ խուժեցին քաղաքէն ներս։ Զինադադարը տարի տուին ամբողջ քաղաքը, այրեցին Հայոց, Փորթուգալցիներուն եւ Ֆրանսացիներուն եկեղեցիները եւ կողոպտեցին ու ապա քանդեցին անոնց բնակարանները, խանութները, վաճառատուներն ու մթերանոցները։ Միայն անզիական նաւային գործատունը ազատեցաւ աւերումէ։

ԱՍՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ

ԲՈՂՈՔ – ՅԱՋՏԱՐԱՐՈՒԹԻԻՆ

Մենք, Լոս–Անճըլըսում բնակուող, ինչպէս նաեւ հիւրաբար այստեղ գտնուող մի խումբ արուեստագէտներս ու մտաւորականներս, խորին վրդովմունքով իմացանք մեծանուն մաէսթրօ Օհան Տուրեանին աշխատանքից ազատելու լուրը։ Եւ դա այն դէպքում, երբ նրա հետ պայմանագիր էր կնքուած Օփերային թատրոնի ... ցմահ պլխաւոր դերիժոր նշանակելու մասին։ Այս ամէնը վկայում է ոչ միայն մշակութային հարցերում իշխանութեան յուսաբերած բացարձակ անտարբերութիւնը, այլեւ բացարձակ անտեղեակութիւնը մեր ազգային արժէքների մասին։ Վերջերս մենք առիթ ունեցանք Լոս–Անճըլըսի պլխաւոր համերգասրահում երեք հազար հայ եւ օտարազգի հանդիսատեսների հետ միասին ունկնդրելու Վերդիի «Ռէքուէյմ»ը Օհան Տուրեանի ղեկավարութեամբ։ Դա արուեստի հիասքանչ մի ոճն էր, որ հոգպարտութեամբ լցրեց մեր սրտերը եւ կրկին վկայեց, որ Մաէսթրօն իր այս տարիքում եւս ունակ է հրաշքներ գործելու։

Հայ մշակոյթի մեծերից հրաժարուելս այս անմխիթար «չոայլութիւնը» արեւատի եւ դրամականութեան գործիչներին հետզհետէ օտարում է իշխանութիւններից եւ խորացնում անվստահութեան անջրպետը։ Մենք պահանջում ենք Մաէսթրոյին հնարաւորութիւն տալ շարունակելու իր գործունէութիւնը Հայաստանում եւ վերականգնելու նրա իրաւունքները Օփերային թատրոնում։ Կարծում ենք, որ անսալով մեր պահանջին եւ ուղղելով կատարուած սխալը, իշխանութիւնները կը ցուցադրեն ոչ թէ իրենց թուլութիւնը, այլ ուժը, մի բան, որում համոզուելու կարիքը չատ ունենք բոլորս։

Ալեխանդր Յարությունեան
(Կոմպոզիտոր) ՍՍՀՄ ժողովրդական արտիստ, պետական մրցանակների դափնեկիր, Երեւանի կոնսերվ. փրոֆ.

Պերճ Զէյթունցեան
Արձակագիր, դրամատուրգ, պետական մրցանակների դափնեկիր

Լեւոն Խաչերեան
Լեզուաբանական գիտութիւնների տոքթ.–փրոֆ.

Յարութիւն Սաղրեան
Տոքթ., հրապարակագիր

Ստեփան Ալաջաջեան
Արձակագիր, մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ, պետական մրցանակների դափնեկիր

Ռազմիկ Մատոյեան
Թատերագէտ, մշակոյթի վաստակաւոր գործիչ, փրոֆ.

Վահագն Մկրտչեան
Արուեստի վաստակաւոր գործիչ, փրոֆ.

Օշին Քէշիշեան
Գրականագէտ, "Արմինիոն Օպզերվըր" թերթի խմբագիր

Վաչէ Պարսումեան
Երեւանի պետ. կոնսերվատորիայի պատուոյ փրոֆ., «Լարք» երաժշտական հիմնարկութեան հիմնադիր–տնօրէն

Մելանիա Աբովեան
Վաստակաւոր երգչուհի, միջազգային մրցոյթների դափնեկիր

Վաչէ Սեմերճեան
Գրագէտ, "Նոր Օր" չաբաթաթերթի խմբագիր, Թէքէեան Մշակութային Միութեան նախագահ

Նունէ Ալեքսիսեան
Ամուսնքոդ, "Բարեւ" հեռուստաժամի խօսնակ

Գրիգոր Շէնեան
Գրող, "Նոր կեանք" թերթի հրատարակիչ խմբագիր

Անգինէ Քէշիշեան–Մուրատեան
Սիւիւռքահայ երգչուհի, "Նոր Օր" եւ "Նոր կեանք" չաբաթաթերթերի երաժշտական մեկնաբան

ՁԱՏՐԱԿ

ՊԱՒԼ ԿԷՕՎՃԵԱՆ ՖՐԱՆՍԱՑԻ ԱԽՈՑԵԱՆ

(ԿՐՏՍԵՐ)

Ամիէնի մէջ տեղի ունեցած ճատրակի կրտսերներու ախոյեանական մրցումներուն, Պաւէլ Կէօվճեան, 17 տարեկան, յաղթական ելած է եւ դարձած Ֆրանսայի ախոյեան։ Մրցումին կը մասնակցէին աւելի քան 1000 պատանիներ։

Պաւէլ Կէօվճեան վարժուած է պատուոյ տեղեր գրաւելու։ Հայրը իրեն ճատրակ խաղալ սորվեցուցած է, երբ դեռ չորս տարեկան էր եւ եօթը տարեկանին ալ առաջին անգամ փարիզի ակումբ մը մտած է եւ միաժամանակ նետուած մրցաշարքերու մէջ, նախքան Փրէժիւս երթալը, 1997-ին։ Այդ թուականէն փայլուն յաջողութիւններ արձանագրած է եւ այս վերջին յաղթանակն ալ իրաւունք կու տայ իրեն մասնակցելու համաչխարհային ախոյենութեանց որոնք տեղի պիտի ունենան Հոկտեմբերին, Սպանիա։ Պ. Կէօվճեան դպրոցն ալ յաջող արդիւնքներ կ'արձանագրէ (Սէն Թ'Էկզիւփէրի լիսէն), բայց դեռ չի դիտեր թէ ի՞նչ ասպարէզ պիտի ընտրէ։

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՈՐԲԱՆՈՑ

Նորից աշուն է, 6–րդ դասարանում եմ, պիւլտանեսը նորից Մաոոյեանն է։ Բարձրահասակ, թուխ մարդ է, հաւասարապէս լաւ է վերաբերւում բոլորին։ Իմ հանդէպ նրա վերաբերմունքն աւելի ջերմացաւ այն օրից, երբ լաւ յանձնեցի Թուղնարուծութեան քննութիւնը։ Մի ընդհանուր տեսր լցրել էի նրա դասախօսութիւններով ու ինչպէս պէտքն է պարապել։ Մաոոյեանն ինձ առանձնայատուկ կրովանքով էր նայում եւ տարիներ անց (1931–ին), պատահաբար հանդիպեցինք Ղարաքիլիսայում։ Այդ օրը ես դիմափոչի էի օգտագործել, եւ նա տխրեց։ Երեւի ուզում էր, որ ես այն փոքրիկ անրիծ աղջիկը մնացած լինէի։ Ով գիտէ, գուցէ դա էր պատճառը, որ ես ողջ կեանքում մնացի իմ բնական տեսքով։

1928–ի ամրանը պետութիւնը որոշել էր ազատուել չատ սաներից, նրանց ուղարկելով գիշերօթիկ դպրոցներ, կոմունաներ, տեքստիլ եւ այլ ֆաբրիկաներ։ Հաստատուում երեք փորձնական կոմունա կար՝ Թաքիա գիւղի (այժմ՝ Բագմաբիւր, Աչտարակի շրջան), «Նոր Կեանք» Ռոտոր Լուբի (Հրազդանի շրջան), «Կարմիր Հովիտ» եւ Եուվալի (այժմ՝ Շահումեան, Արտաշատի շրջան)։ Մեծ աղջիկներից մի քանիսին ուղարկեցին Ռոտոր Լուբի կոմունան տեսնելու։ Եկան, սկսեցին փառաբանել, եւ չատերը դիմում դրեցին ու գնացին։ Ինձ կանչեցին, թէ ընկերուհիները քեզ են աչք տալիս, եթէ դու գնաս, նրանք էլ կը գան։ Ես չհամաձայնեցի. ով ուզում է, թող գնայ, իսկ ես կը մնամ, այստեղ ինչով կոմունա նա չէ, իսկ ամենակարեւորը՝ ես դեռ նա չէ, իսկ ամենակարեւորը՝ ես դեռ սովորել եմ ուզում։ Այնուամենայնիւ, քունն ու հանգիստը կորցրել էինք։ Ես, Արշալոյան ու Գեղվարդը որոշեցինք մաթեմատիկա պարապել, էքստեռն քննութիւններ յանձնել եւ ընդունուել մանկավարժական տեխնիկում։ Տղաներից մէկը՝ Յարէթ Տօնոյեանը, յանձն առաւ պարապել մեզ հետ։ Նա արդէն այդ պարապել էր սովորում։ Մի ամիս պարապեցինք, յետոյ փոշմանեցինք։ Աւելի ճիշդ, Արշալոյան ու Գեղվարդը ափսոսացին, որ ի դուր ենք չարչարւում, աւելի լաւ է եօթերորդ դասարանն էլ վերջացնենք, յետոյ գնանք տեխնիկում։ Քանի որ այդպէս էր, ես վերցրի եղբօրս ու գնացինք մօրս մօտ։ Մի ամիս մնացինք գիւղում։ Վերադարձանք եւ ինչ-իմ բացակայութեամբ ընկերուհիները չարունակել էին պարապել եւ արդէն դիմում ներկայացրել տեխնիկում։ Ես էլ դիմեցի։ Եւ այնպէս եղաւ, որ ես՝ քիչ պարապածս, քննութիւնները յաջող յանձնեցի ու ընդունուեցի, իսկ նրանք՝ ոչ։ Լաց էին լինում ընկերուհիները, Գեղվարդի քոյրն էլ ինձ համոզում էր, որ ես էլ հրաժարուեմ տեխնիկումից, որ նրանց պատիւը չընկնի։ Տեխնիկումում սովորող մի աղջիկ կար՝ Անթառամ անունով, ինձ սիրում էր քրոջ պէս, նա էլ ինձ պաշտպանութեան տակ առաւ, ասաց՝ այդպիսի բան չանես։ Յետոյ Յարէթը միջնորդեց, և Արշալոյանին ու Գեղվարդին էլ ընդունեցին։

Առաջին կուրսում սովորելիս, դեռ մանկատան էինք ապրում։ Դասերից ուշ էինք վերադառնում, մեր բաժին ճաշերը տեղանին արդէն սառած էին լինում։ Դա յատկապէս զգալի էր այն օրերին, երբ ճաշը բորչ էր. սառած ուտում էինք թթու կաղամբը՝ սառած խաղը վրան։

Մանկատան կառավարչուհին մեծ աղջիկներից էր, տեխնիկումի ուսանողուհի, անունը՝ Փուսան։ Շատ լաւ աղջիկ էր, բարի, համեստ, կիրթ, ուրախ էինք, որ ազատուել ենք կառավարչուհիներից։ Երբ Փուսանը կեանք գնաց, դառնալով ուսուցչուհի, նրան փոխարինեց մեր ընկերուհիներից Հոխիկը։

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

1929 թուին վերջնականապէս գրեցինք։ Ես, Գեղվարդը, Արշալոյը, Վարդուշ Մուրադեանը, Վարդուշ Յարութիւնեանը դուրս եկանք մանկատնից, թոշակ ստացանք մանկավարժական տեխնիկումից եւ սենեակ վարձեցինք քաղաքում։

Էլպիան ու Հրանոյշը գնացին Գիւմրի՝ տեքստիլ կոմբինատ, Զարիկն ու Հրանոյշը՝ Երեւան, աշխատելու Զերժինսկու անուան գործարանում, իսկ Թագուհը դիշերօթիկ դպրոց տեղափոխուեց։ Եղբօրս՝ Յակոբին, նոյնպէս դիշերօթիկ դպրոց տարան, յետոյ նա սկսեց սովորել Ղարաքիլիսայի չինարարական սովորնիկումում։

(Շար. 30)

(Շար. Ա. Էջէն)

խարհագրական մերձաւորութիւն կայ, երբ ՕԹՄԱՆ-ի մէջոցները օգտագործուած են, այն ատեն կ'ուզենք մասնակցիլ»: Եւրոպացիք կը յուսան որ Պուշ, որ Ցունիս 13-ին Պրիւսէլ կ'երթայ, յաջորդ օրն ալ կէօթպորկ (եւրոպական վեհաժողովին նախօրեակին) 15-երուն հանդիպելու համար, պէտք եղած ճնշումը կ'ընէ Թուրքիոյ վրայ: Միւս կողմէ, ԷՖ-ԷՄ-Ի-ն (Միջազգային Հիմնադրամ) Մայիս 15ին, յօրեցաւ Թուրքիոյ տալիք վարկին վերայ 8 միլիառ տոլարի յաւելում մը ընել, գան հասցնելով 19 միլիառի:

ԻՍՐԱՑԻԼԵԱՆ ՈՒԺԵՐԸ հինգ անգամ գազայի գօտիէն ներս մտած են Մայիս 16-ին, մինչ ռումբեր ալ կը տեղային Գազայի հիւանդանին չրջանին վրայ: 14 տարեկան պատանի մը սպաննուած է, չորս ուրիչ Պաղեստինցիներ ալ վիրաւորուած են իսրայէլեան բանակին հետ բախումներու ընթացքին:

ԹՐՔԱԿԱՆ ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ օդանաւ մը, Մայիս 16-ին, չախչախուած է Մալաթիա եւ փոխադրած 34 անձերն ալ մեռած են: Օդանաւային ամէնէն ծանր աղէտն է 1994-էն ի վեր երբ Թրքիոյ էրզրումի մէկ օդանաւին արկածէն 57 հոգի մեռած էին:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ Ներքին նախարարը՝ Եուրի Մամիով յայտարարած է որ ուկրանացի ընդդիմադիր լրագրող՝ Գոնգաձէի սպանութիւնը քաղաքական բնոյթ չունէր: Ըստ իրեն, մարդասպաններն ալ մեռած են: Յարգ, նախագահ Կուչման կը մեղադրուէր ընդդիմութեան կողմէ, որ մաս ունեցած է այս սպանութեան մէջ:

ՍԿԻՒՊԻ (Մակեդոնիա) կառավարութիւնը վերջնագիր մը տուած է ՈՒՃԵԿԻի ալպանացի ապստամբներուն, որոնք պրաւած են հիւսիսի պիւղերը: Մակեդոնիոյ նոր կառավարութիւնը կը պահանջէ որ հեռանան երկրէն կամ զէնքերը վար դնեն:

ՄԱՇԱՏԻ (Իրան) մէջ, ինը ամսուան ընթացքին, 13 պոռնիկներ սպաննուած են եւ քննիչ ատիկաններէ չեն պիտեր թէ մասին հիւանդի՞ մը գործն է թէ կրօնական դրդապատճառներէ մղուած խմբակի մը:

60 ՄԻԼԻՈՆ ֆրանքի հնչուն դրամ յայտնաբերուած է անցեալ չաբթու եւ պրաւուած զուիցերացի հարցաքննիչ դատաւոր՝ Փօլ Փէրօտէնի կողմէ, քննութեան մը ընթացքին, որ կը վերաբերի դրամներու փախուստի մը չրջապատութեան, 1996-ի եւ 1997-ի միջեւ, Ալֆրէտ Սիրվէնի կողմէ, այսինքն էլֆ – ագիթէնի նախկին անօրէնին, որ իրաւաբէրն էր այդ գումարին: Փոխադրութիւնը ապահովող երկու միջնորդները բանտարկուած են «դրամի օրինականացման» մեղադրանքով: Անհաւանութեամբ է այս յայտնաբերումը (զուիցերական 1000 ֆրանքնոց թղթադրամ):

ՈՒԹԱՀԻ նահանգին մէջ, գաղը կը տեւեցնի մորմոնի մը, թոմ կրին որ կ'ամբաստանուի բազմակնութեան յանցանքով: Ան գաղարան ներկայացած է իր ընտանիքին մէկ մասով՝ 4 կին եւ 30 զաւակ, վերջին կինը որ ութ ամսու յղի է տակաւին մնացած է: Առաջին անգամն է որ ԱՄՆ վերջ կուտայ իր հանդուրժողութեան մորմոն ազանդին բարքերուն հանդէպ: Ապահով չէ սակայն որ ամբաստանեալ կողմը չահի, կրնայ չատ վարպետօրէն վարուած է եւ երբեմն ամուսնացուծուած է, կրկին ամուսնանալէ առաջ: Ըստ ամբաստանողներուն կրնայ միաժամանակ 12 կին եւ 50 զաւակ ունեցած է:

La Commission culturelle
de l'église arménienne de Chaville
vous invite
à la présentation et dédicace
de l'ouvrage :

Les massacres de Diarbékir

Corespondance diplomatique
de Gustave Meyrier,
Vice-Consul de France 1894-96.
Par CLAIRE MOURADIAN,
historienne

Un émouvant témoignage accompagné d'un acte de bravoure sur des événements, préludes au génocide.

Cette soirée se déroulera
le samedi 19 mai à partir de 21 heures
dans la Salle "Balabanian" de l'église
6, rue Père Komitas,
92370 Chaville

DANS LE CADRE DU COLLOQUE
INTERNATIONAL
CONSACRE
AU 1700e ANNIVERSAIRE
DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME
PAR L'ARMENIE

Concert exceptionnel

Haïk Davtian
(violon)

Arthur Aharonian
(piano)

Oeuvres de :

BRAHMS, MENDELSSOHN,
KATCHATRIAN,
BAGHDASSARIAN, KOMITAS

Vendredi 25 mai à 20 heures 30

Eglise Evangélique Arménienne d'Issy-les-Moulineaux

55, avenue Victor Cresson
et 28, avenue Bourgain —
92130 Issy-les-Moulineaux

Participation aux frais
Renseignements : 01.47.36.02.50

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

EXCURSION A ANNECY
Samedi 19 mai

La Section **«Satenig»** de Vaulx-en-Velin de la Croix Bleue organise une excursion à ANNECY, ville fleurie, ville d'art, son lac et ses côtes pittoresques. Transport en car et restaurant à midi. Départ de Vaulx-en-Velin vers 8h, retour à 19h.
Participation : 150 F. par personne
Réservations :
☎04. 72. 04. 36. 84 ou 04. 72. 04. 80. 90

⁂

La Section **«Lola Sassouni»**
de Bd-Oddo organise
UN

Chich-kebab
ET UN
Vidjag «Hampartsoum»

le jeudi 24 mai à 12 heures
au C.A.Q., 8, bd. Denis Papin,
Marseille 15e

ՀԱՑ ՄՇԱԿՈՑԹԻ, ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԴՀ. ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐՈՒ ՄՐՑՈՒՄ

ՀԱՑ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ
ԷՍԱՍԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
կը կազմակերպեն՝

Հայ մշակոյթի եւ պատմութեան, նաեւ լծդհանուր գիտելիքներու մրցում մը 11-էն 18 տարեկան աշակերտներու միջեւ, Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15-ին Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

La Commission culturelle
de l'église arménienne de Chaville
vous invite
à la présentation et dédicace
de l'ouvrage :

Les massacres de Diarbékir

Corespondance diplomatique
de Gustave Meyrier,
Vice-Consul de France 1894-96.
Par CLAIRE MOURADIAN,
historienne

Un émouvant témoignage accompagné d'un acte de bravoure sur des événements, préludes au génocide.

Cette soirée se déroulera
le samedi 19 mai à partir de 21 heures
dans la Salle "Balabanian" de l'église
6, rue Père Komitas,
92370 Chaville

ԵՒՐՈՊԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՓՈՐՈՒՄԻ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԸ

Համագործակցութեամբ
ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ,
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ
եւ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԱԼԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՓՈՐՈՒՄԻ

ՅՈՒՆԻՍ 1-4, ՊՈՆ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գլխաւոր նիւթ՝
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԸ

մասնակցութեամբ՝

Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարար Պր. ՎԱՐԴԱՆ ՕՍԿԱՆԵԱՆԻ,
Արցախի վարչապետ Պր. ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆԻ,
Հայաստանի Հանրապետութեան Գերմանիոյ դեսպան տիք. ԱՇՈՏ ՈՍԿԱՆԵԱՆԻ,
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ՋԱՔԱՐԵԱՆԻ,
Փրոֆ. ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻ,
Տոքթ. ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՊԱՂԻ,
ԿՐԻՍԹԻՆԱ ՓԼԱԹԻ,
Եւրոպահայ համայնքներու ներկայացուցիչներ՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՀՐԱՆԵԱՆ (Ռուսաստան), ԱԼԵՔՍԻ ԿԷՕՎՃԵԱՆ (Ֆրանսա),
ՌՈՒԲԻԿ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ (Պուլկարիա), ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՈՍԿԱՆԵԱՆ (Ռումանիա),
եւ Եւրոպայի 16 երկիրներէն Հայ միութիւններու ներկայացուցիչներու:

Ապահանագրութիւն եւ մանրամասն տեղեկութիւններ՝

F.A.A.E., Route de Lausanne 341, 1293
Bellevue, Genève, Suisse, Tél./Fax : 41227741175
E-mail: faae@users.ch
Web-page: http://www.users.ch/faae

DIMANCHE 20 MAI

une journée autour de l'Arménie

à l'Eglise Réformée de Paris-Luxembourg, 58, rue Madame, Paris 6e

— **14h30 : ASSEMBLEE GENERALE de S P F A** (Solidarité Protestante France-Arménie), animée par le Pasteur Samuel SAHAGIAN.

Tous les intéressés, même non-membres de SPFA, sont cordialement invités.

— **17h : CONCERT** de Chants Traditionnels Arméniens (religieux et populaires), par la Chorale KOGHTAN de l'UGAB, dirigée par Haïg SARKISSIAN.

(Libre participation financière pour soutenir l'opération «enfants des rues à Erévan», de SPFA, et l'opération «repeuplement des villages» de l'UGAB.)

Ceux qui le souhaitent peuvent participer également au Culte à 10h30 (Chants liturgiques arméniens) et au déjeuner arménien à 12h30.

Renseignements : **01 47 35 30 23** ou **01 34 13 88 90.**

ՀԱՄԱՉԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑԹ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝

«ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐ...»

երգիծական խաղը

Յօգուտ եւ խաղարկութիւն
վարդան Պետրոսեանի

երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30-ին

9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e

Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

ՄԱՆԻԿ ԿՐԹԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ

կը հրաւիրուի Մանիկներուն հետ ծալապատիկ ունկնդրելու

ՄԱՄՈՒՆՑԻ ԴԱԽԻԹ

ԴԻՒՑԱԶՆԱՎԷՊԸ

Վիպասացներ՝ ԱՆՆԻԿ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ
ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՅԻՍ 19, ժամը 16·30-ին

Վայր՝
ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
19/27, Impasse des Epinettes, 92130 Issy-les-Moulineaux
— Մուտքը ազատ է —
(Մանուկներէն փափաքողներէն կը խնդրուի իրենց հետ բերել իրենց բարձիկը):

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter
à une soirée consacrée
AUX CHANSONS ARMENIENNES

RECITAL de

PUZANT FINDIKIAN

à l'occasion de la parution de son dernier compact-disc

VENDREDI 18 MAI à 20h45

Dédicaces

●

Les élèves de musique
de la M.C.A. joueront en public
SAMEDI 19 MAI à 20h45

Concert des meilleurs élèves
Piano — Guitare

DIMANCHE 20 MAI à 15h

Audition des élèves
Piano — Violon — Guitare

Sous la direction
de leurs professeurs :
Mmes N. Demirdjian — Z. Galstanian
Z. Surmelian-Sarkissian
MM. O. Demirdjian — P.E. Nimylowicz

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 19-20
SAMEDI - DIMANCHE
19-20 MAI
2001
LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱԽԱՐԾ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շարաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕՐԱԹԵՐԹ – ՓԻՒ 20·170 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20·170

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ԳՐԱԻԵԱԼ ԹԷ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԱԾ ՀՈՂԵՐ

Ցորեքշաբթի օր, Մայիս 16-ին, Ազգային ժողովի նիստին, Նուիրուած կառավարութեան չաբաթական հարց - պատասխանի, Պաշտպանութեան նախարար՝ Սերժ Սարգսեան հարցապնդուած է Արաքսի նախարար Վ. Օսկանեանի դարձած «գրաւեալ» որակումին մասին։ Յիշեցի է որ նախարարը բացատրութիւն պատուած էր եւ յայտնած թէ դիւանագիտական լեզուի մէջ, կարելի չէր «ազատագրուած» որակումը տալ հայկական բանակի նուաճած հողամասերուն։ Մօտաւորապէս նոյն ձեւով կ'արտայայտուի Պաշտպանութեան նախարարը։ Ազգամ եւ ինդրոյ առարկայ հողաշերտին միւս հողամասերու մեծ մասը նուաճուեցան զուտ զինուորական նպատակներով։ «Ձեմ կարծեր թէ յափշտակեցինք այդ հողամասերը», կ'ըսէ Ս. Սարգսեան, «բայց, միաժամանակ չեմ կրնար բաժնել այն տեսակէտը թէ ազատագրեցինք Ազգամը։ Գրաւեցինք այդ հողերը եւ ատկէ ամէնաւելի պէտք չունինք։ Այդ հողերը գրաւեցինք մեր հայրենիքին ապահովութեան համար»։

ՔԱՐԷՆՓՐԷՍ,

(Մայիս 17 / 18)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՕԴԱՑԻՆ ԳԻԾԵՐՈՒ ՕԴԱՆԱՒԻՐ ԻՐԱՆԻ ՄԷՋ ՋԱԽՋԱԽՈՒԱԾ

Հայկական օդային դիծերու եակ – 40 օդանաւը որ վարձու տրուած էր իրանեան օդային ընկերութեան մը, ներքին դիծերու թռիչքի մը ընթացքին էլպրուսի լեռներուն վրայ ջախջախուած է, անվթաստ օդին պատճառով։ Անճնակազմի անդամները որոնք հայ էին, Իրանի Փոխադրութեան նախարարը որ օդանաւին մէջ կը գտնուէր եւ միւս 29 ճամբորդները բոլորն ալ մահացած են։

*
**

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐԸ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ ՉԵՆ ԴՏՆՈՒԱԾ ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒ ԱՌԱՋԱՐԿԻՆ

Հայաստանի քաղաքական ուժերուն մեծ մասը բացասական արժեւորած է Ռուսաստան – Բելառուս դաշինքին միանալու Համագործակցութեան նախաձեռնութիւնը։ Ազգային միաբանութիւն կուսակցութեան ղեկավար Ա. Գեղամեանի կարծիքով՝ առաջարկողները նկատի չեն առած այդ քայլին հետեւանքները։ Հ.Ց.Դ. խմբակցութեան ղեկավար Ա. Վարդանեան ըսած է թէ եթէ մենք արժանապիտի ազդ ենք, պէտք է կարենանք մեր պիտականութիւնը կայացնել։ Իսկ «Միասնութիւն» խմբակցութեան ղեկավար Գ. Սահակեան ձիշդ չէ համարած «կուսակցութեան պատկերին վրայ տալու համար նման նիւթով հաւաքոյթներ կազմակերպելը»։

*
**

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտ. 27-ի դատավարութեան Մայիս 17-ի նիստին Ն. Ցունանեան յայտնած է թէ Հոկտ. 28-ին զինեալ խումբը անճնատուր եղած է եւ տարուած Ապահովութեան նախարարութեան մեկուսարանը։ Չեն յանձնած են իրենց զէնքերը։ Ան յայտարարած է թէ կապ չունի նախագնութեան իր այն վկայութիւններուն հետ որոնք կը հակասեն դատին ընթացքին տրուածներուն։ Ըսած է թէ ունի 250 էջնոց դրութիւն այն վտանգներուն մասին որոնք կը սպառնային հայ ժողովուրդին եւ Հայաստանին։

Ինչ կը վերաբերի վիրաւորներուն, Ն. Ցունանեան ըսած է թէ անոնք հետեւանք եղած են եղբօրը ոչ նչանառու կրակոցներուն։ Իր օրէնքի նախագիծերը զրպ կ'ուզէր ներկայացնել ժողովուրդին եւ Ազգային ժողովին, նպատակ չունէին իշխանութիւնը քայքայելու, տկարացնելու։ անոնցմով ամրապտնելը պիտի ձգտէր օրէնքի մենաշնորհութեան՝ օրինապետութիւն ստեղծելու։

Դատը կը շարունակուի Մայիս 21-ին։

*
**

ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԳՈՐԾԱՐԱՐԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Մարզկային զարգացման միջազգային կեդրոնին կազմակերպած ու Երեւանի մէջ տեղի ունեցած «Ինչպէ՞ս կազմակերպել Հարաւային Կովկասի տնտեսական համագործակցութեան ուսումնասիրութիւնը» նիւթով գիտաժողովին մասնակցած է նաեւ Ադրբեջանէն ներկայացուցիչ Ի. Շապանով։ Ան ըսած է թէ չըրջանին մէջ խաղաղութեան հաստատման համար կարեւոր ծրագիր է դէպի Թուրքիա տանող Գիւմրիի երկաթուղիին եւ 11 տարիէ ի վեր փակուած Քաքու - Երեւան դիծին վերաբացումը։ Ադրբեջանցի գործարարը գնահատելով Հայաստանի ջուրին որակը, հարց տուած է թէ ինչո՞ւ կարելի չըլլայ ջրատար մը կառուցանել մինչեւ Գանձա։

*
**

Ի ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՈՒԺԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆԻ

Վարուժան Կարապետեան կը վայելէ Հայաստանի գործադիր իշխանութիւններու, անճնապէս վարչապետ Ա. Մարգարեանի մարզկային հովանաւորութիւնը. զայն քաղաքական սադրանքներու թիրախ դարձնելը հայրենադաւութիւն է։ Վ. Կարապետեան բանտէն ելլելէն եւ Հայաստան վերադառնալէն ի վեր անդադրում կ'ապրի։ Հրապարակուած յայտարարութեան մը մէջ, կ'ըսուի «Մի թունաւորէք նրա երջանկութիւնը»։ Յայտարարութիւնը ստորագրած են երկու տասնեակ աւելի գրողներ, մտաւորականներ, ի շարս որոնց Սօս Սարգսեան, Զօրի Բալայեան, Սիլվա Կապուտիկեան, Երուանդ Զանչեան, Վարդան Ճակրեան, Հրաչեայ Թամրազեան, Մեսրոպ Քէն, Բաբգէն Ցարութիւնեան, Գրիգոր Զանիկեան եւ ուրիշներ։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա.ԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ երեսփոխանները, Մայիս 17-ին, վերջացուցին Գորսիքայի վերաբերող օրինագիծը, որ բաղմաթիւ առանձնաշնորհներ կու տայ կղզիին, ասոնց ամէնէն կարեւորն է օրէնքներու յարմարեցման արտօնութիւնը, այսինքն Հանրապետութեան օրէնքը փոփոխութեան ենթարկելու թոյլտուութիւնը։ Թիւ 12 այս յօդուածը կ'արտօնէ չենթարկուիլ 1986-ի օրէնքին, որու նպատակն էր պաշտպանել Ֆրանսական ափերը քաղաքաշինութեան դէմ։ Այս յօդուածը քննարկուեցաւ ձեռամբարձ, աջը (ԷՒ-ՓԷԼՒՆ, ԻՒ-ՏԷՒԷՖ, ՏԷ-ԷԼ) դէմ քուէարկեց, համայնավարները ձեռնպահ մնացին, կանաչները, սկզբունքով համաձայն, դահլիճէն հեռացան քուէարկութենէն առաջ։ Այս օրինագիծին քննարկութիւնը տեղի պէտք է ունենայ Երեքշաբթի, Մայիս 22-ին։ Գորսիքայի վերաբերող այս կարգադրութիւնը - զոր չատեր անընդունելի կը գտնեն - դուռ կը բանայ աւելի ընդարձակ կարգադրութիւններու։ Արդարեւ, Ներքին նախարարը՝ Տանիէլ Վայան յայտարարած է որ կառավարութիւնը տրամադիր է որ Գորսիքայի վերաբերող կարգ մը տրամադրութիւններ, լիազօրութիւններու փոխանցում եւ այլն կրնան տեղ գտնել այլուր, այսինքն այլ չրջաններ ալ կրնան օգտուիլ։ Այլ խօսքով, ապակեդրոնացման լայն ծրագիր մը կը պատրաստուի։

ԻՍՐԱՑԻԼ մերժած է «դէպքերու հաստատում»ի յանձնախումբին տեղեկագրին երկու կէտերը, ընդունելով հանդերձ որ փաստաթուղթը «չինարար եւ դրական փորձ մըն է բրտութիւնը խորտակելու եւ խաղաղութեան քանակցութիւններու վերսկսումը դիւրացնելու»։ Իր նախազահին, ամերիկայի նախկին ծերակուտական՝ Միչէլի անունը կրող յանձնախումբը տեղեկագիր մը պատրաստած էր ուր, ի մէջ այլոց, կոչ կ'ընէր որ դադրի Իսրայէլացիներու տեղաւորումը գրաւեալ չրջանները եւ «չափազանցուած» կը գտնէր պաղեստինցի ցուցարարներու դէմ գործուած ուժը։ Իսրայէլ կը մերժէ այս երկու կէտերը, առարկելով որ Իսրայէլացիներու տեղաւորման հարցը կը ձգձգէ բանակցութիւններուն, գալով չափազանցեալ բրտութեան, Իսրայէլի նախաձեռնութիւնը չէ, այլ՝ հակազդեցութիւն պաղեստինեան յարձակումներու։ Մնաց որ կարմիր Խաչն ալ կը դատապարտէ Իսրայէլի «ոճիրները»։ Իր աւանդական վերապահութիւնը խախտելով, կարմիր Խաչի միջազգային կոմիտէն խիստ մտահոգ է եւ չի վարանիր «պատերազմական ոճիր» որակել Իսրայէլի մըղած զաղթատիրական քաղաքականութիւնը։ Իսրայէլ զացած պատուիրակութեան պետը՝ Քոզիրնիք յայտարարած է՝ «ամէն անգամ որ Ժընեւի Պայմանագրութեան սահմանած մարդասիրական միջազգային իրաւունքները բռնաբարուած են, պատերազմական ոճիր կայ»։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ընտրապայքարը որ քաւական միօրինակ եւ անհամ մթնոլորտի մը մէջ տեղի կ'ունենար, յանկարծ բռնկեցաւ Մայիս 17-ին, յաջորդական միջադէպերու պատճառաւ։ Պիրմինկէմի մէջ, երբ կը պատրաստուէր հիւանդանոց մը այցելելու, Թոնի Պլէր թիրախ եղաւ խիլրէզ տատասող հիւանդի մը կնոջը, որ բնաւ չէր ազդուած չգախումբէն եւ երբ Պլէր «կացութենէն կը ցաւիմ» ըսաւ, կինը աւելի խիստ յարձակողականի անցաւ. - «Ո՛չ, չէք ցաւիր, որովհետեւ եթէ իսկապէս ցաւէիք, բան մը կ'ընէիք,, բայց, մինակ ինքզինքիդ կը ցուցադրէք, այդքա՛ն։ Բան մը չէք ըներ ոեւէ մէկուն համար»։ Կալէսի մէջ ալ, փոխ - վարչապետ՝ Փրէսքոթին է որ ծանր բախում մը ունեցաւ ցուցարարի մը հետ, որ հաւելիթ մը նետեց երեսին։ Անմիջապէս, փոխ - վարչապետը ցուցարարին օձիքէն բռնեց եւ դէմին փռեց, ինք ալ հետը ինկաւ եւ կռիւը չարունակուեցաւ, մինչեւ ոստիկանութեան միջամտութիւնը։ Անգլիական ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան Ցունիս 7-ին։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը Իգոր Իվանով երեք օրուան այցելութիւն մը կը կատարէ Ուաշինկթըն, ուր պիտի հանդիպի իր պաշտօնակից՝ Փաուըլի եւ միասին պիտի պատրաստեն Պուտին – Պուշ հանդիպում մը։

ԼԻԲԻՈՑ հարաւային տահմանին վրայ, անապատին մէջ 93 Ափրիկեցիներու դիակները յայտնաբերուած են։ Ատոնք, Մայիս 8-ին, առանց ինքնութեան թուղթի Լիբիա մտած են հանրակառքերով ու կորսուած եւ ծարաւէն մեռած։ Կը փորձէին այլ երկիրներ անցնիլ։

ՋԻՆՊԱՊՈՒԷԻ ՄԷՋ (Հարաւային Ափրիկէ) սարսափի մթնոլորտ մը կը տիրէ Ապրիլէն ի վեր։ Ցարձակումներ կը գործուին հիւանդանոցներու, ձեռնարկութիւններու, ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու վրայ։ Քանի մը չաբթուան ընթացքին աւելի քան 20 հաստատութիւններ թիրախ եղած են բիրտ եւ օտարատեաց խմբակներու, որոնք յանկարծակի յարձակումներու կը ձեռնարկեն։ Բաւական առեն լուռ մնալէ ետք, Ներքին նախարարը պաշտօնապէս դատապարտած է քաղաքային սարսափի այս արշաւը։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Հանրապետութեան Նախագահը՝ ժակ Շիրաք Ռէյիւնիոն գնաց Մայիս 17-ին եւ ժամանման պահուն իսկ չանգաց հրապարակել երիտասարդները, բոլոր նիւթերը չօշափելով։ Շիրաք ձեռնարկած է արդէն իր ընտրապայքարին եւ սկսած Ռէյիւնիոնով, ուր Ժոսփէն չատ ջերմ ընդունելութիւն գտած էր Ցունուարին։

ՋՕՐԱՎԱՐ ՕՍԱՐԻՍ կը հետապնդուի «պատերազմական ոճիրի ջատագովութեան» մեղադրանքով։ Ծանօթ է որ հանդուտեան կոչուած զօրավարը հատոր մը լոյս ընծայած է «Ցառուկ սպառազուսթիւններ, Ալժերիա 1955–57», խորագրով, ուր չի վարանիր պատմելէ այն չարչարանքները, զոր Ֆրանսական բանակը եւ անճնապէս ինք ալ կիրարկած են այդ տարիներուն, Ալժերացիներու դէմ, գլխաւորաբար էֆ-էլ-էն-ի անդամներ։ Հետապնդումի դիմողը Մարզկային Իրաւանց Լիկան է։ Զօրավարը չի կրնար հետապնդուիլ չարչարանքներու եւ սպանութեանց համար, որովհետեւ ոճիրները տասը տարի ետք ժամանցելի կը նկատուին։ Այդ պատճառով ալ համայնավար գինուորեալ Մօրիս Օտէնի այրին, բողոք ներկայացուցած է «առեւանգումի եւ արդելափակման համար»։

ՊԱՐՍԻԿ լրագրողը՝ Աքպար Կանճի, որ ամէնէն հանրածանօթ քաղաքական բանտարկեալն է երկրին, ազատ արձակուեցաւ Մայիս 16-ին։ Նախորդ օրը, վերաքննիչ տատան մը 10 տարուան արգելափակման եւ հինգ տարուան աքսորի իր դատապարտումը զեղչած էր 6 ամսուան եւ որովհետեւ վեց ամիս է բանտն է, այլեւս կրնար դուրս ելլել։

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀ ԱՐԿԱԴԻ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ – Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման բանակցութիւններուն թափ ստացած այս շրջանին երբ բազմապիսի հարցականներ միտք կը չարչրկեն ու կը մտահոգեն, բարեբախտ առիթ էր ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեանի փարիզ ներկայութիւնը: Անոր շնորհիւ կարելի եղաւ անմիջական ու հեղինակաւոր բացատրութիւններ ունենալ ընդհանուրը յուզող հարցերու մասին. ունենալ նաեւ մտահոգութիւններ պատուարող ապահովութիւն, ինչպէս երբ Ա. Ղուկասեան կ'ըսէ. «*Ղարաբաղի Ազրբեջանի կազմում մնալու խնդիր չկայ մեզ համար*», կամ երբ կը հաւաստէ. «*մեր բանակը այսօր աւելի ուժեղ եւ կազմակերպուած է, քան՝ երկու, հինգ տարի առաջ*»:

Ինք փարիզ կը գտնուի տարուան մը պարտադիր հեռացումէն ետք վերստին շարունակելու համար բաղաքական հանդիպումներու հոլովոյթը եւ ներդրումի տրամադրութիւններ որսալու, Ղարաբաղի տնտեսութեան զարկ տալու համար: Այս վերջին մարզը առաջինէն նուազ կարեւոր չէ, յատկապէս նկատի առած իր ինֆլեավստահ արտայայտութիւնը թէ «*Ղարաբաղից արտագաղթ չկայ, կայ ներգաղթ*»:

***

Հ. – Կարգաւորման բանակցութիւններու թափ ստացած այս շրջանին Արցախը կրկին կը գրաւէ Հայութեան մտահոգութիւններուն ու հետաքրքրութեան գլխաւոր տեղը: Ուշադրութեամբ կը հետեւիք բանակցութիւններուն յաջորդող հրապարակումներուն, ջանալով պատրաստուող կարգադրութիւններու մասին տեղեկութիւն որսալ: Ասոր զուգահեռ, կը յայտնուի վախը թէ 1988-ի շարժումով Հայութիւնը միացնող հզօր ազդակ մը ըլլալէ ետք, նոյն Արցախը հակադրութեան, պառակտումի պատճառ պիտի ըլլայ: Վախը հիմնուած է այն երեւոյթին որ մինչ նախագահ Ռ. Քոչարեան ընդհանուր առմամբ գոհունակութիւն կը յայտնէ բանակցութիւններու ընթացքին, ընդդիմադիր ուժեր տեղի չտալու կոչով հանրահաւաք կը կազմակերպեն, ինչպէս երեւանի Մայիս 12-ի հանրահաւաքը, ըստ երեւոյթին յաջողելով հետաքրքրել երեք հազարի չափ բազմութիւն մը որ հայաստանեան ծանօթ պայմաններուն մէջ յաջողութիւն կը նկատուի: Ի՞նչպէս կը մեկնաբանէիք այս երեւոյթը:

Պ. – Ես համոզուած եմ որ Ղարաբաղը միշտ համախմբող դեր է խաղացել հայ ժողովրդի պատմութեան մէջ եւ վստահ եմ, այդպէս էլ կը լինի: Ես տեղեակ չեմ ձեր յիշած այդ ցոյցի մասին, բայց կարող եմ միանշանակ ասել որ Ղարաբաղի ժողովրդի եւ իշխանութեան դիրքը չի փոխուել: Մենք այսօր ասում ենք այն, ինչ ասել ենք 88 թուականին. այսինքն՝ Ղարաբաղը չի կարող լինել Ազրբեջանի մաս, Ղարաբաղը իրաւական տեսանկիւնից չի եղել Ազրբեջանի մաս, Ղարաբաղը պէտք է լինի կամ անկախ պետութիւն, կամ Հայաստանի մաս: Այսինքն, ոչ մի կերպ մեր դիրքորոշումը չի փոխուել եւ մեզանից ոչ մէկը, խօսքը իշխանաւորների մասին է, իրաւունք չունի վերցնի իր վրայ մի խնդրի լուծում որ հակասում է Ղարաբաղի ժողովրդի կամքին:

Հ. – Ղարաբաղի ժողովուրդին կամքին մասին կը խօսիք, բայց մինչեւ այսօր տարուող բանակցութիւններուն ան ոչ մէկ ձեւով նկատի առնուեցաւ: Ժրնեւի բանակցութեան նախօրեակին ենք որուն համար կ'ըսուի թէ վճռական քնոյթ կ'ունենայ. Ղարաբաղը կը շարունակէ հեռու մնալ իր ճակատագիրը որոշելու կոչուած սեղաններէն. ո՛չ իսկ ունկնդիրի կարգավիճակ ունեցաւ: Կ'ուզէի որ ըսէիք թէ ո՛ր փուլին, ի՛նչպէս պիտի արտայայտուի անոր համաձայնութիւնը, կամ անհամաձայնութիւնը կարգաւորման այս կամ այն տարբերակին մասին որուն շուրջ համախոհութիւն պիտի գոյանայ Մինսկի խմբակին ու Հայաստանի եւ Ազրբեջանի նախագահներուն միջեւ:

Պ. – Պարզ է. առաջինը՝ ես ենթադրում եմ որ Ալիեւին իրօք աւելի հեշտ է խօսել միայն Հայաստանի հետ: Երկրորդը՝ Ղարաբաղը միջազգային տարբեր առեւանգներում ճանչցուել է որպէս հակամարտութեան կողմ եւ սա կախուած չէ անձերից կամ բանակցութիւններից. Ղարաբաղը հակամարտութեան կողմ է: Ղարաբաղը տէ ֆաքթօ պետութիւն է եւ ամբողջ աշխարհը այս փասի հետ համաձայն է: Ինչ վերաբերում է այս վերջին փուլին, բնական է մտահոգիչ է որ Ղարաբաղը չի մասնակցում, բայց մենք համոզուած ենք որ այս հանդիպումները չեն տալու վերջնական լուծում. այսինքն, մենք ենթադրում ենք որ ներկայիս համաձայնեցւում են որոշ սկզբունքներ: Սա առաջին փուլն է: Եթէ յաջողուեց համաձայնեցնել որոշ սկզբունքներ, բնական է սկզբունքները չպիտի հակասեն Ղարաբաղի դիրքին. դրանից յետոյ պէտք է լայն քննարկումներ անցկացուեն, թէ՛ Ղարաբաղում, թէ՛ Հայաստանում: Այսինքն, ես բացառում եմ որ որեւէ փաստաթուղթ ստորագրուի. կարելի է ենթադրել որ կը ներկայացուի որոշ ծրագիր եւ կողմերը, մէջն ըլլալով Ղարաբաղը, կը քննարկեն այդ ծրագրերը. եթէ դրանք հակասեն հայ ժողովրդի, Ղարաբաղի շահերին, չեն ընդունուի: Այս հարցում ոչ մի բան չի փոխուել: Մենք պտում ենք որ հնարաւորութիւն ենք ունենայու քննարկել այդ հարցը թէ՛ Լեռնանութեան շրջանակներում, թէ՛ ժողովրդի: Բնական է որ Ղարաբաղի կարծիքը անհրաժեշտ է եւ պէտք է որոշիչ լինի:

Հ. – Ասիկա շատ բնական, շատ տրամաբանական, ձե՛ր տեսակէտն է. բայց, կարելի՞ է վստահ ըլլալ որ բանակցութեան միջնորդները համաձայն կը գըտնուին ծրագրին Ղարաբաղի ժողովուրդին կողմէ ճնշարկումին ալ:

Պ. – Մինսկի խմբի համանախագահողները իրաւասու չեն ընդունել որոշում թէ ժողովուրդը իրաւունք ունի՞ քննարկելու, թէ ոչ:

Հ. – Ո՞վ կ'որոշէ:

Պ. – Ժողովուրդը: Մինսկի խմբի համանախագահները բազմիցս ընդգծել են որ պէտք է ծրագիրը ընդունելի լինի ժողովուրդների համար:

Հ. – Նկատի ունենալո՞վ նաեւ Ղարաբաղի ժողովուրդը, թէ խօսքը միայն Հայաստանի ու Ազրբեջանի ժողովուրդներուն մասին է:

Պ. – Անշուշտ, անշուշտ, առաջի հերթին Ղարաբաղի ժողովուրդը: Այսինքն, ոչ մէկը մեզ չի կարող պարտադրել ընդունել այս կամ այն որոշումը: Որովհետեւ եթէ պարտադրւում է որեւէ որոշում, պէտք է դրանից յետոյ հետեւի իրականացումը. իսկ պարտադրուած որոշումը չատ դժուար է իրականացնել: Իսկ ես գտնում եմ որ համանախագահութեան նպատակը խաղաղութիւնն է եւ ոչ թէ պատերազմը. իսկ եթէ խաղաղութիւն է, որոշումը չպիտի լինի պարտադրուած: Ժողովուրդը իր կամքի համաձայն, պէտք է ընդունի կամ չընդունի որոշումը: Եւ կրկնում եմ, սա անհանդերից կախուած չէ. պէտք է ձեւը գտնել որ ժողովուրդը կարողանայ մասնակցել:

Հ. – Բանակցութիւններէն հրապարակում գտած տեղեկութիւններ կը կեդրոնանան կարգ մը կէտերու շուրջ. Մեղրիի միջհատին, Ղարաբաղի շուրջ ազատագրուած տարածքներու վերադարձին եւ ինչ որ ամէնէն ծանրակշիռն է՝ Ազրբեջանի նոյնիսկ ձեւական ենթակայութեան, ինքնավարութեան ամենալայն երաշխիքով: Ի՞նչ կը մտածէք ասոնց մասին:

Պ. – Բայց այդ ամէնը ընդամէնը ենթադրութիւններ են. ոչ մէկը չգիտի թէ ի՛նչ է խօսւում բանակցութիւնների ընթացքում. բոլորը անում են եզրակացութիւններ, ինչ որ տեղեկութեան պակասից է: Գնում են պատմի բանակցութիւններ եւ ոչ մի բան բացայայտուած չէ. դրանք ամէնը լրագրողների, քաղաքական ուժերի ենթադրութիւններ են:

Իմ դիրքորոշմամբ, ես բացառում եմ լայն ինքնավարութիւնը եւ չեմ ուզում մեկնաբանել այդ վարկածը: Դա հնարաւոր չէ իրականացնել, դա պատերազմ է: Իսկ ես յոյս ունեմ որ միջազգային հանրութիւնը ձգտում է խաղաղութեանը, ոչ թէ պատերազմի:

Ղարաբաղի Ազրբեջանի կազմում մնալու խնդիր չկայ մեզ համար: Մենք յայտարարել ենք որ Ղարաբաղը կարող է ունենալ Ազրբեջանի հետ իրաւահաւասար յարաբերութիւններ, այսինքն, լինելով միջազգային սուպյեկտ, իր հարեւանի հետ ունենալ բնական յարաբերութիւնները: Աւելին ասեմ, դա անհրաժեշտութիւն է: Սա առաջին:

Երկրորդը՝ հարցի կարգաւորման գործում ենթադրւում է որ բոլոր հաղորդակցութիւնները, ճանապարհները պէտք է բացուեն. եթէ դա չլինի, խաղաղութիւնը եւ հարցի կարգաւորումը դառնում են անիմաստ, որովհետեւ այսօր չրջափակումից տուժում են եւ՛ Հայաստանը, եւ՛ Ազրբեջանը, եւ՛ Ղարաբաղը: Այսինքն, եթէ խօսքը գնում է ճանապարհի մասին, բնական է որ այն բացւի, մնացածների պէս: Իսկ եթէ խօսւում է Մեղրիի սահմանի մասին, ես գտնում եմ որ սա անհեթեթութիւն է: Ղարաբաղը երբեւէ չի ձգտել իր հարցերը լուծել Հայաստանի հաշուին: Մենք դէմ ենք դրան. ես գտնում եմ որ այդպիսի խնդիր չկայ եւ չի կարող լինել: Եթէ խօսքը գնում է տարածքների փոխանակման մասին, մենք ի նկատի ունենք Ղարաբաղի հսկողութեան տակ գտնուող տարածքները եւ ադրբեջանական տարածքները: Նորից եմ ուզում չնչտել միտքը թէ խօսքը չի վերաբերում Հայաստանի տարածքներին. մենք դէմ ենք որ Ղարաբաղի հարցը լուծուի Հայաստանի հաշուին: Մենք չենք ընդունի նման լուծում:

Հ. – Ձեր այս վճռակամութիւնը եւ բանակցութիւններու մասին վերոյիշեալ կէտերը, մանաւանդ նախագահ Ռ. Քոչարեանի ընդհանուր առմամբ գոհ կեցուածքը նկատի առած, հարցում մը կը ներկայանայ թէ արդեօք, իսկապէս կարելի՞ է բացառել Ղարաբաղ – Հայաստան տարակարծութիւն մը: Ըսե՛ք, օրինակ, որեւէ անրաղձալի կարգաւորման իր համաձայնութեան պարագային:

Պ. – Ես գտնում եմ որ այն ինչ որ անընդունելի է մեզ համար, անընդունելի է նաեւ Հայաստանի համար:

Հ. – Ունի՞ք այդ մասին յստակ ապահովութիւն:

Պ. – Անշո՛ւշտ: Բայց, նոյնիսկ մի րոպէ ենթադրելով որ դա լինի, ես ձեզ ասում եմ, մենք դա չենք ընդունելու: Ինչ վերաբերում է Հայաստանի ու Ղարաբաղի, ես համոզուած եմ որ Ռ. Քոչարեանը չի գնայ Ղարաբաղի ժողովրդի չահերի դէմ: Ինքը զարաբաղեան այդ թաղաքականութեան հիմնական մշակողներից մէկն է եւ չատ լաւ գիտի այն սկզբունքները որոնք որոշել ենք մինսին:

Հ. – Պարոն նախագահ, վերջերս ուշադրութիւն գրաւեցին Մինսկի նախագահներէն Գ. Գաւանոյի (ԱՄՆ) եւ այսօր ալ Ռուսաստանէն պատուիրակութեան մը Բաքու այցերը, որոնց շրջանակին մէջ տոնուած չեն երեւանը եւ Ստեփանակերտը: Որոշ իմաստ պէ՞տք է տալ միակողմանի այդ այցերուն:

Պ. – Ես չէի ասի որ դրանք միակողմանի են. ես այստեղ հանդիպեցի Ֆրանսիացի համանախագահի հետ: Համանախագահողները Նիւ-Եորքում հանդիպեցին Ռ. Քոչարեանի հետ եւ նախատեսւում է երեք նախագահների այցելութիւնը Երեւան եւ Ստեփանակերտ, Մայիսի 18-22: Զգիտեմ ինչով են պայմանաւորուած Գաւանոյի այցելութիւնները Բաքու, բայց ամէն դէպքում միակողմանի լինել չեն կարող:

Հ. – Բանակցութիւններու ընթացքին, պարբերաբար, թէ՛ հայկական, թէ՛ ադրբեջանական կողմէն պատերազմի հեռանկարը կը դրուի: Ատիկա նուազագոյն չափով իսկ լրջօրէն նկատի առնելի՞ բնական է որ մտահոգութիւն կը պատճառէ: Կը բաժնէ՞ք այդ մտահոգութիւնը թէ ամբողջովին ապերդ կը նկատէք նման հեռանկար:

Պ. – Մեր բանակը այսօր աւելի ուժեղ եւ կազմակերպուած է, քան՝ երկու, հինգ տարի առաջ: Իսկ պատերազմի չվերսկսելու ամենալուրջ երաշխիքը մեր բանակի հզօր լինելն է: Համոզուած եմ որ եթէ Ազրբեջանը փորձի նորից սկսել պատերազմը, ստանալու է լուրջ հակահարուած եւ զղջալու է արածին: Ուրիշ, այստեղ ես որեւէ հարց չեմ տեսնում: Մենք պատրաստ ենք ցանկացած զարգացումներին: Եթէ Ազրբեջանը փորձի նորից ուժով լուծել Ղարաբաղի հարցը, մենք պատրաստ ենք: Եթէ Ազրբեջանի համահայկական քաղաքական դաշտում պտնել հարցի պատասխանը, մենք պատրաստ ենք:

Հ. – Պիտի ուզէի նաեւ որ ամփոփի պատկեր մը տամ Ղարաբաղի բնակչութեան տեղաշարժներուն, թիւին մասին:

Պ. – Այսօր, բարեբախտաբար, արտագաղթ չկայ Ղարաբաղից, կայ ներգաղթ: Այսօր վերադարձողների թիւը չատ աւելի մեծ է, քան՝ գնացողների թիւը. մօտ չորս անգամով: Սա ապացոյցն է որ Ղարաբաղում ստեղծուում են բարենպաստ պայմաններ, զարգանում է ժողովրդավարութիւնը, աւելի քաց ենք դառնում աշխարհին համար, կան տնտեսական դրական տեղաշարժեր. ի հարկէ, շատ մեծը են, բայց կան:

Հ. – Որքա՞ն կը նկատուի բնակչութեան թիւը, քեէ վերջին տարիներուն մարդահամար կատարուած չէ:

Պ. – Մօտաւորապէս 125 հազար է:

Հ. – Ի՞նչներ էին այս այցելութեան նպատակները, ակնկալութիւնները, ունեցա՞ք արդէն արդիւնքները:

Պ. – Գիտէք, ես տարուց աւել զրկուած եմ այցելութիւնների կարելիութիւնից եւ ինչ որ տեղ սառեցուել էին մեր յարաբերութիւնները այլ երկրների հետ: Այս այցելութեան նպատակը եւ՛ քաղաքական է, եւ՛ տնտեսական: Արդէն ունեցել ենք չարք մը հանդիպումներ Ֆրանսայի արտգործ նախարարութեան աշխատողների, մի չարք երեսփոխաններով հետ, ինչպէս եւ հայ համայնքին: Ուրախութեամբ արդէն կարող եմ ասել որ կան դրական արդիւնքներ. արդէն համաձայնեցուած են չորս մարդասիրական ծրագրեր: Շարունակում ենք բանակցութիւնները, խօսքը գնում է լուրջ գումարների մասին: Յոյս ունեմ որ մնացած օրերի ընթացքում կը յաջողուի հասնել եւ ուրիչ համաձայնութիւնների, ո՛չ միայն մարդասիրական, այլ նաեւ տնտեսական: Դա չատ կարեւոր է մեզ համար որովհետեւ այսօր Ղարաբաղը պատրաստ է հանդէս գալ նաեւ պիզնէսի ոլորտում. մենք ստեղծել ենք համապատասխան օրէնքի դաշտ, բարենպաստ պայմաններ:

Հ. – Ի՞նչ մարզերու մէջ կ'ըլլան ընդհանրապէս արտաքին ներդրումները:

Պ. – Մոտաւորապէս հայ պիզնէսմէնների կողմից ներդրում է արուած փայատէրերի մարզում, մօտ երկու միլիոն տոլարի: Եւ այդ ապրանքը այսօր կարող է մրցակցել ցանկացած երկրի արտադրանքի հետ: Կան ուրիշ օրինակներ: կայքարի մշակում, պորտադործութիւն, գիւղատնտեսական ապրանքներու մշակում. Ծրագիրը ունենք զարաբաղեան գինի եւ թթի օղի արտածելու նաեւ օրինակ ջրանասա. արդէն մեր գինին ու թթի օղին վաճառւում են Ամերիկայում, Ռուսաստանում:

– Յաջողութիւն բաղաքական, տնտեսական ձեր ծրագիրներուն եւ շնորհակալութի՛ւն:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՒԶԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴԱՂԱՒԹՆԵՐ

ՄԻԱՆՄԱՐԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԻՎԱՅՐՈՒՄՆԵՐՈՒՆ ՊԱՏՃԱՌՈՎ

ՍԻՐԻԱՄԻ ԵՒ ԱԻԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐՈՒՆ ԱՆՇՔԱՑՈՒՄԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

ԱԻԱՅԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ ԵՒ ԹՈՒՆԿՈՒՆԵՐՈՒ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ ԱՆԿՈՒՄԸ

Մոնղոլը թէեւ 1743-ին մեծ պարտութիւն կրեցին Սիբիամի մէջ, սակայն այդ չհետեւ վերստին սկսան հասաքել իրենց ոյժերը: 1747-ին մահացաւ Սամիմ Հէթաու Ասոնաքեթի թագաւոր եւ անոր յաջորդեց արքունի դպիրաւոր նախարար եւ պինորական հրամանատար Պինիա Տալա: Նոր թագաւորը 1751-ին մեծ բանակ մը պատրաստեց եւ 1752 Ապրիլին յարձակեցաւ արքայանիստ Աւայի վրայ, գրաւեց զայն, այրեց ու հիմնայատակ կործանեց: Թունկուներու տան վերջին թագաւորը՝ Մահատամմայա եւ արքայական ընտանիքի դերի ինկան Թշնամիներուն ձեռքը: Մոնղոլը զանոնք փեկու տարին ու արգելափակեցին, ուր երկու տարի ետք Պինիա Տալայի հրամանով գլխատուեցաւ Մահատամմայա թագաւոր:

Աւայի այս կռիւներուն պատճառով մեծ վնասներու ենթարկուեցաւ նաեւ հայ համայնքը, մանաւանդ որ Հայերը բարձր պիղծ կը գրաւէին արքունիքին եւ պետութեան կառոյցներուն մէջ: Հաւանաբար այս ժամանակ ալ կործանեցաւ Հայոց երբեմնի «գեղեցիկ, պայծառ ու ոսկեզօծեալ» եկեղեցին: Այնուհետեւ չատ մը Հայեր գրուեցան եւ այլ տեղեր զաղթեցին, որովհետեւ Աւա որոշ ժամանակ կրնայուց իր քաղաքական ու տնտեսական նշանակութիւնը:

ԱԼՈՒՆԿՓԱՅԱ՝ ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ՆՈՐ ՀԱՐՍՏՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՍԻՐԻԱՄԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ԱՆՇՔԱՑՈՒՄԸ

Աւայի անկումէն անմիջապէս ետք Մոներուն դէմ պայքարի դաշտ իջան խումբ մը Պուրմաններ, Ալունկփայայի գլխատուութեամբ:

Ալունկփայա (պուրմերէն յաղթող կը նշանակէ) ծնած էր 1714-ին, Աւայէն հարաւ-արեւելք 1000 քիլոմեթր հեռու գտնուող Մոքսոպոմիո (ներկայիս՝ Շուեպօ) գիւղը եւ ազնուական էր: Երբ Մոները 1752 Ապրիլին գրաւեցին եւ կործանեցին Աւան, Ալունկփայա տեսնելով, որ անոնց ենթակայ պիտի դառնայ, խումբ մը կրնդունէ հաւաքեց իր շուրջ, դիմադրական չարժում մը կազմակերպեց Մոներուն դէմ եւ արագօրէն ազատագրուած չրջան մը իր հակակշիռին տակ առնելով՝ ինքզինք նոյն տարին իսկ (1752-ին) Թագաւոր հռչակեց եւ Մոքսոպոմիո պիտը իրեն մայրաքաղաք հռչակեց. այսպէսով հիմը դրուեցաւ Ալունկփայա կամ Քոնպոնկ հարստութեան, որ Միանմարը կառավարեց մինչեւ 1885: Ալունկփայա 1753-ին վերագրաւեց Աւան եւ իր յաջողագործ չարունակեց դէպի հարաւ: Երկու տարի չարունակ Մոներուն ու Պուրմաններուն միջեւ կատաղի կռիւներ տեղի ունեցան, եւ իրերայաջորդ յաղթանակներէ ետք Ալունկփայա մինչեւ 1755 գրաւեց Մոներու երկրին մեծ մասը: Նոյն տարին (1755) ան Իրրաուատտի գետաբերանի եւ Եանկոն գետ ափին Մոներով բնակուած Տակոն գիւղին վրայ նաւահանգիստ եւ քաղաք կառուցեց եւ զայն Եանկոն կոչեց:

Ալունկփայայի զօրքերը 1756-ին յարձակեցան Մոներուն միջնաբերդը նկատուող Սիրիամի վրայ, պաշարեցին զայն, գրաւեցին եւ հրոյ ճարակ դարձուցին ու կործանեցին՝ միաժամանակ սուրի քաշելով ամբողջ Մոն բնակչութիւնը: Անոնք չխնայեցին նաեւ Ֆրանսացիները՝ իրրեւ Մոներու դաշնակիցներ, ինչպէս նաեւ՝ Հայերը, այն կասկածով, որ անոնք եւս մասնակցած են քաղաքի պաշտպանութեան:

Սիրիամի հայկական երբեմնի չէն համայնքը այսպէսով պատմութեան անցաւ. անոնցմէ ողջ մնացողները այնուհետեւ զացին եւ նորակառոյց Եանկոնի մէջ բնակութիւն հաստատեցին:

Ալունկփայա 1757-ին գրաւեց Փեկուն եւ Մոներուն Պինիա Տալա թագաւորը դերի բռնեց. բազմաթիւ Մոներ ջարդուեցան, իսկ ուրիշներ Սիամ փախան: Ալունկփայա նկատելով, որ Ֆրանսացիք Մոներուն դաշնակիցներն են, ինք ալ իր կարգին Ֆրանսացիներուն մրցակից Անգլիացիներուն հետ սկսաւ բանակցիլ եւ նոյն տարին ալ (1757) դաշինք կնքեց անգլիական Արեւելեան Հնդկական ընկերութեան հետ՝ առեւտրական դիւրութիւններ եւ առանձնաշնորհումներ խոստանալով Անգլիացիներուն, փոխարէնը քաղաքական ու զինուորական օժանդակութիւն ու նեցուկ ակնկալելով անոնցմէ: Բայց անգլիական Արեւելեան Հնդկական ընկերութիւնը Հնդկաստանի մէջ պատերազմի մէջ էր Ֆրանսացիներուն դէմ եւ արամադիր չէր անոնց դէմ երկրորդ ճակատ մը բանալու Միանմարի մէջ:

Մինչ այդ Անգլիացիք, Մոներուն ու Պուրմաններուն միջեւ չարունակուղ կռիւներէն օգտուելով, Բասէյն գետաբերանին վրայ գտնուող Նեկրիա կղզիին վրայ հաստատուեցան եւ զայն իրենց կեդրոնին վերածեցին:

Անգլիական Արեւելեան Հնդկական ընկերութիւնը, նպատակ ունենալով տարածնել երկրին դիմադրականութիւնը, խռովութիւններ սկսաւ հրահրել Ալունկփայայի դէմ: Ալունկփայա, նկատի ունենալով Անգլիացիներուն երկդիմի քաղաքականութիւնը եւ երկրին ներքին հարցերուն մէջ անոնց միջամտութիւնները, 1759 Հոկտեմբերին յարձակեցաւ Նեկրիայի վրայ եւ չարդեց հոն հաստատուած անգլիացի առեւտրականները:

Անգլիական պատմական տարեգրութեանց համաձայն, այս կոտորածին պատճառ Հայերը եղած են, մանաւանդ՝ Խոճա Պօղոս եւ Խոճա Գրիգոր, որ Ալունկփայա Թագաւորի խորհրդարանին պզտիկ դիմքերէն էր: Անգլիացիներուն համաձայն, իբրեւ թէ Հայերը նախանձելով անգլիացի վաճառականներուն՝ դրդեցին Պուրմանները իրենց դէմ, ըսելով, որ Անգլիացիք զինուորական օժանդակութիւն տրամադրած են Մոներուն:

Սիամցիք, Ալունկփայայի յաղթանակներէն մտահոգ, դրդեցին Շան ցեղախումբերը, որպէսզի ապստամբին: Նոյն օրերուն Ալունկփայա իր բանակին գլուխը անցաւ եւ յարձակեցաւ Թաւոյ քաղաքին վրայ, գրաւեց զայն եւ անոր մօտակայ Թենասերիմը, որ հին Թագաւորութեանց ժամանակ ապրանքներու փոխադրութեան կեդրոն էր: Ան իր արշաւանքները չարունակեց ուելի հեռուները եւ ներխուժեց Սիամի սահմաններէն ներս՝ հասնելով մինչեւ անոր մայրաքաղաքը՝ Այութհայա, զոր պաշարեց 1760 Ապրիլին: Պաշարման ժամանակ մղուած կռիւներուն ընթացքին ան վիրաւորուեցաւ, որմէ ետք Պուրմանական բանակը բռնեց նահանջի ճամբան: Վերադարձի ճամբուն վրայ, 1760 Ապրիլ 13-ին Ալունկփայա մահացաւ իր ստացած վէրքերուն պատճառով, Մարտաբանի մօտակայ Քինիուա ամրոցին մէջ:

ԱՊՊԵՏ ՄԱՆՃԻԿԵԱՆ

«Ագդակ»

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՑ ԹՊԻՏ

– Ինչո՞ւ երբեք արձակուրդ չես գնում: Մի՞թէ քո ֆիրման առանց քեզ եօթա չի գնայ:

– Հէնց դրա համար էլ արձակուրդ չեմ գնում, որպէսզի իմ ֆիրմայում գլխի չընկնեն այդ մասին...

***

Բուժքոյրը մտնում է վիրաբոյժի մօտ ու զեկուցում.

– Զորրորդ պալատի հիւանդն իրեն չատ վատ է զգում:

– Այդպէս չեն զեկուցում: Պէտք է ասել. «Հիւանդին թւում է, որ ինքը վատ է զգում իրեն»:

Յաջորդ օրը բուժքոյրը զեկուցում է.

– Բժիշկ, չորրորդ պալատի հիւանդին թւում է, որ ինքը մահացել է...

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԳՐՈՂ ԱՆԵԼԸ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԵՑ ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՑԻ ՄԵՏԱԼՈՎ

ՀՀ նախագահ Ռ. Քոչարեանի Մարտի 31-ի հրամանագրով սփիւռքահայ բանաստեղծ եւ վիպասան Անելը (Կարօ Կարապետեան) վաթսունամեայ գրական ակնառու ծառայութիւնների համար պարգեւատրուել է Մովսէս Խորենացի մետալով:

Այդ պատուաւոր պարգեւը Մայիսի 7-ին Փարիզում գրողին յանձնեց ՀՀ դեսպան Ե. Նալպանտեանը:

Անելը ծնուել է Երուսաղէմում, յաճախել տեղի Սրբոց Թարգմանչաց Ազգային վարժարանը, այնուհետեւ՝ Ֆրանսական գոլէճը: 1944թ. մեկնել է Լիբանան՝ ուսանելու Պէյրութի Ֆրանսական բժշկական համալսարանում: Սրտաբան բժշկի իր մասնագիտութիւնը կատարելագործել է Պոսթոնի Հարվարտի համալսարանում, դառնալով յայտնի մասնագէտ եւ յետագայում դասախօսելով այնտեղ: Որպէս բժիշկ երկար տարիներ աշխատել է Երուսաղէմում և Միացեալ – Նահանգների տարբեր քաղաքներում:

Անելը սկսել է գրել վաղ հասակից: 1945թ. լոյս է տեսել նրա բանաստեղծութիւնների առաջին ժողովածուն՝ «Մութ Յաւեր» վերնագրով, 1949-ին «Տեսիլք Գինովի» եւ 1955-ին՝ «Պարբ Ցոյսին» հատորները: Բանաստեղծութիւններից զատ նա գրել է նաեւ արձակ գործեր՝ 1975-ին հրատարակուած «Որդի Մարգոյ» վէպը եւ այլք:

Անելի գրական գործերը տպագրուել են Սփիւռքի բազմաթիւ պարբերականներում: Բանաստեղծութիւնների եւ վէպերի մի քանի ժողովածուներ սպասում են հրատարակման:

Երկարամեայ գրական բեղուն գործունէութեան համար Անելը արժանացել է «Սուրբ Ցակոբ» չքանչանի (1968թ. Երուսաղէմ), «Սուրբ Ներսէս Շնորհալի» եւ «Սուրբ Սահակ-Մեսրոպ» չքանչանների (1985 եւ 1992 թթ. Էջմիածին), Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ս. կարգի չքանչանի (1997 Էջմիածին), «Սուրբ Մեսրոպ Մաշտոց» չքանչանի (1998թ. Անթիլիաս): 1998թ. անդամակցում է Հայաստանի Գրողների Միութեանը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ

Փարիզ

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ԳԸՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

Վեց հոգով ապրում ենք մի սենեակում, տանտէրը մալական է, վարձը վճարում է տեխնիկումը: Ստանում ենք ամիսը 20 ռուբլի թոշակ, 10-ը յատկացնում ենք սննդին: Ամէն ինչ էժան է. մի արժէքն է 45 կոպեկ, կարտոֆիլը աննշան կոպեկներ արժէ, կաթ նոյնպէս կայ քաղաքի կրպակներում: Ամէն ը մսով ու կարտոֆիլով «սօուս» ենք ուտում: Եփում ենք վառարանի վրայ, վառելափայտը տեխնիկումն է տուել: Տեխնիկումի ուսուցիչները լաւ մանկավարժներ են, մեծ մասը Թիֆլիսից է եկել: Տնրէնը Ջալալ Գրիգորեանն է՝ տարեց, փոքրիկ մօրուքով մի մարդ, Հայոց լեզուն դասաւանդում է Աբգար Ցովհաննիսեանը՝ նոյնպէս տարեց, Թիֆլիսում Թերթի խմբագիր է եղել: Լաւ ջ, ծանր մարդ է: Գրականութիւնը սովորում ենք Սուրխաթեանի կազմած դասագրքով: Գնահատական չկայ, բոլորս հաւասար բաւարար ենք առանում, միայն ում չարադրութիւնը լաւն է, ուսուցիչը բարձրաձայն կարդում է, յետոյ միայն իմ չարադրութիւններն էին բարձրաձայն ընթերցւում ու գովասանքի արժանանում:

Մաթեմատիկան դասաւանդում էր Եսայա Գէորգեանը: Լաւ գիտէր առարկան, կատակասէր մարդ էր, նրա դասերն ուրախ ու աչքոյթ էին անցնում, եթէ խընդրը ճիշդ էիր լուծում, ասում էր՝ «քեալլա ունես, նստիր»:

1929–30 թուերին սկսուեց համատարած կոլխոզային չարժումը: Տեղի էր ունենում կուլակաթափում, չատերը, ընտրեալ դիմադրութեան ուղին, դառնում էին լավ դիմադրութեան ուղին, դառնում էին այսպէս կոչուած բանդիտները, թերթերը գրում էին աչ ու ձախ թեքումների մասին, գրեթէ ամէն չարաթ կոմերիամիսին, համաքաղաքային ժողովներ էին ուրեմն հաճախ հրաւիրում, եւ յոյթ ունեցողները չարաչար ճակատում էին իրար վրայ, մէկ միւսին մեղադրում այս կամ այն թեքման մէջ: Կուլակացականներից ու կոմերիտականներից կազմուած խմբեր էին ուղարկում գիւղերը՝ կոլխոզներ կազմակերպելու, մի քանի անգամ ինձ էլ ընդգրկեցին այդպիսի խմբերում:

Ցուրտ ձմեռ էր, գնացինք Կուրթան գիւղը: Այստեղ կոլխոզ արդէն կար, բայց անգամ էին միայն կուսակցականները: Ժողով հրաւիրեցինք, համոզեցինք միւս գիւղացիներին, նրանց էլ ցուցակագրեցինք, ի հարկէ, իրենց ցանկութեան ու դիմումով: Անասուները տարանք, խառնեցինք կոլխոզի հօտին եւ, մեր գործն աւարտած համարելով, վերադարձանք: Մեզնից յետոյ գիւղացիները փոշմանել էին, յարձակուել դոմերի վրայ, եւ ամէն մէկն իր անասունը ետ էր տարել:

Մի անգամ էլ եղել եմ Արմանիս գիւղում: Այստեղ էլ վիճակը նոյն էր: Գիւղացին ասում էր՝ հաց չունեմ, յոյսս միայն այս կովի կաթն է, տամ կոլխոզին, յետոյ գնամ աղաչանք-պաղատանք անեմ, թէ մի պուտ տուէք տանեմ, երեխա կերակրե՞մ: Ես պատասխանում էի, որ եթէ պետութիւնն ասում է՝ տուր, ուրեմն մեզ մի բան դիտի, ուրեմն, ինքը քեզ թէ կաթ կը տայ, թէ ոչիւր: Ասում էի, բայց կախ սրտով: Ցետոյ ընկերներիցս մէկին՝ Ցաբէթին, ասացի. «Ախր ասուտ է, ո՞վ է սրանց ալիւր տալու, ասում ենք՝ կամաւոր է, բայց փաստօրէն ստիպելով ենք կոլխոզ բերում»: Ցաբէթը խորհուրդ տուեց, որ լռեմ. գործ չունես, ասաց, մեղք ես, քեզ էլ աչ թեքում կը հանեն:

30-ի գարնանը բրիգադի կազմում նորից եղայ Կուրթանում: Հիմա էլ կոլխոզը սերմացու չունէր, դռնէդուռ ընկած համոզում էինք, որ սերմացու տան: Շատերը տուեցին, եւ ես լաւ կազմակերպչի անուն հանեցի:

Այդ օրերին էլ Ստալինը գրեց «Գլխապտոյտ յաջողութիւններից» յօդուածը, որի չնորհիւ, ով յամառ էր եղել ու կոլխոզ չէր մտել, հնարաւորութիւն ստացաւ իրօք կամովին անելու այդ քայլը:

Սերմացու հաւաքելու ժամանակ բաւականին դաւեչտական մի դէպք պատահեց: Մի կին յամառօրէն պնդում էր՝ չունեմ, որ չունեմ, բայց ես նկատեցի, որ պատի տակ մի կէս պարկ ցորեն է դրուած: Ասացի՝ ցորեն չունես, այս պարկի մէջ ինչ կայ, դրանից տուր: Ծիծաղեց, ասաց՝ արի ինձ հարս եղիր, տըպսիս հետ մտիր կոլխոզ, կը տամ: Ասացի՝ դու ինձ նման կարճ մազերով կոմսոմոլ հարս չես ուզի: Կինը նորից ծիծաղեց, այսպէս կատակելով իրար հասկացանք, եւ նա մի քանի կկ. ցորեն տուեց:

Այդ տարիներին հեռախօս միայն փոստատանը կար: Կոմերիտականներիս բժժանել էին գոյգերի, գիշերները հերթապահում էինք հեռախօսի մօտ, որ եթէ որեւէ տեղում բանդիտական յարձակում լինի, անմիջապէս իմաց տանք միլիցիային: Իմ գոյգը Գեղվարդն էր: Ամբողջ գիշեր զրուցում էինք Ղարաքիլիսայի փոստատան հեռախօսավարուհիների հետ, զանազան անձնական հարցեր «լուծում»: Բարեբախտաբար, մեր հերթապահութիւնների ժամանակ ոչ մի արտակարգ դէպք չպատահեց:

(Շար. 31)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիգրան Զէֆիեանի մահուան 14-րդ տարելիցին առիթով զաւակները կը նուիրեն 1000 Ֆր. «Ծառաջ»ին եւ կը յիշեն նաեւ իր ընկերները հանգուցեալ՝ Վարդան Խըրիմեան, Միսաք Միրզէ, Կարապետ Յովակիմեան, Սարգիս Ընտրիկեան, եւ բոլորը հաւատարիմ իրենց չատ սիրելի «Ծառաջ» թերթին:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Lola Sassouni»** de Bd-Oddo organise UN

Chich-kebab

ET UN

Vidjag «Hampartsoum»

le jeudi 24 mai à 12 heures
au C.A.Q., 8, bd. Denis Papin, Marseille 15e

*
**

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section d'Asnières
Au profit de la Colonie de Bellefontaine
Réservez votre soirée du Samedi 20 octobre
GALA ARTISTIQUE ARMENIEN
avec **l'Ensemble folklorique arménien**
N A V A S A R T
Danseurs, musiciens, chanteurs traditionnels
au Grand Théâtre d'Asnières.

— ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

Համբարձման օրը յատկացուած է Մանուկներու հաղորդութեան:

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի, որմէ անմիջապէս ետք Տիկնանց յանձնախումբը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները իրենց զաւակներով միասին ներկայ գտնուիլ Համբարձման առնչ առանդական ճաշկերոյթին, որ տեղի պիտի ունենայ Առաջնորդարանի Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ:

Հիւրասիրութիւն
Վիճակախաղ
Արտասանութիւն
Առտնիկ փոքրիկներու պարախումբ:
Մուտքը ազատ է:

Ս· ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 24

Տօն է ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ

Այս առթիւ Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ Ա· ԲԱՇՆՑ · ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՑՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ASCENSION

A l'occasion de la fête de l'Ascension la messe sera célébrée

par

le Père
MEGUERDITCH KAHANA GRIGORIAN
Pasteur spirituel
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de Stockholm
(spécialement invité de Suède)

et sera interprétée
par la Chorale SAHAK-MESROP
sous la direction
de **Khatchig Yilmazian**

jeudi 24 mai à 10 heures

en la Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
339, ave. du Prado, 13008 Marseille

A l'issue de la messe, un buffet (déjeuner)
organisé par la Commission des Dames,
sera dressé dans la cour
de la Cathédrale, suivi d'un
«Vidjagakhagh» dans une ambiance
musicale avec la participation
de l'Orchestre «Frères Achoughatoyan»

Pour tous renseignements
et réservations s'adresser
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ 04.91.77.84.70.

P.A.F. : 120 F.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝

«ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻԿ ԳԻՔ...»

երգիծական խաղը՝
Ռօսք եւ խաղարկութիւն
Վարդան Պետրոսեանի

Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30–ին

9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի
«Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e

Տոմսերը ապահովելու համար
հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէտի Ակնունի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր· Տիկին Ժոսլին Փափազեանէ Տիկին Արփինէ Աւետիսեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կիրակի, Յուլիս 1–ին

ԳԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍ

"ԹԱՆԱՍՈՐ"

Շաւիլ – Վիրօֆլէյ

ՁԵԴՈՒՄ

Կապոյտ Խաչի «Լուսեր Հայաստանին» տեղեկատուութեան մէջ («Ծառաջ», Մայիս 17, Գ· էջ) 6–րդ պարբերութեան առջեւ պէտք է ըլլայ· – ՀԱԿԱՌԱԿ ԱՆՈՐ ՈՐ ՏԱՐԵԿԱՆ 120 ՏՈԼԱՐ (եւ ոչ անչուչա, 120 Ֆրանք):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ· – Վաստակաւոր Հայրենակցական Միութիւնը հերոսամարտի ոգեկոչման առիթով չնորհակալութեամբ ստացած է ի նպաստ «Խրիմեան Ֆօնտ»ին հետեւեալ նուիրատուութիւնները:

Պր· Գէորգ Ավոբեան 1500 Ֆր·, Փրոֆ Մայր Եկեղեցի, Տիկին Էլիզ Զրբաշեան, Պր· Ժիրայր Դատուրեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Մօրիս Հարունեան, Տէր եւ Տիկին Ֆերտի Հրաչեան 100-ական Ֆր·, Պր· Օհաննէս Աւետիսեան (Ամերիկայէն) 100 տոլար, Տէր եւ Տիկին Ալէքսան Պապաեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Աւտոեան, Տիկին Սոզոմոնեան-Զրուանդեան (Փարիզ), Պր· Հրայր Նշրաչեան (Փարիզ), Օր· Անահիտ Հապոդոյեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Աչճիբաչեան, Տէր եւ Տիկին Ժանօ կարապետեան, Պր· Խոզոմ Ռեմոն, Օրիորդ Լուիզ Գուլումեան Մանուէլ Նալպանեան 500–ական Ֆր·, Պր· Ռոպէր Ազելիկեան 400 Ֆրանք, Տիկին Վերժին Եագուպեան, Կարապետ Տաքճեան 300–ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գուրգէն Մանուկեան, Նոէլ Թիֆթիկճեան 200–ական Ֆր·:

Զանազաններէ նուիրատուութիւններ 2500 Ֆր·:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

AVEC DIEU, POUR LE PEUPLE
Colloque international du 1700ème anniversaire

DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

organisé par
L'UNION DES EGLISES EVANGELIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
Dans le cadre de son Synode de réflexion
24, 25 et 26 mai
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain - 55, avenue Victor Cresson, ISSY-LES-MOULINEAUX

THEME :

«La contribution de l'Eglise évangélique arménienne, à l'essor de la foi chrétienne en 2001 : en diaspora et en Arménie»

Avec la participation de 30 pasteurs, théologiens et laïcs, acteurs et témoins de la vie communautaire: de France, d'Arménie, des Etats-Unis et du Liban.

Renseignements et inscriptions :
Eglise Evangélique Arménienne — COLLOQUE 2001
28, ave. Bourgain - 55, ave. Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04
e-mail : gilbertleonian@hotmail.com

les Coupons d'Alsace

21, av. d'Helvétie
25203 MONTBÉLIARD
Tél. 03 81 94 38 10

Z.I. Les Arbletiers
25400 AUDINCOURT
Tél. 03 81 35 51 93

65, avenue Jean Jaures
90000 BELFORT
Tél. 03 84 21 62 66

SÉJOUR EN ARMÉNIE DU 9 AU 16 JUILLET

organisé par ESPOIR POUR L'ARMENIE

- Visite touristique de l'Arménie, Erevan et ses environs.
- Participation à la messe en la cathédrale d'Etchmiadzine.
- Participation aux manifestations du 14 juillet à l'Ambassade de France.
- Gumri, Vanatzor, Spitak, Khor Virab, le lac Sevan, Géghart, Garni, etc.
- Rencontres avec les enfants parrainés par SEL et Espoir pour l'Arménie.
- Possibilité de prolonger son séjour et de le personnaliser.

Prix: En pension complète 6 700 F au départ des grandes villes de France
Pour tout rensignement :
Serge KURKDJIAN : ☎ 04.91.77.23.44.

SABERATOURS

ASSISTANCE A L'AÉROPORT
ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
RÉSERVATION D'HÔTEL
LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
EXCURSIONS GUIDÉES
VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

2 VOLS HEBDOS CARGO

SABERATOURS
19 RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48 COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26

EREVAN
10 RUE VARDANANTS - 375010 EREVAN
TEL 52 54 48 / 52 85 48 - FAX 50 56 86

EN COLLABORATION AVEC ARMENIAN AIRLINES

Sabera@wanadoo.fr
A votre service pour toutes destinations dans le monde!
www.saberatours.com

SEVANVOYAGES

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 22
MARDI
22 MAI
2001
LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԿԱԿԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·171 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20·171

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

«ՇՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մնացիս 18 / 21)

Ա· ԲԼԷԵԱՆ ՀԻՆԳ ՏԱՐՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԱԾ

Վերաքննիչ ատեանը Մայիս 18–ին հինգ տարուան դատապարտած է «Մ· Սեբաստացի» կրթահամալիրի նախկին տնօրէն Ալա Բլէեանը որ եօթը տարուան դատապարտուած էր Դեկտեմբեր 15–ին· իսկ վաստատութեան գլխաւոր հաշուապահ Թիմա Պօղոսեանը՝ չորս տարուան, վճռանակ տրուած վեց տարուան վճիռին: Դատարանը մերժած է Ա· Բլէեանէն 3 միլիոն դրամ գանձելու դիմումը: Ան դատապարտուած է 90 հազար դրամ (շուրջ 1500 Ֆրանսական Ֆրանք) տուգանքի: Ա· Բլէեանի վաստաբանը ըսած է թէ կը դիմէ վճռաբեկ դատարանին, կըրկնելով որ իր պաշտպանեալին ուղղուած մեղադրանքները անհիմն են եւ անհրաժեշտ է դինքը անպարտ արձակել:

*
**

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՒՄԲԻՆ ՆԱԽԱԳԱՀՆԵՐԸ ՅՈՒՍԱԼԻՑ ԵՆ

Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման աշխուժացած չանքերուն զուգահեռ յայտարարութիւնները իրարու կը յաջորդեն: Մինսկի խումբի ամերիկացի նախագահը Ռ· Գաւնտօ որ Բաքու կը գտնուէր, ըսած է թէ քաջարի քայլերու, դժուարին փոխադարձ զիջումներու եւ լուրջ վերլուծումի հետ միջազգային հանրային կարծիքին ուշադրութիւնն ալ անհրաժեշտ է լուծումի հասնելու համար: Խումբին ռուս նախագահը Գրիբկով դրուատած է Հ· Ա· Լիւի դերը հակամարտութեան կարգաւորումին մէջ, աւելցնելով որ Ադրբեջան նպաստութիւն ճեռք ճգելու համար կրնայ հիմնուիլ ինչպէս Ռուսաստանի, նոյնպէս ԱՄՆ–ու եւ Ֆրանսայի վրայ: Հ· Ալիեւ ալ յոյս յայտնած է որ Մինսկի խումբին վերջերս աշխուժացած աշխատանքը կ'աճապարդէ հաշտութեան լուրջ քայլեր առնելու: Անոր կարծիքով անկարելի է թէ՛ր վերջնական հաշտութիւն ճեռք կը ձգուի: Այսուհանդերձ, աւելցուցած է թէ իր, Ռ· Քոչարեանի եւ Մինսկի խումբին նախագահներուն եռանդուն աշխատանքը խաղաղ լուծումի հեռանկարը աւելի կը մօտեցնէ:

*
**

Ա.ԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԿՈՉԸ ՀԱՆԴԻՊ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ադրբեջանի Պաշտպանութեան նախարար Մ· Աբլեւ ՀԱՊ–ի Պաշտպանութեան նախարարներու Բաքուի ժողովին բացուելին ելոյթ ունենալով կոչ ըրած է անդամ երկիրներուն որ հաւաքական ապահովութեան պայմանագրին Հայաստանի մասնակցութիւնը կասեցնեն և ռազմական օգնութիւն չվատարեն անոր: Աբլեւ ըսած է նաեւ որ Հայաստան պարտաւոր է անոնց նախնական որեւէ պայմանի դուրս գալու գրաւած ադրբեջանական տարածքներէն:

Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարար Մ· Իվանով այնքան ալ տեղին չէ համարած այդ դիմումը:

*
**

Ա.ԴՐԲԵՋԱՆ Կ'ՈՒԶԷ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՏԵԱՆԻՆ ՅԱՆՁՆԵԼ Մ· ԳՈՐԲԱՉՈՎԸ

Ադրբեջանի փոխ - վարչապետ Ա· Հասանով կոչ ըրած է Լա Հէյ միջազգային ատեանին յանձնելու Խորհրդային Միութեան վերջին նախագահ Մ· Գորբաչովը: Ա· Հասանով անար սխալները համեմատած է Ս· Միլոսեւիչի չարագործութիւններուն հետ, ըսելով որ այսօր Ադրբեջանի ութ բնակիչներէն մէկը գաղթական է, հայեւադրբեջանական հակամարտութիւնը 20 հազար զոհ պատճառած է երկրին որուն կրած վնասը աւելի քան 50 միլիառ տոլար է, իսկ Ադրբեջանցիներուն Հայաստան ձգած ստացուածքը կ'արժէր 3 միլիառ տոլար···:

Ռ· ՔՈՉԱՐԵԱՆ – ՎԼ· ՊՈՒՏԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ռուսական իշխ – Թաս լրատու գործակալութեան համաձայն նախագահները՝ Ռ· Քոչարեան եւ Վլադիմիր Պուտին հանդիպում կ'ունենան Հինգշաբթի, Մայիս 24–ին, Երեւանի մէջ: Հանդիպումին առիթ կու տայ Հաւաքական Ապահովութեան Խորհուրդի նստաշրջանը: Լուրը յայտարարած է Մինսկի խումբին ռուս նախագահը:

*
**

ՍԱՍՈՒՆ ԱՂԱՋԱՆԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ

Մայիս 16–ին, Շուչիի բանտէն Երեւանի պատժիչ հաստատութիւններու համակարգի կեդրոնական հիւանդանոց փոխադրուած է Սասուն Աղաջանեան, որ մահ կը կազմէր Ա· Ղուկասեանի դէմ գործուած մահափորձի ամբաստանեալներու:

Ըստ Երեւանի պետական բժշկական համալսարանի ամպիոնի տոցենտ Թումանեանի, ներկայիս Ս· Աղաջանեանի վիճակը ծանր է, բայց, ճակատագրական չէ: Աչքերը փակ են եւ հակազդեցութիւն չունի:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՆԵՐՍԷՍ-ՊԵՏՐՈՍ ԺԹ· ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ-ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ՊԱՏԱՐԱԳԵՑ ՆՈՐ-ՏԱՄԻ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷՐ ԾԻՐԱՆԱՒՈՐ Ժ·-Մ· ԼԻՒՍԹԻԺԷ

Կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15–ին, Փարիզի Նոթր – Տամի Մայր տաճարին մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, Հայ Թէ օտար, Էօվր մ'Օրիանի հրաւէրով, հայածէս պատարագ կը մատուցանէր Հայ կաթողիկէ կաթողիկոս – պատրիարքը Ներսէս – Պետրոս ԺԹ·: Կը նախագահէր Փարիզի Արքեպիսկոպոսը՝ Ժիրանաւոր Ժան – Մարի Լիւսթիժէ: Ներկայ էին քոյր եկեղեցիներու հովուապետեր, որոնց կարգին անշուշտ Հայ Առաքելական Եկեղեցին եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցին, յանձինս Գիւտ Արք·ի եւ վերապատուելի Փիլպէր Լեւոնեանի:

Արարողութեան ընթացքին կարդինալ Լիւսթիժէ արտասանեց հոգեւոր ճառ մը, որու ընթացքին ուրախութիւնն յայտնելէ եւ թէ առաջին անգամ ըլլալով, որպէս պատրիարք, կ'ընդունի Ներսէս – Պետրոս ԺԹ· կաթողիկոսը, չեշտեց թէ հայ ժողովուրդը յատուկ տեղ մը կը գրաւէ Արեւմուտքի մէջ: Աբեւելքի եկեղեցիները, ամէնէն հիներէն են եւ անոնց պատմութիւնը նշուած է ողբերգութիւններով, ինչպէս օրինակ՝ Հայաստան եւ Ուկրանիա: Կարդինալը չեշտը դրաւ, մանաւորապէս եկեղեցւոյ միաւնականութեան վրայ ու ոգեկոչեց Էօվը մ'Օրիանի տարեդարձը:

Արարողութեան աւարտէն առաջ, նախ Ֆրանսերէն, ապա հայերէն արտասանուեցաւ Հայ կաթողիկէ կաթողիկոս – Պատրիարքը: Ան ըսաւ թէ այս պատարագը կը յիշեցնէր իրեն այն, զոր համապատարագած էր Պապին հետ, Փետրուար 18–ին, Ս· Պետրոս տաճարին մէջ, Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին առիթ: Իր շնորհակալութիւնը յայտնեց կարդինալին որ գինք կ'ընդունէր իր տաճարին մէջ, նաեւ Էօվը մ'Օրիանի ընդհանուր տնօրէնին՝ Գերպ· Ժան Մաքսուտի, այն հանրանուէրը աշխատանքին համար զոր կը տանի Էօվը մ'Օրիանը հասնելով Աբեւելեան եկեղեցիներու կարիքներուն: Ապա հայերէն իր խօսքին մէջ, Կաթողիկոսը յայտնեց իր ուրախութիւնը որ կը պատէ գինք այս պատարագին առիթ: Կոչ ըրաւ չզլանալ ժամանակ տալ եկեղեցական, ազգային եւ այլ նպատակներու: Մեզ հպարտութեամբ կը լեցնէ, ըսաւ, առաջին քրիստոնեայ ազգն ըլլալը, բայց, նաեւ այդ իրողութիւնը պարտաւորութիւններ կը դնէ մեր ուսերուն վրայ: Մաղթեց որ Ս· Գրիգոր Լուսաւորչի կանթեղը չմարի երբեք Հայաստանի թէ Սփիւռքի մէջ ու վերջացուց ըսելով՝ փա՛ռք Ս· Գրիգոր Լուսաւորչի, փա՛ռք քրիստոնեայ հայ ժողովուրդին, փա՛ռք Ս· Գրիգոր Լուսաւորչի կանթեղը անմար պահողներուն:

Ցետ արարողութեան, Ֆրանսայի Հայ կաթողիկէ առաջնորդ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեանի հրաւէրով ընդունելութիւն մը տեղի ունեցաւ ի պատիւ Ներսէս – Պետրոս ԺԹ· կաթողիկոս – Պատրիարքին:

ԿՈՉ ԱՇՈՏ ԲԼԷԵԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

Երեւանի վերաքննիչ ատեանը Մայիս 18–ին կանխելով ծանուցուած ժամանակը եւ ի բացակայութեան մամուլի ներկայացուցիչներուն, վճիռ արձակեց նախկին նախարար, 1998–ի նախագահական ընտրութեան թեկնածու, «Նոր Ուղի» կուսակցութեան ղեկավար Ա· Բլէեանի եւ նոյն դատին միւս ամբաստանեալներէն Ռիմա Պօղոսեանի դէմ, գանոնք հինգ եւ չորս տարի բանտարկութեան դատապարտելով, ի տարբերութիւն՝ առաջին ատեանին եօթը եւ վեց տարուան առաջին վճիռին: Ցիշեցնենք որ Մխիթար Սեբաստացի կրթական համալիրին տնօրէնը երկու տարիէ ի վեր արգելափակուած ըլլալով, կարեւոր այդ հիմնարկը ծանրօրէն կը տուժէ, մինչեւ իսկ դադարեցնելու աստիճան:

Մայիս 18–ի դատական նիստին ընթացքին եւս, ինչպէս առաջինին, Ա· Բլէեան պահանջած է որ ճանչուի դինէ իր բացարձակ անմեղութեան պնդումը: Արդարեւ, կատարուած դատավարութեան ոչ մէկ փաստ ապացուցանեց անոր դէմ եղած մեղադրանքը: Մեղադրող կողմին ի նպաստ ոչ մէկ վկայ յայտնուեցաւ· ընդհակառակն, վկաներ եկած են դատարանին բացատրելու թէ դատախազութեան կողմէ ի՛նչ ճնշումներու ենթարկուած են (մինչեւ իսկ ֆիզիքական): Նիստին ընթացքին մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան միջազգային զանազան կազմակերպութիւններ (Հելսինքիի Դաշինքը, FIDH, Amnesy International) եւ Ֆրանսայի Հայ փաստաբաններու եւ Իրաւաբաններու Ընկերակցութիւնը (AFAJA) իրենց լուրջ մտահոգութիւնը յայտնած են, ընդգծելով հարցին զուտ քաղաքական բնոյթը:

Պատիժի մեղմացումը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ ձեւակերպութիւն մը որուն նըպատակն է օտար եւ սփիւռքահայ հանրային կարծիքին Հայաստանի արդարադատութեան համակարգին անկախութեան պատրանքը տալ: Իսկ ներկայի ճգնաժամուն Հայաստանի քաղաքացիին համար այս տխուր զաւեշտին նշանակութիւնը ակներեւ է:

Իշխանութեան որեւէ ընդդիմադիր ի

(Շար·ը Դ· էջ)

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՆՈՒՐՀԱՆ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Մայիս 9–ին իր մահկանացուն կնքած է Ֆրանսական բեմի եւ չարժանկարի վաղեմի դերասան Նուրհան Մարգարեան:

Երկար տարիներ եղած է Գոմեթ Ֆըրանսիզի փաթսիհոնէր եւ երկար տարիներ նաեւ փիկիւռասիոն լրած է Ֆրանսական բազմաթիւ ֆիլմերու մէջ, հին դասականներէն մինչեւ նորեր, ինչպէս վէրնէօյի կարմիր մը ֆիլմերը: Նուրհան Մարգարեան ընթացիկ իմաստով փիկիւռասիոն մը չէր, այլ կ'ընէր ինչ որ մկրտուած է փիկիւռասիոն էնթէլիժանթ: «Ցառաջ»ի հետ իր վաստը հինգն կու գար եւ անոր 70–ամեայկին առթիւ (1995, Օգոստոս, կը գրէր մեզի· –

«Տասնըչորս տարեկան էի, կը բնակէի Ամկէն, երբ փրանսացի դպրոցական մը, որու տունը կը բնակէինք, ինծի ցոյց տուաւ առաջին «Ցառաջ»ը եւ ըսաւ «En avant» ըսել է մեր հայերէն լեզուով···: Վերջերս տեսայ այդ դպրոցական ընկերս որ իմ տարիքս ունէր, ծերացած, յոգնած, բայց, ինծի հասած «Ցառաջ»ը միշտ երիտասարդ մնաց եւ պիտի մնայ»:

Բայց, չորս տարի ետք, իրմէ պիտի ստանայինք ուրիշ նամակ մը ուր ցաւով կ'ըսէր· – «Շատ սիրելի «Ցառաջ»ս, աչքերս բոլորովին չեն տեսներ կոր, կոյր չեմ բայց լրագիր չեմ կրնար կարդալ, տխուր կացութիւն մը ինծի համար, 89 տարեկան: Ուստի պիտի խնդրէի որ ալ ինծի «Ցառաջ» չղրկէիք, արիւն ի սրտի: Ձեր ներողամտութիւնը կը խնդրեմ, մեծ բարեկամէն որ ինծի «բարիլոյս պիտի չըսէ»: Այս տխուր առթիւ կը ճշդեմ եւ կը հաստատեմ որ ճիշդ 15 տարի. Գոմեթի – Ֆրանսեզի բեմին վրայ ամէն երեկոյ «խաղացած եմ» իբրեւ *Փանխոնէր* տը լա Գոմէտի Ֆրանսէզ (1970 – 1986): Ցմոռնաւք: Նոր տարի ձեր խմբագրութեան, Նուրհան Մարգարեան»: Ձեռագիրը արդէն փաստն էր իր աչքերուն վիճակին:

Ըստ իր փափաքին, դիակիզումը կատարուած է Մայիս 15–ին, մտերիմ շրջանակի մէջ:

Մեր ցաւակցութիւնները իր քրոջ՝ Օր· Մայոտ Մարգարեանի:

ԿԱՐԴԻՆԱԼ ՄԱՐԱՆ ԱՒԱԶԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՒԱՏՔԻ ՀԱՆԴԷՍ

Կարդինալ Մարան Աւազի Հայկական հաւատքի հանդէս կատարուեցաւ Մայիս 13–ին, Ս· Ներսէս Շնորհալի եկեղեցւոյ մէջ, Մարսէյլ: Ներկայ էին Մարսէյլի Հայ համայնքի ներկայացուցիչներ, Հայ կաթողիկէ եւ Հայ Առաքելական եկեղեցիներու հովիւներ, Մարսէյլի Քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներ, Հայ եւ օտար հաւատացեալներ:

Հանդէսը սկսաւ Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ Ս· Պատարագով, որ մատուցանեցին Հայր Ներսէս Ալեքսանեան, Հայր Ներսէս Ղազարեան եւ Հայր Ներսէս Ղազարեան: Ս· Պատարագի աւարտին, Հայր Ներսէս Ղազարեան ողջունեց ներկաները եւ ներկայացուց կարդինալ Մարանի կենսագրութիւնը:

Ապա կարդինալ Մարան Աւազի խօսքը կարդաց Հայր Ներսէս Ալեքսանեան: Կարդինալ Մարան Աւազի խօսքին մէջ, Հայ ժողովուրդին ուղղեց իր ողջոյնները եւ յիշեցուց Հայ ժողովուրդի կրած տառապանքները, ինչպէս նաեւ Հայ ժողովուրդի հաւատքի ուժը: Ան ըսաւ որ Հայ ժողովուրդը ունի հաւատքի ուժ, որ կրնայ տանիլ զինք դէպի յոյսի ճամբան:

Հանդէսի աւարտին, Հայր Ներսէս Ղազարեան շնորհակալութիւն յայտնեց կարդինալ Մարան Աւազիի, Մարսէյլի Քաղաքապետարանի ներկայացուցիչներուն, Հայ եւ օտար հաւատացեալներուն, որոնք մասնակցեցան հանդէսին:

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑ Է

ՀԻԼՏԱ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆ–ՓԱՆՈՍԵԱՆ

Ուշացումով ձեռքս անցաւ Հայաստանի «Առաւօտ» թերթի 2001 Փետրուար 10–ի թիւը, որուն մէջ լրագրող Նայիրա Ցովհաննիսեանի առորագրութեամբ լրատուութիւն մը տպուած է Երեւանի մէջ դումարուած եւ հայերէնի ուղղագրութեան ցաւոտ հարցին նուիրուած ժողովի մը մասին: Ցօդուածի խորագիրն է՝ «ՊԱՐՈՅՐ ՀԱՅՐԻԿԵԱՆԸ ԹՈՂ ՓԻԹՔ ԶՄՈՒԹԻ ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ»: Իսկ յօդուածի ենթախորագիրն է հետեւեալը.– «Այսպէս են լեզուաբաններն արձագանգում Պարոյր Հայրիկեանի մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադառնալու վերջին օրերի կոչին»:

Խօսքը կը վերաբերի Պարոյր Հայրիկեանի այն նախաձեռնութեան, որով ան օգտագործելով «Հայաստանի Նախագահին առնիթեր Մարդու Իրաւունքներու Յանձնաժողովի Նախագահ»ի իր հանգամանքն ու պաշտօնը, յիշեալ Յանձնաժողովի 2000 Հոկտեմբեր 26-ի նիստին, օրակարգի ներքեւ դարձուցած է Հայաստանի մէջ Մեսրոպեան գասական ազգային ուղղագրութեան վերադառնալու հարցը:

Այս ցաւոտ հարցը, որ տարիներէ ի վեր հակայ անդունդ մը բացած է Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութեան միջեւ, բաւական մեծ սպառած է թեր ու դէմ կարծիքներու արտայայտութեան դուռ բանալով հայութեան երկու հատուածներուն մէջ: Այսպէս, Սփիւռքահայերը ամուր կերպով կառչած կը մնան պապենական Մեսրոպեան ուղղագրութեան, իսկ Հայաստանահայերը սկզբնական շրջանին ակամայ եւ պարտադրաբար ենթարկուելէ յետոյ Մոսկուայի կեդրոնական իշխանութիւններէն եկած հրահանգին, հետզհետէ վարժուած են սովետական այդ խեղաթիւրութեան եւ ներկայի «լեզուաբանական փաստ»երով կը ճգնին արդարացնել զայն եւ նոյնիսկ Մեսրոպեանին բաղդատմամբ անոր «առաւելութիւնները» ապացուցանել: Այսինքն, կը ճգնին զուտ քաղաքական հարցի մը լեզուաբանական պատճառներ եւ արդարացումներ հագցընել...: 1999 Սեպտեմբերին Երեւանի մէջ կայացած Հայաստան – Սփիւռք առաջին համաժողովին ալ այս նիւթը արծարծուեցաւ եւ Արտաքին Գործերու նախարարութեան ներկայացուցչաւ սփիւռքահայ 100–է աւելի կազմակերպութիւններու կողմէ ստորագրուած բանաձեւ մը, որ կը պահանջէր Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադառնալ եւ որոշուեցաւ յանձնախումբ կազմել ու դրգռիլ ուղղագրութեան միասնականացման հարցով: Դժբախտաբար 2000 Հոկտեմբեր 27-ի Ժողովրդապահանականներու ապանդը պատճառ դարձաւ որ ամէն ինչ լճանայ ու մնայ հոն ուր որ էր:

Այս բոլորը վերարծարծեցին վէճը: Հայաստանի «հեղինակաւոր» Ակադեմիկոս լեզուաբանները ահ ու դողի մատնուեցան, որ մի գուցէ վերադարձ մը կատարուի դէպի Մեսրոպեան ուղղագրութիւն եւ սովետական տարիներու ընթացքին ղրուած իրենց դրքերը ուղղագրութեան փոփոխութեան պատճառով այլեւս չկարդացուին: Եւ «մահու կենաց» պայքար մղել սկսան Մեսրոպեան ուղղագրութեան դէմ՝ իրենց փոքրաւորներուն միջոցաւ (որոնք դրեթէ բոլորն ալ տոքթոր, փրոֆէսէօրներ են): Երբեմն այս վէճին մասին հրապարակաւ հանդէս եկան ո՛չ – մասնագէտ անձեր ալ (ինչպէս Լեւոն Հախվերտեանը) որոնք սովետական ուղղագրութեան «առաւելութեան» մասին վկաւերը սպառած ըլլալով, այլեւս ոչ – վաղաքաղաքարի արտայայտութիւններու անցան իրենց պաղպաղարական հակառակորդներուն դէմ, այսինքն Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի կողմնակիցներուն դէմ:

Այս կացութեան առջեւ, Պարոյր Հայրիկեան եղաւ մէկը այն պարկեշտ մտաւորականներէն, որ ազգային Մեսրոպեան ուղղագրութեան արժէքին գիտակ, «Հայաստանի Նախագահին առնիթեր Մարդու Իրաւունքներու Յանձնաժողով»ի քննարկման ներկայացուց հարցը:

Եւ ահա, որպէս հակազդեցութիւն Հայրիկեանի այս քայլին, որոշ «հեղինակաւոր լեզուաբաններ» ժողով մը գումարած եւ վատաբանած են Հայրիկեանը, ըսելով թէ ան թող իր քիթը չխոթէ ուղղագրութեան մէջ:

Տեսնենք թէ ինչո՞ւ Հայրիկեանը պէտք չէ միջամտէ ուղղագրութեան հարցին: Ըստ յօդուածագրիը Նայիրա Ցովհաննիսեանի, յիշեալ ժողովին ԵՊՀ (Երեւանի Պետական Համալսարան) Հայոց լեզուի ամպիոնի դասախօս, բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր, փրոֆէսէօր Խաչիկ Բագիկեանը ակնարկելով Հայրիկեանի այն արտայայտութեան թէ «Մեսրոպեան ուղղագրութեան անցնելը գլուխ գործ մը չէ այլ ինչ որ չափով գրագէտ մարդու համար դա միայն վեց չաբաթ ժամանակ պիտի խլի» կ'ըսէ հետեւեալը.–

«Հայրիկեանն այդպէս է ասում, որովհետեւ նա ո՛չ լեզու գիտի, ո՛չ լեզուաբանութիւն, ո՛չ էլ ուղղագրութիւն: Նա չգիտի, թէ ի՞նչ է նշանակում գրաբար, չգիտի ինչ է աշխարհաբար, ինչ է արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն: Նա շփոթում է լեզու եւ ուղղագրութիւն, որ վեց շաբաթում մարդը, իբր թէ, կարող է գրաբար սովորել»: Եւ Պր. Բագիկեան հարց կուտայ.– Ինչպէ՞ս մենք կարող ենք անցնել գրաբարի ուղղագրութեանը, երբ մենք գրաբարով չենք խօսում»:

Մէջբերուած այս ճարտուքին մէջ ընդծելի է Մեսրոպեան գասական ուղղագրութեան բնորոշման համար օգտագործուած «գրաբարի ուղղագրութիւն» բացատրութիւնը, որ ժամանակին, սովետական իշխանութեան կողմէ մխրճմնաւոր կերպով եւ ժողովրդային զանգուածներու հաւանութիւնը ստանալու նպատակով ամօք քշուած բացատրութիւն մըն էր: Արդարեւ, սովետական ուղղագրութեան անցնելու կեդրոնական Կոմիտէի 1922-ի Տեկրետէն յետոյ գրողներուն, լեզուաբաններուն, պատմաբաններուն արտօնուեցաւ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը օգտագործել միա՛յն գրաբարէն մէջբերուած հատուածներու մէջ: Այս պատճառու ալ Մանուկ Աբեղեանի երկհատոր Հայոց Պատմութեան մէջ օրինակ, կը գտնենք Աստուածաշունչէն եւ այլ մատենագրական տուեալներէ մէջբերումներ, որոնք դրաբար ըլլալով, բացառաբար Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ են տպագրուած, մինչդեռ երկասիրութեան մնացեալ մասերը սովետական ուղղագրութեամբ են տպուած: Այդ օրուընէ չրջանառութեան մէջ մտաւ «գրաբարեան ուղղագրութիւն» բացատրութիւնը՝ Մեսրոպեան գասական ուղղագրութիւնը բնորոշելու համար: Կը պատմեն թէ Հայոց ամենամեծ լեզուաբանը Աճառեան, որ մինչեւ մահ մերժած է իր Արմատական բառարանը սովետական խեղաթիւրութեամբ տպագրել, իր մէկ գրուածքին տպագրութեան դիմումնագիրին անդամ գրած է գրաբարով, չօգտագործելու համար սովետա – արեղեանական խեղաթիւրութիւնը:

Կը տեսնենք ուրեմն, թէ սովետական վարչակարգի արտագրութիւնը եղող Պր. Բագիկեան, այսքան տարի վերջ եւ ազատ Հայաստանի ժողովրդավարական պայմաններուն մէջ անդամ սովետական մտքի այդ «դիւտ»ը առաջ կը քշէ՝ Հայրիկեանին «տգիտութիւն» վերագրելով եւ պնդելով թէ «Նա շփոթում է լեզու եւ ուղղագրութիւն»: Ըստ իս, եթէ լեզու եւ ուղղագրութիւն չխոթող մը կայ, ան ալ ո՛չ թէ Հայրիկեանն է, այլ նոյնինքն ԵՊՀ Հայոց լեզուի ամպիոնի դասախօս, բանասիրական գիտութիւններու տոքթոր, փրոֆէսէօր Խաչիկ Բագիկեանն է, որ կ'ըսէ «Ինչպէ՞ս մենք կարող ենք անցնել գրաբարի ուղղագրութեանը, երբ մենք գրաբարով չենք խօսում»:

Ինչ կը վերաբերի Պր. Բագիկեանի յայտնի յայտարարութեան, թէ «1922–ին Մաւրուկ Աբեղեանի մտցրած ուղղագրաբարեփոխումը պատճառաբանուած ու հիմնաւորուած էր եւ այն պաշտպանում են ե՛ւ ուսուցիչներն ու դասախօսները, ե՛ւ ուսանողները, եւ մեր ուղղագրութիւնը մեզ շատ լաւ ծառայում է», թող թոյլատրուի ըսել, թէ վերհակառակն, Աբեղեան ի՛նք անգամ չէ կրցած իր ուղղագրական առաջարկը պէտք եղածին պէս պատճառաբանել եւ հիմնաւորել: 1922–էն յետոյ դումարուած բազմաթիւ ժողովներու ընթացքին կատարուած առարկութիւններուն երբեք համոզիչ պատասխան չէ կրցած տալ, հակառակին բաներ ըսած է եւ նոյնիսկ չատ անգամ խուսափած է ժողովներուն ներկայ գտնուելէ: Այդ ժողովներու մասին երկար տեղեկութիւններ պատմամին մէջ չեչատած է 1700-ամեակի նշանակութիւնը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ եւ հայ ժողովուրդի վերածնութեան համար:

Մայիս 7 – 9, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսայցելած է Ֆրէզնօ, ուր հանդիպումներ ունեցած է գաղութի հոգեւոր եւ կրթական մակերպութեանց ներկայացուցիչներուն հետ: Այցելած է եղեմի, Ռիւոլիի եւ Ցաուլըրի եկեղեցիները:

Հինգշաբթի, Մայիս 10–ի առաւօտեան, Ամենայն Հայոց Հայրապետը յատուկ օդանաւով ժամադրած է Լոս – Անճելըսի չրջանի Վէն Նայսի օդակայանը, ուր դիմաւորուած է Արեւմտեան թեմի հոգեւոր դասուն, հայկական երեք կրթական հաստատութիւններու եւ հայ եւ օսար համալսարանի ներկայացուցիչներուն կողմէ: Ապա առնելով Հայրապետը դոհունակութիւն յայտնած է որ Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան պետական կրօնք ընդունման

կարելի է դնել փրոֆէսէօր Լեւոն Խաչերեանի վերջերս հրատարակած «Հայոց համազգային մաշտոցեան համակարգը» միանակաւ եւ միակերպ ուղղագրութեան պատմութիւնը» գրքին մէջ: Պր. Բագիկեան լաւ կ'ընէ, եթէ զայն կարդայ: Եւ արդէն Արեղեանական այդ վոխուրիւնները այնքան այլակերպած են հայերէն բառերու պատկերը, որ ընդունելէն քանի մը տարի յետոյ Աբեղեանական «ուղղագրութիւնը» մէկ կողմ նետուած եւ նոր տարբերակ մը որդեգրուած է: Ներկայիս Հայաստանի մէջ օգտագործուղը Գուրգէն Սեւակի առաջարկած այդ երկրորդ տարբերակն է: Այս հանրայայտ փրոդութի՞ւնն ալ կ'անդիտանայ Պր. Բագիկեան: Ան կ'ըսէ նաեւ՝ «Եւ այն պաշտպանում են ե՛ւ ուսուցիչներն ու դասախօսները, ե՛ւ ուսանողները, եւ մեր ուղղագրութիւնը մեզ շատ լաւ ծառայում է»: Պարզ է որ ուսուցիչներն ու դասախօսները բոլորն ալ սովետական վարչակարգի կազապարներուն մէջ մտած անձեր են, որոնք այսօր ալ ի վիճակի չեն ազատ մտածողութիւն ունենալու, կըշռել – դատելու եւ ազգին համար լաւն ու վատը իրարմէ տարբերելու: Սովետական բռնատիրութեան ամենամեծ վնասը արդէն մարդուն մէջ իր ինքնութիւնն ու ազատ մտածողութիւնը սպաննելն էր:

Հիմա դանք յաջորդ խօսք առնողին: ԵՊՀ ընդհանուր եւ համեմատական լեզուաբանութեան ամպիոնի վարիչ Լիանա Ցովսէփեանն է ան: Ցաւալի է որ այս տպաւորիչ տիտղոսը կրող անձն ալ իր տիտղոսին համապատասխան դիտութիւն չունի եւ կ'ըսէ հետեւեալը.– «Ո՛չ մի անհրաժեշտութիւն չկայ վերադառնալու հին ուղղագրութեան: Եթէ այսօրուան մեր ուղղագրութիւնը գիտականօրէն ճշգրտօրէն արտացոլում է լեզուի պատկերը, ո՛չ մի իմաստ չունի վերադառնալ հինին»:

Այս հատուածին մէջ «եթէ»ն չա՛տ տեղին է: Ու հարց պէտք է տալ թէ Հայաստանեան ներկայ, «նոր ուղղագրութիւնը» արդեօ՞ք կ'արտացոլայ հայ լեզուի պատկերը, երբ բառերուն ո՛չ արմատը յայտնուղերը, ո՛չ նախդիրները, ո՛չ ալ հոլովումն, ածանցման եւ բարդութեան տակն կրած փոփոխութիւնները: Մեսրոպեան ուղղագրութեան օգտագործման պարագային է միայն, որ այս բոլորի պատմամշակութային անգնահատելի յատկութիւնները երեւան կու գան եւ անոնք ո՛չ միայն հայ լեզուի համար կարեւոր են, այլ չատ անգամ կը բացայայտեն բառերու կապը հնդեւրոպական այլ լեզուներու հետ եւ նշանակութիւն ունին ո՛չ միայն հայերէնի, այլեւ հնդեւրոպական լեզուներու ներքին օրինաչափութիւններն ամբողջ բացայայտելու տեսակէտով: Մինչդեռ ներկայ սովետական խեղաթիւրութեամբ այդ կապը խզուած է, քանի որ բառերու արմատները իսկ տարբեր կերպով կը գրուին ու արմատէն չենք կրնար դասել թէ բառը ի՞նչ փոփոխութիւններ կրած է դարերու ընթացքին եւ թէ ի՞նչ նմանութիւններ ստեղծուած են այլ հնդեւրոպական լեզուներու հետ, ի՞նչ փոխառութիւններ կնքուած են, այդ փոխառութիւնները ո՞ր մէկ լեզուէն անցած են հայ լեզուին կամ արդեօք հայ լեզուն այլ ուրիշ լեզուի մը անցա՞ծ են, եւ այլն:

Արդ, ընդհանուր եւ համեմատական լեզուաբանութեան ամպիոնի վարիչ Տ/կին Ցովսէփեան կ'անդիտանա՞յ այս բոլորը: Հապա ի՞նչ կը սորվեցնէր իր աշակերտներուն:

Տիկին Ցովսէփեան ուրիչ անպատասխանատու յայտարարութիւն մըն ալ ըրած է, ըսելով թէ «հին ուղղագրութեան անցնելը Հայ ժողովուրդի երկու հատուածները միաւորելու միակ ուղին չէ (ինչպէս Պր. Հայրիկեանն է մատնացոյց):

Ցայտնի է որ այս Տիկինը աւելի պարզած է Պր. Հայրիկեանը խծբծելով, քան թէ լրջօրէն հետեւելով քննարկելով: Սովետական կէթօյի մէջ ծնած ու մեծցած, կը կարծէ արդեօք որ ինչ աւելի լաւ պիտէ թէ 86 տարիէ ի վեր սփիւռքի զանազան վայրերուն մէջ գոյութիւն քաշկռտող, Հայու ինքնութիւն պահել չկանգող եւ սովետական այդ ապազգի Տեկրետին պատճառով երեք սերունդ կորսնցուցած մեր միլիոնաւոր բազմութիւնները ինչի՞ պէտք ունին միաւորութեան համար հարցնել ժողովուրդին հետ: Եւ ո՞վ լսած է թէ միաւորման համար միակ ճամբայ մը կայ ու մենք այդ մէկ հատիկ ճամբան կը փնտռենք: Այնուհետեւ որ բոլոր ճամբաները պէտք է փորձել: Սակայն ատվարան կարելի է ըսել թէ գլխաւոր ճանապարհէն մէկը ուղղագրական պատնէշը մէջտեղէն վերցնելն է: Եթէ 1999–ին գումարուած Հայաստան – Սփիւռք խորհրդաժողովի նպատակն էր Հայրենիք – Սփիւռք միասնութիւնը եւ այդ իմաստով ընտրուած նշանաբանն էր «մէկ ազգ, մէկ մշակոյթ», ասկէ առաջ կը նշանակէ թէ այդ միասնութիւնը մշակութային պետնի վրայ դեռ ձգտո՛ւմ է, խոհա՛լ է, դեռ չէ իրագործուած եւ պէտք է ամէն ինչ ընենք անոր հասնելու համար: Իսկ մշակութային դեռնի վրայ պարզ է որ մեզ իրարմէ հեռու պահող, մեր միջեւ հաղորդակցութիւնը խզող, մեզ իրարմէ բանդող ո՛չ թէ մեր ազգային պարը, երաժշտութիւնը եւ արուեստի ու մարզական ճիւղերն են, այլ Հայաստանեան խեղաթիւրուած ուղղագրութիւնն է, որ իրարու մոռնալ եւ իրարմէ կտրուիլ կարգալու եւ իրարու պրպանութիւն կարդալու հետ, լեզուամտածողութեան, հոգեբանութեան հաղորդակից դառնալու կարելիութիւնը չէ տար մեզի: Ու կը մնանք այսպէս երկու անջատ ժողովուրդներ, իրենց ուրոյն լեզուով եւ կեանքով, որոնք իրարու կարօտ են թէեւ, բայց անկարող են իրարմով ամբողջանալու:

(Մնացեալը յաջորդով)

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՑ ՀԱՑՈՑ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Կոստանդնուպոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան Մխիթարեան Ժողովը 2001, Մայիս 15, Երեքշաբթի օրը կայացաւ Գնալը Կղզիի Պատրիարքարանին մէջ, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ կատարուած առաւօտեան ժամերգութենէն ետք:

Ժողովին նախագահեց Ն. Ա. Տ. Մեսրոպ Ս. Պատրիարք Հայրը: Կը մասնակցէին Գերշ. Տ. Շահան Արք. Սվաճեան, Տ. Գարեգին Արք. Պեքճեան, Տ. Արամ Եպիսկ. Ախչեան, Հոդշ. Տ. Սահակ Արեղայ Մաշալեան, Տ. Եղիշէ Աբեղայ Ուշքունեան, եւ որպէս ատենադպիր՝ Պատրիարքական Աթոռոյ Դիւանապետ՝ Արժ. Տ. Գրիգոր Աւագ Քհնյ. Տամատեան: Կը բացակայէին Հոդշ. Տ. Պսակ Վրդ. Հաթապեան (Լոնտոն) եւ Տ. Զաքէոս Աբեղայ Օհանեան (Հռոմ):

Աչխատանքային լման օր մը տեւող չհեկեան Ժողովի ընթացքին Ժողովական Հայրերը քննարկեցին Հայ Առաքելական Եկեղեցին յուզող ինչ – ինչ ընդհանրական հարցեր եւ, ի մասնաւորի, Պոլսոյ Միաբանութիւնը հետաքրքրող խնդիրներ: Օրակարգի նիւթերը մի առ մի քննարկելէ եւ կարծիքներու փոխանակման լայն առիթ ստեղծելէ յետոյ, Ժողովական Հայրերը միաձայնութեամբ որոշեցին հրապարակել հետեւեալ տեղեկագրութիւնը:

1. – Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքութեան Միաբանութիւնը, Քրիստոսի Սուրբ Ծննդեան Երրորդ Հազարամեակի սկիզբը եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ պաշտօնական ճանաչման 1700–ամեակը՝ առաջի Աստուծոյ եւ մերազն ժողովրդեան՝ իր Սրբազան Ուխտին մէջ վերանորոգութեան առիթ կը համարի, ամբողջն հիմնուած՝ Աստուածաչունչ Սուրբ Գրոց, Սուրբ Հայրերու վարդապետութեանց եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Սրբազան աւանդութեանց վրայ: Միաբանութիւնը մշտապէս իր խնդրէ ողորմութիւնն ու չնորհները Ամենասուրբ Երրորդութեան եւ Միասուածութեան, եւ բարեխօսութիւնը՝ Ս. Կոյս Աստուածածնի, Սուրբ Առաքեալներու, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի, Ս. Թարգմանչաց վարդապետներու, Սուրբ Հայրապետներու, Սուրբ Ճգնաւորներու եւ Սուրբ Նահատակներու, որոնք իրենց անձերը երբեմն խոստովանութեամբ, երբեմն ալ կեանքի գինով նուիրեցին մեր Փրկչին՝ Յիսուսի Քրիստոսի սիրոյն:

2. – Միաբանութիւնը հաւատարիմ պահակն է Պոլսոյ Աթոռին ժողովրդանուէր եւ հոգեչահ առաքելութեան, Բաղէշի Ամրոցոլու եւ Նիկոմիդիոյ Արմաչ դարաւոր վանօրէից եւ Սկիւտարի Ս. Խաչ երբեմնի դպրեվանուց դպրոցական աւանդութիւններուն, Պատրիարքութեան նուիրապետական դարաւոր իրաւանց եւ ինքնավարութեան, եւ յատկապէս երանելոյ Հովուապետներ՝ Յովակիմ Պրուսացի, Յովհաննէս Բաղիշեցի, Յակոբ Զիմառացի, Զաքարիա Կաղզուանցի, Մըկրտիչ Վանեցի, Ներսէս Վարժապետեան, Խորէն Աչըքեան, Մաղաքիա Օրմանեան, Եղիշէ Դուրեան, Գարեգին Տրապիզոնցի եւ Շնորհք Գալուստեան Պատրիարքներու թողած հոգեւոր – մշակութային հարուստ ժառանգութեան:

3. – Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռի Միաբանութիւնը, Հայ Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ միութեան մէջ որպէս Նախամեծար Մայր Աթոռ կը ճանչնայ Հայոց Հաւատքի Հօր՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Սուրբ Աթոռն ի Սուրբ Էջմիածին, եւ Մայր Աթոռի անսասանութեան, բարեկարգութեան եւ հոգեւոր չինութեան եւ յառաջդիմութեան ամէն գործի Հայոց Վեհափառ Հայրապետին կենաց եւ հոգւոյ փրկութեան համար ամէնօրեայ աղօթք կը բարձրացնէ առ Աստուած: Միաբանութիւնը եղբայրական նոյն ըմբռնումներով կ'ողջունէ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան եւ Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան Նուիրապետական Աթոռներուն եւ անոնց չնորհազարդ գահակալներուն առաքելութեանց եւ կենաց արեւշատութեան համար: Միաբանութիւնը յոյսով է, որ Նուիրապետական Աթոռներու միջեւ առկայ բոլոր հարցերը յառաջիկայ շրջանին կը լուծուին, եւ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին դաւանական եւ ծիսական միութեան առնթեր կ'ապահովէ նաեւ կատարեալ համագործակցութիւն եկեղեցական կեանքի բոլոր ոլորտներուն մէջ ի մխիթարութիւն մերազն ժողովուրդի:

4. Միաբանութիւնը կ'ընդունի, որ Նըւիրապետական որեւէ Աթոռի գահակալը անսխալական չէ. անսխալականը միայն Քրիստոսի Սուրբ Եկեղեցին է: Ուստի Եկեղեցին յուզող որեւէ հարց՝ վարդապետական, դաւանական, կանոնական կամ կարգապահական, անհրաժեշտօրէն պէտք է անցնի մասնագէտ քննիչ յանձնախումբերու բովէն եւ ապա գտնէ իր վերջնական լուծումը եզրայանգումով՝ Եպիսկոպոսաց Ժողովէն, որ ըստ համաքրիստոնէական կանոնաց, վերոյիշեալ հարցերու չուրջ Եկեղեցւոյ գերագոյն հոգեւոր մարմինն է:

5. Միաբանութիւնը լուրջ մտահոգութիւն կը յայտնէ Հայ Եկեղեցւոյ նոր կանոնադրութեան պատրաստութեան գործընթացին արդէն իսկ անցած հանգրուաններուն՝ եւ յատկապէս այն մասին, որ Աթոռոյս կողմէ եղած դիտողութիւնները, ճշդումները եւ առաջարկները նախագիծերու պատրաստութեան ժամանակ միայն մասամբ նկատի առնուած են: Պոլսոյ 540–ամեայ Պատրիարքութիւնը եւ իր պաշտօնէութիւնը, իր ներքին կրօնա–եկեղեցական, վարչական, անասական եւ այլ գործունէութեանց մասին պատասխանատուութիւն ունի միայն առաջի Աստուծոյ եւ իր սահմաններուն մէջ գտնուող մերազն ժողովուրդին: Իսկ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ամբողջութիւնը հետաքրքրող հոգեւոր հարցերուն չուրջ կը յարգէ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի եւ անոր կանոնական մարմիններուն առաջնորդութիւնն ու հեղինակութիւնը ընդ նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, այնուհանդերձ որպէս Նուիրապետական Աթոռ կը վերապահէ նոյն հարցերու մասին իր կարծիքը յայտնելու իրաւունքը:

6. Միաբանութիւնը լուրջ մտահոգութիւն կը յայտնէ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդին արուած անստոյգ հանգամանքին, կանոնա–իրաւական սահմաններուն եւ նոյն խորհուրդի ձեւաւորման մասին: Նկատի ունենալով, որ նոր կանոնադրութիւն մը պիտի չունի Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի կազմութեան մասին, 1945–ի կանոնադրութիւնը ինքնաբերաբար ի զօրու կը համարուի եւ անհրաժեշտ կը դառնայ հետեւիլ անոր ցուցմունքներուն: Ներկայիս եթէ կարելի չըլլար կանոնական Ազգային–Եկեղեցական ժողով գումարել, գոնէ մինչեւ յաջորդ Աբեժ–ի գումարումը Գէխ–ը պէտք է կազմուի եպիսկոպոսներու Համագումար ժողովին կողմէ՝ գաղտնի քուէարկութեամբ, բազկանալով միայն եպիսկոպոսներէ: Ներկայ Գէխ–ը խորհրդակցական հանգամանք ունենալով, զուրկ կը մնայ քննիչ ատեան կազմելէ եւ կարգապահական վճիռ արձակելէ:

7. Միաբանութիւնը լուրջ մտահոգութիւն կը յայտնէ «Միր Բելիկիի» թերթի կողմէ տարածուած այն լուրին մասին, ըստ որում «Մոսկուայի Հայ Առաքելական Եկեղեցիների Միաւորում» մը կը յայտարարէ, որ դուրս եկած է Նոր Նախիջեւանի եւ Ռուսաստանի Թեմի կազմէն եւ համարած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի անձնական որոշումներն ու հրահանգները «ոչ–իրաւական»: Միւս կողմէ նոյն «Միութիւնը» յայտարարեր է, որ կը ղեկավարուի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ «բազմադարեան աւանդութիւններով եւ կանոններով» եւ կ'ենթարկուի «միայն Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ գերագոյն մարմնին՝ Ազգային–Եկեղեցական Ժողովին»: Այս պնդումները հակասական կը թուին ըլլալ քանի որ Ազգային Եկեղեցական Ժողովի նախագահն ու որոշումները վաւերացնողն արդէն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն է: Հետեւաբար Միաբանութիւնս անընդունելի եւ մերժելի կը գտնէ նման յայտարարութիւն մը եւ խոր ցաւով կ'արտայայտէ որ Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ մեծագոյն թեմերէն մէկուն չուրջ ստեղծուած ճգտեալ կացութիւնը հասած է մինչեւ այս հանգրուանին: Միաբանութիւնս անձկութեամբ կը յուսայ, որ կնճիռը լուծելու ջանքերը կ'առաջնորդուին Քրիստոնէական եւ եկեղեցական–կանոնական սկզբունքներով եւ անհատական կիրքեր դեր չեն խաղար գործընթացին մէջ:

8. Միաբանութիւնը խորհրդակցեցաւ նաեւ ի մասին Ս. Խաչ Դպրեվանքի սաներէն Պրն. Երուանդ Սարաճեանի (նախկին Խաչատուր Վարդապետի) դիմումին՝ վերահաստատուելու իր եկեղեցական կարգին ու աստիճանին մէջ: Ցետ կարծեաց փոխանակութեան, Միաբանութիւնը Ամենապատիւ Ս. Պատրիարք Հօր խորհուրդ տուաւ չնորհքի դուռը բաց պահելու նախկին վարդապետին առջեւ, պահանջել ենթակային մնայուն վերընակութիւնը Պատրիարքական Աթոռի հոգեւոր իրաւասութեան սահմաններէն ներս եւ սահմանել կարգ մը նախապայմաններ ենթակային վերահաստատումէն առաջ: Սոյն հարցով կը զբաղի Պատակռելի Կրօնական Ժողովը, որուն վերջնական որոշման համաձայն պարտն ու պատիժը կը տնօրինէ Նորին Ամենապատուութիւնը:

ԴԻՒԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

ԳՈՂՈՒԹՔ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹի Հայկազեան Համալսարանի Հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 27-ին տեղի ունեցած է Հայկազեանի Հայագիտական ամպիոնի 45-ամեակին եւ Հայկազեան «Հայագիտական Հանդէս»ի Ի հատորին հրատարակութեան յոբելենական հանդիսութիւնը: Բացման խօսքը արտասանած է Անդրանիկ Տպէնեան, որ դիտել տըւած է թէ Հայկազեան Համալսարանի 45-ամեակը նաեւ Հայագիտական ամպիոնի 45-ամեակն է, որովհետեւ առաջինին ծնունդին հետ հաստատուած է երկրորդը եւ ուելցուցած թէ երեկոն նուիրուած է նաեւ Հայկազեան Համալսարանի «Հայագիտական Հանդէս»ի 30-ամեակին եւ անոր Ի հատորին: Ապա, խօսք առած է Հայկազեան Համալսարանի դասախօս եւ Հայագիտական ամպիոնի վարիչ տոքթոր Ա.րա Սանճեան: Ան չեչտած է որ հակառակ այս օրերուն հայագիտութեան հանդէպ ցուցաբերուած կրաւորականութեան եւ անոր նկատմամբ հետաքրքրութեան նուազումին, Հայկազեան Համալսարանի Հայագիտական ամպիոնը կը չարունակէ գործել եւ հաստատութիւնը ջանք չի խընայեր հայագիտութիւնը աւելի հրապուրիչ, հետաքրքրական և այժմէական դարձընելու: Ան աւելցուցած է թէ հակառակ անոր որ Հայագիտական ամպիոնը ուսանողներ չունի, սակայն, այսօր, աչխատանք կը տանի Հայկազեան չաճախող ուսանողներուն հայագիտական ուսում չամրելու գծով. իւրաքանչիւր հայ ուսանող ստիպուած է առնուազն երկու դասանիւթի հետեւելու: Կրկին խօսք առնելով Ա. Տպէնեան յայտնած է որ Հայկազեան Հայագիտական ամպիոնը 1955–1993 տարեչրջաններուն տուած է չուրջ 35 չրջանաւարտներ: Ցաջորդ խօսողը եղած է «Հայագիտական Հանդէս»ի խմբագրութիւնը վարած Անդրանիկ Վրդ. Կռանեան, որ ներկայացուցած է Հանդիսին պատմականը: Բեմ բարձրանալով, Եուրի Խաչատրեան չնորհաւորած է Հայագիտական ամպիոնի անձնակազմը: Վերջին խօսք առնողը եղած է վերապատուելի Ռոպէր Սարգիսեան որ ըսած է թէ Հանդէսին այս Ի հատորը ողջոյն է Հայաստանի քրիստոնէացման 1700–ամեակին:

(Շար. Ա. էջէն)

զուր ապաստան պիտի փնտռէ երկրին արդարադատութեան հովանիին տակ, քանի որ այս վերջինը, ինչպէս Սովետական Միութեան օրով, հալածանքի զոհ պիտի վերածուած է:

Կոչ կ'ուղղենք արդարութեան եւ ժողովրդավարութեան չատագովներուն որ այս ծանրակշիռ խոտորումին դէմ իրենց բուռն բողոքը յղեն Հայաստանի Հանրապետութեան ներկայացուցչութիւններուն:

Ա. ԲԼԷԵԱՆԻ ՊԱՇՏՊԱՆ ԿՈՄԻՏԷ
ՏԻԳՐԱՆ ՃԻՑԷՐՃԵԱՆ
Նախագահ

Փարիզ, Մայիս 21

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԻՍՐԱՑԷԼՑԻՆԵՐՈՒ միջեւ մթնոլորտը ծայր աստիճան լարուած է, չարաթաւերջի ծանր դէպքերէն ետք: Առաջինը տեղի ունեցաւ Ուրբաթ, առաւօտ, Մայիս 18-ին, երբ Նեթանեաի առեւտրական կեդրոնի մը մուտքին, երիտասարդ Պաղեստինցի մը, որ իր վրայ ռումբ կը կրէր, զայն կը պայթեցնէր: Վեց մեռեալ եւ շուրջ 200 վիրաւոր կար, մեռեալներուն մէջ էր անչուշտ քսմիքազ Պաղեստինցին: Արաբական տէր կ'ըլլար Համասը, որ կը յիշեցնէր թէ Շարոնի իշխանութեան գլուխ եկած օրը, յայտարարած էր թէ 10 ռմբափորձի պիտի ճեռնարկէ եւ այս մէկը դեռ եօթներորդն էր: Իսրայէլեան հակազեցութիւնը անմիջական էր եւ խիստ: Արդարեւ Իսրայէլ, առաջին անգամ ըլլալով պատերազմական հալածիչ օդանաւեր օգտագործեց եւ ռմբակոծեց պաղեստինեան չրջանները: 12 Պաղեստինցիներ մեռած են եւ այս ռմբակոծութիւնները կատարուած են քնակիչներու վրայ: Պատերազմական այս օդանաւերու օգտագործումը բուռն քննադատութեանց առիթ տուած է, ինչ որ արգելք չէ եղած որ Շարոն սպառնայ Արաֆաթի դէմ գործածել պատերազմական իսրայէլեան ամբողջ ուժը: «Պիտի ընենք ինչ որ անհրաժեշտ է եւ պիտի օգտագործենք ինչ որ ունինք Իսրայէլացիները պաշտպանելու համար» կ'ըսէ վարչապետը: Իսրայէլեան մամուլն իսկ գատապարտեց այս ռմբակոծութիւնները, զորս անհամեմատ կը գտնէ պաղեստինեան արաբքներուն բաղդատմամբ: Արաբական լիկան ալ կոչ ըրաւ որ Իսրայէլի հետ խզեն արաբական այն պետութիւնները որոնք յարաբերութիւն ունին:

ԹԻԶի - ՈՒԶՈՒի (Քապիլիա) մէջ 20 հազար ցուցարարներ փողոց իջած են Մայիս 20-ին, իրենց զօրակցութիւնը արտայայտելու համար Ապրիլ 22-էն Մայիս 6 տեւող խռովութեանց զոհերուն: Այս ցոյցը նոր փաստ մըն է, որ Քապիլիոյ ժողովուրդը չի հաւատար իշխանութեանց խոստումներուն եւ ոչ մէկ վստահութիւն ունի այլեւս:

ԹՐՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿի փոխադրական մէկ օդանաւը չախչախուած է Մայիս 18-ին Անդարայի մօտ, ուրկէ մեկնած էր: Զորս ճամբորդները (3 Սպանացի) մեռած են: Օդանաւը ռազմափորձ մը կը կատարէր:

86 ՍՄԱԼՑԻՆԵՐ չրամոյն եղած են Հաէնի Ծոցին մէջ: Ասոնք ճամբայ ելած էին դէպի Սաուտի Արաբիա կամ Եմէն, երբ նաւը խանգարում ունեցած է եւ անձնակազմը հրահանգած է ծովը նետուիլ:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐի Գանգ. 54-րդ փառատօնը վերջ գտաւ Մայիս 20-ին: Ոսկի դաւեպատկին արժանացաւ Իտալացի Նաննի Մոռէթթիի՝ «Զաւկին սենեակը»: Աւբսրիացի Միքայէլ Հանէքէի «Դաչնակահարուհին» ալ երեք մրցանակները խլեց, լաւագոյն դերասանուհին՝ Իզապէլ Հիւփէր, լաւագոյն դերասանը՝ Պլնուա Մաժիմէլ եւ Դատակազմի մեծ մրցանակը:

ՍԻՊԵՐԻՈՑ Իակուտկ քաղաքի 200 հազար բնակիչները ծանր վիճակի մէջ են Լենա գետին ջուրերը յորդած ըլլալով: Գնահատ որ Սիպերիոյ հարուստն հիւսիսը կ'երկարի, քանի մը հազար քիլոմեթրի վրայ կը սպառնայ ամբողջ չրջանին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ընտրութեան թեկնածու ըլլալու տրամադիր է համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը՝ Ռոպէր Հիւ: Կանաչներու մէջ ալ Նոէլ Մամէռ լաւ դիրքի մէջ է թեկնածու ընտրուելու համար:

ԱՐԹԻՒՐ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍԵԱՆի (մօրմէ հրեայ, հօրմէ հայ) ֆիլմը՝ «Un endroit sur la terre» ներկայացուեցաւ Գաննի փէնջէն տէ ոչխլիպաթէօրի չրջափակին մէջ: «Լը Մոնտ» երկու յօդուած նուիրած էր այս բեմադրին, ներկայացումէն առաջ եւ վերջը, ուր կը նկարագրուի նաեւ Ա. Արիստակէսեանի կեանքը:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 22

Յիշատակ աշխարհավարաց եւ զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի հերոսամարտին Սարդարապատի՝ 1918 ամի, վասն հաւատոյ եւ հայրենեաց:

Ժամը 18-ին՝ Երեկոյեան ժամերգութիւն կը կատարուի, որու աւարտին՝ հոգեհանդիստ Սարդարապատի հերոսներուն համար:

*
**

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 28

Հայ պետականութեան Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման (1918 Մայիս 28) տարեդարձ:

Ժամը 18-ին Երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հանրապետական Մաղթանք կը կատարուի:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Section **«Lola Sassouni»**
de Bd-Oddo organise
UN
Chich-kebab
ET UN
Vidjag «Hampartsoum»
le jeudi 24 mai à 12 heures
au C.A.Q., 8, bd. Denis Papin,
Marseille 15e

*
**

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

Date à retenir

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
DE FRANCE
Section d'Asnières
Au profit de la Colonie de Bellefontaine
Réservez votre soirée
du Samedi 20 octobre
GALA ARTISTIQUE ARMENIEN
avec l'**Ensemble folklorique arménien**
NAVASART
Danseurs, musiciens,
chanteurs traditionnels
au Grand Théâtre d'Asnières.

FRANCE-CULTURE
FM 93.5

Երեքշաբթի, Մայիս 22, ժամը 15-էն 17՝

LE VIF DU SUJET

Ալեքսանդր Հեռօ, Հայաստանէն վերադարձին կը խօսի Հայաստանի մասին, հարցազրոյցները եւն.:

DANS LE CADRE DU COLLOQUE
INTERNATIONAL
CONSACRE
AU 1700e ANNIVERSAIRE
DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME
PAR L'ARMENIE

Concert exceptionnel
Haïk Davtian
(violon)
Arthur Aharonian
(piano)

Oeuvres de :
BRAHMS, MENDELSSOHN,
KATCHATRIAN,
BAGHDASSARIAN, KOMITAS
Vendredi 25 mai à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson
et 28, avenue Bourgain —
92130 Issy-les-Moulineaux
Participation aux frais
Renseignements : 01.47.36.02.50

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝
«ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԷԿ ԳԻՇԵՐ...»
երգիծական խաղը
Խօսք եւ խաղարկութիւն
Վարդան Պետրոսեանի
Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30-ին
9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e
Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

AVEC DIEU, POUR LE PEUPLE
Colloque international du 1700ème anniversaire

DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE
organisé par
L'UNION DES EGLISES EVANGELIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
Dans le cadre de son Synode de réflexion
24, 25 et 26 mai
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain - 55, avenue Victor Cresson, ISSY-LES-MOULINEAUX
THEME :
«La contribution de l'Eglise évangélique arménienne, à l'essor de la foi chrétienne en 2001 : en diaspora et en Arménie»
Avec la participation de 30 pasteurs, théologiens et laïcs, acteurs et témoins de la vie communautaire: de France, d'Arménie, des Etats-Unis et du Liban.
Renseignements et inscriptions :
Eglise Evangélique Arménienne — COLLOQUE 2001
28, ave. Bourgain - 55, ave. Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04
e-mail : gilbertleonian@hotmail.com

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

— ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 24
Ի. օր յիւսւոց
Տօն է Համբարձմանն Քրիստոսի
Մանուկներու հաղորդութեան օր

Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10-ին, պատարագ կը մատուցուի, որմէ անմիջապէս ետք Տիկնանց յանձնախումբը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները իրենց պատանիներով միասին ներկայ գտնուիլ Համբարձման առնդական տօնախմբութեան, որ տեղի պիտի ունենայ Առաջնորդարանի նուրհան Ծրէնկեան սրահին մէջ:

Հիւրասիրութիւն
Վիճակախաղ
Արտասանութիւն
Աստղիկ վոքքիկներու պարախումբ:
Մուտքը ազատ է:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

Հինգշաբթի, Մայիս 24: 40-րդ օր Ցիւսւոց. ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ:
Պատարագ՝ ժամը 10-ին:
Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:
Ցաւարտ պատարագի Եկեղեցւոյ Պաշտաւութեան Տիկնանց Մարմինը Նուիրեան Փրէնկեան Մշակ. սրահին մէջ կը կազմակերպէ հիւրասիրութիւն ի յիշատակ այս աշխարհէն յաւէտ բաժնուած իրենց ընկերուհիներուն:
Տիկնանց Մարմինը սիրով կը հրաւիրէ ներկայ հաւատացեալներն ու հաղորդութեան համար ներկայ աշակերտութիւնը:
Մուտքը ազատ է:

Ս. ՑԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Մայիս 24
Տօն է ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Ցակոբ Մայր եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝ ԻՍԱՀԱԿ Ա. ՔՀՆՅ. ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ASCENSION

A l'occasion de la fête de l'Ascension la messe sera célébrée
par
le Père
MEGUERDITCH KAHANA GRIGORIAN
Pasteur spirituel
de l'Eglise Apostolique Arménienne
de Stockholm
(spécialement invité de Suède)
et sera interprétée
par la Chorale SAHAK-MESROP
sous la direction
de **Khatchig Yilmazian**
jeudi 24 mai à 10 heures
en la Cathédrale Apostolique Arménienne
Serpotz Tarkmantchatz de Marseille
339, ave. du Prado, 13008 Marseille
A l'issue de la messe, un buffet (déjeuner)
organisé par la Commission des Dames,
sera dressé dans la cour
de la Cathédrale, suivi d'un
«Vidjagakhagh» dans une ambiance
musicale avec la participation
de l'Orchestre «Frères Achoughatoyan»
Pour tous renseignements
et réservations s'adresser
au Secrétariat de la Cathédrale :
☎ 04.91.77.84.70.
P.A.F. : 120 F.

Date à retenir

FETE CHAMPETRE
A. A. A. S.
DIMANCHE 17 JUIN
à la Maison de la Retraite
de MONTMORENCY

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱԿԵԱՆ (1884-1957)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀԱՐՑ Է

ՀԻԼՏԱ ԴԱԼՖԱԵԱՆ-ՓԱՆՈՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ցիշեալ ժողովին խօսք առած է նաեւ ԵՊՀ բանասիրական ֆակուլտետի դեկանի տեղակալ, բանասիրական գիտութիւններու թեկնածու Արտաշէս Սարգսեան, որ ըստ յօդուածագրին «նոյն փաստարկները նշելով, նաեւ մի հետաքրքիր նրբութիւն» չեշտած է: Ահա թէ ինչ ըսած է Պր. Սարգսեան. «Հին ուղղագրութեան անցնելը տնտեսագիտօրէն էլ արդարացուած չէ, հէնց միայն ասենք «ա»ից, «ո»ից յետոյ գրուող «յ»երը: Հաշուէք, թէ մօտ 300 էջնոց գրքի մէջ քանի հատ «ա»ով ու «ո»ով ալարտող բառ կը լինի, որի վերջում մենք կը գրենք «յ» եւ ինչեհան աւելի թուղթ կը գնայ այդ գիրքը տպագրելու ժամանակ»:

Այս պարոնը, իմ կարծիքով սխալ ֆակուլտետի մէջ նստած է: Բանասիրականի փոխարէն տնտեսագիտական ֆակուլտետի դեկանի տեղակալ եթէ ըլլար, թերեւս աւելի օգտակար կրնար դառնալ տնտեսական հարցերու մէջ ներկայիս նեղ կացութիւններ դիմագրաւող Հայաստանի: Բայց ան կրնար օգնել նաեւ Ֆրանսայի, որուն ուղղագրութիւնն ալ մէկ հընչիւնի փոխարէն երկու, երեք տառ կ'օգտագործէ պարագային համեմատ եւ մանաւանդ խիստ օգտակար կրնար դառնալ Գերմանիոյ, որուն ուղղագրութիւնը մէկ հնչիւնի փոխարէն երբեմն չորս տառ կ'օգտագործէ, օրինակ՝ «չ» հնչիւնի փոխարէն Tsch, ինչպէս՝ Չէխոսլովաքիա TSCHechoslowakiei: Այդ երբէ՞ն ի վեր է որ լեզուներու ուղղագրութիւնները պէտք է ենթարկուին նման հաշիւներու...: Մնաց որ, յարգելի պարոնը կը սխալի նոյնիսկ իր հաշիւներուն մէջ, քանի որ հայաստանեան նոր ուղղագրութիւնը երբէք տառ կ'օգտագործէ («յուն») բոլոր «ուլթիւն» վերջացող բառերուն մէջ՝ Մեսրոպեան «իւ» երկու տառին փոխարէն, օրինակ՝ ազիտութիւն: Նաեւ՝ չատ այլ բառերու մէջ, ուր Մեսրոպեան «ույ» երկու տառի փոխարէն հայաստանեան նոր կայ գրելաձեւը կ'օգտագործէ երեք տառ «ույ», ինչպէս կ՚ուրույթ, դրույթ, հընչույթ, մշակոյթ, եւ այլն: Ուրեմն, իր իսկ տրամաբանութեամբ, կարելի է հաշուել թէ որեւէ գրքի մէջ քանի հատ «յու»ով եւ ««ույ»ով աւարտող բառ կը գտնուի եւ ինչեհան աւելի թուղթ կը սպառի այդ գիրքը տպագրելու ժամանակ՝ ներկայ սովետագրութեամբ...: Բայց, չմոռնանք որ հարցը քաղաքական է եւ նման թերութիւններու կամ առաւելութիւններու հետ բոլորովին կապ չունէր 1922-ի ուղղագրութեան փոփոխութեան օրէնքը եւ այսօր ալ անխմաստ է ժամավաճառ ըլլալ՝ մէկ կամ միւս գրելաձեւի առաւելութիւնը կամ թերութիւնը գտնել փորձելով:

Սակայն Պր. Արտաշէս Սարգսեանի անխմաստ խօսքերուն պագաթնակէտը կը կազմէ հետեւեալ արտայայտութիւնը, երբ կը չարունակէ. «Միասնական ուղղագրութիւնը չի կարող նպաստել հայութեան երկու հատուածների մերձեցմանը: Մինչ 1920 - 1922 թթ. երբ ուղղագրութիւնները նոյնն էին, էլի կար արեւելահայերէն ու արեւմտահայերէն, սփիւռահայ, արեւմտահայ ու արեւելահայ»:

Տգիտութիւնն ալ սահման մը ունի, մանաւանդ ԵՊՀ բանասիրական ֆակուլտետի դեկանի տեղակալի մը, բանասիրական գիտութիւններու թեկնածուի մը համար, որ այս տիպարաններուն տիրանալէ առաջ բնականօրէն աւարտած է բանասիրական ֆակուլտետի դասընթացքը, եթէ անշուշտ իր վկայականը դրամով չէ գնած...: Արդ, ինչպէ՞ս կրնայ չփոթել լեզու եւ ուղղագրութիւն: Մեր հարցը կը վերաբերի ուղղագրութեան եւ ո՛չ թէ լեզուին: Անշուշտ որ 1922-էն առաջ ալ կար արեւմտահայերէն եւ արեւելահայերէն, քանի որ լեզուները իրարմէ տարբերուած են դարերու ընթացքին, աշխարհագրական պայմաններու պատճառաւ: Սակայն դարերու ընթացքին ուղղագրական տարբերութիւն չկար եւ հայութեան երկու հատուածները կրնային իրարու մամուլ եւ գրականութիւն կարդալ եւ հաղորդակից դառնալ իրարու կեանքին ու լեզուամտածողութեան, քանի որ ուղղագրութիւնը նոյնն էր: Եւ հակառակ լեզուական տարբերութեան, այսինքն հակառակ արեւմտահայերէնի եւ արեւելահայերէնի գոյութեան, գաղութները միասնական պահած են ուղղագրութիւնը եւ գրական լեզուի միասնութեան շնորհիւ հաղորդակից մնացած են իրարու կեանքին, լեզուին եւ հոգեբանութեան: Այսօրուան նման անհրաժեշտ չէ գոյացած հայութեան երկու հատուածներուն միջեւ: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ բազմաթիւ արաբական երկիրներ գոյութիւն ունին, որոնց խօսակցական լեզուները շատ տարբեր են իրարմէ, սակայն գրաւոր լեզուն մէկ է, ուղղագրութիւնը նոյնն է եւ այդ նոյնութեան շնորհիւ պահպանուած է արաբական ցեղի միասնութիւնը: Ուղղագրութեան փոփոխութեան օրէնքը, որ սկսաւ գործադրուիլ Մոսկուայի կողմէ եւ պարտադրուեցաւ Խորհրդային Միութեան բոլոր լեզուներուն, նպատակ ունէր ժողովուրդները խզել իրենց անցեալէն, իրենց գրաւոր ժառանգութենէն որպէսզի կարելի դառնար «կոմունիզմի կառուցման գործ»ին լծել զանոնք եւ մեր պարագային՝ Հայաստանը հեռացնել Սփիւռքէն, անջրպետ բանալ հայաստանահայու եւ սփիւռքահայու միջեւ եւ նոյնինքն հայաստանցի ժողովուրդին կապը խզել իր 16 դարու հարուստ գրական ժառանգութեան հետ, որ կը ներկայացնէ հայուն մտաւոր եւ հոգեկան զարգացման պատկերը՝ դարերու ընթացքին:

Ցիշեալ ժողովին, վերջին խօսողը եղած է Լեզուի Պետական Տեսչութեան պետ Լեւոն Գալստեանը: Ինչպէս կը յիշենք, այս անձը նոր անցած է այս պաշտօնին դլուխը, երբ նախկին պետը՝ Պր. Վալերի Միրզոյեան դուրս նետուեցաւ այնտեղէն Ուրեմն, Պր. Լեւոն Գալստեան կ'ըսէ հետեւեալը. – «Լեզուի մասին Հ.Հ. օրէնքի դրոյթն է պահպանումՙ ձգտել միասնական ուղղագրութեան: Սա չի ենթադրում վերադարձ դասական ուղղագրութեանը: Այդ դրոյթը կարելի է մեկնաբանել այլ ուղղութեամբ, բանի որ Սփիւռքի ժողովրդագրական պատկերը փոխուել է եւ փոխւում է, այլեւս իրականութեան չի համապատասխանում նախկին պատկերացումը, թէ Սփիւռքը ուղղագրական միատարրութիւն: Չէ պատահած որ նոյնիսկ մէկ Սփիւռքահայ իր մէկ յօդուածը կամ գիրքը տպագրէ հայաստանեան ներկայ գրելաձեւով: Եւ չեմ ալ կարծեր որ պատահի: Պր. Գալստեան կ'աւելցնէ, թէ ըստ Սփիւռքի մէջ չկան կառոյցներ, որ «կարգաւորեն լեզուավիճակը եւ ուղղագրական համակարգը» (կ'ակնարկէ Հայաստանի Լեզուի Պետական Տեսչութեան): Արդ, ասոր պատճառը այն է որ Սփիւռքի մէջ ուղղագրութիւնը համակարգելու հարց չկայ, քանի որ ամէն մարդ նոյն ուղղագրութեամբ կը գրէ: Եւ պատի՛ւ Սփիւռքին, որ առանց պետական կառոյցներու ալ կարողացած է պահել իր լեզուական եւ ուղղագրական միատարրութիւնը, հակառակ գպրոցներու սակաւութեան եւ օտարութեան պայմաններու մէջ ինքնութիւն պահպանելու դժուարութեան:

Իսկ թէ «վերադառնալ հին ուղղագրութեանը, նշանակում է մեկեն անգրագէտ դառնալ», ինչպէս կը չարունակէ ըսել Պր. Լեւոն Գալստեան յիշեալ ժողովին, բացարձակապէս անխմաստ է: Աւելի ճիշդ, խորհրդային խարդաւանքներու ծոցէն ծնած սուտ մըն է, զոր «կլլեցուցած» են զանց կլլել ուզողներուն...: Այս յանկերգը այսօր ալ կը կրկնեն լեզուաբան Ակադեմիկոսները, Լեզուի Ինստիտուտի տնօրէն Պր. Գէորգ Ջահուկեանի չուրջ բոլորուած փոքրաւորները՝ Տոքթոր - փրոֆէսէօրներէն սկսեալ մինչեւ թեկնածուները: Այս յանկերգը ո՛չ մէկ տրամաբանութեան կը դիմանայ: Այդքա՞ն տրխմար են ուրեմն Հայաստանցիք, թերեւս ալ մտային յետամնացներ են, որ մէկ օրէն միւսը անդրագէտ պիտի դառնան՝ ուղղագրական քանի մը կանոններու փոփոխութեան պատճառաւ, հակառակ ներկայ համատարած գրագիտութեան պայմաններուն եւ հակառակ անոր որ այբուբենի տարբերութիւն չկայ եւ մնացեալ ուղղագրական կանոնները նոյնն են...: Եւ ուրեմն, հակադարձաբար, Սփիւռքի մեր երախաները ալ մէկ - մէկ հանճարներ են թերեւս, որոնք ո՛չ թէ ամէնօրեայ դըպրոցին մէջ, այլ նոյնիսկ միօրեայ կոչուած չարաթական երկու ժամուան դասընթացքով կը յաջողին սորվիլ նոյն Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը: Լեզուաբաններու կողմէ այս լո՛ւնչ աստիճանի անարդանք է՝ ուղղուած հայաստանցի ժողովուրդին, որ անդրագէտ պիտի դառնայ եղեր քանի մը ուղղագրական կանոնի փոփոխութեան պատճառաւ: Եւ այս յանկերգը ժողովուրդին կլլեցնել կը ջանան՝ ներկայ Հայաստանի ազատ պայմաններուն մէջ իսկ, երբ չկայ այլեւս խորհրդային բռնատիրական վարչաձեւին պահանջած հլու - հնազանդ ենթարկուածութեան պարտադրանքը եւ անհրաժեշտ է որ մարդիկ այլեւս ձերբազատուին խորհրդային նախկին վարչաձեւէն ժառանգուած մտածելակերպէն: Դժբախտութիւնը այն է որ սովետական վարչաձեւը ջնջած է մարդոց մէջ թէ՛ ազատ մտածողութիւնը եւ թէ ազգային - հայրենասիրական ամէն զգացողութիւն, նաեւ՝ օտարին կողմէ պարտադրուածէն ձերբազատուելու ձգտում:

Ինչ կը վերաբերի Լ. Գալստեանի խօսքի երկրորդ մասին, թէ դասական ուղղագրութեան վերադառնալու պարագային «մեր հաղորդակցումը եղած ժառանգութեան հետ որոշակիօրէն կը խզուի», կարելի է հարց տալ թէ ո՞ր ժառանգութեան մասին է խօսքը: Հայաստանցիք ներկայիս արդէն խզուած են մեր 1600 տարուան ժառանգութենէն, քանի որ նոր սերունդը ի վիճակի չէ հասկնալու Մատենադարանի դանճերու լեզուն, որ գրաբար է եւ «հին» ուղղագրութեամբ գրուած: Ասիկա մը դիտնականներէ բացի ո՛չ ոք ի վիճակի է կարդալու այդ դանճերը: Իսկ եթէ խօսքը կը վերաբերի սովետական շրջանի գրուածքներուն, ատոնց մեծ մասը (օրինակ՝ լենինաբանութեան վերաբերողները), արդէն խորհրդային իշխանութեան օրերուն չէին կարդացուեր եւ դատապարտուած էին չկարդացուելու կամ կարդացուելու միա՛յն ապագայ պատմաբաններուն եւ ընկերաբաններուն կողմէ: Իսկ այն գրքերը, որոնք գիտական արժէք կը ներկայացնեն, Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի պարագային պիտի վերհրատարակուին եւ պիտի կարդացուին ո՛չ միայն Հայաստանցիներուն կողմէ, այլ՝ ամբողջ աշխարհի Հայերուն: Արդ, ո՞ւր է հարցը: Ինչո՞ւ այս չկարդացուելու վախը՝ որոշ լեզուաբաններու մօտ, որոնք այդ «վտանգ»ը հեռացնելու համար պատրաստ են ամէնէն անխմաստ պատճառաբանութիւնը որպէս փաստ գոյց տալ «նոր» ուղղագրութեան առաւելութեան: Ներկայիս, երբ մինչեւ յատին գիւղեր, ամէն կողմ դպրոցներ գոյութիւն ունին, ո՛չ անդրագէտ դառնալու պարագայ խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ, ո՛չ ալ՝ խորհրդային շրջանին հրատարակուած, բայց գիտական արժէք ներկայացնող ժառանգութենէն հրաժարելու: Ինչ կը վերաբերի արժէքաւոր գիրքերու վերհրատարակման ծախքին, այդ հարցը կարելի է կարգադրել Սփիւռքի հետ համատեղ ջանքերով:

Այս անխմաստ պայքարի ընթացքին լեզուաբանները, տոքթոր, փրոֆէսէօրները կը մոռնան կարեւորը, որ հետեւեալն է. – Հայերէնի ուղղագրութեան փոփոխութեան հարցը բոլորովին քաղաքական ելակէտ ունի եւ ո՛չ թէ՝ լեզուաբանական: Այսինքն, լեզուաբանական պատճառով մը չէր որ 1922-ին արդիւնացաւ Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը: Նոյնպէս, մեր լեզուաբանները կը մոռնան որ իրենք ճի՛շդ այն մարդիկն են, որոնք իրենց մասնագիտութեան բերմամբ իսկ պէտք է պաշտպան կանգնին մեր ազգային ուղղագրութեան, դոնէ տմա, երբ այլեւս Հայաստան թօթափած է օտարի լուծը: Ու եթէ սովետական շրջանին ոեւէ մէկուն համար անկարելի էր հակառակիլ կեդրոնական Կոմիտէի որոշումին, հիմա ազատ ու անկախ Հայաստան եւ ոչ մէկ գուլագ կը սպառնայ ո՛չ ոքի: Եւ սովետական վարչաձեւէն ու խորհրդանշաններէն (դրօշ, զերթ, ազգային փառերգ) ձերբազատած Հայաստան կը պահէ միայն այդ շրջանի վերապրուկ, կեդրոնական Կոմիտէի ոգեկոչման տեսլրեան գործադրութիւնը: Ինչո՞ւ: Քանի մը անձնակեդրոն լեզուբանի քմայքին պատճառաւ, որոնք ի վիճակի չեն իրենց անձնական չահէն անդին համայն հայութեան չահը նկատի առնելու:

Դժբախտաբար այս լեզուաբանները կը մոռնան որ լեզուն իրենց սեփականութիւնը չէ: Լեզուն ժողովուրդին սեփականութիւնն է եւ մեր պարագային՝ ապարհով մէկ դարուած համայն հայ ժողովուրդին սեփականութիւնն է: Դժբախտաբար, ինչ կը վերաբերի Հայաստանի ժողովուրդին, խնդրի էութեան տեղեակ չէ: Արդէն նոր սերունդը չի ճանչնար եւ ի վիճակի չէ անոխակ կարդալու Մեսրոպեան ուղղագրութեամբ գրուած երկու տողնոց գրութիւն մը անգամ: Այնպէս որ Հայրիկեան իրաւունք ունի, որպէս մարդու ոտնակոխուած իրաւունք, հարցը ներկայացնելու Մարդկային Իրաւունքներու Յանձնաժողովին:

Արդ, հաղաքական հիմքը կամաւոր կերպով մոռացութեան տրուելով, ներկայիս ուղղագրութեան հարցը վերածուած է լեզուական գետնի վրայ փոխադրուած վէճի մը, որ կը չարունակուի մէկ կողմէ Հայրիկեանի նման պարիկեաններ եւ ազգային ժառանգութեան յարգը գիտցող մտաւորականներու, միւս կողմէ իրենց սեփական չահը միայն նկատի առնող, ներկայ ժողովրդավարութեան պայմաններուն մէկ իսկ դեռ երկուան բրոնատիրական վարչաձեւին տուրք տուող, ուղեղները այդ վարչաձեւի մեքենաներուն մէկ լուացուած «հեղինակաւոր լեզուաբաններ»ու միջեւ:

Հարցը կարգադրելու համար անհրաժեշտ է քաղաքական կեցուածք: Անհրաժեշտ է որ Հայաստանի Հանրապետութեան վսեմաշուք նախագահ Պր. Քոչարեան փոխադարձ պետական Որոշումով մը ջնջէ Մեսրոպեան Ուղղագրութիւնը արգիլող 1922-ի տխրահռչակ Տեկրետը, քանի որ առանց պետական որոշումի Հայաստանի մէջ տերեւ չի շարժիր եւ լեզուաբանական ամուլ վէճերն ու ժողովները չեն կրնար հարցին լուծում բերել, այլ աւելի կրնան խորացնել գոյութիւն ունեցող հեռաւորութիւնը Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ: Ջօրաւոր Հայաստան մը ստեղծելու ճամբան կ'անցնի Սփիւռքէն եւ այդ գետնի վրայ առաջին քայլը պէտք է ըլլայ ուղղագրական պատնէշին վերացումը: Ասիկ յետոյ միայն կրնանք ըսել թէ մէկ ժողովուրդ ենք եւ մէկ մշակոյթ ունինք:

Մայիս 13, Փարիզ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

ԼՂՀ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷԼ («Յառաջ»)..

Արցախի նախագահը՝ Արկադի Ղուկասեան փարիզեան հանդիպումներէն յետոյ, Մայիս 16-ին, յետ միջօրէին, ժամը 15·30-ին, Թէ-Ժէ-Վէ-ով ժամանեց Մարսէլ, քանըզբօս ժամուան այցելութեան համար: Իրեն կ'ընկերանային Ֆրանսայի Լեռնային Ղարաբաղի ներկայացուցչութենէն՝ Արտակ Յարութիւնեան եւ Յովիկ Գէորգեան: Նախագահը իր առաջին այցելութիւնը տուաւ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանին՝ կաթողիկոսական պատուիրակի փոխանորդը Հարաւային Ֆրանսայի: Եպիսկոպոսը ընդունած ընդհանրապէս կրօնական դասով, ընդունեցաւ նաեւ նախագահը Սրբոց Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ մուտքին: Ա. Ղուկասեան պահ մը ամփոփուեցաւ Նահատակաց Յուշարձանին առջեւ եւ ապա մուտք գործեց եկեղեցի եւ վառեց իր մոմը: Տարօն Եպիսկոպոս արտասանեց բարի գալուստի ջերմ խօսքեր: Ներկայացուց Մարսէլի պաշտօնեան պարզած ընդհանուր պատկերը, Լեզուի Ինստիտուտի տնօրէն Պր. Գէորգ Ջահուկեանի չուրջ բոլորուած փոքրաւորները՝ Տոքթոր - փրոֆէսէօրներէն սկսեալ մինչեւ թեկնածուները: Այս յանկերգը ո՛չ մէկ տրամաբանութեան կը դիմանայ: Այդքա՞ն տրխմար են ուրեմն Հայաստանցիք, թերեւս ալ մտային յետամնացներ են, որ մէկ օրէն միւսը անդրագէտ պիտի դառնան՝ ուղղագրական քանի մը կանոններու փոփոխութեան պատճառաւ, հակառակ ներկայ համատարած գրագիտութեան պայմաններուն եւ հակառակ անոր որ այբուբենի տարբերութիւն չկայ եւ մնացեալ ուղղագրական կանոնները նոյնն են...: Եւ ուրեմն, հակադարձաբար, Սփիւռքի մեր երախաները ալ մէկ - մէկ հանճարներ են թերեւս, որոնք ո՛չ թէ ամէնօրեայ դըպրոցին մէջ, այլ նոյնիսկ միօրեայ կոչուած չարաթական երկու ժամուան դասընթացքով կը յաջողին սորվիլ նոյն Մեսրոպեան ուղղագրութիւնը: Լեզուաբաններու կողմէ այս լո՛ւնչ աստիճանի անարդանք է՝ ուղղուած հայաստանցի ժողովուրդին, որ անդրագէտ պիտի դառնայ եղեր քանի մը ուղղագրական կանոնի փոփոխութեան պատճառաւ: Եւ այս յանկերգը ժողովուրդին կլլեցնել կը ջանան՝ ներկայ Հայաստանի ազատ պայմաններուն մէջ իսկ, երբ չկայ այլեւս խորհրդային բռնատիրական վարչաձեւին պահանջած հլու - հնազանդ ենթարկուածութեան պարտադրանքը եւ անհրաժեշտ է որ մարդիկ այլեւս ձերբազատուին խորհրդային նախկին վարչաձեւէն ժառանգուած մտածելակերպէն: Դժբախտութիւնը այն է որ սովետական վարչաձեւը ջնջած է մարդոց մէջ թէ՛ ազատ մտածողութիւնը եւ թէ ազգային - հայրենասիրական ամէն զգացողութիւն, նաեւ՝ օտարին կողմէ պարտադրուածէն ձերբազատուելու ձգտում:

Ինչ կը վերաբերի Լ. Գալստեանի խօսքի երկրորդ մասին, թէ դասական ուղղագրութեան վերադառնալու պարագային «մեր հաղորդակցումը եղած ժառանգութեան հետ որոշակիօրէն կը խզուի», կարելի է հարց տալ թէ ո՞ր ժառանգութեան մասին է խօսքը: Հայաստանցիք ներկայիս արդէն խզուած են մեր 1600 տարուան ժառանգութենէն, քանի որ նոր սերունդը ի վիճակի չէ հասկնալու Մատենադարանի դանճերու լեզուն, որ գրաբար է եւ «հին» ուղղագրութեամբ գրուած: Ասիկ մը գիտնականներէ բացի ո՛չ ոք ի վիճակի է կարդալու այդ դանճերը: Իսկ եթէ խօսքը կը վերաբերի սովետական շրջանի գրուածքներուն, ատոնց մեծ մասը (օրինակ՝ լենինաբանութեան վերաբերողները), արդէն խորհրդային իշխանութեան օրերուն չէին կարդացուեր եւ դատապարտուած էին չկարդացուելու կամ կարդացուելու միա՛յն ապագայ պատմաբաններուն եւ ընկերաբաններուն կողմէ: Իսկ այն գրքերը, որոնք գիտական արժէք կը ներկայացնեն, Մեսրոպեան ուղղագրութեան վերադարձի պարագային պիտի վերհրատարակուին եւ պիտի կարդացուին ո՛չ միայն Հայաստանցիներուն կողմէ, այլ՝ ամբողջ աշխարհի Հայերուն: Արդ, ո՞ւր է հարցը: Ինչո՞ւ այս չկարդացուելու վախը՝ որոշ լեզուաբաններու մօտ, որոնք այդ «վտանգ»ը հեռացնելու համար պատրաստ են ամէնէն անխմաստ պատճառաբանութիւնը որպէս փաստ գոյց տալ «նոր» ուղղագրութեան առաւելութեան: Ներկայիս, երբ մինչեւ յատին գիւղեր, ամէն կողմ դպրոցներ գոյութիւն ունին, ո՛չ անդրագէտ դառնալու պարագայ խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ, ո՛չ ալ՝ խորհրդային շրջանին հրատարակուած, բայց գիտական արժէք ներկայացնող ժառանգութենէն հրաժարելու: Ինչ կը վերաբերի արժէքաւոր

եւ չխտեց անոր հոգեկան զօրաւոր կապերը Ղարաբաղի հերոսական ժողովուրդին հետ: Ապա, Ա. Ղուկասեան առաջին նորդուեցաւ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնը ուր իր խօսքը ուղղեց ներկաներուն: Անդրադարձաւ երէկուան պայքարի օրերուն, ներկայացուց այժմեան դժուարութիւնները յատկապէս անտեսական մարզին ներս: Լաւատեսութիւն յայտնեց պալիք օրերուն համար: Ապա, տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւնը: Նախագահ Ա. Ղուկասեան արձանագրեց հետեւեալ տողերը Եկեղեցւոյ Ոսկէ մատեանին մէջ, «Ես հաւատում եմ Մարսէյլ քաղաքի հայրենակիցներիս հայրենասիրութիւնը. յիշէք որ ունէք հայրենիք՝ Հայաստանով եւ լ. Ղարաբաղի Հանրապետութեամբ»:

Ամբիոնէն յետոյ, նախագահ Ա. Ղուկասեան գնաց Պուշ - Տիւ - Ռոն նահանգի ընդհանուր խորհուրդ ուր պինգը ընդունեցաւ նախագահ՝ Ժան - Նոէլ Կէռինի: Նոյն ջերմ հանդիպում մը որ տեւեց մէկ համ: Ժան - Նոէլ Կէռինի չատ մօտէն հետաքրքրուեցաւ լ. Ղարաբաղի Հանրապետութեան այսօրուան «ՏՀ Փաքթօ» անկախութեան քաղաքական եւ տնտեսական վիճակի մասին: Նախագահ Ա. Ղուկասեան լաւատեսութեամբ արտայայտուեցաւ վաղուան կարելիութիւններուն մասին որոնք կ'անցնին, ըսաւ, անպայման կամ Լեռնային Ղարաբաղի անկախութեամբ, կամ միացումովը Հայաստանին: Ա. Ղուկասեան Ղարաբաղ հրաւիրեց Պուշ-Տիւ. Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահը: Տեղի ունեցաւ նուէրներու փոխնակում:

Նոյն օրուան երրորդ հանդիպումը, Ա. Ղուկասեան ունեցաւ գաղութին հետ, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Դիմաւորուեցաւ ծափահարութիւններով եւ չատ ջերմ ծանօթացումներով: Կարօ Յովսէփեան բարի գալուստ մաղթեց նախագահին: Ողջունեց իր մէջ Ղարաբաղի Հայուն մարտունակ ոգին, ազգային արժանապատուութիւնը, աննուաճելի կամքը տէրը մնալու համար իր ճակատագրին, իր սեփական հողերուն վրայ: Սեզա Գլինճեան՝ Հայ Դատի յանձնախումբի Մարսէյլի մասնաճիւղի նախագահուհին ըրաւ պատմական եւ աշխարհագրական վերյիշումներ եւ դրաւ հարցականներ, յայտնեց մտահոգութիւններ վաղուան քաղաքական «լուծում»ներուն վրայ: Նախագահ Ա. Ղուկասեանի ելոյթը չենք մանրամասներ, «Յառաջ»ի հետ ունեցած իր հանդիպումէն յետոյ կը բովանդակէ իր արտայայտած միտքերը, տուած տեղեկութիւնները եւ պարզած հեռանկարները: Ըսենք միայն թէ քանի մը անգամ չեշտեց որ պայքարը այսօր կը չարունակուի եւ տեղափոխուած է պատերազմի դաշտէն, տնտեսական դաշտ: Առաջինը կրնայ ամբողջանալ միայն երկրորդին յաղթութեամբ: Նոր մարտահրաւէր մըն է, ըսաւ նախագահը, որուն յաղթանակը նաեւ կախուած է Սփիւռքի կեցուածքէն:

***

Յաջորդ օրը, Մայիս 17-ին, Արցախի նախագահը սկսաւ իր այցելութիւնները նամազգայինի դպրոցով: Մուտքին ընդունելին դպրոցին տնօրէնուհին՝ Լուսին Մալիքեան եւ Մատակարար Մարմի նախագահը՝ Սարհատ Գլինճեան: Նախագահը արագ շրջան մը ըրաւ ծանօթանալով դպրոցին զանազան բաժիններուն: Ակներեւութիւնը միատեղուած դպրոցին բակը երգեց ի պատիւ նախագահին «Մեր Հայրենիքը» եւ «Գետաչէնն» երգը: Արկադի Ղուկասեան բերաւ Ղարաբաղի մանուկներուն ողջոյնը, խրախուսեց միշտ մնալ իրենց հայկականութեան մէջ լաւ սերտել, յաջողիլ եւ դառնալ պատասխան եւ պատուաբեր Հայեր:

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի օրուան երկրորդ հանդրուանը եղաւ Մարսէյլի 13.րդ եւ 14-րդ թաղամասերու քաղաքապետարանը ուր պինգը ընդունեցաւ շրջանի քաղաքապետը՝ Կարօ Յովսէփեան: Պաշտօնականէն անդին հանդիպումը ունեցաւ խորհրդանշական բնոյթ մը, քանի նաեւ ներկայ հրաւիրեալներուն մէջ Հայերը մեծ թիւ մը կազմէին: Բարեկամական ջերմ զրոյցներով Կարօ Յովսէփեան ողջունեց նախագահը, վերյիշեց Հայուն պայքարը, կապուած իր անցեալին, իր մշակոյթին եւ իր հողին, Արցախը ըլլալով ամէնէն խօսուն եւ օրինակելի արտայայտութիւնը: Ա. Ղուկասեան ուրախութիւն յայտնեց որ Մարսէյլի մէջ հայ գաղութը յարգուած է քանի հայ մը կը գըտնուի շրջանի մը քաղաքապետարանի գըլուխը վայելելով վարկ եւ ճանաչում: Նոյնպէս, կոչ ըրաւ ներկայ բազմութեան մասնակցիլ Ղարաբաղի նոր օրերու պայքարին, տնտեսական պայքարին: Մարտիրոս Սարեանի անունը հոգեկան զօրաւոր կապերը Ղարաբաղի հերոսական ժողովուրդին հետ: Ապա, Ա. Ղուկասեան առաջին նորդուեցաւ Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնը ուր իր խօսքը ուղղեց ներկաներուն: Անդրադարձաւ երէկուան պայքարի օրերուն, ներկայացուց այժմեան դժուարութիւնները յատկապէս անտեսական մարզին ներս: Լաւատեսութիւն յայտնեց պալիք օրերուն համար: Ապա, տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւնը: Նախագահ Ա. Ղուկասեան արձանագրեց հետեւեալ տողերը Եկեղեցւոյ Ոսկէ մատեանին մէջ, «Ես հաւատում եմ Մարսէյլի հայրենակիցներիս հայրենասիրութիւնը. յիշէք որ ունէք հայրենիք՝ Հայաստանով եւ լ. Ղարաբաղի Հանրապետութեամբ»:

Ամբիոնէն յետոյ, նախագահ Ա. Ղուկասեան գնաց Պուշ - Տիւ - Ռոն նահանգի ընդհանուր խորհուրդ ուր պինգը ընդունեցաւ նախագահ՝ Ժան - Նոէլ Կէռինի: Նոյն ջերմ հանդիպում մը որ տեւեց մէկ համ: Ժան - Նոէլ Կէռինի չատ մօտէն հետաքրքրուեցաւ լ. Ղարաբաղի Հանրապետութեան այսօրուան «ՏՀ Փաքթօ» անկախութեան քաղաքական եւ տնտեսական վիճակի մասին: Նախագահ Ա. Ղուկասեան լաւատեսութեամբ արտայայտուեցաւ վաղուան կարելիութիւններուն մասին որոնք կ'անցնին, ըսաւ, անպայման կամ Լեռնային Ղարաբաղի անկախութեամբ, կամ միացումովը Հայաստանին: Ա. Ղուկասեան Ղարաբաղ հրաւիրեց Պուշ-Տիւ. Ռոն նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի նախագահը: Տեղի ունեցաւ նուէրներու փոխնակում:

Նոյն օրուան երրորդ հանդիպումը, Ա. Ղուկասեան ունեցաւ գաղութին հետ, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ: Դիմաւորուեցաւ ծափահարութիւններով եւ չատ ջերմ ծանօթացումներով: Կարօ Յովսէփեան բարի գալուստ մաղթեց նախագահին: Ողջունեց իր մէջ Ղարաբաղի Հայուն մարտունակ ոգին, ազգային արժանապատուութիւնը, աննուաճելի կամքը տէրը մնալու համար իր ճակատագրին, իր սեփական հողերուն վրայ: Սեզա Գլինճեան՝ Հայ Դատի յանձնախումբի Մարսէյլի մասնաճիւղի նախագահուհին ըրաւ պատմական եւ աշխարհագրական վերյիշումներ եւ դրաւ հարցականներ, յայտնեց մտահոգութիւններ վաղուան քաղաքական «լուծում»ներուն վրայ: Նախագահ Ա. Ղուկասեանի ելոյթը չենք մանրամասներ, «Յառաջ»ի հետ ունեցած իր հանդիպումէն յետոյ կը բովանդակէ իր արտայայտած միտքերը, տուած տեղեկութիւնները եւ պարզած հեռանկարները: Ըսենք միայն թէ քանի մը անգամ չեշտեց որ պայքարը այսօր կը չարունակուի եւ տեղափոխուած է պատերազմի դաշտէն, տնտեսական դաշտ: Առաջինը կրնայ ամբողջանալ միայն երկրորդին յաղթութեամբ: Նոր մարտահրաւէր մըն է, ըսաւ նախագահը, որուն յաղթանակը նաեւ կախուած է Սփիւռքի կեցուածքէն:

***

Յաջորդ օրը, Մայիս 17-ին, Արցախի նախագահը սկսաւ իր այցելութիւնները նամազգայինի դպրոցով: Մուտքին ընդունելին դպրոցին տնօրէնուհին՝ Լուսին Մալիքեան եւ Մատակարար Մարմի նախագահը՝ Սարհատ Գլինճեան: Նախագահը արագ շրջան մը ըրաւ ծանօթանալով դպրոցին զանազան բաժիններուն: Ակներեւութիւնը միատեղուած դպրոցին բակը երգեց ի պատիւ նախագահին «Մեր Հայրենիքը» եւ «Գետաչէնն» երգը: Արկադի Ղուկասեան բերաւ Ղարաբաղի մանուկներուն ողջոյնը, խրախուսեց միշտ մնալ իրենց հայկականութեան մէջ լաւ սերտել, յաջողիլ եւ դառնալ պատասխան եւ պատուաբեր Հայեր:

Նախագահ Ա. Ղուկասեանի օրուան երկրորդ հանդրուանը եղաւ Մարսէյլի 13.րդ եւ 14-րդ թաղամասերու քաղաքապետարանը ուր պինգը ընդունեցաւ շրջանի քաղաքապետը՝ Կարօ Յովսէփեան: Պաշտօնականէն անդին հանդիպումը ունեցաւ խորհրդանշական բնոյթ մը, քանի նաեւ ներկայ հրաւիրեալներուն մէջ Հայերը մեծ թիւ մը կազմէին: Բարեկամական ջերմ զրոյցներով Կարօ Յովսէփեան ողջունեց նախագահը, վերյիշեց Հայուն պայքարը, կապուած իր անցեալին, իր մշակոյթին եւ իր հողին, Արցախը ըլլալով ամէնէն խօսուն եւ օրինակելի արտայայտութիւնը: Ա. Ղուկասեան ուրախութիւն յայտնեց որ Մարսէյլի մէջ հայ գաղութը յարգուած է քանի հայ մը կը գըտնուի շրջանի մը քաղաքապետարանի գըլուխը վայելելով վարկ եւ ճանաչում: Նոյնպէս, կոչ ըրաւ ներկայ բազմութեան մասնակցիլ Ղարաբաղի նոր օրերու պայքարին, տնտեսական պայքարին: Մարտիրոս Սարեանի անունը

սէյլը չատ սիրեցի, ըսաւ, նման է Ղարաբաղին, հոս են եւ հոն՝ «Գորսիքացի»-ները չատ են:

Ղարաբաղի նախագահը կէսօրին ճաշի հիւրը եղաւ Փրովանս Ալփ - Քոթ տ'Ազիւր Շրջանային Խորհուրդին ուր պինգը ընդունեցաւ առաջին փոխ – նախագահը եւ երեսփոխան Սիլվի Անտրիէօ: Ճաշին մասնակցեցան Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեան, հայ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ եւ կարգ մը անձնաւորութիւններ: Տեղի ունեցաւ պատուոյ մեծ դահլիճին մէջ: Խօսք առին՝ Կարօ Յովսէփեան, Սիլվի Անտրիէօ որ բերաւ զօրակցութիւնը եւ համակամութիւնը Շրջանային Խորհուրդին եւ հուսկ Ա. Ղուկասեան: Ճաշը վերջ գտաւ երգիչ Անդրանիկ Մինասեանի «Ցուչարճաններ» երգի մեկնաբանութեամբ:

Ա. Ղուկասեան վերջին այցելութիւնը տուաւ Մարսէյլի քաղաքապետարանը ուր պինգը ընդունեցան, յանուն քաղաքապետ՝ Ժ. Գ. Կոտէնին, երեսփոխաններ՝ Ռոլան Պլում եւ Կի Թէսիէ: Նախագահը պատասխանեց կարգ մը հարցումներու՝ քաղաքական, տնտեսական, կրթական:

***

Լաւագոյն տպաւորութիւններով կը մեկնիմ Մարսէյլէն, ըսաւ, ԼՂՀ նախագահը, եւ հրաժեշտ առաւ այն համոզումով որ կապեր պիտի հաստատուին Ղարաբաղի եւ Մարսէյլի ու շրջանի միջեւ, մարդասիրական օգնութիւններէն անդին: Կը մնայ Մարսէյլի հայութեան առնոց որոնք հոս ու հոն իշխանութիւն մը ունին բանան ճամբաները, նեռեն կամուրջներ, հողպատրաստեն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

1700-ԱՄԵԱԿ ՆԻՍԻ ՄԷՋ

Մայիս 13, կիրակի, Նիսի մէջ տեղի ունեցաւ եպիսկոպոսական պատարագ եւ մեծ ժողովատարութիւն Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութեան հռչակման 1700-ամեակի առընչութեամբ:

Նիսի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ՝ Նարեկ Եպիսկոպոս Շահբազեան եւ կրօնական ընկերակցութիւնը. այս հանդիսութիւններուն նախագահելու պատրագելու եւ իր խօսքը ըսելու մասնաւորաբար հրաւիրած էին՝ Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ Գիւտ Արք. Նազդաչեանը:

Մինչ Գիւտ Արք. կ'առաջնորդուէր եկեղեցի, Նարեկ Եպիսկոպոս, Գալուստ Քհնյ. Թեւեան եւ բազմաթիւ սարկաւագներէ եւ դպիրներէ կազմուած թափօրով, Պր. Խաչիկ Եըլմազեանի ղեկավարած Սա-

յաթ Նովա երգչախումբը կ'երգէր Հրաշափառը: Եկմալեան պատարագը կատարուեցաւ վայել արարողութեամբ, շրջորհիւ երգչախումբին եւ ղեղաճայն մենակատարներ՝ Անոյշ Մարտիրոսեանի եւ Տիգրիս Կոկէի, երգէոնի ընկերակցութեամբ Տիկին Ժիւլիէթ Եըլմազեանի եւ սարկաւագ դասուն: Հոգեկան ուրախութիւն պատճառեց մեզի խորանին վրայ տեսնել եւ լսել ձայնը քչոցներուն, որոնք դատապարտուած են մնալու չատ մը եկեղեցիներու պահարաններուն մէջ:

Նարեկ Եպիսկոպոս չնորհակալութիւն յայտնելով Գիւտ Արք.ի ներկայութեան պինգ հրաւիրեց օրուան քարոզին: Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակը իր քարոզին մէջ չեշտը դրաւ հաւատքի զօրութեան եւ խոնարհութեան վրայ ըսելով՝ «Հայ եկեղեցւոյ իշխանաւոր, բոլորս մանուկներն ենք այս եկեղեցւոյ. միասնաբար չանանք արժանի մնալ մեր ստացած հաւատքին. վառ պահելով մեր եկեղեցին»: Գիւտ Արքեպիսկ., նոր վերադարձած էր Էջմիածինէն, մասնակցած ըլլալով Կաթողիկոսներուն դէպի Տէր – Զօր ուխտադնացութեան: Իր հետ բերած էր օրհնութիւնը՝ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի նաեւ Սկիհ մը, նուէր Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ, որ յանձնելով Նարեկ Եպիսկոպոսի ըսաւ. «Այս սկիհը մեզ պիտի հրաւիրէ հաղորդութեան միջոցով, յաղթական եւ տեւական պահելու մեր հաւատքը»:

Ցաւարտ պատարագի, տեղի ունեցաւ ճաշ մը, եկեղեցւոյ կից Պարսամեան սրահին մէջ: Գիւտ Արք.ի օրհնութենէն յետոյ, հաղկերոյթի բացման խօսքը արտասանեց Նարեկ Եպիսկոպոս: Ապա երեցին Պր. Դիւցազն Օհանեան՝ «Տըլէ Եաման» եւ փոքրիկն Ռաֆֆի Ալվազեան Սայաթ Նովայէն «Քամանչա»ն: Եկեղեցւոյ կրօնական ընկերակցութեան անունով ատենապետ՝ Պր. Զարեհ Մարտիրոսեան չնորհակալութեան խօսք յայտնեց յատկապէս Գիւտ Արք.ի, նաեւ Մարսէյլի Ս. Թարգմանչաց Մայր եկեղեցւոյ ատենապետ՝ Ռ. Ազիլազեանի, Լա Սիոթաթի Ս. Փրկիչ եկեղեցւոյ ատենապետ՝ Ա. Կարապետեանի իրենց ներկայութեան. եւ Սայաթ Նովա երգչախումբի ղեկավար եւ դաշնակահարուհի Տէր եւ Տիկին Եաչիկ – Ժիւլիէթ Եըլմազեաններու տարած անխոնջ աշխատանքին: Ապա, խօսքը տուաւ Գիւտ Արքեպիսկոպոսին, որ եկեղեցւոյ մէջ սկիհն նուիրելով չէր զոհացած, հոս եւս ունէր նուէրներ բաշխելիք: Ան Հայրապետական օրհնութեամբ բերած էր դնահատագիրներ, զորս բաժնեց եկեղեցական եւ մշակութային գետնի վրայ Նիսի դաշտին բարգաւաճման ծառայած անձերու: Մեր կարգին չնորհաւորելով կը նշենք անունները՝ Տիկին Շաքէ Ցակորեան – Գլառեան, Այտա Դանիկեան, Հրիփսիմէ Պօչնակեան, Լուսի Պարսամեան, Պր. Փասքալ Եարտմեան, Ժիրայր Միրիճեան, Գասպար Գայաճեան, Տիգրան Հալէպլեան: Ցետ մահու յիշատակուեցան Պր. Տիգրան Հաճեան եւ Ռոպէր Գանճանեան:

Միխանական աղօթքով վերջ գտաւ ճաշը:

***

Նոյն օրը ժամը 16.ին Ֆրանսական Նոթրը Տամ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ միջեկեղեցական արարողութիւն, նախագահութեամբ՝ Գիւտ Արք.ի, ուր ներկայ էին բոլոր եկեղեցիները անխտիր իրենց եպիսկոպոսներով եւ ներկայացուցիչներով, նաեւ շրջանի երեսփոխանը եւ քաղաքական անձնաւորութիւններ:

Հոս եւս Սայաթ Նովա երգչախումբի կողմէ երգուած «Հրաշափառ»ով թափօրը ներս մտաւ, Պարսամեան վարժարանի աշակերտներէ կազմուած փոքրիկ խումբ մը առաջնորդութեամբ: Այնուհետեւ Նարեկ Եպիսկոպոս արտասանեց բացման խօսքը հայ համայնքի անունով, որուն յաջորդեցին Ֆրանսական, ռուսական, յունական, անգլիքան, լուտերական, բողոքական եկեղեցիները, որոնք մաս առ մաս ներկայացուցին Քրիստոնէութեան Հայաստան մուտքը, պատմական զիծերով, սկսեալ՝ առաքեալներէն, տալով՝ Գրիգոր Լուսաւորիչ, Վարդանանց պատերազմ, Խաչակիրներ եւ ներառեալ Մեծ Եղեռնը: Ինչ որ խօսուեցաւ, նոյնը գրաւոր բաժնուած էր նաեւ ներկաներուն: Մերթ ընդ մերթ երգուեցան Ֆրանսերէն եւ հայերէն աղօթքներ: Երգեցողութեան բաժինը ստանձնած էր միշտ Սայաթ Նովա երգչախումբը, որ չափազանց յուզեց ներկայ խուռներամ ժողովուրդը եւ ի մասնաւորի ոչ հայ հաւատացեալները, «Քրիստոսի մէջ», «Տէր Ողորմեա», «Ով Հայոց աչխարհ»ի, իր խմբական թէ մենակերգչական գեղեցիկ մեկնաբանութեամբը: «Հուսկ Բանք»ը արտասանեց Գիւտ Արք. եւ նուիրեց Էջմիածնէն յատկապէս բերած խաչը Նոթրը Տամ եկեղեցւոյ եպիսկոպոսին: Որակաւոր եւ խիստ լրջութեամբ պատրաստուած այս արարողութիւնը վերջ գտաւ «Հայրապետական Մաղթանք»ի երգեցողութեամբ:

Հոգեւորական դասը, պատասխանատուները եւ երգչախումբը հիւրասիրուեցան մօտակայ սրահի մը մէջ:

Նիսի համայնքը այս գնահատելի ձեռնարկով կատարեց բացումը՝ 1700-ամեակի տօնակատարութիւններուն, որուն պիտի յաջորդեն դասախօսութիւն եւ ցուցահանդէսներ:

***

Նչենք թէ՝ միջեկեղեցական կազմակերպութիւնը, Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութեան հռչակման 1700-ամեակի առթիւ, եւ իբր յարգանք հայ արուեստին ծրագրուած է զետեղել Նոթրը Տամ Եկեղեցւոյ զարպասին վրայ Խաչքարի բնոյթով կիսաբոլորակ քանդակագործութիւն մը, հայերէն եւ ֆրանսերէն փորագրութեամբ:

ԱՆԻ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ

ՄԱՔՐԱՆՈՑԾ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

Ես չորս տարի ապրեցի Ստեփանաւանում, չատ գիւղերում եղայ (Գիւլագարակ, Վարդաբլուր, հայկական Գեաուգեաո, Կուրթան, Արմանիս, Վորոնցովկա /Կալինինո/ եւլն.), ոչ միայն կոլխոզային չարժման առիթով, այլեւ պիոներական կոլեկտիւի հետ ներկայացումների տալու համար: Ես հիմնականում մօտ էի գնում: 1928–ին, գնացինք Ցակոբի հետ: Մինչեւ Ղարաքիլիսա գնացինք ոտքով (բազումի լեռնանցքով), Ղարաքիլիսայից Գիւմրի՝ գնացքով (մեր ուղեցած փողն այդքան էր), իսկ Գիւմրիից մինչեւ գիւղ՝ նորից ոտքով: Շոգ էր, հացքաղի ժամանակ, բոլոր գիւղերում կալ էին անում: Դժուարութեամբ գնացինք, քաղցած էինք ու ծարաւ, դիւղերի միջով անցնելիս ջուր էինք խնդրում: Նման էինք «Գառնուկ ախպեր» հէքեաթի հերոսներին: Գիւղ հասանք լոյսով, մայրս մեզ տեսաւ, չատ ուրախացաւ:

1929–ի ամրանը ճանապարհին մի գիշեր մնացինք Գիւմրիում, տեքստիլ ֆաբրիկայում աչխատող մեր աղջիկների մօտ (Էլպիսէ, Հրանոյշ, Էլի մի քանիսի), իսկ առաւօտեան ոտքով չարունակեցինք ճանապարհը: Կէսն անցել էինք, երբ մի կառք հասաւ մեզ: Երկու կուսակցականների Ապարան էր տանում: Կառապանին խնդրեցի, որ մեզ էլ վերցնի, ինչքան փող ունէի՝ տուեցի, տարաւ մինչեւ Գեղադիր (այն ժամանակ՝ Հայի Գէօղալտարա): Ասաց, որ այստեղից ուրիշ ճանապարհով է գնում: Ստեց. ի հարկէ, պարզապէս տարաւ մեր տուած փողի չափ, իսկ մինչեւ մեր գիւղի տակ երեք քմ. էր մնում: Գեղադիրից հազիւ էինք դուրս եկել, երբ կառքը հասաւ մեզ ու չարժուեց մեր գիւղի ուղղութեամբ: Ծանր նստուածք մնաց մէջս: Գիւմրեցի կառապանը մեզ ճանապարհի կէսին իջեցրեց մի քանի կոպեկի համար, իսկ երկու կուսակցականները (յատկապէս նրանք) լուռ մնացին:

1930-ից գիւղ գնալ գալը հեչտացաւ՝ չահագործման յանձնուեց Գիւմրի–Արթիկ երկաթուղին:

Տարբեր տարիներին ընկերուհիներիս էլ եմ գիւղ տարել. Արշալոյսին, Հրանոյշին, Զարիկին: Մայրս նրանց լաւ էր ընդունում: Բացի այդ, նա ճանաչում էր բոլոր ընկերուհիներիս, եւ ինչ որ բերէր ինձ տեսակցութեան գալու ժամանակ կամ ուղարկէր հետս (հաւ, ձու, կարագ, գաթա), ես հաւասար կիսում էի նրանց հետ:

1930–ի ամրանը փոխադրուեցի 3–րդ կուրս: Այդ ժամանակ էլ մեզ կուրսով տարան Բաքու՝ էքսկուրսիայի: Բաքուն մեզ հէքեաթային քաղաք թուաց: Եղանք նաւթահանքերում: Հետաքրքիր էր նաւթի հանումը, թորումը: Եղանք «Իլյիչ»ի հանքերի բանուորական ճաշարանում՝ «Ֆարրիկա կուխնի» էր կոչւում: Մեզ զարմացրեց կերակուրների եփման պրոցեսը. մաքուր յատակին ամրացրած կաթսայի մէջ եփւում էր ճաշը՝ ամէն ինչ եկեղտրականացուած էր: Մի տասը օր մնացինք Բաքուում, լողացանք Կասպից ծովում: Վերադարձին նաեւ Թիֆլիսում եղանք, այցելեցինք Բուսաբանական այգի (Երեւանում դեռ այդպիսին չկար): Բաքուից գոհ էինք վերադարձել, Թիֆլիսից դժգոհ մնացինք, որովհետեւ դիշերելու տեղ չճարելու պատճառով մնացինք կայարանի սպասասրահում, որտեղից մեզ խորը գիշերով դուրս քշեցին վրացի հերթապահները, ինչի պատճառով նրանց ու մեր տղաների միջեւ կռիւ ծագեց:

(Շար. 32)

(Շար. Ա. էջէն)

նաեւ Մերակոյաի քուէներուն մեծամասնութիւնը: Առաջին երեսուն առորդութիւններու մէջ կան 19 ընկերվարական-ներու առորդութիւնները, ինչպէս նաեւ չորս կանաչներու, չորս ձախ արմատականներու, երկու համայնավարներու եւ մէկ Քազաքացիներու Շարժումի (Ըվէնըման): Մեծ հետաքրքրութիւն չկայ որ այս նախաձեռնութիւնը արդիւնքի յանգի եւ առայժմ նեղ կացութեան մատնած է նաեւ ընկերվարական կուսակցութիւնը եւ Ժոսփէն իսկ չի պահեր իր զայրոյթը ի տես Մոնթպուրի յամառութեան: Մերակոյաի ընկերվարական խմբակի նախագահն ալ՝ Գլօտ Էսթիէ կը նախատեսէ որ ոչ մէկ ծերակուտականի առորդութիւն կրնայ գոնուիլ եւ երթէք 58 առորդութեան չի կրնար հասնիլ: Գալով աջին, մեծ ադմուկ բարձրացած է: ԷՒ-Փէ-ԷՒ-ի բանբերը՝ Փաթրիք Տեվէճեան մեծ խրթխրթութիւն մը կը տեսնէ ընկերվարական կուսակցութեան եւ Ժոսփէնի կողմէ, «այնպէս կը ձեւացնեն որ գործ չունին այս հարցին հետ, բայց, Մոնթպուրի եաին են»: Այս վերջինին բանաձեւի առաջարկը միայն մէկ յօդուածէ բաղկացած է, բայց, լոյս ընծայած է գրքոյկ մը, 94 էջնոց, ուր կը բացատրէ իր դրդապատճառները: Ծախու է բոլոր դրատուները, կ'արժէ 39 ֆրանք:

ՄԻՋԵՍԱԼ – Նահանգները վերջնապիր մը տուին Իսրայէլի, հրահանգելով որ վերջ տայ բիրտ ուժի գործածութեան եւ առանց որեւէ պայմանի: Իսրայէլ կրկին յարձակումներ գործած էր եւ պաղեստինցի նոր զոհեր կային: Կը թուի որ կացութիւնը այնքան ծանր է, որ եւք չի տեսնուիր: Անմիջական ազդա մը անխուսափելի կը թուի: Իսրայէլեան առաջին օրաթերթը «Եաիոթ Ահարոնոթ»ի խմբագիրը կը գրէր «Շատ տագնապալի կացութեան մը եզրին ենք եւ ով որ քիչ մը իմաստուն է պէտք է առաւելագոյնը ընէ կեցնելու համար այս առորկացումը»: Պատերազմական նախարարն ալ յայտարարած է.– «Պաղեստինցիներուն հետ զէկի պատերազմ կ'երթանք»: Անհատնական չի նկատուիր նոյնիսկ, որ Արաֆաթ ստիպուի հեռանալ եւ կրկին աքսորի ճամբան բռնել: ԱՄՆ-էն գատ, Եւրոպական Միութիւնն ալ ձայնը բարձրացուցած է եւ կոպտօրէն հրաւիրած Իսրայէլը որ յարգէ մարդկային իրաւունքները գրաւեալ հողերու մէջ եւ գատապարտած է հրէական գաղութներու ծաւալումը: Այս մթնոլորտին մէջ է որ Ուաշինկթընի ռահագնացը՝ Ուիլիըմ Պըրնս Մերճաւոր – Արեւելք կ'երթայ: Բանակցութեան հիմ պիտի ծառայէ Միչըլ տեղեկագիրը («Յառաջ», Մայիս 19 / 20):

ԹԻԶԻ – ՈՒԶՈՒԻ (Քապիլիոյ մայրաքաղաքը) մէջ, Մայիս 21–ին 500 հազարի հասած էր ցուցարարներու թիւը, ինչ որ աննախընթաց է: Բոլորը կը հաստատեն.. «Նման բան տեսնուած չէր Քապիլիոյ մէջ, նոյնիսկ 1980–ի դարնան»: Ցուցարարները չորս ժամ տոզանցած են 6 քիլոմեթրի վրայ: Լոզունգներն էին՝ «Ազատութիւն, միութիւն, քաղաքացիութիւն», «կը բաւէ», «վերջ՝ անարդարութեան» եւ այլն, եւ այլն:

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ՄԷՋ, Մայիս 21–ին, բացեայ Ծիրանաւորներու ժողովը: Կը մասնակցին 155 կարդինալներ 183–ի վրայ, ամանք հիւանդութեան կամ տարիքի բերմամբ բանաւոր բացակայ արձանագրուած են: Օրակարգի բուն նիւթն է՝ կաթողիկէ եկեղեցին 3–րդ հազարամեակի սեմին, բայց, բոլորին մտքերուն մէջ է նաեւ այլ կենսական հարց մը՝ Պապին յաջորդութիւնը: Նիստերը կը տեւեն մինչեւ, Հինգշաբթի, գոնիսկ: Անճամբ ընդունելով ժողովականները, Ցովհ. Պօղոս Բ. յայտարարած է թէ անոնք կը կազմեն ամէն կողմէ եկած եւ գանազան մշակոյթներու պատկանող ծիրանաւորներու հաւաքոյթ մը:

ՓՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՑ ԽՈՒՄԲԵՐ

Փարիզեան Շրջան

Ա·ԷՍ·Օ·Արմէնիէէ Իսի (Ա·) – Մօ 1 – 0
Ա·ԷՍ·Օ·Արմէնիէէ Իսի (Գ·) – ՀՄԸՄ Ֆրանս (Ա·) 2 – 3
Լիւզիթանոս – ԻՒ·ԺԻ·Ա· Ալֆորվիլ 1 – 0

Լիոնի Շրջան

ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսին – Օլէնփիք Ռիյէօ 0 – 2

Տրոմ–Ալրահէմ Շրջան

Փրիվա – ՀՄԸՄ Վալանս 1 – 4

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՓԱՐԻԶ.– Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին Նուիրատ Մարգարեանի մահուան առթիւ:

Une Journée pour l'Arménie
1700 ans de Civilisation Chrétienne
(bilingue — anglais-français)
La Cathédrale Américaine
23, avenue George V, Paris 8e
le samedi 2 juin de 10h à 22h30
Métro: Alma Marceau / George V

UGAB Suisse :
DINER DE GALA
95 ANS DE L'UGAB
le vendredi 8 juin à partir de 19h30
DINER DE GALA
à l'occasion de la célébration du 95ème aniversaire de l'UGAB
organisé par le Comité de Suisse de l'UGAB
à l'Hôtel Richemond de Genève
Entrée: Adultes 150 Frs suisses / Jeunes 100 Frs suisses
Pour tous renseignements contacter :
Mme T. Avakian: 00 41 79 202 17 01
Mme A. Selian: 00 41 22 798 41 24

RESTAURANT
YORGANTZ
SPECIALITES
"ITALO-ARMENIENNES"
Ambiance musicale par Yorgantz
Ouvert tous les jours midi et soir
Fermé le samedi midi et dimanche
48, rue St-Georges — 75009 PARIS
01.48.78.46.09 — 06.11.11.15.00
—— Métro : St-Georges ——

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FRANCE-CULTURE
FM 93.5
Ուրբաթ, Մայիս 25, հայկական յատուկ ժամը 18·15–էն 19·40:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
FETE DES MERES
La Section Sossé Mayrig de la Croix Bleue de Marseille-Ville organise «LA FETE DES MERES» **Samedi 26 mai** à 15h à la salle «**Lévon Chant**» de l'église arménienne de Beaumont; 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.
Tél. : **04 91 93 13 50**
Programme: Théâtre, poésie, chant présentés par les enfants du groupe **Ed. Deriklian,** suivi d'un buffet.
Venez nombreux

⁂

A la découverte du JURA
La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.
Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...
Places limitées.
Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

⁂

Date à retenir
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
Section d'Asnières
Au profit de la Colonie de Bellefontaine
Réservez votre soirée du Samedi 20 octobre
GALA ARTISTIQUE ARMENIEN
avec **l'Ensemble folklorique arménien NAVASART**
Danseurs, musiciens, chanteurs traditionnels
au Grand Théâtre d'Asnières.

⁂

Date à retenir
SOIREE EXCEPTIONNELLE
organisée par la
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
AU PROFIT DE L'ARMENIE
Vendredi 7 décembre

– ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ –

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 24
Խ. օր յիճաց
Տօն է Համբարձմանն Քրիստոսի
Մանուկներու հաղորդութեան օր

Փարիզի Սուրբ Ցովհաննէս – Մկրտիչ *Մայր Տաճարին մէջ ժամը 10–ին, պատարագ կը մատուցուի, որմէ անմիջապէս ետք Տիկնանց յանձնախումբը կը հրաւիրէ բոլոր ծնողները իրենց պատանիներով միասին ներկայ գտնուիլ Համբարձման տօնի առանգական տօնախմբութեան, որ տեղի պիտի ունենայ Առաջնորդարանի Նուրհան Ֆրէնկեան սրահին մէջ:*

Հիւրասիրութիւն
Վիճակախաղ
Զուարճութիւն
Ազատիկ փոքրիկներու պարախումբ:

Մուտքը ազատ է:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ԻՍԻ

Հինգշաբթի, Մայիս 24: 40–րդ օր Յիճացց· ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ:

Պատարագ՝ ժամը 10–ին:

Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:

Ցաւարտ պատարագի Եկեղեցւոյ Պարտուքեան Տիկնանց Մարմինը Նուրհան Ֆրէնկեան Մշակ· սրահին մէջ կը կազմակերպէ հիւրասիրութիւն ի յիշատակ այս աչխարհէն յաւէտ բաժնուած իրենց ընկերուհիներուն:

Տիկնանց Մարմինը սիրով կը հրաւիրէ ներկայ հաւատացեալներն ու հաղորդութեան համար ներկայ աչակերտութիւնը:

Մուտքը ազատ է:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 28

Հայ պետականութեան Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման (1918 Մայիս 28) տարեդարձ:

Ժամը 18–ին Երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հանրապետական Մաղթանք կը կատարուի:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE
ՓԱՐԻԶ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ
ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝
«ՀԱԶԱՐ ՊԻ ՄԻԿ ԵԼՔ...»
երգիծական խաղը
Խօսք եւ խաղարկութիւն
Վարդան Պետրոսեանի
Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30–ին
9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e
Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

ՆԱՀԱՏԻ ՊԻՆԵՆԱԼ
Կիրակի, Յուլիս 1–ին
ԳԱՂԹԱԿԱՆ ԳԷՄ
"ԹԱՆԱՍՈՐ"
Շաւիլ – Վիրօֆլէյ

ԵՒՐՈՊԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՓՈՐՈՒՄԻ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԸ
Համագործակցութեամբ
ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ,
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ
եւ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՓՈՐՈՒՄԻ
ՅՈՒՆԻՍ 1–4, ՊՈՆ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ
Գլխաւոր նիւթ՝
ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԸ
մասնակցութեամբ՝
Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարար Պր· ՎԱՐԴԱՆ ՕՍԿԱՆԵԱՆի,
Արցախի վարչապետ Պր· ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆի,
Հայաստանի Հանրապետութեան Գերմանիոյ դեսպան տոքթ· ԱՇՈՏ ՈՍԿԱՆԵԱՆի,
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ· ՋԱՔԱՐԵԱՆի,
Փրոֆ· ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆի,
Տոքթ· ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՊՈՂԼԻ,
ՔՐԻՍԹԻՆԱ ՓԼԱԹԻ,
Եւրոպահայ համայնքներու ներկայացուցիչներ՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՀՐԱՆԵԱՆ (Ռուսաստան), ԱԼԵՔՍԻ ԿԷՕՎՃԵԱՆ (Ֆրանսա),
ՌՈՒԲԻՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ (Պուլկարիա), ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՈՍԿԱՆԵԱՆ (Ռումանիա),
եւ Եւրոպայի 16 երկիրներէն Հայ միութիւններու ներկայացուցիչներու:
Արձանագրութիւն եւ մանրամասն տեղեկութիւններ՝
F.A.A.E., Route de Lausanne 341, 1293
Bellevue, Genève, Suisse, Tél./Fax : 41227741175
E-mail: faae@users.ch
Web-page: http://www.users.ch/faae

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 24
JEUDI
24 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՐԱՁ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում) 1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·173

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 20·173

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ԱՐԿԱԾԱՀԱՐ ՕԴԱՆԱՒԻՒՆ ՀԱՅ ԱՆՁՆԱԿԱԶՄԻՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԸ ԵՐԵՒԱՆ ՏԱՐՈՒԱԾ

Մայիս 22-ին Երեւան վթխադրուած են Իրանի մէջ չախչախուած հայկական օդանաւին հինգ հոգիանոց հայ անձնակազմին մարմինները: Զուարթնոց օդակայանի պատուոյ սրահին մէջ զետեղուած պատգաղներուն առջեւ յարգանքի վերջին տուրք մատուցանած են զոհերուն ընտանեկան պարագաները եւ պաշտօնակիցները:

Մայիս 17-ի արկածը լուրջ հակապրեւթիւններու պատճառ եղած է Իրանի քաղաքական շրջանակներուն մէջ. երեւոյթ մը, Մ. Ամերիկայի, ըսած է թէ Իրանեան օդանաւերը մաշած են, օդակայաններն ալ չունին արդիական մակարդակ. ան չհաւատալով բարեկարգումի անհրաժեշտութիւնը, քննադատած է վարձած օդանաւերուն ալ ոչ գոհացուցիչ ըլլալը:

***

Նախագահ Ռոպէր Քոչարեան յաջորդական հեռագիրներ ղրկած է Իրանի նախագահ Խաթամիին եւ զոհ հայ անձնակազմի անդամներ՝ Աշոտ Ամիրբէկեանի, Արամ Վարդանեանի, Ռուբիկ Յակոբեանի, Համլէթ Օհանեանի եւ Սարգիս Գրիգորեանի հարազատներուն:

«ՔՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 22 / 23)

Ռ. ՔՈՉԱՐԵԱՆ – Ա. ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Մայիս 22-ին Հայաստանի ու ԼՂՀ նախագահները հանդիպում ունեցած են Երեւանի մէջ: Անոնք քննած են Մինսկի խումբին նախագահներուն այցին եւ խաղաղ կարգաւորման ընթացքին կապուած հարցեր:

Վարչապետ Ա. Մարգարեան եւս ընդունած է ԼՂՀ-ի նախագահն ու վարչապետը: Արձարծուած նիւթերէն եղած են Ա. Ղուկասեանի Ֆրանսա այցին արդիւնքները, ԼՂՀ հակամարտութեան կարգաւորման ջանքերու ընթացքը, ինչպէս նաեւ Հայաստանի եւ ԼՂՀ կառավարութիւններու գործակցութեան խնդիրներ:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՉԻ ԲԱՑԱՌԵՐ ԺԸՆԵՒԵԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԻՆ ՑԵՏԱՁԳՈՒՄԸ

Ադրբեջանի Արտաքին գործերու նախարար Գուլիեւ Մայիս 22-ին լրագրողներուն յայտնած է, թէ Ղարաբաղի հակամարտութեան կողմերը, յատկապէս Ադրբեջան որոշ պահանջներ ունին եւ անոնց անտեսումի պարագային ժընեւի հանդիպումը կրնայ յետաձգուիլ: Սակայն, նախարարը մանրամասնութիւններ չտուած այդ պահանջներուն բնոյթին մասին:

***

Ֆ. ՌՈՇՊԼՈՒԱՆԻ ԳԼԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան Մայիս 22-ին ընդունած է Ֆրանսայի Երեւոյթների Ֆ. Ռոշպլուանի ղեկաւարած պատուիրակութիւնը: Ֆրանսայի Ազգային Ժողովի Ֆրանսա – Հայաստան բարեկամական

ԱՆԳԱՐԱ ԿԸ ՆԱԽԸՆՏՐԷ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵ՛ՐԸ

Թուրք մամուլը (Մայիս 23) կ'արձագանգէ այն այցին զոր կատարած է Անգարա, Ադրբեջանի ընդդիմադիր ճակատին ղեկավարներէն Ի. Ղամպարով: Այդ առթիւ կ'շեսւի թէ Ղարաբաղի համար պատրաստուած կարգաւորումի բանակցութիւններէն Թուրքիա դուրս ձգուածի տպաւորութիւնը ունի. նախագահ Հ. Ալիեւ ալ բաւական պաղ ընդունելութիւն ըրած է Թուրքիոյ Արտաքին գործերու նախարարութեան մէկ պաշտօնատարին որ Բաքու գացած է տեղեկանալու տարուած բանակցութիւններու էութեան: Ադրբեջանի նախագահը այդ պաշտօնատարին ո՛չ տեղեկացուցած է Մինսկի խմբակին, ոչ ալ Ռ. Քոչարեանի հետ իր ունեցած հանդիպումներուն ներքին ծալքերը:

Ատոր վրայ հետաքրքրական է որ Անդարա բարձրաստիճան մակարդակի ընդունելութիւն մը ըրած է ընդդիմադիր ղեկավար Ի. Ղամպարովի, անոր բացատրելով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորումի հոլովոյթին մէկդի ձգուած ըլլալուն վրդովմունքը: Ղամպարով ալ հաւաստած է որ իրենք իշխանութեան գալու պարագային, այդ կացութեան վերջ կու տան. նոյնիսկ ըսած է որ խնդրոյ առարկայ կրնայ ըլլալ Ալիեւի կողմէ ստորագրուած Ղարաբաղի համաձայնագիր մը չեղեալ համարելու հարցը, քանի որ 1998-ին իրենք, Մուսաւաթ կուսակցութիւնը, եւ ընդդիմադիր այլ կուսակցութիւններ յայտարարութեամբ մը մերժած են երկրին օրինաւոր նախագահը ճանչնալ Հ. Ալիեւը, աւելցնելով որ անոր ստորագրելիք համաձայնագրերը չեսւագային վերաքննութեան կ'ենթարկուին:

Ի. Ղամպարով Անգարայի հանդիպումներուն ըսած է նաեւ թէ Ադրբեջանի ներկայի ղեկավարութիւնը չատ սերտ կապեր ունի քրտական ՓՔՔ կազմակերպութեան հետ:

խումբին նախկին ղեկավարը որ լուրջ ներդրումի ակը է երկու երկիրներու բարեկամական յարաբերութիւններուն զարգացումին մէջ, ըսած է թէ Երեւան ինները որդ այցն է այս մէկը, սակայն յատուկ իմաստ ունի, քանի որ առաջինն է, Ֆրանսայի կողմէ ցեղասպանութեան ճանչումէն ետք: Հանդիպումին նիւթ եղած է Ֆրանսա – Հայաստան զործակցութիւնը տարածել նաեւ անտեսութեան ոլորտին վրայ, ապա Ղարաբաղի հարցը: Զրոյցի մասնակցած է Ֆրանսայի Երեւանի դեսպանը Մ. Լոկրա:

***

ՀՈԿՏ. 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Մայիս 21-ի նիստին Ն. Յունանեան մերժած է իրեն ուղղուած հայրենիքի դատաճանութեան մեղադրանքը, կրկնելով որ յոյսը կապած էր ժողովուրդին. ըսած է թէ եթէ նպատակը իշխանութիւնը գրաւել ըլլար, որոշ ուժ մը ունեցած պիտի ըլլար իր տրամադրութեան տակ: Ծանօթով հայաստանեան, կամ արտաքին ուժերու հետ կարելի կապերու վարկածին մասին, ամբաստանեալը փորձած է ժխտող ապացոյցներ ներկայացնել: Դատը կը շարունակուի Մայիս 23-ին:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ՞ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ

ՀԱՊ–ի երկիրներուն Պաշտպանութեան նախարարներու խորհուրդին Բաքուի նիստին Ադրբեջանի նախարարը ըսած է թէ ռուս իր պաշտպանօդակիլիցին կրկին հանդիպիլ կ'ուզէ Ադրբեջանի բանակին համար Ռուսաստանէն արդիական զէնք գնելու նպատակով: Աբիւր համոզումով, բանակը զինամթերքը միշտ նորոգելու եւ արդիականացնելու հարց ունի, որուն մէջ օդնական կ'ըլլայ Մոսկուան:

Միւս կողմէ, Ադրբեջանի Համայնավար կուսակցութեան նախագահը, Մ. Սայադով յայտարարած է թէ Ղարաբաղի քանակցութիւնները իր երկրին ի վնաս կ'ընթանան, քանի որ Հայերը ժամի դիրքերէ կը խօսին, ուստի անհրաժեշտ է ռազմական վիճակ յայտարարել ու աշխուժօրէն պատերազմի պատրաստուիլ: Ան կոչ ըրած է պետութեան ամբողջ ուշադրութիւնը ուղղել բանակին եւ մինչեւ իսկ ռազմական պրաքնութիւն հաստատել: «Թող Հայերը լսեն մեր ձայնը, մենք պէտք է իրենց ապացուցենք որ ի վիճակի ենք մեր գրաւուած հողերը ազատագրելու» ըսած է ան:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԱՖԱԹ Փարիզ եկաւ Մայիս 23-ին եւ ընդունուեցաւ Ժոսփէնի եւ Շիրաքի կողմէ: Միւս կողմէ, Շարոն յայտարարած է որ իր երկիրը չի կրնար գործադրել Միջին Արեւելքին յանձնարարուած քայլերը, ցորչափ Պաղեստինցիք վերջ չտան բռնութեանց: Ան աւելցուցած է.– «Մեր դիտակէտերուն հրաժարիլ մը կ'առաջարկեմ եւ կը յուսամ որ Պաղեստինցիք դրական պատասխան կու տան», բայց, բոլորովին կը մերժէ առկախել հրէական զաղութներու տեղաւորումը պաղեստինեան հողամասերուն վրայ, ինչ որ Արաֆաթի նախապայմանն է: Միւս կողմէ, Իսրայէլի Պաշտպանութեան նախարարը արգիլած է զինուորներուն որ յարձակումներու ձեռնարկեն Պաղեստինցիներու դէմ եւ հրահանգած որ կրակեն միայն երբ իրենց կեանքը վտանգուած է: Պուշ դոհ մնացած է ձեռք առնուած այս միջոցներէն, մանաւանդ որ իսրայէլեան պատերազմական օդանաւերը, որոնք անցեալ չաբթի ռմբակոծեցին պաղեստինեան չրջանները, Ամերիկացիներու կողմէ հայթայթուած էին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ եւ համայնավար կուսակցութեան միջեւ բուռն բանավէճ մը ծագած է պաշտօնազրկումներու օրինագիծին առթիւ, քանի համայնավարները քաւարար չեն գտներ հոն նչուած պայմանները: Համայնավար խումբին բանբերը՝ Մաքսիմ Կրեմեց, տեսնուելէ ետք Էլիզապէթ Կիկուի հետ, չատ զոհ էր եւ վստահ որ դիտողութիւնները նկատի առնուած են, բայց, պարտաւորուեցաւ անդրադառնալ որ կամ՝ ինք սխալ հասկցած է, կամ՝ Է. Կիկու դինք խաբած է: Այս օրինագիծը պատրաստուած էր Մարքս Էնտ Սփէնսէրի եւ Տանոնի գործազրկումներուն առթիւ եւ վիճարկումի զրուած էր Ազգային Ժողովի Մայիս 22-ի նիստին: Ճնշումը աւելի զօրաւոր դարձնելու համար, դուրան ալ Սէ. Ժէ - Թէ-ն ցոյց մը կազմակերպած էր քանի մը հազար հոգիի մասնակցութեամբ:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ Մարդկային Իրաւանց Դատանը, Մայիս 22-ին, դատապարտեց Թուրքիան այն անմարդկային վարուելակերպին համար որու ենթարկուած է Մեհմետ Ալթայ, ենթադրեալ անդամ արդիլուած Թուրք համայնավար կուսակցութեան: 15 օր դիպաշ մնալէ ետք, բերժիկ մը երեք ծանր վէրքեր յայտնաբերած էր գլխուն վրայ:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Խորհրդարանը օրինագիծի երեք յօդուածներ քուէարկած է, որոնք մաս կը կազմեն բանտերու ընդհանուր բարենորոգման: Այս յօդուածները բանտերու հսկակչռի նոր մարմիններ կը հաստատեն, բաղկացած հինգ անդամներէ եւ նչանակուած են չորս տարուան համար դատական դաւաւոական իշխանութեանց կողմէ: Թուրքիոյ դատարանները եւ Մարդկային Իրաւանց կազմակերպութիւնները կը դատապարտեն այդ մարմիններու կազմը, վերապահուած, պետութեան պաշտօնատարներուն եւ փակ ոչ կառավարական կազմակերպութեանց առջեւ: Այս նոր կարգադրութիւնները մաս կը կազմեն վիճելի բարենորոգման մը, որու նպատակն է Թրքական բանտային վարչութիւնը համապատասխան դարձնել միջազգային չափանիշներուն:

ՊԵՐԼԻՆԻ ԵԻ ՈՒԱՇԻՆԿԹՐՆԻ միջեւ թիւ 596 հեռագիրը աւեր կը զործէ: Արդարեւ, Գերմանիոյ Ուաշինկթընի դեսպանին մէկ հեռագիրը որ պաղտնի պէտք է մնար, անցյայտ պատճառներով Ֆրանք-Ֆուրթըը Ալկըմայնէ Յայթունկի եւ Ֆոքուս պարբերականի ձեռքն անցած են: Հոն կար խոսակցութիւն մը, որ տեղի ունեցած է Պուչի եւ Շրէօտէրի միջեւ, Մարտ 29-ին: Պուչ կը քննադատէ Պուտինը, Իրանի դինման պատճառով եւ Շրէօտէր ալ զայն կ'որակէ «հին մեքենայէն եկած մարդը»: Երկու դեկավարները կը համաձայնին որ այլեւս պիտի մերժեն որեւէ օգնութիւն Ռուսաստանի, ցորչափ հակայ դումարներ արտասահման կը փոխադրուին: Պուտին զայրացած է ի լուր այս լուրին, զոր պրպտութիւն մը կը նկատէ վնասելու համար Ռուսաստանի եւ Եւրոպական Միութեան եւ Ռուսաստանի եւ Գերմանիոյ յարաբերութիւններուն: Այս «կորսուած» հեռագիրը պատճառ եղած է նաեւ տեղեկանալու թէ ԱՄՆ–ու Արտաքին նախարարը՝ Փաուըլ ինչ կը մտածէ Արաֆաթի մասին: «Այդ մարդը բոլորովին վախցուցած է: Իրազութեանց դիտակցութիւնն ալ կորնչուցած է»: ԱՄՆ կը պահանջէ Պէրլինէն որ բացատրութիւն տայ: Բուռն վէճ ծագած է Շրէօտէրի եւ Ֆիշէրի միջեւ, մէկը միւսին վրայ կը թողու պատասխանատուութիւնը:

ՍԻՊԵՐԻՈՅ Լենա դեռ կը չարունակէ սպառնալ եկուդկ քաղաքին եւ հազարաւոր բնակիչներ կը հեռանան քաղաքէն: Գետին յորդումը 8,5 մեթրի հասած էր Մայիս 22-ին, բայց Մայիս 23-ին սկսած էր իջնել:

31 ՔԻԻՐՏԵՐ, որոնք ութ տարի է դատական հակակչռի տակ էին այն մեղադրանքով որ ՓՔՔ-ի նպաստ ռաֆէրի մը ծոցը կը դանուին այլեւս պիտի չհետապնդուին: Մայիս 11-ին, Փարիզի դատաւորը ընդհանուր ձեւով յայտարարած է թէ դատի զրգռապատճառ չկայ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, դալիք ամիսներու ընթացքին 106 միլիառ եւրօ, այլ խօսքով 8 միլիառ հնդուն եւ 760 միլիոն թղթադրամ պիտի փոխադրուի: Բանակ, դինուորական եւ ոչ դինուորական ոստիկանութիւն կազմ ու պատրաստ են, բայց եւ այնպէս փոխադրողները կը դանեն որ ապահովութեան հարկ եղած միջոցները չեն առնուած:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ նախագահը՝ Կուչմա Խորհրդարանին առաջարկած է որ վարչապետ նչանակէ Կեդրոնի երեսփոխան մը՝ Անատոլի Կինախ: Եղած է փոխ–վարչապետ 1999–ին:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ, 2001ի առաջին եռամսեակին, ոճրագործութիւնը 18% յաւելում կրած է եւ աւելի քան 15% միայն Սէն – Սէն – Տընիի նահանգին մէջ: Արդարութեան եւ Ներքին նախարարները համաձայնած են որ ներդաշնակեն ձեռք առնուելիք միջոցներու դրութիւնը, բայց, ի՞նչ ձեւով, յստակ չէ:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Ցառաջ» լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի, Մայիս 24-ին (Ուրբաթ, Մայիս 25-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ / Կիրակի, Մայիս 26 / 27:

ՔԱՆԴԵՄ ԱՆԻՆ, ՅԱՒԵՐԺԱՆԱՊ

Մայիս 11-ի մեր թիւով արձագանգած էինք թուրք մամուլի ահազանգին որով միջազգային հանրային կարծիքին նկատառման կը յանձնուէր Հայաստանի «թալիսպաններ»ուն կողմէ Անիի հազարամեայ յուշարձաններուն սպառնացող վտանգը: Խնդիրը այն էր որ հազար թուականի Հայաստանի մայրաքաղաքը 1999-էն ի վեր կ'ենթարկուէր կանոնաւոր ցնցումներու որոնց պատճառը սահմանէն թիզ մը անդին, Հայաստանեան հողին վրայ բացուած քարհանքին մէջ կատարուած պայթումներն էին. արդարացումն ալ երեւանի Մայր տաճարին համար քար հայթայթելու պարտաւորութիւնը...: Թրքական թերթը կատարուածը համեմատելով Աֆղանիստանի յետադիմականներուն կողմէ վերջերս կատարուած Պուտտայի հսկայական արձաններուն քանդումին, արդարօրէն «թալիպան» կը կոչէր Անիի յուշարձանները վտանգողները:

Ըսելէ ետք թէ այդ նոյն քարհանքին աւերիչ գործունէութեան մասին տեղեկութիւններ ժամանակ մը առաջ փարիզ հասած էին ու այդ պարագան հայ եւ ֆրանսացի լաւատեղեակ մտաւորականներու կողմէ Հայաստանի դիտական ու քաղաքական բարձրադոյն շրջանակներուն ու դէմքերուն ուշադրութեան յանձնուած էր, պատկան իշխանութիւններէն կ'ակնկալէինք լուրջ հակազդեցութիւն. կ'ակնկալէինք որ անոնք նախ բացատրեն այդ անխորհուրդ ընթացքը, ապա վերջ տան քարհանքին գործունէութեան:

Այս ակնարկը ունեցաւ առաջին անուղղակի պատասխան մը որ հասաւ «Արմէնփրէս»ի ճամբով: Լրատու գործակալութիւնը Մայիս 15-ի հաղորդագրին մէջ տեղ տուած էր Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան ԻՒՆԷՍԿՕ-ի բաժնի վարիչին հրապարակած հաղորդագրութեան. հոն կ'ըսուէր որ Թուրքիոյ դիմում . քողդին վրայ միջազգային նոյն կազմակերպութիւնը դիմած է Հայաստանի Արտաքին գործերու նախարարութեան, որպէսզի հարցը քննարկումի առնուի: Արտաքին գործերու նախարար Վ. Օսկանեանի նամակին վրայ Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի նախարար Կ. Ճըճմարիտեան պատասխանելով անոր բացատրած էր թէ պայթումները մինչեւ Մայիս վերջ կը շարունակուին, ապահովելու համար Երեւանի Գրիգոր Լուսաւորիչ տաճարին հարկաւոր քարը: Այս հաստատումէն ետք, հաղորդագրութիւնը «իրաւացի» ալ կը գտնէր Թրքական կողմին բողոքը, աւելցնելով որ քարհանքին գործունէութիւնը Անիին վնասելու դիտաւորութեամբ չէ եղած, որուն մասին Թրքական մամուլը յիրւրանքները կը տարածէ: Այսինքն, Թուրքերուն լսածը ճիշդ է, քարհանքը բացուած է, պայթումներն ալ տեղի ունեցած, վնասին համար յայտնուած բողոքն ալ իրաւացի է, սակայն, տեխնիկա մանաւանդ վնասելու դիտաւորութեամբ եղած չէ...: Այս տրամաբանութիւնը չի՞ նմանիր այն ոճրագործին արդարացումին թէ ճիշդ է որ սպաննած է, սակայն դէնքը կրակած չէր այդ մտադրութեամբ:

Նիւթին աւելի մանրամասն եւ աւելի ընդվզեցուցիչ արձագանգ մը տուած է Մայիս 12-ի «Հայկական ժամանակ»ը: Վահագն Ճուվակիմեան «Քանդեմ Անին ու նոր մեռնե՞մ» խորագրուած էջով կը տեղեկացնէ թէ դիմած են «Հայլեռտեխպետհսկողութեան» վարչութեան (չակերտուած երկարակլորախմորածակային այս բառը հաւանաբար կը նշանակէ «Հայաստանի լեռնային տեխնիկայի պետական հսկողութիւն»). այդ վարչութենէն ալ հաստատած են պայթումները: Քարը հանող ընկերութեան տնօրէն Հ. Խուդոյեանի տուած բացատրութեան համաձայն Երեւանի Մայր Տաճարին համար 6500 խորանարդ մեթր տուֆ ապսպրած են. ատոր 5000 խորանարդ մեթրը մինչեւ այսօր յանձնուած է: Եկեղեցիին չինարարութիւնը աւարտելու համար անհրաժեշտ է 800 խորանարդ մեթր եւս հանել: Տնօրէնը ըսած է. «Եթէ Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարի շինարարութիւնը չլինէր, ապա այդ բարիանիմում պայթեցումներ չէին կատարուի»: Այնուհետեւ, անմիջապէս միտք կու գայ քարը առանց բարբարոսական պայթումի, մարդավարի ձեւով հանելու կարելիութիւնը: Սակայն, այս պարագային հինգ աւուր անհրաժեշտ ժամանակը, քանի որ Երեւանի տաճարը կրօնքին, պաշտամունքին կապուած հարկի մը պատասխանը չէ այնքան, որքան 1700-ամեակի վայրը, մարզոյ փառասիրութիւնը բարձրակէտի մը սեւեռելու մտադրութեան, ատոր հետեւելի բոլոր եղրակացութիւններով. ուստի, պէտք է աւարտի որոշուած ատենին, որպէսզի հինգ աւուրէ չկազմուած հանդիսաւորութիւնը: Չէ՞ որ 1700-ամեակին առընչուած կրօնական, գաղափարական, պատմական ու այլ մարզերու մշակումի, ուշադրութեան արժանի միջուկը փոխարինուած է ճառ – փայլ – փառք երրորդութեամբ:

Հանուած քարերը պէտք է 63 մմ. բարձրութեամբ ըլլան, կը բացատրէ Խուդոյեան: Այդ չափի քարէ սալեր ունենալու համար ալ մէկ խորանարդ մեթր ծաւալով գանգուածներ անհրաժեշտ են: Պայթումէն տարբեր եղանակով ալ մէկուկէս տարիէն այդ չափով 6500 խորանարդ մեթր քար ձեռք ձգել կարելի չէ:

Հ. Խուդոյեան այս բացատրութենէն ետք «Քար եւ աւազ» ընկերութեան տնօրէնի աթոռէն ոտնատումով մը կ'անցնի ամէնէն չեչտ ժխտականն անդամ հիանալիին դիմակով ներկայացնելու գործին. բան մը որ անկախութեան տասնամեակին ամէնէն դիւրութեամբ ու մանաւանդ սիրով, նուիրումով սերտուածը եղաւ Հայաստանի մեծ, միջին կամ փոքր պատասխանատուներուն կողմէ: Այն «վստահ է որ Անիի Մայր Տաճարից մի քար անգամ չի վնասուել»: Խուդոյեան կրնա՞յ անդիմանալ որ Անիի կոթողներուն քանդումը անհրաժեշտ ապացոյցներով, պայթումները Անիի մէջ զգացած ոչ թուրք ականատեսներու վկայութեամբ, գոնէ փաստի մէջ, գիտական ու նաեւ քաղաքական հեղինակութիւններու ուշադրութեան, մտահոգութեան առարկայ ըլլալէ ետք, յղուած է Հայաստանի նոյն մարզերու պատասխանատուներու հոգածութեան, միջամտելու եւ պայթումները անմիջապէս կեցնելու կրկնակի, բազմակի խնդրանքով: Սակայն ան կ'ըսէ թէ ունի «մասնագէտ»ներու հաշուարկներով որոշուած ապահովութիւնը: Խնդրոյ առարկայ հանքին պայթումներուն առաւելագոյն չառաւիղը եղած է 70 մեթր, իսկ վերջին ամիսներուն իջած է 50 մեթրի. իսկ օդային ալիքին տարածումի չառաւիղը 700 մեթր է: Կ'ըսէ տակաւին թէ փորձնական աւելի ուժգին պայթումներ ալ կատարուած են: Խուդոյեան կը հաւատայ թէ «մասնագէտ»ներուն եղրակացութիւնը այն է որ պայթումները Անիի շինութիւններուն վրայ ոչ մէկ ազդեցութիւն գործած են: Այդ հաւատամքին կը յաջորդէ Գիտութեան ակադեմիային երկրաբանական եւ երկրաչարժի հիմնարկէն ըսուածը թէ «փորձառական պայթիւնի ազդեցութեան արդիւնքում Անիի Մայր տաճարի տարածքում սպասուող սէյսմիկ ինտենսիւութիւնը 2 – 3 բալի սահմաններում է: Այդ ինտենսիւութիւնը վտանգաւոր չէ, եթէ եզակի է: Բայց եթէ կրկնուում է բազմակի անգամ, ապա վտանգաւոր կը լինի»: Նկատի առած 1999-էն ի վեր տեւով պայթումներու իրականութիւնը, դժուար չէ հետեւցնել թէ արդ՞ը են մտահոգութիւնները Անիի մասին, թէ կարելի է հաւատք ընծայել Խուդոյեանի «մասնագէտ»ներուն տուած ապահովութեան:

Թերեւս ամէնէն ցաւալին այն է որ յիշեալ հիմնարկը վերի մէջբերումին տողերով բացէ ի բաց վտանգը մատնանշելով հանդերձ, առաջարկած է պայթումներուն «սխեման» փոխել որպէսզի անոնց ցնցումներուն ազդեցութիւնը նուազի: Խուդոյեան կ'ըսէ թէ այդպէս ալ ըրած են «եւ եթէ ինստիտուտի մասնագէտները կտրուկ արգելէին պայթեցումներ կատարելը, իրենք կը դադարեցնէին պայթեցումները»: Սակայն, քանի որ ո՛չ մէկ հիմնարկ, ո՛չ մէկ մասնագէտ եւ յայտնապէս ոչ իսկ Հայաստանի նախագահը աւելի հզօր է քան՝ Երեւանի Մայր տաճարը հրահանգող նորին փառապսակութիւնը, Անին պէտք է ցնցուի ամէն պայթումի, քարեր իյնան իր արդէն կիսակործան պարիսպներէն, պատերուն ճեղքերը լայնանան, արագ քայլերով դիմէ դէպի ամբողջական քանդում: Հոս նախագահին նշումը զգայացունց չէ՞ւտ մը ներգրաւելու

"ԱՊԱԳԱՅ"Ի ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ.– Մարտի վերջաւորութեան Մոնրէալ գացած է Պոլսոյ «Մարմարա»ի փոխ – խմբագրապետ՝ Մաքրուհի Յակոբեան, հրաւէրովը Պոլսահայ Միութեան: Այս առթիւ «Ապագայ» շաբաթաթերթը հարցազրոյց մը ունեցած է իր հետ, ուր շահեկան, բայց նաեւ ցաւալի տեղեկութիւններ կան Պոլսոյ հայ համայնքին մասին: Հարցազրոյցը լոյս տեսած է թերթին Մայիս 14-ի թիւին մէջ:

***

Հ.– Բարի եկաք Օր. Յակոբեան. նախ եւ առաջ, ի՞նչ է նպատակը ձեր Մոնրէալ այցելութեան եւ ի՞նչ են ձեր տպաւորութիւնները մեր ֆազաբէն:

Պ.– Պոլսահայ Միութեան «Մխ» մշակութային յանձնախումբի հրաւէրով եկայ. ես Պոլսոյ Ս. Փրկիչ Ազգային հիւանդանոցի ամաթերքը կը խմբագրեմ 20 տարիէ ի վեր, եւ այդ առիթով մտածեր են զիս հրաւիրել որպէս Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի ներկայացուցիչը, որպէսզի հիւանդանոցին մասին տեղեկութիւններ փոխանցեմ. չատ սիրով ընդունեցայ անշուշտ այս հրաւէրը եւ երբ հիւանդանոցի վարչութիւնը լսեց իմ այս հրաւէրի մասին, փափաքեցաւ որ ինքը հոգայ ճանապարհածախսը: Այսպէսով երջանկութիւնը ունեցայ Մոնրէալ գալու, ուր մեծ սիրով չրջապատուեցայ: Կ'ուզեմ ըսել որ չատ լաւ տպաւորութիւններով պիտի վերադառնամ:

Հ.– Այն ինչ որ ձեր ամաթերքէն կը տեղեկանանք կանոնաւորաբար, Ս. Փրկիչ հիւանդանոցը իսկապէս բացառիկ համայնքային հաստատութիւն մըն է: Ինչ որ ինծի մտաՅել կու տայ, այսպիսի սխալելի եւ շարունակ զարգացող ու բարելաւուող հաստատութիւն մը, ներքաշելու համար ալ մեզ խորանարդ մեթր ծաւալով գանգուածներ անհրաժեշտ են: Պայթումէն տարբեր եղանակով ալ մէկուկէս տարիէն այդ չափով 6500 խորանարդ մեթր քար ձեռք ձգել կարելի չէ:

Հ. Խուդոյեան այս բացատրութենէն ետք «Քար եւ աւազ» ընկերութեան տնօրէնի աթոռէն ոտնատումով մը կ'անցնի ամէնէն չեչտ ժխտականն անդամ հիանալիին դիմակով ներկայացնելու գործին. բան մը որ անկախութեան տասնամեակին ամէնէն դիւրութեամբ ու մանաւանդ սիրով, նուիրումով սերտուածը եղաւ Հայաստանի մեծ, միջին կամ փոքր պատասխանատուներուն կողմէ: Այն «վստահ է որ Անիի Մայր Տաճարից մի քար անգամ չի վնասուել»: Խուդոյեան կրնա՞յ անդիմանալ որ Անիի կոթողներուն քանդումը անհրաժեշտ ապացոյցներով, պայթումները Անիի մէջ զգացած ոչ թուրք ականատեսներու վկայութեամբ, գոնէ փաստի մէջ, գիտական ու նաեւ քաղաքական հեղինակութիւններու ուշադրութեան, մտահոգութեան առարկայ ըլլալէ ետք, յղուած է Հայաստանի նոյն մարզերու պատասխանատուներու հոգածութեան, միջամտելու եւ պայթումները անմիջապէս կեցնելու կրկնակի, բազմակի խնդրանքով: Սակայն ան կ'ըսէ թէ ունի «մասնագէտ»ներու հաշուարկներով որոշուած ապահովութիւնը: Խնդրոյ առարկայ հանքին պայթումներուն առաւելագոյն չառաւիղը եղած է 70 մեթր, իսկ վերջին ամիսներուն իջած է 50 մեթրի. իսկ օդային ալիքին տարածումի չառաւիղը 700 մեթր է: Կ'ըսէ տակաւին թէ փորձնական աւելի ուժգին պայթումներ ալ կատարուած են: Խուդոյեան կը հաւատայ թէ «մասնագէտ»ներուն եղրակացութիւնը այն է որ պայթումները Անիի շինութիւններուն վրայ ոչ մէկ ազդեցութիւն գործած են: Այդ հաւատամքին կը յաջորդէ Գիտութեան ակադեմիային երկրաբանական եւ երկրաչարժի հիմնարկէն ըսուածը թէ «փորձառական պայթիւնի ազդեցութեան արդիւնքում Անիի Մայր տաճարի տարածքում սպասուող սէյսմիկ ինտենսիւութիւնը 2 – 3 բալի սահմաններում է: Այդ ինտենսիւութիւնը վտանգաւոր չէ, եթէ եզակի է: Բայց եթէ կրկնուում է բազմակի անգամ, ապա վտանգաւոր կը լինի»: Նկատի առած 1999-էն ի վեր տեւով պայթումներու իրականութիւնը, դժուար չէ հետեւցնել թէ արդ՞ը են մտահոգութիւնները Անիի մասին, թէ կարելի է հաւատք ընծայել Խուդոյեանի «մասնագէտ»ներուն տուած ապահովութեան:

Թերեւս ամէնէն ցաւալին այն է որ յիշեալ հիմնարկը վերի մէջբերումին տողերով բացէ ի բաց վտանգը մատնանշելով հանդերձ, առաջարկած է պայթումներուն «սխեման» փոխել որպէսզի անոնց ցնցումներուն ազդեցութիւնը նուազի: Խուդոյեան կ'ըսէ թէ այդպէս ալ ըրած են «եւ եթէ ինստիտուտի մասնագէտները կտրուկ արգելէին պայթեցումներ կատարելը, իրենք կը դադարեցնէին պայթեցումները»: Սակայն, քանի որ ո՛չ մէկ հիմնարկ, ո՛չ մէկ մասնագէտ եւ յայտնապէս ոչ իսկ Հայաստանի նախագահը աւելի հզօր է քան՝ Երեւանի Մայր տաճարը հրահանգող նորին փառապսակութիւնը, Անին պէտք է ցնցուի ամէն պայթումի, քարեր իյնան իր արդէն կիսակործան պարիսպներէն, պատերուն ճեղքերը լայնանան, արագ քայլերով դիմէ դէպի ամբողջական քանդում: Հոս նախագահին նշումը զգայացունց չէ՞ւտ մը ներգրաւելու

Պ.– Հիւանդանոցը նախ փոլիքլինիքի բաժին մը ունի, ուր կ'այցելեն դուրսէն հիւանդներ վճարովի խնամք ստանալու համար, համաճայն որոշուած սակերու: Ունինք նաեւ մնայուն հիւանդներու բաժինը, ուր գործողութիւններու կ'ենթարկուին, անչուշտ միշտ վճարովի. ասկէ զատ, բոլորովին մնայուն բնակիչներու բաժինը կայ, ուր անտէր, անոք անձեր կը պատսպարուին: Անոնք ալ երկուքի կը բաժնուին. ոմանք որոշ դումար մը կը յանձնեն հիւանդանոցի տնօրէնութեան, որուն փոխարէն իրենց սենեակ կը տրամադրուի, ուր կ'անցընեն իրենց օրերը մինչեւ իրենց կեանքին վախճանը: Կան ալ ուրիշներ, որոնք բոլորովին անտէր են, ընտանիք չունին. ատոնցմէ մարմին մը ունինք որ կը հետաքրքրուի այդպիսի պարագաներով. եթէ իրապէս որեւէ մէկը կը չունին, անոնք այնտեղ կը պատսպարուին եւ կը խնամուին ձրիօրէն: Այստեղ կ'ուզեմ ըսել որ լուրջ դժուարութիւն մը ունինք. կարգ մը նուիրատուներ, բարեսէրներ, կը փափաքին իրենց վաստակները հիւանդանոցին նուիրել, սակայն օրէնքը չարտօներ որ այդ կալուածները հիւանդանոցին անունին փոխանցուին, անոնք ալ ստիպողաբար կը վաճառեն իրենց կալուածները, կամ հիւանդանոցին պատասխանատուն մը անուան կը փոխանցեն: Այս ձեւով, կալուածները նուիրատուին մահէն ետք կը վաճառուին եւ այդ դումարն ալ հիւանդանոցի պիւտճէին կ'անցնի: Այս բոլորը ըսելով, կ'ուզեմ յայտնել թէ հիւանդանոցը չատ վայրկեան վիճակ ունի, հակառակ մեր ղեմապրած բազմաթիւ դժուարութիւններուն:

Ունինք նաեւ Կապոյտ Հրեշտակներու խումբ մը, որոնք սիրայօժար, անձնուիրաբար կու գան ծերերուն խնամք տալու, գնանք պատյաներու կը տանին եւ այլն: Կ'ուզեմ չեչտել յատկապէս արտասահմանէն մեծ նուիրատուներու պարագան, որոնք իրենց ծախսերով ամբողջ յարկաբաժիններ կը նորոգեն, չատ արդիական ձեւով, հիւանդանոցին կ'ապահովեն ամէնէն արդիական սարքաւորումները:

Հ.– Զափազանցած պիտի չըլլամ եթէ ըսեմ որ բացառիկ հրատարակութիւն մըն է Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի ամաթերքը, թէ որակով, լեզուական մակարդակով, հետաքրքրական նիւթերու զանազանութեամբ – բժշկական, պատմական, ազգային, կենսագրական, ապա ներքին պատկերազարդ լրատուութիւններ: Կ'հետեւցնեմ որ այսպիսի որակեալ հրատարակութիւն մը, ընտիր թուղթի վրայ, ծախսալից հրատարակութիւն մըն է: Ատոր ծա՞խսը ինչպէս կը հոգաք:

Պ.– Ճիշդ է, չատ ծախսալից է իր նեղկայ ձեւով ամաթերքին հրատարակումը: Վերջերս հնդի ընդհանուր ժողով մը ունեցանք մեր «աւանդապահութիւն»ը, հզօրացնելու մեր «աւանդապահութեան ներկայի դիրքերուն իսկական ոչերը, «մշակութասէր»ի համբաւին տակաւ փուչիկութիւնը: Սակայն, ամենածանրն է այն որ նոր տաճարը խորհրդանշելէ ետք Հայաստանի ու հայատանցիի ծանօթ ներկային հանդէպ փառաւոր անտարբերութիւնը, այդ անիծեալ չրջանակին մէջ առած է մեր հպարտութեան ամէնէն արդար կռուանը՝ Անին:

Բայց արդեօք, պէտք չէ՞ ան հիմնայատակ քանդուի, որպէսզի նորօրեայ անճաշակութիւնն ու մեծամտութիւնը հեթանոսութեան խանգարող եղը մը պակասուննան...:

ԱՐՓԻ ԹՈՈՒՐԼԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԱԼԺԵՐԻԱ

ՔԱԳԻՆԵՐՈՒ ՊՈՒԹԿՈՒՄԸ

Ալժերիոյ ամէնէն հին բնակիչները այլեւս ոչ մէկ հաւատք ունին արդարութեան նկատմամբ, հակառակ իշխանութիւններուն տուած հաւաստիքներուն:

Լոնտոնի «Ինտէփէնտընթ»ը կ'անդրադառնայ անոնց պատմութեան: Պէրպէրներն են որոնք նեղը դրին բիւզանդական տիրապետութիւնը հիւսիսային Աֆրիկէի մէջ: Յուստինիանոս Բ. նահանգապետը պարտուեցաւ պէրպէր Կամուլէին: Պէրպերը, Քապիլիոյ մարդիկը, կռուեցան Հռոմէացիներուն, Արաբներուն, Թուրքերուն, հուսկ՝ Ֆրանսացիներուն դէմ: Այս վերջիններուն 29 տարի հարկաւոր եղաւ, ենթարկելու համար Թիւնիսի չուրջ լեռնային շրջանները: Անկախութեան պատերազմի շրջանին, 1954–էն 1962, Ամերուշի եւ Ռամտանէի պէրպէր անունները գաղթատիրական վարչակարգին դէմ դիմադրութեան հոմանիշ դարձան, դիմադրութիւն զոր մղեց ազգային ազատագրութեան Բանակի թիւ 3 Վիլայան: Զարմանալու բան չկայ, ուրեմն, որ նախագահ Պութեֆլիքա յայտարարէ որ «քննիչ յանձնախումբ» մը կը ստեղծէ, պահովութեան ուժերու կողմէ սպանուած 62 պէրպէրներու համար: Ալժէրի տարտ – արեւելեան բլուրներու քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ, կը խօսուի «ինթիֆատա»յի մասին, ըմբոստութիւն մը իշխանութեան դէմ, ապատամբութիւն մը պաղեստինեան օրինակով, ուր քարեր կ'արձակեն վիմափուշտներուն:

Ըմբոստութիւն մը, որ դպրոցական Մասինիսայի մահէն ետք, կը սպառնայ բռնել ցայտյետս ալժերական ընկերութեան, խնամքով թաքնուած պատակաւորները:

Պէրպէրները, որոնք իրենց հարազատ մշակոյթն ու լեզուն (թամազիղթ) ունին, կ'ըսէին որ Ֆրանսայի դէմ իրենց մղած պատերազմը երախտագիտութեան կ'արժանանայ: Բայց, նախագահ Պէլա ի դերեւ հանեց իրենց յոյսերը 1962–էն իսկ, յայտարարելով՝ «բոլորս ալ Արաբներ ենք» եւ՝ վերջ:

Վերջերս, յաճախ ոգեկոչուեցաւ 1980ի «Քապիլ գարունը»: Այն առեն, կառավարութիւնը մերժած էր արտօնել դրագէտ Մուլուա Մաամեի որ դասախօսութիւն մը տայ 16–րդ դարու պէրպէր բանաստեղծութեան մասին, ինչ որ խոովութիւններու պատճառ եղած էր: Բայց, այդ առթիւ, կատարուած հաղարաւոր ձերբակալութիւնները ոչինչ են բազդատմամբ Ապրիլի մեռեալներուն: Յուցարարները տէր գարձան Քապիլիոյ մայրաքաղաք Թիզի – Ուզուի, մինչ քաղաքները չրջապատող ոստիկանատունները կը գրաւուէին հարիւրաւոր երիտասարդներու կողմէ: Ոստիկանները, սպառած ըլլալով արտասուաբեր ռումբերը, սկսած էին փամփուշտներ պարպել ցուցարարներուն վրայ: Միայն, Ապրիլ 28–ին, 30 պէրպէրներ սպաննուեցան Թիզի – Ուզուի չուրջ, երբ երիտասարդները յարձակեցան ոստիկաններուն վրայ, պատնէշներ բարձրացուցին բոցավառած անիւներով եւ պահանջեցին որ իրենց կեանքին «անիրաւութիւնը» վերջ դնէ: Գործադրկութիւնը եւ յուսահատութիւնը Ալժերիոյ երեք ցաւերէն երկուքը, վիրենք մղեցին ըմբոստանալու երկրին ամէնէն մեծ ցաւին դէմ՝ իշխանութեան կաշառակերութիւնը: Շատեր կը հաստատեն որ քապիլ հանրածանօթ երգիչ՝ Լունէս Մաթուպի սպանութիւնը, 1998–ին անծանօթ կրակողներու կողմէ, իրականին մէջ ապըսպրուած էր կառավարութեան կողմէ: Բայց, ալժերական քննիչ «յանձնախումբերը, ըլլայ ջարդերու, ըլլայ նախկին նախագահի մը սպանութեան չուրջ, ոեւէ մէկուն բացայայտման չեն յանգիր»: Եւ այս է որ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ բազմաթիւ Ալժերացիներ կասկած ունին որ կառավարութիւնը եւ իր ամենազօր զինեալ ուժերը միջամուխ են երկիրը պատակող բռտութեանց:

Թ. Ա. Թ.

LIVRES REÇUS

ARTZAJ
(Karapagh)
La Compleja Trama Caucasica

CARLOS DEREBIAN

Argentine 2001

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԼԼԵՍԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՍԱՐԴԵԱՆ 26–ՐԴ ԽԱՂԵՐՈՒ ԲԱՑՈՒՄԸ

Փասատինայի Հայ Սքուլի մարզադաշտին վրայ, Մայիս 6–ի կէսօրէ ետք, պաշտօնական բացումը կատարուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի Նաւասարդեան 26–րդ մարզախաղերուն: Շրջ. Վարչութեան տեղապահ Մանուէլ Մարսէլեան վառած է ջահը: Խօսք առած են յանուն Շրջ. Վարչութեան Թերէզ Քեմանճեան եւ կեղր. վարչութեան կողմէ Ժիրայր Սարգիսեան: Մըրցումներուն մասնակցող հազարաւոր մարզիկներու անունով մարզիկի երդումը կատարած է Մեղրի Կարապետեան: Բեմադրուած է Հ. Մ. Ը. Մ.ի կեանքը ներկայացնող կենդանի պատկեր մը:

*
**

ՀՕՄ–Ի ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՁԱՇԸ

Կլէնտէյլի «Պրէնտվիու Գոլեճչըն» սրահին մէջ, Ապրիլ 27–ին, տեղի ունեցած է ՀՕՄ–ի տարեկան ճաշը, որուն ներկայ եղած են 300 հոգի: Բացումը կատարած է Սեդա Գոճայեան: Ժասիկ Ճառահեան վարած է յայտագիրը, որու ընթացքին մեծարուած է Անեկա Գորդեան, ի գնահատութիւն 40–ամեայ ծառայութեան ՀՕՄ–ին: Խօսք առած են Ռոզ Ալթունեան եւ Շրջ. Վարչութեան տեղապահ Մարօ Զալեան, որ գնահատագիր մը յանձնած է մեծարեալին: Շրջնորհակալութեան խօսք արտասանած է մեծարեալը: Ցուցադրուած է ՀՕՄ–ի կեանքն ու գործունէութիւնը ներկայացնող տեսերիզ մը: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

*
**

ՕՀԱՆ ՏՈՒՐԵԱՆ ՂԵԿԱՎԱՐԱԾ Է ՎԷՐՏԻ «ՌԵՔՈՒԻԷՄ»Ը

Լոս – Անճլըսի քաղաքամիջի «Տորոթի Զենտըր» սրահին մէջ, Ապրիլ 23–ի իրիկունը, տեղի ունեցած է «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան կազմակերպած համերգը, նուիրուած հայ նահատակներուն: Այս առթիւ, Վէրտիի «Ռեքուիէմ»ը ղեկավարելու համար Հայաստանէն հրաւիրուած է Օհան Տուրեան: Բեմին վրայ տեղ գրաւած են 130 հոգինոց երգչախումբ մը, 80 նուագածուները եւ 4 արհեստավարժ հրաւիրեալ մենակիչներ՝ Գալէն Խպէրեան (սուբրանօ, Մեթրոփոլիթընէն) Մակսա Մկրտչեան (մեցցօ, Երեւանի օփերայէն), Եղիշէ Մանուչարեան (թէնոր) եւ Սերգէյ Բարսեղեան (պաս, Երեւանի օփերայէն, այժմ՝ Ամերիկա): Երկու ժամ, առանց դադարի, Տուրեանի ղեկավարութիւնը (դոց, առանց նոթայի) մեծ հիացում պատճառած է ներկայ 3·300 երաժշտասէրներուն: Երգչախումբը պատրաստած է Վահէ Պարսումեան: Համերգէն եռք տրուած է ընդունելութիւն մը ի պատիւ Օհան Տուրեանին: Խօսք առած են Ուոլթըր Քարապետեան, Բարսեղ Գարթալեան, Օշին Քէշիշեան եւ Յանձնախումբի տեղապահուհի Լորըլ Քարապետեան:

*
**

ՆԱԽԱՐԱՐ ՍԵՊՈՒՀ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆԻ ԱՃՑԸ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆ

Լիբանանի Խորհրդարանի անդամ եւ Երիտասարդութեան ու Մարզանքի նախարար Սեպուհ Յովնանեան Մայիս 9–ին այցելած է Ազգային Առաջնորդարան եւ հանդիպում ունեցած առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանի եւ Ազգային վարչութեան անդամներու հետ: Խօսակցութեան նիւթ եղած են Լիբանանի եւ Հայաստանի, ինչպէս նաեւ Լոս – Անճըլըսի գաղութին վերաբերեալ հարցեր:

*
**

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ՁԱՇԸ

Լոս – Անճըլըսի Պլվըրլի Ուիլշըր պանդոկին մէջ, Մայիս 4–ին, տեղի ունեցած է Հայ Մշակութային Հիմնարկութեան տարեկան ճաշը: Բացումը կատարած է Բեզալար Փիլաճեան: Խօսք առնելով վազամակերպիչ յանձնախումբի տեղապահ Սարգիս Կիւտինեան պարգած է Հայ Մշակութային հիմնարկութեան ի նպաստ ձեռնարկին նպատակը, այն է՝ ծառայել Հայ Դատի աշխատանքներուն: Խօսք առած են Լիբանանի Երիտասարդութեան մարզանքի նախարար Սեպուհ Յովնանեան, Հ. Ց. Դ. Հայաստանի Գերագոյն մարմնի ներկայացուցիչ Արմէն Ռուստամեան, աւագ հիւպատոս Վալերի Մըկրտումեան, Հայ Դատի Ցանճնախումբի Ամերիկայի տեղապահ Քէն Յաչիկեան եւ Հ. Ց. Դ. Արեւմտեան Ամերիկայի կեդր. Կոմիտէի ներկայացուցիչ Վիգէն Եադուպեան: Տեղծուած խանդավառ մթնոլորտի մէջ եղած նուէրներէն գոյացած է 200 հազար տոլար, որուն 50 հազարը նուիրած են Ռիչըրտ եւ Թինա Գարոլան, իսկ ճաշի ծախքերը հոգացած են Տէր եւ Տիկին Մանուէլ Սասունեան:

ԼՐԱՏՈՒ

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

Այդ նոյն տարին մանկավարժական տեխնիկումը Ստեփանաւանից տեղափոխուեց Ղարաքիլիսա: Օգոստոսի վերջին արդէն այնտեղ էինք: Հանրակացարան չըկար, տեղաւորուեցինք մասնաւոր անեղում: Ես ու Վարդուշ Ցարուբիենեանը տպրեցինք առաջին կուրսեցիների հետ՝ մի ընդարձակ, պատշգամբով սենեակում, տեխնիկումին մօտիկ: Ստեփանաւանի ուսուցիչներից ոչ մէկը Ղարաքիլիսա չեկաւ՝ նոր ուսուցիչներ են, նոր տնօրէն: Գիւղերը ուսուցչի պահանջ ունէին, եւ մեր ուսման 4 տարին դարձրին 3, ուրեմն, վերջին կուրսում եմ: Հասարակական գործեր այստեղ էլ տուեցին. Արշալոյսի հետ դպրոցներից մէկում ջոկատավար ենք: Ամէն օր գնում ենք դպրոց, երեխաներով զբաղւում: Կոմերիմիութեան գծով դարձեալ ստէպ – ստէպ գիւղերն են ուղարկում: Մասնակցեցի 30 Թուի տեղական մարդահամարին: Շահալի (այժմ՝ Վահաղնի) գիւղի մարդահամարը ես անցկացրեցի: Մեծ գիւղ էր, մօտ երկու հարիւր տուն ունէր: Աչխատանքից զոհ մնացին, գովեցին, պարգեւատրեցին 30 ռուբլով: Գնացքով գնում էի մինչեւ Շահալի կայարան, իջնում, ոտքով մի քանի քմ. գնում անտառի միջով: Անտառից, ճիշդն ասած, վախենում էի, թւում էր ամէն մի ծառի տակ վտանգ կայ, միշտ ընկեր էր լինում հետս: Մի անգամ գիւղում գործը վերջացրի, չուզեցի գիշերը մնալ, արագ – արագ կարեցի անտառն ու կայարան հասայ: Դեռ բարձունքից նկատել էի, որ մարդատար գնացքն արդէն կանգնած է, բայց դիմացի դծերի վրայ էլ ապրանքատարն էր կանգնած: Որպէսզի չուշանամ, որոշեցի ապրանքատարի տակով անցնել, բայց գլուխս հազիւ էի տակը մտցրել, երբ եռեւից՝ բարձունքից, ձայները լսեցի՝ չանցնես, չանցնես: Զայնի վրայ լինճ եռ գցեցի: Երկու կանայք իրենց դռնից նկատել էին, որ ապրանքատարն արդէն չարժւում է, իսկ ես չատ պելիս չէի նկատել: Փաստօրէն նրանք փրկեցին կեանքս: Մինչեւ հիմա էլ, երբ յիշում եմ այդ դէպքը, պատկերացնում եմ թէ ինչ էր պատահելու հետս, սարսուռը պատում է ինձ: 31 Թուի Ցունւարին մի չարաթով դարձեալ եղայ այդ գիւղում: Այս անգամ տեղի դպրոցում պիոներական կազմակերպութիւն ստեղծելու խնդրով: Ստեղծեցի կազմակերպութիւնը, բաժանեցի ջոկատների, կատարողներ նշանակեցի, նշեցի նրանց անելիքներն ու խնդիրները:

Մի քանի տարի առաջ Թերթում կարդացի, որ այդ գիւղում երաժշտական դպրոց է բացուել: Եւ յիշեցի, թէ այն ժամանակ, ընդհակառակը, ինչպիսի յետամնացութիւն էր թագաւորում այնտեղ. երբ մարդահամար էի անցկացնում, չատերն իրենց չահել աղջիկներին թաքցնում էին, որ չգուցակագրեմ: Իսկ ես այդ աղջիկների տարեկիցն էի:

31 Թուի գարնանը երկու ամսով արտադրական պրակտիկայի գնացինք Համամլուի (այժմ՝ Սպիտակ) կոլխոզ: Ամբողջ ժամանակ սերմ զտելով էինք զբաղւած: Տղայ–աղջիկ գիշերում էինք մի սենեակում, առանց հագուստներս հանելու. աղջիկներս կուչ էինք գալիս մի չոր թախտի վրայ, տղաները՝ մեւս: Հէնց այդ կոլխոզում վնասարարութեան լուրջ դէպքեր եղան, որոնք իրենց գեղարուեստական արտացոլումը գտան Ն. Զարեանի «Հացատան» վէպում:

3–րդ կուրսում ստանում էինք 60 ռուբլի թոշակ: Մէկ տարում կեանքը ետք անդամ թանկացել էր: Ճաշում էինք քաղաքի ճաշարանում, մեծ դասամիջոցներին՝ մէկական բուլկի ուտում:

Այստեղ եւս կոմերիմիութեան քաղաքային ժողովներ յաճախ էին հրաւիրւում, եւ թեման պայքարն էր ալ թեքման դէմ: Ելոյթ ունեցողները չատ էին՝ Նդղէմ Բուխարինի, Զինովևեւի, Կամենեւի...

Վերջացրեցինք 3–րդ կուրսը, սկսուեցին նշանակումները գիւղական դպրոցներում: Կոմերիմիութեան չրջկոմն ուզում էր ինձ պահել իր մօտ որպէս Ղարաքիլիսայի չրջանի պիոներական կազմակերպութեան բաժնի վարիչ, ես կրթականապէս հրաժարուեցի. ինձ համար դժուար էր մնալ քաղաքում եւ մենակ ապրել:

(Շար. 33)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 28

Հայ պետականութեան Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման (1918 Մայիս 28) տարեդարձ:

Ժամը 18–ին երեկոյեան ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հանրապետական Մաղթանք կը կատարուի:

Une Journée pour l'Arménie

1700 ans de Civilisation Chrétienne
(bilingue — anglais-français)
La Cathédrale Américaine
23, avenue George V, Paris 8e
le samedi 2 juin de 10h à 22h30
Métro: Alma Marceau / George V

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը՝ Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւղապինի հետեւեալ նուէրները:

Ս. ՅԱՆԿ

Տիկին Սիմա Գարտաչեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Ալապեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տ. Սարաֆեան, Տէր եւ Տիկին Ժան Հարհամեան 500-ական Ֆր., Տիկին Վարդենի Մաթիկոսեան 100 Ֆր., Տիկին Ազատուհի Շահինեան 500 Ֆր., Պր. Պերճ Տէրունեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Մոմճեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Կայծակեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Ազատիկեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կրակ Քեպաճեան 1000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Յ. Ղարիպեան 850 Ֆր., Տիկին Իպապէլ Պայրաքտարեան 700 Ֆր., Օր. Արմենուհի Գրիգորեան, Պր. Վահէ Տամրա, Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան 300-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թաղ Արէլեան - Պօղոսեան 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տորք Տէր Յակոբեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տամլամեան 300 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Արամ Ֆրէնկեան 600 Ֆր., Պր. Սեպուհ Գարախանեդան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պ. Սրապեան 1000 Ֆր., Օր. Ռոզ Պատմաճեան 100 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Հանրի Սէտէֆ, Տիկին Նուարդ Պօյաճեան 500-ական Ֆր., Տոլմաճեան ընտանիք 100 Ֆր., Պր. Խաւար Տէր 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կէվրէկեան 500 Ֆր., Տիկին Լուիզ Հիթիէ, Տէր եւ Տիկին Բիւզար Ժերանեան 200-ական Ֆր., Տիկին Պէաթրիս Փասմանեան 300 Ֆր., Տիկին Ա. Թէրզեան - Գազազեան 500 Ֆր., Տիկին Վերոնիկ Յակոբեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մարտիրոսեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Անթուան Պրիտի 500 Ֆր., Օր. Ռոզի Ալէքսեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժորժ Պէնլեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

FRANCE-CULTURE
FM 93.5

Du 28 mai au 1er juin de 10h à 10h30 «Chemins de la musique» présenté par Gérard Tourtrol et Nevart Andréassian, chef d'orchestre et avec la participation de Arthur Aharonian, pianiste, musicologue et ethnomusicologue.

UGAB Suisse :

DINER DE GALA
95 ANS DE L'UGAB
le vendredi 8 juin à partir de 19h30
DINER DE GALA
à l'occasion de la célébration
du 95ème anniversaire de l'UGAB
organisé par le Comité de Suisse
de l'UGAB
à l'Hôtel Richemond de Genève
Entrée: Adultes 150 Frs suisses /
Jeunes 100 Frs suisses
Pour tous renseignements contacter :
Mme T. Avakian: 00 41 79 202 17 01
Mme A. Selian: 00 41 22 798 41 24

DANS LE CADRE DU COLLOQUE
INTERNATIONAL
CONSACRE
AU 1700e ANNIVERSAIRE
DE L'ADOPTION DU CHRISTIANISME
PAR L'ARMENIE

Concert exceptionnel
Haïk Davtian
(violon)
Arthur Aharonian
(piano)

Oeuvres de :
BRAHMS, MENDELSSOHN,
KATCHATRIAN,
BAGHDASSARIAN, KOMITAS

Vendredi 25 mai à 20 heures 30
Eglise Evangélique Arménienne
d'Issy-les-Moulineaux
55, avenue Victor Cresson
et 28, avenue Bourgain —
92130 Issy-les-Moulineaux
Participation aux frais
Renseignements : 01.47.36.02.50

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :
- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

FETE DES MERES

La Section Sossé Mayrig de la Croix Bleue de Marseille-Ville organise «LA FETE DES MERES» **Samedi 26 mai** à 15h à la salle **«Lévon Chant»** de l'église arménienne de Beaumont; 8, impasse des Monts, 13012 Marseille.
Tél. : **04 91 93 13 50**
Programme: Théâtre, poésie, chant présentés par les enfants du groupe **Ed. Deriklian,** suivi d'un buffet.
Venez nombreux

***

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Beliefontaine.
Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...
Places limitées.
Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

***

Date à retenir

SOIREE EXCEPTIONNELLE
organisée par la
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
AU PROFIT DE L'ARMENIE
Vendredi 7 décembre

ՀԱՄԱՍԿԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
կը ներկայացնէ՝

«ՀԱՋԱՐ ՈՒ ՄԻԿ ԵԼՔ...»

երգիծական խաղը

Յօգուտ եւ խաղարկութիւն
Վարդան Պետրոսեանի

Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30–ին

Ցրտ թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e

Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

12EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS

Direction: ARBY OVANESSIAN

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒՄՆ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ 12ՐԴ ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Khatchatour ABOVIANTZ
FEODORA
ou L'AMOUR FILIAL
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆՑ
ՖԷՕԴՈՐԱ ԿԱՄ ՈՐԴԻԱԿԱՆ ՍԷՐ

Hagop BARONIAN
TROIS DRAMATICULES
ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ
ԹԷԼԷԿՐԱՖԻ ՎԿԱՅԱԿԱՆՈՎ ԲԱԽՇԵԿ ՄԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՈՒՐԻՇ ԹԱՏՐԻԿՆԵՐ

Նիւթակի, Յունիս 10, ժամը 16–ին
Dimanche 10 juin à 16 heures
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles,
75017 PARIS — M° Courcelles
Մուտքը՝ 30 Ֆրանք

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՑԱՆ

Կիրակի, Յուլիս 1–ին

ՊԱՇՏԱՀԱՆԳԷՍ
"ԹԱՆԱՍՈՐ"
Շաւիղ – Վիրօֆլէ

AVEC DIEU, POUR LE PEUPLE

Colloque international du 1700ème anniversaire

DE L'ADOPTION OFFICIELLE DU CHRISTIANISME EN ARMENIE

organisé par
L'UNION DES EGLISES EVANGELIQUES ARMENIENNES DE FRANCE
Dans le cadre de son Synode de réflexion
24, 25 et 26 mai
Eglise Evangélique Arménienne
28, avenue Bourgain - 55, avenue Victor Cresson, ISSY-LES-MOULINEAUX
THEME :
«*La contribution de l'Eglise évangélique arménienne, à l'essor de la foi chrétienne en* 2001 : *en diaspora et en Arménie*»
Avec la participation de 30 pasteurs, théologiens et laïcs, acteurs et témoins de la vie communautaire: de France, d'Arménie, des Etats-Unis et du Liban.
Renseignements et inscriptions :
Eglise Evangélique Arménienne — COLLOQUE 2001
28, ave. Bourgain - 55, ave. Victor Cresson, 92130 Issy-les-Moulineaux
Tél. : 01 47 36 02 50 — Fax : 01 46 44 64 04
e-mail : gilbertleonian@hotmail.com

UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE DE BIENFAISANCE

Nouveau ! SEJOUR ADOS

séjour mixte pour les jeunes de 15 à 17 ans
(1984 à 1986)
du mercredi 25 juillet au mercredi 8 août
Prix : 3500 Francs pour 1 jeune + voyage.
Activités : tennis — équitation — randonnées — rafting — vtt etc...
Animations arméniennes : chants — danses — histoire et traditions etc...

La Colonie de l'UGAB cherche des ANIMATEURS (garçons)
pour juillet —BAFA obligatoire
envoyer C.V. + photo

Pour tous renseignements veuillez contacter
UGAB — Centre de Vacances
11, square Aboni, 75016 PARIS
☎ **0145.20.03.18 — 06.20.35.26.92**

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 26-27
SAMEDI - DIMANCHE
26-27 MAI
2001
LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամ[ի]ն օրեայ առաքում) 1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·174
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
76e ANNEE — N° 20·174

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 23 / 25)

ՀԱՄ-Ի ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՀԱՄ-ի (Հաւաքական Ազատագրութեան Բանակ) նաստաչրջանի առթիւ Երեւան եկած են Պուտին, Լուկաշենկօ, Ակսիոնով, Ռախմանով։ Զուարթնոց օդակայանը նախագահները ընդունած է Ռոպէր Քոչարեան։ Ժամանումէն անմիջապէս յետոյ, առանձին տեսակցութիւն մը ունեցած են նախագահները Պուտին եւ Քոչարեան։ Անոնք քննած են հայ-ռուսական յարաբերութիւններու զարգացման հեռանկարները, քաղաքական թէ տնտեսական գետնի վրայ։ Մտքերու փոխանակութիւն ունեցած են նաեւ Ղարաբաղի խաղաղ կարգաւորման հարցի շուրջ։

*
**

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Մայիս 23–ին պաշտօնական այցով Երեւան հասած է Ղազախստանի նախագահը Ն· Նազարբայեւ։ Ան հանդիպում ունեցած է Ռ· Քոչարեանի հետ, յետոյ երկու նախագահները մամլոկացած են հայ-ղազախական բանակցութեան։ Դրական արժեւորելով երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները, անոնք փափաք յայտնած են տնտեսական կապերը աւելի ամրապնդելու։ Նիւթ եղած են Հարաւային Կովկասի եւ Կեդր· Ասիոյ կացութիւնները։

Նազարբայեւ որ Հաւաքական ապահովութեան խորհուրդի նիստին մասնակցած է յաջորդ օրը, Երեւանի համալսարանին մէջ հանդիպում ունեցած է դասախօսական կազմին եւ ուսանողներու հետ ու դասախօսած։ Համալսարանին տեսուչը զինքը պատուած է ոսկի մետալով եւ պատուակալ տոքթորի կոչումով։

Այդ այցին ընթացքին Ղազախստանի նախագահը խօսած է նաեւ ցեղասպանութեան մասին եւ ըսելով հանդերձ թէ իրենք մէջամուխ չեն ըլլար Հայաստանի եւ Թուրքիոյ ներքին գործերուն, կրկնած է ծանօթ յանկերգը· ամէն անմեղի սպանութիւն ցեղասպանութիւն է, սակայն, ինչո՞ւ կառչիլ հարիւր տարի առաջ տեղի ունեցածին· ապրիլ կը նշանակէ յիշել գէշը եւ լաւը մոռնալ։ Կը կարծեմ որ սխալ է այդ մասին խօսիլ եւ վատթարացնել պետութիւններու յարաբերութիւնները։ կարելի է ընդունիլ կատարուածը, բողոքել պատմութեան եւ այսօր գրաղիլ բարի արարքներով»։

*
**

ՋԱՐԵԳԻՆ Բ·Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՊՈՒՇԻ ՀԵՏ

Գարեգին Բ· ուարտեվով Գանատա մեկնած հոգեւոր-պետական այցը, Մայիս 22ին Թորոնթոյէն մեկնած է Ուաշինկթըն։ ՄԱՄ-ու արուած այցին վերջին մասը կ'ընդգրկէ երկրին արեւելեան թեմը։ Ուաշինկթընի մէջ, Մայիս 23ին, Գարեգին Բ· ընդունուած է Սպիտակ Տուն եւ հէն ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցած է նախագահ Ճ· Պուշի հետ։ Նոյն օրը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը այցելած է Ծերակոյտ եւ Ներկայացուցչական Տուն։ Կէսօրէ ետք, Կաթողիկոսը մեկնած է Նիւ–Ճըրզի։ Օդակայանը զինք ողջունած են ՄԱԿ–ի մօտ լիազօր դեսպան՝ Մովսէս Աբէլեան, Արեւելեան թեմի հոգեւորական դասը եւ միութենական ներկայացուցիչներ։

*
**

ՀՈԿՏ· 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27–ի ահաբեկչութեան Մայիս 23–ի նիստին Ն· Յունանեան խօսած է իր նախնական վկայութիւններուն մասին, ապա բաց թէ նախաքննութեան ընթացքին բռնութեան ենթարկուած է, ինչպէս ուրիշ ամբաստանեալներ։ Դատը կը շարունակուի Մայիս 29–ին։

*
**

ԼՂՀ

Ա· ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 24–ին, նախագահ Ա· Ղուկասեան ընդունած է Ֆրանսուա Ռոչպլուանի ղեկաւարած պատուիրակութիւնը, որու կ'ընկերանար Սէն - Շամոնէն Հայերէ բազկացած խումբ մըն ալ։ Խօսակցութեանց նիւթ եղած են Մինսկի խումբի աշխատանքներու գործընթացը եւ ԼՂՀ–ի անտեսական զարգացման առընչուող հարցեր։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ազգային ժողովին Մայիս 24–ի նիստին որոշուած է Հոկտեմբեր 27–ի գործին

ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԷՆ ԿԱԼՈՒԱԾ ԱԼԵԼՈՒԱԾՔԸ ԸՆԹԱՑՔԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Հակառակ պատկան իշխանութիւններու կատարուած բազմաթիւ դիմումներու, խնդրանքներու, Պոլսոյ հայ համայնքը կը չարունակէ «գոհ»ը տալ «36–ի պէյանոամէ» որակուած կիրարկումին որով հայկ· կազմակերպութիւններու, հաստատութիւններու արգիլուած է այդ թուականէն ետք նուիրատուութեամբ կալուած առանալ։ Այդ կիրարկումին վերջին զոհը համայնքին արժած է տուն մը· Բերայի մէջ գտնուող այդ կալուածը 1954ին նուիրուած է Ս· Փրկիչ հիւանդանոցին։ Պետական գանձին կողմէ 1999–ին բացուած դատով մը տունը հիւանդանոցէն առնուած է, հակառակ վերաքննիչատեանին կատարուած դիմումին։ Վճռաբեկը Ապրիլ 24–ի որոշումով ալ վաւերացուած է որոշումը։

Պոլսոյ «Ակօս» շաբաթաթերթը Մայիս 18–ի թիւով լուրը տալէ ետք կ'աւելցնէ թէ հիւանդանոցին փաստաբանները վճռին սրբագրութեան համար դիմում պիտի կատարեն եւ արգիլանք չստանալու պարագային պիտի դիմեն Մարդկային իրաւունքներու Եւրոպայի ատեանին։ Թերթը կը յիշեցնէ նաեւ թէ նոյն ընթացքով հայ համայնքէն մինչեւ այսօր առնուած կալուածներու թիւը 30–էն աւելի է· այդ կալուածները նման դատավարութիւններով կամ վերադարձուած են իրենց նախկին տէրերուն, կամ տէր չգտնուելու պարագային, փոխանցուած են պետական գանձին։

«36–ի պէյանոամէ» կոչուած այդ անարդար կիրարկումին դէմ համայնքը ամէն առիթով պետական իշխանութիւններու դիմում ներկայացուցած ըլլալով հանդերձ, մինչեւ այսօր ոչ մէկ արդիւնք ձեռք ձգել կարելի եղած է։

ՀՈԿՏ· 27–Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Հոկտեմբեր 27–ի ահաբեկչութեան Մայիս 23–ի նիստին Ն· Յունանեան խօսած է իր նախնական վկայութիւններուն մասին, ապա բաց թէ նախաքննութեան ընթացքին բռնութեան ենթարկուած է, ինչպէս ուրիշ ամբաստանեալներ։ Դատը կը շարունակուի Մայիս 29–ին։

*
**

ԼՂՀ

Ա· ՂՈՒԿԱՍԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԱԾ Է ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 24–ին, նախագահ Ա· Ղուկասեան ընդունած է Ֆրանսուա Ռոչպլուանի ղեկաւարած պատուիրակութիւնը, որու կ'ընկերանար Սէն - Շամոնէն Հայերէ բազկացած խումբ մըն ալ։ Խօսակցութեանց նիւթ եղած են Մինսկի խումբի աշխատանքներու գործընթացը եւ ԼՂՀ–ի անտեսական զարգացման առընչուող հարցեր։

ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 27–Ի ԴԱՏԻՆ ԱՌԸՆՉՈՒԹԵԱՄԲ

Ազգային ժողովին Մայիս 24–ի նիստին որոշուած է Հոկտեմբեր 27–ի գործին

ԼԻԲԱՆԱՆԵԱՆ ՕԴԱՆԱՒԻՆ ՕԴԱՉՈՒՆ ՀԱՑ ԷՐ

—

Մերձաւոր - Արեւելքի մէջ, կացութիւնը միշտ լարուած կը մնայ։ Մայիս 24–ին, իսրայէլեան օդուժը վար առած է լիբանանեան զրօսաշրջութեան օդանաւ մը, օդաչուն ալ սպաննելով։ Լիբանանեան աղբիւրներու համաձայն Սեւնա օդանաւին մէջ կը գտնուէր ծագումով հայ Լիբանանցի աշակերտ - օդաչու մը, Ստեփան Նիկոլեան, որ իր ուսուցիչը Պէյրութի օդակայանը ձգած էր եւ ճամբայ ելած դէպի հարաւային Լիբանան, առանց արտօնութեան։

Օդանաւին վրայ կրակ բացուած է Հայֆայի հարաւը (Իսրայէլի հիւսիս), երբ իսրայէլեան ուժերը իրար անցած էին Հեզպոլլահի յարձակումներու մատավճութեամբ, քանի օրն ալ կը համապատասխանէր իսրայէլեան ուժերու քաշուելուն Ա· տարեդարձին։

Լիբանանի Փոխադրութեան նախարարը՝ Նակիպ Միքաթի յայտարարած է թէ օդանաւը լիբանանեան օդային սահմաններուն մէջ կը գտնուէր եւ «առաջնորդուած է» իսրայէլեան սահմաններէն ապա վար առնուած։ Օդաչուն, 43 տարեկան, սկանակ մըն էր, կ'ըսուի նաեւ թէ մտային խանգարումէ կը տառապէր, քանի ինչ որ ըրած է տրամաբանական չէր, մանաւանդ որ ամէն կապ ալ խզած էր։

*
**

Մայիս 25–ի առաւօտը թակարդ կառք մը պայթած է Գազայի իսրայէլեան ուժերու մօտ, առանց զոհ պատճառելու։

*
**

Մայիս 24–ի դիշերը, չէնք մը վրած է արեւմտեան Երուսաղէմ (հրէական), 25 մեռեալ կայ եւ 300 վիրաւոր, բայց, վերլատակներուն տակն ալ մարմիններ կրնան գտնուիլ։

Այս վերուդումը արկածի հետեւանք է եւ չէնքը չինողն ալ ձերբակալուած է հարցապնդուելու համար, քանի պատասխանատու կը նկատուի չինանիւթի ղէշ որակին համար։ Շէնքը վրած պահուն, հարիւրի մը կար, այդ իսկ պատճառով զոհերու թիւը մեծ է։

քննութեան յանձնաժողովի մը կազմել· այդ յանձնաժողովը կը բաղկանայ Միասնութեան խմբակցութեան երեք, միւս խմբակցութիւններէն մէկական երեսփոխանէ եւ անկախ մը։ Կ'ունենայ 12 անդամ։

Յանձնաժողովին կազմութեան հիմ կը կազմէ կ· Դեմիրճեանի ժողովուրդի կուսակցութեան եւ երկրապահներու դժգոհութիւնը Հոկտեմբեր 27–ի դատավարութեան ընթացքէն· անոնք համոզուած են որ ամբաստանեալները իրաւապահ մարմիններու ալ օժանդակութեամբ դուրսէն օգնութիւն կը ստանան։ Վարչապետ Ա· Մարկարեան նախ դէմ արտայայտուած է նման նախաձեռնութեան մը, բայց յետոյ տեղի տուած, քանի որ հակառակիլ, պիտի նկատուէր ոճրագործները պաշտպանելու միտում։ Յանձնաժողովին կազմութիւնը որոշուած է 89–ի դէմ 0 քուէով։

Միւս կողմէ, նախկին վարչապետ եւ Հանրապետութիւն կուսակցութեան դեկավարներէն Ա· Սարգսեան Գիւմրիի հեռատեսիլի մէկ կայանէն յայտարարած է թէ եթէ Հոկտեմբեր 27–ի ոճիրը հրահանգողները երեւան չհանուին, իր կուսակցութիւնը կրնայ իշխանութիւնը փոխելու հարցը արծարծել։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂԱՎ

ՊՈՒՇ կրանցուց Ծերակոյտի իր մեծամասնութիւնը հանրապետական ծերակուտական ձիմ ճեֆրսոնի հրաժարականի պատճառով կուսակցութենէն։ Վերմոնթի ծերակուտականը յայտարարած է որ Վերմոնթի իր նահանգին հետ աւելի համերաշխ ըլլալու համար, նաեւ իր խղճին եւ այն սկզբունքներուն որոնց համար պայքարած է, կը լքէ Հանրապետական կուսակցութիւնը։ Յարդ, Ծերակոյտը 50 հանրապետականէ եւ 50 դեմոկրատէ բաղկացած էր ։Այլեւս հանրապետականները 49 անդամ ունին եւ դեմոկրատները մեծամասնութիւն կազմելով կրնան բոլոր յանձնախումբերու գլուխն անցնիլ։ Այս հարցը խուճապ առեղծած է հանրապետականներու մօտ, որոնք պատասխանատուները կը փնտռեն։ Կ'ըսուի թէ ընտրապայքարի առեն, Պուշ չատ կարեւորութիւն չէ տուած ճեֆրսոսի, վերջերս ալ Սպիտակ Տուն չէ հրաւիրուեր, երբ «տարուան փրոֆէսէօրի» տիտղոսը կը չնորհուէր Վերմոնթի դասատուի մը։

ՍԱՆ - ՍԵՊԱՍԹԻԷՆի (Սպանիոյ Պասք շրջան) հիւանդանոցի մը փարքինկին մէջ սպաննուած է Տիարօ Վասքօ պասք թերթին եմմատական տնօրէնը՝ Սանթիակօ Ըլէակա էլեխապարիէթա, 52 տարեկան, երկու վամփուշտ ստանալով գլխուն։ Թէեւ ստանձնած չէր, բայց, կասկած չկար որ ԷԹԱ–ի գործն է, որ իր ջախջախիչ պարտութենէն ետք չրջանային ընտրութիւններուն, կը դիմէ կրկին ահաբեկչութեան։ Նոր ցոյցով մը կը դատապարտուի արարքը։

ԹԻԶԻ ՈՒԶՈՒԻ փողոցներուն մէջ, այս անդամ, կիները իջած են, 20–էն 80 տարեկան եւ դէմ յանդիմման գտնուած են ապահովութեան ուժերու հետ։ Քաղիլիոյ կիներու Մայիս 24–ի այս ցոյցը աննախընթաց երեւոյթ մը պարզած է, անոնց թիւը մօտ 20 հազար կը նկատուի։ Աւելի ուշ երիտասարդներ ալ բողոքի ցոյցեր ըրած են եւ բախումներ ալ պատահած են։

ՍԻՊԵՐԻՈՑ եակուսկ քաղաքը այլեւս փրկուած է, Լենա գետին յորդումը դադրած ըլլալով։ Պուտին այցելած է չրջանը եւ խոստացած տնտեսական ուժերը իշխանութիւններուն տասնեակ տարիներու անփութութիւնը։ Խոստացած է հատուցումներ ապահովել աղէտեալներուն։

ՊԻՆԿՕԼի չրջանը, թրքական ուժերը 15 ֆիւրտեր սպաննած են Մայիս 23–ին, որոնց կարգին ՓՔՔ–ի գլխաւոր զեկավարներէն մէկը։ Այս լուրը հաղորդած են ապահովութեան թրքական ուժերը։

ԼԻԲԱՆԱՆի նախագահը՝ զօրավար Լահուտ, պետական այցելութիւն մը կը կատարէ Փարիզ, Մայիս 28–էն 30։ Խօսակցութիւններու նիւթերն են ՄԱԿ–ի ուժերու նուազումը հարաւային Լիբանան (Ֆինիլ), տնտեսական յարաբերութիւններ եւ ներքին հարցեր։

ՄԵՔՍԻԿՈՅԻ 12 զաղթականներ որոնք կը փորձէին զաղտնաբար Միացեալ - Նահանգներ մտնել, ծարաւէ մեռած են Ա· բիզոնայի անապատին մէջ։

ԴԱՏԸ, ԴԱՏԱՏԷՐԸ ԵՒ ԴԱՏԱԻՈՐՆԵՐԸ

Արցախի պատերազմին հրազադարէն ի վեր խնդիրին մնայուն լուծում բերելու աշխատանքին կանոնաւոր հետեւող մը անպայման նկատած է այդ ուղղութեամբ ԱՄՆ–ու ժրաջան ընթացքը: Ճիշդ է որ բանակցութիւնները, հանդիպումները տեղի կ'ունենան Օ–ԷՍ–ԱՓ–Ը–ի պիտակին տակ, սակայն, Մինսկի խմբակին միւս երկու մասնակիցները՝ Ֆրանսան եւ Ռուսաստանը, գրեթէ դիտորդի դեր կը կատարեն, գոնէ վերջին շրջանին: Պէտք է ըսել որ այս պարագան հարցականներու պատճառ իսկ չի կրնար ըլլալ երբ քազմաթիւ անգամներ լսուեցաւ, գրուեցաւ թէ Ղարաբաղի կացութեան անորոշ մնալը խոչընդոտ է Ուաշինկթընի այդ շրջանին համար գծած տնտեսական, հետեւաբար նաեւ քաղաքական հեռանկարներուն իրականացումին: Շրջանին մէջ քարիւղ կայ, հոն է որ իրարու կը կապուին արեւելք – արեւմուտք եւ հիւսիս - հարաւ առանցքները, եւ այլն:

Անշուշտ, այդ հեռանկարները, նոյնիսկ քաղաքական մեկնաբաններու կողմէ անոնց բացայայտ նշումը, արդելք չէ որ հարցին առընչուած ամերիկացի պաշտօնատարներ իրենց գործունէութիւնը ներկայացնեն խաղաղութեան, բարգաւաճման միտումներով, ի նպաստ մխիթարչրջանի ժողովուրդներու բարօրութեան, եւ այլն: Եւ քանի որ աշխարհ կը դիմէ դէպի միաբեւեռ «դեկավարութիւն» մը, գրեթէ չկայ այդ բեւեռը հակակշռող համազօր ուժ, բեմադրութիւնը կը քալէ հրաշագործնկի մէջ անհեթեթ է հարցումն իսկ թէ ինչո՛ւ նոյն դիւրագգածութիւնը ցոյց չի տրուիր աշխարհի անկայուն բազմաթիւ այլ անկիւններուն նկատմամբ. կամ ինչո՛ւ կ'անտեսուի իբրեւ թէ խաղաղութիւն հաստատելու համար միջազգային գօրքի հսկողութիւն հաստատելուն գոստովոյն արժածը եւ նոյն բեմադրութիւնը կ'առաջադրուի Ղարաբաղի համար եւս:

Հակառակ այս անդրադարձներուն, նոյ՛ն որոշ հետաքրքրութեամբ կը կարդանք Ղարաբաղի հարցին բանակցութիւններուն առընչուած դէմքերու ըսածները, միշտ այն յոյսով որ լոյսի չող մը կարելի կ'ըլլայ որսալ: Նոյն մտածումով Մինսկի խմբակին ամերիկացի նախագահին՝ Գ. Գաւանոյի հետ ըրոյց մը ունեցած է Անահիտ Յովսէփեան, Գերմանիոյ մէջ («Ազգ» Մայիս 11) Մայիս 3–ին:

Ուշադրաւ առաջին կէտը, հոն, բանակցութիւններուն մէջ Ղարաբաղի տեսակէտին նկատի առնուելուն կը վերաբերի: Երկու անգամ Գաւանօ կ'արտայայտուի այս մասին. նախ երբ Ա. Յովսէփեան իրեն կը յիշեցնէ Ղարաբաղի քաղաքական ուժերուն Ապրիլ 30–ի յայտարարութիւնը որով ամբողջական անկախութեան ճանաչում, կամ Հայաստանի հետ միացում կը պահանջուէր. Գաւանօ կ'ըսէ թէ ծանօթ է անոր եւ ուշադիր կը հետեւի Հայաստանի մէջ (ո՛չ Ղարաբաղի...) տեղի ունեցող քննարկումներուն. իրեն համար Ռ. Քոչարեան բանակցութեան սեղանին վրայ տեղ կը գրաւէ «Հայաստանի բնակչութեան եւ Ղարաբաղ ապրողներու պահանջներուն ամբողջական ըմբռնումով»: Երբ զրուցավարը իրեն դիտել կու տայ թէ յայտարարութեան հեղինակները պահանջած են նաեւ Ղարաբաղեան իշխանութիւններու մասնակցութիւնը, բանակցութիւններու հոլովոյթին, Գաւանօ կը կրկնէ իր ըսածը. Ռ. Քոչարեան անոնց տեսակէտները ամբողջական կերպով կը ցոլացնէ: Ասկէ զատ, իրենք երբ շրջան կ'այցելեն, Հայաստանի ու Ադրբեջանի իշխանութիւններէն զատ, հանդիպում կ'ունենան չհամպրզիւռ այլ կողմերու հետ ալ. օրինակ, Ստեփանակերտի մէջ զրուցած են թէ՛ իշխանութիւններու, թէ՛ քաղաքացիներու հետ:

Գաւանոյի ըսածներուն մէջ ուշադրաւ երկրորդ կէտ մըն է լուծումի տանող ճամբուն մասին յայտնած տեսակէտը: Ան կը զառնայ, ինչպէս միշտ, «ըմբռնում», «փոխադարձ դիջում» եզրերուն չուրջ: Կ'ըսէ թէ նախագահները – Ռ. Քոչարեան եւ Հ. Ալիեւ – հասած են այն դիտակցութեան որ մնայուն կարգաւորումի միակ ճամբան «լուրջ փոխադարձ դիջում»ն է: Կը մնայ գտնել անոր ա՛յն տարբերակը որ ընդունելի ըլլայ Հայաստանի ու Ադրբեջանի ժողովուրդներուն: Ինք գոհ է որ երկու երկիրներու ղեկավարութիւնները լրջութեամբ մօտեցած են գործընթացին եւ հետզհետէ կը չատնան երկու կողմի բնակչութենէն իրենց նախապահներուն նեցուկ կանգնելու ապղանչանները: Այդ նեցուկին տէրերը Գաւանօ կը նկատէ մարդիկ որոնք լմընած են չրջանին մէջ խաղաղութեան համար համաձայնութեան գալուն իրական արժէքը: Այլ խօսքով՝ ինչ կը վերաբերի հայկական կողմին, կայ արդէն Ռ. Քոչարեանի օժանդակող խումբ մը որ կլլած է խաղաղութեան գաղափարով տնտեսութեան աճը ապահոված տեսնելու խայծը: Ո՛չ մէկ խօսք այն մասին թէ խնդրոյ առարկայ հողին համար պատերազմ մղուեցաւ, զոհեր տրուեցան, թէ կայ յաղթանակած կողմ եւ կայ պարտեալ:

Գաւանօ անշուշտ տեղեակ է թէ երեւանի մէջ այսօրուան պայմաններով կարեւոր թիւ խմբած ցուցարարներով հանրահաւաք տեղի ունեցած է Ղարաբաղի համար Մայիս 11–ին, թէ մինչեւ իսկ Հայաստանի Իշխանութեան հրաժարականը պահանջուած է հոն. տեղեակ է, բնականաբար, այլ հակազդեցութիւններու եւս, որոնք Ռ. Քոչարեանի օժանդակներու չարքէն չեն զար, ինչպէս եղած է պարագան Ազգային ժողովի նախկին նախագահ Բ. Աբրահամեանին. ան վերջերս Երեւանի Մամուլի ակումբին մէջ ունեցած ասուլիսին ըսած է. «Ես համաձայն չեմ որ այսօր դրուած է Լեռնայինի Ղարաբաղի հարցի կարգաւորման խնդիրը: Այսօր դրուած է տարածաշրջանի աշխարհաքաղաքական քարտէսի վերաձեւման խնդիրը, որի մէջ Լեռնայինի Ղարաբաղի հարցը մի փոքր մասն է»: Կայ տակաւին Ղարաբաղի ղեկավարներուն կողմէ ամէն առիթով ըսուած է հաստատիքը թէ իրենց համար քննարկումի, մեկնաբանութեան խնդիր անգամ չի կրնար ըլլալ Ադրբեջանի կազմին մէջ ամենալայն ինքնավարութիւն, եւ այլն: Այս բոլորին մասին հաւանօրէն նոյնիսկ աւելորդ է անդրադարձի մը ըսպասել Գաւանօներու կողմէ: Արդէն Ա. Յովսէփեանի տուած պատասխանով ըրած կրկնութիւնն ալ յստակութեամբ ցոյց կու տայ միջնորդներու նկատի ունեցած պատճառ – արդիւնք կապը. «Խաղաղութեան պարագային Հարաւային Կովկասի մէջ փոխակերպումներ տեղի կունենան. կացութիւնը այսրուան վիճակէն արմատապէս կը տարբերի, առաջ մղելով երկիրները, տնտեսութիւնները եւ զարգացումը»:

Այս չրջանակին մէջ նկատի առած, հեռատեսքրքրական են Լ.Ղ.Հ նախագահ Ա. Ղուկասեանի «անդիջող» արտայայտութիւնները: Ան Փարիզի մէջ «Յառաջ»ի տուած հարցազրոյցին (Մայիս 19 – 20) վճռակամօրէն կը յայտնէր թէ ոչ կ'ուզէին ի հաչիւ Հայաստանի կարզադրութիւն մը, ոչ ալ կ'ընդունէին Ադրբեջանի ենթակայութիւն, լայն ինքնավարութիւն, ապատադրուած հողերու վերադարձ, եւ այլն: Կ'ըսէր յստակութեամբ թէ հողային փոխանակումի նիւթ կ'ըլլային ադրբեջանական հողեր: Այս կեցուածքին հետ, ան ալ վստահութիւն կ'արտայայտէր որ Ռ. Քոչարեան ըլլալով Ղարաբաղի հեռանկարները ճշդողներէն, լաւագոյնս կը ներկայացնէր անոր չահերը հոն ուր Ղարաբաղի աթոռ չէր տրուեր: Հետաքրքրական պիտի ըլլայ տեսնել թէ բանական տարբեր մօտեցումներու տէր երկու դիրքէ որպէս հայկական – ղարաբաղեան – կողմը բաւարարող ներկայացուցիչ նկատուելէ ետք, նախագահ Ռ. Քոչարեան ի՛նչ արժեւորումով դուրս պիտի գայ բանակցութիւններու ասպարէին: Պիտի չահի գարարաղեան ձգտումները միջազգային հոսանքին դէմ մինչեւ վերջ պաչտպանո՞ղի, թէ հզօր ճնշումներու տակ տեղի տուղի որակումը:

Մինչ այդ, ակնարկները արդէն դարձած են դէպի բանակցութիւնները որոնք դէպի յաջորդ քայլ մը եւս պիտի մօտեցնեն «լուծում»ին, հաւանօրէն հետզհետէ աւելի կնճռոտած ճամբու մը վրայ գնելով Գաւանոյի եւ Ա. Ղուկասեանի Քոչարեանները:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՄԷՆ ԻՆՉ ԿԸ ԴԱՐՄԱՆՈՒԻ

Մենք մեզ չրջապատող բնութիւնը Մայր Բնութիւն կը կոչենք, բայց անբառութիւն կ'ընենք աչխարհի բոլոր մայրերուն: Որովհետեւ աչխարհի բոլոր մայրերը առատապիլ դիտեն, նոյնիսկ ըստեղծուած են առատապելու համար, մինչեդեռ Մայր Բնութիւնը առատապիլ չի դիտեր:

Մայր Բնութիւնը չի տառապիր երկրագունտին վրայ պատահած դժբախտութիւններուն դիմաց: Բայց առատ փոխարէն ունի երկու կարեւոր յատկութիւններ:

Անցեալը չյիչեցնել:

Եւ դարմանել:

Մայր Բնութիւնը անցեալը չի յիչեցներ մեզի, եւ որպէսզի չյիչեցնէ, պատած է հանճարեղ միջոց մը: Ամէն ինչ կը դարմանէ, ամէն ինչ կը նորոգէ:

***

Վերջին անգամ երբ Պէյրութ կը ըստնուէի, ինծի ցոյց տուին այն թաղամասը որ քաղաքացիական ներքին պատերազմի ամէնէն կեդրոնական ռազմադաչտը եղած էր: Այդտեղ հիմա նոր, արդիական եւ բարձրադիր չէնքեր կը բարձրանային, բայց ճիշդ մէջտեղը կային քանի մը չէնքեր, որոնք քանդուած, ծակծկուած, աւերակ վիճակի մէջ մնացած էին: Իչխանութիւնները որոչած էին այդ քանի մը չէնքերը այդպէս պահել, որպէս պատերազմէ չամեցող յուչարձան:

Աւիկա ինծի մտածել կու տայ թէ մինչ մարդը կ'ուզէ միչտ յիչել, բնութիւնն ալ միչտ կ'ուզէ մոռցնել: Մարդիկ պատմութիւնը գրի կ'առնեն, կը պահեն, կ'ապրեցնեն, բայց բնութիւնը պատմութիւնը գաղտնի կը պահէ, կը թաքցնէ, գոնէ չի մատներ: Ո՛չ միայն չի մատներ հին պատմութիւնը, այլ նաեւ, ընդհակառակն, չարունակ նորոգութիւններով եւ դարմանումներով կը ստեղծէ նոր տարան եւ նոր պատմութիւն: Եւ քանի որ ամէն նոր բան հինին ժխտումն է կրնայ դառնալ, բնութիւնը իր մչտանորոգ տարաններով նախկինին ժխտումն է:

Անգամ մը նոյն անդրադարձումը ունեցայ, երբ սքանչելի համերգ մը վերջ ուաքի կանգնեցայ դուրս ելլելու համար: Այդ օր, հեռանալէ առաջ, վերջին անգամ մըն ալ նայեցայ պարպուած բեմին եւ ես ինծի հարց տուի թէ ո՞ւր գացին քիչ առաջուան նուագին այնքան դեղեցիկ հնչիւնները ու ձայները: Բոլոր այդ ձայները հարած գացած էին այլեւս եւ հիմա սրահին մէջ կը լսուէին միայն սրահէն հեռացող հանդիսականներուն աղմուկն ու խօսակցութիւնները: Այդ հանդիսականները հիմա «Հանդիսական» չէին այլեւս, որովհետեւ ո՛չ հանդէս մնացած էր, ո՛չ ալ այդ հանդէսին համար ունկնդիր: Եթէ սա պահուն յանկարծ նոր մէկը մրոտնկէր սրահէն ներս, եւ նայէր սրահէն հեռացող ժողովուրդին, կամ պարապ բեմին, ոչինչ պիտի գտնէր քիչ առաջուան համերգէն: Եւ միայն այդ դիչերուան համերգէն: Երեւակայել թէ նոյն սրահին մէջ տարիներու ընթացքին հազարաւոր համերգներ սարքուած էին, թատերախաղեր ներկայացուած, բանախօսութիւններ սարքուած, բեմապարեր բեմադրուած էին: Բոլորն ալ մէկ կամ երկու ժամուան համար գոյութիւն ունեցած էին: Ցետոյ անոնք անհետացած էին առանց արձագանգ մը ձգելու հակառ սրահին սա կամ նա անկիւնին վրայ:

Բնութիւնը հոս ալ նոյնը կը խաղայ ահաւասիկ: Բնութիւնը իրենց լսուած վայրկեանին իսկ կ'ոչնչացնէ բոլոր ձայները որպէսզի ականջներու եւ բեմերու վրայ տեղ բացուի յաջորդող նոր ձայներու: Եւ եթէ մենք ձայնագիր գործիքով մը արձանագրած ենք քիչ առաջ հնչած երաժչտութիւնը, այդ ալ արդէն բնութեան օրէնքներուն դէմ է: Որովհետեւ բնութիւնը պիտի ուզէր որ մենք մոռնայինք այդ ձայնը, ինչպէս որ պիտի ուզէր որ մոռնայինք անցեալի մէջ պատահած դէպքերը, կռիւները, պատերազմները, քանդումները, նաեւ ուրախութիւնները, կարճ խօսքով՝ պատմութիւնը:

Այն հիացումը զոր ես կրնամ զգալ աչխարհի բոլոր բնանկարներուն դիմաց, ինծի չի կրնար մոռցնել տալ այդ բնանկարին անցեալը կամ ապագան: Այդ բոլոր նանկարները ինձմէ կը թաքցնեն անցեալը, գաղափար ալ չեն տար ապագային մասին: Բայց ես կը մտածեմ այդ մասին, կը չանամ երեւակայել այդ բնանկարին անցեալն ու ապագան: Որովհետեւ դիտեմ թէ բնանկարը երբեք նոյնը չի տարուան չորս եղանակներուն ընթացքին:

Բայց ասիկա գլուխին չէ, որովհետեւ երբ կը նայիմ ձմեռը մերկացած ծառին, չեմ կրնար տեսնել թէ ինչպէս կապ - կապուչ էր ան երեք ամիս առաջ: Երբ կը նայիմ թօչնած ծաղիկի մը, չեմ կրնար տեսնել թէ այդ ծաղիկը որքա՜ն գեղեցիկ էր հինգ օր առաջ: Եթէ անփորձ ու նորեկ մը ըլլայի երկրագունտին վրայ, կրնայի կարծել թէ ծառերը միչտ այսպէս մերկ են, ծաղիկներն ալ այսպէս տգեղ եւ չորցած: Բայց քանի որ անփորձ չեմ, արդէն մերկացած ճիւղերուն մէջ երեւակայութեան գծով կրնամ տեսնել անցեալի կամ ապագայի ծաղկուն եւ կանանչազարդ ճիւղերը:

Բայց մարդ ամէն մարդի մէջ այնքան փորձառու եւ գիտակ չէ, որքան փորձառու է ծառի մը տեսարանին դիմաց: Կան բնական այնպիսի տեսարաններ, որոնք ո՛չ միայն ոչինչ կը յիչեցնեն անցեալին, այլ նաեւ մարդը կը խաբեն: Երբ ձմեռ եղանակով բոլորովին օտար երկիր մը երթաս եւ տեսնես որ հոն օդը չատ ապ է եւ արեւոտ, կրնաս մտածել թէ հոն օդը ձմեռ օրով ալ միչտ այդպէս լաւ է: Մինչդեռ կրնայ այդպէս չըլլալ: Բնութիւնը լեզու չունի, քեզի տեղեկութիւն տալու համար անցեալի մասին, եւ ինչպէս որ չի տար անցեալի մասին, եւ ինչպէս որ եթէ դերեզմանատան մը մէջ զամբարանները եւ չիրմաքարեր չըլլան, եւ եթէ այդ տարածութիւնը «դերեզմանատուն» չիչեցնէ, չես կրնար ենթադրել որ հազարաւոր մարմիններ թաղուած են այդ հողին տակ: Ուրիշ կը կոխես:

Ռ. Չ.

ՍԱԽԱՐՈՎ ! ԱՐԴԵՆ ՄՈՌՑՈՒԱ՞Ծ Է

Ռուս լրագրող Ա. Կոլեսնիքով «Իզվեսթիա»յի մէջ կ'անդրադառնայ արժէքնեբու, գնահատումներու արագ փոփոխութեան երեւոյթին, մեկնելով Ա. Սախարովի օրինակէն: Անոր մահէն երկու տարի ետք, 1991–ին երբ կը նչուէր ծննդեան 70–ամեակը, հանրային կարծիքը մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց տուած էր: Աւիկա այն չրջանն էր որ սովետական իչխանութիւններու արարքները կը չափուէին Ա. Սախարովի արժեւորումով, նոյնիսկ երբ կային լրագրողներ որոնք հակառակ էին անոր անձին չուրջ կազմաւորուող առասպելականացումին:

Ներկայիս Սախարովի անունը կը յիչէ ի ծննդեան կլոր թիւով տարեդարձի մը առթիւ ու ան այլեւս բարոյական հեղինակութեան մարմնաւորումը չէ: Տասը տարի ետք հաւանօրէն բոլորովին մոռցուած պիտի ըլլայ. եթէ մինչեւ այսօր ապրեր, նոյնքան հաւանական է որ համարհռուած, խեղճ խենթուկ մը նկատուի մեկը ըլլար, ինչպէս է պարագան մարզկային իրաւունքներու բոլոր պաշտպաններուն:

Տասը տարի առաջ ո՞վ կրնար մտածել որ պերեստրոյկայի ցոյցերը ծիծաղելի անցքերու պիտի վերածուէին, ինչպէս այս տարուան Մայիս 1–ը որուն զգուշորէն լռզունգը այն տպաւորութիւնը կը ձգէր որ չարաղրուած է խորհրդային համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական կոմիտէին կողմէ. «Վլադիմիր Պուտինի պաչտօնավարութեան Ա. տարեդարձի երկրին համար կարեւոր հանգրուան մըն է»...:

1990–ական թուականներու սկիզբին դրական թերթերու էջերը լեցուն էին մտաւորական մեծ աչխուժութեամբ: Այդ օրերուն նախատեսումներ կ'ըլլային Խորհրդային Միութեան անխուսափելի քայքայումին մասին. բայց ոչ ոք կրնար երեւակայել թէ անտարբերութիւնը, թուլակամութիւնը այս աստիճանի պիտի տիրէին ընկերութեան. ոչ ոք այդքան հեռուն կը նայէր:

Ճիշդ է որ ամէն յեղափոխութեան կը յաջորդէ եղափոխութիւնը եւ պիտի դործնապաչտ ըլլալու չրջանը. սակայն, հարց հոն է որ այսօր «ազգային դիտակցութիւն» կոչուածը ծիծաղելի կը թուի, ինչպէս Սախարովի պաղափարները, որոնք չատերու կարծիքով, մեծ մասով միամտութեան, պարզամտութեան արդիւնք են: Սակայն, քանի որ բնութիւնը չի հանդուրժեր պարապի, երկի պատերու վրայ տեղ գտած Սախարովի լուսանկարները այսօր փոխարինուած են նախագահիններով: Ի վերջոյ, հարկ է որ երկիրը սիրելիք դէմք մը ունենայ:

ՔԱՂՀԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳԱՀԻՐԷԻ «Պըլըքտանեան» հանդիսարահին մէջ, Ապրիլ 22-ին, Հ. Բ. Ը. Միութեան վարչութեան նախաձեռնութեամբ տօնուած է Բարեգործականի 95-ամեակը: Բացման խօսքը արտասանած է կարինէ Տէօվլէթեան, որ նշած է թէ Հայրը, Հայուն համար կարգախօսով եւ միութիւնը զօրութիւն է նշանաբանով, 1906-ին Գահիրէի մէջ ծնունդ առած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ը: Ցանուն վեթերաններու հանդէս եկած է Մարտիկ Պալայեան, որ անդրադարձած է այն պատճառներուն, որոնք զինք մղած են անդամակցելու: Հանդիսութեան գլխաւոր բանախօսը եղած է Գերճ Թէրզեան: Ան չեշտած է որ գլխաւորութեամբ Նուպար Փաշայի, հիմնադիրները հիմը դրած են համազգայնութեան մեծ կազմակերպութեան մը, որու պիտի վիճակուէր նախախնամական դեր կատարել 20-րդ դարուն: Ան յայտնած է որ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդրոնական Վարչութեան ընդհանուր դրամագլուխը, 1999-ին, հասած էր 227 միլիոն տոլարի եւ այդ նոյն տարուան ընթացքին, բարեսիրական եւ մարզական յատկացումները եղած են 28 միլիոն տոլար: Հանդիսութեան երկրորդ մասին մէջ, դործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը, որու մասնակցած է Հայաստանէն հրաւիրուած «Կոմիտաս» քառեակը: Հաւաքը վերջ գտած է թեմին առաջնորդ Գալէն Արք. Զինչինեանի «Պահպանիչ»ով:

*
**

ՀԱԼԷՊի մէջ, Մարտ 31-ին, Ապրիլ 1-ին եւ 8-ին, համերգներ տուած է «Լուսաւորիչ» յոբելենական երգչախումբը, կազմուած 160 անդամներէ, որոնք Հալէպ գործող բոլոր երգչախումբերուն եւ Ջըզրայ Դասերու լաւագոյն տարրերն էին: Առաջին ելոյթին ներկայ եղած է Սիլվա Կապուտիկեան, որ, խօսք առնելով, ցաւ յայտնած է որ նոյնիսկ Հայրենիքի մէջ, օտարամուտ բարքեր եւ օտար երաժշտութիւն աւելր կը գործեն եւ մաղթած որ «Լուսաւորիչ» երգչախումբը օր մը երգէ նաեւ Հայաստան: Ապրիլ 1, համերգին ներկայ եղած ու խօսք առած է, Պէյրութէն, խմբավար եւ ուսուցիչ Գէորգ Գանտահարեան, որ մեծապէս գնահատած է այս երգչախումբին եղակի նուաճումը եւ մաղթած որ «Լուսաւորիչ» յոբելենական երգչախումբին մարմնաւորած այս կուռ միասնականութիւնը վարակիչ օրինակ մը դառնայ: Երգչախումբը նախաձեռնութիւն է Բերիոյ թեմի հովանաւորութեամբ կեանքի կոչուած 1700-ամեակի կեդրոնական յանձնախումբին: Ան իր մասնակցութիւնը բերած էր նաեւ Ապրիլեան ոգեկոչումներու Տէր Զօրի եւ Հալէպի հանդիսութիւններուն:

*
**

ՊՈՒՐՃ – ՀԱՄՈՒՏԻ հրապարակին պաշտօնական բացումը կատարուած է Ապրիլ 27-ին, հովանաւորութեամբ եւ ներկայութեամբ Երիտասարդութեան եւ Մարմնամարզութեան նախարար՝ Սեպուհ Ճուվնանեանի: Քաղաքապետական Խորհուրդի անունով բացման խօսքը արտասանած է Ասատ Սալէհ եւ չնորհակալութիւն յայտնած բոլոր անոնց որոնք ընդառաջած էին հրապարակին բացման արարողութեան: Շինարարական աշխատանքները ստանձնած Ռոթարի ակումբի նախագահ Նաժի Պուլոս խօսք առնելով ներկայացուցած է Ռոթարիի գործունէութիւնը, յայտնած խօսք առնողը եղած է քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ՝ Կորիւն Քէլէչեան որ չնորհակալութիւն յայտնած է Ռոթարի ակումբին եւ ճարտարապետին, նաեւ արուեստագէտ Զաւէն Խոշչեանի եւ արուեստագիտուհի Լենա Քէլէքեանի իրենց պատրաստած քանդակներուն համար: Խօսք առած է նաեւ նախարար Սեպուհ Ճուվնանեան, որ չեչոր դրած է Պուրճ – Համուտի հրապարակին կարեւորութեան վրայ ոչ միայն Պուրճ – Համուտի այլեւ Լիբանանի համար: Ապա, նախարարը հրաւիրուած է բացումը կատարելու Զաւէն Խոշչեանի «Միութիւն» քանդակին եւ հրապարակին: Հանդիսութիւնը վերջ գտած է հիւրասիրութեամբ:

*
**

ՊՈՒՐՃ – ՀԱՄՈՒՏԻ Ցակոբ Տէր – Մելքոնեան սրահին մէջ, Ապրիլի վերջին օրերուն ներկայացուած է Ց. Թումանեանի «Տէրն ու ծառան» Համազգայինի Արեգ մանկապատեհական թատերախումբին կողմէ: Թումանեանի հէքեաթը հիմ ծառայած է հեղինակ – բեմադիր Վիգէն Ստեփանեանի, որ զայն վերածած է փարթամ թատերախաղի մը: Բնագրին մէջ նկարագրուած միջավայրը, տիպարները եւ անոնց մարմնաւորած ցեղային յատկանիշները տեղադրուած են ժամանակակից ոլորտի մը մէջ, իսկ երգիծանքը աւելի ծաղրանքի բնոյթ ստացած է: Վերամշակուած տարբերակի մը ներկայացումը, անխուսափելի կերպով, թերի ու դէմ կարծիքներ կը ստեղծէ, ինչպէս դիտել կու տայ «Ազդակ»ի աշխատակիցը՝ Լ. Կիւլոյեան – Սրապեան:

*
**

ՊԷՅՐՈՒԹի ամերիկեան համալսարանի «Իսամ Ֆարէս» սրահին մէջ, կազմակերպութեամբ Ամերիկեան համալսարանի լիբանանահայ «Աւանդ» ակումբին, Ապրիլ 27-ին, Ապրիլեան Եղեռնի 86-րդ տարելիցին նուիրուած ձեռնարկ մը տեղի ունեցած է: Ցանուն ակումբին, բացումը կատարած է Զօհրապ Սարգիսեան, որ հակիրճ տեղեկութիւններ տալէ ետք ակումբին մասին, բեմ հրաւիրած է օրուան դասախօսը՝ փրոֆէսէօր Ռիչըրտ Ցովհաննէսեան: Ան, ընդհանուր պիծերու մէջ խօսած է թուրք կառավարութեան կողմէ, Հայոց ցեղասպանութեան ուրացման մասին եւ հարց տուած թէ ինչո՞ւ թուրքիան աղմուկ բարձրացուց, երբ Ֆրանսան օրէնքի ուժ տուաւ հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման, հակառակ անոր որ, հոն, ոչ վայր ոչ ալ թուրքիոյ անունը յիշուած էին: Ըստ իրեն ուրացումի հոգեբանութեան հաւատարիմ, թուրքիա չուզեր, որ նուազագոյն գիտակցութիւն եւ ճանաչում յառաջանայ ցեղասպանութեան մասին:

*
**

ՊԷՅՐՈՒԹի Լ.Օ.Մ.-ի «Արաքսի Պուլպուլեան» ընկերաբժշկական կեդրոնի «Թնճուկեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 22-ին, դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է՝ «21-րդ դարու ընթացքին առողջապահութեան հոլովոյթը» նիւթով: Ցաջորդաբար արտայայտուած են Մարօ Աւագեան, Մէյրի Արեւեան, Տօքթոր Իպրահիմ Հայժ, Տօքթոր Հապիպ Լաթիրի, Տօքթոր Մուսթաֆա Քուկալի: Ձեռնարկի աւարտին հիւրասիրութիւն տեղի ունեցած է:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ԿՈՐՈՒՍՏԸ ԵՂԵՌՆԻՆ

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Երուսաղէմ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻՍԱԿԱՆ ՄԵԾԱՐԵՆՑԻ ԾՆՆԴԵԱՆ 115-ԱՄԵԱԿԸ

Հայաստանի Գրողներու Տան դահլիճին մէջ, Ապրիլի 27-ին տեղի ունեցաւ բանասէրն Միսակ Մեծարենցի ծննդեան 115-ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն մը: Հակառակ ծանուցումներու սակաւութեան, չուրջ 150 հոգի սրահը լեցուցած էր:

Փրոֆ. Սուրէն Դանիէլեան «Սփիւռք» դիտաուսումնական կեդրոնի անօրէնը, ցերեկոյթին բացումը կատարեց. ան իր խօսքին մէջ նշեց Մեծարենցի գրիչին գերակոյթին բացումը կատարեց. ան իր խօսքին մէջ նշեց Մեծարենցի քնարերգութեան եւ գեղագիտութեան յատկանիշներն ու ցաւով ընդգծեց որ «մենք այսօր կը հեռանանք Մեծարենցի ոգիէն ինչպէս նաեւ անոր լեզուի աւազանէն»: Ու աւելցուց «Եւ այս երկու դէպքերուն մէջ ալ, մեզաւորը մենք ենք, մեր ժամանակի չուկայական բնոյթը եւ արեւելահայ - արեւմտահայ հաղորդութեան դադրումը, որուն ականատես կ՚ըլլանք

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 28

Հայ պետականութեան Հայաստանի առաջին Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման (1918 Մայիս 28) տարեդարձ:

Ժամը 18–ին Երեկոյեան Ժամերգութիւն, որու աւարտին՝ Հանրապետական Մաղթանք կը կատարուի:

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 3

ՏՕՆ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ

Ամբ առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հիւբարար Փարիզ գտնուող, Արցախի Հայոց Առաջնորդ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԻ ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց հաւատք եւ աւանդութիւն յանձնախումբը

«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ»

հանդիպումներու շաբաթին մէջ, կը հրատիրէ թիւ 11 Զրոյց - դասախօսութեան (ֆրանսերէն լեզուով)

«ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԷՆ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՒ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏՕՆԸ»

նիւթին չուրջ:

Հինգշաբթի, Յունիս 7, ժամը 19-ին

Բանախօսութեամբ՝

ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ

Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի Արծրունի Զրբաչեան սրահին մէջ

339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ HAMASKAÏNE

ՓԱՐԻԶ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

ՎԱՐԴԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

կը ներկայացնէ՝

«ՀԱԶԱՐ ՈՒ ՄԻԿ ԵԼՔ...»

երգիծական խաղը

Խօսք եւ խաղարկութիւն
վարդան Պետրոսեանի

Երկուշաբթի, Մայիս 28,
ժամը 20·30–ին

9րդ Թաղամասի Քաղաքապետարանի «Ռոսինի» սրահը
6, rue Drouot, Paris 9e

Տոմսերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01·43·76·67·37 / 01·48·24·63·89

FRANCE-CULTURE

FM 93.5

Du 28 mai au 1er juin de 10h à 10h30 «Chemins de la musique» présenté par Gérard Tourtrol et Nevart Andréassian, chef d'orchestre et avec la participation de Arthur Aharonian, pianiste, musicologue et ethnomusicologue.

ՃՇԴՈՒՄ

Երեքշաբթի, Մարիս 22-ի «Ցառաջ»ի թիւին մէջ հրատարակուած Հիլտա Գալֆեան - Փանոսեանի «Ուղղագրութեան հարցը քաղաքական հարց է» խորագրեալ գրութեան երրորդ սիւնակի վերջին պարբերութիւնը, ի. տողէն կարդալ հետեւեալ ձեւով. –

Ու հարց պէտք է տալ թէ Հայաստանեան ներկայ «Նոր ուղղագրութիւն»ը արդեօ՞ք կ'արտացոլայ հայ լեզուի պահպանողական, երբ բառերուն ո՛չ արմատները յայտնի են, ո՛չ բազադրիչները, ո՛չ ստացած յօդերը, ո՛չ նախդիրները, ո՛չ ալ հոլովման, ածանցման եւ բարդութեան տակն կրած փոփոխութիւնները:

UGAB — PARIS :

L'UGAB—Paris Ile-de-France vous convie à une rencontre

avec **CLAUDE MUTAFIAN**
Historien et Maître de Conférences à l'Université Paris-Nord

et

ERIC VAN LAUWE
Ingénieur-cartographe

autour de leur ouvrage

«ATLAS HISTORIQUE ET CULTUREL DE L'ARMENIE»
Proche-Orient et Sud-Caucase, du VIIIe siècle av. J.-C. au XXe

Diaporama durant la soirée

organisée par le Comité de Paris IDF de l'UGAB

le **mercredi 30 mai à 20h30**
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— M° Courcelles —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...

Places limitées.

Renseignements et inscriptions **avant le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

*
**

Visite à Boulogne s/Mer

La Section **«AGNOUNI»** d'Asnières de la Croix Bleue des Arméniens de France vous invite à visiter l'Aquarium de Boulogne s/mer et la vieille ville

les **16** et **17** juin — Participation: 650 F

Voyage en autocar, nuit à l'hôtel petit déjeuner; dîner et entrée à l'aquarium compris.

Pour plus de renseignements Contacter les numéros suivants :

01 47 99 41 19 et **01 56 04 19 89**

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE

Siège Social: 77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 01 48 78 02 99 — 01 42 81 17 80 — Télécopie: 01 42 80 61 45

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE

DE LA MAISON DE RETRAITE DE MONTMORENCY

44-50, avenue du Général de Gaulle — 95160 MONTMORENCY

le **DIMANCHE 17 JUIN** à partir de 11 heures 30

PARTIE ARTISTIQUE

EVELYNE ALTOUNIAN
MARTEN YORGANTZ
La troupe de danse «ASTRIG» de la Croix Bleue d'Arnouville

Bar — Buffet — Ambiance familiale

Départ gare du Nord à partir de 10h, tous les quarts d'heures, jusqu'à 18h, descendre à Enghien-les-Bains, prendre l'autobus n° 13 jusqu'à l'arrêt Rue de Groslay

Entrée gratuite — Parking
Réservation conseillée: Tél.: 01.39.83.20.67
Toutes les dispositions sont prévues en cas de mauvais temps

ԵՒՐՈՊԱՀԱՅ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՓՈՐՈՒՄԻ ԵՐՐՈՐԴ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

Համագործակցութեամբ
ԳԵՐՄԱՆԱՀԱՅՈՑ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ,
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐՈՒ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆ
ԵՒ
ԵՒՐՈՊԱՅԻ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՓՈՐՈՒՄԻ

ՅՈՒՆԻՍ 1–4, ՊՈՆ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Գլխաւոր նիւթ՝

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔԸ

մասնակցութեամբ՝

Հայաստանի Արտաքին գործոց նախարար Պր. ՎԱՐԴԱՆ ՕՍԿԱՆԵԱՆի,
Արցախի վարչապետ Պր. ԱՆՈՒՇԱՒԱՆ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆի,
Հայաստանի Հանրապետութեան Գերմանիոյ դեսպան տոքթ. ԱՇՈՏ ՈՍԿԱՆԵԱՆի,
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿ. ԶԱՔԱՐԵԱՆի,
Փրոֆ. ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆի,
Տոքթ. ՄԻՀՐԱՆ ՏԱՊԱՂի,
ՔՐԻՍԹԻՆԱ ՓԼԱԹի,
Եւրոպահայ համայնքներու ներկայացուցիչներ՝
ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՄԻՀՐԱՆԵԱՆ (Ռուսաստան), ԱԼԵՔՍԻ ԿԷՕՎՃԵԱՆ (Ֆրանսա),
ՌՈՒԲԷՆ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ (Պուլկարիա), ՎԱՐՈՒԺԱՆ ՈՍԿԱՆԵԱՆ (Ռումանիա),
եւ Եւրոպայի 16 երկիրներէն Հայ միութիւններու ներկայացուցիչներու:

Ազգանպաստութիւն եւ մանրամասն տեղեկութիւններ՝

F.A.A.E., Route de Lausanne 341, 1293
Bellevue, Genève, Suisse, Tél./Fax : 41227741175
E-mail: faae@users.ch
Web-page: http://www.users.ch/faae

CENTRE DE VACANCES DE LA CROIX BLEUE DES ARMÉNIENS DE FRANCE - Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et en août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sports, randonnées, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...)

Le séjour de juillet étant complet, nous vous invitons à inscrire vos enfants pour le mois d'août en contactant notre secrétariat au 01. 48. 24. 46. 57 qui vous dirigera auprès de la section la plus proche de votre domicile.

La colonie organise une fête traditionnelle pour les parents le dimanche 12 août.

Date du séjour :

Du 27 juillet au 19 août

Prix :

Colonie de Bellefontaine : pension 3 550 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

Camp rayonnant de Bellefontaine : pension: 3 800 F + voyage 450 F (Paris et Marseille)

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 29
MARDI
29 MAI
2001

LE NUMERO : 6.00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտաքին : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·175 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20·175

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՓՈՋԱՐԵԱՆ – ԱԼԻԵԻ

ՅՈՒՆԻՍ 15-Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՑԵՏԱՋԳՈՒԱԾ ՑՆՈՐ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆ

Չորեքշաբթի, Մայիս 23-ի մեր թիւով հայրականի տակ ղրած էինք այս լուրը, որ հաստատուեցաւ քանի մը օր ետք: Ըստ ետեւն թէ Բաքու կատարած իրենց այցելութիւններու եւ հանդիպումներու ատարին, Մինսկի խումբի ռուս, Ֆրանսայի եւ ամերիկայի նախագահները յայտարարած են որ կարելի չէ եղած կողմերու դիրքերը մօտեցնել եւ ուրեմն փնտռել հանդիպումը, որ նախատեսուած էր Յունիս 15-ին եւ նոյնիսկ վճռական կը նկատուէր, յետաձգուած է ցնոր տնօրինութիւն:

Մեր տեսած թերթերէն միայն «Փուռնալ տիւ Տիմանշ»ը (Մայիս 27-ին) եւ «Ֆոգկիւր Փոլիթիֆա»ն (Մայիս 27) կ'արձագանգէին լուրին: Քրտական օրաթերթը կ'ըսէր թէ Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան բանբերը՝ Զիւնիկ Աղաջանեան լուրը հաղորդելով Ա. Էֆ - Փէ-ին յայտնած է թէ ան հետեւանք է համանախագահներու այցելութեան եզրակացութեանց:

ԸՐՄԷՆՓՐԷՍ,

(Մայիս 25 / 28)

«ՀԱՅ»-Ի ՆՍՏԱՇՐՋԱՆԸ ՎԵՐՋ ԳՏԱԾ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍՈՎ

ՊՈՒՏԻՆ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

ՀԱՅ-ի նստաշրջանին բացման խօսքը արտասանած է Արտաքին նախարար Վ. Օսկանեան եւ ներկայացուցած Մոսկուայի նոր անդամները Բելառուսիոյ եւ Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նոր նախարարները՝ Լ. Մալցեւին եւ Ս. Իվանով: Նշած է որ պայմանագիրը որ իր 10ամեակի նախօրեակին կը մտնէ անոր մասնակից երկիրներու փոխ գործակցութեան նոր կարեւոր փուլ, որ կ'ենթադրէ հաւաքական ապահովութեան համակարգի գործնական ձեւաւորում, հիմնուած՝ համապատասխան շրջանային կառուցուածքներու ստեղծման վրայ: Նախարարը անդրադարձած է ահաբեկչութեան եւ ծայրայեղութեան անդրսահմանային բնոյթին որ կը սպառնայ կեդրոնական Ասիոյ:

Նոյն օրը Մոսկուային անդամ երկիրներու Հայաստանի, Բելառուսիոյ, Ղազախստանի, Կիրկիզիայի, Ռուսաստանի եւ Տաճիկիստանի նախագահները միասնական յայտարարութիւն մը ընդունած են: Հոն յանձնառութիւն կը յայտնուի սպառազինութիւնները կրճատելու, միջազգային ապահովութիւնն եւ ռազմավարական կայունութիւնը ամրապնդելու գործին:

Մայիս 25-ին, աւարտած է ՀԱՅ-ի (Հայաբական անվտանգութեան Մոսկուայի) նստաշրջանը մամուլի ասուլիսով մը, որու ընթացքին արծարծուած է Ղարաբաղի հարցը: Այս առընչութեամբ, յիշեցուցի թէ Մինսկի խումբի ամերիկացի եւ ֆրանսացի համանախագահները քանիցս յոյս յայտնած են, իրենց յայտարարութիւններուն մէջ, թէ Ղարաբաղի հարցը կրնայ լուծուիլ խաղաղ գործընթացով, հարցում եղած է թէ արդեօ՞ք Ռուսաստանի ալ նմանօրինակ յայտարարութիւն մը չի նպաստեր գործընթացի դիւրացման, Պուտին պատասխանած է՝ «պէտք է վստահեցնեմ, որ եթէ չըլլային այս չրջանին մէջ խաղաղութեան հասնելու, այդ թիւին մէջ՝ զարթարաղեան բարդ հարցի կարգաւորման ուղղուած Ռուսաստանի հետեւողական ջանքերը, ապա զժուար թէ միւս համանախագահները կրնային որեւէ յայտարարութիւն ընել»: Պուտին նշած է նաեւ որ Ռուսաստանի միջնորդական ջանքերը վերջին ժամանակներուն աշխուժացած են եւ ատոր տեղեակ են թէ Հայաստանի թէ Ադրբեջանի ղեկավարները: Եւ արդէն այդ է որ կարելի դարձուցած է Եւրոպայի եւ ԱՄՆ-ու հանդիպումները ու Մոսկուա կը խորհի նոյնիսկ աւելցնել այդ ջանքերը: Բայց, կը ճշդէ Պուտին, Ռուսաստան որեւէ պարագայի մէջ, ճնշում չի բանեցներ երկու կողմերու վրայ, որպէսզի համաձայնութիւն ձեռք ձգուի: Ըստ Պուտինի, միայն Հայաստանը եւ Ադրբեջանը իրաւունք ունին համաձայնութեան գալու, Ռուսաստանը, ինչպէս միւս երկու երկիրները, միայն միջնորդի դեր կրնան խաղալ եւ երաշխաւորել ձեռք ձգուած համաձայնութիւնը:

⁂

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԱՋՆԵՐԸ

Կը պարզուի որ 1990-ին Ադրբեջանի մէջ կազմուած է վտարանդի կառավարութիւնը՝ «Սեւան - Զանգեզուր դեմոկրատական հանրապետութեան եւ Իրաւանի» (Երեւան): Նախաձեռնող խումբը «սահմանադիր ժողով» հրաւիրած է վերջերս, յայտարարելու համար որ պէտք է ադրբեջանական երկրորդ պետութիւն մը ձեւաւորուի «Արեւմտեան Ադրբեջան» անունով որուն քաղաքացիները երկաքաղաքացիութիւն ունենան: Ատոր պատճառաբանութիւնը այն է որ ներկայի Ադրբեջանը «Հայաստանին կցուած» իր տարածքներուն տիրութիւն ընելու կարող չէ, քանի որ դեռ չեղեալ չէ համարուած Իրաւանը Հայաստանի մայրաքաղաք ճանչնալու եւ Զանգեզուրը Մորհրդային Ադրբեջանին կողմէ Հայաստանին տալու որոշումը:

Նախաձեռնողները որպէս Բ. նպատակ որոշած են ընդունել տալ որ «Արարատեան Հանրապետութեան» (1927 - 1931) եւ Մորհրդային Հայաստանի կողմէ «Հայաստանէն վտարուած Ադրբեջանցիներ»ու ցեղասպանութիւն կատարուած է:

⁂

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ԿԵԴՐՈՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Մոսկուայի մէջ սկսած են Ս. Խաչ մեծ տաճարի մը եւ հայկական կեդրոն - համալիրի մը շինարարական աշխատանքները: Համալիրը կ'ունենայ հայկական դէպրոց, արուեստանոց, դահլիճ, մշակութային կեդրոն, ճաշարան եւ այլն:

Ռ. ՓՈՋԱՐԵԱՆ ՊՐԻՍԼԷ ՊԻՏԻ ԱՑՑԵԼԷ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

2001 թ·ի Յունիսի 6–8–ը Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ Ռոպէր Քոչարեանը պաշտօնական այցով գտնուելու է Պրիւսէլում: Այցելութեան ընթացքում ՀՀ Նախագահը պաշտօնական հանդիպումներ է ունենալու Եւրոպական Մորհրդարանի եւ Եւրոպական Յանձնաժողովի նախագահների, Եւրոպական Միութեան Գերագոյն Ներկայացուցչի ու ՕԹԱՆ–ի Գլխաւոր քարտուղարի հետ:

Նախագահ Քոչարեանին ընդունելու է Պելժիայի Թագաւորութեան Թագաժառանգ Ֆիլիփը, տեղի կ'ունենան հանդիպումներ Պելժիայի Ներկայացուցիչների Պալատի եւ Սենատի նախագահների հետ, ինչպէս նաեւ բանակցութիւններ կառավարութիւնում: Պաշտօնական այցելութեան ընթացքում նախատեսւում է նաեւ երկկողմ «ԻՀԿառավարական համաձայնագրերի փաթեթի ստորագրման արարողութիւններ եւ մի շարք այլ պաշտօնական միջոցառումներ:

Այդ օրերին՝ Յունիսի 8–ին, Պրիւսէլի հանրահայտ Սէն Միշէլ մայր տաճարում հայ մեծահարուստների մասնակցութեամբ տեղի կ'ունենայ Քրիստոսէ

Եկեղեցիները Հայաստանում պետական կրօն հռչակելու 1700-ամեակին նուիրուած համերգ: Պելժիահայ համայնքի, ՀՀ դեսպանութեան եւ Հայ Առաքելական Եկեղեցու կողմից նախաձեռնած այդ համերգը ամենամեծ միջոցառումն է Պելժիայում, Քրիստոնէութիւնը Հայաստանում պետական կրօն հռչակելու 1700–ամեակին նուիրուած տեղի ունեցող միջոցառումների շարքում:

Բոլոր տեղեկութիւնների համար կարելի է զանգահարել՝
(32·2) 346 56 67 հեռախօսահամարով:

ՀՀ ԴԵՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ
ՄԱՄՈՒԼԻ ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ

21 Մայիսի 2001թ·, Պրիւսէլ

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահը՝ Էմիլ Լահուտ Փարիզ ժամանեց Մայիս 28-ին, պետական այցելութեամբ, երբ Մերձաւոր – Արեւելքի կացութիւնը մտահոգիչ կը մնայ եւ բրտութիւնները չեն դադրիր: Լիբանանցի պետական գլխակարի մը առաջին այցելութիւնն է 1965-էն ի վեր: Երկիրը տնտեսական ծանր տագնապ մը կ'ապրի (պարտքը 25 միլիոն տոլար է): Հոկտեմբերին Պէյրութի մէջ տեղի պիտի ունենայ Ֆրանսախօսութեան վեհաժողովը, ինչ որ մեծ յոյսեր ներշնչած է Լիբանանի: Խօսակցութեանց բազմաթիւ նիւթերու կարգին, Լահուտ նաեւ հարաւային Լիբանանի սահմանային հարցն ունի, ուր լիբանանեան բանակը չէ հաստատուած իսրայէլեան ուժերու քաշուելէն ետք, որովհետեւ չուզեր Հեզպոլլահին հետ ալ ճակատ ճակատի գալ: Լիբանան կ'ուզէ որ ՄԱԿ-ի ուժերու բանակը աւելնայ (փինիւլ) մինչ Ֆրանսա կ'ուզէ որ այդ ուժերը նուազին: Է. Լահուտ երկար հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկարո»յի (Մայիս 26) ուր կը պարզէ իր երկրին դժուարութիւնները:

ԹԻՖԼԻՍԻ ՄՕՏ, Մայիս 25-ին, շուրջ 1000 զինուոր ապաստամբած են բողոքելու համար կեանքի իրենց պայմաններուն դէմ: Բանակին ալ ափազանդի մէջ էր, որովհետեւ «պետական հարուածի փորձի» մը մասին կը խօսուէր: Կառավարութիւնը խօսակցութեանց ձեռնարկած է ապստամբներու հետ, որոնք ապահովութիւն տուած են որ միտք չունին Թիֆլիսի վրայ քալելու, բայց, դժգոհութիւնը կը մնայ: «Մեր բանակը ահաւոր կացութեան մէջ է, կ'ըսէ գնդապետ Գէորգի Կրիալաշվիլի, ապստամբ գունդին հրամանատարը, եթէ երկիրը բանակի պէտք չունի պէտք է լուծուի: Կ'ամչնամ եւ զինուորներուս ու սպաներուս աչքին մէջ չեմ կրնար նայիլ: Սպաները աւելի քան տարի մըն է որ իրենց աշխատավարձը չեն ստացած»: Շեւարնաձէ ելոյթ ունեցած է հեռատեսիլէն ցաւ յայտնելով, ըսած է որ անոնցմէ մէկ քանին անձնապէս կը ճանչնայ, պարզեւատրած է անոնցմէ շատեր, այդ պատճառով ալ աւելի ցաւալի է պատահածը: Մայիս 28–ին, ապստամբական չարժումը վերջ գտած էր:

ԱԼԺԵՐԻՈՑ Քապիլները չեն հանդարտիր եւ նախագահ Պութեֆլիքայի չատ անորոշ ելոյթը, Մայիս 27-ին, չէր կըրնար կացութիւնը բարելաւել: Թիվը – Ուզուէն ետք, Պեժայայի մէջ է որ հազարաւոր ցուցարարներ փողոց իջած են դատապարտելու համար Քապիլիոյ խռովութեանց արիւնալի զոհումները:

ԹՈՒՐՔԻՈՑ կրօնական չրջանակներուն հակազդեցութեան թիրախ եղած է երկրին Զբօսաչրջութեան նախարարին այն տեսակէտը որով վերանորոգուելիք եկեղեցիներուն կրօնաւորները պիտի ենթարկուէին կրօնական տեսչութեան: Ցունական տիեզերական պատրիարքութիւնը յայտարարութեամբ յիշեցուցած է Լօզանի դաշնագրին տրամադրութիւնները, փոքրամասնութիւններու կրօնական պարտաւորութիւններուն մասին: Կրօնքի նախկին տեսուչն ալ ըսած է թէ եթէ քրիստոնեայ կրօնաւորները կրօնական տեսչութեան կապուին ու անոր կողմէ նչանակուին, վատիկան ալ կրնայ իմամներ նչանակել:

ՌՈԼԱՆ ԿԱՌՈՍԻ թենիսի փարիզի Մի-ջազգային մրցումներու (Մայիս 28) նախօրեակին «Ֆիկարօ» հարցազրոյց մը ունեցած է Ագասիի հետ, Հռոմի մէջ: Հակառակ այս տարուան ձախողութիւններուն կը դրէ թերթը, Ագասի լաւատես կու գայ Փարիզ: Այն հարցումին թէ լաւատե՞ս է թէ յոռետես, Ագասի կը պատասխանէ.– «Կեանքը նուէր մըն է: Ամէն օր նուէր մըն է, բայց, խոտաում մը չէ»:

ՊԷՅՐՈՒԹի Լիտուանիոյ շնորհանուր հիւպատոսը՝ Ռեմոն Սարկիս առեւանգուած է Մայիս 27-ին անծանօթներու կողմէ, որոնք փրկագին պահանջած են:

ԻՏԱԼԻՈՑ Թաղապետական ընտրութեանց Բ. չրջանը կատարուեցաւ Մայիս 27-ին: Հռոմ, Թորինօ եւ Նափոլի ձախ ձեռք մնացին:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Ազատական կուսակցութեան (Աջի Ուժերու Միութիւն) գլուխը ընտրուած է նախկին փոխ - վարչապետ՝ Բորիս Նեմցով, 88-ի դէմ 237 ձայնով:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ Կաթոլիկ Եկեղեցին պաշտօնապէս ներողութիւն խնդրեց Հրեաներէն 1600 Հրեաներու չարդին համար, Բ. աշխարհամարտի ընթացքին: Մայիս 27-ի երեկոյեան ալ, Պապին գլուխը մէկ ամբողջական կարգացուած է Վարչաւայի հրէական նախկին կեթոյի մօտ:

ՀԵԼՄՈՒԹ ՔՈՀԼի կրտսեր զաւակը՝ Փէթըր Քոհլ, 35 տարեկան ամուսնացած է Թրքուհիի մը հետ՝ Էլիֆ Սէօզէն, 31 տարեկան, Վոսփորի ափին Օսմանեան նախկին պալատի մը մէջ: Քաղաքային պսակէն ետք, կրօնական երկու արարողութիւններ տեղի ունեցած են. կաթոլիկ եւ մահմետական: Փէթըր եւ Էլիֆ իրարու հանդիպած են տասը տարի առաջ Մասաչուսէթսի ամերիկեան համալսարանը: Հելմութ Քոհլ կոչ ըրած է հրաւիրեալներուն որ նուէրները ընեն Թուրք նախկին ռազմիկներու հիմնարկութեան:

ՎԵՐՅԻՇՈՒՄՆԵՐՈՒ ԿԱՐԳՈՎ

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԷՄԸ

... վերապրեցէք այդ տարիները: Թարմացուցէք, առանց թուլնալու նախապաշարումի, թարմացուցէք յիշատակն այն երջանիկ շրջանին, երբ դադրած էիք ըլլալէ անտէր, անտուն:

Անմիաբան հայը կը քանափոխուէր, կէվափոխուէր:

Անկախ Հայաստան կը դառնար կեդրոնացնիգ ուժը բոլորիս: Միակը: Բոլորիս:

ՍԱՀԱԿ ԵՊԻՍԿ. ԿՈԳԵԱՆ

Սուպիա, Մայիս 28, իր յիշելի տարիով՝ 1918, մեզի համար չատոնց լուսափայլ թուական կը նկատուի: Պատմարժէք՝ անպայման, քանի ասիկա մեր նորագոյն պատմութեան մէկ եզակի անկիւնադարձը կը պարզէ իր Մայիսեան խոյանքներով, «անձեւ քաոս»է կենսատու Պետութիւն ստեղծելու իր արտասովոր փոյթով: Այլ նաեւ՝ իշխանութիւնը իր ձեռքը կեդրոնացուցած մարդոց այլապէս օրինակելի եւ, հետեւաբար, ուսանելի նուիրումով: Անձնուէր, անձնուրաց, անկասկած (*):

Անուրանալի եւ անվիճելի իրողութիւն է, թէ մինչեւ Անկախութեան հռչակման թուականը եւ, ասոր յաջորդած կարճատեւ ժամանակը, աւելի քան վեց դար անընդմէջ, Հայաստան լոկ աշխարհագրական հասկացողութիւն մըն էր թէ՛ մեզի եւ թէ՛ այլոց համար: Պատմութեամբ երիցս հարուստ հողատարածք մը, առանց հիմնական սահմանագծումի, ազգային – պետական ուրոյն կառոյցի: Անդէմ, անդո՛յն, խայտաբղետ բնակչութեամբ:

1915-ի անագորոյն թուականին, այդ աշխարհագրական տարածութեան արեւմտեան լայնածիր հատուածը, – մեր պատմական հայրենիքին ողնասիւնը, – կը դառնայ աւերակոյտ, կ'ամայանայ իր բնիկ հայ տարրէն: Իսկ 1918-ի կէսերուն, հայրենիք հասկացողութեան ներքեւ բանաձգուող միւս՝ արեւելեան հատուածին եւս կը սպառնայ նոյն անողոք ճակատագիրը, - աւեր եւ կոտորած:

Երբեակ ճակատամարտերով չահուած հողը, - հազիւ հազ չնչելի, - աստիճանական ընդարձակումով, ապրելու եւ գոյատեւելու չօչափելի տարածք կ'ապահովէ իր կորովի տիրոջ, այսինքն՝ մեզի: Հաւատեաւ՝ մեր նորաստեղծ Պետութեան տարածութիւնը կը կազմէ մօտ 70·000 քառ. քիլոմեթր, մօտ մէկ ու կէս միլիոն բնակչութեամբ:

Եւ, չմոռնանք էականը: Երկրին ազգային դրոշմը:

Արդարեւ, Հ.Հ. կարճ, այլ բախտորոշ ժամանակաշրջանին, մերոնք թիւով զեբակիւռ դիրք կը գրաւեն իրենց պապենական հողերուն վրայ: 1918-ի նեղ տարածքի 55-ը, բարձրանալով 1920-ին կը դառնայ 85 տոկոս: Ուրեմն, հայրենիքը բառին իսկական առումով կը հայանայ: Սահմանափակ ժամանակի մէջ:

Ասիկա, անկասկած, կը նշանակէ ՀԱՅ Պետական խարխափ ամրապնդում: Գոյութեան արմատացում:

Պարտինք խոստ կարեւոր համարիլ 1919 Դեկտեմբեր 26-ի որոշումը՝ Հայերէնը Պետական պաշտօնական լեզու նկատել: Հայաստանի Հանրապետութեան լեզուն հայերէնն է եւ պարտադիր զօրքի եւ բոլոր պետական ու հասարակական հիմնարկութիւններու համար:

Յաա՛կ եւ որո՛շ: Յատկապէս կիրարկութեան ուղղութեամբ:

Կ'ուզենք կէտ մը ուշադրութեան յանձնել: Դեռ տարւոյն կէսերուն, մեր լեզուին անպաղարտ դիմագիծին պահպանման բծախնդիր մարդիկ, մամուլի գրիչներ մասնաւորաբար, կեանքի կը կոչեն «Հայացման կոմիտէ» մը: Բացայայտ նպատակներէն մին կ'ըլլայ՝ յառուկ հսկել մամուլին լեզուին: Ո՛չ միայն հայերէնի, այլեւ ղերծ լեզուական վրէպ - վրիպանքներէ: Աւա՛ղ, ամէնէն խոցելի մարզը մեր մամուլի արեւելեան հատուածին: Յաւօք, դեռ հիմա ալ քիչ չէ թիւը գրիչներու, որոնք, առանց խղնելու, իրենց սա նպատակաուղղուածութիւններով, միտումնաւորութիւններով, նպատակամղուածութիւններով ու դեռ չեմ գիտեր ի՛նչ – ի՛նչ անճառնի խօսքերով եւ, նաեւ սիրամարիլ 'օտար անհարկի բառերով (սոփեստութի՛ւն) ծռած - ճռղած լեզուի կը վերածեն մեր մեծաչուք հայերէնը:

Պետական կառոյցի կազմաւորման եւ ամրապնդման հոլովոյթին մէջ, հիմնական դեր կը կատարեն ժողովրդավարական սկզբունքները: Ինչպէ՞ս կարելի է անտեսել այն հպարտաւիթ փաստը, թէ ամէն աւելի քան ութ տասնամեակ առաջ, աւերակ անկիւն մը աշխարհի քարէքսին վրայ, ապատ ընտրութիւնները՝ առանց սեռի եւ դաւանանքի խտրութեան, ուղղակի եւ դաղտնի, հիմնուած համեմատական սկզբունքի վրայ, իբր դերադոյն օրէնք, իբր հաստատ հանդանակ, դործադրութեան կը դրուին, առանց տատամսումի: Ինչպէ՞ս անտեսել նաեւ այն փաստը, թէ խօսքի եւ խղճի ազատութիւնները՝ ընկերային, կրօնական թէ քաղաքական երբեակ ուղիներով, ո՛չ միայն իբր դաւանանք կ'ընդունուին, այլեւ պայմաններուն ներած չափով կը գործադրուին:

Գալով վարչական վերին մեքենային, կը բաւէ մտաբերել, թէ հաստատուած կարգ ու կանոնին համաձայն, կառավարութիւնը պատասխանատու կը մնայ ժողովրդեան վեհապետութիւնը արտայայտող միակ Ժողովրդարանին եւ, հետեւաբար, կը տապալի ատոր անվստահութեան քուէով: Եւ այլն:

Անկախ Պետութեան պայութիւնը կենսաբար աւիւն կը ներարկէ մեր ժողովուրդին: Սուպիա, առաւել քան վեց դար չարունակ կորաքամակ ու նկուն եւ, մանաւանդ, մահուան սարսափը սրտին պատմութեան քարուտ ճամբաները մաշեցուցած մեր ժողովուրդին համար, անկախ պետականութեան ըմբռնումը կը դառնայ առօրեայ իրողութիւն: Անվիճելի փաստ: Այս երեւոյթը հիմնովին կը հոդեփոխէ անոր մէջ արմատացած եւ ընդհանրացած այն նուաստ համոզումը, թէ ինք անկախ հայրենիք ունենալու եւ զայն պահել - պահպանելու կարելիութիւններէն ի սպառ զրկուած է: Եւ, հետեւաբար, ճակատագրականօրէն սահմանուած է ենթարկուելու օտար իշխանութիւններու կամքին: Մնալու միշտ ենթակայական վիճակի մէջ: Ըլլալու ազդութեամբ հայ, բայց քաղաքացիութեամբ օտար:

Այսպէս, բովանդակ ժողովուրդն է, հայութիւնն է իր լման կազմով, որ կը փարի նորաստեղծ Հանրապետութեան: Մտաւորական թէ ռամիկ, Դաշնակցական, Ռամկավար, Հնչակեան, Էս – Էռ, հոգեւորական կամ աշխարհական, բոլորը անխտիր, անկախ հայրենիքին պոյութեան մէջ կը տեսնեն ազգին ոսկեղէն երազին իրականացումը: Հայութեան նոր գարթօնքը, ազգային ամբակուռ խարիսխը:

***

Իբր հուսկ բանք, յիշենք Թէոդիկի սա խօսքերը, արտայայտուած Պոլիս, Անկախութեան հռչակման Բ. տարեդարձին առթիւ:

– Շնորհաց թուական մը եղաւ ատուգիւ 1918 տարին՝ իր Մայիս 28 թուականով: Հին ու նոր բոլոր տարեդարձները կը չքնաղ այլեւս ամէնուս աչքին, եւ Ալիշանի ոգին է, որ կը թեւածէ ամէնուս վրայ, իր մարտագոռ պատգամը որոտալու մեր ականջն ի վեր.

Հրաւէր հայրենեաց հռչակի ընդհանուր
Հոգիք Հայկազանց բորբոքին ի հուր:

Այսպէս տօնենք այս օրը, ամէն ուր որ Հայ մը կայ, ամբողջ թափովը մեր անսովոր խանդավառութեան:

Շնորհաց թուական մը, արդարեւ:

ԺԻՐԱՅՐ ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Ի՞նչ խօսք, թէ «անձնիճ նուիրեալ»–ներու բացակայութիւնը սա մեր նոր ժամանակներուն, մեր փոքր կտուրին տակ, տխո՞ւր, շա՛տ տխուր իրողութիւն մըն է: Մեղք...

Ժ. Մ.

ՄԱՅԻՍ 28
ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՅՔԱՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱՆԻՇ

– Դա՛րձ, դէպի տուն...:

Լենինի պատգամն է ուղղուած ռուս – թրքական պատերազմի բոլոր ճակատներուն վրայ յաղթականօրէն կռուող ռուս բանակի զինուորներուն: Շուրջ 300 քիլոմեթր երկարութիւն ունեցող ռազմաճակատը քայքայուեցաւ մէկ օրէն միւսը եւ հայ կամաւորական դունդերը առանձին մնացին մեր զարաւոր թշնամիին դէմ, որ կու գար հայութեան միւս կէսը եւս ենթարկելու արեւմտահայութեան ճակատագրին:

1918 Մայիս ամսուան կէսերուն, թրքական բանակը անցած էր Արարս գետը եւ կը պատրաստուէր յարձակելու արեւմտահայ զաղմական ժողովուրդով ողողուած Էջմիածնի եւ Երեւանի վրայ:

Հայութեան համար օրհասական օրեր էին:

Եւ դրեթէ ընդհանուր յուսալքութեան ու պարտուողական հոգեբանութեան մէջ, մարդ մը, հայկական յեղափոխութեան կրակներուն մէջ հոգի ու մարմին առած առասպելատիպ մարդ մը, Արամ Մանուկեան, ծառացաւ յանկարծ, չունչ ու ոգի ներշնչեց բովանդակ ժողովուրդին, ու մղեց զինք դէպի քսաներորդ դարու Հայոց Աւարայրը՝ Սարդարապատ:

Ու այնտեղ, տեղւոյն վրայ, 451 թուականի կրօնական Սուրբը, Ղեւոնդ Երէցը, նոր անուն ու կերպարանք զգեցած եւ փոխած միայն անուն – Գարեգին Յովսկեան – նոյն ոգիով, հոդեկան նո՛յն խոյանքով, խաչ ի ձեռին առաջնորդեց իր ժողովուրդը դէպի յաղթանակ:

Սարդարապատի, Բաշ Ապարանի եւ Ղարաքիլիսայի ճակատամարտները մղուեցան ամբողջական հայութեան կողմէ, ապրելու եւ յաղթելու կամքով գօտեպինդ՝ միակամ ու միասիրտ հայ ժողովուրդին կողմէ եւ քանի մը օր ետք յայտարարուած Հայաստանի Անկախութիւնը արդասիքն էր ճակատամարտներուն մէջ իրենց վէճանքերը պատարագած բոլո՛ր սուրբերուն, անխտիր բոլո՛ր նահատակներուն թափած արեան ու կոտրուղ բոլո՛ր հերոսներու առասպելական քաջութեան ու նուիրումին:

Ահա թէ ինչու Մայիս 28-ը Ազգային մեր մեծագոյն տօներէն մին է: Առանձնապէս ոչ ոքի կը պատկանի ան: Հաւաքական դերագոյն խորանի մը, համաժողովրդական խորունկ դիտակցութեան մը պոռթկումն էր որ ինքզինք յայտնաբերեց մայիսեան բախտորոշ այդ օրերուն եւ Հայրենիք ունենալու ու ազատ կեանքով ապրելու իրաւունքը ընծայեց ազատատենչ Հայկ Նահապետի հեռաւոր թոռներուն:

Հակառակ կարգ մը մարդոց, կարգ մը «հեղինակաւոր մտաւորականներու» բարձրաղաղակ երեմիական ողբերուն: Հայոց Ազգը ներքին վէճ ու տարակարծութիւն չունի հիմնական արժէք ներկայացնող թուականներու եւ հոգեկան հարթութիւններու չուրջ:

Ոչ ոք տարբեր կը զգայ ու կը մտածէ Ապրիլ 24-ի մասին, այսօր ոչ ոք կ'ուրանայ Մայիս 28-ն ու այդ թուականին մեծախորհուրդ բովանդակութիւնը, ոչ ոք վէճ ունի Սեպտեմբեր 21-ին չուրջ, ոչ մէկ հայ իրրեւ Հայրենիք ուրիշ հող կը մատնանչէ, եւ այսպէս շարունակաբար:

Այս տրամաբանութեամբ, ինքնին պարզ կը դառնայ որ մենք խորապէս պատակտուած եւ անմխիթար ազգ չենք: Ունինք հարցերուն մօտենալու, հարցերը լուծելու, միեւնոյն նպատակները իրագործելու տարբեր եղանակներ, տարբեր ճամբաներ կը ջառագովենք, բայց մէջտ վերջին հանդրուանը նոյնն է բոլորիս համար:

Հիմա որ Ազգը տէրն է իր պատմական հայրենիքի մէկ մասին, Պետութիւն ու կազմակերպուած կեանք ունի անոր սահմաններէն ներս, ամբողջ հայութեան համակրանքն ու զօրակցութիւնը վայելող իշխանութիւն ունի եւ այդ իշխանութեան իսկ նախաձեռնութեամբ Մայիս 28ի տօնը կը նշուի մայրաքաղաք Երեւանի մէջ, համազգային, համահայկական տարողութեամբ, ինչո՞ւ դործելու նոյն ոճն ու եղանակը չտարածել նաեւ Սփիւռքի մէջ: Ինչո՞ւ մեւեւնոյն քաղաքին մէջ, տարբեր հաստուածներով եւ տարբեր թեմերով նշել Ապրիլ 24-ը, Մայիս 28-ը, Սեպտեմբեր 21-ն ու համարժէք այլ թուականներ եւ տօներ:

Մեր համոզումով, այս ուղղութեամբ առաջին եւ միակ նախաձեռնութիւնն ու վսեմաւոր դերակատարութիւնը պէտք է ստանձնեն Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպանատուները:

Վերջ պէտք է տրուի ոգեկան մթեւնոյն խարխափն ու հենքը ունեցող թուականներ հատուածաբար նշելու, այլեւս ժամանակավրէպ եւ խորթ աւանդութեան ներկայութեամբ մեր Պետութեան ներկայացուցիչներուն չուրջ, միութեան, միամտութեան եւ հաւաքական ապրումի արժէքներու պէտք է վերածել զանոնք:

Գ. ՍԵՊՈՒՀ

ՍԱՄՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹԸ ԽՕՍՔՈՎ ՈՒ ԵՐԳՈՎ

«Մկնիկ» կրթական աշխատանոցը որ չաբաթօրեայ դասընթացքներով կը տանի երկվեզու ուսուցումի մը լման գործը, զուգահեռ ձեռնարկներով ալ կը ջանայ յարմարպոյն չրջանակի մէջ գետեղել տարուած գործունէութիւնը: Այդ նպատակով դասախօսութիւններ, հանդիպումներ կը կազմակերպուին երբ առիթը ներկայանայ, երբ պայմանները ներեն: Այդ կարգի յետմիջօրէի մը հրաւէր ուղղուած էր Մայիս 19, Շաբաթ օրուան համար, համախմբուելու Խիզի Թարգմանչաց վարժարանին սրահը ուր Սասունցի Դաւիթի դիւցազնավէպը պիտի ներկայացուէր խօսքով ու երգով:

Ներկայացումը կը կատարէին երկու վիպասացներ՝ Անդրիկ Շահնազարեան եւ Արուսեակ Սահակեան: Առաջինը երկու բաժինները ստանձնած էր, երկրորդը խօսքին, պատումին: Ունկնդիրներու մեծ մասը կը կազմէին Մկնիկի մեծերն ու փոքրիկները. քանի մը տասնեակ չափահասներ ալ հոն կին, նման վայելքի առիթը չփախցնելու համար: Գորգերով, վարպետներով, բազմոցներով, բարձերով յարդարուած սրահին մէջ դիւցազնավէպին կարելի չափով յարիր մթնոլորտ մը ստեղծուած էր ուր չափահասներ յաճախ զպրոցական դրասեղաններու վրայ մնացած հերոսներ, հերոսական զրուագներ կը վերապատմէին, Մկնիկի մեծերը ուշադրութեամբ կը հետեւէին, հանդիպելու համար իրենց պատմուած, իրենց կարդացած զրուագներուն, տիպարներուն, իսկ ամէնէն փոքրերը առաւելապար քիչ մը զարմանքով կը դիտէին ազգային տարազով երկու տիկինները որոնցմէ մէկը կը պատմէր, կը պատմէր Դաւիթին, Մհերին, Կոզբադինին, Օհանին մասին, մինչ միւսը կը մեջամտէր պարբերաբար, իր դոռ, լեռներ դնդացնելու չափ դոռ ձայնով, ընդմիջելու համար խօսքին երբեմն միօրինակ ընթացքը:

Բերդ անունց համար որոնք առիթը չին ունեցած առանց Խսահակեանի, կամ Թումանեանի նման օմիլէտրդ»ներու ճանչնալու հայկական դիւցազնավէպը, այնպէս որպէս բանահիւսական արտադրութիւն հատած էր ան ու զրի առնուած, չատ հնատոքրքրական փորձառութիւն մը արձանագրեցին: Շատ, չատ տպաւորիչ կր յատկապէս Ա. Շահնազարեանի տասնեակ ձայնաւոր բաժինները լսել. մե՛ղք որ վայրին, յատկապէս ձայնականութեան, անչարմար պայմանները որոշակի խոչընդոտ եղան ամբողջական վայելքին:

Այսուհանդերձ, ստեղծուած ոգեւորութիւնը ձեռնարկը երկարաձգեց չատ քնական մղումով մը ու վիպասացութեան չայրորդեց մեծին ու պզտիկին չուրջպարը, որուն կ'ընկերանար Ա. Շահնազարեանի երգը:

ԱՐՓԻ ԹՈՒՐՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ
ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ
ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ

Յունուար – Փետրուար – Մարտ 2001

St. James Presso
Jerusalem

ԿՈՎԿԱՍ

ՓԱՐԻԶԱՏԱՐՆԵՐՈՒ ԱՊԱՀՈՎՈՒՄԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՋ

ԱՄԲ – կասպեան բարիւղով եւ ընդհանրապէս կովկասով հետաքրքրուած պետութիւններ կը դիմագրաւեն երկու հարց. առաջին՝ կասպեան ուժանիւթի պաշտպանման վերջնական գիծի ընտրութիւնը, երկրորդ՝ այդ գիծի ապահովումը: Այս երկու հարցերը կովկասը կը դարձնեն Միացեալ - Նահանգներու եւ Ռուսիոյ շրջանային բաղաբականութիւններու խաչաձեւման վայր: Ռուսիա կ'ուզէ պահել կովկասի մէջ իր հակակշիռը՝ հաւանական դաշնակից ունենալով Իրանը, իսկ Միացեալ - Նահանգներ թուրքիոյ օժանդակութեամբ կը փորձէ ազդեցութեան իր գօտիները տարածել դէպի Միջին Ասիա: Այս միջավայրին մէջ, Լեռնային Ղարաբաղի տագնապը կը ստացայ ուժերու դասաւորման վճռական գործօնի հանգամանք, եւ հարցին լուծումը, ի նպաստ վերոնշեալ երկու պետութիւններէն որեւէ մէկուն, այդ պետութեան կու տայ յաւելեալ կշիռ Կովկասի մէջ:

***

Ադրբեջանէն եւ Վրաստանէն անցնող խողովակները եւ քարիւղատարները ջրբլանի անտեսական բարգաւաճման եւ ապահովութեան վճռորոշ գործօններ են: Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ Ադրբեջանի հետ ունեցած իր հակամարտութեան պատճառով եւ պաշտպանելու համար երկրի տարածքին հաստատուած խողովակներու իր ցանցը, Հայաստան կը մերժէ կովկասեան այլ երկրի տարածքէն անցնող արտահանման գիծերը: Մոսկուան եւ Թեհրանը, կովկասեան այլ պետութիւններու կողքին, կը միտին պաշտպանել քարիւղի մղումի կայանները, խողովակներու հատման վէտերը, գետերու կամուրջները, անկախաբար ասոնց ազգային պատկանելիութենէն, որովհետեւ անտեսական շահերը գերակշիռ են: Այսուհանդերձ խնդրոյ առարկայ երկիրներէն կամ անվտանգութեան խմբաւորումներէն ոչ մէկը ունի այսպիսի առաքելութիւն մը կատարելու անհրաժեշտ ռազմական կազմակերպութիւնը, սարքերը եւ պատրաստուածութիւնը:

Կովկասեան պետութիւններուն համար վճռական հարցադրում է, թէ ո՛վ պիտի երաշխաւորէ խողովակաշարերուն ապահովութիւնը: Լեռնային Ղարաբաղի առընչութեամբ Ադրբեջանի հետ իր չարունակուող հակամարտութեան պատճառով Հայաստան դուրս ձգուած է քարիւղի եւ վազի փոխադրութեան գրեթէ բոլոր ծրագիրներէն: Ադրբեջանի մայրաքաղաքը Բաքուն, կասպեան ուժանիւթին հիւսիս եւ արեւմուտք փոխադրող խողովակաշարերուն հատման վայրն է: Վրաստանի պարագային, խողովակաշարերը երկրին միակ կապն են շրջանին մէջ զարգացող ուժանիւթի հարստութեան հետ, ինչպէս ցոյց կու տայ Բաքու – Սուփսա քարիւղատարը, որ Թիֆլիսի կ'ապահովէ մաքսային նկատառելի եկամուտ:

Առաջարկուած Բաքու–Ջէյհան խողովակաշարը Վրաստանին եւս պիտի ապահովէ չօչափելի հասոյթ: Հետեւաբար, Ադրբեջան եւ Վրաստան ուժանիւթի փոխադրութիւնը կը նկատեն միջոց մը՝ իրենց տնտեսական եւ քաղաքական անկախութեան եւ բարօրութեան իրագործումին համար: Հայաստանի միակ դաշնակիցները՝ Ռուսիան եւ, հատկապէս՝ Իրանն են: Այսուհանդերձ, Ռուսիա եւ Իրան կը նպատակադրեն օժանդակել Ադրբեջանին, Վրաստանին եւ Հայաստանին՝ վերահսկելու եւ ապահովելու իրենց քարիւղի եւ կազի փոխադրութիւնը, անկախաբար ներքին թէ արտաքին ազդեցութիւններէ: Ռուսիոյ եւ Իրանի համար հիմնական վտանգ են ուժանիւթի ենթակառոյցներու դէմ ահաբեկչական անճնաղանական յարձակումները եւ հրոսակային պատերազմները, ինչպէս նաեւ՝ հրթիռարձակումները. ասիկա երեւան եկաւ Ռուսիոյ Պաշտպանութեան նախկին նախարար Սերգէեւ Թեհրան կատարած այցելութեան ժամանակ:

Քարիւղի ճամբաները ապահովելու ռուսական եւ իրանական ծրագիրներուն դիմաց կայ ՎՈՒՈՒԱՄ՚ը (Վրաստան, Ուկրանիա, Ուզբեկիստան, Ադրբեջան եւ Մոլտովա): ՎՈՒՈՒԱՄ՚ը կ'ուզէ խողովակաշարերը պաշտպանող խաղաղապահ զօրամաս մը ստեղծել: Սակայն ՎՈՒՈՒԱՄ՚ի հաճեստ կարելիութիւնները կը սահմանափակեն խմբակին անդամներուն համագործակցութիւնը: Միւս կողմէ, ՎՈՒՈՒԱՄ՚ի անդամ երկիրները անհատապէս անկարող են զինուորական օժանդակութիւն ցուցաբերել արտաքին վտանգի մը պարագային: ՎՈՒՈՒԱՄ՚ի այն երկիրները, որոնց զինուորները կռուեցան Լեռնային Ղարաբաղի, Աբխազիոյ եւ Մերձդնեստրի հակամարտութիւններուն ընթացքին, թրծուած վեթերաններ են, անոնք վարժ են ուժանիւթի խողովակաշարեր պայթեցընելու եւ անպատրաստ՝ զանոնք պաշտպանելու: Առանց արեւմտեան մասնագիտութեան եւ միջոցներու: ՎՈՒՈՒԱՄ՚ի առջարկած ծրագիրները թուղթի վրայ սլաքաձ մնան:

Անկախ անկէ, թէ որո՛նք նեցուկ կը կանգնին կովկասեան պետութիւններուն, անոնք պէտք է որդեգրեն թեթեւ հեծելազօրի տիպի տարբերակը (120 - 200 մարդ կամ աւելի քիչ)՝ երաշխաւորելու համար անվտանգութիւնը: «Պլէք Հոք» կամ «էյչ - Այ - Փի» տիպի ուղղաթիռ մը օպտակար չենարան կրնայ ըլլալ ուժանիւթի ճամբաներու անվտանգութիւնը ապահովողներուն: Թեթեւ զէնքերով, թեթեւ հրթիռարձակներով, կամ պայթուցիկնեռով զինուած կռուողներու փոքրաթիւ խմբակներու դէմ ճակատելու համար կարեւոր է թեթեւ զէնքերով, արագահարուածներով եւ հատանաբար հրասանդնեռով զինուած հետեւակ զօրքին դէպի բախումի վայր արագ փոխադրումը: Այսպիսի առաքելութեան մը օժանդակելու համար թեթեւ հեծելազօրի այս տարբերակի որդեգրումը չի նշանակեր Կովկասի բանակներուն ամբողջական վերակազմաւորումը, զինումը եւ մարզումը, այլ՝ միակ միաւոր մը, հատանաբար՝ դումարտակի կամ ջոկատի մը ստեղծումը:

Արեւմուտքը թեթեւ պարտաւորուի անհրաժեշտ փորձագէտները եւ սարքերը ուղարկել, նկատի ունենալով, որ կովկասեան բանակները կը թուին անպատրաստ ըլլալ քարիւղատարներու եւ կարգատարներու անվտանգութիւնը երաշխաւորելու համար: «Քոսովոյի Դաշնակից Ուժեր»ը կը հաստատէ, թէ «էմ – 10» օդանաւը ամէնէն արդիւնաւէտն է ցամաքային միաւորներու եւ զրահապատներու դէմ, որովհետեւ անոր յարաբերաբար դանդաղ թռիչքը օդաչուին առիթ կու տայ փնտռելու, ճանչնալու եւ իր դիտակին մէջ առնելու ցամաքային թիրախներ, ինչպէս՝ խողովակներու պաշտպանութեան պարագային: Այս միջավայրին մէջ, նըման անշարժ թեւեր ունեցող օդանաւեր, ինչպէս՝ ռուսական «Սու - 25»ը կամ յարձակողական ուղղաթիռները արդիւնաւէտ կրնան ըլլալ: Ինչպէս ցամաքային ուժերը, օդուժը եւս կարիքը ունի լաւորակ հետախուզութեան՝ ճանչնալու եւ տեղեկութիւնը ուղղելու դէպի օդային հետախուզական կեդրոններ, կամ ցամաքային ուժերը: Առ այժմ կովկասեան պետութիւնները հեռաւոր շրջաններու մէջ չարժումներու հետեւելու համար պէտք է դործածեն օդային դիտարկում, ինչպէս՝ «Օ - Վի - 1 Մոհաուք»ը, «Օ - Թի - 47 Պի - Սեոնա»ն, կամ ուղղաթիռի տարբերակ մը:

Կովկասի պետութիւնները իրենց խողովակաշարերուն պէտք է հսկեն դուրսի մեծ դերակատարներու ճամբով: Ռուսիա կ'ընդունի, թէ Իրան տարիներու փորձառութիւն ունի իսլամեան յարձակումներու թէ ներքին խլրտումներու դէմ իր խողովակաշարերը, մղումի կայանները եւ զտարանները պաշտպանելու մէջ: Կովկասեան խողովակաշարերը, յատկապէս Բաքուէն սկսող եւ Իրանէն անցնող գիծը պաշտպանելու համար Իրանի հետ զինուորական անվտանգութիւնը համակարգելով՝ Ռուսիա շրջանին մէջ ձեռք կը բերէ դիւանագիտական նկատառելի ազդեցութիւն:

Հետախուզութիւն հաստատելու համար, կարեւոր է օտար եւ տեղական ցամաքային շրջուն պահակապուղներու եւ օդային դիտարկումներու միջոցով դիտերուն հերթական վերահսկումը: Հեռարձակ հրթիռներու վտանգը չէզոքացնելու Ռուսիոյ յամառումը շրջանի բոլոր ուժերը դոհացնող գրաւական մըն է: Այսուհանդերձ, մեկնելով վտանգի տեսակէն եւ շրջանի աչխարհագրական տուեալներէն, քարիւղատարներու ապահովութիւնը կարելի է լաւագոյն ձեւով իրագործել ցածէն թռչող օդանաւեր օգտագործելով:

«ՏԻ ԷՆ ԼԻՍԹ»
«Ասպարէզ»

Թարգմանեց՝ Լ. Ա.

LIVRES REÇUS

LE KEMP
une enfance intra-muros

JEAN AYANIAN

précédé de :
Vienne ou des étrangers dans la ville
par ANAHIDE TER-MINASSIAN

Editions Parenthèses,
collection diasporales, Marseille, 2001

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑԲԱՆՈՑՇ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

Զարչու Վահանենք չորս եղբայր էին, չորսն էլ ամուսնացած: Նրանց մայրը մահացել էր, տարիքն առած հայրը նոքից էր ամուսնացել եւ ունէր վեց մանկահասակ երեխայ, մէկն էլ (աղջիկ) կինն էր հետը բերել: Նախկին չարչին չատ աղքատ էր ապրում: Մեր հացը թըխում էր չարչու կինը: Երբ Աչիկը ալիւրը բռով չափում էր տալուց առաջ, յոտյ էլ հացերը հաչուում էի՝ ամօթ է, մի հաչուիր, թող մի երկու հատ էլ վերցրած լինեն, կարիքի մէջ են:

Մեր սենեակի դրան չփակուելն էժան չնստեց մեզ վրայ: Մեր բացակայութեամբ մտել էին եւ տարել ճաւարեղէնը, սաւանները, Աչիկի ճամպրուկը՝ մէջը մէկ-երկու չորացու գործուածք: Գործուածքներն էր ափսոսում, նոյնիսկ լաց եղաւ: Ի հարկէ, ոչ դողը գտնուեց, ոչ գողցուածը:

Մեծ ոչխարն այն ժամանակ արժէր 60–70 ռուբլի: Մի հատ գնեցինք: Եփում էինք վառարանի վրայ, հոտը գալիս սենեակով մէկ: Միսը չէր վերջանում, այնքան երկար կերանք, որ զզուեցինք ու այլեւս ոչխար առնելու փորձ չարեցինք:

Գիւղում տարբեր առիթներով թէ հարսանիքների մասնակցեցինք (անից տուն պարելով էին գնում՝ սա է տպաւորել), թէ հոգեհանգիստների: Հանգուցեալի տանը Աչիկը տեղացի կանանց հատասար լաց էր լինում, իսկ երբ մեր սենեակն էինք գալիս, սկսում էր լաց լինողների տնազն անել ու ծիծաղել: Ես բարկանում էի, ասում, որ միւս անգամ իր հետ մեռելատուն չեմ գնայ:

Երեմը մի հետաքրքիր դէպք պատմեց, ասելով, որ իսկական վիպական նիւթ է: Մեր գալուց երկու-երեք տարի առաջ էր պատահել: Արօ անունով մի ջահել սիրուն հարսի գայթակղեցնում է ամուսնու ընկերներից մէկը, եւ Արօն փախչում է նրա հետ: Որոշ ժամանակ անց, սակայն, ետ է գալիս: Ջեմ յիշում, թէ դրանից յետոյ ինչպէս են դասաւորում ամուսինների յարաբերութիւնները, բայց ամէն անգամ, երբ նախկին ընկերները հանդիպում են, վէճ ու կռիւ է ծագում: Եւ մի անգամ Արոյին փախցնողն ասում է՝ ի՞նչ ես ուզում ինձնից, առ էս 5 կոպեկը, սա է կնոջդ վարձը: Ամուսինը վերցնում է 5 կոպեկանոցն ու խոստանում՝ հոգուս պարտքը լինի, սրանով մի փամփուշտ առնեմ ու սպանեմ քեզ:

Եւ, իրօք, չատ չուտով մի հարսնիքի ժամանակ երդիկից կրակում ու սպանում են Արոյին փախցնողին: Կասկածը, բնականաբար, ամուսնու վրայ է ընկնում, նրան ձերբակալում են: Դատը տեղի է ունենում Գիւմրիում: Բաւարար յանցանշանների բացակայութեան պատճառով ամուսինն ազատ է արձակւում: Որոշ ժամանակ անց գիւղում դարձեալ սպանութիւն է տեղի ունենում: Այս անգամ մարդասպանը դիւերով մտնում է հարս փախցնողի ազգականներից մէկի տունը եւ սպանում նրա կնոջն ու երկու երեխաներին: Դարձեալ Արոյի ամուսինն է կասկածւում, դարձեալ նրան ձերբակալում են: Այս պատահարութեան ժամանակ նա խոստովանում է, որ, այո, կնոջը փախցնողին ինքն է ըսպաննել, բայց այս պատմութեան հետ ոչ մի կապ չունի: Սակայն դա արդէն չէր կարող փրկել նրան, դատավճիռը լինում է՝ դնդակահարութիւն:

Իսկ ի՞նչ եղաւ Արօն, հինգ հոգու մահւան պատճառ դարձած ջահել հարսը: Նա ամուսնացել էր Ծիլքար գիւղի կոլխոզի նախագահի հետ եւ առօք-փառօք ապրում էր, երեւի խղճի խայթ էլ չէր զգում:

Որդնաւում մի միայն մի կոմունիստ կին կար՝ Արուսը: Լուրջ կին էր: Ամուսինը մթերում հաւաքող Արտաշն էր: Երեխայ չունէին: Գիւղսովետի նախագահը ուրիշ գիւղից էր եւ ճմրան վատ եղանակներին, երբ չէր կարողանում իր պիւղը վերադառնալ, գիշերում էր նրանց տանը: Մի օր էլ լսեցինք, որ Արտաշը բաժանւում է Արուսից: Իրրեւ թէ պիչերը հիւրընկալուած նախագահն գնացել է դէպի Արուսի անկողինը: Ամօթից Արուսը հեռացաւ գիւղից, իսկ Արտաշը յետագայում եւս մի քանի կին փոխեց:

Ի վերջոյ Արուսն էլ գիւղ վերադարձաւ: Գործակատար Վաչօն իր կնոջը՝ Հերիքնազին փախցրել էր աղբիւրը ջրի գնալիս, այսինքն, թեւը մտել, բերել էր տուն: Սիրով ամուսիններ էին, չատ էլ երեխաներ ունէին, բայց Հերիքնազը մահացաւ: Եւ Վաչօն գնաց, Արուսին բերեց կնութեան, որը լաւ էր նայում նրա երեխաներին:

Որդնաւում մի մարդ էր ապրում, որ մեր Պուլանըխից էր: Նա պատմել էր, որ ես հարուստ տնից եմ, որ իմ հօր տունը չատ կով ու ոչխար, դոմէշ է ունեցել: Եւ երբ մի օր ես մէկին դիտողութիւն արեցի, որ հետս ձեռքով չխօսի, նա դա պատրուակ սարքեց, որ ինձ բիւրոկրատ անուանի: «Բա ոնց, – ասաց, – հարուստի աղջիկ ես եղել, ուրեմն բիւրոկրատ ես»: Շատ ափսոս, որ ես այդ հարստութիւնը չէի տեսել ու չէի վայելել:

Այսպէս աւարտուեց 31–32 ուսումնական տարին: Աչիկի հետ արձակուրդներին գնացինք Երեւան: Հոփոխիկն ու Զարիկը մի փոքրիկ սենեակ ունէին 26 կոմխարների զբօսայգու պատին կպած մի չէնքում (հիմա չկայ, քանդել են), հէնց աստիճանների վրայ: Մի մահճակալ եւ մի սեղան էր տեղաւորւում, բայց ընդարձակ քարէ պատշգամբ ունէր, որը նայում էր այգուն: Ճարկի բոլոր բնակիչներն ամրանն այնտեղ էին քնում, մենք նոյնպէս, այնպէս որ սենեակի փոքրութիւնը չէր խանգարում:

(Շար. 35)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 3

ՏՕՆ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ

Այս առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ հիւրընկալ Փարիզի դմնուող, Ալեպցի Հայոց Առաջնորդ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարի հոգաբարձութիւնը՝ Սուրբ Յարութեան տօնին առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած է իւզապինի հետեւեալ նուէրները:

Տիկին Վերժին Տէմիրտեան՝ Ապա Փափազեանի յիշատակին 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հերվէ Նալպանտեան 150 Ֆր., Տիկին Վարդիկ Հուպուեան 500 Ֆր., Պր. Ռոպէր Ունանեան 150 Ֆր., Պ. Կարապետ Մելիքեան 100 Ֆր., Տիկին Մարի Այվազեան 300 Ֆր., Պր. Հայկազուն եւ Օրիորդ Ֆրանսին Գազանճեան, Պր. Ժան Յորթիւնտօ, Տիկին Ազատուհի Տոզրամաճեան, Պր. Կրէկուար Էվէնեան 100-ական Ֆրանք, Տիկին Նաւրի Համբարձումեան 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէռ Յակոբեան 500 Ֆր., Պր. Վարդգէս Փափազեան 200 Ֆր., Պր. Շառլ Պայրամեան 100 Ֆր., Տիկին Ժոսլին Զազմազճեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Օսկանեան 500 Ֆր., Պր. Խոսրով Աճէմեան 1000 Ֆր., Տիկին Նէլլի Միսիրեան 500 Ֆր., Պր. Ժագ Պաթմանեան 200 Ֆր., Տիկին Հէլէն Տամլամեան 300 Ֆր., Տիկին Ռոզա Նալպանտեան, Օր. Սոնա Բաբէլեան, Տիկին Էմէ Պէռէրեան 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Գրիգորեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիս Պազըճեան 1000 Ֆր., Պր. Յարութիւն Յովակիմեան, Պր. Բագրատ Գոսէմ 200-ական Ֆր., Պր. Պօղոս Ֆէնճեան 150 Ֆր., Պր. Էրիկ Պազըճեան 1000 Ֆր., Օր. Տանիէլ Պարթէնեան 100 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կէվճեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալպէռ Սարեան, Տիկին Մարկրիտ Ալթունեան 100-ական Ֆրանք, Ժպտունի ընտանիք 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորոսեանէրեան 100 Ֆր. Պր. Փաթրիք Փիլոսեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ս. Պարկիրճեան 500 Ֆր., Տիկին Խալիլ Եապուլ 100 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Վարդէն Սէրքինկիւլեան 500 Ֆր., Պր. Փիէռ Գոնտաճեան, Պր. Ազարատ Մելիտոնեան 200-ական Ֆր., Տիկին Էմիլի Նարկիզեան 500 Ֆր., Օր. Հայկանոյշ Յակոբեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան 300 Ֆր., Օր. Օտէթ Օհանեան, Օր. Էլիզապէթ Մուսաեան 100-ական Ֆրանք, Տիկին Ասլէթ Յակոբեան 250 Ֆր., Տիկին Ժանին Փիէթրաս, Պր. Գրիգոր Թուղլուեան, Տիկին Լուիզ Մերիկօ 200-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արսէն Գալայճեան 250 Ֆր., Օր. Անն Փաթրմաճեան 100 Ֆր., Տիկին Ալիս Մուճեան 300 Ֆր., Տիկին Ասրիէն Տէրտէրեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Իվ Դաւիթեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Քէչիչեան 200 Ֆր. Օր. Մաուլէն Ափրապեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Մօրուքեան 150 Ֆր., Օր. Ալիս Գավէզեան 250 Ֆրանք, Տիկին Ալիս Գալէնտէրեան 300 Ֆրանք:

(Շար.)

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Թարգմանչաց Վարժարանի ուսուցչական կազմը 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Պր. Զաւիկ Ալպանեանի հօր՝ Յարութիւն Ալպանեանի մահուան առթիւ:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՈՒԻ

Ֆրանսահպատակ հայաստանցի կին մը, աշխատանք կը փնտռէ: Տրամադիր է տարեց անձ խնամելու, երախայ նայելու կամ այլ որեւէ աշխատանք ընելու:
Հեռաձայնել՝ Ժաննէն Յովակեանի
06 71 68 84 28

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

L'ASSOCIATION
TERRE et CULTURE
présente ses dernières réalisations
avec projections
le Vendredi 1er juin à 20 heures 30
12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille
— Entrée libre —

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՄՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

Հայոց հաւատք եւ աւանդութիւն յանձնախումբը
«ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԼՍԱՐԱՆ» հանդիսասրահներու չարքին մէջ, կը հրատիրէ Թիւ 11 Չրույց - դասախօսութեան (Ֆրանսերէն լեզուով)

«ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԷՆ ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ ԵՒ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԻ ՏՕՆԸ»

նիւթին չուրջ:
Հինգշաբթի, Յունիս 7, ժամը 19-ին
Բանախօսութեամբ՝
ՋԱՏԻԿ ՎՐԴ. ԱԻԵՏԻՔԵԱՆԻ
Սահակ - Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ
339, avenue du Prado
13008 MARSEILLE

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Les Rendez-vous de juin de la M.C.A.

VENDREDI 8 JUIN à 20h45
Venez nombreux
tomber sous le charme du conteur
ALBERT ANDONIAN
Dernière soirée de sa tournée
à travers la France
—— Cadeau-surprise à tous ——

SAMEDI 23 JUIN à 20h45
GALA M.C.A. 2001
Spectacle des élèves de l'Ecole de danse arménienne de la M.C.A.
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

UGAB — PARIS :

L'UGAB—Paris Ile-de-France vous convie à une rencontre
avec **CLAUDE MUTAFIAN**
Historien et Maître de Conférences à l'Université Paris-Nord
et
ERIC VAN LAUWE
Ingénieur-cartographe
autour de leur ouvrage
«ATLAS HISTORIQUE ET CULTUREL DE L'ARMENIE»
Proche-Orient et Sud-Caucase, du VIIIe siècle av. J.-C. au XXe
Diaporama durant la soirée
organisée par le Comité de Paris IDF de l'UGAB
le **mercredi 30 mai à 20h30**
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
— M° Courcelles —

UGAB Suisse :

DINER DE GALA
95 ANS DE L'UGAB
le vendredi 8 juin à partir de 19h30
DINER DE GALA
à l'occasion de la célébration du 95ème anniversaire de l'UGAB
organisé par le Comité de Suisse de l'UGAB
à l'Hôtel Richemond de Genève
Entrée: Adultes 150 Frs suisses / Jeunes 100 Frs suisses

Pour tous renseignements contacter :
Mme T. Avakian: 00 41 79 202 17 01
Mme A. Selian: 00 41 22 798 41 24

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :
- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ՀԱՆԴԻՍ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ս. Թագէոսեան մասնաճիւղի միօրեայ ղպրոցի ամավերջի հանդէսը Շաբաթ, Յունիս 9, Էքեկոյեան ժամը 19-30-ին: Թատրոն, հաճելի անակնկալներ:

Հասցէ՝ –
CENTRE VALEYRE
24, rue Rochechouart, 75009 PARIS

Մուտքը ազատ է:

⁂

Visite à Boulogne s/Mer

La Section **«AGNOUNI»** d'Asnières de la Croix Bleue des Arméniens de France
vous invite à visiter
l'Aquarium de Boulogne s/mer et la vieille ville
les **16** et **17** juin — Participation: 650 F

Voyage en autocar, nuit à l'hôtel petit déjeuner; dîner et entrée à l'aquarium compris.

Pour plus de renseignements
Contacter les numéros suivants :
01 47 99 41 19 et **01 56 04 19 89**

⁂

A la découverte du JURA

La Croix Bleue des Arméniens de France organise un séjour familial du 20 au 27 août dans son centre de vacances de Bellefontaine.

Promenade dans les environs, journée à Genève à la rencontre de la communauté arménienne...
Places limitées.

Renseignements et inscriptions avant **le 25 juin** au: 01.48.24.46.57.

PELERINAGE EN ARMENIE

Dans le cadre du 1700ème aniversaire de la proclamation du Christianisme comme religion d'Etat en Arménie, l'Eglise Apostolique Arménienne du Midi de la France organise un pèlerinage en Arménie

Du 20 septembre au 1er octobre

PRIX PAR PERSONNE 7 490 FRS INCLUANT :
- **Hôtel «Dvine» d'Erévan en pension complète;**
- **Programme touristique;**
- **Participation aux cérémonies du 1700ème anniversaire.**

Pour tous renseignements s'adresser à :
Cathédrale Apostolique Arménienne Serpotz Tarkmantchatz
339, avenue du Prado, 13008 MARSEILLE — ☎ 04 91 77 84 70.

TISSUS DES URSULES
Tout le décor de la maison
Siège Social 9, rue J. Duclos
42400 St-Chamond
SAINT-ETIENNE
SAINT-CHAMOND
CANNES LA BOCCA
VILLENEUVE-LOUBET

UNION GÉNÉRALE ARMÉNIENNE DE BIENFAISANCE

Nouveau ! SEJOUR ADOS

séjour mixte pour les jeunes de 15 à 17 ans
(1984 à 1986)
du mercredi 25 juillet au mercredi 8 août
Prix : 3500 Francs pour 1 jeune + voyage.
Activités : tennis — équitation — randonnées — rafting — vtt etc...
Animations arméniennes : chants — danses — histoire et traditions etc...

La Colonie de l'UGAB cherche des ANIMATEURS (garçons) pour juillet —BAFA obligatoire
envoyer C.V. + photo

Pour tous renseignements veuillez contacter
UGAB — Centre de Vacances
11, square Aboni, 75016 PARIS
☎ 0145.20.03.18 — 06.20.35.26.92

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօդեայ առաքում) 1·500 Ֆ· (Շաբաթաթերթի առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 30
MERCREDI
30 MAI
2001

LE NUMERO : 6.00 F

76ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·176

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

76e ANNEE — N° 20·176

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Մայիս 28 / 29)

ՄԱՅԻՍ 28-Ի ՆՇՈՒՄՆԵՐԸ

Մայիս 28-ին Հայաստանի առաջին անկախ Հանրապետութեան 83-ամեակին, պետական ուազդանին այցելած է Մարզարապատի համալիրը եւ ծաղկեպսակներ զետեղած յուշակոթողին մօտ։ Նոյն առիթով Ռ. Քոչարեան շնորհաւորական ուղերձ մը յղած է, իսկ Պաշտպանութեան նախարար Ս. Սարգսեան այլ թուականը ապագայի նկատած է բանակ-ժողովուրդ մխայնականութեան զօրութեան։

Նոյն օրը ոտնահանդէս մըն ալ տեղի ունեցած է Ապարանի մէջ, Բաշ – Ապարանի ճակատամարտի հերոսներուն յիշատակին։ Մարզին իշխանութիւնները, հիւրեր, տեզացիներ ծաղկեպսակներ զետեղած են յուշահամալիրին մէջ ամփոփուած արցախեան պատերազմին զոհ ապարանցիներուն, Հայաստանի անկախ առաջին հանրապետութեան ռազմական նախարար Դ. Կանայեանի շիրիմներուն։ Հանդիսաւոր բաժինէն եաք տեղի ունեցած է ժողովրդական ոտնախմբութիւն։

***

ՍԱՅԱԹ ՆՈՎԱՅԻ ՎԱՐԴԱՏՕՆԸ ԹԻՖԼԻՍԻ ՄԷՋ

Ինչպէս ամէն տարի, Մայիս 27-ին այս տարի եւս Թիֆլիսի հայկական եկեղեցիին մէջ մատուցուած պատարագով սկսած է Սայաթ Նովայի նուիրուած վարդատօնը։ Աչխարհիկ հանդիսութեան մասնակցած են Հայաստանի Գրողներու Միութեան պատուիրակութիւնը, Վրաստանի հայ գրողներ, վրացի քաղաքական դէմքեր, գրողներ, արուեստագէտներ։ Նախորդ օրն ալ «Վերնատուն» միութեան նախաձեռնութեամբ հայ գրականութեան տօն կատարուած է Թիֆլիսի Պետրոս Ադամեան հայկական թատրոնին մէջ։

***

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ ՄԱԿ-Ի ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐ Ք. ԱՆԱՆԻ ՀԵՏ

ԱՄՆու այցին ընթացքին, Մայիս 25ին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Բ. ՄԱԿ-ի Նիւ - Եորքի կեդրոնատեղիին մէջ տուրջ 20 վայրկեանի հանդիպում մը ունեցած է ընդհանուր քարտուղար Ք. Անանի հետ։ Անոր շնորհակալութիւն յայտնած է կազմակերպութեան հայկական բաժնին հետ սերտ յարաբերութիւնները։ Ղարաբաղի հարցին ցոյց տուած հետաքրքրութեան համար։ Հանդիպումին ներկայ գտնուած են ՄԱԿ-ի ենթաքարտուղար Պենոն Սեւան եւ դեսպան Մովսէս Աբէլեան։

***

ՄԻԻՈՆՕՐՀՆԻՔ ՈՒ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ՄԱՍՈՒՆՔԻ ՑԱՆՉՆՈՒՄ ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան կողմէ Մայիս 26-ին կատարուած միւռոնօրհնութեան յաջորդ օրը Պէյրութի Ս. Նշան եկեղեցիին մէջ տեղի ունեցած է վաւերական կողմէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի մասունքին յանձնումի արարողութիւնը։ Օրուան պատարագին ընթացքին, զոր մատուցանած է Պոլսոյ Մեսրոպ պատրիարքը, վաւերականէն կարդինալ Ուիլիամ Ուէյնի ներկայացուցիչը Գասպար մասունքը յանձնած է Արամ Ա. Կաթողիկոսին. ան կարդացած է Պողոս Բ. Պապին ողջոյնի դիրն ալ, ուղղուած՝ Արամ Ա.ի։ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսն ալ ընդգծած է Հայ Եկեղեցիին եւ Հռոմի աթոռին, յատկապէս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան եւ Վատիկանի գործակցութիւնը։

Եկեղեցական արարողութենէն եաք հիւրերը այցելած են «Թռչնոց բոյն», իսկ նոյն երեկոյեան ներկայ գտնուած են Պուրճ Համուտի մարզադաշտին վրայ տեղի ունեցած մայիսեան փառատօնին, նուիրուած քրիստոնէութեան 1700-ամեակին։

ԻՐԱՆՑԻՆԵՐԸ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԵՆ ՀԱՅ ՕԴԱՉՈՒՆ

Իրանի Քաղաքացիական օդուժի անօրէնը իրանեան մամուլի գործակալութեան յայտնած է թէ «Հայկական Աւիատուղիներ»ուն կողմէ Իրանի վարձուած եւ քանի մը օր առաջ երեսուն ճամբորդներով եւ հինգ հոգինոց իր անձնակազմով չախչախուած օդանաւին հայ օդաչուն էր արկածին պատասխանատուն։ Նշած է թէ անոր գործած սխալները պատճառած են չախչախումը եւ ոչ թէ մշուշը, ինչպէս յայտարարուած էր առաջին առթիւ։ Տնօրէնը աւելցուցած է սակայն որ դեռ քննութիւնները կը շարունակուին եւ վերջնական արդիւնքը կը հրապարակուի երկու սեւ տուփերու գննումէն եաք Մոսկուա, մասնագէտներու կողմէ։

ԺՈՍՓԷՆԻ ԵԼՈՒՅԹԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ «ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ-ԱԶԳԵՐ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ»

Մայիս 28-ին, կը սպասուէր Լիոնէլ Ժոսփէնի ելոյթին Եւրոպայի մասին։ Ան խօսեցաւ ուսանողներու առջեւ եւ պարզեց Եւրոպայի իր ըմբռնումը որ պիտի ըլլայ «պետութիւններ - ազգեր դաշնակցութիւն մը», ինչ որ ժպ Տըլորի պատրաստած մոտէլին մօտ է։ Կ'առաջարկէ մնայուն ժողով մը ազգային խորհրդարաններու, որ ամէն տարի վիճի «Մխութեան վիճակին» մասին։ Կ'ուզէ որ բարենորոգուի Եւրոպական Խորհրդարանին ընտրութեան դրութիւնը։ Կը դնէ նաեւ որ ամրապնդելու համար եւրոպական Յանձնախումբին հեղինակութիւնը, անոր նախագահը ընտրուի քաղաքական այն կազմէն, որ չահած է եւրոպական ընտրութիւններէն։ Նոյնպէս կ'ուզէ եւրոպական Սահմանադրութեան մը, բայց ան պէտք է խոր բարենորոգումներու եղրակացութիւնն ըլլայ։ Պէտք է եւրօ գոտիի տնտեսական կառավարութիւն մը ստեղծուի եւ այդ առընչութեամբ կ'առաջարկէ որ ամէն մէկ Պետութիւն խորհրդակցի ընկերակիցներուն հետ եւ նկատի առնէ անոնց թելադրանքները որեւէ որոշում տալէ առաջ, որու հետեւանքները կ'ազդեն գոտիին վրայ։ Ընկերային գետնի վրայ եւրոպական իրական իրաւունք մը պէտք է գոյութիւն ունենայ։ Եւրոպա պէտք է ապրեցնէ մշակութային զանազանութիւնը, պէտք է հեռատեսիլի իր հարապատ կայանն ունենայ։ Սահմանելով Եւրոպայի իր ըմբռնումը, Ժոսփէն գայն կը նկատէ նախ քաղաքական ծրագիր մը, մտքի ստեղծագործութիւն մըն է, ընկերութեան մոտէլ մը, աչխարհի հայեացք մը ու Ժոսփէն կը չեչտէ. - «Եւ որովհետեւ գաղջ Եւրոպացի մը չեմ, ժժդոյն Եւրոպա մը չեմ ուզեր»։

Ժոսփէնի ելոյթը մասնաւոր խանդավառութիւն մը չէ ստեղծած ֆրանսական

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԿՈՂՄՆԱԿԻՑ Է ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԷՋ ԵՐԿՈՒ ԱՆՋԱՏ ՊԵՏՈՒԹԵԱՆ

Թուրքիոյ վարչապետը Պ. Էճեվիթ առաջին անդամ ըլլալով մէկդի ձգած է Կիպրոսի համար դաշնակցութեան, համագործակցութեան թեզերը եւ պաշտպանած է այն տեսակէտը թէ հոն Զեխոսլովաքիոյ օրինակով երկու անջատ պետութիւն պէտք է հիմնուի։ «Զեմ հասկը– նար թէ ԱՄՆ եւ Եւրոպա ինչո՛ւ այդքան յամառութեամբ կը չարժին Կիպրոսի հարցին մէջ։ Զեխոսլովաքիոյ օրինակը կայ. երկու պետութեան վերածուեցաւ եւ ոչ մէկ հարց ծագեցաւ։ Երկուքն ալ ներկայիս կը չարունակեն քալել իրենց ճամբէն։ Կիպրոսի մէջ լեզուով, կրօնքով, ընկերային ապրելակերպով ու ազգութեամբ տարբեր երկու ժողովուրդ կայ. առնցմէ մէկը (Կիպրոսի Թրքական «Հանրապետութիւն»ը) տարիներէ ի վեր առանց հարցի կը չարունակէ ընթացքը։ ԱՄՆ եւ Եւրոպա պէտք է տեսնեն այս իրականութիւնը»։

Պ. Էճեվիթ Կիպրոսի Թրքական բաժինին համար հարկաւոր նկատած է նախագահական համակարգ մը, մինչդեռ 180 հազարնոց հաւաքականութեան մը համար այսօր կայ թէ՛ նախագահ, թէ՛ վարչապետ։

թէ եւրոպական չրջանակներու մէջ։ Ոչ այլը, ոչ կանաչները, ոչ Քաղաքացիներու Շարժումը (Շըվէնըման) դրական կարծիք ունին, ընդհակառակն։ Էմ - Փէ - Էմ-ի բանբերը՝ Փաթրիք Տեվէճեան կը չեչտէ այն խոր տարակարծութիւնները որ կան Ժոսփէնի եւ Շրէօտէրի միջեւ, երկուքն ալ ընկերվարական, եղրակացնելու համար՝ «Զախի մէջ, Ժոսփէն ամէնէն քիչ Եւրոպացին է»։

Անգլիա բոլորովին դէմ է որեւէ Սահմանադրութեան, իսկ Գերմանիա կ'ուզէ որ Յանձնախումբը վերածուի աւելի զօրաւոր եւրոպական դործադիր իշխանութեան մը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ԹՒ–ԺԷ–ՎԷ–Ն (մեծ արագութեամբ ճեպընթաց) Գալէ - Մարսէյլ հեռաւորութիւնը - 1067 քիլոմեթր - կտրեց 3 ժամ 29 վայրկեանէն, ժամական 306 քիլոմեթր միջինով։ Երկու չարաթէն պիտի սկսի բանիլ Փարիզ - Մարսէյլ պիծին վրայ, մայրաքաղաքը Մարսէյլի կապելով երեք ժամէն։

ԿԻՊՐՈՍԻ երեսփոխանական ընտրութիւններուն դլուխը հասաւ համամասնավար Աքէլ կուսակցութիւնը (ընդդիմութիւն) ձայներու 34,71%-ով, մինչ նախագահ Գլերիտէս 34% կը ստանար։ Համայնավարները 20 աթոռ պիտի ունենան (մէկ աթոռ աւելի քան անցեալին) Ժողովին մէջ, ուր կան 56 երեսփոխաններ։ Աքէլ եւրոպամէտ կուսակցութիւն մըն է։

ԶԻԶԷՆԻՈՑ ՄԷՋ, չարաթավերջին 17 հոգի մեռած է, ասոնց մէջ են ռուսամէտ հինգ չէչէն ոսոխականներ, ութ ապստամբ Չէչէններ, միւս գոհերը բնակիչներ են։

ՄԵՐՍԻՆԻ (հարաւային Թուրքիա) մէջ հայազուլի հետեւանքով 23-րդ անձ մը մեռած է։ Ուղուր Թիւրքմէն, 29 տարեկան 3 տարի բանտը մնալէ եաք, պատահաբար սպաննուած էր, բայց, հայազուլի դիմաց զօրակցելու համար բանտարկեալներու չարժումին։

ՄԱՅԻՍ 28-Ի ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՍԵՒՐԻ ՄԷՋ

Երկուչաբթի, Մայիս 28-ին, ժամը 18·30-էն 20, Հայաստանի Ֆրանսայի դեսպանը՝ Է· Նալպանտեան ընդունելութիւն մը կազմակերպած էր Սեւրի Սամուէլ – Մուրատեան նախկին վարժարանին մէջ, Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան անկախութեան հռչակման 83-րդ տարեդարձին առթիւ։

Խօսք առնելով, դեսպանը նախ յայտնեց թէ վայրին – Սեւր – ընտրութիւնը դիպուած չէր, այլ իր իմաստն ունէր, քանի հոն էր որ կը կնքուէր այն դաշնագիրը որ կը նուէրագործէր անկախ Հայաստանի գոյութիւնը։ Ուրախութիւն յայտնելով որ բազմութեամբ եկած էին ոտնձգու այս տարեդարձը, Է· Նալպանտեան յիչեց որ հարիւրաւոր տարիներ եաք, 1918-ին կը վերականգնէր մեր պետութիւնը, կ'ուռնենայինք մեր դրօչը, օրհներգը, բանակը եւ այդ կ'իրագործուէր մեր ժողովուրդի լաւագոյն զաւակներու թափած արիւնով։ Այսօր, Հայաստանի ժողովուրդը կ'երթայ Սարգարապատ ոգեկոչելու համար անոնց յիչատակը։ Այդ պետութեան ստեղծումով, առաջին հիմքերը դրուեցան ժողովրդավարութեան, մեր առաջին հանրապետութիւնը դարձաւ բոլոր Հայերու հայրենիքը։

Դեսպանը, ապա, անդրադառնալով Գ. Հանրապետութեան մօտալուտ ոտնձգական (Սեպտ· 21), նչեց թէ ան ստեղծուեցաւ չատ աւելի բարենպաստ պայմաններու մէջ, քանի Հայաստան ունէր ճարտարարուեստ, կառոյցներ, զարգացած արդիւնաբերութիւն, դիտութիւն, բարեկեցիկ Սփիւռք եւ մաղթեց որ յաղթահարուին այսօրուան ժամանակաւոր դժուարութիւնները եւ բարգաւաճի Հայրենիքը։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԻՀԹ»

(Մայիս 28)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՈՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԿՐՆԱ՞Ն ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆԳԻԼ

Աղդամէն դրուած թղթակցութեամբ մը Մ. Ուսյնս կ'ամփոփէ հայեւադրբեջանական 12 տարուան հակամարտութեան արմատները, հետեւանքները եւ մնայուն խաղաղութեան մը յանգելու համար տարուած ջանքերը։ Ըսուածը այն է որ հակառակ երկու երկիրներու նախագահներուն վարած բանակցութիւններուն ու միջազգային միջնորդութեան, գլխաւորաբար երկու ժողովուրդներուն անցիծող կեցուածքին պատճառով կը դժուարանայ խաղաղ կարգաւորման հասնելու դործը։ Երկու կողմն ալ պատրաստ չէ մոռնալու թշնամութիւնները, զոհերը, վտարումները, դաղթականները։

ՓՈՒԹՊԱԼ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅՑ	ԽՈՒՄԲԵՐ
Փարիզեան Շրջան	
ՀՄԸՄ Ֆրանս – Շաւիլ	5 – 0
Վիլըմոմպլը – Ա·ԷՍ·Օ· Արմէնիէն Խաի	5 – 0
ԻՒ·ԺԻ·Ա· Ալֆորվիլ – Վէնսէն	1 – 1
Լիոնի Շրջան	
Էմ Մաֆօ ԷՖ·Սէ· – ՀՄԸՄ Լիոն–Տէսիճ	0 – 1

ԾՆՈՒՆԴՆԵՐԸ ՉՔԱՋԱԼԵՐԵԼՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիսի առաջին օրերու հայաստանեան թերթերը արդար ընդվզումով անդրադարձած են Ապրիլ 1–էն կիրարկուելիք դէպքած օրէնքի մը որ ծննդաբերութիւնը վճարով դարձուցած է երկրին մէջ: Հայաստանի ծանօթ պայմաններուն մէջ ամենայն արտառոցութեամբ հնչող այս կարգադրութիւնը Առողջապահութեան նախարարին նախաձեռնութիւնը եղած է, վաւերացում ալ գտած համապատասխան յանձնաժողովէն: Երկրի մը մէջ որ բնակչութեան թիւին անկումին պատճառով հասած է լինել–չլինելու ճակատագրական սահմանագիծին, փոխանակ ամէն դնով ծնունդները խրախուսելու ջանքին, քաջալերուած ու կիրարկութեան դրուած այս որոշումը առանց այլեւայլի փաստը կու տայ թէ իշխանութիւնները որքա՜ն մտահոգ են երկրին ներկայով ու յատկապէս ապագայով...:

Ձիշդ է որ սահմանուած գումարը չատ մեծ բան չէ, տակաւ, հայաստանեան մեծն ու պզտիկը պէտք է գտնել ըստ գործածուած «ակնոց»ին: Նոր կարգադրութեամբ, ամէն յղի կին որ ծննդատուն կը մտնէ, պէտք է 15 հազար դրամ (մօտ 30 տոլար) վճարէ. այդ գումարը անշուշտ ոչինչ է նորօրեայ գործատէրերու, դղեակատէր աւազանի մը համար որ ատոր հազարապատիկը կը մսխէ մէկ օրուան մէջ, բախտախաղի սեղաններու չուրջ: Սակայն, այդ խաւին կիները արդէն մասնաւոր ծննդատուներ կ'ընտրեն, եթէ կրնան չենթարկուիլ արտառահմանեան հաստատութիւններու հմայքին: Ու 15 հազար դրամի պարտադիր վճարումը, ամէնէն բնական մղումով, թիրախ կ'ունենայ անվճարունակներու ծաւալուն դանդուածը: Այն որ նաեւ տարբերելով վերի արտիններէն, հակամէտ է բազմութեան ըլլալու. այլ խօսքով՝ անգամանալի յանձնառութեամբ հետամուտ ըլլալու երկրին գլխաւոր պակասը լրացնելու գործին: Եւ երբ նոր կարգադրութեամբ այս նո՛ր դաստակերդն է որ յաւելեալ զոհողութեան կը պարտադրուի, կարելի չէ համաձայն չըլլալ հայաստանեան թերթերու մտահոգութեան, թէ երկրին մէջ ծնընդաբերութիւնները խրախուսելի չեն:

Այս խորագիրով նիւթին անդրադարձած է, օրինակ, «Հայոց աշխարհ»ը (Մայիս 2). հոն մէջբերուած է 15 հազարին պահանջին առողջապահական չրջանակներէ արուած «արդարացում»ն ալ. 15 հազար դրամը ի՞նչ է որ, զաւկի սպասող ծնողքը ինը ամսուան ընթացքին կրնայ գայն մէկդի դնել: Թերթին լրագրողներէն Անահիտ Եսայեան լրացած է երբ կը գրէ թէ օրէ օր սկսած է համոզուիլ որ «մեր պետութիւնն ապագայ չունի», երբ կը տեսնէ թէ «վերջին տասը տարուայ ընթացքում կիսով չափ նուազ ծնունդներ արձանագրող, արտագաղթի ահագնացող թափեր ու 80 տոկոս աղքատ բնակչութիւն ունեցող Հայաստանի կառավարութիւնն է որոշում տարեկան մի 200 - 300 միլիոն շահել օր օրէցօր նօսրացող յղիների հաշուին»: Ձիշդ է նաեւ ըսուածը թէ «եթէ նման որոշում ընդունուէր, ասենք, Չինաստանում, թերեւս տարօրինակ չթուար»:

Նոյն դրութեան մէջ տրուած է ծնընդաբերութիւնը վճարովի ընելու «տրամաբանութիւն»ն ալ. հայ ընտանիքներէն ո՞ր մէկը առնուազն 25 հազար դրամ մէկդի դրած չըլլար, «չնորհակալութեան» նպատակով: Այդ նուէրներուն հիմնական մասն ալ կը մտնէ բժիշկին դրպանը. ամէն յղի կնոջ անձին մէջ 15 հազար դրամի վճարունակութիւն տեսնողները մտածած են որ այդ դրպանէն գոնէ փոքր տոկոս մը հանելուն եղանակը որոշուած գումարը նախապէս օրէնքով պահանջելն է: Ա. Եսայեան կարգադրութիւնը կը նըմանցնէ էլեկտրականութեան լաչխիչ ցանցերը վճառաելու տրամադրութեան. քանի որ կարելի չէ ներքին ուժերով արգելք ըլլալ այդ համակարգին ալան–թա–լանին, ցանցերը կը տրուին օտարներու:

Երկու օր ետք (Մայիս 4) նիւթին տեղ կու տայ «Հայկական ժամանակ»ը: Լուսինէ Բարսեղեանի էջը կը բացուի թուական տուեալներով. Հայաստանի ծնունդները 1998-ին եղած է 39 հազար, 1999-ին՝ 36 հազար 244, իսկ 2000-ին՝ 34 հազար 517: Ինչ կը վերաբերի ծննդաբերութեան համար պահանջուած 15 հազար դրամին, հոս եւս կը մէջբերուի Առողջապահութեան նախարարութեան տրամադրութիւնը. մարդոց զսակ չունենալուն պատճառը չի կրնար այդ գումարը նկատուիլ, քանի որ մարդիկ կը խուսափին պետական ախր ըլլալէ, որովհետեւ պահելու միջոցները չունին:

Լ. Բարսեղեան կ'ըսէ տակաւին որ իրականութեան մէջ ծննդաբերութիւն մը ոչ թէ 15, այլ՝ 40 հազար դրամ կ'արժէ Երեւանի մէջ, իսկ չրջաններուն մէջ՝ 35 հազար: Առանձ այն դումարներն են որ պետութիւնը ամէն մէկ երախայի ծնունդին համար կը վճարէ հիւանդանոցներուն: Նոր կարգադրութենէն վերջ պիտի մնան Ա. ու Բ. կարգի հաշմանդամներն ու օժանդակութեան «Փարոս» ծրագրին մէջ ընդգրկուածները:

Յաջորդ օրուան (Մայիս 5) «Հայաստանի հանրապետութիւն»ն ալ հարցին անդրադառնալով կը չեշտէ եղած կարգադրութեան տարօրինակ բնոյթը երբ երկրին մէջ «մահացութիւնը գերազանցել է ծնելիութիւնը»: Անահիտ Հայթայեան կը դրէ թէ «բաւական պատկառելի պաշտօն ըզբաղեցնող» պարոնի մը հարց տուած է որ ծննդաբերելու պատրաստ կինը երբ վճարումէ զերծ նկատուողներու խումբէն չէ, դայն վճարելու կարողութիւն ալ չունի, ի՞նչ պէտք է ընէ. պատասխանը զարմանալի կը նկատէ. պատկառելի պաշտօնի տէրը իր կարգին կը հարցնէ. «եթէ այդ բանը չի կարողանում, ապա ո՞նց է պահելու, մեծացնելու այդ երեխային»: Սխա՞լ է լրագրողուհին եզրակացութիւնը թէ «պետական այրն այն կարծիքին է որ աւելի լաւ է այդպիսի մարդիկ երեխաներ չունենան»...:

Ա. Հայթայեան կը յիշէ Գիտութեան ակադեմիային Ս. Աբրահամեանի առիթով մը բացած թէ Արցախի պատերազմին յաղթեցինք, որովհետեւ 20 - 25 տարի առաջ Հայաստանի մէջ տարեկան 80 հազար երախայ կը ծնէր: Այս տուեալը ուշագրաւ է թէ՛ Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման ներկայի զարգացումներուն լոյսին տակ, թէ՛ ծնունդներու վերոյիշեալ թիւերուն համեմատութեամբ: Ի՞նչ հետանկար կը թելադրէ 20 - 25 տարուան ընթացքին կէսէն ալ վար իջած ծնունդներու թիւը, նոյնիսկ բնականոն, զոնէ առանց պատերազմի սպառնալիքի, պայմաններու տէր երկրի մը համար: Իսկ Հայաստանի ծանօթ պայմաններուն մէջ ուր արտագաղթը մինչեւ այսօր ղեկավարներու առաւելագոյն չափով անտարբերութեան առարկայ է, ոչ մէկ լուրջ հարցադրումի հիմ եղած է, ի՞նչպէս պէտք է մեկնաբանել երեւոյթը. մանաւանդ, տարի վրայ աւելցնել ծննդաբերութիւնը «անվճար» ըլլալէ դադրեցնող կարգադրութիւնը: Իր ժողովուրդին, երկրին ապագայով նուազագոյն չափով մտահոգ դեկավարութեան մը քայլերը հակառակ ուղղութեամբ չէ՞ն ըլլար:

Իրաւացի չէ՞ Ա. Հայթայեան երբ իր դրութիւնը կ'աւարտէ հետեւեալ տողերով.

«Այսօր շատ եմ խօսում արտագաղթի մասին: Ու մտածում եմ թէ գնացողների ինչ - որ մի մասը մի օր ետ է դառնալու: Բայց չծնուած ամէն մի երեխայ անդառնալի կորուստ է երկրի համար»:

ԱՐՓԻ ԹՈՓՈՑԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱԽՏԻՒԻ
Պաշտօնաթերթ հայ կաթողիկէ պատրիարքութեան

Թիւ 1–4, Յունուար – Ապրիլ 2001
Պէյրութ, Լիբանան

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

Ղազախստանի հայ համայնքը ձեւաւորուած է ԺԹ. դարու Բ. կէսին երբ Ռուսաստանի գերիշխանութիւնը հաստատուած է կեդր. Ասիոյ մէջ: 1867-ին կազմաւորուած է Թիւրքմէնիստանի նահանգապետութիւնը. նոյն չրջանին ալ գործակցելով ռուսական վարչակազմին հետ, Հայերը սկսան հաստատուիլ Ղազախստանի հարաւային մարզերը. անոնք արհեստաւորներ, բանուորներ, առեւտրականներ էին, եկած առաջին չրջանին Թիւրքմէնիստանէն, յետոյ նաեւ Ղարաբաղէն, Նախիչեւանէն, Հայաստանէն:

Ղազախահայ համայնքը աստուարացած է խորհրդային չրջանին. երկրին արդիւնաբերական մեծ զարգացումը խթան եղած է Խորհրդային Միութեան տարբեր չրջաններէն բանուորական ուժի, մասնագէտներու, այդ կարգին՝ հայ մասնագէտներու ներգաղթին: Անոնք կայք հաստատած են առաւելաբար երկրին արդիւնաբերական կեդրոններուն, նաեւ մայրաքաղաք Ալմա – Աթայի մէջ: Խորհրդային տարիներուն համայնքին թիւը մեծցած է Ղրիմէն (1944 – 1945), Հայաստանէն, Վրաստանէն ու այլ անկիւններէ (1949) հոն աքսորուած հազարաւոր հայ ընտանիքներով: Ղազախստանի ներկայի հայութեան զգալի մէկ մասը կը կազմեն այդ աքսորեալներուն չառաւիղները:

Ղազախստանի Հայերը երկար ատեն չեն ունեցած իրենց մշակութային կազմակերպութիւնները եւ այդ պայմաններուն մէջ դժուար եղած է ազգային ինքնութիւն պահպանել, ինչ որ դիւրացուցած է ձուլումը: Ատոր նպաստած է այն հանգամանքն ալ որ տեղացի Ղազախները տասնամեակներով կազմած են ընդհանուր բնակչութեան մէկայն 35 – 40 տոկոսը, մնացեալը բազկացած չըլլալով մօտ հարիւր ազգերու փոքրամասնութիւններէն: Այդ բոլորին յարաբերութիւններուն իշխողը ըլլալով ռուսերէնը, իր կարգին նպաստած է ձուլման ընթացքին:

Ղազախստանի Հայերուն թիւը 1980-ական թուականներուն հասած է 20 – 22 հազարի. անոնք գործունէութիւն կը տանին արդիւնաբերութեան, կրթական, առողջապահութեան եւ պետական կառավարման մարզերուն մէջ: Անկախութենէն ետք Ղազախստանի իշխանութիւնը յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած է երկրին ազգային տարբեր խումբերու չահերուն բաւարարման, ազգամիջեան յարաբերութիւններու մէջ ներդաշնակութիւն պահելու հարցերուն: Երկրին մէջ ստեղծուած է Ղազախստանի ժողովուրդներու համագումար որ կը գործէ նախագահին կից եւ կոչուած է նպաստելու ազգային փոքրամասնութիւններու ինքնութեան պահպանումին եւ զարգացման: Հայկական համայնքներու ղեկավարները մշակոյթի անդամներն են Ղազախստանի ժողովուրդներու համագումարին:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՅՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՑԼ. – Հայաստանի մէջ քրիստոնէութեան որպէս պետական կրօն տը. չակման 1700-ամեակը կը նչուի այս տարի ամէն տեղ, զանազան եւ զարմանալի, ամէն ճաչակի յարմար հանդիսութիւններով, առանց նկատի առնելու հայ ժողովուրդի կեանքին մէջ վճռական դեր կատարած եւ իր առանձնայատուկ տեղը ունեցող այդ պատմական իրադարձութեան բովանդակութեան եւ նչանակութեան կարեւորութիւնը:

Շատ անդամներ կ'իրականացնէ նմանաձեռնութիւններ, «բան մը ըրած ըլլալու» ինքնախաբուսիկ զոհունակութեամբ:

Բարեբախտաբար, կան անձեր կամ կազմակերպութիւններ՝ պետական, լրատուական, պատասխանատուութեան զգացումներով առլցուն, որոնք կը ծանրանան այդ դարաւոր դէպքը պատչաճ կերպով: Այնոցմէ է Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը, որ տարիներէ ի վեր հատուկ տարիմ իր կոչումին, կը պայքարի հայկական ալիքներու դէմ, պահելու եւ մատչելի դարձնելու համար հայ դիրքը եւ զայն դնելու՝ երախաներու չրթներուն վրայ, կը կազմակերպէ արտառանութեան մրցոյումներ, կանոնաւորապէս:

Այս տարուան, որ տեղի ունեցաւ կիրակի, Մայիս 20, ժամը 15·30-ին Մարսէյլի Մշակոյթի Տան Վահագնեան սրահը, ձօնուած էր 1700-ամեակի: Պարադրական կտորները պատուած էին կը բօնաշունչ ոտանաւոր կամ արտառանութիւններէն, երախաներու սրտին եւ մըտքին մէջ տեղաւորելու այս տարեդարձի նչումը: Անոնցմէ յիշենք. «Էջմիածին»ը, «Եկեղեցին հայկական»ը, «Լուսաւորչի կանթեղը»: Իսկ մրցանակակիրներուն արուեցան 1700-ամեակը խորհրդանչող եւ նորակառոյց Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Եկեղեցին ներկայացնող ոսկեայ (առաջիններուն), արծաթեայ (երկրորդներուն), անագապղինձ (երրորդներուն) քանչաններ: Դատակազմի մրցանակը պարգեւատրողները ստացան գումարներ:

Հայ կաթողիկէ եկեղեցւոյ Հովուապետ Հ. Կոմիտաս Պէօճէքեանի առաջնորդութեամբ բոլոր երախաներու կողմէ արտասանուած «Տէրունական Աղօթք»ով սկսաւ հանդիսութիւնը, որմէ յետոյ խօսքը տրուեցաւ Միութեան առենապետ՝ Սար. դիս Տուրսունեանցի: Ան սրտցաւօրէն ընդգծեց տարուէ տարի նահանջող հայ դիրքը եւ գրականութեան կարեւորութիւնը ընդհանրապէս, փափուքի հայ իրականութեան մէջ եւ կոչ ընելով ծնողներուն խնդրեց որ գործածուի եւ պահպանուի «Մեծատառ»ը, հակառակ մեր բոլորին ծանօթ դժուարին պայմաններուն:

Միութեան տարիներու ժրաջան ատենադպրուհին՝ Անի Ծովէփեան որ խանդավառութեամբ եւ ճեռնհասօրէն վարեց դեկոյթը, ներկայացուց պայմանները

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈՒՐՍԼԻՇԻ «Տուտեան» դրադարանին մէջ, Մարտ 25-ին տեղի ունեցած է Ռոմանահայոց Միութեան տարեկան մրցանակներու բաչխում: Այս տարուան մըրցանակակիրներն եղած են հրապարակադիր՝ Վարդան Առաքելեան եւ գրող՝ Շահեփան Ակօրեան: Հանդիսութեան բացման խօսքը արտասանած է Ռումանահայոց Միութեան նախագահ՝ Վարուժան Ոսկանեան, որ չեչտած է թէ երջանիկ է այն ժողովուրդը որ գիտէ արժեւորել իր հերոսները եւ բանաստեղծները, որովհետեւ անոնք են որ կը ներկայացնեն երկրի մը քաղաքակրթութիւնը եւ յաչտնած թէ մրցանակը հաստատած են ծագումով հայ այն անձերուն, որոնք իրենց տարած գործունէութեամբ կը բարձրացնեն գաղութին վարկը: Ցաւ յաչտնած է որ այս մըրցանակը չնորհելու ազատութիւնը աւելի կանուխ չէ եղած, այլապէս իրենց արժանի տեղը պիտի ունենային Գրիգոր Զամպաքճեան, Զիք Տամատեան, Յ. Ճ. Սիրունի եւ շատ ուրիչներ:

***

ՄՈՆՐԻԱԼԻ Հայ կեդրոնի Ա. Ախարեան սրահին մէջ, Մայիս 6-ին, Հ.Օ.Մ.Ի. Սօսէ մասնաճիւղը ոտնձ է կազմակերպութեան 91ամեակը: Բացման խօսքը կատարած է Լուսին Փալանճեան: Սօսէ մասնաճիւղի առենապետուհին՝ Նոյեմբ Եաղնաճիւղի առենապետուհին՝ Նոյեմբ Եաղնաճեան ներկայացուցած է միութեան մէկ ամեայ գործունէութեան տեղեկագիրը: Օրուան բանախօսը եղած է գաղութիս տարիներու հոգեւոր հովիւը՝ Արմէն Քահանայ Իշխանեան:

դատակազմի անդամները եւ մասնակցող պլորոցները 44 աշակերտներ եկած էին 7 պլորոցներէ. Դաւիթեան՝ (Վալանովէն), պլորոցներէ. Դաւիթեան՝ (Վալանովէն), կապոյտ Խաչ՝ (Վալանովէն), Ս. Փրկիչ՝ (Լա Սիոթայէն), Սահակ – Մեսրոպ՝ (Ս. Ժեռոմէն), Խաչատուր Աբովեան՝, Անարատ Յղութիւն՝, Համազգային՝ (Մարսէյլէն): Դատակազմի անդամներն էին՝ Արմաւենի Սիմոնեան, Ժիւլիէթ Ելմազեան, Սեդա Սիմոնեան, Սիմոն Մքռնակեան, Արման Զէրիքեան:

Մրցորդ երախաները իրենց տարիքին համաձայն բաժնուած էին չորս մակարդակներու. առաջինը՝ 6 - 9, երկրորդը՝ 9. 11, երրորդը՝ 11 - 13 եւ չորրորդը՝ 13 – 16 տարեկան:

Երկու միջնարարներուն ընթացքին տեղի ունեցաւ խամաճիկներու ներկայացում «Ֆաթը Ժիրոֆ»ի պատասխանատու Նուպ Գուգուեանի նախաձեռնութեամբ, որ բուհական զուարճացուց երախաները:

Մրցանակաբաշխումը տուաւ հետեւեալ պատկերը: Առաջին մակարդակ. - Դատակազմի մրցանակ՝ 500 ֆրանք (նուէր՝ Քաթը Ժիրոֆի) Յարութ Հարպոյեանի (կապոյտ Խաչ - Վալանս): Ոսկեայ մետալ՝ կարինէ Թիւմթիւմեանի (Դաւիթեան վարժարան - Վալանս), արծաթեայ մետալ՝ կարինէ Գալայճեանի (Համազգային - Մարսէյլ), անագապղինձ մետալ՝ Յովսէփ Պաճաքեանի (Սահակ – Մեսրոպ – Ս. Ժեռոմ), իսկ չորրորդ մրցանակները՝ Անահիտ Յակոբեանի (Խաչատուր Աբեղեան – Մարսէյլ) պիրք մը:

Երկրորդ մակարդակ. – Դատակազմի մրցանակ՝ 500 ֆրանք (նուէր՝ Էտուարտ Տէրթըլեան Թատերախումբի), Լիլիթ Թովմասեանի (Համազգային), ոսկեայ մետալ՝ Վիքէն Ալթունեանի (Անարատ Յղութիւն), արծաթեայ մետալ՝ Համբիկ Յովսէփեանի (Դաւիթեան), անագապղինձ մետալ՝ Անահիտ Գուլումեան (Համազգային), չորրորդ դափնեկիր՝ Հիլտա Ֆունտաքճեանի (Դաւիթեան) պիրք մը:

Երրորդ մակարդակ. – Դատակազմի մրցանակ՝ 500 ֆրանք (նուէր՝ Տիկին Մարի Գարոյեանի, իր ամուսնոյն յիշատակին), Սիրարփի Պօյաճեանի (Դաւիթեան), ոսկեայ մետալ՝ Ժիւլի Օհաննէսեանի (Համազգային), արծաթեայ մետալ՝ Միքայէլ Քարալէքեանի (Համազգային), անագապղինձ մետալ՝ Անոյշ Տանիէլեանի (Համազգային), որպէս չորրորդ մրցանակակիր՝ Նարեկ Ստեփանեանի (Դաւիթեան) բառարան մը:

Չորրորդ մակարդակ. – Դատակազմի մրցանակ՝ 1000 ֆրանք (նուէր՝ Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Սիմէոնեան կռակէն) Աւորինէ Աւագեանի (Համազգային), ոսկեայ մետալ՝ Լէթիսեա Մինասեանի (Ս. Փրկիչ - Լա Սիոթա), արծաթեայ մետալ՝ Գայեանէ Ստեփանեանի (Կապոյտ Խաչ – Վալանս), անագապղինձ մետալ՝ Ասլին Թէսիէլի (Համազգային):

Օրուան լաւագոյն հնարքներ ցուցաբերեցին Նուպրատուներուն եւ Յակապէս Մշակոյթի Տան վարչութեան որ ամէն տարի իր սրահը կը տրամադրէ Պոլսահայ Մշակութային Միութեան, սիրայօժար:

Արդարեւ, աղաչէն եւ մշակութանուէր ձեռնարկ մը, որ պէտք է շարունակուի ամէն տարի հակառակ նիւթական թէ բարոյական բազմաթիւ զոհողութեանց: Պէտք է ջերմապէս քաջալերենք այսպիսի նախաձեռնութիւնները, որոնք գլխաւոր եւ հիմնական խթան են ազգապահպանման նուիրական աշխատանքին:

Մրցում – Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ Միութեան Տիկնանց կողմէ պատրաստուած կարկանդակներու ըմբոշխնումով:

ԽԱՉԻԿ ԵՐԼՄԱԶԵԱՆ

ՇԱԽԻ

«ՖԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԻ 1895-Ի ՋԱՐԴԵՐԸ»(*)

Մշակութային իր ձեռնարկներու շրջագծին ներս, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ վերջին երեկոյթը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Մայիս 19-ին, տեղւոյն Մ. Պարապանեան սրահը: Այդ օրուան հիւրն էր պատմաբան՝ Սեդա – Գլեո Մուրատեան որ եկած էր ներկայացնելու «Լ'Ենվանքէր» հրատարակչատան վերջին հատորներէն՝ «Տիարպէքիրի Ջարդերը. Ֆրանսայի փոխ - հիւպատոս Կիւթաւ Մեռիէի դիւանագիտական թղթակցութիւնները 1894 – 1896)» (**) պիրքը: Այս կարեւոր փաստաթուղթերը կարելի եղած է յայտնաբերել շնորհիւ Պ. Մեռիէի ծոռան՝ Միշէլ - Տիւրան. Մեռիէի ընտանեկան հաւաքածոյին, ինչպէս նաեւ Ֆրանսայի պետական արխիւներու մէջ (Փարիզ եւ Նանթ) պահուած Արտաքին գործոց նախարարութեան դիւաններուն:

Այս աշխիւրներէն մեկնելով, Մ. Տիւրան – Մեռիէ եւ Գլեո Մուրատեան համագրումի, պարզաբանումի եւ նօթագրութեան կարեւոր աշխատանք մը տարած են այս արդիւնքին հասնելու համար: Ի դէպ, պիրքը կը բովանդակէ Կիւթաւ Մեռիէի հեռագիրները զոր փոխ – հիւպատոսը 1894-էն 1896, օրը օրին, յղած է Պոլսոյ իր դեսպան Պ. Փօլ Համպոնին, պայն տեղեկացնելով քաղաքին մէջ տեղի ունեցող ծանր դէպքերուն մասին:

Այդ ժամանակաշրջանին ընդհանուր կացութիւնը պարզելէ վերջ եւ ներկայացնելով «Հայկական հարցը», Գլեո Մուրատեան ծանրացաւ բուն դէպքերուն վրայ. ան բացատրեց քաղաքական կացութեան օրէ օր վատթարացումը ու պատմեց հետաքրքրական դրուագներ, ինչպէս այն մէկը որ կը վերաբերի Տիկին Մեռիէի սխրագործութեան: Այսպէս, փոխ – հիւպատոսին կինը, Տիարպէքիրէն Ալեքսանտրէթ տասնեւհինգ երկար օրեր պիտի 300 Հայերու ընկերանար, չարաշնինին պլուխը դնելով իր երկու զաւակները, որոնցմէ մէկը դեռ ծծկեր, մինչ ինք կը հետեւէր ետեւէն: Այս հերոսուհիին, Տիկին Մեռիէ կը յաջողէր այդ Հայերը փրկել ատոյգ մահէ, անոնց մէջ ըլլալով Անթոնիի քաղաքապետ - երեսփոխան՝ Փաթրիք Տէվէճեանի ընտանիքը...

Գրեթէ երկու ժամ տեւող դասախօսութիւնը հետաքրքրութեամբ ունկնդրուեցաւ ներկաներուն կողմէ որոնք հարցումներ ալ ուղղեցին լուսաբանուելով Մեծ Եղեռնը ապրարող այս դէպքերուն շուրջ: Երեկոյթը աւարտեցաւ ընդունելութեամբ մը, մինչ Գլեո Մուրատեան կը ճօնագրէր կիւթաւ Մեռիէի պատկերապարող դիրքը ինչպէս՝ «Լ'Ենվանքէր» հրատարակչատան միւս արտադրութիւնները (***):

ՀՐԱՑՐ ՀՐԱՉԵԱՆ

(*) ԽՄԲ.– Հատորին մասին տե՛ս Շաֆէ Մաք-ոսեանի գրախօսականը «Ծառայ միտք եւ արուեստ», Ապրիլ 1:

(**) Gustave Meyrier: **Les Massacres de Diarbékir, correspondance diplomatique du Vice-Consul de France (1894-1896);** présentée et annotée par Claire Mouradian et Michel Durand-Meyrier. Ed. l'Inventaire, Paris 2000, 259 p. illust.

(***) Paolo Vita-Fiuzi **Journal caucasien (1928-1931),** suivi de **Carnet moscovite (1953).** Ed. l'Inventaire, Paris 2000.

— Nikitia Dastakian, **Il venait de la ville noire (Bakou); Mémoires,** Ed. l'Inventaire, Paris 1998.

LIVRES REÇUS

THE IMPOSSIBLE LOVE
ԱՆԿԱՐԵԼԻ ՍԷՐ
(անգլերէն եւ հայերէն)

ARCHIBISHOP TORKOM MANOOGIAN

Երուսաղէմ, 2001

Ասկէ անկէ

ՆԻՔԱՐԱԿՈՒԱՑԻ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Նիքարակուա լատին Ամերիկայի ամէնէն աղքատ երեք երկիրներէն մէկն է, նաեւ կեդրոն մը մարդոց եւ մանաւանդ մանուկներու շահատակութեան: Երեք օրուան մէջ երեք մանուկ կ'անհետանայ, ինչ որ անհետացումներու թիւը 400-ի հասցուցած է 1998-էն ի վեր:

Ծախուած նորածիններու մեծ մասը կուամեմալա կը ղրկուի, որ ապօրինի որդեգրումներու համաչափային կեդրոնն է: Անկէ, կը ղրկուին եւրոպական երկիրներ, ուր ցած է ծնունդներու թիւը: Ապօրինի դիմումով մը ղբաղելու համար, վաստակաւոր մը կրնայ 15-էն 20 հազար տոլար գանձել: 8 - 9 տարեկանէն վեր, երախաները բռնի ուժով կը ղրուին սեռային ճարտարարուեստին մէջ: Մանուկայի իշխանութիւնները կը հաստատեն որ կը ղրկուին հարաւային Մեքսիքայի, Կուամեմալայի կամ Գոսթա - Ռիքայի հանդստաւանները: Այս ոճրային ցանցերու փոքրիկ զոհերը դիւրութեամբ կ'առեւանդուին պարտէզներու, դպրոցներու մէջ կամ այն հարիւրաւոր մանուկներէն որոնք փողոցները կը մուրան: Կարգ մը աղքատ ծնողներ կը համոզուին այն խոստումով, որ երախաները աւելի լաւ կեանք պիտի ունենան արտասահման:

*
**

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ

Գերմանիա ներկայիս 7,35 միլիոն օտարական ունի, (երկու միլիոնը Թուրք են) ինչ որ բնակչութեան 9%-ը կը ներկայացնէ: Աւստիալերները կամ Ծագումով պերմանացի, եկած Արեւելեան Եւրոպայի եւ նախկին Խորհրդային Միութենէն, ա. մէնէն կարեւոր համեմատութիւնը կը կազմեն գաղթողներու, բայց, նկատի չեն առնուիր վիճակագրութիւններուն մէջ որպէս օտարական, քանի «արեան իրաւունք»ի հիման վրայ, իրենց ծագումը իրաւունք կուտայ գերմանական քաղաքացիութեան: Միւս կողմէ, նախկին Խորհրդային Միութենէն եկած Հրեաները ինքնաբերաբար կեցութեան անսահման իրաւունք ունին, ըստ 1991-ին կնքուած համաձայնագրի մը: Գալով ապաստանի դիմում ընողներուն, Գերմանիա, անոնց գլխաւոր երկիրն է Եւրոպայի մէջ, 438 հազար դիմողներով 1992-ին, ինչ որ մրցանիշ մըն է: Ապաստանի իրաւունքի փոփոխումէն ի վեր 1993-ին, թեկնածուներու թիւը 100 հազարի իջած էր 2000-ին:

ՄԻ ՀՈՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑՐԱՆՈՑՇ ՔԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

Վեց տարի Երեւանում չէինք եղել: Կարօտով ման եկանք, մեզ համար գըտնուներ կատարեցինք՝ առաջին հերթին ձեռքի պայուսակներ առանք: Եղբայրս՝ Յակոբը, նոյնպէս Երեւանում էր, եկել էր պրակտիկայի՝ Պուշկինի անուան դրպրոցի չինէի չինարարութիւնում: Երբ չինէի վրայ աշխատող բանուորներից հարցրի եղբօրս, նրանք իրենց հերթին հարցրեցին, թէ Յակոբի ինչն եմ: Պատասխանեցի, որ քոյրը: Զարմացան, ասացին, որ Յակոբը քոյր չունի: Ինչպէս չունի, հապա ես ինչ եմ: Չէ, Յակոբը մեզ ասել է, որ չունի: Յետոյ Յակոբն արդարացաւ, որ ինձ «ուրացել» է, որովհետեւ ով քոյր ունի, հոդու հետ խաղում են:

Այդ ամառ եղանք նաեւ Սարդարապատում, յետոյ Գիւմրիում՝ մեր ցիրուցան եղած ընկերուհիների մօտ: Իսկ արձակուրդի մեծ մասն անցկացրի գիւղում՝ մօրս մօտ ու եղբայրներիս հետ:

32–33 ուսումնական տարում դարձեալ աշխատում եմ Որդնաւի դպրոցում: Ուսուցչական կազմը փոխուել է, նոր է նաեւ տնօրէնը՝ Աղասի Սաֆարեանը: Եթէ նախորդ տարի մեր ուսուցչական կոլեկտիւը շատ համերաշխ էր, նոյնը չէր կարելի ասել հիմա: Նախ, իրար հետ հաշտ չէին տնօրէնն ու իր կինը՝ Հրանոյշը: Մանկավարժի նիստերը սովորաբար աւարտւում էին Հրանոյշի հիսթերիայով: Ամուսնական մի ուրիշ զոյգ էլ կար՝ Սրուս ու Աղասի, սրանք էլ իրար հետ հաշտ չէին, ամէն օր կռւում էին: Նորածին աղջիկ ունէին, եւ երբ կռւում էին, երեխայի բարուրը պատուհանից դուրս էին գցում: Այդ տարի ես ու Աշիկը զբաղուած էինք հաշտարարի դեր կատարելով:

Կար նաեւ մի նոր ուսուցիչ՝ Արարատ անունով: Ապարանցի էր, հեռը բերել էր իր ծնողներին: Դա լաւ էր, բայց արի ու տես, որ վերին աստիճանի խառնակիչ էր, բանսարկու, ստախօս: Երբ իմ հանդէպ իր ունեցած յաւակնութիւնները ի դերեւ ելան, ստոր քայլի դիմեց:

33 Թուի յունուարեան արձակուրդին գնացի մօրս մօտ: Խիստ ձմեռ էր, լեռնանցքով հնարաւոր չէր գնալ, գնացի Գիւմրիով, Արթիկից էլ՝ ոտքով: Մի չարաթ մնացի գիւղում, որտեղ ձմրանը երբեք չէի եղել: Հետաքրքիր էր: Առատ ձիւն էր եկել, հողաչէն տները հազիւ էին երեւում ձեան ծածկոցների տակից: Վերադարձն աւելի դժուար եղաւ: Գիւղից մինչեւ Արթիկ այնքան ձիւն կար, որ հազիւ մի նեղ արահետ էին բացել: Սիրում էի քայլել ձեան միջով: Երբ ոտքերիդ տակ ճռճռում է ձիւնը, բաւականութիւն ես ղգում:

Սա առիթ եղաւ, որ Արարատը մի մեծ յօդուած ուղարկի «Խորհրդային Հայաստան» թերթին, ինձ ամբաստանելով աշխատանքը ինքնագլուխ լքելու, լիկկայանի պարապմունքները ձախողելու եւ այլընի ու եւ այլնի մէջ:

«Խորհրդային Հայաստան»ը յօդուածը չէր տպագրել, բայց առանձին յաւելուածով ուղարկել էին ժողկրթբաժին՝ ըստուգման: Եկան, ստուգեցին թէ ժողկրթբաժնից, թէ չրջանային թերթից: Տնօրէնն ասաց, որ գնացել եմ իր թոյլտուութեամբ, ուսուցիչներն ու գիւղի ղեկավարութիւնը ինձ պաշտպանեցին: Սակայն այն ժամանակ օրէնք էր՝ եթէ մի յօդուածում 5 տոկոս ճշմարտութիւն կար, հարկաւոր էր տպագրել, իսկ ճիշդ էր միայն այն, որ մի չարաթ լիկկայանում պարապմունքներ չէի անցկացրել: Եւ յօդուած-թերթիկը մի քանի օրով փակցրեցին դպրոցի պատին: Արարատին մնաց սրտի կսկիծով յայտարարել, որ ես չատ պաշտպաններ ունեմ:

Իսկ ես, առանց չափազանցութեան, լաւ էի աշխատում: Սիրով, գործին նուիրուած: Դպրոցը երկու առաջին դասարան ունէր, երկուսն էլ ինձ էին վըստահել: Լաւագոյն աշխատանքի համար հարուածայինի կոչում էին տուել: Աշխատավարձս դրոյքը բարձր էր՝ մօտ 200 ռուբլի էի ստանում (այն ժամանակ դա բարձր աշխատավարձ էր): Բացի այդ, երեխաներն ինձ սիրում էին, ծնողները նոյնպէս: Շատ ծնողներ ասում էին՝ եթէ ընկեր Յակոբեանն է դաս տալու, երեխային դպրոց կը տամ, չէ, չեմ տայ:

Գիւղում աշխատողը պէտք է լաւ վարք ունենայ եւ մարզկանց հետ վարուել իմանայ. միայն այդ դէպքում նա սէր ու յարգանք կը վայելի: Այս յատկութիւնները, թող անհամեստ չհնչի, ինձ մօտ բնածին էին:

Երբ 34 Թուին հեռանում էի գիւղից՝ գնում էի սովորելու, կոլխոզի նախագահ Յունան Կրպլիկեանն ասաց՝ փոխադրական միայն ընկեր Յակոբեանին կը տամ, որովհետեւ ուսուցիչներից միայն նա իրեն պատուով պահեց: Եւ այդպէս էլ արեց, սայլ ու սայլապան տուեց՝ իրերս մօր մօտ տեղափոխելու համար:

33 Թուի ամառնային արձակուրդին մենակ գնացի Երեւան: Աշիկը չեկաւ, մընաց գիւղում, աշխօրով աշխատելով մանկապարտէզում, բայի այդ, ասում էր, իրեն քաղաքը չի ձգում, ինքը գիւղն է սիրում:

Ինձ, ընդհակառակը, Երեւանը ձգում էր, յատկապէս համալսարանը: Ես առանց գործուղման կրթութեան գործերս յանձնեցի համալսարան, ընդունելութեան քննութիւնները յաջող յանձնեցի եւ ընդունուեցի պլանային բաժին: Ամբողջ սեպտեմբերը սովորեցի, բայց շրջնակ անհանգիստ էի, զգում էի, որ վաղ թէ ուշ ինձ ետ են կանչելու: Եւ չէի սխալւում: Մի օր էլ պատին կարզացի անուն-ազգանունս: Ինձ առաջարկում էր ներկայանալ ռեկտորին:

Համալսարանի ռեկտորը Տիգրան Մուշեղեանն էր՝ հին կոմունիստ: Գնացի, ներկայացայ միայն այսքանն ասացի. «Դու չես մտածել Սովետական իշխանութեան մասին, ես էլ քո մասին չեմ մտածի: Գնա: Գործուղում կը բերես՝ իմ ուսանողն ես, չես բերի՝ իմ ուսանողը չես»: Ես նրա ուսանողը դարձայ միայն մէկ տարի յետոյ: 1934-ին նորից եկայ համալսարան, նորից ընդունելութեան քննութիւններ յանձնեցի եւ ընդունուեցի քիմիական ֆակուլտետի առաջին կուրս: Գործուղում ունէի, այլեւս ետ կանչելու վտանգ չկար, ես հասել էի նպատակիս:

(Շար. 36)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ահաւասիկ քառասունք է Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաչանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղի ընկերուհի՝ Ռոզիկ Սթաթեանի մահուան։

Սերունդ մըն է զոր մասնաճիւղը յաջորդաբար կը կորսնցնէ, հիմնուելէն ի վեր (1935 թուականին)։ Ընկերուհի Ռոզիկ Սթաթեան 28-րդն է։

Երիտասարդ տարիքին մաս կազմած է Կապոյտ Խաչի մեծ ընտանիքին, միշտ պատրաստ, հաճոյակատար, առատաձեռն, տրամադրելով իր ժամանակը կապոյտ Խաչի ազգօգուտ գործունէութեան։ Սիրելի ընկերուհի անմոռաց պիտի մնայ քու յիշատակդ մեր մտքերուն մէջ։

Մասնաճիւղս իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Անթառամ եւ Ժան Փափազեանի, Անայիս եւ Ժաքի Սթաթեան – Պենաբի, Քրիսթին եւ Ժան – Նոէլ Էլիբեանի եւ համայն ընտանիքին։

Մասնաճիւղս վարչութիւնս ընտացած է հետեւեալ նուէրները փոխանակ ծաղիկի։

Տէր եւ Տիկին Քրիսթիան Գարաօղլանեան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Թորանեան, Տիկին Ազատուհի Կիւմիւչեան 1000-ական Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Տէր - Մինասեան, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Բեզմեզեան, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Հազիմեան, Տէր եւ Տիկին Ալպէր Գասպարեան, Տէր եւ Տիկին Հանրի Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Ֆերմանեան, Պր. Վարդգէս Տակաուեան, Տիկին Սաթենիկ Ֆիրէնկիւլեան, Օրիորդներ՝ Թագուհի, Շուշանիկ Մուսէեան 500-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Լիւլէճեան, Տէր եւ Տիկին Շարլ Փափազեան 400-ական Ֆր., Տիկին Թէոլինտա Ֆերմանեան 300 Ֆրանք, Տիկին Սիբարփի Յակոբեան 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Հրայր Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Կի Մուսէեան 200-ական Ֆր.։

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Les Rendez-vous de juin de la M.C.A.

VENDREDI 8 JUIN à 20h45
Venez nombreux
tomber sous le charme du conteur
ALBERT ANDONIAN
Dernière soirée de sa tournée
à travers la France
— Cadeau-surprise à tous —

SAMEDI 23 JUIN à 20h45
GALA M. C. A. 2001
Spectacle des élèves de l'Ecole de danse arménienne de la M.C.A.
Salle des Fêtes, rue Voltaire, Alfortville

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԱՐՇԱԻՆԵՐ
CAMPAGNES D'ÉTÉ

1· *Բարեկարգում Տաթեւի դպրոցին (Հայաստան)*։ Réhabilitation de l'école de Dathèv (Arménie). **Chantier**
Du 2 au 23 ou 30 juillet. Du 30 juillet au 20 ou 27 août.

2· *Բարեկարգում Շուշիի հիւանդանոցին (Արցախ)*։ Réhabilitation de l'hôpital de Chouchi (Artsakh), en collaboration avec l'UMAF - Lyon : 1ère tranche. **Chantier.**
Du 2 au 30 juillet. Du 30 juillet au 27 août.

3· *Ուխտագնացութիւն Սուրբ Թադէի վանք (Ատրպատական), եւ վերընծայում՝ Սաղմոսավանքի (Հայաստան) ձեռամբ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի՝ 1998-2001-ի նորոգութիւններէն յետոյ*։ Pèlerinage au monastère de Saint-Thadée (Iran du Nord), et reconstruction par le Catholicos Karékine II du monastère de Saghmossavank (Arménie) après achèvement des restaurations (1998–2001).
Du 23 juillet au 6 ou 9 août. Du 2 au 9 août (Saghmossavank seulement).

4· *Նորոգութիւն հին Քեսապի տուներու եւ Արամոյի եկեղեցիներուն (Սուրիա)*։ Restauration de maisons du vieux Kessab et des églises d'Aramo (Syrie du Nord). **Chantier.**
Du 2 au 21 août.

5· *Օդափոխութիւն Քեսապի մէջ (տեղացի Հայոց մօտ)*։ Villégiature à Kessab (chez l'habitant arménien).
Du 2 au 21 août

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ և ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ/RENSEIGNEMENTS & INSCRIPTIONS
TERRE ET CULTURE-FRANCE: 5, rue de Cléry, 75002 Paris
Tél. (le matin) : 01. 42. 33. 08. 98 — Fax : 01. 42. 33. 17. 71

REUNION D'INFORMATION AU YAN'S CLUB, 5, avenue Reille, 75014 Paris
le vendredi 8 juin à 20 heures 30

ASSOCIATION ARMENIENNE D'AIDE SOCIALE
Siège Social: 77, rue La Fayette, 75009 PARIS
Tél. : 01 48 78 02 99 — 01 42 81 17 80 — Télécopie: 01 42 80 61 45

FETE CHAMPETRE TRADITIONNELLE
DE LA MAISON DE RETRAITE DE MONTMORENCY
44-50, avenue du Général de Gaulle — 95160 MONTMORENCY

le **DIMANCHE 17 JUIN** à partir de 11 heures 30
PARTIE ARTISTIQUE
EVELYNE ALTOUNIAN
MARTEN YORGANTZ
La troupe de danse «ASTRIG» de la Croix Bleue d'Arnouville
Bar — Buffet — Ambiance familiale
Départ gare du Nord à partir de 10h, tous les quarts d'heures, jusqu'à 18h, descendre à Enghien-les-Bains, prendre l'autobus n° 13 jusqu'à l'arrêt Rue de Groslay
Entrée gratuite — Parking
Réservation conseillée: Tél.: 01.39.83.20.67
Toutes les dispositions sont prévues en cas de mauvais temps

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 PARIS
SIRET : 571 027 317 000 15 **Commission paritaire : No 55935**

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻՋ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 3

ՏՕՆ ՀՈԳԵՒԱՎԱՍՏԵԱՆ

Այս առթիւ, կը պատրաստէ եւ կը քարոզէ հիւբարար Փարիզ գանուող, Արցախի Հայոց Առաջնորդ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

Communiqué de Presse

UNE JOURNEE POUR L'ARMENIE

Le 2 juin de 10h à 22h30

à la Cathédrale Américaine de Paris
— 23, avenue Georges V —

Hommage au peuple arménien à l'occasion de l'anniversaire de leur 1700 ans de civilisation chrétienne

Arméniens et amis de l'Arménie du monde entier se rencontreront à la Cathédrale Américaine de Paris le 2 juin de 10h à 22h30 à l'ocasion de la célébration des 1700 ans de civilisation chrétienne de l'Arménie. Durant cette journée, une extraordinaire mosaïque de lectures, de chants, d'expositions d'art, de photographies, de témoignages historiques et de bien d'autres activités en français et en anglais présentera toute la richesse de la culture arménienne pour soutenir son peuple et poser la question de savoir pourquoi son Histoire si longue et remarquable a été marquée par tant de souffrances, et pourquoi les terribles injustices perpétrées contre eux au début du 20ème siècle n'ont pas encore été pleinement reconnues.

Leurs excellences Edouard Nalbandian, Ambassadeur d'Arménie à Paris, et Vahram Abadjian, Ambassadeur d'Arménie à Londres honoreront cette journée de leur présence et accueilleront à cette occasion les leaders de toutes les églises arméniennes de France.

Parkev Martirosyan, Archevêque d'Artsakh, apportera son témoignage sur l'Eglise du Haut Karabagh et Claude Mutafian, historien franco arménien, fera également une intervention. Philip Marsden, auteur d'un ouvrage de référence sur le peuple arménien, «the crossing place», qui remporta à ce titre le «Somerset Maugham Award», lira et commentera une sélection de ses principaux textes et Peter Balakian présentera l'Histoire arménienne à travers des passages de son livre «Black dog of fate». Jean-Jacques Varoujean, philosophe et auteur, lira un texte écrit pour le théâtre, et Jean-Varoujean Gureghian, écrivain et poète, fera une lecture de poèmes.

Ara Sarafian, éditeur chez Gomidas et auteur de nombreux travaux sur l'Histoire du Génocide arménien, fera une intervention d'après des documents qui viennent d'être publiés pour la première fois, documents tirés des notes du juif-américain Morgenthau, et des anglais Bryce et Toynbee, tous témoins du Génocide.

La Baronne Cox, membre de la Chambre des Lords, apportera des paroles de soutien pour le peuple arménien auprès duquel elle mène depuis longtemps une action très engagée. De nombreux autres participants de grands renoms ainsi que de nombreuses activités culturelles —dont des chants liturgiques arrangés par Komitas et présentés par la Chorale Sipan-Komitas— seront suivis d'un moment de silence en mémoire de tous ceux, décédés ou disparus pendant le Génocide.

Cette journée a pour vocation d'encourager une meilleure compréhension et appréciation de la richesse de l'héritage arménien, et de contribuer ainsi à la poursuite des actions de soutien en faveur de la reconnaissance universelle du Génocide de 1915.

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՍՆԱԿՑԵԼՈՒ ՔՐԻՍՏՈՆԷՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԿՐՕՆՔ ՀՌՉԱԿՄԱՆ 1700–ԱՄԵԱԿԻ ՅՈՒԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ

Նախաձեռնութեամբ՝
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 24 (8 օր)
կամ՝
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 17–ԷՆ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 1 (15 օր)

Ընդհանուր ծախք (օդանաւ, պանդոկ, սնունդ, եւայլն)
8 օրուան համար 8·900 Ֆր·
15 օրուան համար 12·800 Ֆր·

Տեղը առեղծանելի ընտրոմ արձանագրութեան վերջին պատմանաժամ՝
Յուլիս 10

Տեղեկութիւններու համար հեռաձայնել՝
- Առաջնորդարանի բարոյապարութիւն՝ 01 43 59 67 03
- Ա.Վ.Տիկ. Ա. Քհնյ. Պալըգեան՝ 01 46 62 01 29
- Տիկին Մարկօ Գոգոբեան՝ 01 47 43 12 66

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

L'ASSOCIATION
TERRE et CULTURE
présente ses dernières réalisations
avec projections
le Vendredi 1er juin à 20 heures 30
12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille
— Entrée libre —

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :
- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 31
JEUDI
31 MAI
2001

LE NUMERO : 6,00 F

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1884-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE FONDE EN 1925
DIRECTRICE : ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 01 47 70 86 60 FAX : 01 48 00 06 70
E-MAIL : jharatch@aol.com

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·400 Ֆ· — Վեցամսեայ : 725 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·650 Ֆ· (Ամէնօրեայ առաքում)
1·500 Ֆ· (Շաբաթական առաքում) — Հատը : 6,00 Ֆ·
C.C.P. PARIS 15069-82 E

20ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 20·177 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 76e ANNEE — N° 20·177

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՁԱԿԱՏ

Ա. Ղուկասեան.—

«ՄԻՆՉԵՒ ՏԱՐԵՎԵՐՋ ՈՐԵՒԷ ՓԱՍՏԱԹՈՒՂԹ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՍՏՈՐԱԳՐՈՒԻԼ»

ԼՂՀ նախագահ Ա. Ղուկասեան լրագրողներու հետ Մայիս 29-ի հանդիպումին խօսելով Ղարաբաղի հարցին կարգաւորման առընչութեամբ Փրանսայի մէջ ունեցած հանդիպումներուն մասին, ըսած է թէ մինչեւ տարեվերջ բացառուած է որեւէ փաստաթուղթի ստորագրութիւնը: Աւոր պատճառը այն է որ կան բանակցութիւններ, փաստաթուղթեր, բայց կան նաեւ բազմաթիւ անորոշ ու համաձայնութեան չյանգած կէտեր. ատկէ պատ, կարելի չէ ընդունիլ որեւէ փաստաթուղթ որ ընդունուած չէ ժողովուրդին կողմէ:

Ա. Ղուկասեան ըսած է որ Ադրբեջանը իր ոչ մինիչ ընթացքը շարունակելու պարագային կրնայ ներկայանալ ԼՂՀ-ն ճանչնալու հարցը, նախ Հայաստանի կողմէ: Ինչ կը վերաբերի հողային փոխանակումի նիւթին, նախագահը այսօրուան համար առաջնային կը նկատէ ԼՂՀ կարգավիճակը: Փոխանակումի հարցը կապուած է քաղաքական երաշխիքներու որոնք պիտի արուին բանակցութեան ընթացքին:

Անդրադառնալով պատերազմի վերսկսելուն մասին վերջին չրջանին բաքուէն հնչած սպառնալիքներուն, Ա. Ղուկասեան յայտնած է թէ լուրջ չի նկատեր զանոնք եւ կրկնած է ԼՂՀ բանակին հզօրութեան երաշխիքը:

«Գտնում եմ որ Ադրբեջանը շատ լաւ գիտէ որ ուժային միջոցով չի կարող յաղթել Ղարաբաղին» ըսած է ան, համոզում յայտնելով որ ով որ կը սկսի պատերազմի, անպայման կը պատժուի:

ԱՐՄԷՆԻԱ,

(Մայիս 29 / 30)

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.Ի ԲԱՅՕԹԵԱՅ ՊԱՏԱՐԱԳԸ ՆԻՒ-ԵՈՐՔԻ ՄԷՋ

Մայիս 26-ին եւ 27-ին, Ամենայն Հայոց Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը գտնուած է Նիւ Եորք, ուր տեղի ունեցած են բացօթեայ զոյգ արարողութիւններ: Մայիս 26-ին, Գարեգին Բ.ի առաջնորդութեամբ սկիզբ առած քայլարշաւին մասնակցած են 1500 հոգի: Աւարտին, Հայրապետի նախագահութեամբ, տեղի ունեցած է «Վերընծայման» արարողութիւն, որ վերջ դրած է պեղարուեստական յայտարերով, մասնակցութեամբ ամերիկահայ արուեստագէտներու: Նոյն իրիկունը, Գարեգին Բ. Սրբոց Ղեւոնդեանց Եկեղեցիին մէջ, նախագահած է կրտսեր Երիտասարդաց Կազմակերպութեան համագումարին եւ հայրապետական դիրքով իր օրհնութիւնը տուած կազմակերպութեան բոլոր անդամներուն, քաջալերելով մարզական հոգեւոր վերանորոգման չաբաթ կազմակերպելու իրենց նախաձեռնութիւնը:

Մայիս 27-ին, չուրջ 4000 հոգի, գրաւած է Նիւ - Եորքի կեդրոնական պարտէզը հեռեւելու համար Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին բացօթեայ պատարագին: Հայրապետական թափօրին առջեւէն քան երիտասարդներ տարած են Նոր Վիրապէն եւ Էջմիածնի Իջման սեղանէն բերուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի կանթեղի լոյսը: «Աղօթախօս անցնենք կեանքի մեր ուղին, մեր հոգիներուն վառ պահենք Լուսաւորչի կանթեղի լոյսը, որ նոր ներշնչանքով ու սիրով զարձնի մեր հայեացքը դէպի երկիրն Արարատի, դէպի Ս. Էջմիածին: Ուր էլ ապրենք, մենք բոլորս զաւակներն ենք նոյն ժողովրդի, հայ Առաքելական մէկ եկեղեցու: Ուր էլ լինենք, պահենք մեր հաւատարմութիւնը հայրենեաց սրբութիւններին, որով պայմանաւորուած է մեր արժէքը որպէս մարդ եւ որպէս Հայ: Աղօթենք, որ 2001 թուականին սկսուած 1700-ամեակը ազգային - քրիստոնէական մեր կեանքում լինի սկիզբ, որ չունի վախճան», յայտնեց պատարագին, լսած է Կաթողիկոսը:

Արարողութեան ներկայ եղած են Հայաստանի ԱՄՆ-ու դեսպան Արման Կիրակոսեան, Հայաստանի ՄԱԿ-ի դեսպան Մոսկվա Ասլէեան, ինչպէս նաեւ քոյր եկեղեցիներու եւ քաղաքային իշխանութեանց ներկայացուցիչներ:

Նոյն օրը, պաշտօնական ճաշ տեղի ունեցած է ի պատիւ Գարեգին Բ.ի:

*
**

ԿՈՎԿԱՍԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի հանրապետութեան օրուան առթիւ ունեցած ելոյթին մէջ Ադրբեջանի նախագահը յայտարարած է թէ Ղարաբաղի հակամարտութեան կարգաւորումը անկարելի է առանց փոխադարձ, հաւասար արժէքով զիջումներու որոնց համար ժամանակը յարմար դառած է ան: Ան կրկնած է թէ իրեն համար նախապատիւ է խաղաղ կարգաւորումը եւ քննադատած է երկրին այն ուժերը որոնք հանրային կարծիքին մէկ կ'ուզեն արմատաւորել համոզումը թէ խնդիրը միայն պատերազմով լուծում կը գտնէ: Հ. Ալիեւ իր երկիրը պատերազմի պատրաստ նկատելով հանդերձ, ըսած է թէ ներկայիս ատիկա անհրաժեշտ չէ:

Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարարն ալ Մայիս 28-ին արտայայտուած է Կովկասի մէջ խաղաղութեան հաստնելու նիւթին մասին:

Ի. Իվանով «Կովկասի խաղաղութիւնն ու զարգացումը» միջազգային խորհրդաժողովին ըսած է. «Ռուսաստանի համար Կովկասը բացարձակ գերակայութիւն է, անհրաժեշտ է գայն վերածել խաղաղութեան, կայունութեան, գործակցութեան, բարգաւաճման գօտիի»: Աւելցուցած է որ իր երկիրը թէ՛ որպէս միջնորդ, թէ խաղաղարար մասնակցութեան օժանդակութեամբ մտադիր է սատարելու Կովկասեան բոլոր հակամարտութիւններուն կարգաւորումին:

*
**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՊԱՏՐԻԱՐՔԸ ԲԱՔՈՒԻ ՄԷՋ

Ռուսաստանի պատրիարք Ալէքսի Բ., որ Բաքու այցելած է, Մայիս 29-ին նախագահ Հ. Ալիեւին յանձնած է ռուս եկեղեցիին բարձրադոյն պարգեւներէն Դանիէլ Մոսկուացի իշխանին առաջին աստիճանի չքանշանը, Ադրբեջանի մէջ հոգեւոր հիմերու ամրապնդման եւ ուղղափառութեան ազակցելու գործին մէջ ունած վաստակին համար: Նոյն օրը Հ. Ալիեւ պատրիարքէն խնդրած է աշխուժացնել կրօնաւորներու չանքերը, հայադրբեջանական հակամարտութեան կարգաւորման ուղղութեամբ: Ան ըսած է անդրադառնալով Ղարաբաղի հարցին, «Միևնկի խումբին ևախագահները կը պահանջեն որ Ղարաբաղը անկախութիւն ունենայ: Ադրբեջանի դրացնութեամբ չի կրնար երկրորդ հայկական պետութիւն մը գոյութիւն ունենալ: Հայերը Ղարաբաղի մեր հողերը կ'ուզեն փոխանակել գրաւեալ շրջաններու մեր հողերուն հետ»: Ալէքսի Բ. հաւատած է որ ռուսական եկեղեցին կրնայ մեծ բան կ'ընէ այդ կարգաւորումին հասնելու համար: Նոյն այցը առիթ եղած է որ պատրիարքը եւ Կովկասի մահմետականներուն առաջնորդը չէյխուլիսլամ Փաշազադէն դիմեն հակամարտող ժողովուրդներուն, այդ ընթացքին Հայաստանի ու Ադրբեջանի, կոչ ընելով վերջ տալ փոխադարձ թշնամանքին եւ յանպիլ ընդունելի լուծումի:

*
**

ՆԱԽԱԳԱՀԸ ԱՅՑԵԼԱԾ ԼՈՌիի ՄԱՐԶԸ

Նախագահ Ռ. Քոչարեան ընկերակցութեամբ Քաղաքաշինութեան նախարարին, մարզպետ Հ. Քոչինեանի եւ պետական անձնաւորութիւններու, գացած է Լոռի. Սպիտակի ու Վանաձորի մէջ այցելած է բնակելի չէնքերու, բուժարաններու շինութիւնները, գործատուներ, դպրոցներ: Այցին ատարին լրագրողներու հետ հանդիպումին Ռ. Քոչարեան ըսած է թէ տարուէ տարի կը մեծնան աղէտի գօտիին շինարարութեան ծաւալները, նոր գործատեղիներ կը բացուին:

*
**

ՀՈԿՏ. 27-Ի ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԸ

Ազգային ժողովի նախագահ Ա. Խաչատրեան Մայիս 29-ին ներկայացուցած է Հոկտեմբեր 27-ի դատավարութեան ամբաստանեալներուն պահպանութիւնը ըստանձնած իրաւապահներուն գործունէութիւնը ուսումնասիրելու կոչուած ժամանակաւոր յանձնաժողովին կազմը: Առաջարկուած են Ֆ. Բերիկեան (ԱԺՄ), Կ. Բալայեան (ՀՅԴ), Խ. Սարգսեան (Համայնավար), Գ. Գասպարեան (Օրինաց երկիր), Ն. Ազիզեան (Իրաւունք եւ միաբանութիւն), Ղ. Ուլիխանեան (Հայաստան), Յ. Յակոբեան (Կայունութիւն), Վ. Գրիգորեան (Ժողովրդական պատգամաւոր), Ս. Զաքարեան եւ Գ. Յարութիւնեան (Ժողովրդական), Ս. Աւետիսեան (Հանրապետական) եւ անկախներէն Գ. Կոստանդեան: Այս անդամները պիտի ընտրեն յանձնաժողովին նախագահը:

*
**

ՎԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻՆ 86-ԱՄԵԱԿԸ

Հայաստանաբնակ Վանեցիներն ու անոնց չառաւիղները Մայիս 27-ին Աշտարակէն Ապարակ տանող ճամբուն վրայի «Աբծի Վասպուրականի» յուշակոթողին մօտ հաւաքուած ու նշած են Վանի հերոսամարտին 86-րդ տարեդարձը: Նշումին մասնակցած են պետական դէմքեր, հայրենակցական միութիւններու անդամներ: Ելոյթներ ունեցած են Վասպուրական Հայրենակցական Միութեան նախագահ Ռ. Միրզոյեան, Ս. Կապուտիկեան եւ ուրիշներ: Օրը չարունակուած է երգ ու պարով:

Տօնահանդէսը աւարտած է Արագածոտնի մարզի Ոսկեհատ գիւղին դպրոցին մէջ որուն նորոգութեան համար Մարմէյլի Վասպուրականցիները 50 հազար տոլար հանգանակած են:

*
**

ՅՈՒՆԱՆԵԱՆԻ ՎԿԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱԻԱՐՏԱԾ

Հոկտեմբեր 27-ի դատին Մայիս 29-ի նիստին գլխաւոր ամբաստանեալ Ն. Յունանեան ուարտած է Ապրիլ 19-ին սկսած վկայութիւնները: Առաջարկած է դատարանին յանձնել 250 էջնոց իր չարադրանքը ուր նիւթ ըրած է 1999-ի կեանքի պայմանները, ծնունդներու թիւը, արտագաղթը եւլն.: Դատավարութիւնը կը չարունակուի Մայիս 31-ին երբ դատարան կը ներկայացուին միւս ամբաստանեալները:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԿՐ ՄԱՍՆԱԿՑԻ ԲԱՔՈՒԻ - ՋԻՁՀԱՆ ՆԱԻԹԱՏԱՐԻՆ

Մոսկուայի մէջ ռուսեւթրքական տրանսեսական յարաբերութիւններուն նուիրուած հանդիպումի մը Ռուսաստանի Արտաքին գործերու նախարար Ի. Իվանով ելոյթ ունեցած եւ ըսած է թէ իր երկիրը դէմ չէ Բաքու - Թիֆլիս - Ջէյհան նաւթատարին կառուցման: Իսկ վերջերս «Թրքիշ տէյլի նիւզ» թերթը գրած է թէ Ռուսաստան տրամադիր է այդ կառուցումին մասնակցելու, առանց քաղաքական որեւէ պայմանի:

Թուրքիոյ Արտաքին գործերու փոխ - նախարար Մ. Պալքան Մոսկուայի հանդիպումին խօսելով խորհրդարանին մասին, յայտնած է թէ անոր կառուցումի գինը կրնայ նախագիծին մէջ նշուածէն աւելի ցած ըլլալ. ան աւելցուցած է թէ Ռուսաստանին առաջարկած են իր քարիւղը այդ ճամբով փոխադրել:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Լ. ԺՈՍՓԷն տեղի տալ Համայնավար կուսակցութեան եւ ընդառաջելով Ռ. Հիւի դիմումին, երկու չաբաթով յետաձգեց Ընկերային Արդիականացման օրինագիծին քուէարկութիւնը, որ գոհացում չէր տար համայնավարներուն ու նաեւ կանաչներուն: Օրինագիծը քուէարկութեան պիտի դրուի Յունիս 13-ին, մինչ այդ Ժոսփէն օրինագիծին մէջ փոքր զիջումներով պիտի չանայ ձեռք ձգել համայնավարներու առնուազն ձեռնպահութիւնը: Հարկ է փրկել բազմառարը մեծամասնութիւնը, երբ հազիւ տարի մը կը մնայ նախագահական ընտրութեան: Վարչապետը գիտէ թէ մինչեւ ա՛ր կրնայ հեռու երթալ: Օրինա-

(Շար·ը Դ. էջ)

տաքին գործերու նախարար Ի. Իվանով ելոյթ ունեցած եւ ըսած է թէ իր երկիրը դէմ չէ Բաքու - Թիֆլիս - Ջէյհան նաւթատարին կառուցման: Իսկ վերջերս «Թրքիշ տէյլի նիւզ» թերթը գրած է թէ Ռուսաստան տրամադիր է այդ կառուցումին մասնակցելու, առանց քաղաքական որեւէ պայմանի:

Թուրքիոյ Արտաքին գործերու փոխ - նախարար Մ. Պալքան Մոսկուայի հանդիպումին խօսելով խորհրդարանին մասին, յայտնած է թէ անոր կառուցումի գինը կրնայ նախագիծին մէջ նշուածէն աւելի ցած ըլլալ. ան աւելցուցած է թէ Ռուսաստանին առաջարկած են իր քարիւղը այդ ճամբով փոխադրել:

ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԱՒԱՐՏԱԾ ԱՌԱՆՑ ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ...

Հայաստանի Գրողներու Միութեան համագումարը (Մայիս 17–19) որ թիւով 13–րդն էր, աւարտած է, ինչպէս հաստատեցին լրատուիւները տեղեկացուցին, նոր նախագահի մը ընտրութեամբ: Ան կը կոչուի Լեւոն Անանեան. գոնէ Սփիւռքի ընկերներուն մէջ աւելի ծանօթ անուն է որպէս «Գարուն» ամսաթերթին խմբագիրը, քան՝ ստեղծագործող: Այս առումով թերեւս մոռացողներ ըլլան թէ Հ. Մաթեւոսեանի նման դէմքի մը յաջորդութիւնը շատ դիւրին չըլլայ. սակայն, նկատի առած այս վերջինին չըլլանին Միութեան ինքնանորոգումի, վերակազմակերպումի անհրաժեշտ ընթացքին տեղջայլը, մոռհոգուելու լուրջ առիւել չկայ:

Իրականութեան մէջ, խորհրդային օրերու ժառանգութիւն նման կառոյց մը անկախութեան տասնամեակին գումարուած համագումարին պէտք է առաջնորդէր հարցադրումին թէ իսկապէս հարկաւո՞ր է անոր չարունակուիլը, եթէ այո, ի՛նչ ձեւով, ի՛նչ նպատակներով, եւ այլն: Այս մարզի ակնկալութիւններն ալ, դառնալով համագումարին բազմազան տեղեկատուութենէն, բոլորովին աւելորդ պերճանք մը կը կազմեն, համեմատած՝ պարզուած պատկերին:

Համագումարին նախօրեակին «Հայաստանի Հանրապետութեան» մէջ Անոյշ Թրուանց էջ մը յատկացուցած է նիւթին, տալով համառօտ հարցազրոյցներ՝ Հ. Մաթեւոսեանի եւ անոր յաջորդելու ամէնէն հաւանական թեկնածու նկատուածներու –Լ. Անանեան, Ա. Ափինեան, Ռ. Ծովակփեան– հետ: Առաջինը կ'ըսէ նախագահութեան թեկնածութիւն դնելու մասին. «Հակուած չեմ դնելու: Հակուած եմ հեռանալու»: Իր նախագահութեան չրջանին ամենամեծ կորուստը կը նկատէ այն «որ իմ գրիչիբը չեմ գրել, կիսատ եմ թողել». համագումարը, իր ակնոցով՝ «իրադարձութիւն չէ, ինչպէս իրադարձութիւն չեն եղել նախորդները»:

Ընտրուած նախագահը, Լ. Անանեան, որպէս թեկնածու, Միութեան մէջ կատարելի ամէնէն առաջնայինը կը նկատէ «Ազգեան ախտոնները մաքրելու խնդիրը»: Իրապաշտօրէն խօսելով իր թեկնածութեան մասին զոր առաջադրած են «գրողների տարբեր սերունդների ներկայացուցիչներ», կ'ըսէ թէ անոնք հաշուի առած են թերեւս իր արժանիքներէն աւելի, «գոյացած ճահիճը մաքրելու համար գրողներին համախմբելու տարիների իմ փորձառութիւնը, գուցէեւ գործնական ինչ–ինչ յատկանիշներ»:

Հայաստանեան յիշեալ չրջանակին նման չրջանակի մը համար այս համեմատութեան դրեթէ հակադիր արտայայտութիւններ ունի Միութեան նախորդ չրջանի քարտուղարը Ա. Ափինեան որ ըսելով հանդերձ թէ ինք թեկնածու չի ներկայանար, մէկ–մէկ կը թուէ «գործ ընելու» իր յաջողութիւնները. հինգ տարուան ընթացքին աշխատանքի հնարաւորութիւն կրցած է տալ իր վրչակից եղբայրներուն, չնորհիւ հովանաւորներու: Զինքը կը քննադատեն որովհետեւ կ'ուզեն խանգարել անոնք որոնք ստուերի մէջ մնացածներ են. «անգործունեայ, ծոյլ եւ անբան մարդը ի՞նչ կարող է ընել՝ միայն բամբասել, չարախօսել, խանգարել»: Ան նոյն ածականները ստուերին դուրս գտնուողներու համար ալ կը գործածէ նոյն դիւրութեամբ. «Մենք յոգնել ենք, կ'ըսէ, ծոյլ եւ անբան դէկավարներից»: Այնպէս կը թուի որ Ա. Ափինեան բաւական լուրջ նկատած է ընտրուելու հաւանականութիւնը, քանի որ որոշած է թէ դէկավար դառնալու պարագային որո՛նց նախապատուութիւն կու տայ, ո՛վքեր կը նշանակէ պաշտօններու, եւլն.: Բոլորին համար կը զօրէ նոյն չափանիշը՝ «գործ անող մարդիկ»: «Իսկ չընտրուելու պարագային շատ կը յուսահատուի՞ք» հարցումին պատասխանը դրական է. «Բոլորովի՛ն, որովհետեւ ես իմ աշխատանքն ունեմ, գրականագէտ եմ, հանդիսի խմբագիր, համալսարանի երկարամեայ դասախօս: Պարզապէս մի բան հաստատ գիտեմ՝ ես կարողանո՛ւմ եմ գործ անել»:

Ներկայացած վերջին թեկնածուին համար նչուած է թէ կուսակցական է. սակայն, ինք ակիկա արդելք չի նկատեր նախագահութեան համար: Արդարօրէն կը յիշեցնէ թէ երկիրը բազմակուսակցական համակարգի տէր է ու Միութեան 330 անդամները կրնան տարբեր կուսակցութիւններու անդամ ըլլալ: Ընտրելու պարագային ունենալիք գործակիցներուն մասին խօսիլ անհարկի կը նկատէ, նաեւ ոչ ճիշդ: Իսկ չընտրուելու պարագան ողբերգութեան խմաստ չունի իրեն համար. «Ես չընտրուելու մեծ փորձ ունեմ (որպէս երեսփոխան): ... Ընդդադելու դէպքում աշխարհը չի վերջանում: Ես իմ գործն ու աշխատանքն ունեմ»:

Գլխաւոր այս թեկնածուներուն վրայ պէտք է աւելցնել մէկ–երկու անուն եւս, որպէսզի թիւը կատարեալ ըլլայ: Տըրուած էին Գառնիկ Անանեանի ու Արեւշատ Ալազեանի (Մշակոյթի Փոնտի նախագահ) անուններն ալ: Ասոնցմէ առաջինին թեկնածութեան մասին հետաքրքրական պարբերութիւն մը ունի Լուսինէ Բարսեղեան, («Հայկական ժամանակ» Մայիս 19) «Մայտոսակ չօ Գրողների միութիւնում» խորագրուած իր էջին մէջ. ըստուածը այն է որ իսկապէս անկախութիւնը քիչ քան է որ իսկապէս անկախութիւնը քիչ քան յաղողած է փոխել երկրին մէջ, խորհրդային վարչք ու բարքի, սովորութիւններու, գործելակերպի մարդերէն. Գրողներու Միութեան նախկին նախագահ Թագմիկ Գաւոյեան որ ներկայիս Ռոպէր Քոչարեանի խորհրդականն է, համագումարին նախօրեակին «Գարուն»ի խմբագրութիւնը կ'երթայ, պահանջելու որ անոր խմբագիրը հա քաչէ իր թեկնածութիւնը. պատճա՞ռ. «Գրողների Միութեան նախագահը պէտք է լինի հանրապետութեան նախագահի մարդը, իսկ այդ մարդը Գառնիկ Անանեանն է»: Երբ Լեւոն Անանեան կը մերժէ ենթարկուիլ պահանջին, «որպէս պատժի առաջին քայլ, ան-ջատուել էին «Գարուն»ի բոլոր հեռախօսները»: Նախագահին անունով եղած պահանջին մէջ հեղինակութեան խղճալի մակարդակին մասին ալ ցուցանիչ մը կայ Լ. Բարսեղեանի տեղեկատուութեան մէջ. այն որ այդ վերի արտին թեկնածուն ինք հրաժարած է թեկնածութենէն, քանի որ «յաղթելու ոչ մի շանս չունէր, ակնյայտ էր»:

Գ. Անանեան հրաժարելով թեկնածու ներկայանալէ, Գրողներու Միութեան նախագահի աթոռը կորսնցնելէ ետք, վատահաբար կորսնցուցած է նաեւ «նախագահին մարդը» ըլլալու յատկանիշն ալ որ կարեւոր դրամագլուխ է հայաստանեան իրականութեան մէջ, ինչպէս շատ հաւանօրէն, ամէն տեղ: Ապագան ցոյց կու տայ որ այդ հրաժարումը կ'ազդէ՞ «ժողովրդավարական ֆակուլտետի դեկան»ի իր պաշտօնին: Թէեւ նման հեռանկարը լուսանցքային տեղ ունի, դեռ չի կրնար ունենալ համագումարին պարզած պատկերին մէջ որ վարկաբեկուած մէն ընդվզում, զարմանքէն ամօթ անցնելու ճոխ տարրերով լեցուն է, յորդելու ատիճան:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՑԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՄԻՍՆԵՐ ՇԱՐՈՒՆԱԿ՝ ԱՌԱՆՑ ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԻԱՅԻ

Ջաւախքի Հայութեան հիմնախնդիրներին առաջին անգամ չէ, որ անդրադառնում ենք: Հայկական այս հողատարածութեան եւ դրա բնակչութեան ճակատագիրը վերջին մի քանի հարիւրամեակի ընթացքում աւելի քան ողբերգական է եղել. այստեղ տիրապետել են Ե՛ւ Ռուսները, Ե՛ւ Վրացիները, Ե՛ւ Պարսիկներն ու Թուրքերը, իսկ վերջիններն, «ըստ սովորոյթի», աւերով ու կոտորածով են «նչանաւորել» իրենց մուտքը: Աւելի ուշ, Ստալինի եւ նրա մի քանի համախոհների ու հայրենակիցների կողմից բնորոչուելով որպէս «չէզոք գօտի»՝ Ջաւախքն այդուհանդերձ կցւում է Վրաստանին: Պատմութեանը նետուած այս թեթեւակի հայեացքն ու նոր ժամանակների հետ համեմատութիւնը տեղիք են տալիս մտածելու, որ Ջաւախքի Հայութիւնն այժմ էլ պակաս դժուարին, աւելին՝ օրհասական վիճակում չէ, քան անցեալում: Ներկայումս տարածքի բնակչութեան (մեր տուեալներով՝ 72 հազար բնակիչ) 92 տոկոսը Հայեր են, որոնք, սակայն, մեծ թափով արտագաղթում են, հիմնականում Ռուսաստան:

Յաւօք, մենք միայն տխրիլ տխրիլ (այն էլ՝ մակերեսօրէն) ենք անդրադառնում Ջաւախքի տարածաշրջանի Հայութեան խնդիրներին, այնինչ արժէր այդ տնել աւելի յաճախ, քանզի «անօրինականութիւններից պաշտպանուելու իրենց ամէնօրեայ ճիգերում տեղի Հայերը յոյսով սպասում են Հայաստանի աջակցութեանը»: Վերը նչուած բառերը մէջբերեցինք օրերս «Ազգ»ի խմբագրատուն այցելած մի Վիրահայի՝ Ախալքալաքի բնակիչ եւ տեղի հասարակական գործիչ Սերգէյ Պօղոսեանի պատմածից:

Նա արդէն մի քանի անգամ այցելել է ՀՀ էներգետիկայի նախարարութիւն, Ազգային ժողով, տարբեր պաշտօնեաներ՝ Ախալքալաքի հայութեան անունից խնդրելով օգնել իրենց, «հետամուտ լինել եւ պարզել, թէ ինչու իրենց բնակավայրերն ամիսներ չարունակ չեն ունենում էլեկտրաէներգիա, այն էլեկտրաէներգիան, որ Հայաստանն է վաճառում Վրաստանին՝ նպատակ ունենալով դոնէ ինչ–որ չափով բարելաւուած տեսնել տեղի Հայութեան կենսապայմանները»: Բոդոքներն առայժմ անարդիւնք են մնացել, ինչպէս եւ որեւէ արդիւնքի չեն յանգեցրել տեղի բնակչութեան՝ վրացական իշխանութիւններին յղուած բողոքները: Ախալքալաքի չրջանային վարչակազմութիւնը եւս հարկ չի համարում իրեն ապաւինող բնակչութեանը բացատրութիւն տալ՝ ո՞ւր է «կորչում» Ախալքալաքին հասանելիք էլեկտրաէներգիան: Վերջին անգամ տեղի բնակչութիւնն էլեկտրաէներգիա է ստացել ամանորեայ տօների առիթով, ընդամէնը 9–10 օր, եւ Յունուարի 7–ից ի վեր գրեթէ չի տեսել լոյսի «երես»: Ինչպէս տեղեկացանք բնակիչների բողոք–նամակից, այդ 9–10 օրուայ համար էլ չափից դուրս թանկ պին են վճարել՝ բառիս ուղղակի եւ փոխաբերական իմաստով. «Իւրաքանչիւր ընտանիքից կորզեցին 10–ական լարի՝ տրուած էլեկտրաէներգիայի դիմաց, սակայն մենք համոզուած ենք, որ այդ գումարը չի համապատասխանում մեր ծախսած էլեկտրաէներգիայի իրական չափերին, այլ՝ գերազանցում է»: Այդ ղժուարութեանը յաղորդում է նրանց բնակիչ Հարցապրումը, «Մի՞թէ չըլլանի վերադասութիւնն անտեղեակ է այս չորթումներին»:

Ցայտնի է, որ Վրաստանը դեռեւս չի յաղթահարել էներգետիկ ճղնաժամը, սակայն այդ դէպքում ինչպէ՞ս բացատրել այն փաստը, որը դրսում վկայում են տեղի Հայերը. Ախալքալաքի հարեան չրջանը՝ Նինոծմինդան ապահովւում է էլեկտրաէներգիայով (պէտք է ենթադրել՝ նոյն Հայաստանից ստացուող էլեկտրաէներգիայով –Ա.Դ.), իսկ յարակից վայրերը՝ ոչ: «Տարբեր առիթներով հանդիպելով Ախալքալաքի բնակչութեան հետ, նախապատ Ճվարնաձէն խոստանում է չռայլել, թէ վերացնելու է մեր ժողովրդների միջեւ եղած բոլոր սոմանները, թէ Վրաստանի Խորհրդարանն օրէնք է ընդունելու մշակելի վերաբերեալ եւ այլն: Այնինչ խօսքն ու գործը հակասում են իրար. այդ հակասման վկայութիւնն է Նինոծմինդայի մաքսակէտ–«արդելափակոց»ը, որ դադձել է մարդկանց թալանելու մի խնկական որջ, այդ հակասութեան մասին է վկայում նաեւ այն, որ մեզ անընդհատ ստիպում են վրացերէնով չփուել: Ռուսաստանի՝ անցպարրային ռեժիմ սահմանելուց յետոյ մեր վիճակն է՛լ աւելի վատացաւ, եւ մարդիկ միայն արտագաղթելու մասին են երազում...», պատմեց զրուցակիցս: Նրա եւ տեղացի շատ ու շատ Հայերի կարծիքով՝ այս ամէնը միտումնաւոր է արւում. «Վրացական իշխանութիւնները վարում են ծածուկ քաղաքականութիւն՝ անտանելի կենսապայմաններ ստեղծելով նպատակ ունենալով խթանել տեղի Հայութեան արտագաղթը եւ դրանով իսկ նպաստելով տարածքի հայաթափմանը»:

«Մենք այլ բացատրութիւն չենք պատնում մեր դէմ գործադրուղ խտրականութեանը եւ չգիտենք, թէ ում դիմենք, որպէսզի մեր իրաւունքները պաշտպանուեն: Էլեկտրաէներգիայի բացակայութեան պատճառով մենք զրկուած ենք տարրական կենսապայմաններից: Ջաւախքի Հայերի մեծ մասը գործազուրկ է եւ արտագաղթում է, որովհետեւ վրացական իշխանութիւնները տնտեսական ո՛չ մի ծրագիր չեն իրականացնում այդ տարածաշրջանում, ո՛չ մի ներդրում չի արւում, ինչը կը նպաստէր մեր տարածքի անտեսական բարելաւմանը», ասում են նրանք: Ս. Պօղոսեանի խօսքերով՝ Վրաստանում փոքր թիւ չեն կազմում այն Հայերը, որոնք, ազգային խտրականութիւնից խուսափելու նպատակով, վրացական ազգանուններ են «վերցնում»:

Մէջբերումների չղթան այսքանով եզրափակելով՝ վերադառնանք էլեկտրաէներգիայի խնդրին: Իրավիճակն այս առումով չափազանց բարդ է, քանզի մի ջամաել այլ երկրի ներքին գործերին խրատուու չես, սակայն, միաժամանակ, Հայաստանը չի կարող եւ բարոյական իրաւունք չունի անտարբերութեան մատնելու իրենից ընդամէնը մէկ սահմանով բաժանուած Վիրահայութեան, մանաւորապէս՝ Ջաւախքի տարածաշրջանի Հայերի, անխթաթ գոյատեւման խնդիրները: Մեր հայրենակիցներն ահազանգներ են հնչեցնում:

ԱՆՈՑՇ ԴՈՎԼԱԹԵԱՆ

«Ազգ», Մայիս 17

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՍՐԲՈՑ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ Հ.Օ.Մ.–Ի ՄԱՆԿԱՄՍՈՒՐԻ ՁԱՅՆԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մայիս 6–ին, տեղի ունեցած է Սրբոց Նահատակաց Հ.Օ.Մ.Ի մանկամսուրի 10–ամեակի ճաշը: Ներկայ եղած են 450 հոգի: Ցայտագիրը վարած է Բէկի Իշխանեան: Խօսք առնելով Հ.Օ.Մ.Ի Շրջ. Վարչութեան առենապետուհի Մարօ Զալեան, Մանկամսուրի վարիչ Վեհիկ Գաբրիէլեան, Ազգային վարժարանների ընդհանուր մարմնի անդամ Վերժին Ճարպեան եւ առաջնորդ Մուշեղ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան, չեշտած են մանկամսուրին դերը եւ դնահատած հոն տարուող դաստիարակչական աշխատանքները: Երկու – չորս տարեկան մանուկներու մասնակցութեամբ գործադրուած է դեղարուեստական յայտագիր մը: Եղած են նուէրներ ի նպաստ Մանկամսուրին:

***

«ՃՊՈՒՌ» ԵՐԳԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Սան Ֆրանսիսքոյի «Գոռուգեան - Զաքարեան - Վասպուրական» ազգային վարժարանի «Ճպուռ» մանկապատանեկան երգչախումբին համերգը տեղի ունեցած է «Սարոյեան» սրահին մէջ, 400 հանդիսականներու ներկայութեամբ: Բացումը կատարած է Լ. կարգի աշակերտուհի Մարիա Փեթրոսեան: Երգչախումբը, դեկավարութեամբ Սարգիս Փանոսեանի, յայտարգի առաջին բաժինին մեկնաբանած է հոգեւոր երգերու, չարականներու եւ պատարագէն հատուածներու փունջ մը, երգէնի ընկերակցութեամբ Սիմա Քեսկէրնի: Երկրորդ բաժինին մեկնաբանուած են աշխարհական, ժողովրդական եւ մանկական երգեր, դաշնակի ընկերակցութեամբ Նայիրի Սարգիսի:

ԼՐԱՏՈՒ

ԱՅՆ ՕՐԵՐՈՒՆ, ԵՐԲ ՆՈՅ ԻՐ ՏԱՊԱՆԸ ԿԸ ՇԻՆԷՐ

Պուլկար - ամերիկեան խումբ մը, 0-գոտուոս 15-ին վառնայի քացը ասպարէզ պիտի կարգայ մարզիւթեան պատմութեան, որու ծանօթ ենք հին կտակարանով: Նպատակն է փաստել որ Ջրհեղեղը տեղի ունեցած է Սեւ Ծովու ափերուն: Ջեռնարկին ծախքերը պիտի հոգայ ամերիկացի Ռոպըրթ Պալարտ որ Թրթռանիքը վերագտնողն է: Պուլկարիա կը մասնակցի Աքատեմիք նաւով, որ կը պատկանի պուլկար Գիտութեանց Ակադեմիային եւ փոքր սուզանաւով:

Ր. Պալարտ չատ կատարելագործուած հզմամներ ունի Ծովային հետազօտութեան համար: Ցատակները պիտի հետազօտուին գլանաձեւ սոնարով մը որ ծովատումբի չափ ունի: Գործիքը զերծայնը պիտի արձակէ որ պիտի դիտուին ցուցանակի մը վրայ: Հող է, որ կը կարծուի թէ պիտի յայտնաբերուի հին քաղաք մը, ուր կը բնակէին մարդիկ, որոնք յետագային Աստուծոյ պատիժին զոհերն եղան: Այս հետազօտութիւնը պէտք է փաստէ որ Նոյ, կինը եւ իր տղաքը ապրած են ներկայի Վառնայի նաւահանգիստին չրջակայքի ափին եւ թէ հող է որ, Աստուծոյ հրամանով, որ միակ վերապրող անձը եւ իր ընտանիքը Նոյեան տապանը չինած են:

1985 Յուլիսին, խորհրդային Ռիֆթ հետազօտական նաւը եւ փոքրիկ Ակուս սուզանաւը միասնաբար ձեռնարկած էին 100 մեթր խորութեամբ թաղուած Սեւ Ծովու հին ափերու հետազօտութեան, վառնայի արեւելքը: Սուզանաւին մէջ կը գտնուէր պուլկար փրոֆէսէօր Փեթքօ Դիմիտրով, որ 1979-ին աւարտաճառ մը պաշտպանած էր Մոսկուա, Սեւ Ծովու հին ծովափներուն մասին: Ռուս հետազօտող Պանտելէյմոն Բեգուհով հարց կուտայ իրեն. «Նմանութիւն չէ՞ք ըներ Սեւ Ծովու Ջրհեղեղին և Աստուածաչունչի Ջրհեղեղին միջեւ», ու Դիմիտրով կը պատասխանէ «ամէն բան կարելի է»: Համոզուած էր որ Սեւ Ծովու հին ափերն են, 100 մեթր խորը, ուր կը գտնուի Ջրհեղեղի առեղծուածին բանալին: Սուզանաւին անձնակազմը իր հետազօտութենէն բերած է կատարեալ ձեւաւորումով պնակ մը, մէկ կողմը թեթեւ կերպով ակռտուած, որ կը փաստէր թեքնիքի մեծ տիրապետութիւն մը: «Նոյեան պնակ»ը ինչպէս կոչեցին զայն, դլխու ցաւ մը եղաւ բոլոր հնախոյզերուն համար, որոնք չէին կրնար թուական մը տալ անոր: Պնակին մէկ կողմը 14 բնածուխի վերլուծումի մը ենթարկուեցաւ, որ ոչ մէկ արդիւնք տուաւ: Ոչ մէկ տարրալուծարան կրցաւ տեղեկութիւն տալ գործածուած նիւթին մասին: Մասնագէտները զայն կը զետեղէին կամ Հռոմէական շրջանին, կամ բիւզանդական կամ ալ նախաջրհեղեղեան...: Այս վերջին տարբերը կը թելադրուի այն առեղծուածային ուռերուն պատճառաւ որոնք փորագրուած են արտաքին կողմին վրայ եւ կը յիշեցնեն Աստրի - Բաբելոնացիներու սեպագիրը:

Նոյեան պնակին լուսանկարները բաժնուեցան դիտական աշխարհին, համացանցին չնորհիւ:

Թրափարիի ընդծովեայ հնախոյզ մը՝ փրոֆէսէօր Ֆրանչեսքօ Թոռէ գրած է փրոֆէսէօր Դիմիտրովի, որ պնակին արձանագրութիւնները կը թուէին նախասումերական սեպագիր ըլլալ: Ասիկա թոյլ կու տայ խորհիլ որ մեր հողերը կ'ապրէին նախաջրհեղեղեան շրջանի վերջին մարդիկը: Անոնք որոնք վերապրեցան ապէտնի հիմը դրին ներկայ քնակչութիւններուն, մշակոյթին եւ քաղաքակրթութեան:

Դիմիտրով տեղեկագիր մը գրեց քաղաքի մը պոյութեան մասին հին ծովափին եզերքը: Իր յայտարարութիւնը հետաքրքրութիւն ստեղծեց ամերիկացի ՈՒ. Ռայըն եւ ՅԻ. Փիթման երկրաբաններուն մօտ: Ամերիկացի հետազօտողները երկար տարիներ ուսումնասիրեցին Սեւ Ծովու եւ Միջերկրականի յատակի խաւերը: Իրենց «Ջրհեղեղը» հատորին մէջ, ամբողջ գլուխ մը նուիրած են պուլկար փրոֆէսօրին յայտնաբերուման: Դիմիտրովի պատ պնակը կը հաստատէ իրենց թեզը, ըստ որուն Ջրհեղեղը սկսած է փոքր ալազանի մը յորդումով, որուն չափերը յետագային բնապահական ազէտի մը յանգած են: Հեղեղային անձրեւները ծնունդ տուեր են Վասփորին:

Մանօթանալով Ռայընի եւ Փիթմանի հետազօտութեանց, ամերիկացի գործարարը՝ Պալարտ հոտը առաւ հետաքրքրական հետքի մը: 1999-ին, ճամբորդութիւն մը կատարեց Թուրքիա, Սինոփի բացը, ուր պոտաւ նաւերու չորս բեկորներ եւ հնօրեայ քաղաքի մը քարէ հետքերը: Բայց, ալիքներու պատճառաւ, հետազօտութիւնները դժուարութեան բախեցան: Այդ պատճառով է, որ նոյեան պնակէն եւ Դիմիտրովի թեզէն ներշնչուած, Թրթռանիքը յայտնաբերող Ամերիկային կ'որոշէ ներգրաւիլ կատարել պուլկարական ծովափին: Ինչ որ կրնայ խոչընդոտել այս ծրագիրը, պուլկարական կողմի միջոցներն են: Նաւուն եւ սուզանաւին վրայ կատարուելիք աշխատանքները 65 հազար տոլար կը գնահատուին: Հակառակ իր ճիգերուն, Պուլկարիոյ Գիտութեանց Ակադեմիան, առ այժմ, միայն 25 հազար տոլար հատաքած է: Նախադահ Սթոյանով գիտակից է ծրագրին տարողութեան եւ գիտէ որ հատնական հիմնական յայտնաբերումի մը մեծ փառք մը կ'սպահովէ Պուլկարիոյ, բայց եւ այնպէս յանձնառու չըլլար: Սոֆիայի «Մոնիթոր»ի աշխատակիցը իր յօդուածին վերջաւորութեան հարց կու տայ. – «Մեր ղեկավարները, օր մը պիտի հասկնա՞ն, որ Պուլկարիան ոչ միայն երկիր մըն է որ կ'ուզէ անդամակցիլ ՕԹԱՆ-ի եւ Եւրոպական Միութեան, այլեւ մարդկային քաղաքակրթութեան օրրանն է»: Եւ թէ ոչ ՕԹԱՆ-ը, ոչ ալ Եւրոպական Միութիւնը դոյութիւն կ'ունենային, եթէ մեր նախահայրը՝ Նոյը ընտրուած չըլլար Աստուծոյ կողմէ յաւերժացնելու համար մարդկային ցեղը»:

Թ. Ա. Թ.

ՀԲԸՄ-Ի 95-ԱՄԵԱԿԸ ՄԻԼԱՆՈՑԻ ՄԷՋ

ՄԻԼԱՆՕ («Յառաջ»). –

Հ. Բ. Ը. Միութեան 95-ամեայ ոծնականաարութիւնը տեղի ունեցաւ Շաբաթ իրիկուն Մայիս 19, Միլանոյի Հայ Տան մէջ, կազմակերպութեամբ տեղւոյն մասնաճիւղին: Այս տարի վարչութեան անդամները զեղեցիկ զաղափար մը յղացած էին սոյն տարեդարձը նշել բանախօսական երեկոյթով մը: Այս առիթով հրաւիրած էին պոլսահայ զաղութին եւ ինչպէս համայն աշխարհի հայութեան քալ ծանօթ Պոլսոյ «Մարմարա» թերթի խմբագրապետ, դրող, ազգային գործիչ՝ Պր. Ռուպէն Հատտէճեանը:

Յարգելի Պարոնը մեծ խանդավառութեամբ ընդառաջեց հրաւէրին, օգտուելով առիթէն, մօտէն ծանօթանալու նաեւ միլանահայ զաղութին, որ թէեւ թիւով փոքր է բայց հայկական ինքնութեամբ բաւական զօրաւոր:

Որոշուած թուականէն մի քանի օրեր առաջ արդէն հոս էր: Ունեցաւ բազմազան հանդիպումներ, մօտէն ճանչցաւ նաեւ Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղի անդամները:

Հանդիսութիւնը, ինչպէս նշեցի, տեղի ունեցաւ Հայ Տան մէջ, որուն սրահը լեցուած էր հետաքրքիր հանդիսականներով, որոնք չատ լսած էին օրուան բանախօսին մասին, բայց, առիթը չէին ունեցած դինք ճանչնալու: Նախօրօք յայտարարուած էր որ բանախօսութիւնը պիտի ըլլար հայերէնով, ատով հանդերձ սրահը լեցուն էր: Ցանդիսութիւն մըն է օտար ափերուն ձեռնարկել զուտ հայկ. երեկոյի մը եւ ունենալ մեծ յաջողութիւն, որուն համար ոչ միայն Բարեգործականի անդամները ու համակիրները այլ բոլոր ներկաները խանդավառ էին:

Սրահը չատ գեղեցիկ եւ ճաշակով զարդարուած էր: Կար այն ամէնը որ կը խորհրդանչէ Բարեգործականի գոյութիւնը սփռուած ամբողջ աշխարհով մէկ: Հայկական ժամադրութեամբ ուշացումով Հայ Տան երկաեռ երգչախումբը երգեց հայրենի եւ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի փառերգը: Բացման խօսքով խտալերէն հանդէս եկաւ Պր. Ատենապետ՝ Հայկ Ալեքսանեան, ներկայացնելով օրուան խորհուրդը եւ հիւրը. ապա երգչախումբը կրկին երգեց երկու երգ, զեկավարութեամբ Պր. Նիքօլա Ֆէրրայէի: Խօսքը տրուեցաւ յարգարժան հիւրին, ողջունելէ վերջ ներկաները. Պր. Հատտէճեան չնորհակալութիւն յայտնեց հրաւիրուած ըլլալուն համար եւ նամանաւանդ զինք նախընտրած ըլլալնուս, որպէս օրուան միակ բանախօսը Բարեգործականի պէս մեծ միութեան 95-ամեակը ոծնելու առթիւ:

Պատմեց իր անձնական փորձառութենէն թէ ինչպէս ճանչցած է այս միութիւնը ու հանդիպած անոր սիրելի նախագահ Ալեք Մանուկեանին, մեծարուած ու յարգուած անկէ, ստացած անոր մրցանակները, արժանացած հայ մամուլի մրցանակին, հիմնադրուած Բարեգործականի բարերար անդամներ Ռիթա եւ Վարդգէս Պալեանի կողմէ:

Նայելով պատէն կախուած մեծ քարտէսին, որուն վրայ նշուած էր 1906-ին Գահիրէ ծնունդ առած եւ ամբողջ աշխարհ տարածուած մասնաճիւղերը, սրտնք թելերով կապուած են ծննդավայր Գահիրէին, ըսաւ. Կը ցաւիմ որ այդ թելերէն մէկը Պոլսոյ վրայէն չանցնիր, բայց վստահ եմ որ օր մը այդ ալ կրնայ իրականանալ ինչպէս իրականացան մեր կեանքէն ներս չատ անհաւատալի բաներ, որուն կենդանի վկան մեր Հ. Հ. Հանրապետութիւնն է: Խօսեցաւ հայու ինքնութեան մասին Սփիւռքի եւ Հայրենիքի մէջ: Պատմեց իր ճամբորդութիւններուն ընթացքին այցելած զանազան սփիւռքահայ գաղութներու մասին, բաղդատականը ընելով այսօրուան դրութեան եւ 25 – 30 տարիներ առաջ եղածին մէջ. գլխոցները կը փակուին, թերթեր կը դադրին հրատարակուելէ, լոյս տեսած գիրքերու տպաքանակները կը նուազին կամ երբեք չեն հրատարակուիր, կը պակսին հայերէն խօսողները, խառն ամուսնութիւններ կ'աւելնան եւ այլ մտահոգութիւններ ու ցաւեր, որոնք կը վտանգեն մեր ինքնութեան գոյատեւումը եւ յառաջընթացը: Մէջբերեց իր կեանքէն ըսելով որ իր առաջին գրութիւնները եղած են թրքերէնով բայց իր բարեկամներուն թելադրութեամբ եւ ուղղութեամբ երբ սկսած է գրել հայերէն, այդպէս ալ չարունակած է մինչեւ այսօր ու պիտի չարունակէ թէկուզ նուազի կարզացողներու թիւն ու որակը: Եւ այսպէս մեր առօրեան յուզող ու մտահոգող հարցերու ընդլայնումով երեկոն յառաջ գնաց: Ապա եղան հարցումներ ու պարզաբանումներ հանդիսականներու կողմէ: Զոյգ մը ուրիշ երգերով անդամ մը եւս երգչախումբը ելոյթ ունեցաւ, ապա ներկաները հիւրասիրուեցան 95-ամեայ յոբելեանական կարկանդակով եւ ազնուաբար Տիկին Վերա Աստուրեանին ձեռքով պատրաստուած յուշանուէրներով: Գլուխ գլխի խօսակցութիւնները չարունակուեցան մինչեւ ուշ գիշեր:

Շնորհաւորութիւններ եւ չնորհակալութիւններ կազմակերպողներուն: Շնորհակալութիւն Պր. Հատտէճեանին որ իր ներկայութեամբ ոգեւորեց երեկոն եւ խանդավառութիւն ստեղծեց:

ԿԵԿԵԼ ԽԱԶԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Մայիս 15-ի Պաշտօնաթերթը հրատարակած է ցանկը այն անձնաւորութեանց, որոնց չնորհուած է Արժանիքի Ազգային Կարգի չքանչանը: Առանց կարգին է արհեստի պատասանութեան ճիւղին մէջ՝ Ալեքսի Կէօվճեան (Institut Supérieur des Métiers, 27 ans act. prof. et serv. civ.).

ՄԻ ՀԱՑՈՒՀԱՒ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՑԲՐԱՆՈՑԸ ՑԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԵԱՆՔԻ ՇԵՄԻՆ

Իսկ առայժմ դեռ Որդնաւում եմ: 1933-ի հոկտեմբերն է, դասերը մէկ ամիս առաջ են սկսուել, իսկ իմ խմբերում ոչ ոք չի պարապել: Ես պէտք է ուժերս լարեմ, նորի հետ բաց թողածն էլ անցընեմ: Մի քանի օրում կազմեցի առաջին եռամեակի ծրագիրը (Հայոց լեզու և գրականութիւն), ներկայացրի տնօրէնին, հաւանութիւն տուեց, անցայ գործի:

Մինչեւ դիւղ գալը եղայ ժողկրթբաժնում, նրանց վրայ «մունաթ» եկայ, որ ինձ եա են կանչել համալսարանից: ժողկրթբաժնվարն ինձ հանգստացրեց, տալով մի գրութիւն, որով խոստանում էր ուսումնական տարուայ վերջին ինձ գործուղում տալ: Դա ամրապնդեց հաստատ, եւ ես եկայ գիւղ աշխատանքս շարունակելու:

Մինչեւ իմ գալը Աչիկը նոր սենեակ էր տեղափոխուել: Այս սենեակը գեանին հաւասար էր, բայց մի քանի անուրանալի առաւելութիւններ ունէր. մօտիկ էր դպրոցին, աւելի լուսաւոր էր, ամենակարեւորը, դուռը փակւում էր:

Իսկ էլ աւելի կարեւոր եւ ուրախալի էր, որ չկար զրպարտիչ Արարատը, ուրիշ չրջան էր տեղափոխուել: Դպրոցի տնօրէնը նոյնպէս նոր մարդ էր: Վանիկ Պօղոսեանը Սպիտակից էր, ամէն ինչով լաւ մարդ էր, լաւն էր նաեւ կինը՝ Լիլիան: Համերաչխ ընտանիք էին, ունէին մի քանի ամսական տղայ երեխայ, որին ես չատ սիրեցի: Տնօրէնի ընտանեկան համերաչխութիւնը կարծես թէ նպաստեց նաեւ մեր այդ տարուայ ուսուցչական կազմի համերաչխ գործունէութեանը:

Գիւղի վիճակը նոյնն էր՝ անտեսապէս խեղճ էին: Դրան աւելացաւ նաեւ ծաղիկ հիւանդութիւնը: Բռնկուած համաճարակը չատ երեխաներ տարաւ, զոհ գնացին նոյնիսկ մի քանի նորահարսեր: Մեր նոր տանտիրոջ աղջիկներից մէկն ապաքինուեց, իսկ միւսի աչքը, ցաւօք կուրացաւ: Այն ժամանակ բժիշկները չատ քիչ էին, գիւղում ծաղկի պատուաստում չէր կատարուել (ես եւ Աչիկը պատուաստուած էինք):

Մեր հայը պահում էինք արկղի մէջ, արկղը՝ սեղանի տակ: Մի տղայ՝ 5–6 տարեկան, սովորութիւն էր դարձրել յաճախ մեր սենեակը գալ: Եւ չատ ճարպկօրէն մեզնից աննկատ հայ էր գցում ծոցն ու տանում: Իսկ մի անգամ երկու քիլօ միս էինք առել, դա էլ տարաւ: Ընկանք եետեւից, բայց կատուներով փախաւ, չբերաղացանք բռնել, տարաւ ու տարաւ:

Վառելիք քիչ ունէինք, վաղ գարնան լրիւ վերջացաւ: Դպրոցի փայտի պահեստը մօտիկ էր եւ մի օր էլ, երբ այլեւս ցրտին դիմանալու հնար չկար, «գողութեան» գնացինք: Աչիկը դուռը բացեց, ես մի մեծ կտոր փայտ վերցրեցի, այդպէս օրը ցերեկով բերեցինք, ջժուռութեամբ չարդեցինք, վառեցինք, մի քանի օր սառչելուց յետոյ վերջապէս մի քիչ տաքացանք:

Այդ տարիներին քաղաքում հացը նոր-մայով էր: Հետեւաբար ամրան արձակուրդին ես նոյնպէս երկու ամսուայ նորմա էի ստանում՝ 32 քգ. ալիւր: Այդ ալիւրը տանում էի մօրս, որի համար նա չատ էր ուրախանում: Քիչ-քիչ խառնում էր դարչ ալիւրին, հացը լաւ էր ստացւում:

Մեր նոր սենեակը մօտիկ էր կուսքջիջի քարտուղար Երեմի տանը, եւ նա երեկոները յաճախ գալիս էր մեզ մօտ, Աչիկի հետ կուսքջիջի ժողովների արձանագրութիւնները կազմելու: Այսինքն, իրենք էին այդպէս ասում, ես էլ հաւատում էի: Ցամենայն դէպս, երբ ես քընում էի, նրանք դեռ սեղանի առաջ նըստած գրում էին: Երբեք մտքովս չէր անցել կասկածել նրանց փոխյարաբերութիւններին, մանաւանդ, որ Երեմը լաւ մարդ էր, բայի այդ էլ՝ հինգ երեխայի տէր: Մի օր, սակայն, գարնան վերջին, քնի միջից լսեցի, որ իմ մասին են խօսում: Բնականաբար, քունս անմիջապէս փախաւ: Բայց նրանց խօսակցութեան ինձ վերաբերող մասն առանձնապէս մի բան չէր, կարեւոր էր չարունակութիւնը, որից միանգամից պարզ դարձաւ, որ նրանք սիրահարուած են իրար եւ ապագայի ծրագրեր են կազմում: Որոշել էին դնալ Ռուսաստան ապրելու եւ իրենց հետ վերցնում էին հինգ երեխաներից աւագին, որը դպրոցական աղջիկ էր եւ չատ նման հօրը: Այդ երեխան յաճախ էր մեզ մօտ գալիս, եւ Աչիկը սիրով սանրում էր նրա մազերը: Մի երկու օր լռեցի, յետոյ այլեւս չհամբերեցի ու Աչիկին ասացի, որ ես ամէն ինչ գիտեմ: Գուցէ իմ գործը չէ, ասացի, բայց անտարբեր չեմ կարող մնալ, որովհետեւ իրեն է վերաբերում: Ռուսաստանում, ասացի, ի՞նչ էք անելու, նոյնիսկ լեզուն չգիտէք, բացի այդ, ո՞ւմ խնամքին էք թողնում երեխաներին: Մտածե՞լ էք այդ մասին: Մի խօսքով, ասացի, խորհուրդ չեմ տալիս այդպիսի բան անել: Աչիկը լսեց ինձ, ասաց, որ ամէնից չատ ինձ-նից էր ամաչում, ասաց, որ լաւ կը մտածի:

(Շար. 37)

(Շար. Ա. էջէն)

դիծը կը վերաբերի պաշտօնազրկումներու օրէնսգրութեան եւ համայնավարներու կ'ուզեն որ բոլորովին օրէնքէ դուրս հռչակուին տնտեսական պատճառներով գործազրկութիւնները, ինչ որ անհեթեթ է ինքնին: Հարկ էր, սակայն, ժողովէնի համար ժամանակ չհիլ եւ թոյլ չտալ որ համայնավարները դէմ քուէարկեն: Գալով համայնավարներուն, կը չանան կրկին ժողովրդականութիւն չհիլ, թաղապետական ընտրութեան չախչախիչ պարտութենէն հաք եւ բնմը չթուլալ Սրլէթ Լակիյէի:

Շ. ՓԱՍՔՈՒԱ, կրկնակ քննութեան տակ առնուեցաւ, նախ Մայիս 28-ին, իր ընտրապայքարին ապօրինի ֆինանսաւորման համար, ապա Մայիս 29-ին, Անկոլայի ծախսուած գէնքերու հարցին կապակցութեամբ: Ինչպէս ծանօթ է, 1993-էն 1995 Օսոս ընկերութիւնը, զոր կը գեկավարէին Փիէր Ֆալքոն եւ Արկադի Կայտամաք (Փարիզ հաստատուած Ռուս մը, այժմ Իսրայէլ ապաստանած), 497 միլիոն տոլարի վինամթերք ծախած է, ապօրինի կերպով, Անկոլայի: Դատաւորները երեւան հանած են որ Ֆրանսա-Ափրիկէ-Արեւելք ընկերութիւն մը, որու փոխ-նախագահն էր Շ. Փասքուա, յայնօրէն նպաստաւորուած է (1,5 միլիոն Ֆր.) 1996-ին, Ֆալքոնի ընկերութեան կողմէ: Միաժամանակ Ա. Կայտամաք Արժանիքի կարգի չքանչան ստացած է եւ դատաւորները կասկած ունին որ Ներքին նախարար՝ Շ. Փասքուա իր ազդեցութիւնը բանեցուցած է այդ ուղղութեամբ: Փասքուա կ'ուրանայ այս բոլորը եւ իրեն դէմ եղած հետապնդումները կը վերագրէ իր վարած քաղաքականութեան:

ՄԵՐՋԱՒՈՐ _ ԱՐԵՒԵԼՔի կացութիւնը չի հանդարտիր եւ Մայիս 29-ին, կրկին ելոյթը մեռեալ կար երկու կողմերէն: Պաղեստինցիք մերժեցին Իսրայէլացիներու առաջարկած հրադադարը եւ երկկողմանի խօսակցութիւններն ալ ընդհատուեցան, մինչ ամերիկացի նոր բանագնացը՝ Ուիլիըմ Պըրնս չանք կը թափէ որ երկխօսութիւնը վերսկսի:

ՍԵՐԺ ՉԻՒՐԻՒՔ, Ալքաթէլի տնօրէնախագահը չյաջողեցաւ ձեռք ձգել ամերիկեան Լըսէնթ Թեքնոլոճայսը, ինչպէս կը յուսար: Մայիս 29-ին, բանակցութիւնները ձախողութեամբ վերջ գտան: Մինչ երկու խումբերը համաձայնած էին գործողութեան ֆինանսական պայմաններուն եւ նոր խումբին ճարտարարուեստական ոլորտավարութեան չուրջ, ամերիկեան խումբին գեկավար անձնակազմին անդամները մերժեցին կորսընցնել իրենց անկախութիւնը, Ալքաթէլի գեկավարութեան տակ անցնելով: Ստեղծուած նոր խումբին նախագահը պիտի ըլլար Ս. Զիւրիւք եւ Լըսէնթի նախագահն ալ փոխ-նախագահի աթոռ մը պիտի ունենար:

ՈՒԿՐԱՆԻՈՑ Մարհրզարանը հաստատեց Անատոլի Կինախի նշանակումը, որպէս վարչապետ: 46 տարեկան, ան կը վարէ ճարտարարուեստի եւ ձեռնարկութիւններու կուսակցութիւնը: Համայնավարները ու ազգայնական ալը չեն մասնակցած քուէարկութեան:

ՕԼՏՀԱՄի ՄԷՋ (Մեծն - Բրիտանիա) Մայիս 28-ին ալ չարունակուեցան ցեղապաշտ բախումները բրիտանացի հնդիկներու եւ Անգլիացիներու մէջեւ: Քաղաքին մէջ կ'ապրի Հնդկաստանէն գաղթած փոքրամասնութիւն մը: Վնասները մեծ են, Անգլիացիք թալանի տուած են Հընդկերուն տուները, քարկոծած չէնքեր եւ, այլն, եւ այլն:

ՄԱՄՈՒԼ

«IHT»

(Մայիս 30)

IN ARMENIA, AFTER 1 700 YEARS, A CHURCH IS CELEBRATING

«Ինթերնէյշընըլ Հերալտ Թրիպիւն» թղթակցութիւն մը հրատարակած է Նոր Վիրապէն, ուր իր աշխատակիցը՝ Մայքըլ Ուանս երկարօրէն կ'անդրադառնայ Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին եւ մանաւանդ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի եւ անոր 13 տարիներու բանտարկութեան Նոր Վիրապ: Կը նկարագրէ «արդիական» Նոր Վիրապը որ աւելի մաուզելի, հանդրտաւէտ եւ լուսաւոր է հաւատացեալներու վառած մոմերէն: Ճօդուածին կ'ընկերանան գեղեցիկ նկար մը Նոր Վիրապի եւ փոքրիկ քարէս մը Հայաստանի:

ՅԱՌԱՋԻ ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՄԻ. _ Տիկին Սիրվարդ Պալեան 500 Ֆրանք առ ի գնահատութիւն Հիլտա Գալֆայեան _ Փանոսեանի «Ուղղագրութեան հարցը քաղաքական հարց է» յօդուածին:

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

L'ASSOCIATION
TERRE et CULTURE
présente ses dernières réalisations
avec projections
le Vendredi 1er juin à 20 heures 30
12-14, rue Saint-Bazile, 13001 Marseille
— Entrée libre —

Cathédrale Apostolique Arménienne
SERPOTZ TARKMANTCHATZ de Marseille

La Commission
Foi et Traditions Arméniennes
dans le cadre d'un série de rencontres
« LOUSSAVORTCHI LESSARANE »
(Atelier «St. Grégoire l'Illuminateur»)
propose
sa conférence-débat N° 11 sur le thème

De l'Ascension à la Pentecôte et la fête d'Etchmiadzine

(en français)
avec le
Rév. Père Zadik AVEDIKIAN
Recteur de la Cathédrale
Jeudi 7 juin à 19 heures
dans la salle A. TCHERPACHIAN
339, avenue du Prado - Marseille 8e

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՋ ՓԱՐԻԶ

ԿԻՐԱԿԻ, ՅՈՒՆԻՍ 3
ՏՕՆ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ

Այս առթիւ, կը պատարագէ եւ կը քարոզէ Հիւրարար Փարիզ գտնուող, Սրբազան Հայոց Առաջնորդ՝

ՊԱՐԳԵՒ ԱՐՔ. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son séjour du mois d'août pour son centre de vacances de Bellefontaine :

- **ANIMATEURS (garçons) diplômés B A F A**

Ecrire à :
C B A F — Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 PARIS

RESTAURANT YORGANTZ
SPECIALITES "ITALO-ARMENIENNES"

Ambiance musicale par Yorgantz

Ouvert tous les jours midi et soir
Fermé le samedi midi et dimanche
48, rue St-Georges — 75009 PARIS
☎ **01.48.78.46.09 — 06.11.11.15.00**
—— Métro : St-Georges ——

ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՑԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ
ORGANISATION TERRE ET CULTURE

APPEL DE FONDS
ԿՈՉ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ

Depuis maintenant plus de vingt ans Terre et Culture mène une action originale en faveur de la cause et du patrimoine arméniens, ailliant le travail de terrain et le volontariat, et donnant notamment à la jeunesse de la diaspora les moyens directs d'apporter son concours à des projets choisis. Pour soutenir cette action et les programmes de l'année 2001, participez au financement de Terre et Culture.

EN 2001

EN ARMENIE, après plusieurs programmes, dont l'assistance aux sinistrés et réfugiés, la reconstruction de l'église de Gogaran (Spitak), la restauration de l'église de Dathèv, et la restauration du monastère de Saghmossavank (1998-2001), qui sera reconsacré le 5 août prochain, Terre et Culture **réhabilite l'école de Dathèv.**

EN ARTSAKH, après la maison communale, l'église, l'école, et la maternelle de Karindag, Terre et Culture **reconstitue l'équipement scolaire et la bibliothèque de cette localité et entreprend,** avec l'UMAF-Lyon, **la réhabilitation de l'hôpital de Chouchi.**

EN IRAN DU NORD, après le pèlerinage de l'an 2000, Terre et Culture **reprend sa participation à la restauration des monastères de Saint-Thadée et de Saint-Etienne.**

EN SYRIE DU NORD, après plusieurs programmes dans la région de Kessab, dont la restauration de la chapelle du bas-Kaladouran et de maisons traditionnelles arméniennes, Terre et Culture **poursuit son programme agricole, son programme de restauration d'un quartier du vieux Kessab, et entreprend la restauration du monastère semi-rupestre d'Aramo.**

Terre et Culture organise encore cette année l'envoi de volontaires sur ses chantiers d'Arménie, d'Artsakh, et de Syrie; retourne au pèlerinage de Saint-Thadée; organise des villégiatures à Kessab; agrandit l'exposition **Images du XXe siècle** consacrée au génocide des Arméniens .

Pour tous ces programmes, Terre & Culture a besoin de vos dons et de votre soutien!

Envoyer vos dons à : **Terre & Culture-France,** 5, rue de Cléry, 75002 Paris.
Tél. : **01. 42. 33. 08. 98** — Fax : **01. 42. 33. 17. 71**

12EME CYCLE DE LECTURES PUBLIQUES D'ŒUVRES DE DRAMATURGES ARMENIENS
Direction: ARBY OVANESSIAN
ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒԻՄՆԵՐՈՒ 12ՐԴ ՇԱՐՔ
կազմակերպութեամբ՝

ՀԱՅ ԹԱՏՐՈՆԻ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
Ղեկավար՝ ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Khatchatour ABOVIANTZ
FEODORA ou L'AMOUR FILIAL
ԽԱՉԱՏՈՒՐ ԱԲՈՎԵԱՆՑ
ՖԷՕԴՈՐԱ ԿԱՄ ՈՐԴԻԱԿԱՆ ՍԷՐ

Hagop BARONIAN
TROIS DRAMATICULES
ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ
ԹԷԼԷԿՐԱՖԻ ՎԿԱՅԱԿԱՆՈՎ ԲԱԺԻՇԿ ՄԸ
ԵՒ ԵՐԿՈՒ ՈՒՐԻՇ ԹԱՏՐԻԿՆԵՐ
Ուրբաթ, Յունիս 10, ժամը 16-ին
Dimanche 10 juin à 16 heures
ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԴՐՈՆ
118, rue de Courcelles,
75017 PARIS — M° Courcelles
Մուտքը՝ 30 Ֆրանք

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE
ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

Les Rendez-vous de juin de la M.C.A.

La M.C.A. a le plaisir de vous inviter
à venir nombreux
tomber sous le charme du conteur
ALBERT ANDONIAN
qui présentera également
ses 4 derniers ouvrages
VENDREDI 8 JUIN à 20h45
à cette occasion,
une gravure illustrée de Komitas
vous sera offerte
Dernière soirée de sa tournée
en France

SAMEDI 23 JUIN à 20h45
G A L A M. C. A. 2 0 0 1
Spectacle des élèves de l'Ecole de danse arménienne de la M.C.A.
Salle des Fêtes, rue Voltaire,
Alfortville

9, rue de Madrid — 94140 Alfortville
☎01.43.76.55.89 — Fax 01.43.78.66.64

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 571 027 317 000 15
Commission Paritaire : N° 55935